

Grey Scale #13

DANES-PICTA.COM

A

1

2

3

4

5

6

M

8

9

10

11

12

13

14

15

B

17

18

19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Do użytku służbowego

Egz. Nr **10**

PODSTAWOWE KATEGORIE SZTUKI WOJENNEJ

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

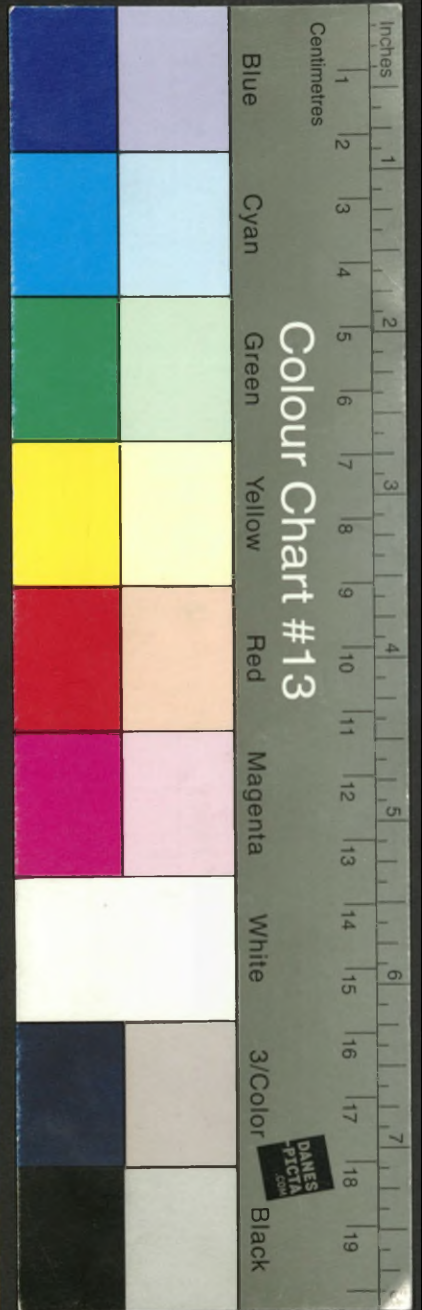
6/3293

05-003293-010-0

WARSZAWA

69140

**AKADEMIA
OBRONY NARODOWEJ**

Do użytku służbowego

Egz. Nr **10**

**PODSTAWOWE
KATEGORIE SZTUKI WOJENNEJ**

~~Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej~~

~~5/3293~~

~~05-003293-010-0~~

WARSZAWA

69140

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

**PODSTAWOWE KATEGORIE
SZTUKI WOJENNEJ**

(kryp. SZTUKA)

Praca zespołowa

Kierownictwo naukowe

plk prof.dr hab. Adam TOMASZEWSKI

Dziekan Wydziału Wojsk Lądowych

WARSZAWA

1996

„Pierwszym i najpilniejszym zadaniem sztuki wojennej jako nauki jest uporządkowanie idei i koncepcji pomieszanych ze sobą i często - trzeba to powiedzieć - bardzo mętnych. Dopiero kiedy się uzgodni pojęcia i terminy możliwe są postępy w analizie problemu”.

Carl von Clausewitz
(„O wojnie” - Warszawa 1958)

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
I. WOJNA	7
1. Pojęcie i geneza wojny	
2. Podział wojen	
	(Oprac. prof.dr hab. Henryk PIEKARSKI)
II. SZTUKA WOJENNA	23
1. Pojęcie i geneza sztuki wojennej	
2. Zasady sztuki wojennej	
	(Oprac. prof.dr hab. Henryk PIEKARSKI)
III. STRATEGIA	46
	(Oprac. płk dr hab. Ryszard WRÓBLEWSKI)
IV. SZTUKA OPERACYJNA	59
1. Sztuka operacyjna	
	(Oprac. płk dr hab. Jerzy ZIELIŃSKI)
2. Sztuka operacyjna wojsk lotniczych i obrony powietrznej	
	(Oprac. płk dr hab. Wojciech MICHALAK)
V. TAKTYKA	115
1. Taktyka	
2. Taktyka wojsk zmechanizowanych i pancernych	
	(Oprac. płk dr hab. Michał HUZARSKI)
3. Taktyka wojsk raketowych i artylerii	
	(Oprac. płk dr hab. Czesław JARECKI)
4. Taktyka wojsk obrony przeciwlotniczej	
	(Oprac. płk dr Ryszard KURIATA)

5. Taktyka wojsk inżynieryjnych - zabezpieczenie
inżynieryjne, inżynieria wojskowa
(Oprac. płk dr Paweł CIEŚLAR)
6. Taktyka wojsk obrony przeciwchemicznej
- obrona przeciwchemiczna
(Oprac. płk prof.dr hab. Stanisław ŚLADKOWSKI)
7. Taktyka wojsk łączności
(Oprac. kpt.dypl. Wiesław SMÓLSKI)
8. Taktyka lotnictwa wojsk lądowych
(Oprac. płk dr Stefan SUCHORA)
9. Taktyka wojsk lotniczych i obrony powietrznej
(wojska lotnicze, raketowe, radiotechniczne, walki radioelektronicznej)
(Oprac. płk dr hab. Wojciech MICHALAK)
10. Rozpoznanie
(Oprac. płk dr Marian ŁOKOCIEJEWSKI)

VI. DOWODZENIE

314

1. Dowodzenie
(Oprac. kpt.dypl. Marek STRZODA)
2. Dowodzenie wojskami raketowymi
i artylerią
(Oprac. płk dr hab. Czesław JARECKI)
3. Dowodzenie wojskami obrony
przeciwlotniczej
(Oprac. płk dr Ryszard KURIATA)
4. Kierowanie obroną przeciwchemiczną
(Oprac. płk prof.dr hab. Stanisław ŚLADKOWSKI)

VII. LOGISTYKA

378

(Oprac. płk prof.dr hab. Eugeniusz NOWAK)

WSTĘP

Sztuka wojenna posiada pełne udokumentowanie historyczne i współczesne. Ukształtowała ją historia ludzkości - doświadczenia wojenne wielu wieków. Obecnie stanowi spójny system wiedzy usystematyzowanej i naukowo uzasadnionej, do której dochodzono stopniowo w rezultacie długoletnich badań i zdobywanych doświadczeń. Jej wyspecjalizowane dyscypliny i specjalności powstawały stopniowo determinowane postępującą cywilizacją ludzkości, rozwojem nauki i techniki.

Sztuka wojenna zajmuje się problemami wojny i działań wojennych, a więc problemami wielce złożonymi obejmującymi w różnym stopniu w zasadzie wszystkie dziedziny życia społeczeństwa. Wyjaśnia warunki i przyczyny powstawania wojen, ich charakter oraz zasady prowadzenia działań wojennych, przede wszystkim jednak praktykę przygotowania i prowadzenia walk, bitew i operacji, z udziałem różnych rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk.

W niniejszym opracowaniu przedstawiano, w ogólnym zarysie, genezę i ewolucję sztuki wojennej oraz jej współczesne założenia i zasady - dyrektywy.

Opracowanie jest niejako wprowadzeniem do ogromnego obszaru wiedzy z dziedziny sztuki wojennej tworzonej przez całe stulecia. Zawiera sumę ogólnych wiadomości o wojnie, a także wiadomości z dziedziny teorii i praktyki działań wojennych - strategii, sztuki operacyjnej i taktyki. Mają one stanowić podstawę dalszych, bardziej wnikliwych studiów opartych na szczegółowej literaturze naukowej i specjalistycznej. Opracowanie nie zastępuje tej literatury, ani też obszernych opracowań dydaktycznych poświęconych problematyce przygotowania i prowadzenia walk, bitew i operacji w warunkach współczesnej wojny, zwłaszcza wojny obronnej prowadzonej na terytorium kraju w celu odparcia agresji ewentualnego przeciwnika.

Podstawowym celem niniejszego opracowania jest ułatwienie zrozumienia i przyswojenia najbardziej istotnych zagadnień procesu rozwojowego sztuki wojennej, jak również jej kanonów współczesnych. Opracowanie ma być przewodnikiem po rozległym obszarze wiedzy w dziedzinie strategii, sztuki operacyjnej i taktyki. Ma służyć równocześnie jako pomoc dydaktyczna, czy jako źródło wiadomości uzupełniających, albo materiał teoretyczny inspirujący, nie pozostający bez wpływu na kształtowanie zainteresowań naukowych, bądź też wybór zagadnień dla szczegółowych studiów badawczych. Opracowanie ma ponadto zapewnić jednolitą interpretację definicji, pojęć i terminów najczęściej stosowanych w praktyce dydaktycznej i

naukowo-badawczej. Ma być również pomocą naukową prezentującą wiedzę podstawową o strategii, sztuce operacyjnej, taktyce, dowodzeniu i logistyce, jako specjalnościach naukowych wyodrębnionych w strukturze sztuki wojennej.

Zespół autorski żywi nadzieję, że praca którą oddaje do wykorzystania, spełni w procesie kształcenia i działalności naukowo-badawczej, stawiane jej wymagania i zapewni jednolitość poglądów. Właściwą ich interpretację w pracach nad materiałami dydaktycznymi, jak również w formułowaniu i wyjaśnianiu problemów badawczych, a także w projektowaniu i redagowaniu programów nauczania.

WOJNA

1. POJĘCIE I GENEZA WOJNY.

WOJNA (łac. bellum, fr. belliqueux, ang. war, niem. krieg, ros. wajna) to jedno z najstarszych pojęć, którym posługiwała się ludzkość dla określenia rozstrzygnięcia sporów przy użyciu przemocy.

Wojna, to pojęcie współczesne, o znaczeniu międzynarodowym rozumiane jednoznacznie, jako przemoc z użyciem siły militarnej (przemocy militarnej).

Cyceron (Marcus Tullius Cicero 406-43 p.n.e., rzymski mąż stanu) w swoich dziełach „*O państwie*” i „*O prawdzie*” określił, że wojna jest rozstrzygnięciem sporu przy użyciu siły.

Podobnie wojnę ocenił Hugo Gorotius (Huig de Grodt 1583-1645) w swoim podstawowym dziele „*Trzy Księgi o prawie wojny i pokoju*”. Stwierdził on, że „...*wojna jest to stan, w jakim znajdują się osoby toczące spór przy użyciu siły*”¹.

Generał Władysław Sikorski w swoich rozważaniach poświęconych wojnie stwierdził, że ... „*Od początku istnienia człowieka i od chwili gdy jego historia jest znana, wojna uchodzi za jedną z reguł rozwoju ludzkości*”².

Wojny towarzyszą ludzkości od zarania jej dziejów. Ich rozwój wiąże się z rozwojem stosunków społecznych i form życia społecznego, gospodarczego, warunków rozwoju sił wytwórczych i środków produkcji.

Zdecydowana większość historyków i teoretyków wojskowych zajmujących się historią wojen wyraża opinię, że wojny pojawiły się w tej fazie rozwojowej społeczeństw w której zaistniały warunki do zdobywania i gromadzenia dóbr materialnych oraz innych wartości.

Początkowo przyczyną wybuchu wojen był zabór żywności, odzieży, niewolników i różnych cennych przedmiotów. W późniejszych okresach dążono do zawojowania terenu większych obszarów, wraz z zamieszkałą na nich ludnością, opanowania źródeł surowców, rynków zbytu, słabszych i mniejszych państw atrakcyjnych ze względu na korzystne położenie geograficzne i korzystne warunki ekonomiczne.

¹ Hugo Grotius „Trzy księgi o prawie wojny i pokoju”, wyd.org. 1625, wyd.pol. Warszawa 1957.

² Władysław Sikorski „Przyszła wojna”, wyd.I Warszawa 1934 r., wyd.II MON Warszawa 1984 r., s.29.

Nie jest to jedyna teoria określenia warunków i przyczyn, które się złożyły na pojawienie wojen w życiu społeczeństw.

Istnieje kilka innych teorii, o bardzo zróżnicowanym stopniu obiektywności i rzetelności naukowej. Głoszone są: teorie socjologiczne, według których źródeł wojen należy się doszukiwać wyłącznie w polityce; teorie geograficzne (geopolityczne), upatrujące przyczyn wybuchu wojen w czynnikach geograficznych; teorie psychologiczne, które zakładają, że przyczyny wybuchu wojen tkwią w psychice człowieka i grup społecznych - w instynktach agresji; teorie biologiczne, które czynią porównania do świata zwierzęcego z którego przenoszą na dziedzinę stosunków międzyludzkich teorię prawa walki o byt, teorię ras, teorię doboru naturalnego, teorię przeludnienia itp.

Orędownikiem teorii geograficznej był między innymi amerykański admirał Alfred Thayer Mahan (1840-1914), zwolennik teorii „*siły morskiej*”, który uznawał przemoc jako punkt wyjścia dla osiągnięcia dobrobytu przez społeczeństwa i narody. Opierając się na doświadczeniach wojennych Anglii, nie doceniał roli ekonomiki. Na pierwsze miejsce wysuwał czynnik geograficzny.

Podobną opinię wyrażał angielski teoretyk, kontradmirał Philip Howard Colomb, który teorię geograficzną uznawał za uniwersalną, za główną wytyczną polityki i działania wszystkich tzw. państw morskich³.

Do teorii biologicznej przekonany był feldmarszałek hrabia Helmuth von Moltke (1800-1891). Wojnę uznawał za „*zjawisko odwieczne*” i „*nieodzowny element życia ludzkości*”. Z pozycji społecznego darwinizmu usiłował wyjaśnić pochodzenie wojny prawami odwiecznej walki gatunków o byt. Był równocześnie zwolennikiem „*wojny błyskawicznej*” (Blitzkrieg).

Teorie Moltkego odegrały decydującą rolę w formułowaniu oficjalnej niemieckiej doktryny wojennej w okresie przygotowań do pierwszej wojny światowej⁴.

Zwolennikiem teorii Moltkego był feldmarszałek Colmar von der Goltz. Swoją opinię na temat wojny wyraził w pracy pt. „*Das Volk im Waffen*”. Goltz opowiadał się ponadto za teorią bezkompromisowego wyniszczenia przeciwnika tzn. za teorią wojny totalnej.

³ Janusz Sikorski „Zarys historii wojskowości powszechnej do końca XIX w.”, s.602-604, wyd. MON, Warszawa 1975.

⁴ Janusz Sikorski „Zarys historii wojskowości powszechnej do końca XIX w.”, s.596, wyd. MON, Warszawa 1975 r.

Wybitny francuski teoretyk wojskowy pierwszej połowy XIX wieku generał Henryk Jomini (1779-1869), oceniał wojnę jako akt przemocy, mający swoje podłoże w aspektach politycznych i społecznych. Głoszone przez niego koncepcje teoretyczne w mniejszym stopniu dotyczyły jednak teorii wojny jako takiej. W większości miały one podbudowę praktyczną i dotyczyły zagadnień prowadzenia wojny, które przedstawił w powszechnie znanym dziele pt. „Zarys sztuki wojennej” („*Precis de l'art de la guerre*”).

W tych czasach głoszona była również teoria wojen partyzanckich. Wypracowana ona została w XIX wieku przez teoretyków europejskich przy współudziale Polaków m.in. K.B.Stolzmana, H.Kamińskiego, J.Bema, L.Mierosławskiego i innych bezimiennych autorów polskich instrukcji powstańczych z lat 1863-1864. Wypracowane wówczas założenia teoretyczne, zasady i sposoby prowadzenia walk powstańczych (partyzanckich) zostały potwierdzone w wojnach partyzanckich XX wieku.

Zdecydowana większość wymienionych teorii dotyczących genezy wojen, preferuje tylko jeden aspekt przyczyn wybuchu wojny, aspekt zjawisk społecznych, czy też zjawisk politycznych. Teoretycy tamtego okresu ujmują przyczyny wybuchu bardzo jednostronnie. Nie uwzględniają naturalnego, nierozzerwalnego sprzężenia jakie w przypadku wojny istnieją między zjawiskami społecznymi, życiem gospodarczym (ekonomiką) i działalnością polityczną (polityką).

Aktualną do dziś definicję wojny sformułował Carl von Clausewitz (1780-1831) w swoim dziele „*O wojnie*” (Vom Kriege), w którym przedstawił i uzasadnił podstawowe problemy teorii wojny⁵. Stwierdził on między innymi ...”*Wojna jest tedy aktem przemocy mającym na celu zmuszenie przeciwnika do spełnienia naszej woli*”... oraz, że ...”*Wojna jest czynem politycznym*”... „*prawdziwym narzędziem polityki, dalszym ciągiem stosunków politycznych prowadzonych innymi środkami. Bezpośrednim celem działań wojennych jest doprowadzenie sił zbrojnych przeciwnika do stanu w którym nie będą zdolne do dalszej walki*”.

Definicja sformułowana przez Clausewitza wykrywa najbardziej istotną funkcję wojny. Wykazuje związki i zależności między podstawowymi zjawiskami składającymi się na wojnę. Definicja ta rozszerzona zostaje przez współczesnych teoretyków wojskowych, którzy konkretyzują i szerzej uzasadniają jej treść. Określają ściśle związki wojny z rzeczywistością spo-

⁵ Carl Clausewitz „*O wojnie*”, wyd. MON, Warszawa 1958 r. Najwybitniejsza praca Clausewitza. Zawiera osiem ksiąg: 1 - „*O naturze wojny*”; 2 - „*Teoria wojny*”; 3 - „*O strategii w ogólności*”; 4 - „*Bitwa*”; 5 - „*Siły zbrojne*”; 6 - „*Obrona*”; 7 - „*Natarcie*”; 8 - „*Plan wojny*”.

leczną, polityczną, ekonomiczną i techniczną. Wszystkie ujmowane są w aspekcie historycznym.

W interpretacji współczesnej definicji pojęcia wojny nadaje się różne brzmienia.

W Wielkiej Encyklopedii Powszechnej wydanej w latach trzydziestych stwierdza się, że ... „*Wojna, to okres orężnej walki między ludami, państwami lub partiami w samym państwie (w. domowa), celem zmuszenia przeciwnika do uznania swych żądań czy programów. W przeciwieństwie do wojen w ubiegłych wiekach prowadzonych w przeważnej części dla dynastycznych interesów, wojny XIX wieku powodowane są względami natury ekonomicznej, gdyż każde z państw dąży do zapewnienia swym obywatelom możliwie najlepszych warunków rozwoju. Stan wojny zaczyna się między państwami oficjalnie z chwilą wypowiedzenia wojny i zerwania stosunków dyplomatycznych*”⁶.

W słowniku M.Arcta określa się, że ... „*Wojna, okres walk pomiędzy dwoma państwami od zerwania stosunków dyplomatycznych do zawarcia pokoju. Na okres wojny składa się szereg przemarszów, bitw, potyczek tj. walka orężna między dwoma państwami*”⁷.

Według Encyklopedii Powszechnej ... „*Wojna, prawo, zjawisko społeczne, historyczne i klasowe, polegające na regulowaniu sporów lub realizowaniu celów politycznych przez zastosowanie przemocy w postaci siły zbrojnej. Na pojęcie wojny składają się działania wojenne (operacje wojskowe) oraz stan, to jest sytuacja prawna w której uznaje się istnienie wojny*”⁸.

W Małej Encyklopedii Wojskowej stwierdza się, że ... „*Wojna, konflikt zbrojny między państwami, blokami państw, narodami lub klasami społecznymi, kontynuacja polityki środkami przemocy w celu osiągnięcia określonych interesów politycznych, ekonomicznych lub ideologicznych*”⁹.

Generał Beaufre, współczesny, francuski teoretyk wojskowy w książce „*Strategia działania*”, uzasadnia, że „*Wojna nigdy nie jest zjawiskiem czysto militarnym, jest zjawiskiem o charakterze totalnym, gdzie łączą się i nakładają na siebie polityka wewnętrzna i zagraniczna gospodarka i działania wojenne*”¹⁰.

Generał Bolesław Chocha i profesor Julian Kaczmarek w książce „*Wojna i doktryna wojenna*”, w pełni aprobuja definicję wojny sformułowaną w XIX wieku przez Clausewitza.

⁶ Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna, Tom XVIII, wyd. „Gutenberg”, Kraków, s.185.

⁷ M. Arat, Słownik Języka Polskiego, Lwów 1930.

⁸ Encyklopedia Powszechna PWN, wyd. II, Warszawa 1987 r.

⁹ Mała Encyklopedia Wojskowa, wyd. MON, Warszawa 1971, t.3, s.494.

¹⁰ A.Beaufre, „Strategia działania”, tłum. Sztab Generalny WP, Warszawa 1971 r., s.19.

Poszerzają ją stwierdzając, że na zjawisko wojny składają się dwa elementy: pierwszy - walka zbrojna prowadzona przy użyciu sił zbrojnych przeciwnych stron oraz drugi - inne formy walki, takie jak np. ideologiczna, dyplomatyczna, psychologiczna, ekonomiczna.

Uzasadniają, że pojęcia wojny nie można sprowadzać tylko do samego aktu walki zbrojnej przy użyciu armii. Pojęcie wojny bowiem obejmuje oprócz walki zbrojnej również działanie innych czynników, od których zależy zwycięstwo, a mianowicie: walkę w płaszczyźnie ideologicznej i ekonomicznej, wysiłki w zakresie innych działów polityki (dyplomacji, wywiadu, kontrwywiadu itp.), których działalność nie tylko nie zostaje zakończona z chwilą wybuchu wojny, ale wręcz przeciwnie - nasila się. ... Walka zbrojna nie może być utożsamiana z wojną jako zjawiskiem społecznym. Jest ona częścią całości zjawiska... . Wojna jako zjawisko społeczne jest pojęciem szerszym od pojęcia walki zbrojnej. Uzasadniają ponadto, że operowanie takimi pojęciami, jak: „wojna dyplomatyczna”, „wojna ideologiczna”, „wojna psychologiczna”, „wojna ekonomiczna”, „wojna elektroniczna”, „wojna informacyjna” itp. jest nie do przyjęcia. Działalność państwa w wymienionych dziedzinach znakomicie oddaje termin „walka”.

Jest on bardziej adekwatny do sytuacji i zjawisk kształtujących się w wyniku tej działalności. Jeśli bowiem jakieś państwo prowadzi walkę dyplomatyczną, ideologiczną, psychologiczną, ekonomiczną lub informacyjną, czy też w innej dziedzinie działalności, to nie musi się ono znajdować w stanie wojny we właściwym znaczeniu tego słowa.

Bolesław Chocha, Julian Kaczmarek uważają, że „*Za wojnę nie można uznać również krótkotrwałych starć zbrojnych (w których angażuje się wyłącznie siły zbrojne) prowadzonych na ograniczonym obszarze i dla osiągnięcia ograniczonego celu; działań, w których nie uczestniczy ani gospodarka kraju, ani całe społeczeństwo*”. Tego rodzaju działania określają mianem konfliktów zbrojnych. Podważają ponadto rzeczowość pojęć (terminów) „zimna wojna”, „pokojowa wojna”, „wojna nieoreźna”. Wyróżniają tylko trzy zasadnicze stany: pokój, wojnę, kataklizm jądrowy. Polemizują więc z poglądami francuskiego generała Beaufre. Stwierdzają, „*Jeżeli uznać za wojnę to, co rozumie się przez pojęcie „wojny nieoreźnej” lub „pokojowej wojny”, jak to pojmuje Beaufre, to tym samym należałoby przyjąć, że na świecie nie ma pokoju, lecz ustawiczna wojna*”¹¹.

Profesor Kazimierz Nożko, w książce „*Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*”, wojnę ocenia jako zjawisko historyczne i społeczno-polityczne. Ukazuje obiektywną zależność

¹¹ Bolesław Chocha, Julian Kaczmarek „Wojna i doktryna wojenna”, s.96-100, wyd. MON, Warszawa 1980 r.

wojen od warunków polityczno-ekonomicznych i socjalnych. Uważa, że wojny, które jako zjawisko społeczne mają charakter historyczny, nie są wieczne i prędzej czy później ludzkość zrezygnuje z nich jako środka rozstrzygnięcia sporów politycznych¹².

Generał Franciszek Skibiński w książce pt. „*Rozważania o sztuce wojennej*”, stwierdza, że ... „*Wojna nosi charakter krwawej walki zbrojnej staczanej przez zorganizowane siły. Ograniczać należy pojęcie wojny tylko do konfliktów politycznych*”¹³.

Pułkownik Zdzisław Gołąb w książce „*Wojna a system obronny państwa*”, podkreśla, że „*Wojna jest szczególnym rodzajem walki politycznej, zjawiskiem społeczno-politycznym i historycznym, zależnym od obiektywnych warunków ekonomicznych i społecznych, podporządkowanych polityce...*”. „*Jest współzawodniczeniem ekonomiki, polityki, dyplomacji, szczególną formą rozstrzygnięcia konfliktu społecznego lub politycznego*”. ... „*Zależy od jakości polityki, której jest przedłużeniem. Polityka ustala jakość i zakres przygotowań wojennych oraz cele wojny*”... „*Cel polityczny wojny zasadniczo wpływa na sposób jej prowadzenia, na wybór określonych środków walki zbrojnej oraz kierowanie wojną*”¹⁴.

Generał Stanisław Koziej w książce pt. „*Teoria sztuki wojennej*” stwierdza, że ... „*Wojnę da się opisać jako taki stan stosunków politycznych (działanie polityczne) w którym cele stron mają charakter kontrowersyjny i dąży się do ich osiągnięcia środkami zbrojnymi (wspieranymi przez środki niezbrojne)*”¹⁵.

Pułkownik Ryszard Wróblewski wojnę rozpatruje w dwóch ujęciach: socjologicznym i politologicznym.

Wojna (w ujęciu socjologicznym) - to stan społeczeństwa (państwa), w którym ostry konflikt zewnętrzny lub wewnętrzny, wyrosły z dotychczasowej polityki, rozwiązywany jest za pomocą całości lub gross sił politycznych, ekonomicznych, prawnych, koniecznie militarnych i innych¹⁶.

Wojna (w ujęciu politologicznym) - to konflikt „*prowadzony za pomocą uzbrojenia między jednostkami zorganizowanymi politycznie*”¹⁷.

¹² Kazimierz Nożko „Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej”, wyd. MON, Warszawa 1973 r., s.10, 11.

¹³ Franciszek Skibiński „Rozważania o sztuce wojennej”, wyd. MON, Warszawa 1972 r., s.29.

¹⁴ Zdzisław Gołąb „wojna a system obrony państwa”, s.7, 8. Wyd. MON, Warszawa 1984 r.

¹⁵ Stanisław Koziej „Teoria sztuki wojennej”, wyd. Bellona, Warszawa 1993, s.9.

¹⁶ J.Wiatr „Socjologia wojska”, Warszawa 1964, s.50-53.

¹⁷ J.Wiatr „Socjologia wojska”, Warszawa 1964, s.50-53.

W interpretacji przystającej do obecnej rzeczywistości, definicję wojny należy formułować następująco:

Wojna, to kontynuowanie polityki państw (koalicji) lub narodów przy użyciu przemocy, której głównym wyrazem jest walka zbrojna oraz zaangażowanie na jej potrzeby potencjału militarnego, gospodarczego i wszelkich sił społecznych...

Działania wojenne, to wszelkie akcje prowadzone przez siły zbrojne walczących stron w czasie wojny - walki, bitwy, operacje...

Prowadzenie wojny, to całokształt działalności państwa, społeczeństwa lub narodu kontynuujących swą politykę przy użyciu przemocy zbrojnej oraz zastosowanie wszelkich form walki orężnej. Walkę zbrojną uważa się za niezbędny element wojny, jak również wszelką działalność ekonomiczną, dyplomatyczną, ideologiczną, radioelektroniczną, informacyjną, psychologiczną itp. skierowaną przeciwko nieprzyjacielowi w formie walki nieorężnej (niezbrojnej).

*

*

*

Obecnie można liczyć się z tym, że do wybuchu wojny nie dojdzie. Świadczyć o tym mogą ogłaszane inicjatywy zmierzające do złagodzenia napięć i usunięcia źródeł konfliktów, do usunięcia wojny z arsenału działania politycznego, poprzez ograniczenia zbrojeń, przynależność do antywojennych organizacji międzynarodowych, komisji sił zbrojnych ONZ oraz udział w szeregu przedsięwzięciach zmierzających do „*wygaszania*” pojawiających się konfliktów, mogących przerodzić się w groźny dla ludzkości kataklizm wojenny.

Karta Narodów Zjednoczonych art. 2 pkt. zobowiązuje wszystkich członków ONZ do powstrzymywania się w stosunkach międzynarodowych do użycia siły (albo jej groźby) przeciw całości terytorialnej lub niepodległości jakiegokolwiek państwa.

2. PODZIAŁ WOJEN

Podziału wojen można dokonywać według różnych kryteriów. W procedurze klasyfikacyjnej wyróżnia się przede wszystkim te cechy, które mają istotne znaczenie poznawcze, zwłaszcza te, które jednoznacznie określają przyczyny wybuchu wojen oraz ich charakter.

Najczęściej wyróżnia się dwa zespoły cech: zespół cech o charakterze politycznym i społecznym wyznaczającym typ wojny oraz zespół cech o charakterze militarnym określających rodzaj wojny.

Ze względu na cele polityczne, wojny dzieli się na: obronne, agresywne (zaborcze) i domowe.

W wymiarze społecznym wojny te określa się jako sprawiedliwe i niesprawiedliwe.

Wojna obronna, spowodowana jest koniecznością wystąpienia przeciwko agresji. Jej celem i treścią jest walka o suwerenność państwową i narodową, o zachowanie integralności terytorialnej i niezawisłości politycznej.

Wojny obronne uznawane są przez większość polityków i teoretyków wojskowych za **wojny sprawiedliwe**.

Jednym z pierwszych, który dokonał podziału wojen na sprawiedliwe (obronne) i niesprawiedliwe (zaborcze) był Andrzej Frycz Modrzewski (1501-1572). Wyjaśnił i uzasadnił ten podział w swoim dziele „*O naprawie Rzeczypospolitej*”¹⁸.

Wojna agresywna (zaborcza)¹⁹, wszczynana jest w celu pozbawienia słabszych państw i narodów suwerenności, integralności terytorialnej, niezawisłości politycznej, narzucenia dyktatu politycznego (ideologicznego), lub w celu podporządkowania całego lub części innego państwa własnym interesom, rozszerzenia terytorium pozyskania nowych rynków, stref wpływów itp.

¹⁸ Andrzej Frycz Modrzewski „*O naprawie Rzeczypospolitej*”, tytuł org. „*Comentarium de Republica emendanda*”, wyd. łac. 1554, przekł. pol. H.Nsxylik 1557, wyd. pol. współcz. Warszawa 1953.

¹⁹ Według definicji przyjętych przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 14 grudnia 1974 r.

Art. 1. Agresja jest to użycie siły zbrojnej przez państwo przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej lub niezawisłości politycznej innego państwa lub w jakiegokolwiek innej postaci sprzecznej z kartą Narodów Zjednoczonych.

Wojna agresywna (zaborcza) uznawana jest za **wojnę niesprawiedliwą**. Historia nie zna wypadku prowadzenia wojny dwustronnie sprawiedliwej.

W literaturze można spotkać wzmianki o wojnach postępowych i reakcyjnych.

Są to synonimy wojen sprawiedliwych i niesprawiedliwych. Zdaniem autorów tych pojęć, **wojny postępowe**, to te, które likwidują przestarzałe struktury społeczne, polityczne i ekonomiczne i wprowadzają struktury nowoczesne, oznaczające postęp.

Natomiast **wojny reakcyjne**, to te, które w przeciwieństwie do wojen postępowych mają na celu utrzymanie upadających, przestarzałych struktur politycznych i ekonomicznych, to przeciwstawianie się (środkami przemocy) postępowi, nowoczesności.

Wojna domowa, wywołana jest wówczas, gdy w państwie pojawiają się, narastają, rozszerzają i utrwalają sprzeczności, ostre starcia i spory społeczne, polityczne, ekonomiczne, ideologiczne, ustrojowe, których nie można lub nie zamierza się rozwiązać, zlikwidować w trybie ugodowym, pokojowym. Najczęściej pojawiają się wówczas, gdy ma miejsce ingerencja zewnątrz, ze strony państw zainteresowanych waśniami, sporami narodowymi w skłóconym państwie.

C.Schmitt wojnę domową definiuje jako „*walkę prowadzoną za pomocą uzbrojenia wewnątrz jednej, lecz przez to, problematycznie zorganizowanej jednostki*”²⁰. Owa „*problematyczność zorganizowania*” państwa, którą akcentuje C.Schmitt w swej definicji wynika z faktu, iż w danym państwie jednocześnie funkcjonują dwie reprezentacje władzy, walczące ze sobą za pomocą uzbrojenia. Sytuacja ta dzieli naród i państwo na dwie niezależne strony, dwie odrębne całości.

Nie w pełni można się zgodzić z C.Schmittem. Nie każdy bowiem konflikt wewnątrz państwa prowadzi do wojny domowej.

Wojna domowa różni się tym od zwykłej wojny, że jest bez porównania bardziej skomplikowana, bowiem skład walczących jest nie ustalony lub trudny do ustalenia. Wojna domowa jest często długotrwała, okrutna i wyniszczająca społeczeństwo (naród), jego wieloletni dorobek kulturalny i ekonomiczny.

²⁰ A.Pawłowski „Wojna i jej status prawny” - Wiedza o państwie, Zielona Góra 1993.

Ze względu na liczbę państw uczestniczących w wojnie, zaangażowany potencjał wojenny, zajmowane obszary, zasięg terytorialny wojny, użyte w wojnie środki walki, wojny dzielą się na: światowe (globalne) i lokalne (ograniczone).

Wojna światowa (globalna) to wojna w orbitę której wciągnięta jest większość państw świata i w której zastosowane zostają wszelkie dostępne środki prowadzenia wojny.

Zmiany ilościowe i jakościowe jakie następują w potencjale militarnym państw dowodzą, że istnieją warunki do prowadzenia wojen światowych (globalnych) na szeroką skalę. Najważniejsze państwa świata dysponują obecnie strategicznymi wojskami raketowymi, lotnictwem, marynarką wojenną oraz siłami i środkami zdolnymi oddziaływać z kosmosu i zdolnymi działać w kosmosie (**wojny gwiazdne**). Współczesne lotnictwo i marynarka wojenna mają możliwość wysadzania w stosunkowo krótkim czasie w dowolny rejon naszego globu odpowiedniej liczby wojsk (desantów powietrznych, morskich lub kombinowanych), które są zdolne opanować i przez określony czas utrzymywać wyznaczony obszar, rejon lub obiekt.

Wojna lokalna (ograniczona), to wojna w której uczestniczy ograniczona liczba państw, lub tylko dwa państwa. Prowadzona jest na ograniczonym geograficznie i terytorialnie obszarze działań wojsk, przy użyciu ograniczonych konwencjonalnych środków walki, dla osiągnięcia ograniczonego celu. Przyczyną wybuchu wojny lokalnej mogą być roszczenia terytorialne (graniczne), spory polityczne, usiłowanie narzucenia dyktatu ekonomicznego, ideologicznego, różnice i spory wyznaniowe (religijne) itp. Ogniska wojen lokalnych mogą pojawiać się na różnych kontynentach, w różnych regionach świata.

Za wojnę ograniczoną uznaje się również zorganizowane starcie zbrojne suwerennych państw, gdy dla osiągnięcia celu działań angażuje się całość lub część sił zbrojnych państwa, część gospodarki kraju i część społeczeństwa oraz gdy działania sił zbrojnych prowadzone są na pewnej części terytorium państwa.

Głoszone są poglądy, według których pod pojęciem wojna ograniczona rozumie się współcześnie wojnę w której nie prowadzi się bombardowania strategicznego oraz, że każda wojna ograniczona wymaga dobrowolnego wyrzeczenia się użycia nadzwyczaj potężnych narzędzi walki²¹.

Z czysto wojskowego (militarnego) punktu widzenia, ze względu na stosowane środki walki - rodzaje broni - ich możliwości i sposób użycia w działaniach wojennych, wojny dzielą

²¹ B. Brodie „Strategia w erze broni raketowej”, Warszawa 1963 r., s.260, 261.

się na: konwencjonalne, niekonwencjonalne (jądrowe), regularne, nieregularne (partyzanckie), pozycyjne, manewrowe.

Wojna konwencjonalna, to wojna podczas której nie używa się broni masowego rażenia, a działania wojenne obejmą tylko to terytorium i tę przestrzeń powietrzną, które znajdują się w zasięgu klasycznych środków walki wojsk lądowych, lotnictwa i marynarki wojennej. Obecnie, często wojnę konwencjonalną utożsamia się jeszcze z wojną prowadzoną w warunkach zagrożenia bronią masowego rażenia.

Wojna niekonwencjonalna (jądrowa), to wojna w której znajdzie zastosowanie broń masowego rażenia (jądrowa). Ze względu na swój nieograniczony zasięg broń jądrowa może doprowadzić do gwałtownego rozmachu przestrzennego wojny. Strategiczna broń jądrowa stanowić będzie główny środek jej prowadzenia, zaś operacyjno-taktyczna broń jądrowa będzie stosowana na różnych terytoriach objętych działaniami wojennymi. Politycy, teoretycy wojskowi i sztaby generalne państw, dochodzą do wniosku, że w przyszłej, ewentualnej wojnie, należy kategorycznie zabronić użycia broni masowego rażenia, a działania wojenne jeśli do nich dojdzie prowadzić przy użyciu wyłącznie konwencjonalnych (klasycznych) środków walki.

Przeciwieństwem wojen lokalnych - ograniczonych, ze względu na cele, cechy szczególnie i użyty dla celów wojny potencjał sił i środków państwa, są wojny totalne.

Wojna totalna, to wojna podczas której jedna ze stron włącza i podporządkowuje realizacji swoich celów wszystkie siły ludzkie, materialne i moralne. Gdy zmierza do zniszczenia totalnego nie tylko sił zbrojnych przeciwnika, lecz i całego napadniętego narodu, wszelkimi dostępnymi środkami i metodami, zajęcia jego terytorium oraz zmuszenia go do bezwarunkowej kapitulacji.

W takiej wojnie zaangażowany jest cały potencjał państwa (grupy państw) - ludzie, zasoby, technika itp., a front walki (wojny) i zaplecze tworzą integralną strefę działań wojennych.

Charakter wojny, jako wojny totalnej, można określić z punktu widzenia realizowanych celów, zwłaszcza wtedy gdy zakłada się całkowite zniszczenie przeciwnika i zajęcie (opанowanie) jego terytorium.

Współcześnie wojną totalną może być strategiczna wojna jądrowa. Wojnę taką cechować będzie wyjątkowa zaciekłość i wyniszczający charakter. Na skutki działań jądrowych będą

narażone nie tylko siły zbrojne i obiekty wojskowe, ale także całe terytorium walczących stron. Nawet kraje neutralne, nie uczestniczące w wojnie nieuchronnie odczułyby w mniejszym lub większym stopniu następstwa takiej wojny.

Wojna prewencyjna, podejmowana jest w celu uprzedzenia ataku przeciwnika i zmuszenia go do rezygnacji z agresywnych zamiarów.

Ze względu na to, że w praktyce wojny tego typu mogłyby być wygodnym pretekstem dla agresora do zrzucenia odpowiedzialności za konflikt wojenny na napadniętego przeciwnika, wojna prewencyjna została w świetle prawa międzynarodowego zabroniona. Nie została zaakceptowana przez ONZ argumentacja potrzeby uznania prawa do tzw. samoobrony prewencyjnej. W uzasadnieniu stwierdzono, że każdą agresję można umotywić rzekomym zagrożeniem ze strony przeciwnika. Współcześnie, odrzucenie prawa do tzw. samoobrony ma na celu eliminowanie możliwości wykonania pierwszego wyprzedzającego uderzenia strategicznymi siłami jądrowymi a więc uniknięcie wyniszczającej wojny jądrowej.

Wojna regularna, to wojna, która prowadzona jest między państwami przez wcześniej przygotowane (w okresie pokoju), zwane powszechnie wojskami regularnymi, siły zbrojne, odpowiednio zorganizowane, uzbrojone, wyposażone i wyszkolone, a ośrodek dyspozycyjno-kierowniczy państwa i sił zbrojnych znajduje się na terenie nie zajęтым przez przeciwnika.

Wojna nieregularna, to wojna partyzancka, która prowadzona jest w specyficznych, wyjątkowo niedogodnych warunkach. Obszarem objętym działaniami partyzanckimi jest kraj (państwo) okupowany przez zaborcę. Podejmujący walkę z zaborcą nie dysponują wojskami regularnymi. Pododdziały, oddziały i zgrupowania partyzanckie działają w rozproszeniu, stosują działania manewrowe, podejmują walkę zaskoczenia. Kierują się swoją specjalną taktyką i sztuką operacyjną. Jeśli zaistnieją dogodne warunki, walki partyzanckie stają się nieodłącznym elementem wojen regularnych.

Powodzenie wojny partyzanckiej zależy w znacznym stopniu od poparcia udzielonego pododdziałom, oddziałom i zgrupowaniom partyzanckim przez szerokie masy społeczne.

Wojna pozycyjna, to wojna w której działania wojsk prowadzone są w oparciu o system umocnień fortyfikacyjnych, polowych i stałych, wcześniej przygotowanych. Do wojny pozycyjnej wojska przechodzą w warunkach działań obronnych.

Wojna manewrowa, stosowana jest wówczas gdy strony posiadają mniejsze siły. Cechuje je brak stałych, ciągłych frontów, gwałtowność zmian położenia wojsk i środków walki, stosowanie różnych form manewru w wymiarze powietrzno-lądowym, duży tempo działań i prowadzenie walki z zaskoczenia.

Ze względu na teren (środowisko) na którym toczą się (prowadzone są) działania wojennej (walki, bitwy, operacje) rozróżnia się wojny lądowe, powietrzne (lotnicze), powietrzno-lądowe, morskie, kombinowane powietrzno-lądowo-morskie.

Z punktu widzenia celów politycznych wojny światowe i lokalne mogą być wojnami koalicyjnymi i niekoalicyjnymi.

Wojna koalicyjna, prowadzona jest wówczas, gdy dla uregulowania sporów międzynarodowych poprzez zastosowanie przemocy militarnej tworzone są sojusze (koalicje) między państwami o zbieżnych interesach politycznych i ekonomicznych, czy ideologicznych.

Wojna niekoalicyjna, to wojna prowadzona tylko między dwoma państwami w celu uregulowania sporów politycznych, ekonomicznych, terytorialnych, czy ideologicznych (wyznaniowych).

Za wojnę nie uznaje się krótkotrwałych starć zbrojnych, w których angażuje się wyłącznie siły zbrojne, w ograniczonej ilości, wyznaczone do prowadzenia walki na ograniczonym obszarze, dla osiągnięcia ograniczonego celu działań, w których nie uczestniczy gospodarka kraju i całe społeczeństwo. Tego rodzaju działania określa się mianem konfliktów zbrojnych, lub też lokalnych konfliktów zbrojnych.

Za wojnę nie uznaje się również działalności państw i ich sił zbrojnych w dziedzinie politycznej, dyplomatycznej, ekonomicznej (gospodarczej), informacyjnej, radioelektronicznej (elektronicznej), wywiadowczej itp. Działalność państwa i sił zbrojnych w tych dziedzinach prowadzona jest w okresie pokoju i wojny. Prowadzone skutecznie w czasie wojny zdecydowanie przyczyniają się do uzyskania powodzenia, sukcesów i do końcowego zwycięstwa. Działalność w tych dziedzinach nie kończy się z chwilą zakończenia wojny, trwa nadal i nasila się z chwilą pojawienia się napięć w sytuacji międzynarodowej - sporów międzynarodowych.

Dla tych rodzajów działalności przyjmuje się, za bardziej adekwatny do sytuacji i zjawisk kształtujących się w ich wyniku, termin walka: walka dyplomatyczna, ekonomiczna (gospodarcza), informacyjna (propagandowa), radioelektroniczna (elektroniczna), wywiadowcza itp. Wynika to, z tego, że aby mówić o wojnie w znaczeniu rzeczywistym tego pojęcia,

warunkiem jest starcie zbrojne oraz przesłanki polityczne i społeczne z którymi utożsamiana jest wojna. Działalność w wymienionych dziedzinach jest tylko częścią zjawisk politycznych i społecznych wywołujących wojnę, nie stanowi więc podstawy do określania ich mianem wojny.

Podobnie należy się odnieść do pojęć „*wojny nieoreźnej*”, „*pokojowe wojny*”, „*zimnej wojny*” itp., które coraz częściej znajdują prawo obywatelstwa, zarówno w języku potocznym, jak i fachowym wojskowym. Orędownikami wprowadzania tych pojęć do terminologii wojskowej są między innymi francuski teoretyk wojskowy generał Beaufre, generał St.Koziej, prof. A.Madejski.

Wedle ich opinii główną cechą tzw. wojny nieoreźnej jest brak starcia między siłami zbrojnymi państw oraz możliwość osiągnięcia celów wojny niezbrojnymi, nieoreźnymi środkami przemocy. Jeżeli uznać za wojnę to, co rozumie się przez pojęcie „*wojny nieoreźnej*”, „*wojny niezbrojnej*”, „*wojny pokojowej*”, to należałoby tym samym uznać, że na świecie nie ma pokoju, lecz trwa ustawicznie wojna.

To samo dotyczy pojęcia „*zimna wojna*”. Do tego pojęcia bardzo rzeczowo i słusznie odniósł francuski profesor Bouthol, który stwierdził jednoznacznie, że „*zimna wojna nie jest wojną*”, nie spełnia bowiem zasadniczych kryteriów jakie powszechnie przyjmowane są dla określenia pojęcia „*wojna*”. Stosowanie różnych form przemocy bez użycia sił zbrojnych nie jest wojną²².

**Wojna jest zjawiskiem, którego nieodłączną cechą jest walka zbrojna.
Bez tego nie ma wojny i nie istnieje samo pojęcie wojna.**

²² G. Bouthol, *La Guerre*, Paryż 1955 r., s.52.

LITERATURA

1. Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna, wyd. Gutenberg, Kraków, t.XVIII.
2. Encyklopedia Wojskowa, Warszawa 1932.
3. Encyklopedia Powszechna PWN, wyd. II, Warszawa 1987 r.
4. Mała Encyklopedia Wojskowa, wyd. MON, Warszawa 1971 r.
5. International Military and Defense Encyclopedia, Brassey's (US), Inc., Washington-New York, Volume 6, Bibl. Gł. AON 300/IV.
6. Encyclopedia Of Them American Military, Charles Scribuer's Sons, New York, Volume III. Bibl. Gł. AON 549/IV, vol.3.
7. The Encyclopedia Americana International Edition, Grolier Incorporated.
8. Lexicon Universal Encyclopedia, Lexicon Publications Inc., New York. Bibl. Gł. AON 870/III, vol.20.
9. The New Encyclopaedia Britannica, Foundad 1768 15ThEdition, Chicago, Volume 12. Bibl. Gł. AON 326/IV, vol.12.
10. Der Grosse Brockhaus, Wiesbaden 1955, t.6.
11. Clausewitz C. „*O wojnie*”, Warszawa 1958.
12. Lider J. „*Wojny i doktryny wojenne XX wieku*”, Warszawa 1966.
13. Grotius H. „*Trzy księgi o prawie wojny i pokoju*”, Warszawa 1957.
14. Sikorski W. „*Przyszła wojna*”, Warszawa 1984.
15. Beaufre A. „*Strategia działania*”. Tłum. Sztab Generalny WP, Warszawa 1971.
16. Chocha B., Kaczmarek J. „*Wojna i doktryna wojenna*”, Warszawa 1980.
17. Nożko K. „*Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*”, Warszawa 1973.
18. Skibiński F. „*Rozważania o sztuce wojennej*”, Warszawa 1972.
19. Gołąb Z. „*Wojna a system obronny państwa*”, Warszawa 1984.
20. Koziej S. „*Teoria sztuki wojennej*”, Warszawa 1993.

SZTUKA WOJENNA

-1. POJĘCIE I GENEZA SZTUKI WOJENNEJ

SZTUKA WOJENNA, to system wiedzy o wojnie - o prawach i prawidłowościach wojny o zasadach i sposobach przygotowania i prowadzenia działań wojennych o różnej skali. Zaliczana jest do najstarszych dziedzin zorganizowanej działalności ludzkiej o pierwiastku twórczym, której powstanie nierozdzielnie wiąże się z wojną i z powstaniem wojska, jako zbrojnego narzędzia przemocy państwa.

W początkowym okresie swego rozwoju, już w starożytności, oznaczała umiejętność zbrojnego działania, wykorzystywania wojsk w celu osiągnięcia zwycięstwa, a ściślej umiejętność kierowania zbrojnym działaniem wojsk.

Tacodit, 7e Na podstawie gromadzonych doświadczeń wojennych stosunkowo wcześniej dostrzeżono, że prowadzenie walki zbrojnej podlega określonym regułom (zasadom). Stopniowo zaczęła się kształtować wiedza o umiejętności prowadzenia działań wojennych. Była to wiedza czysto empiryczna oparta na doświadczeniu - praktyczna. Opierała się niemal wyłącznie na doświadczeniach minionych wojen, które przedstawiano w opisach zwycięskich pochodów wojennych i bitew wielkich wodzów, których talent i intuicja były jednym z ważnych czynników sztuki wojowania prowadzącej do zwycięstwa. Ogólnie rzecz ujmując twierdzono wówczas, że to właśnie wodzowie byli praktycznie twórcami ówczesnej teorii i praktyki sztuki wojennej.

Napoleon twierdził, że „Wódz kieruje się własnym doświadczeniem lub geniuszem” ... „Wojny zaczepne należy prowadzić tak, jak je prowadzili Aleksander Macedoński, Hannibal, Juliusz Cezar, Gustaw Adolf, Turenusz, książę Eugeniusz i Fryderyk. Czytajcie i studiujcie te 83 pochody wojenne i kształćcie się na nich - oto jedyny środek, aby się stać wielkim wodzem i przeniknąć tajemnice sztuki wojennej. Umysł oświecony w ten sposób odrzuca wszelkie reguły, niezgodne z działaniami wspomnianych wielkich mężów wojennych”²³.

Treść sztuki wojennej przez wiele wieków stanowił zbiór pouczeń i wskazań praktycznych bezpośrednio dotyczących prowadzenia walki zbrojnej. W tym też kierunku rozwinęło się

²³ Napoleon: „Izbrannyje soczinienija”, Moskwa 1956, s.20.

Janusz Sikorski, „Zarys historii wojskowości powszechnej do końca IXI w.”, wyd. MON, Warszawa 1975, s.444.

piśmiennictwo wojskowe, poddające obserwacji przebieg wojen i bitew i usiłujące na tej podstawie sformułować pewne reguły postępowania wodzów i wojsk.

W Polsce na przykład oryginalnym traktatem wojennym, noszącym znamiona opracowania w pełni samodzielnego była praca hetmana J.Tarnowskiego (1488-1561) na temat: „*Rada sprawy wojennej*” (*Consilium rationis bellicae*) wydana w 1558 r.

Z wielu znakomitych opracowań staropolskiej sztuki wojennej warto wymienić ponadto pracę K.Siemiłowicza (1600-1651), „*Wielkiej sztuki artylerii część pierwsza*” (*Artis magnaę artillerye pars prima*) wydana w 1650 r. w Amsterdamie, służącą prawie sto lat jako najlepszy podręcznik artylerii w Europie. Pracę przetłumaczono na język: angielski, francuski, niemiecki, włoski, hiszpański. Dużą popularnością cieszyła się w Europie praca polskiego inżyniera wojskowego A.Freytaga (1608-1650) pt. „*Budownictwo wojenne*” (*Architectura militaris*) poddająca głębokiej analizie staroholenderskie budownictwo wojenne. Pracę przetłumaczono na język francuski i niemiecki.

Za twórców nauki wojennej w tym i sztuki wojennej w historiografii światowej uznaje się Anglika H.H.Lloyda (1779-1783), H.D.Blillowa (1757-1807) i austriackiego arcyksięcia Karola (1771-1847). Wyrażali oni pogląd, że sztuka wojenna ma swoje zasady, swoje reguły i że spełnia warunki by przekształcić się w naukę wojenną. Opinie te były ograniczone w treści i nie w pełni uzasadnione. Na przykład H.H.Lloyd uważał, że zakres zainteresowań naukowych sztuki wojennej, jako nauki ogranicza się do problemów związanych wyłącznie z przygotowaniem wojny. Przebieg i wynik wojny uzależniał, podobnie jak inni teoretycy wojskowi, całkowicie od talentu wodza, od jego sztuki, którą trudno ująć w naukowe reguły.

W miarę upływu czasu do teorii sztuki wojennej wnoszono nowe, chociaż skromne wartości. Wówczas też pojawiły się twierdzenia o niezmienności zasad sztuki wojennej (Jomini, Clausewitz, Foch). Na przykład główna teza Jominiego sprowadzała się do twierdzenia, że strategię tworzą niezmiennie zasady prowadzenia wojen, takie jak w starożytności od Juliusza Cezara i jak w XIX wieku za Napoleona.

Ogromny wkład w rozwój teorii i praktyki sztuki wojennej wnieśli wybitni teoretycy Henri Jomini (1779-1869) Carl von Clausewitz (1780-1831), a w późniejszym okresie marszałek Francji, Wielkiej Brytanii i Polski Ferdinand Foch (1851-1929).

Pierwsze, w pełni naukowo dojrzałe dzieło z dziedziny nauki wojennej należy uznać pracę Clausewitza „*O wojnie*” (Von Kriege) i Jominiego „*Zarys sztuki wojennej*” (Precis de l'art de laquerre).

Od czasów Jominiego i Clausewitza pojęcie sztuki wojennej zaczyna się utożsamiać - chociaż jeszcze nie w pełni - z pojęciem nauki wojennej. Istniał wówczas pogląd, że nauka wojenna jest to teoria sztuki wojennej, która sama w sobie jest jednak jedynie praktyczną działalnością wodzów.

Sztuka wojenna była nadal pod wpływem Napoleona. Apologetami Napoleona byli przede wszystkim Jomini i Foch, chociaż i od tego wpływu uwolnić się nie mógł również Clausewitz, najwybitniejszy teoretyk wojskowy XIX wieku.

Wybitnymi przedstawicielami francuskiej myśli wojskowej w drugiej połowie XIX wieku byli Jules Lewal i Hippolyte Lauglois.

Lewal stojąc na pozycjach filozofii Comte'a głosił, że w okresie szybkiego rozwoju przemysłu oraz wiedzy technicznej, skończył się wpływ polityki na wojnę, a czynnik moralny stracił swoje znaczenie.

Generał Hippolyte Langlois skupiał natomiast swoją uwagę przede wszystkim na zagadnieniach taktyki. Przeceniał rolę artylerii. Był zwolennikiem zniszczenia siły żywej, bez zniszczenia fortyfikacji, umocnień polowych. Koncepcja jego wynikała z faktu, iż ogólnie wówczas uważano, że przyszłe wojny będą błyskawiczne i w związku z tym na polu walki nie będzie żadnych inżynierskich umocnień.

Tak więc francuską myśl wojskową końca XIX wieku cechował technicyzm, przeciwstawiający technikę człowiekowi.

W końcu XIX wieku sformułowana została też teoria siły morskiej. Gorącym orędownikiem i twórcą tej teorii był amerykański admirał Alfred Thayer Mahn (1840-1914), który swoją teorię uzasadniał doświadczeniami wojennymi Anglii. Uznał ponadto przemoc jako punkt wyjścia dla osiągnięcia dobrobytu przez społeczeństwa i narody. Był zwolennikiem rozpoczynania wojny nagle, wykorzystując moment zaskoczenia. Zagadnień obrony nie rozpatrywał w ogóle.

Kiedy w Europie tworzone zręby sztuki wojennej, z elementami naukowego uzasadnienia, polska sztuka wojenna skupiała się na poszukiwaniu rozwiązań walki zbrojnej w celu uzyskania niepodległości (upadek polskiej państwowości 1795 r.). Dowodzą tego prace:

W.Chrzanowskiego - „*O wojnie partyzanckiej*” (1855); B.Stolzmana - „*Partyzantka czyli wojna dla ludów powstających najwłaściwsza*” (1844); H.Kamińskiego - „*O prawach żywo-
tów narodu polskiego*” (1844); L.Mierosławskiego - „*Rozbiór krytyczny kampanii 1831 r. i
wnioskowanie z niej prawidła wojny narodowej*” (1845); J.Bema - „*O powstaniu narodowym
w Polsce*” (1846); J.Dąbrowskiego - „*Taktyka, czyli sztuka wojskowa zastosowana dla po-
trzeb powstania*” (1868).

Niemal do drugiej wojny światowej, europejska i polska sztuka wojenna była w więk-
szości pod fascynującym wpływem Napoleona. Sformułowane przez niego zasady uważano za
uniwersalne i nieprześcignione - niezmiennie. Świadczyć o tym może między innymi opinia
marszałka Polski Józefa Piłsudskiego, który stwierdził: „*Czynami swymi i bojami zostawił
Napoleon tak niezapomniane, tak świetne wzory sztuki wojowania, że dopóki na świecie całym
zostanie choć jeden żołnierz szukający w trudzie zagadki zwycięstwa, póki będzie człowiek
badający tajemnice sztuki dowodzenia - póty nie gdzie indziej zacząć muszą swe poszukiwa-
nia, jak w dziełach, w pracy i zwycięstwach wielkiego Napoleona*”²⁴.

Osobowość i poglądy wojskowe na sztukę wojenna marszałka Józefa Piłsudskiego, a w
późniejszych latach również marszałka Rydza-Śmigłego, który rozwijał idee J.Piłsudskiego,
miały ogromny wpływ na rozwój teorii sztuki wojennej w Wojsku Polskim po odzyskaniu
przez Polskę niepodległości w 1918 r. Założenia sztuki wojennej interpretowano najczęściej na
podstawie subiektywnych i bardzo wąskich ocen. Przeciwni byli oni między innymi, ustaleniu
jakiejs jednolitej doktryny wojennej, opartej na zasadach sztuki wojennej. Doktryną taką utoż-
samiali z doktrynerstwem. Hołdowali tak zwanej „*doktrynie lub strategii konkretnego wypad-
ku*”²⁵.

Sztuka wojenna, do 1939 r., rozwijała się pod dużym wpływem francuskiej myśli woj-
skowej. Korzystano z dorobku i doświadczeń tzw. „*szkoły francuskiej*”.

W encyklopedii wojskowej wydanej w 1939 r. wyjaśnia się, że „*sztuka wojenna ma
dwa aspekty związane z prowadzeniem wojny. Pierwszy, jest sztuką tylko wówczas gdy ogra-
nicza się do czynności praktyczno-wychowawczych. Drugi, jest nauką, bo zawiera pierwiastki
badawcze i poznawcze, zwłaszcza wówczas, gdy te pierwiastki wysuwają się na plan pierw-
szy*”. Podkreśla się ponadto, że rozwój sztuki wojennej począwszy od XVIII wieku opiera się
na pewnych, niezmiennych, niezależnych od epoki i warunków zasadach oraz, że rozwój

²⁴ Józef Piłsudski, „*Pisma Zbiorowe*”, Warszawa 1937, t. V, s.207.

²⁵ „*Bellona*”, Zeszyt XVI, 1924, s.260.

techniki jaki nastąpił na przełomie XIX i XX wieku oraz wprowadzenie do armii nowych rodzajów uzbrojenia nie zmieniły praw wojny i zasad sztuki wojennej²⁶.

W oficjalnym polskim słownictwie wojskowym, podobnie jak w całej wówczas Europie Zachodniej sztukę wojenną dzielono na dwie zasadnicze części składowej, na strategię i taktykę.

Pojęcie operacji utożsamiano z pojęciem działania wojenne²⁷, a prowadzenie operacji należało do dziedziny sztuki, inaczej do dowodzenia²⁸.

Do wojny w 1939 r. nie słabły poszukiwania teoretyków wojskowych zmierzające do uzyskania właściwych rozwiązań w zakresie sztuki wojennej na potrzeby Sił Zbrojnych RP, ujmujących zagadnienia w aspekcie potrzeb wojny nowoczesnej. Poszukiwaniom tym towarzyszył silny nurt działalności teoretycznej uogólniającej doświadczenia walk polskich jednostek wojskowych w pierwszej wojnie światowej oraz doświadczenia armii innych państw.

Z pośród prac teoretycznych poświęconych wizji przyszłej wojny, w oparciu o polskie realia oraz poświęconych problematyce sztuki wojennej, za najwartościowsze należy uznać prace: W.Sikorskiego „Przyszła wojna” (1934); S.Roli-Arciszewskiego „Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy” (1934) i „Obrona przeciwpancerna” (1939); S.Abzółtowskiego „Operacyjne użycie lotnictwa” (1932) i „Lotnictwo w wojnie współczesnej” (b.r.wyd.); S.Mossora „Sztuka Wojenna w warunkach nowoczesnej wojny” (1938); S.Kutrzeby „Bitwa nad Niemnem 1920 r.” (1926); „Wyprawa Kijowska 1920” (1937); „Studium nad możliwościami wojennymi Niemiec i Polski” (1938).

Stefan Mossor w swoim dziele „Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny”, dowodzi, że „Sztuka wojenna...jest nauką - sztuką - realną, związaną tak samo z życiem (człowiekiem), jak architektura i inne dziedziny wiedzy ludzkiej” - „stanowi osobną gałąź nauki, studiów wojskowych”. Mossor dzieli sztukę wojenną na: strategię, działania operacyjne, taktykę²⁹.

Klimecki i Zakrzewski, w połowie lat trzydziestych propagowali podział sztuki wojennej na: strategię, operację, taktykę³⁰.

²⁶ Encyklopedia Wojskowa, O.Laskowski, Warszawa 1939 r.

²⁷ Kukiel, „Bellona” nr 1/1921 r., s.25.

²⁸ S.Mossor, „Podstawowe wiadomości z dziedziny dowodzenia operacyjnego”, WSWoj. 1936, CAW GISZ, t. 24/4.

²⁹ S.Mossor „Sztuka Wojenna w warunkach nowoczesnej wojny”, Warszawa 1938, s.35 i 197.

³⁰ Dokumenty WSWoj., luty 1936 r., CAW GISZ t.24/4.

Do 1939 r. w Wojsku Polskim opracowano szereg innych wartościowych prac, studiów i rozpraw krytycznych, które stanowiły ważny przyczynek do uogólnienia doświadczeń wojennych, na których budowano wizję przyszłej wojny oraz szukano najwłaściwszych rozwiązań w sztuce wojennej.

Po drugiej wojnie światowej polską sztukę wojenną tworzyli teoretycy wojskowi o różnym rodowodzie i bogatym doświadczeniu wojennym. Byli wśród nich teoretycy wojskowi wywodzący się z polskich formacji sił zbrojnych na Zachodzie, z Wojska Polskiego walczącego u boku Armii Radzieckiej, ze zbrojnego ruchu oporu walczącego w okupowanym kraju oraz z obozów jenieckich, a także oficerowie radzieccy oddelegowani do służby w Wojsku Polskim. Było to zjawisko ze wszech miar korzystne. Ścieranie różnorodnych poglądów mogło zaowocować oryginalnymi rozwiązaniami w sztuce wojennej. Niestety, dominującą rangę uzyskały doświadczenia i wnioski z walk na froncie wschodnim. Do polskiej myśli wojskowej przenoszono rozwiązania radzieckie. Przyjęto też trzyczłonowy podział sztuki wojennej na: strategię, sztukę operacyjną, taktykę.

Do 1955 r. podstawą kreowania nowych wartości w sztuce wojennej były doświadczenia drugiej wojny światowej, wchodzące na wyposażenie wojsk nowe środki walki oraz przewidywany charakter przyszłej wojny. Od drugiej połowy lat pięćdziesiątych do lat osiemdziesiątych czynnikiem przesądzającym o rozwiązaniach w sztuce wojennej była wizja wojny jądrowej oraz doktryny wojenne koalicji państw Układu Warszawskiego i koalicji państw NATO. Pewne zmiany w rozwiązaniach sztuki wojennej wystąpiły w latach osiemdziesiątych, gdy w wyniku aktywizowania się różnorodnych organizacji i instytucji międzynarodowych, szeregu inicjatyw pokojowych, gdy zapoczątkowano proces rozbrojeniowy w świecie, odstąpiono od wizji wojny jądrowej.

Założenia i zasady sztuki wojennej w coraz większym stopniu podporządkowywano koncepcjom wojny konwencjonalnej, bez użycia broni jądrowej, lecz z użyciem nowoczesnych, precyzyjnych elektronicznych środków prowadzenia walki. Możliwość zastosowania w działaniach wojennych nowoczesnych środków walki wywiera wpływ na sztukę wojenną, zwłaszcza na procedury przygotowania i prowadzenia współczesnych działań wojennych z szerokim wykorzystaniem elektroniki, informatyki, automatyki i techniki komputerowej. Obserwuje się tendencje przyjęcia za najbardziej adekwatny dla współczesności trzyczłonowy podział sztuki wojennej, co w pewnym stopniu wskazuje na dążenia do przyjęcia pewnej jednolitości poglądów klasyfikacyjnych, zbliżonych do początków rozwoju sztuki wojennej. Wia-

domym jest, na podstawie dokumentów historycznych, że w procesie swego historycznego rozwoju sztuka wojenna i wiedza o niej najpierw były jednolite. W starożytności nastąpił podział sztuki wojennej na strategię i taktykę.

Było to uwarunkowane wieloma czynnikami przede wszystkim faktem, iż taktyka była wówczas w stanie realizować cele strategiczne. Wynik jednej bitwy przesądzał często cele wojny.

Na przełomie XVIII i XIX wieku gdy zwiększył się rozmach prowadzonych wojen, pojawiły się armie masowe, uzbrojone w nowoczesne środki walki, przedłużył się czas prowadzenia działań, wzrosły zadania dla poszczególnych armii, wówczas rozstrzygnięcie wojny w jednej bitwie stało się niemożliwe. Dopiero szereg bitew powiązanych jedną wspólną myślą, prowadzonych dla osiągnięcia jednego celu mógł przynieść osiągnięcie celu strategicznego.

Mimo tego, podział sztuki wojennej na taktykę i strategię był nadal przyjmowany przez teoretyków wojskowych. Podział ten utrzymywał się w zasadzie do lat dwudziestych XX wieku, kiedy to w sztuce wojennej Związku Radzieckiego wyodrębniono ogniwo pośrednie między strategią i taktyką - sztukę operacyjną i jej teorię - teorię operacji. Wprawdzie pojęcie operacji zrodziło się dopiero w XIX wieku, a elementów operacji można dopatrzeć się już w sztuce wojennej starożytności, to jednak o sztuce operacyjnej we współczesnym rozumieniu można mówić od czasu pierwszej wojny światowej.

Wielu teoretyków wojskowych chociaż posługuje się terminem operacja, to jednak nadają mu nieco inny sens. Podobnie nieco inaczej definiują pojęcie strategii i taktyki. Używane są często określenia: wielka strategia, strategia i taktyka, albo strategia, wielka taktyka i taktyka. Wszystkie te podziały różnią się od przyjętego w naszych siłach zbrojnych podziału sztuki wojennej na: strategię, sztukę operacyjną i taktykę.

Na przestrzeni minionych wieków sztuce wojennej, chociaż przez długi okres uznawaną wyłącznie za sztukę wojowania, nie odmawiano znamion pierwiastka twórczego - naukowego, mimo, iż znacznie przeceniano elementy subiektywne - rolę talentu i geniuszu wodza. Pomimo, iż przez niezwykle długi okres, kwestionowano możliwość oparcia sztuki wojennej na zasadach naukowych - opracowania naukowej teorii sztuki wojennej.

Sztuka wojenna nie stanowiła w tym względzie jednak wyjątku. Podobnie kształtował się rozwój wielu innych dziedzin wiedzy, na przykład wiedza o społeczeństwie czy wiedza techniczna. Ich naukowa nobilitacja jak wiadomo nie jest zbyt odległej daty. Nie jest więc

przypadkowe, że i sztuka wojenna uzyskała podstawy naukowe dopiero na którymś z kolejnych etapów swego rozwoju. zadecydował o tym, bez wątpienia, zarówno nader swoisty przedmiot badań, jak i wielce złożona oraz zmienna materia badań jaką są wojna i działania wojennej.

Przełomowe znaczenie w naukowym rozwoju sztuki wojennej miało oparcie analizy (badania) zasad i prawidłowości na metodologicznych założeniach naukowych.

Kolejny krok w kierunku naukowego opracowania teorii sztuki wojennej został uczyniony wówczas, gdy nastąpił systematyczny, nieustanny rozwój badań naukowych w zakresie sztuki wojennej, co szczególnie nasiliło się po drugiej wojnie światowej.

Sztuka wojenna i wiedza o niej, w swoim rozwoju, przeszły długą drogę - od form najbardziej prostych do coraz wyższych, o narastającym stopniu złożoności. Osiągnęła obecnie poziom bardzo wysoki, interdyscyplinarny. Zaistniała bowiem konieczność rozwiązywania niezwykle szerokiego kręgu wielce skomplikowanych problemów działań wojennych, w zależności i w powiązaniu z czynnikami politycznymi, społecznymi, ekonomicznymi, naukowo-technicznymi, moralno-etycznymi i wieloma innymi.

Współcześnie teoria sztuki wojennej stanowi harmonijny, rozbudowany system wiedzy naukowej, posługującej się, obok stale doskonalonych metod tradycyjnych, coraz rozleglejszym wachlarzem metod nowoczesnych. Dzięki zastosowaniu teorii badań operacji, analizy systemowej, modelowania matematycznego, programów komputerowych i szeregu innych metod badawczych poziom naukowości sztuki wojennej znacznie wzrósł.

SZTUKA WOJENNA, w rozumieniu współczesnym, jest najważniejszą dziedziną nauki wojennej. To ogół uporządkowanej i uzasadnionej wiedzy o wojnie, o istocie i charakterze wojen jako zjawisku społecznym, oraz o zasadach i sposobach przygotowania państwa i sił zbrojnych do wojny - do obrony, przed agresją przeciwnika. To uzasadniona historycznie i naukowo wiedza o sposobach prowadzenia działań wojennych (walk, bitew, operacji) o zadaniach społeczeństwa, administracji państwowej i regionalnej oraz o sposobach ich zachowania się i działalności w czasie działań wojennych (wojny).

W swej istocie sztuka wojenna stanowi połączenie teorii z praktyką, a więc służy celom poznawczym i jest związana z wyraźnie określonymi celami praktycznymi. Stanowi zespół poglądów obejmujących usystematyzowaną całość

jako dziedziny-nauki oraz występujących w niej dyscyplin i specjalności naukowych. Jest to naukowo uzasadniona całość stanowiąca przedmiot nauczania intelektualnego w wyższym szkolnictwie wojskowym. Zawiera w sobie wymagany dla nauki kompleks czynności badawczych i pomocniczych - istotny kompleks prawd poznanych.

Klasyfikowana jest według przedmiotu, metody pod jakim jest badana, charakteru logicznego tez do których dąży oraz władz umysłowych dla tej dziedziny nauki niezbędnych (potrzebnych).

Przyjmując to za podstawę należy sztukę wojenną traktować jako całość genetyczną. Można ją rozróżniać wedle treści badanych, poznawanych zagadnień oraz ustalonych prawd poznanych. Można ją w pełni klasyfikować według kryteriów dla każdej z innych dziedzin nauki przyjmowanych. Spełnia bowiem wszystkie zasadnicze kryteria klasyfikacyjne. Można ją oceniać i uzasadniać pod względem: dydaktycznym (uczenie i nauczanie, treści, metody); instytucjonalnym (dyscypliną, przedmiot wykładany w wojskowych szkołach wyższych i uprawiany w wojskowych instytucjach); treściowym (wytwór działalności badawczej, system zbudowanych na tej podstawie twierdzeń i hipotez, historycznie ukształtowany i ustalony zasób wiedzy o wojnie, obronności państwa i siłach zbrojnych oraz o występujących zmianach, prawidłowościach i rozwoju); funkcjonalnym (ogół czynności badawczych prowadzących do tworzenia i rozwijania poszczególnych dyscyplin, specjalności, podspecjalności w sensie treściowym zapewniających zasadność wyników badawczych, ich obiektywizm oraz uporządkowanie całościowej wiedzy w aspekcie militarnym, politycznym, społecznym i ekonomicznym); historycznym (całokształt działalności poznawczej, porządkującej wiedzę o wojnie, wojskowości i wojsku w postaci systemu, narzędzi i środków działalności, nauczanie, rozpowszechnianie wyników badań i doświadczeń i ich praktyczne zastosowanie).

W sztuce wojennej za główne dziedziny wiedzy, które w połączeniu z ogólną teorią wojny i obronności państwa integrują inne specjalności i podspecjalności traktujące szczegółowo o teorii i praktyce przygotowania walk, bitew i operacji, przyjmuje się: strategię, sztukę operacyjną i taktykę, a w nich wyróżnia się dodatkowo dowodzenie i logistykę.

Teoria i praktyka sztuki wojennej jako całość oraz teoria i praktyka jej głównych specjalności, są w pełni spójne. Są z sobą powiązane i wzajemnie uwarunkowane, stanowią jedność. Zachodzi między nimi charakterystyczne sprzężenie zwrotne, polegające na tym, że

praktyka stanowi jednocześnie podstawę i cel teoretycznej refleksji - bowiem doświadczenia praktyczne będąc niejako tworzywem dla ustaleń teoretycznych stanowi równocześnie kryterium oceny ich prawdziwości.

Prawidłowo rozwijająca się o doświadczenia praktyczne, teoria sztuki wojennej stanowi bardzo ważny czynnik jej rozwoju. Wyprzedza ją, wykracza poza jej bieżące potrzeby, ujawnia prawidłowości i tendencje rozwojowe. Spełnia nie tylko funkcję poznawczą, lecz także diagnostyczną i prognostyczną. Jest siłą organizującą i mobilizującą do konkretnego działania. Praktyka zaś dzięki umiejętnie sterującej nią teorią uzyskuje o wiele większą tego działania praktycznego sprawność i efektywność.

Sztuka wojenna jako praktyka jest umiejętnością przygotowania i organizowania walki, bitwy w operacji oraz kierowania nimi przez dowódców i sztaby. Jest umiejętnością stosowania optymalnych form i sposobów ich prowadzenia w konkretnych warunkach sytuacji wojennej, w wymiarze taktycznym, operacyjnym, strategicznym. Umiejętności praktyczne dowódców i sztabów opierają się na znajomości teorii. Rozwijają się i wzbogacają na doświadczeniu praktycznym.

Teoria sztuki wojennej bada zjawiska wojny w aspekcie działań wojennych, wykrywa właściwe im obiektywne prawidłowości, formułuje prawa i na ich podstawie ustala zasady. Zajmuje się badaniem sposobów i form prowadzenia działań wojennych w różnej skali (walka, bitwa, operacja) na lądzie, morzu i w powietrzu (kosmosie).

LITERATURA

- Drzewiecki J., Pióro T. „*Problemy rozwoju sztuki wojennej*”, Warszawa 1956.
- Feret S. „*Polska sztuka wojenna 1918-1939*”, Warszawa 1975.
- Foch F. „*Zasady sztuki wojennej*”, Warszawa 1924.
- Jomini A. „*Zarys sztuki wojennej*”, Warszawa 1968.
- Koziej S. „*Podstawy sztuki wojennej*”, AON, Warszawa 1992.
- Koziej S. „*Teoria sztuki wojennej*”, Warszawa 1993.
- Madejski A. „*Nauka Wojenna*”, Warszawa 1981.
- Mossor S. „*Sztuka wojenna w warunkach współczesnej wojny*”, Warszawa 1986.
- Nożko K. „*Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*”, Warszawa 1973.
- Nożko K. „*Zasady współczesnej sztuki wojennej w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej*”, Warszawa 1991.
- Sawkin W. „*Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*”, Warszawa 1974.
- Sikorski J. „*Zarys wojskowości powszechnej do końca wieku XIX*”, Warszawa 1972.
- Skibiński F. „*Rozważania o sztuce wojennej*”, AON Warszawa 1991.
- Skibiński F. „*Rozważania o sztuce wojennej*”, Warszawa 1972.
- Wyszczelski L. „*Polska myśl wojskowa 1914-1939*”, Warszawa 1978.

2. ZASADY SZTUKI WOJENNEJ

Zasady sztuki wojennej są formułowane w oparciu o prawa wojny i prawa działań wojennych (prawa walki zbrojnej).

PRAWA WOJNY, tak jak inne prawa mają charakter obiektywny i historyczny. Przez historię zostały zweryfikowane i potwierdzone. Nie są zależne od woli i świadomości ludzi.

Prawa wojny odzwierciedlają związki i zależności między wojną a podstawowymi czynnikami decydującymi o jej przebiegu i końcowym rezultacie. Występują zarówno przed wybuchem wojny jak i w czasie jej trwania.

Sztuka wojenna bada prawa wojny w podstawowych warunkach w których one się kształtują. Zalicza się do nich przede wszystkim: warunki środowiska geograficznego, jego otoczenie, przestrzeń i czas, warunki społeczne, polityczne, ekonomiczne, naukowe, techniczne, militarne. Wszystkie, w aspekcie przygotowania państwa i społeczeństwa do wojny oraz w aspekcie prowadzenia wojny.

Do podstawowych praw wojny zalicza się:

1. Prawo zależności wojny od polityki.
2. Prawo zależności wojny od potencjału wojennego państwa i od stosunku między potencjałami walczących stron.

Prawo zależności wojny od polityki, uznawane jest za najważniejsze. Wynika to z tego, że wojna będąc kontynuacją polityki państwa prowadzonej militarnymi środkami przemocy jest od niej ściśle uzależniona. Polityczna treść wojny zawsze określa jej charakter. Wywiera decydujący wpływ na formy i sposoby jej prowadzenia - na typ i rodzaj wojny.

Polityka ustala cele wojny oraz moment jej rozpoczęcia. Sprawuje kierownictwo nad wojną. Określa podstawowe założenia i treści doktryny wojennej (obronnej) państwa.

Opinie polityków i teoretyków wojskowych o wpływie polityki na wojnę są różnicowane. Wynika to przede wszystkim z różnej interpretacji terminu „polityka”. Teoretycy wierni tezie Clausewitza twierdzą, że istnieją bardzo ściśle związki i zależności wyłącznie między wojną a polityką zagraniczną państwa. Natomiast inni teoretycy nie podważając twierdzenia

Clausewitza uważają, że politykę należy rozumieć i rozpatrywać szerzej, mając na uwadze również społeczną politykę wewnętrzną państwa i zachodzące w niej zjawiska.

Zarówno jedni, jak i drudzy są zgodni jednak co do podstawowej zależności wojny od polityki.

Związki i zależności między polityką a wojną - rodzajem wojny - wywierają wpływ na jej zasięg przestrzenny, na sposoby jej prowadzenia, na rolę i zadania sił zbrojnych. Oddziałują, całkowicie lub częściowo, na wszelkie dziedziny życia społecznego. Określają rolę i zadania społeczeństwa w wojnie, jego postawę i zachowania.

Prawo zależności przebiegu i wyniku wojny od stosunku między potencjałami wojennymi walczących stron, wskazuje, że przebieg i wynik wojny zależał zawsze, a szczególnie zależy obecnie od stosunku między potencjałami wojennymi walczących stron - potencjałami rozpatrywanymi nie tylko w aspekcie militarnym, lecz również ekonomicznym, technicznym, społecznym i społeczno-moralnym oraz psychologicznym.

Historia wojen wskazuje, że państwa które miały przewagę w potencjale wojennym, pojmowanym w bardzo szerokim zakresie, na ogół kończyły wojny zwycięsko, osiągając założone cele. Brak natomiast przewagi chociaż tylko w jednym z wymienionych elementów potencjału wojennego zawsze odbijał się ujemnie na końcowym rezultacie wojny, co jest niepodważalnym dowodem na to, że poszczególne elementy potencjału wojennego nie są samostne, że wzajemnie oddziałują na przebieg i wyniki wojny. Wszystkie te elementy mając znaczący wpływ na rezultaty wojny, uznawane są jako oddzielne prawa wojny. Do praw tych zalicza się przede wszystkim:

1. Prawo zależności wojny od ekonomiki - od możliwości ekonomicznych państwa i jego potencjału ekonomicznego.
2. Prawo zależności wojny od potencjału naukowego - od stanu poziomu i zdolności twórczych nauki.
3. Prawo zależności wojny od techniki - od stanu i poziomu techniki w państwie oraz od stopnia utechnicznienia sił zbrojnych.
4. Prawo zależności wojny od stosunków społecznych w państwie oraz od stosunku i przygotowania społeczeństwa do wojny.
5. Prawo zależności wojny od potencjału obronnego państwa, od stopnia zorganizowania systemu obronnego i jego wydajności funkcjonalnej.

6. Prawo zależności wojny od przygotowania sił zbrojnych do wojny, od ich wyszkolenia i stosunku do wojny - gotowości do poświęceń, woli walki i woli osiągnięcia zwycięstwa.

Niektórzy teoretycy wojskowi dzielą prawa wojny na trzy grupy. Do pierwszej, zaliczają najbardziej ogólne związki i zależności między wojną jako zjawiskiem społecznym a polityką, ekonomiką, stanem moralno-politycznym społeczeństwa, stanem nauki, techniki itp. Do drugiej, zaliczają związki i zależności występujące między walką zbrojną a właściwościami uzbrojenia i sprzętu technicznego. Do trzeciej, zaliczają prawa odnoszące się do szczebla strategicznego, operacyjnego i taktycznego, do rodzajów sił zbrojnych itp.

W przeciwieństwie do praw wojny, które odnoszą się do wojny jako całości, we wszystkich jej aspektach, wyróżnia się prawa działań wojennych (prawa walki zbrojnej), które najczęściej są traktowane jako prawidłowości prowadzenia wojny - prawidłowości rządzące wojną.

PRAWA DZIAŁAŃ WOJENNYCH (PRAWA WALKI ZBROJNEJ),

wyrażają najbardziej istotne związki i zależności między zjawiskami zachodzącymi w toku prowadzenia działań wojennych (w toku walk, bitew, operacji), Wynikają z praw wojny i są z nimi ściśle powiązane.

Działania wojenne, ich charakter, zakres i rodzaj zależą w dużej mierze od ostrości przeciwieństw politycznych. Historia wojen wskazuje, że w wojnach, które wybuchły w przyczyn nieistotnych, błahych, z powodu drugorzędnych sprzeczności politycznych, działania wojenne przebiegały z niewielkim napięciem. W wojnach natomiast prowadzonych dla osiągnięcia krańcowo przeciwstawnych celów politycznych działania wojenne nabierały charakteru wyjątkowo zacieklego.

Prawa wojny i prawa działań wojennych (prawa walki zbrojnej) nie są tożsame, gdyż dotyczą zjawisk zróżnicowanych. Są jednak ściśle ze sobą powiązane i są współzależne. Ich podział jest nierówny. W literaturze można się spotkać z różną klasyfikacją i interpretacją.

Większość teoretyków wojskowych za podstawowe prawa działań wojennych uważa następujące:

1. Prawo zależności przebiegu i wyniku działań wojennych od stosunku sił biorących w nich bezpośredni udział.

W bezpośredniej walce zbrojnej dochodzi do konfrontacji sił, w której wyniku strona dysponująca przewagą ilościową i jakościową odnosi sukces. Współcześnie coraz większe

znaczenie przypisuje się nie przewadze ilościowej lecz przewadze jakościowej, rozumianej w aspekcie technicznym, intelektualnym i moralnym.

2. Prawo zależności form i sposobów prowadzenia działań wojennych od stosowanego uzbrojenia i sprzętu technicznego, zwłaszcza od ich jakości i sprawności technicznej.

Wyszczególnione prawa działań wojennych wymieniane są na ogół jednomyślnie, przez zdecydowaną większość teoretyków wojskowych. Pewna część teoretyków wojskowych do tych dwóch praw dodaje jeszcze:

1. Prawo wzajemnej zależności form i sposobów prowadzenia działań wojennych (walk, bitew, operacji) od szczebla na którym działania są prowadzone: strategicznego, operacyjnego i taktycznego.

Uzasadnienia tego prawa umieszcza się w jedności i spójności działań wojennych, w podporządkowywaniu ich celów taktycznych celom operacyjnym, a celów operacyjnych celom strategicznym. Uzasadnienia te wyprowadzono z doświadczeń wojennych. Nie w pełni przystają jednak do warunków współczesnych, w których ze względu na zastosowanie nowoczesnych, technicznych i elektronicznych środków prowadzenia wojny, zdecydowanie zwiększyły się możliwości uzyskania sukcesu strategicznego i zrealizowaniu celu wojny, z pominięciem sukcesu taktycznego i operacyjnego co dotychczas, zdaniem specjalistów, możliwe było w warunkach użycia broni masowego rażenia.

2. Prawo zależności siły i możliwości bojowych wojsk od ich ciągłego materiałowo-technicznego zabezpieczenia i obsługi (logistyki)³¹.

Sformułowanie tego prawa jest na tyle istotne, że stanowi podstawę do wypracowania zaleceń praktycznych w zakresie zaspokajania sił zbrojnych, a więc zadań dla logistyki.

³¹ K.Nożko „Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej”, wyd. MON, Warszawa 1973, s.132-134.

ZASADY SZTUKI WOJENNEJ, formułowane są w oparciu o prawa wojny i prawa działań wojennych (prawa walki zbrojnej). O ile prawa i prawidłowości rządzące wojną są względnie trwałe i uniwersalne o tyle formułowane na ich podstawie zasady odznaczają się dużą zmiennością.

Zasady sztuki wojennej są kategorią historyczną i dlatego można mówić o ich zmienności.

Doświadczenia wojenne wykazują, że zasady zmieniały się stosownie do zmian jakie następowały w charakterze wojen, odpowiednio do zmian zachodzących w materialnych środkach prowadzenia wojny oraz w warunkach jej prowadzenia.

Pewna część teoretyków uważa, że zasady sztuki wojennej są niezmiennie. Zasady utożsamiają z prawami wojny albo z zasadami wojny.

W odróżnieniu od praw wojny i prawidłowości działań wojennych zasady sztuki wojennej wyrażają pewne idee i reguły, które normują praktyczną działalność dowódców i wojsk. Są to wypracowane na podstawie doświadczeń wojennych normy postępowania, według których przygotowuje się i prowadzi w wojnie, walki, bitwy i operacje. Zasady będąc dyrektywami stanowią jednocześnie kryterium oceny prawidłowego przebiegu działań wojennych - poszczególnych walk, bitew i operacji. Stanowią wskazania co do sposobów i form praktycznej działalności kierownictwa państwa w czasie wojny oraz działalności dowódców, sztabów i wojsk wszystkich rodzajów sił zbrojnych, wszystkich szczebli dowodzenia, w okresie przygotowywania działań wojennych (poszczególnych walk, bitew i operacji) i w toku ich trwania.

W ciągu stuleci zasady sztuki wojennej różnie formułowano i klasyfikowano je pod względem ważności. Wymieniano je w różnej liczbie. Krąg ich zainteresowań merytorycznych i wskazań praktycznych dla dowódców i wojsk pozostawał jednak zawsze ten sam.

Zarys historyczny zasad sztuki wojennej, obejmujący doświadczenia wojen prowadzonych przed naszą erą i w starożytności oraz wojen średniowiecza od VI do XV wieku, a także wojen czasów nowożytnych od XVI do końca XIX wieku, jak również wojen obecnego XX wieku, ciekawie przedstawił Kazimierz Nożko w książce pt. „Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej”³² i płk Dominik Strasburger w książce „Zasady sztuki wojennej”³³.

³² K. Nożko „Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej”, wyd. MON, Warszawa 1973 r., s. 135-146.

³³ D. Strasburger „Zasady sztuki wojennej”, Warszawa 1996.

Wielu współczesnych teoretyków i praktyków wojskowych przypisuje sformułowanie zasad sztuki wojennej Clausewitzowi. Clausewitz wyszczególnił siedem fundamentalnych zasad sztuki wojennej, które jego zdaniem w każdych warunkach działań wojennych będą decydowały o sukcesie. Do zasad tych zaliczył: cel - celowość, zmasowanie sił, ekonomię sił, zaskoczenie, jedność dowodzenia, manewr, ubezpieczenie³⁴.

W odróżnieniu od Clausewitza francuski marszałek F.Foch sformułował tylko cztery zasady do których zaliczył: ekonomię sił, swobodę działania, swobodę dysponowania siłami, ubezpieczenie³⁵.

Podobnie jak Foch cztery zasady sztuki wojennej sformułował również generał Władysław Sikorski i generał Stefan Mossor.

Za najważniejsze zasady sztuki wojennej uznali oni: przewagę, zaskoczenie, ekonomię sił, swobodę działania³⁶.

Niektórzy współcześni teoretycy wojskowi zasady sztuki wojennej ujmują w dwóch grupach: w grupie zasad podstawowych i w grupie zasad szczegółowych. Zasady podstawowe odnoszą się do wszystkich trzech dziedzin (działów) wojennych: strategii, sztuki operacyjnej i taktyki. Zasady szczegółowe natomiast mają mieć zastosowanie tylko w jednym z wymienionych działów np. w strategii lub taktyce. Zdarza się, że do tych dwóch grup dodaje się jeszcze jedną grupę zasad szczegółowych dotyczących wyłącznie walki, czy działań poszczególnych rodzajów wojsk, albo też dotyczą zasad szczegółowych występujących tylko w działaniach obronnych bądź w działaniach zaczepnych.

Formułowanie dużej liczby zasad i reguł nie jest wskazane, po prostu utrudnia zrozumienie ich wartości i znaczenia w działaniach wojennych. Wcale też nie oznacza, że dowódcy zyskają więcej szans lub patent na uzyskanie powodzenia i na zwycięstwo w działaniach wojennych (w walce, bitwie, operacji).

Zasady formułowane przez amerykańskich teoretyków wojskowych dotyczą przede wszystkim sztuki prowadzenia walki (działań bojowych). Eksponują oni między innymi takie zasady jak: cel działań, konsekwencję działań, prostotę działań, jedność dowodzenia, działania zaczepne, manewr, zmasowanie sił, uzyskanie przewagi, zaskoczenie, bezpieczeństwo działań.

³⁴ Carl Clausewitz „O wojnie”, wyd. MON, Warszawa 1958 r.

³⁵ F. Foch „Zasady sztuki wojennej”, Warszawa 1924 r.

³⁶ Władysław Sikorski „Przyszła wojna”, wyd. I - Warszawa 1934, wyd. II - MON Warszawa 1984.

Stefan Mossor „Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny”, wyd. I - Warszawa 1938 r., wyd. II - Warszawa 1958, wyd. III 1986.

Wojskowi teoretycy Wielkiej Brytanii za najważniejsze zasady działań wojennych uznają przede wszystkim: cel - celowość działań, swobodę działania, współdziałanie, elastyczność, koncentrację sił, określaną często jako masowanie wysiłku, zaskoczenie, ekonomię wysiłku, zabezpieczenie.

Francuscy teoretycy wojskowi za szczególnie ważne zasady sztuki wojennej uznają: elastyczność działań, koncentrację wysiłków (masowanie wysiłku) i zaskoczenie.

W rosyjskiej sztuce wojennej w stosunku do działań wojennych prowadzonych konwencjonalnymi środkami prowadzenia wojny eksponuje się: celowość działań, ześrodkowanie wysiłku, manewr, aktywność walki, umacnianie zdobytego terenu, działania połączonych rodzajów wojsk - współdziałanie, koncentrację wysiłku, ekonomię sił, inicjatywę, zaskoczenie i zmylenie, przygotowanie i działanie odwodów, zabezpieczenie działań, stan moralno-polityczny³⁷.

Niemieccy teoretycy wojskowi za najważniejsze zasady uznają: cel działań, współdziałanie, ofensywność, manewr, koncentrację wysiłku, ekonomię sił, zaskoczenie, swobodę działań.

Z polskich teoretyków wojskowych najszerzej na temat zasad sztuki wojennej wypowiedzieli się profesor Kazimierz Nożko, generał Bolesław Chocha, profesor Julian Kaczmarek, generał Stanisław Koziej. Wszelchstronnie, w ujęciu historycznym, opisał zasady sztuki wojennej pułkownik Dominik Strasburger.

Profesor Kazimierz Nożko w swoich pracach na temat sztuki wojennej i sztuki operacyjnej szczególnie eksponuje takie zasady jak: celowość, gotowość bojowa, zaskoczenie, maskowanie, współdziałanie, przewaga, ześrodkowanie sił i środków - skupianie wysiłku, ciągłość działań, manewr, wysoki stan moralny, dyscyplinę, działanie odwodów i zabezpieczenie działań.

Zwraca uwagę, że główne zasady, w zależności od sześcibla ich stosowania w praktyce mogą mieć różny charakter i zasięg. Sposób ich realizacji także będzie różny, w zależności od sześcibla dowodzenia oraz konkretnej sytuacji taktycznej, operacyjnej, strategicznej i konkretnych warunków terenowych. Podkreśla, że trzeba widzieć pewną specyfikę stosowania poszczególnych zasad przez rodzaje wojsk, sił zbrojnych i służb. Uważa, że osiągnięcia w technice i współczesnej elektronice nie zmniejszają znaczenia poszczególnych zasad sztuki wojennej,

³⁷ „Wojennyj encyklopediczeskij słowar”, Wyd. Woj. Moskwa 1986.

lecz wręcz przeciwnie, zwiększają wymagania pod względem precyzji, doskonałości konsekwencji, pomysłowości i nowatorstwa w ich stosowaniu³⁸.

Generał Bolesław Chocha w książkach poświęconych najważniejszym problemom sztuki operacyjnej i taktyki uzasadnia, że zasady sztuki wojennej, które rodzą się z praw wojny i praw działań wojennych, stanowią zasadniczą wytyczną działania, dotyczącą głównie sposobów i metod działań wojennych. Podkreśla, że nie wynikają one z dowolnych rozważań teoretyków wojskowych, lecz są odbiciem istnienia obiektywnych praw działań wojennych (walk, bitew i operacji) oraz warunków ich prowadzenia. Jego zdaniem mistrzowskie wykorzystanie zasad w konkretnej sytuacji stanowi właśnie sztukę dowodzenia wojskami. Zasady, są niejako regulatorami twórczej inwencji każdego dowódcy, pomagają mu znaleźć najwłaściwsze rozwiązanie na polu walki.

Za najważniejsze zasady, zarówno w wymiarze operacyjnym, jak i taktycznym uznał: inicjatywę, zaskoczenie - ryzyko i fortel wojenny, przewagę i masowanie wysiłku, rozśrodkowanie, ruchliwość i aktywność, zdecydowanie i ciągłość działań, ogień i manewr, żywotność i odporność wojsk.

Zdaniem gen. Chochy wyjątkowo duże znaczenie dla uzyskania sukcesu w działaniach wojennych w walce, bitwie, operacji mają takie zasady jak: zaskoczenie, przewaga, masowanie wysiłku, ciągłość działań. Zasady te powinny być traktowane priorytetowo przez dowódców i sztaby na każdym szczeblu organizacyjnym. Stanowiąc powinny zasadniczą wytyczną w ich działalności³⁹.

Profesor Julian Kaczmarek o zasadach sztuki wojennej pisze w materiałach na sesję naukową ASG WP nt. „*Nauka wojenna a system obronny państwa*”.

Zwraca uwagę na szczególne znaczenie zasad sztuki wojennej. Za najważniejsze uznaje: celowość działań, ześrodkowanie - skupianie wysiłku, zaskoczenie, manewr, ciągłość działań, współdziałanie, zaczepność i zabezpieczenie działań.

Generał Stanisław Koziej ocenia, że zasady sztuki wojennej stanowią przedłużenie praw walki zbrojnej (działań wojennych) i są ich prakseologicznym odzwierciedleniem. Podkreśla, że są to historycznie ukształtowane reguły przygotowania i prowadzenia zbrojnych działań wojennych, będące podstawą racjonalnej działalności dowództw i wojsk w skali tak-

³⁸ K. Nozko „Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej”, wyd. MON, Warszawa 1973.

³⁹ Bolesław Chocha „Rozważania o sztuce operacyjnej”, wyd. MON, Warszawa 1984.

Bolesław Chocha „Rozważania o taktyce”, wyd. MON, Warszawa 1982.

tycznej, operacyjnej lub strategicznej. Uważa, że w zależności od skali działań można mówić o zasadach sztuki wojennej w ujęciu taktycznym, operacyjnym i strategicznym oraz, że ich stosowanie jest niezbędnym warunkiem uzyskania, utrzymania i wykorzystania ilościowej i jakościowej (w tym sytuacyjnej przewagi nad przeciwnikiem, aby przy najmniejszych stratach własnych osiągnąć cel walki, bitwy, operacji i kampanii (wojny).

Za najważniejsze zasady sztuki wojennej uznaje: celowość działania, ekonomię sił, zaskoczenie, inicjatywę (aktywność), manewr, synergiczność, utrzymanie zdolności bojowej⁴⁰.

Różnice w liczbie i nazwach zasad sztuki wojennej wynikają głównie z przyjęcia różnych poziomów ogólności, różnych doświadczeń bardzo często z subiektywnej oceny ważności poszczególnych przedsięwzięć wykonywanych przez dowództwa i wojska w działaniach wojennych, przyczyniających się do powodzenia w działaniach wojennych i w końcowym rezultacie do zwycięstwa.

Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych cz.I (związek taktyczny, oddział) przedstawia oficjalną interpretację zasad sztuki wojennej. Stanowią one uogólnienia doświadczeń wojennych. Uwzględniają opinie i oceny wyrażane na temat zasad przez różnych teoretyków wojskowych w przeszłości i współcześnie. Sformułowane zostały po szczegółowych studiach i badaniach.

W regulaminie potwierdza się, że zasady sztuki wojennej to historycznie ukształtowane reguły przygotowania i prowadzenia działań wojennych. Podkreśla się, że stanowią one podstawę działalności dowództw i wojsk w skali taktycznej, operacyjnej i strategicznej. W takim też rozumieniu powinny być przez dowódców, sztaby i wojska postrzegane i przestrzegane w praktycznym działaniu.

Do zasad sztuki wojennej zalicza się: celowość działania, zachowanie zdolności bojowej wojsk, ekonomię sił, zaskoczenie, aktywność (inicjatywę) i manewrowość.

Celowość działania, jest zasadą nakazującą określanie celów i zadań, stosownie do potrzeb i możliwości wojsk oraz zgodnie z celem i zamiarem działań szczebla nadrzędnego.

Zachowanie zdolności bojowej wojsk, wymaga takiego przygotowania i prowadzenia walki (bitwy, operacji), które umożliwiłyby osiągnięcie celu z najmniejszymi stratami własnymi oraz zapewniało gotowość wojsk do wykonania bieżących i kolejnych zadań.

⁴⁰ Stanisław Koziej „Teoria sztuki wojennej”, wyd. „Bellona”, Warszawa 1993 r.
Stanisław Koziej „Podstawy sztuki wojennej”, AON, Warszawa 1992.

Ekonomia sił, oznacza racjonalne dysponowanie siłami i środkami walki odpowiednio do ważności zadań, gwarantujące osiągnięcie celu działań w możliwie najkrótszym czasie i jak najmniejszymi stratami.

Zaskoczenie, to nagłe, gwałtowne i nieoczekiwane dla przeciwnika działanie wojsk, odbierające mu inicjatywę bojową oraz możliwości zorganizowanego prowadzenia walki (bitwy, operacji).

Aktywność (inicjatywa), zasada ta rozumiana jest jako nieustanne dążenie do narzucenia przeciwnikowi swojej woli i zmuszenia go do działań w myśl celów i zamierzeń własnych wojsk.

Manewrowość, oznacza zdolność do sprawnego ruchu wojsk w działaniach bojowych (wojennych).

Wyróżnia się manewr jako ten element, który przeprowadza się w celu stworzenia (zrównoważenia) przewagi w decydującym miejscu i czasie lub uchylenia się od starcia w niekorzystnych warunkach.

LITERATURA

- Chocha B. „*Rozważania o taktyce*”, Warszawa 1982.
- Chocha B. „*Rozważania o sztuce operacyjnej*”, Warszawa 1984.
- Foch F. „*Zasady sztuki wojennej*”, Warszawa 1924.
- Galewski Z. „*Czynniki powodzenia we współczesnej walce*”, Warszawa 1986.
- Gawryszewski A. „*Ogólne zasady sztuki wojennej*”, Warszawa 1975.
- Jomini A. „*Zarys sztuki wojennej*”, Warszawa 1968.
- Koziej S. „*Podstawy sztuki wojennej*”, AON, Warszawa 1992.
- Koziej S. „*Teoria sztuki wojennej*”, Warszawa 1993.
- Mossor S. „*Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*”, Warszawa 1986.
- Mucha L. „*Prawa wojny i walki zbrojnej*”, ASG WP, Warszawa 1978.
- Nożko K. „*Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*”, Warszawa 1973.
- Nożko K. „*Zasady współczesnej sztuki wojennej w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej*”, Warszawa 1991.
- Palit D.K. „*Zasady sztuki wojennej*”, Przegląd Informacyjny ASG WP, Warszawa 1969 r., nr 9.
- Skibiński F. „*Rozważania o sztuce wojennej*” AON, Warszawa 1991.
- Skibiński F. „*Rozważania o sztuce wojennej*”, Warszawa 1971.
- Sawkin W. „*Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*”, Warszawa 1974.
- Strasburger D. „*Zasady sztuki wojennej*”, Warszawa 1996.
- Regulamin Polowy Sił Lądowych, Stanów Zjednoczonych FM100-5 „*Działanie Bojowe Sił Lądowych*”, Warszawa 1979 r.
- Regulamin Działań Taktycznych Wojsk Lądowych, część I (związek taktyczny, oddział) Warszawa, 1994 r.

STRATEGIA

Termin **STRATEGIA** ma wiele znaczeń. Wywodzi się z greckiego „*strategos*”, od „*stratos*” - wojsko i „*agein*” - prowadzę. Można też termin „*strategia*” wywodzić z greckiego „*strategein*”, co oznacza „*dowodzić*”, natomiast termin „*taktyka*” - od greckiego słowa „*tachtein*”, co znaczy „*szykować*”.⁴¹

Pierwotnie więc strategia oznaczała kierowanie wojskami, w szczególności - z pozycji naczelnego wodza. W tym znaczeniu „*strategiem*” (gr. „*strategos*,”) nazywano zarówno zwawcę strategii, jak i dowódcę armii lub floty w starożytnej Grecji, a także dowódcę (tzw. *stratila-tesa*) okręgu wojskowo-administracyjnego (tzw. *temu*) w cesarstwie bizantyjskim.

Obecnie termin ten jest używany powszechnie na gruncie wielu nauk, a także w działaniu praktycznym, zwłaszcza wtedy, gdy chcemy zwrócić uwagę na wykorzystanie ogólnego podejścia do każdego działania, mającego charakter długoterminowy ze względu na horyzont czasu działania lub na jego dalekosiężne skutki.

W takim właśnie sensie mówimy o strategii narodowej (polistrategii) jako strategii państwa oraz o strategiach szczegółowych, odnoszących się do poszczególnych dziedzin działania różnych podmiotów, w tym i dziedzin działania państwa.

Z punktu widzenia przedmiotowego strategia wojskowa jest jedną ze strategii.

Twórcą nowoczesnej strategii był pruski generał Carl von Clausewitz. Badając wojny napoleońskie, Clausewitz wyprowadził z nich wniosek o politycznym ich podłożu. Według niego „*strategia jest sztuką użycia środków wojskowych dla urzeczywistnienia polityki*”.

Konstatując, do połowy naszego wieku, strategia była wyłącznie ujmowana jako dzieło sztuki wojennej, obejmujący przygotowanie i prowadzenie wojny jako całości, poszczególnych jej kampanii i bitew⁴².

Po drugiej wojnie światowej, wraz z postępowaniem naukowym i technologicznym, proces ewolucji relacji między strategią i polityką nabrał niebywałego tempa. Strategia w sensie teorii praktycznych działań „*wykroczyła poza sferę myślenia i działania wojskowych oraz zwolenników polityki w kategoriach siły*”.⁴³

⁴¹ A. Boucher, *Odwieczne prawa wojny i sztuka wojenna z przed 23 - ch stuleci*, Warszawa 1924.

⁴² Słownik języka polskiego, t. 2, Warszawa 1979, s.346.

⁴³ J.Kukułka, *Problemy teorii stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1978, s. 121.

Ukształtowanie się supermocarstw i groźba kataklizmu atomowego spowodowały powstanie nowych pojęć strategii, odpowiadających poszczególnym problemom globalnym⁴⁴, włącznie do strategii pokoju i pokojowego współistnienia. Promotorami tych teorii strategicznych byli specjaliści różnych nauk, zwłaszcza społecznych, głównie jednak politolodzy i globaliści.

Współcześnie termin „strategia” używany jest na gruncie wielu nauk: psychologii, teorii gier, prakseologii, socjologii, nauki o stosunkach międzynarodowych, nauki o polityce itp.

Na przykład w teorii organizacji i zarządzania strategia oznacza „regułę przyporządkowującą określone działania każdej konkretnej sytuacji, jaka może wystąpić w trakcie procesu decyzyjnego”⁴⁵. W tym sensie pojęcie strategii jest rozumiane w psychologii, teorii gier i wiąże się z podejmowaniem decyzji.

Bardzo szerokie znaczenie pojęciu strategii nadał J.P.Chernay, francuski socjolog, wedle którego stanowi ona „ruch racjonalizacji dokonywanej w celu uporządkowania całości elementów (wewnętrznych i zewnętrznych) mogących odegrać pewną rolę w określeniu ogólnej orientacji jednostki społecznej poprzez otaczające ją środowisko”⁴⁶.

Zdaniem J.Kukułki, Chernay „sprowadza strategię do dziedziny prakseologii społecznej dotyczącej różnych sfer stosunków społecznych. w tym także różnych sfer i faz polityki, a ukierunkowanej na przyszłość”⁴⁷.

Jednakże najszersze znaczenie - jak się wydaje - ma strategia w ujęciu prakseologicznym, gdzie oznacza „sposób działania będący systemem złożonym z taktyk cząstkowych”⁴⁸.

W myśleniu i działaniu politycznym **strategia** - wedle R.Arona - jest utożsamiana ze sztuką zabezpieczania interesów narodowych, co odbywa się poprzez odpowiednią politykę zagraniczną i dyplomację⁴⁹.

Z przedstawionych wyżej przykładów wynika, że zakres pojęciowy strategii podlega prawu rozszerzania.

⁴⁴ H.Chołaj, Globalny świat - wyzwania i spory. Wstęp do globalistyki, cz.II i III, Warszawa 1991, s.203.

⁴⁵ Encyklopedia organizacji i zarządzania, Warszawa 1981.

⁴⁶ J.Kukułka, Problemy..., op.cit., s.123.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże

⁴⁹ Tamże

Dotychczas można - jak się wydaje - wyodrębnić dwa etapy ewolucji semantycznej tego pojęcia, przyjmując jako kryterium różnicowania zakresu znaczeniowego pojęcia strategii jej stosunek do zagadnienia wojny.

W pierwszym etapie strategia była pojmowana jako wojskowa część fazy realizacyjnej polityki na szczeblu państwa⁵⁰, przy czym wyróżnić w nim można dwa okresy: pierwszy - od pojawienia się tego pojęcia do końca XIX w., w którym to okresie funkcjonowało tylko jedno pojęcie strategii (strategia = strategia wojenna) oraz drugi - do połowy XX w. kiedy pojawiło się pojęcie strategii wojskowej. W tym etapie zakres pojęcia strategii nie przekraczał pojęcia wojny.

W drugim etapie, od połowy XX w., strategia rozumiana jest również jako koncepcyjno-decyzyjna faza polityki⁵¹ państwa. Mamy tu do czynienia z pojęciem strategii jako polistrategii oraz z wieloma strategiami szczegółowymi. W etapie tym nastąpiło zdecydowane poszerzenie zakresu pojęcia strategii, które wyszło poza pojęcie wojny i to ostatnie wchłonęło.

Wraz z przejściem strategii od strategii wojennej do polistrategii nastąpiło semantyczne odwrócenie pojęcia i jego zawartości. W ramach polistrategii strategia wojskowa znajduje się w połączeniu ze strategią polityczną, ekonomiczną i dyplomatyczną; przy czym rola cywilnych jej komponentów staje się dominująca, zgodnie z zasadą prymatu polityki⁵².

Pojęcie „strategia wojskowa” pojawiło się w drugiej połowie XIX wieku, będąc dotąd „ukryte” w pojęciach : „strategia” ,a następnie „strategia wojenna” . Siły zbrojne, procesy ich tworzenia i wykorzystania, stały się rzeczywistością już w okresie społeczeństw pierwotnych i rodzących się państw jako rezultat procesu dziejowego, w szczególności - pojawienia się wojen.

Strategia wojskowa - teoria i praktyka tworzenia i wykorzystania sił zbrojnych, jako jednego z instrumentów polityki państwa.

Pod pojęciem „tworzenie sił zbrojnych” rozumie się wszelkie procesy związane ze strukturą organizacyjną, uzbrojeniem, systemem szkolenia i wychowania wojskowego, gotowością bojową, mobilizacją i działalnością uzupełnieniową, a także infrastrukturą wojskową.

⁵⁰ Tamże, s. 121.

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże, s. 125.

Natomiast pojęcie „**wykorzystanie sił zbrojnych**” obejmuje wszelkie procesy ich użycia w okresie pokoju, kryzysu i wojny.

Badania w obszarze zawartym w kompleksowym pojęciu „**tworzenie i wykorzystanie sił zbrojnych**” wymagają interdyscyplinarnego podejścia do problemów występujących w tych procesach. Są one przedmiotem zainteresowań różnych dziedzin praktyki i badane przez wiele nauk (dyscyplin) szczegółowych, takich jak np.: nauka o organizacji i mobilizacji wojsk, nauka o dowodzeniu wojskami, nauka o zabezpieczeniu działań bojowych, a także tzw. wojskowych specjalności nauk humanistycznych, technicznych, medycznych, geograficznych i innych.

Strategia wojskowa, jako nauka, nie zastępuje powyższych nauk, lecz korzysta z ich dorobku. Będąc nauką, strategia wojskowa formułuje uogólnienia odpowiadając na pytanie: jakie siły zbrojne i w jaki sposób wykorzystać - jako instrument polityki państwa - w osiągnięciu jego celów narodowych?

Przy formułowaniu odpowiedzi na powyższe pytanie, strategia wojskowa uwzględnia wiele czynników, przede wszystkim możliwości użycia przez państwo innych instrumentów polityki (ekonomicznych, politycznych, formalno-prawnych itp).

Istotny wpływ na tworzenie i wykorzystanie sił zbrojnych wywiera również położenie geostrategiczne państwa, rozmiary jego terytorium, liczba ludności i jej cechy narodowe.

Przez długi okres dziejów strategia wojskowa zajmowała się głównie sposobami wojskowego przygotowania wojny (w skali całości sił zbrojnych).

Współczesna strategia wojskowa zakresem swym i zainteresowaniami obejmuje treści poznawcze i praktyczne tworzenia oraz wykorzystania sił zbrojnych państwa w okresie pokoju, kryzysu i wojny - a po rozpadzie dwubiegunowego układu sił w świecie - przenosi stopniowo ciężar badań na dwa pierwsze okresy. Zasadnicze cele badawcze strategii wojskowej odnoszą się do tworzenia teorii projektowania działań całości sił zbrojnych.

Do podstawowych problemów badawczych strategii wojskowej należy wyjaśnianie wszystkich zjawisk dotyczących procesów tworzenia i wykorzystania sił zbrojnych w działalności państwa oraz tworzenie teorii operacyjnych niezbędnych dla realizacji jego polityki wojskowej.

Podmiotem strategii wojskowej - jako dziedziny praktyki - jest kierownictwo polityczne państwa i kierownictwo sił zbrojnych. Z tego punktu widzenia strategia wojskowa rozpada

się na dwa poziomy analizy i projektowania procesów tworzenia oraz wykorzystania sił zbrojnych.

Powiązania strategii wojskowej z praktyką są bezpośrednie. Wynika to z faktu, iż należy ona do humanistycznych nauk prakseologicznych.

Z tego co powiedziano wyżej wynika, że strategia wojskowa należy do nauk wojskowych, a te są częścią humanistycznych nauk prakseologicznych. Ponieważ nauki humanistyczne należą do nauk empirycznych, a nauki prakseologiczne do nauk formalnych, metodologia nauk wojskowych (w tym strategii wojskowej) zawiera elementy metodologii obu tych zbiorów nauk.

Istotne znaczenie dla rozwoju strategii wojskowej jako nauki mają tzw. nauki pogranicza i pomocnicze, co z jednej strony znajduje swoje podstawy w znaczącej pozycji strategii wojskowej w grupie humanistycznych nauk prakseologicznych, zaznaczającej się zwłaszcza po II wojnie światowej, a z drugiej, wynika z coraz bardziej rozwiniętej podbudowy faktograficznej. Na tym tle dochodzi do powstawania nowych pogranicznych dyscyplin różnych nauk oraz korzystania przez strategię wojskową z rezultatów badań innych nauk.

Dyscyplinami pogranicznymi w odniesieniu do strategii wojskowej są: ekonomika obrony, geografia wojenna, pedagogika (dydaktyka) wojskowa itd.

Do bardzo interesujących zjawisk, mających perspektywy rozwoju, należy zaliczyć współdziałanie ze strategią wojskową nauk humanistycznych, technicznych i przyrodniczych. Można bowiem ogólnie przyjąć, że strategia wojskowa, wykorzystując osiągnięcia i metody badań takich nauk jak: nauka o polityce, nauka o stosunkach międzynarodowych, socjologia, demografia, nauki biologiczne, nauki techniczne itp., uzyskuje teoretyczną podbudowę dla coraz pełniejszego poznania procesów tworzenia i wykorzystania sił zbrojnych w działalności państwa.

Strategia wojskowa - jako nauka - spełnia ona dwojaką funkcję:

- naukowo-poznawczą, która polega na wykrywaniu i wyjaśnianiu praw oraz zasad w procesie tworzenia i wykorzystania sił zbrojnych, opracowywaniu teorii naukowych, a także pogłębianiu i rozszerzaniu wiedzy o przedmiocie badań;
- normatywno-uitylitarną, która polega na ukazywaniu właściwych dróg zorganizowanego i racjonalnego, odpowiadającego optymalnym możliwościom kształtowania polityki państwa, tworzenia i wykorzystania sił zbrojnych, a więc na dostarczaniu naukowych podstaw do do-

skonalenia wskazań strategiczno-technicznych tak, aby oparte na nich normy postępowania praktycznego (polityki wojskowej państwa) zapewniały możliwości osiągnięcia najlepszych korzyści, a tym samym - celów narodowych.

Trzeba podkreślić, że powyższe funkcje strategii wojskowej ściśle się ze sobą wiążą, bowiem pierwsza z nich pogłębia zrozumienie istoty procesów strategicznych oraz wzbogaca naszą wiedzę o ich prawidłowościach i uwarunkowaniach, co kształtuje m.in. naszą ogólną wizję świata, druga zaś - dostarcza politykom skuteczne instrumenty działania na otoczenie wewnętrzne i zewnętrzne państwa.

Strategia wojskowa ma też istotny wpływ na rozwiązywanie zagadnień technicznych sił zbrojnych i przyczynia się w ten sposób do postępu techniki.

Do podstawowych problemów badawczych strategii wojskowej należy wyjaśnianie wszystkich zjawisk dotyczących procesów tworzenia i wykorzystania sił zbrojnych w działalności państwa oraz tworzenia teorii niezbędnej dla realizacji jego polityki wojskowej.

Dlatego też istotnymi problemami badawczymi strategii wojskowej są:

1. Miejsce i rola sił zbrojnych we współczesnym państwie:

- formy i sposoby ochrony przez SZ instytucji państwa i obywateli przed próbami szantażu politycznego oraz niebezpieczeństwami płynącymi z zewnątrz,
- formy i sposoby zapewnienia stabilizacji militarnej i integracji regionalnej (kontynentalnej),
- udział SZ w realizacji polityki dla pokoju,
- udział SZ w likwidacji skutków katastrof i klęsk żywiołowych oraz wspieranie akcji humanitarnych.

2. Koncepcja sił zbrojnych: założenia, charakter, struktura, uzbrojenie, gotowość bojowa i zadania sił zbrojnych.

3. Przygotowanie oraz prowadzenie operacji sił zbrojnych w okresie kryzysu i wojny w ramach narodowych, alianckich lub międzynarodowych oraz akcji prewencyjnych, humanitarnych i ratowniczych w czasie pokoju.

Przyjmuje się, że zaczątki strategii jako teorii sięgają starożytnego Wschodu, Indii, Grecji i Rzymu. Wtedy to właśnie na podstawie uogólnień doświadczeń wojen, pojawiły się

pierwsze prace teoretyczne, w których znajdowały się próby wykrywania prawidłowości walki zbrojnej i ich zastosowania do formułowania dyrektyw praktycznego działania.

W pierwszych wojnach epoki niewolnictwa zadania strategii miały charakter pragmatyczny i polegały na formułowaniu zasad przygotowania armii, organizacji marszów, określania sposobów prowadzenia starć zbrojnych, decydujących o losach wojen. Strategia była pojmowana przede wszystkim jako sztuka dowodzenia, w przeciwieństwie do taktyki, rozumianej jako sztuka szykowania oddziałów.

Jednakże właściwy rozwój teorii strategii wojskowej datuje się od wydania pracy C. Clausewitza „*O wojnie*”⁵³ (1832 r.), choć sama jej nazwa powstała jeszcze później, bo dopiero w końcu tego wieku.

Rozwój strategii wojskowej przebiegał najpierw w ramach strategii, a następnie, począwszy od końca XIX w. w miarę jako samodzielna dyscyplina badawcza.

Brak jest uzasadnionych podstaw i nie ma potrzeby ustalania ostrych przedziałów dzielących strategię nowożytną od współczesnej. Ta ostatnia przejmuje bowiem cały dorobek myśli twórczej z okresu poprzedniego i kontynuuje badania w różnych działach (tzw. domenach) interpretując osiągnięte wyniki na miarę obecnego rozumienia otaczającego nas procesu funkcjonowania sił zbrojnych. Poza tym współczesna strategia wojskowa wypracowała własne koncepcje uogólniające, interpretujące nie rozwiązane uprzednio problemy, a dotyczące istoty sił zbrojnych w państwie, ich roli w polityce wewnętrznej i zewnętrznej, struktury i funkcji wewnętrznej jako instytucji itp.

Do ogromnego, niespotykanego dotąd postępu naukowego strategii wojskowej po drugiej wojnie światowej przyczynił się rozwój badań strategicznych w odniesieniu do polistrategii i strategii szczegółowych w obszarze polityki państwa, a także rozwój nauk współdziałających ze strategią, zwłaszcza nauk społecznych, technicznych i nauk o charakterze kompleksowym (cybernetyka, teoria informacji, teoria komunikacji, ogólna teoria systemów).

Istotny wpływ na rozwój strategii wojskowej miało udoskonalenie aparatury badawczej (w tym zastosowanie komputerów), jak i uściślenie ogólnonaukowych metod badawczych. Dzięki np. symulacji komputerowej zdołano zbadać wiele problemów hipotetycznego pola walki i zweryfikować teorie strategiczne bez konieczności prowadzenia rzeczywistych działań zbrojnych.

⁵³ C. Clausewitz, *O wojnie*, wyd. cyt.

Na skutek stale wzrastającego potencjału badawczego, również w strategii wojskowej, coraz bardziej potrzebna staje się specjalizacja badawcza, gdyż ogarnięcie wszystkich jej problemów przez jednego badacza jest bardzo utrudnione lub wręcz niemożliwe. Unaocznia się nieformalny podział badaczy strategii według głównych dziedzin działalności sił zbrojnych (tzw. domen). Mamy przeto specjalistów w dziedzinie rozwoju sił zbrojnych, mobilizacji, infrastruktury wojskowej i operacji.

Kampania - to szereg powiązanych ze sobą operacji, zmierzających do osiągnięcia celu strategicznego w określonych granicach czasowych i przestrzennych.

W szczególności kampania może być jednym z etapów działań wojennych (wojny - z wojskowego punktu widzenia).

Kampania składa się przynajmniej z dwu operacji strategicznych, wzajemnie ze sobą powiązanych (celem, terytorium, porą roku itp.), prowadzonych przez to samo zgrupowanie i dowództwo strategiczne lub dwa albo kilka zgrupowań strategicznych.

Przeciwnatarcie - rodzaj strategicznej operacji zaczepnej, prowadzonej z położenia obronnego, mających na celu przejęcie inicjatywy strategicznej i przeniesienie działań na terytorium przeciwnika.

Przeciwuderzenie strategiczne - zwrot zaczepny w ramach strategicznej operacji obronnej, mający na celu radykalną zmianę położenia broniących się wojsk i osiągnięcie pierwotnego lub nowego celu operacji.

Bitwa - forma walki zbrojnej, polegająca na starciu sił zbrojnych przeciwstawnych stron w skali strategicznej lub operacyjnej, mająca istotne znaczenie dla osiągnięcia celów wojny, kampanii lub operacji.

Obrona narodowa - całokształt sił i środków (instytucji) państwa oraz ich poczynań związanych z przeciwdziałaniem zagrożeniom militarnym. Obejmuje dwie formy ; osłonę i obronę strategiczną.

Oslona strategiczna państwa - forma przeciwdziałania zagrożeniom militarnym, realizowana przez państwo w okresie pokoju i kryzysu w sferze militarnej i niemilitarnej (politycznej, ekonomicznej i obrony cywilnej).

Obrona strategiczna państwa - forma przeciwdziałania agresji zbrojnej w skali wojny, angażująca całość lub gros sił politycznych, ekonomicznych, militarnych i innych, jakimi państwo dysponuje dla osiągnięcia politycznego celu wojny.

W węższym znaczeniu, pojęcie „*obrona strategiczna państwa*” jest równoważne pojęciu „*obrona militarna państwa*”. W tym wypadku jest ona tożsama z pojęciem „*zbrojne działania wojenne*”.

Zbrojne działania wojenne - prowadzone w czasie konfliktu zbrojnego lub wojny operacje i działania bojowe sił zbrojnych.

Działania wojenne w skali strategicznej - to całokształt operacji i działań bojowych, realizowanych przez całe siły zbrojne państwa lub zgrupowania strategiczne w wojnie jako całości lub kampanii.

Operacja - to skoordynowane i zaplanowane wszelkie ruchy wojsk i akcje bojowe (walki i bitwy) danej strony walczącej dla uzyskania celu operacyjnego lub strategicznego.

Operacje mogą być realizowane na szczeblu operacyjnym i strategicznym.

Ze względu na cel (charakter) walki zbrojnej, operacje mogą być: zaczepne, obronne i odwrotowe.

Każdy rodzaj sił zbrojnych może prowadzić operacje samodzielnie lub wspólnie z innymi rodzajami sił zbrojnych. Z tego względu operacje dzielimy na: operacje samodzielne i operacje wspólne (połączone).

Operacja wspólna - operacja, w której biorą udział wojska wchodzące w skład różnych rodzajów sił zbrojnych.

Operacja strategiczna - całokształt uzgodnionych i powiązanych ze sobą co do celu, zadań, miejsca i czasu operacji i działań bojowych sił zbrojnych, prowadzonych według jednolitego planu dla osiągnięcia strategicznego celu wojny lub kampanii.

Strategiczna operacja obronna - rodzaj operacji strategicznej; ma ona na celu rozbić przeciwnika i utrzymanie zajmowanego terytorium.

Strategiczna operacja zaczepna - rodzaj operacji strategicznej; ma ona na celu rozbić przeciwnika na jego terytorium, a także jego opanowanie (czasowe lub trwałe).

Strategiczna operacja odwrotowa - rodzaj operacji strategicznej; ma ona na celu rozbić przeciwnika i zyskanie na czasie kosztem utraty terytorium.

Planowanie strategiczne sił zbrojnych jest zabiegiem umysłowym, ukierunkowującym proces tworzenia i wykorzystania tych sił na realizację celów polityki obronnej państwa, zapewniając trwałe przeciwdziałanie zagrożeniom militarnym.

Planowanie to nie jest czynnością jednorazową, ale procesem ciągłym. Ogólne jego ukierunkowanie wypływa z podstawowych celów polityki obronnej państwa i doktryny wojskowej. Wiąże się ono z ustaleniami ogólnych ram dla zasadniczych decyzji państwa w dziedzinie obronnej i jest podstawą planowania operatywnego, ukierunkowującego codzienne działania sił zbrojnych.

Planowanie strategiczne sił zbrojnych obejmuje: planowanie rozwoju sił zbrojnych, planowanie systemu mobilizacyjnego, planowanie kampanii lub / i operacji strategicznej, planowanie infrastruktury wojskowej.

Przygotowanie operacji strategicznej - to całokształt przedsięwzięć realizowanych przez Sztab Generalny (naczelne dowództwo sił zbrojnych), dowództwa RSZ i wojska w celu osiągnięcia gotowości do prowadzenia operacji.

Obejmuje ono: planowanie operacji, strategiczne rozwinięcie sił zbrojnych, postawienie zadań wykonawcom, organizację współdziałania, organizację wsparcia i logistykę, organizację dowodzenia.

Planowanie kampanii lub / i operacji strategicznej może być realizowane w czasie pokoju (w warunkach normalnych) lub kryzysu (w warunkach kryzysowych).

Planowanie kampanii (operacji strategicznej) w warunkach normalnych jest częścią planowania obronnego w państwie i wynika z przyjętych dla niego zasad.

Planowanie operacji strategicznej odbywa się w pięciu fazach:

- faza wstępna - w której określa się militarne cele strategiczne i założenia do planowania, zadania dla rodzajów sił zbrojnych (zgrupowań) oraz podział zasobów militarnych dla poszczególnych dowództw rodzajów sił zbrojnych (zgrupowań sił zbrojnych),

- faza opracowania zamiaru (koncepcji) - analiza zadania, ocena sytuacji i zamiar wraz z ocenami sztabowymi, mającymi charakter uzasadniający zamiar. W tym momencie istnieje koncepcja strategiczna operacji,
- faza opracowania planów - w jej toku opracowuje się kompletne plany dotyczące działań rodzajów sił zbrojnych (zgrupowań) oraz plany wsparcia ich działań i logistyki,
- faza weryfikacji planów - faza akceptacji planów przez przełożonych,
- faza opracowania dokumentacji pomocniczej - w niej opracowuje się plany wsparcia i logistyki na podstawie zaakceptowanych planów działań rodzajów sił zbrojnych (zgrupowań).

Planowanie operacji w warunkach kryzysowych prowadzone jest przy ostrych ograniczeniach czasowych i odbywa się w sześciu fazach :

- faza rozwoju sytuacji - zaczyna się od momentu dostrzeżenia możliwości powstania kryzysu i obejmuje opracowanie oceny sytuacji przez naczelnego dowódcę sił zbrojnych (szefa Sztabu Generalnego),
- faza oceny kryzysu - przedstawienie oceny sytuacji kierownictwu państwa w celu stwierdzenia, czy istnieje bezpośrednie zagrożenie kryzysem,
- faza wypracowania zamiarów działania - dowództwo sił zbrojnych wypracowuje alternatywne zamiary działania sił zbrojnych w kryzysie i przedstawia je przełożonym do akceptacji,
- faza wyboru zamiaru działania - ocena każdego z zamiarów i wybór jednego z nich,
- faza planowania operacji - opracowanie planu działań wojskowych w kryzysie,
- faza podjęcia decyzji o wykonaniu operacji - kierownictwo państwa ustala sposób rozpoczęcia operacji wojskowej.

Strategiczne rozwinięcie sił zbrojnych - element rozwinięcia systemu obronnego państwa, obejmujący: mobilizacyjne rozwinięcie sił zbrojnych, osiągnięcie pełnej gotowości bojowej, przegrupowania sił zbrojnych, przyjęcie przez nie ugrupowania bojowego, zgodnie z planem strategicznej operacji obronnej.

Mobilizacja - proces przejścia struktur (w tym sił zbrojnych) i gospodarki państwa z organizacji i stanów pokojowych na wojenne z równoczesnym wprowadzeniem zawczasu przygotowanych zmian w prawnym uregulowaniu zasad i sposobów ich funkcjonowania.

Kierowanie siłami zbrojnymi w działaniach wojennych (prowadzenie operacji strategicznej) **zwykle obejmuje:** strategiczne rozwinięcie sił zbrojnych, prowadzenie operacji powietrznej, lądowej i morskiej, prowadzenie systematycznych działań bojowych przez RSZ, prowadzenie działań specjalnych, prowadzenie działań nieregularnych na terenach okupowanych przez przeciwnika.

Strategiczne rozwinięcie SZ wymaga jednoczesnego realizowania przedsięwzięć rozwinięcia systemu obronnego państwa, takich jak: podniesienie stanu gotowości obronnej państwa, rozwinięcia systemu kierowania obronnością państwa na czas „W”, militaryzacja niezbędnych instytucji, organizacji, podmiotów gospodarczych i wybranych dziedzin życia publicznego, uruchomienie gospodarki, w tym konwersji przemysłu.

Siły Zbrojne w tym czasie realizują następujące przedsięwzięcia: przejście ze stanu „P” na „W”, co wymaga: osiągnięcia przez wojska pełnej gotowości bojowej i przejścia na struktury wojenne przez uzupełnienie jednostek rozwiniętych i o niepełnych stanach oraz mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek skadrowanych i nowoformowanych, przystąpienie SZ do wykonania zadań osłony strategicznej czasu „W”, dokonania przegrupowań sił zbrojnych i operacyjnego rozwinięcia rodzajów SZ.

SZTUKA OPERACYJNA

1. SZTUKA OPERACYJNA

Powstanie i rozwój **sztuki operacyjnej** wiążą się nierozłącznie z narodzinami i ewolucją operacji, która stanowi jej przedmiot badań. Początku tego rozwoju należy poszukiwać w praktyce sztuki wojennej. Ona stanowiła impuls do refleksji teoretycznej, będącej próbą uogólnienia doświadczeń wojennych dotyczących wielu operacji. Przesłanki takie zaistniały dopiero od drugiej połowy XVIII wieku tj. od czasu, gdy gen. H.H. Lloyd dostrzegł, że „operacje wojenne”, to już nie są działania wojenne w ogóle, lecz określona forma działań prowadzona przez samodzielne zgrupowania.

Zasady oraz sposoby przygotowania i prowadzenia operacji ujęte zostały w formie instrukcji sztuki operacyjnej wydanej w 1932 roku.⁵⁴

Opracowana wówczas teoria głębokiej operacji wyjaśniała w nowym ujęciu wiele przedsięwzięć i zabiegów operacyjnych, w tym przede wszystkim znaczenie i sposób wykonania uderzenia na całą głębokość obrony przeciwnika, przełamanie jego operacyjnej obrony poprzez połączenie wysiłku wszystkich rodzajów wojsk lądowych i lotnictwa. Ponadto wyjaśniono sposób przełamania taktycznej obrony na kilku wybranych kierunkach, rozwinięcie powodzenia operacyjnego w głąb i w stronę skrzydeł oraz rozbicie odwodów przed ich podejściem do wyłomu dokonanego poprzez zdecydowane natarcie.

Należy podkreślić, że podstawowe zasady i założenia głębokiej operacji zachowują swoją przydatność w obecnych czasach. Zawierają bowiem wyjaśnienie podstawowych problemów związanych z przygotowaniem i prowadzeniem operacji zaczepnych w kategoriach przyczynowo-skutkowych. Jednocześnie rozwijano teorię operacji obronnych działań odwrotowych, powietrznych operacji desantowych i operacji przeciwlotniczych.

Jakkolwiek operacja powstała w drugiej połowie XVIII wieku, to jednak żadne państwo nie uznało jej jako samodzielne zjawisko w walce zbrojnej. Nastąpiło to dopiero w okresie międzywojennym w b. ZSRR. Dostrzegano ją we Francji i Niemczech, lecz nie uznano za samodzielny człon sztuki wojennej.

Termin sztuka operacyjna pojawił się dopiero po raz pierwszy w 1922 roku w ZSRR, a pod koniec lat 20-tych uznano ją oficjalnie za samodzielną dyscyplinę naukową. Za oficjalny

⁵⁴ H. Piekarski, Zarys historii rozwoju sztuki operacyjnej, AON, 1985, s. 7.

moment powołania jej do życia uważa się rok 1928, tj. rok wydania pracy W. Triandafillowa pt. „*Charakter operacji współczesnych armii*”.

Triandafillow wypracował ideowy model głębokiej operacji, polegającej na jednoczesnym oddziaływaniu różnymi siłami i środkami na całą głębokość ugrupowania obrony przeciwnika, przełamania jego taktycznej strefy na wybranych kierunkach i przekształcenia powodzenia taktycznego w sukces operacyjny.

Wyodrębnienia sztuki operacyjnej dokonano przede wszystkim w oparciu o praktyki i dorobek teoretyczny wojsk lądowych. Największy wkład wnieśli M. Tuchaczewski, N.M. Owczyn, W. Triandafillow i A. Kolankowski.

W USA zaczęto wyodrębniać sztukę operacyjną dopiero od 1986 roku i od tego momentu rozpoczęto nad nią badania w ramach tzw. „*Operacji 2000*”. W Niemczech sztuka operacyjna funkcjonuje pod nazwą „*Działania operacyjne*”.

W Polsce problematyka operacyjna pojawiła się po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku. Na uwagę zasługuje próba sformułowania polskiej myśli operacyjnej. Jako pierwszy tę problematykę dostrzegł i rozwinął na gruncie polskim Stefan Mossor. Wydał w 1938 roku swoje przemyślenia w formie książki pt.: „*Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*”, w której cały rozdział poświęcił działaniom operacyjnym.

Podobnie jak Mossor dostrzegł samodzielność problematyki operacyjnej wojsk lądowych, tak samo S. Abzółtowski dostrzegł autonomiczność działań operacyjnych lotnictwa („*Operacyjne użycie lotnictwa*” - 1938).

Także liczący się wkład w rozwój sztuki operacyjnej w tym okresie wnieśli: W. Sikorski, „*Przyszła wojna*” (1934), S. Rola-Arciszewski „*Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy*”.

Po drugiej wojnie światowej myśl operacyjną w Polsce rozwijali: F. Skibiński „*Rozważania o sztuce wojennej*” oraz M. Porwit w „*Komentarze do historii polskich działań obronnych*”.

W ostatnich latach liczący się wkład w rozwój polskiej sztuki operacyjnej wnieśli: K. Nożko „*Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*” i „*Sztuka operacyjna w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej*” (1991), B. Chocha „*Rozważania o sztuce operacyjnej*” (1984), S. Koziej „*Teoria sztuki wojennej*” (1993).

Sztuka operacyjna spełnia ważną rolę w sztuce wojennej. Stanowi ogniwo pośrednie między strategią a taktyką.

Istota sztuki operacyjnej wyraża się w tym, że zajmuje się przygotowaniem i prowadzeniem operacji przez związki operacyjne różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk oraz ich wspólnym działaniem w ramach operacji ukierunkowanych na osiągnięcie zamierzonych celów. Oznacza to, że rodzaje sił zbrojnych, które prowadzą samodzielnie lub wspólnie operacje, posiadają własną sztukę operacyjną. A zatem każdy rodzaj sił zbrojnych korzysta z ogólnych założeń przygotowania i prowadzenia operacji, stanowiących podstawę wypracowania własnej operacji.

Analizując strukturę sztuki operacyjnej należy w niej wyodrębnić: - ogólną teorię, podstawy sztuki operacyjnej; - sztukę operacyjną wojsk lądowych; - sztukę operacyjną sił powietrznych; - sztukę operacyjną marynarki wojennej.

Między tymi działaniami sztuki operacyjnej istnieje ścisły związek i zależność. **Ogólna teoria, albo podstawy sztuki operacyjnej**, zawiera ogólnoteoretyczny dorobek dotyczący operacji jako zjawiska wojny. Są w niej uogólnione doświadczenia z zakresu operacji w minionych wojnach, ale jednocześnie wskazania i ukierunkowania do prowadzenia samodzielnych i wspólnych operacji w przyszłości. Jest to aspekt prognostyczny, pozwalający na formułowanie założeń przygotowania i prowadzenia operacji przez poszczególne rodzaje sił zbrojnych, zarówno samodzielnie, jak i wspólnie. Praktyka i teoria operacji rodzajów sił zbrojnych wzbogaca ogólną teorię sztuki operacyjnej, przyczyniając się wydatnie do jej rozwoju.

Sztuka operacyjna, jako dział sztuki wojennej, zajmuje się przygotowaniem i prowadzeniem operacji przez związki operacyjne kilku rodzajów sił zbrojnych.

Sztuka operacyjna spełnia trzy podstawowe funkcje: teoretyczną, praktyczną i dydaktyczną.

Pierwsza funkcja teoretyczna, polega na badaniu operacji w celu wykrycia ich prawidłowości, aby na tej podstawie sformułować twierdzenia, hipotezy i zasady. Jest to teoria sztuki operacyjnej.

Druga funkcja wyraża się w praktyce przygotowania i prowadzenia operacji, co oznacza działalność dowódców i sztabów związków operacyjnych.

Te dwie funkcje wzajemnie warunkują swój rozwój. Teoretyczne założenia są weryfikowane w praktycznej działalności, stanowiącej z kolei podstawy do uogólnień i wniosków nowych założeń teoretycznych.

Trzecia funkcja dydaktyczna oznacza, że jest przedmiotem kształcenia w wyższym szkolnictwie wojskowym oraz w szkoleniu dowództw i sztabów związków operacyjnych.

Tak więc sztuka operacyjna podobnie jak każda inna nauka, obejmuje trzy podstawowe części: badania naukowe, wiedzę naukową będącą rezultatem owych badań oraz upowszechnianie wyników badań.

Pomiędzy sztuką operacyjną a pozostałymi działami sztuki wojennej istnieją różnice, ale także związki i zależności. Sztukę operacyjną różni od pozostałych działów sztuki wojennej: przedmiot badań, którym jest operacja; skala działań - związki operacyjne; podejście w rozwiązywaniu problemów - najpierw określa się cel, a do niego dobiera się siły i środki; wewnętrzna struktura, która uwzględnia pewną odrębność w odniesieniu do rodzajów sił zbrojnych. Poza różnicami są ściśle związki i zależności, które polegają na tym, że strategia wyznacza sztuce operacyjnej kolejność operacji, jej cele oraz określa siły i środki niezbędne do jej prowadzenia. Na tej podstawie sztuka operacyjna stawia taktyce zadania, określa czas i miejsce prowadzenia walk oraz łączy wysiłek różnych rodzajów wojsk w ramach operacji.

Sztuka operacyjna- część składowa sztuki wojennej, obejmująca teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia samodzielnych i wspólnych operacji przez związki operacyjne lub kilka związków taktycznych różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk zmierzających do osiągnięcia celów operacyjnych na teatrze działań wojennych lub kierunku strategicznym.

Podstawową kategorią operacyjną jest operacja.

Operacja - wywodzi się od operatio (łac.), co oznacza działanie, szereg działań, zespół działań np.: matematycznych, wojskowych.⁵⁵ Termin ten spotyka się w opracowaniach teoretycznych od dawna. Posługiwał się nim np. austriacki gen. Raimondo de Montecucoli w opracowaniu dotyczącym zasad nauki wojskowej, wydanym w 1664 roku.⁵⁶ Treść pojęcia „operacja” uległa stałym zmianom, tak jak zmieniały się poglądy na prowadzenie wojny.

⁵⁵ Wł. Kopaliński, Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, Warszawa 1971, s. 537.

⁵⁶ S. Koziej, Teoria sztuki wojennej, Warszawa 1993, s. 31.

Pojęcie i treść operacji zmieniało się na przestrzeni historii i wojen. Początków operacji można się doszukiwać za czasów Aleksandra Macedońskiego, a jej rozwoju - w wojnach napoleońskich. Należy przy tym wyjaśnić, że do czasów Napoleona dążono do osiągnięcia celów wojny nie w wyniku bitwy, ale poprzez manewr, który odcinał przeciwnika od źródeł zaopatrzenia. Natomiast Napoleon uważał, że zasadniczym środkiem prowadzącym do pokonania przeciwnika jest bitwa. Jednak ona nie stanowiła treści napoleońskiej operacji. Był nią manewr rozproszenia sił i ich ześrodkowania przed bitwą.

Przełomu w pojmowaniu operacji dokonał H. Moltke, który uważał, że w skład operacji wchodzi to wszystko co wykonywały armie od momentu ześrodkowania ich w rejonach wyjściowych do osiągnięcia określonego celu. A więc przegrupowania, walki oddzielnych jednostek i bitwy, którymi operacje powinny się kończyć, Moltke połączył w jedną całość. Odtąd bitwa jest składową częścią operacji, co było wydarzeniem przełomowym.

Pojęcia „operacja” używali H. Lloyd i H. Büllow, a następnie teoretycy sztuki wojennej w Rosji, o czym świadczy zapis w rosyjskiej encyklopedii nauk wojskowych i morskich z 1891 roku. Stwierdza się tam m.in., że każda wojna składa się z jednej lub kilku kampanii, a każda kampania - z jednej lub kilku operacji.⁵⁷

Jakkolwiek operacja powstała w drugiej połowie XVI w., to jednak żadne państwo nie uznało jej jako samodzielne zjawisko w walce zbrojnej. Nastąpiło to dopiero w pełni w okresie międzywojennym w ZSRR, w latach 20-tych. Problematyka operacyjna po raz pierwszy znalazła odzwierciedlenie w pracy gen. Triandafilowa pt. „*Charakter operacji współczesnych armii*” (1928 r.). Zawarta w tej pracy teoria głębokiej operacji, stanowiła zasadniczo nowe zjawisko w sztuce wojennej. Zrywała ze statycznymi formami działań charakterystycznymi dla pierwszej wojny światowej, na rzecz zdecydowanego natarcia prowadzonego przez armie. Uważano wówczas, że operacje zaczepne mogą być prowadzone przez jeden lub kilka frontów, wspólnie z marynarką wojenną.

Podstawowe zasady i założenia głębokiej operacji, zachowują swoją przydatność w obecnych czasach. Zawierają wyjaśnienie podstawowych problemów związanych z przygotowaniem i prowadzeniem operacji zaczepnych w kategoriach przyczynowo-skutkowych.

Na Zachodzie pojęcie operacji zostało usankcjonowane dopiero w latach 80-tych naszego stulecia, wraz z przyjęciem koncepcji „*Operacji powietrzno-lądowej 2000*” przez armię amerykańską.

⁵⁷ S. Koziej, *Teoria...*, wyd. cyt., s. 31.

W Polsce, w okresie międzywojennym, oficjalnie nie uznawano operacji i jednocześnie sztuki operacyjnej, choć niektórzy teoretycy tego okresu między innymi Mossor w swojej pracy *„Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny”* (wyd. I - 1939), początków operacji dopatruje się w epoce napoleońskiej. Nowoczesną operację wywodził z wojny austriacko-pruskiej, a za jej twórcę uważał gen. Moltke.⁵⁸

Sam Mossor uważał, że *„kombinacja wielokierunkowego działania do jednego celu przy pomocy kilku zgrupowań o różnej sile stanowi zasadniczą cechę operacji”*.⁵⁹

Natomiast *„plan współdziałania wszystkich sił dla osiągnięcia jednego celu, zebranie wojsk na wybranych kierunkach, przygotowanie dla nich zapasów żywności i amunicji do kilku - czy kilkunastodniowej bitwy, zorganizowanie łączności na tak wielkich przestrzeniach, zawiązanie walk na wszystkich kierunkach w przewidzianym czasie i wreszcie zgranie tych wysiłków, tych wielu wysiłków w ten sposób, żeby daleki, przewidywany zamiar miał być stopniowo, ale konsekwentnie realizowany”* nazywał **działaniem operacyjnym**.⁶⁰ Tak więc Mossor jako pierwszy w polskiej sztuce wojennej dostrzegł zjawisko operacji, którego częścią składową była bitwa.

Ze względu na fakt, iż teoria głębokiej operacji sformułowana przez Triandafilłowa ma historyczny, a zarazem fundamentalny charakter w kształtowaniu poglądów na pojęcie operacji, należy przybliżyć jej podstawowe założenia. Przede wszystkim zrywała ze statycznymi formami działań, charakterystycznymi dla pierwszej wojny światowej, na rzecz zdecydowanego natarcia prowadzonego przez armie. Uważano wówczas, że operacje zaczepne mogą być prowadzone przez jeden lub kilka frontów, wspólnie z marynarką wojenną. Jako cel operacji frontowej przyjmowano wtedy zniszczenie głównego zgrupowania przeciwnika i zdobycie ważnych pod względem polityczno-ekonomicznym obiektów lub rejonów.

Treść pojęcia *„operacja”* ulegała stałym zmianom, tak jak, zmieniały się poglądy na prowadzenie wojny.

W okresie międzywojennym w Polsce utożsamiano ją z pojęciem bitwy, toczonej siłami jednej armii. Przełomu dokonał Mossor, uważając operację, za kombinację wielokierunkowego działania kilku zgrupowań o różnej sile, dla osiągnięcia jednego celu. Po 1945 roku

⁵⁸ S. Mossor, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1986, wyd. II, s. 398.

⁵⁹ S. Mossor, *Sztuka...*, wyd. cyt., s. 189.

⁶⁰ Tamże, s. 189 i dalsze.

pojęcie „operacja” zostało uznane jako podstawowa kategoria operacyjna w polskiej sztuce wojennej, a wraz z tym podział sztuki wojennej na strategię, sztukę operacyjną i taktykę.

Największy wkład w rozwój teorii i praktyki operacji wnieśli K. Nożko, B. Chocha, F. Skibiński, S. Koziej.

Pojęcie operacji definiowano następująco:

Operacja - całokształt działań wojsk (walk, bitew, przegrupowań i manewrów) oraz przedsięwzięć organizacyjnych i zabezpieczających, realizowanych w różnym czasie i na znacznej przestrzeni połączonych wspólnym celem i planem .

(Mała Encyklopedia, Warszawa - 1970 rok).

Operacja jest bezpośrednim (niekiedy pośrednim składnikiem bitwy (manewru strategicznego). Jest to kombinacja serii samodzielnych manewrów i walk przeprowadzonych przez wielkie zgrupowania SZ (zwykle armii lub grupy armii), mających na celu zajęcie i wykorzystanie sytuacji w stosunku do nieprzyjaciela, w ramach roli przypadającej danemu zgrupowaniu w bitwie (manewrze strategicznym).

F. Skibiński, „Rozważania o sztuce wojennej”, s. 594, wyd. 1990.

Operację należy rozumieć jako całokształt poczynań organizacyjno-wykonawczych, uderzeń ogniowych, walk i bitew oraz manewrów wykonywanych samodzielnie, a najczęściej wspólnym wysiłkiem związków operacyjnych różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych, rozdzielonych w czasie i przestrzeni, połączonych wspólną myślą przewodnią, mających doprowadzić do osiągnięcia konkretnego celu operacyjnego lub strategicznego.

K. Nożko, „Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej”, wyd. 1073 rok, s. 242.

Operacja, to zespół walk, bitew, uderzeń ogniowych i manewrów toczonych lub wykonywanych na lądzie, w powietrzu i na morzu przez związki operacyjne różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych, połączonych wspólną myślą przewodnią, prowadzonych pod jednym kierownictwem dla doprowadzenia do osiągnięcia celu operacji lub celu strategicznego, co wymaga uzgodnionego wysiłku i ścisłego współdziałania sił zbrojnych i wojsk.

Leksykon wiedzy wojskowej, wyd. MON, 1979, s. 278.

Operację traktujemy generalnie rzecz, biorąc jako zespół walk, bitew (choć są zdania wręcz odmienne, np.: że bitwa składa się z kilku operacji), manewrów i uderzeń ogniowych, połączonych wspólną myślą przewodnią i realizowanych pod jednym kierownictwem.

B. Chocha, „*Rozważania o sztuce operacyjnej*”, 1984 r.

Operacja, to starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali operacyjnej. Stanowi zespół bitew oraz działań operacyjnych i taktycznych (bojowych) niższego szczebla - wzajemnie sprzężonych co do celu, miejsca i czasu.

S. Koziej, „*Teoria sztuki wojennej*”, wyd. 1993, s. 18.

Operacja znajduje odzwierciedlenie w teorii sztuki wojennej innych państw. Sowiecka - *Wojennaja Encyklopedija* (1978 r.), określa, że operacja, forma prowadzenia działań bojowych przez związki operacyjne (operacyjno-strategiczne) sił zbrojnych. Zespół zgranych i wzajemnie związanych co do celu, miejsca i czasu bitew, walk, uderzeń prowadzonych na TDW lub kierunku strategicznym (operacyjnym) według jednolitego zamiaru i planu dla realizacji zadań strategicznych, operacyjno-strategicznych lub operacyjnych.

Według poglądów amerykańskich zawartych w *Field Manual No-100-5 Operations* (1986 r.) - wielka operacja (major operational) obejmuje skoordynowane działania dużych sił w pojedynczej fazie kampanii lub w decydującej bitwie. Wielkie operacje decydują o przebiegu kampanii (...) wielkie operacje lądowe planują grupy armii, a korpusy i dywizje je realizują.

Według poglądów niemieckich, operacja (operation) - czasowo skoordynowane działania wojenne dużych związków prowadzone z zamiarem osiągnięcia wspólnego celu. W ramach operacji toczy się bitwy i walki.

Pojęcie „operacja” jest przez wszystkie państwa, jakkolwiek różna jest jego treść. Wspólną płaszczyzną rozumienia operacji jest to, że składa się z kilku walk i bitew, a nie jak uważano na początku, że to operacja jest częścią składową bitwy.

Operacja współcześnie to starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali operacyjnej. Stanowi zespół walk i bitew oraz działań operacyjnych niższego szczebla, powiązanych ze sobą przez wspólny cel, miejsce i czas.

Charakter operacji zależy przede wszystkim od jej celu. Z tego względu operacje mogą być obronne, zaczepne, odwrotowe i rajdowe.

Operacja obronna to starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali operacji. Stanowi zespół walk i bitew oraz działań operacyjnych niższego szczebla, prowadzonych przez wojska na lądzie i w powietrzu, przy równoczesnym umiejętnym wykorzystaniu odpowiednio przygotowanego terenu w celu załamania zgrupowań uderzeniowych przeciwnika i bronionego obszaru, zyskania na czasie i stworzenia warunków użycia głównej części sił zbrojnych.

W zależności od wielu czynników, w tym głównie od stopnia uzyskania zaskoczenia przez przeciwnika, operacja obronna może być: pozycyjna (stała); manewrowa (ruchowa).

Operacja obronna pozycyjna (stała), to taki rodzaj operacji, której istotą jest powiązany z systemem rażenia i zapór inżynierskich zorganizowany opór w celu załamania natarcia przeciwnika w strefie taktycznej. W tej strefie planuje się także wykonanie przeciwuderzenia operacyjnego w wypadku włamania się przeciwnika.

Walka obronna w tej operacji przebiegać będzie w dwóch etapach:

- walka o utrzymanie przedniego skraju obrony i taktycznej strefy obrony;
- przeciwuderzenie w celu odtworzenia pierwotnego położenia (w części lub w całości).

Operacja obronna manewrowa (ruchowa), to taki rodzaj operacji, której istotą jest powiązany z systemem rażenia i zapór inżynierskich zorganizowany opór wojsk w celu załamania natarcia przeciwnika w strefie operacyjnej.

Walka obronna w tej operacji przebiegać będzie w trzech etapach:

- walka w strefie taktycznej w celu opóźniania podejścia i rozwijania się przeciwnika, rozpoznania kierunku jego głównego uderzenia i zyskania na czasie w celu organizacji obrony na rubieży operacyjnej;

- walka na rubieży operacyjnej w celu ostatecznego załamania natarcia przeciwnika;
- wykonanie przeciwuderzenia w wypadku włamania się przeciwnika.

Operacja zaczepna to rodzaj operacji prowadzonej głównie w formie zwrotów zaczepnych w celu rozbicia wojsk przeciwnika i opanowania zajmowanego przez niego terenu (ważnych rejonów, rubieży).

W zależności od celu, operacje zaczepne mogą być prowadzone w formie: **przeciwuderzenia i przeciwnatarcia.**

Przeciwuderzenie to rodzaj operacji zaczepnej, której celem będzie rozbitcie przeciwnika i odzyskanie części lub całości pierwotnego położenia, umożliwiającego dalsze prowadzenie operacji obronnej, a w sprzyjających warunkach przejście do przeciwnatarcia.

Wykonuje je część sił, podczas gdy większość prowadzi dalej operację obronną.

Przeciwuderzenie w zależności od szczebla może być operacyjne i strategiczne.

Przeciwuderzenie operacyjne to zespół walk i bitew jednego lub kilku związków taktycznych drugiego rzutu operacyjnego na rozwijającego natarcie lub broniącego się przeciwnika, który włamał się w głąb pasa obrony. Dla związków taktycznych wykonujących je, stanowi natarcie. Nie jest operacją zaczepną.

Przeciwuderzenie strategiczne to zespół walk i bitew oraz działań operacyjnych niższego szczebla prowadzonych w celu rozbitcia głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika, przejęcia inicjatywy strategicznej i odzyskania części lub całości utraconego terytorium.

Przeciwuderzenie strategiczne stanowi element obrony strategicznej, a wykonuje je drugi rzut strategiczny sił zbrojnych.

Przeciwnatarcie to rodzaj operacji zaczepnej prowadzonej przez większość sił zbrojnych w celu rozbitcia głównego zgrupowania przeciwnika, przejęcia inicjatywy strategicznej i odzyskania całości utraconego terytorium. Jest w swej istocie przejściem z obrony do natarcia.

Istotna różnica między przeciwuderzeniem a przeciwnatarciem polega na tym, że przeciwuderzenie jest elementem obrony operacyjnej lub strategicznej i nie wychodzi poza pierwotne położenie. A zatem i zadania wojsk nie wykraczają poza dotychczasowy przedni skraj obrony. Przeciwuderzenie może zakończyć się przejściem do obrony na opanowanej rubieży, a w korzystnych warunkach może przekształcić się w przeciwnatarcie.

Przeciwnatarcie prowadzone jest przez większość sił zbrojnych, zarówno tych, które były w głębi, jak i tych będących w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem.

Operacja odwrotowa to zespół walk i bitew oraz działań operacyjnych niższego szczebla prowadzonych przez wojska na lądzie i w powietrzu w celu pozbawienia przeciwnika przewagi ogólnej, przez uchylanie się od rozstrzygającej bitwy sił głównych i takie działania, które zapewnią dogodnie warunki przejścia do obrony na innej rubieży.

Operacja rajdowa to rodzaj operacji polegającej na wtargnięciu w głąb ugrupowania i na tyły przeciwnika oraz wykonaniu tam zadań operacyjnych w celu wsparcia działania głównych sił zbrojnych.

Ze względu na szczebel organizacyjny operacje dzielą się na: operacje okręgu wojskowego i operacje korpusne.

Operacja okręgu wojskowego to rodzaj operacji prowadzonej przez siły i środki okręgu wojskowego w celu odparcia natarcia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika. Prowadzona jest na obszarze odpowiedzialności okręgu wojskowego.

Operacja korpusna to rodzaj operacji prowadzonej przez wojska operacyjne wydzielone z okręgu wojskowego na obszarze innego okręgu wojskowego. Operacje te mogą mieć charakter operacji zaczepnych lub obronnych.

Według środowiska walki będą operacje lądowe, powietrzne i morskie.

Operacja lądowa to najwyższa forma integracji działań bojowych wszystkich rodzajów sił zbrojnych w systemie obrony lądowej, mających na celu odparcie przeciwnego zgrupowania przeciwnika i utrzymanie obszaru kraju.

Operacja powietrzna to zespół działań bojowych różnego rodzaju lotnictwa w celu wykonania określonych zadań operacyjnych lub strategicznych.

Operacja morska to zespół działań bojowych na morzu, prowadzonych przez związki taktyczne i operacyjne marynarki wojennej we współdziałaniu z jednostkami innych rodzajów sił zbrojnych dla osiągnięcia celu operacyjnego lub strategicznego.

Bitwa - obok operacji stanowi podstawową kategorię sztuki operacyjnej.

Pojęcie „bitwa” występuje w encyklopediach i słownikach większości państw, np. Schlacht w j. niemieckim; Battle - w j. angielskim, w języku rosyjskim dwa pojęcia - sraženije i bitwa.

W polskiej sztuce wojennej pojęcie bitwa jest znane pod dwoma znaczeniami. Pierwszym jako kategoria historyczna, jako **bitwa generalna** rozumiana jako generalne starcie dwóch przeciwstawnych stron, rozgrywające się na ograniczonej przestrzeni, najczęściej bez zmiany ugrupowania wojsk w jej toku, ograniczonym manewrze, lecz o decydującym znaczeniu dla przebiegu wojny lub kampanii. Ostatnią wojną rozstrzygniętą w wyniku bitwy generalnej była wojna prusko-austriacka w 1866 roku.

W następnych latach wskutek powstania masowych armii, niescentralizowanego dowodzenia i znacznego nasycenia wojsk sprzętem technicznym, nie można było w wyniku jednej generalnej bitwy osiągnąć celów wojny. Nie potrafiło doprowadzić do zniszczenia siły żywej nieprzyjaciela. W tych warunkach dopiero suma różnorodnych bitew i walk oraz innych przedsięwzięć umożliwiała osiągnięcie celu wojny.

W zależności od celu można wyróżnić bitwę: obronną, zaczepną, spotkaniową, graniczną, a w ostatnim czasie wyodrębniła się bitwa powietrzno-lądowa. Natomiast ze względu na środowisko w którym bitwa przebiega i zaangażowane do niej siły, bitwy będą się dzielić na: lądowe, powietrzne i morskie. Ponadto należy wyróżnić bitwy prowadzone połączonym wysiłkiem rodzajów sił zbrojnych, a więc bitwy powietrzno-lądowe, powietrzno-morskie, morsko-lądowe.

Bitwa obronna, stanowi podstawową część operacji obronnej; jest skupionym w czasie i przestrzeni starciem sił głównych związku operacyjnego prowadzącego operację obronną.

Bitwa zaczepna, stanowi podstawową część operacji zaczepnej; jest skupionym w czasie i przestrzeni starciem zbrojnym sił głównych związku operacyjnego w celu rozbicia zasadniczych sił przeciwnika i opanowania zajmowanego przez niego obszaru.

Bitwa spotkaniowa, to starcie zbrojne sił głównych przeciwstawnych związków operacyjnych lub kilku związków taktycznych, które równocześnie w sposób zaczepny dążą do osiągnięcia celów określonych zadań sięgających poza rubież ich bezpośredniego starcia.

Bitwa graniczna, stanowi w zasadzie część składową bitwy obronnej, jednak ze względu na jej szczególny charakter wyrażający się tym, że toczona jest w strefie przygranicznej, a jej treścią będzie uchwycenie inicjatywy strategicznej lub operacyjnej można mówić o pewnej jej specyfice. Tak więc będzie to starcie zbrojne przeciwstawnych stron, z których jedna przekracza granicę państwową, a druga prowadzi działania obronne.

Bitwa powietrzno-lądowa to starcie zbrojne sił głównych przeciwstawnych stron realizowane na lądzie i w powietrzu. Jej istota polega na skupieniu w czasie i przestrzeni wojsk lądowych i sił powietrznych przeciwstawnych stron do przeprowadzenia starcia zbrojnego zapewniającego osiągnięcie podstawowych celów operacji.

Bitwa - podstawowa część operacji - jest skupionym w czasie i przestrzeni starciem sił głównych przeciwstawnych związków operacyjnych lub operacyjno-taktycznych (taktycznych).

Przygotowanie operacji rozpoczyna się z chwilą otrzymania dyrektywy operacyjnej. Obejmuje ono: planowanie operacji, organizowanie, doprowadzenie do gotowości związku operacyjnego i przygotowania pasa operacji.

Planowanie operacji, to ustalenie zamiaru operacji, zadań dla podległych związków taktycznych i oddziałów, zadań rozpoznania i walki elektronicznej oraz działań psychologicznych, głównych problemów współdziałania, zabezpieczenia operacyjnego i logistycznego oraz wypracowanie planu operacji i dokumentów operacyjnych.

Celem planowania operacji jest określenie kolejności, sposobów i terminów wykonania operacji przez związek operacyjny, rozwiązanie problemów współdziałania i zabezpieczenia operacyjnego oraz organizacji dowodzenia.

Organizowanie operacji, to postawienie zadań bojowych, operacyjne rozwinięcie wojsk, przyjęcie ugrupowania operacyjnego, zorganizowanie systemu dowodzenia, rozpoznania, systemu rażenia, współdziałania oraz zabezpieczenia operacyjnego i logistycznego.

Celem organizowania operacji jest postawienie zadań wykonawcom, przyjęcie ugrupowania operacyjnego i systemów zabezpieczających sprawne działanie wojsk.

- doprowadzenie do gotowości związku operacyjnego do wykonania operacji;
- przygotowanie pasa operacji obronnej lub rejonu wyjściowego do operacji.

Założenia doktrynalne oraz koncepcja strategicznej operacji obronnej wskazują, że w naszych uwarunkowaniach, w wypadku zagrożenia agresją, istotną rolę spełniać będzie operacyjne rozwinięcie wojsk.

Operacyjne rozwinięcie wojsk dokonywane będzie w początkowym okresie wojny w ramach strategicznego rozwinięcia wojsk. Od sprawnego i termi-

nowego jego przeprowadzenia, a więc faktycznego rozwinięcia związków taktycznych, uzależnione będzie efektywne wykorzystanie ich potencjału bojowego.

Rozwinięcie sił zbrojnych, którego częścią składową jest operacyjne rozwijanie wojsk, jest kategorią historyczną, znaną w sztuce wojennej od dawna. Analiza doświadczeń wojennych wskazuje, że szybkie i sprawne rozwijanie sił zbrojnych zależało przede wszystkim od ogólnego poziomu społeczno-gospodarczego danego państwa, rozwoju środków technicznych transportu, umiejętności i doświadczenia sztabów wojskowych oraz cywilnych ośrodków kierowania i zarządzania.

Operacyjne rozwijanie wojsk jest ściśle powiązane z rozwijaniem innych elementów systemu obronnego państwa. Głównymi czynnikami rzutującymi na potrzebę, zakres i sposoby operacyjnego rozwinięcia są: - czas trwania sytuacji kryzysowej; - poziom rozwinięcia i ukompletowania poszczególnych związków taktycznych i oddziałów; - charakter bezpośredniego zagrożenia oraz rodzaj i skala agresji.

Zasadniczymi celami operacyjnego rozwinięcia może być: - przeciwdziałanie zaskoczeniu oraz uchylenie się od uderzeń lotnictwa; - zapewnienie dogodnych warunków przyjęcia przez związek operacyjny odpowiedniego ugrupowania zgodnie z zamiarem pierwszej operacji.

Operacyjne rozwinięcie obejmuje ponadto tworzenie związków operacyjnych odpowiednio do celów, zadań i warunków pierwszej operacji oraz jednoczesne przegrupowanie wojsk do obszarów i rejonów wyjściowych, zajmowanie ich i osiągnięcie gotowości do prowadzenia pierwszej operacji.

Na możliwości, sposób i czas operacyjnego rozwinięcia wojsk, wpływają takie czynniki, jak: - charakter przewidywanego działania przeciwnika; - rola, miejsce i zadanie związku operacyjnego w ugrupowaniu strategicznym; - stopień ukompletowania związków taktycznych i oddziału czasu „P”; - właściwości fizyczno-geograficzne obszaru rozwinięcia i jego operacyjne przygotowanie; - poziom wykształcenia jednostek zabezpieczających rozwinięcie, w tym sił obrony terytorialnej.

Realizacja procesu operacyjnego rozwinięcia wojsk może odbywać się dwoma podstawowymi sposobami: - selektywnie - przed wybuchem wojny, poprzez przegrupowanie do rejonów operacyjnego rozwinięcia określonych jednostek; - lawinowo - przed wybuchem wojny

lub z chwilą jej wybuchu, wszystkie jednostki osiągają gotowość mobilizacyjną i potem przegrupowują się do rejonów operacyjnego rozwinięcia.

Operacyjne rozwinięcie wojsk to określony zespół przedsięwzięć doprowadzających do pełnej gotowości bojowej sztaby i wojska, ich przesunięcie i zajęcie rejonów wyjściowych, zapewniających dogodne warunki przyjęcia ugrupowania operacyjnego zgodnie z zamiarem operacji.

Do prowadzenia operacji obronnej, jak i zaczepnej tworzy się ugrupowanie operacyjne. Jest to skoordynowany wewnętrznie i powiązany zbiór **skoordynowany wewnętrznie i powiązany zbiór sił i środków zapewniających osiągnięcie celu operacji zgodnie z zamiarem dowódcy i przy jak najmniejszych stratach.**

Ugrupowanie operacyjne składa się z sił i środków związku operacyjnego odpowiednio do zadań podzielonych, zgrupowanych i rozmieszczonych w obszarze prowadzenia operacji zgodnie z zamiarem jej prowadzenia.

Ugrupowanie operacyjne tworzy się odpowiednio do celu operacji i przewidywanego sposobu jej prowadzenia oraz sytuacji, w jakiej związek operacyjny przechodzi do operacji, albo jaka może nastąpić w bliższym lub dalszym okresie prowadzenia operacji. Powinno ono zapewniać: - pomyślne prowadzenie bitwy w różnych warunkach operacyjnych; - racjonalne wykorzystanie właściwości terenu i możliwości ogniowych środków walki; - zadanie przeciwnikowi maksymalnych strat i narastanie wysiłku w toku trwania operacji; - koncentrację wysiłków wojsk i ognia w celu rozbicia przeciwnika.

W ugrupowaniu operacyjnym wyróżnia się takie elementy jak: pierwszy i drugi rzut operacyjny, odwód ogólnowojskowy oraz zgrupowania rodzajów wojsk, odwody przeciwpancerne i oddziały zaporowe oraz jednostki zabezpieczenia logistycznego. W zależności od sytuacji mogą być organizowane: operacyjne oddziały wydzielone, desanty powietrzne, oddziały desantowo-szturmowe.

Do pierwszego rzutu operacyjnego wydziela się na ogół większość sił i środków, co wynika z potrzeb operacji:

W operacji obronnej przeznaczony jest do odparcia natarcia przeciwnika, porażenia nacierających zgrupowań jego wojsk w taktycznej strefie obrony i stworzenia warunków

do całkowitego ich rozbicia. Z tego rzutu mogą być wydzielone oddziały do prowadzenia działań w pasie przesłania;

W operacji zaczepnej przeznaczony jest do rozbicia głównego zgrupowania przeciwnika, wykonania zadania bliższego i rozwinięcia operacji.

Drugi rzut operacyjny stanowią siły i środki przeznaczone do:

* **w operacji obronnej** - utrzymania operacyjnej rubieży lub wykonania przeciwuderzenia. Rozmieszcza się go z zasady za operacyjną rubieżą, którą przygotowuje się do obrony;

* **w operacji zaczepnej** - do rozwinięcia operacji z zasady na kierunku głównego uderzenia lub zamiany związków taktycznych pierwszego rzutu, jeśli poniosły one znaczne straty; odparcia lub rozbicia odwodów przeciwnika.

W wypadku, gdy nie ma możliwości utworzenia drugiego rzutu, tworzy się odwód ogólny, który przeznaczony jest do wykonania doraźnych zadań wynikłych z nieoczekiwanego rozwoju sytuacji.

Użycie drugich rzutów i odwodów w operacji.

Użycie drugich rzutów w operacji ma miejsce w newralgicznych jej momentach, rozstrzygających o powodzeniu operacji. Z tego względu ich użycie musi zostać odpowiednio skalkulowane i zabezpieczone, bowiem dowódca operacyjny nie posiada już potem możliwości wpływania na przebieg operacji.

W operacji obronnej drugi rzut będzie użyty w zależności od typu operacji, a mianowicie.

W operacji pozycyjnej, z zasady do wykonania przeciwuderzenia, bowiem tylko tak można utrzymać strefę taktyczną. Powyższy sposób nie wyklucza użycia drugiego rzutu do obrony na rubieży operacyjnej.

W operacji manewrowej drugi rzut będzie z zasady organizował obronę na rubieży operacyjnej. Niekiedy jednak może zostać użyty do wykonania przeciwuderzenia wspólnie z odwodem Naczelnego Wodza.

W operacji zaczepnej drugi rzut z zasady przeznaczony jest do rozwinięcia operacji, do przekształcenia sukcesu taktycznego w operacyjny. Stąd jego wprowadzenie do bitwy

będzie na ogół po pokonaniu taktycznej strefy obrony lub w celu zakończenia rozbicia sił brojących się w niej.

Wprowadzenie do bitwy drugiego rzutu wiąże się z przejściem do pościgu w skali operacyjnej, a jego celem jest niedopuszczenie do organizowania obrony na kolejnych rubieżach przez przeciwnika, zakończenie lub ostateczne jego rozbicie i osiągnięcie celu operacji.

SYSTEM RAŻENIA W OPERACJI

Istotą tego systemu jest uzgodnione, jednoczesne lub kolejne oddziaływanie środkami ogniowymi, elektronicznymi i inżynieryjnymi przez wszystkie siły biorące udział w operacji. System ten powinien zapewnić skuteczne porażenie zgrupowań powietrzno-łądowych przeciwnika oraz osłonę przed uderzeniami z powietrza. W operacji zaczepnej powinien zapewnić: - zdeorganizowanie systemu obrony przeciwnika; - zniszczenie większości jego środków ogniowych; - izolację napływu świeżych sił przeciwnika na kierunek głównego uderzenia.

System rażenia operacji obronnej i zaczepnej tworzą: uderzenia: elektroniczne; lotnictwa wspierającego związek operacyjny; lotnictwa wojsk lądowych, raketowe i ogniowe wojsk raketowych i artylerii oraz ogień wojsk obrony przeciwlotniczej; wojsk zmechanizowanych i pancernych, a także użycie inżynieryjnych środków rażenia.

Rażenie ogniowe w operacji organizowane jest przez dowódców wszystkich szczebli dowodzenia. Ma wymiar bezpośredni i pośredni.

Bezpośredni, dotyczy środków będących organicznie w składzie podległych wojsk, pośredni - przyjmuje postać wsparcia ogniowego tj. ognia wykonywanego przez wydzielone siły na korzyść jednostek wykonujących główne zadania w operacji.

Wsparcie ogniowe wojsk w operacji może być: - bezpośrednio, tj. artyleria lufowa, artyleria przeciwpancerna, śmigłowce bojowe, miotacze ognia i miny; - pośrednio, tj. lotnictwo, rakiety, artyleria.⁶¹

⁶¹ A. Tomaszewski, Teoretyczne podstawy wsparcia ogniowego wojsk w działaniach bojowych, AON 1994, s. 28.

Współczesne środki rażenia, szczególnie w wymiarze powietrznym, posiadają duże możliwości ogniowe i manewrowe. Pozwalają one na zadawanie dużych strat w krótkim czasie. Stąd **wyjątkowego znaczenia we współczesnej operacji nabiera obrona powietrzna. Wojska nie posiadające odpowiedniej obrony przeciwlotniczej, nie będą w stanie zrealizować postawionych zadań.**

Ogień wojsk obrony przeciwlotniczej stanowi integralną część składową systemu obrony powietrznej i z tego względu użycie środków OPL musi być z nim uzgodnione.

Lotnictwo wspierające związek operacyjny wykonuje zadania według planu Naczelnego Wodza, stąd wyniki jego użycia wpływają pośrednio na zamiar operacji. Realizuje ono zadania w głębi ugrupowania operacyjnego przeciwnika i w najważniejszych okresach operacji.

Z uderzeniami lotnictwa wsparcia powinny być skoordynowane uderzenia **lotnictwa wojsk lądowych**, wykonującego zadania w strefie taktycznej, ale na głębokość do 20 km od przedniego skraju obrony. Głównym zadaniem tego lotnictwa będzie niszczenie pierwszorzutowych pododdziałów piechoty i czołgów przeciwnika.

Wspólne działanie w wymiarze powietrznym i lądowym powinno w znacznym stopniu obniżyć potencjał bojowy przeciwnika, co umożliwi z kolei osiągnięcie celów operacji.

Uderzenia raketowe i ogniowe wojsk raketowych i artylerii skoordynowane wewnętrznie i powiązane z uderzeniami elektronicznymi lotnictwa, mają na celu obniżenie potencjału bojowego przeciwnika oraz stworzenie warunków do prowadzenia operacji.

Realizuje się je w operacjach według okresów prowadzenia operacji obronnej i zaczepnej, koncentrując wysiłek na najważniejszych zadaniach realizowanych przez wojska pancerne i zmechanizowane.

Współcześnie dominującą tendencją użycia wojsk raketowych i artylerii jest decentralizacja ich użycia, wynikająca z właściwości środków rażenia oraz przewidywanego sposobu działania wojsk pancernych i zmechanizowanych.

Pomimo gwałtownego rozwoju środków rażenia, nadal ważną rolę w osiąganiu celów operacji, spełniać będą środki walki wojsk pancernych i zmechanizowanych. Ogień tych środków powinien być ściśle związany z właściwościami terenu i ma charakter bezpośredniego

starcia z przeciwnikiem. Właściwości tych środków walki pozwalają na ich efektywne wykorzystanie zarówno w obronie jak i w natarciu.

Użycie inżynieryjnych środków rażenia w operacji powinno być ściśle powiązane z ogniem czołgów i bojowych wozów piechoty.

Inżynieryjne środki rażenia to zarówno zapory typu stałego, ale także manewrowe środki minowania manewrowego. Ich użycie powinno przyczyniać się do zadawania strat w czołgach i bwp przeciwnika, pozwalać zyskać na czasie, umożliwiać manewr na zagrożone kierunki.

Zabezpieczenie operacyjne.

Pojęcie to znane jest z przeszłości jako jedna z zasad sztuki wojennej. Jej istota wyrażała się w podejmowaniu przez dowództwa i sztaby takich przedsięwzięć i działań bojowych wojsk, które miały na celu stworzenie najbardziej dogodnych warunków do prowadzenia bitwy i operacji. Treść tych przedsięwzięć była różna, zależnie od zaistniałej sytuacji strategiczno-operacyjnej oraz zadań wykonywanych przez wojska.

Przedsięwzięcia zabezpieczenia operacyjnego obejmowały m.in. rozpoznanie, obronę przed bronią masowego rażenia, ubezpieczenie, maskowanie, walkę radioelektroniczną, zabezpieczenie tyłowe, zabezpieczenie hydrometeorologiczne, zabezpieczenie inżynieryjne, zabezpieczenie topogeodezyjne i obronę przeciwlotniczą wojsk. Wszystkie te przedsięwzięcia postrzegano jako system.⁶²

Podobną treść znaczeniową przypisano pojęciu „zabezpieczenie operacji”.⁶³ Nie traktowano tego przedsięwzięcia jako zasady sztuki wojennej, ale podobnie określono jego cel i składowe rodzaje zabezpieczenia, takie jak m.in. rozpoznanie, obrona wojsk i obiektów tyłowych przed bronią masowego rażenia, zabezpieczenie inżynieryjne, maskowanie, przeciwdziałanie radioelektroniczne i inne.

Zabezpieczenie operacyjne ma na celu niedopuszczenie do wykonania zaskakujących uderzeń ogniowych i radioelektronicznych przeciwnika, utrzymanie zdolności bojowej wojsk, zapewnienie bezpieczeństwa ludności w pasach operacji oraz wymaganej odporności obiektów wojskowych i cywilnych.⁶⁴

⁶² Leksykon wiedzy wojskowej, wyd. MON, Warszawa, 1979, s. 507.

⁶³ Słownik podstawowych terminów wojskowych, Warszawa 1979, s. Z-2.

⁶⁴ H. Piekarski, T. Kóska, Zabezpieczenie operacyjne obrony, w: Strategiczne użycie sił zbrojnych na terytorium kraju OBRONA, wyd. AON, 1996, s. 185 i dalsze.

W ramach zabezpieczenia operacyjnego realizuje się: - maskowanie; - obronę radioelektroniczną; - zabezpieczenie inżynieryjne; - obronę przeciwchemiczną.

Zakres i rodzaj wykonywanych przedsięwzięć zależy od charakteru konfliktu, zakresu agresji oraz od możliwości i zdolności wojsk prowadzących operację, jak również od sił obrony terytorialnej. Zdecydowaną większość prac o charakterze obronnym i ochronnym należy wykonać w okresie pokoju. Dotyczy to zwłaszcza prac z zakresu maskowania i zabezpieczenia inżynieryjnego.

PROWADZENIE OPERACJI

Prowadzenie operacji będzie uzależnione od szeregu czynników, w tym głównie od: - skali agresji, użytych do niej sił oraz skali zaskoczenia; - sytuacji strategicznej; - celu operacji oraz jej miejsca i roli w ugrupowaniu strategicznym; - stanu gotowości bojowej związku operacyjnego do prowadzenia operacji.

W przebiegu operacji wyróżnia się następujące etapy (okresy): rozpoczęcie operacji; wykonanie zadań operacyjnych; użycie drugich rzutów; osiągnięcie celu operacji (zakończenie).

Podział na etapy jest w zasadzie wspólny dla operacji obronnych i zaczepnych. Inna jest jedynie treść szczegółowa etapu co wynika z charakteru, celu i przebiegu tych operacji.

Rozpoczęcie operacji

W operacji obronnej etap ten będzie trwał do czasu nawiązania styczności z powietrzno-lądowymi zgrupowaniami uderzeniowymi przeciwnika. Treścią tego etapu będzie szeroko pojęte oddziaływanie informacyjne na przeciwnika, w tym szczególnie rozpoznanie jego zamiarów, walka z jego rozpoznaniem, maskowanie własnych działań i osłona elektroniczna. Istotnym przedsięwzięciem będzie odpieranie uderzeń ogniowo-elektronicznych, walka z desantami, w tym na wybrzeżu morskim - z desantem morskim oraz zwalczanie zgrupowań rajdowych i powietrznoszturmowych. W tym etapie główny wysiłek powinien koncentrować się na obronie radioelektronicznej i powietrznej, a w jej ramach na walce z desantami.

W operacji zaczepnej etap ten trwać będzie od czasu rozpoczęcia marszu wojsk na rubież ataku do momentu ich wejścia w styczność bojową z przeciwnikiem. Treścią działań tego etapu, będzie obezwładnienie przeciwnika środkami elektronicznymi, uderzeniami lotnictwa oraz wojsk raketowych i artylerii, zapewniające warunki podejścia, rozwinięcia i wejścia do bitwy zgrupowania uderzeniowego. Ponadto treścią tego etapu będzie sprawne i terminowe podejście i rozwinięcie wojsk na rubieży ataku.

Powyższe działania będą wykonywały wojska przechodzące do operacji zaczepnej z rejonów położonych w głębi. Natomiast wojska będące w styczności, w tym etapie operacji przyjmują ugrupowanie operacyjne, dążąc do uzyskania przewagi na wybranych odcinkach.

Wykonanie zadań operacyjnych obejmuje realizację przedsięwzięć wpływających decydująco na osiągnięcie celu operacji.

W operacji obronnej obejmuje zwalczanie przeciwnika przed przednim skrajem obrony i w pasie operacji obronnej. Zwalczanie rozpoczyna się uderzeniami lotnictwa (jeżeli dowódca operacyjny dysponuje jego limitem), wojsk raketowych i artylerii na podchodzącego przeciwnika, zwykle na jego główne zgrupowanie uderzeniowe. Uderzenia te powinny być zsynchronizowane z uderzeniami elektronicznymi.

W zależności od sposobu rozegrania operacji obronnej jej przebieg będą wyznaczać dwie lub trzy fazy.

Jeżeli operacja obronna zostanie przygotowana do czasu rozpoczęcia agresji, wówczas bitwa obronna rozegrana zostanie w taktycznej strefie obrony. A zatem w tej strefie, należy prowadzić uporczywą obronę opartą o rubieżę i pozycje obrony, przygotowane zawczasu pod względem inżynierskim. Celem działań w tej strefie będzie osłabienie przeciwnika, wyhamowanie impetu jego uderzenia, zdeorganizowanie jego operacji zaczepnej. Bitwę tę będą toczyć siły główne związku operacyjnego, a jej wynik wpłynie na osiągnięcie celu operacji.

Także w taktycznej strefie należy przewidywać wykonanie przeciwuderzenia operacyjnego.

Natomiast w wypadku, gdy przeciwnik rozpocznie agresję z zaskoczenia wówczas w taktycznej strefie będą prowadzone działania opóźniające, a bitwa obronna zostanie rozegrana na rubieży operacyjnej. Tam będzie skupiony główny wysiłek obrony, a jego celem będzie załamanie natarcia przeciwnika i stworzenie warunków wykonania przeciwuderzenia strategicznego.

W operacji zaczepnej wykonanie zadań operacyjnych obejmuje wykonanie zadania bliższego i zadania dalszego. Natomiast, gdy operacja zaczepna realizowana jest w formie przeciwuderzenia strategicznego, wówczas zadanie jest jednostopniowe. Jego treścią jest rozbicie określonego zgrupowania przeciwnika i odtworzenie obrony na poprzednio zajmowanej rubieży.

Przejęcie wojsk do ataku może odbywać się w zależności od sposobu działania przeciwnika. Jeżeli przeszedł on do obrony, wówczas treścią działania nacierających wojsk będzie rozbicie jego czołowych punktów oporu, dążenie do okrążenia i izolowanie oddzielnych części jego ugrupowania i tym samym tworzenia warunków rozwinięcia operacji zaczepnej.

Z tego jednak względu, że operacje zaczepne będą prowadzone w celu rozbicia przeciwnika, który włamał się w głąb obrony operacyjnej, to należy przewidywać, że wejście w styczność bojową z przeciwnikiem może przyjmować różne formy. Część sił przeciwnika może się bronić, a zdecydowana jego część może dalej nacierać. Wówczas operacja zaczepna będzie rozpoczynać się od bitwy spotkaniowej lub bojów spotkaniowych na poszczególnych kierunkach. W tej sytuacji najważniejsze jest wyprzedzenie przeciwnika w wykonaniu uderzeń ogniowych przyjęciu zgrupowania uderzeniowego w celu wykonania uderzeń na skrzydło i jego tyły. Utrudnieniem jego rozwinięcia się, może być wysadzenie desantów powietrznych, prowadzenie działań rajdowych i partyzanckich w głębi jego ugrupowania.

Rozmach operacji to ilościowe i jakościowe wskaźniki przestrzenno-czasowe charakteryzujące daną operację.

Podstawowymi wskaźnikami rozmachu operacji jest: - szerokość pasa operacji; - głębokość operacyjnej obrony lub głębokość zadań operacyjnych: bliższego i dalszego; - średnie tempo uzyskiwane w operacji w km/dobę; - czas trwania operacji/.

Rozmach operacji obronnej to: - szerokość pasa operacji - 80-120 km (aktywny obszar); - głębokość pasa operacji - 120-150 km; - czas trwania - w zależności od potencjału przeciwnika i własnego - 3-5 dni.

Rozmach operacji zaczepnej to:

- szerokość pasa operacji - 40-60 km;
- głębokość zadań: - bliższego - 40-60 km; - dalszego - 100-120 km;
- średnie tempo 10-25 km/dobę;

- czas trwania - 6-7 dni.

Osiągnięcie celu operacji polega na wykonaniu zadań przewidzianych do realizacji w toku operacji.

W operacji obronnej cel operacji nie jest łatwo wymierny, bowiem odniesiony może być do wymiaru: - rzeczowego - jakim jest zadanie określonych strat nacierającym zgrupowaniom przeciwnika; - przestrzennego, to jest utrzymania określonego obszaru; - czasowego, to jest zyskanie czasu na mobilizacyjne i operacyjne rozwinięcie sił zbrojnych, zorganizowanie obrony na strategicznej rubież i realizację innych przedsięwzięć wzmacniających system obronny państwa.

Ocena osiągnięcia celu operacji obronnej może być dokonywana w każdym z wymienionych obszarów łącznie lub oddzielnie.

W operacji zaczepnej osiągnięcie celu będzie wyrażone opanowaniem określonej rubieży i rozbitcie określonych sił przeciwnika. Jeżeli operacja zaczepna prowadzona będzie w formie przeciwuderzenia to końcową jej fazą będzie przejście do obrony na nakazanej rubieży, zapewniającej warunki kontynuowania operacji obronnej lub przejścia do przeciwnatarcia. Natomiast przeciwnatarcie kończyć powinno się odzyskaniem określonej części terytorium kraju.

2. SZTUKA OPERACYJNA WOJSK LOTNICZYCH I OBRONY POWIETRZNEJ

Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej /WLOP/, zwane również Siłami Powietrznymi /SP/, są rodzajem Sił Zbrojnych RP. Powstały one w 1990r. z połączenia byłych Wojsk Lotniczych i byłych Wojsk Obrony Powietrznej Kraju, które do czasu integracji stanowiły dwa rodzaje Sił Zbrojnych LWP.

Wojska lotnicze były związkiem operacyjnym lotnictwa frontowego. Wchodziły one w skład frontu jako Wojska Lotnicze Frontu /WLF/ lub wcześniej jako Armia Lotnicza /AL/. Ich główną powinnością były działania na froncie zewnętrznym wspólnie z wojskami lądowymi /armiami/ i fragmentarycznie z marynarką wojenną w ramach koalicyjnego zgrupowania Układu Warszawskiego na Zachodnim Teatrze Działań Wojennych. Przeznaczone były do prowadzenia różnorodnych działań zarówno bezpośrednio na polu walki we współdziałaniu z innymi rodzajami wojsk, jak i samodzielnie na zapleczu nieprzyjaciela⁶⁵. Miały one: zwalczać raketowe środki napadu jądrowego, lotnictwo, odwody i inne obiekty o znaczeniu operacyjnym; wspierać wojska lądowe /marynarkę wojenną/, a przede wszystkim niszczyć obiekty ruchome / naziemne i nawodne/ o znaczeniu operacyjno-taktycznym i taktycznym; osłaniać wojska i obiekty; ubezpieczać przeloty lotnictwa dalekiego zasięgu., lotnictwa morskiego i transportowego; desantować i wspierać desanty powietrzne i morskie; przewozić drogą powietrzną wojska i inne ładunki; prowadzić rozpoznanie powietrzne; realizować działania /zadania/ pomocnicze i specjalne⁶⁶.

Niezwykle szeroki zakres zadań jakie miały wykonywać WLF sprawiał, że w ich skład wchodziły związki taktyczne /dywizje/ i oddziały lotnictwa: myśliwsko-bombowego, myśliwskiego, rozpoznawczego, transportowego, wojsk lądowych i pomocniczego.

Wojska Lotnicze, będąc rodzajem sił zbrojnych, miały swoją sztukę operacyjną. Rozumiano przez nią: teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia działań bojowych przez WLF /AL/ w operacjach powietrznych, wojsk lądowych i marynarki wojennej⁶⁷. Taktyka dotyczyła zaś rodzajów lotnictwa oraz ich związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów.

⁶⁵ / Leksykon wiedzy wojskowej. Wyd. MON, Warszawa 1979, s.484

⁶⁶ / Sztuka operacyjna wojsk lotniczych. Wyd. ASG WP, Warszawa 1988, s.9

⁶⁷ / Na podstawie:

- Leksykon wiedzy wojskowej, op.cit.,s.437;

- Sztuki operacyjnej wojsk lotniczych, op.cit.,s.7.

Mimo tego, że Wojska Lotnicze były rodzajem sił zbrojnych i miały sztukę operacyjną, nie prowadziły one żadnych operacji. W Układzie Warszawskim przyjmowano, że operacje lotnicze (powietrzne) mogą prowadzić wyłącznie Wojska Lotnicze (Armie Lotnicze) strategicznego przeznaczenia (tj. lotnictwa bombowego dalekiego zasięgu)⁶⁸.

Jedyną formą użycia WLF były działania bojowe w operacjach (powietrznych, lądowych, morskich, kombinowanych). Przez działania bojowe rozumiano zorganizowane użycie sił i środków lotnictwa do niszczenia i rozpoznawania wojsk oraz obiektów przeciwnika w powietrzu, na lądzie (na polu walki) i na wodzie. Były więc one formą użycia wojsk lotniczych frontu podczas wspólnego prowadzenia działań ze związkami operacyjnymi wojsk lądowych i marynarki wojennej oraz w czasie wykonywania zadań w interesie lotnictwa strategicznego⁶⁹.

Co prawda teoria sztuki wojennej Układu Warszawskiego wyróżniała operację lotniczą, lecz odnosiła się ona wyłącznie do lotnictwa strategicznego. Przez operację lotniczą rozumiano bowiem zorganizowane, prowadzone według jednolitego zamiaru i planu, działania bojowe różnych rodzajów lotnictwa (zwłaszcza lotnictwa strategicznego) mające na celu wykonanie zadań operacyjnych lub strategicznych na lądowych i morskich teatrach działań wojennych.⁷⁰

W końcu lat 70-tych termin „operacja lotnicza” w zasadzie przestaje być używany i jest zastępowany pojęciem „operacja powietrzna”. W materiale leksykalnym⁷¹ podaje się, że: Operacja powietrzna to całokształt działań bojowych związków operacyjnych i taktycznych lotnictwa strategicznego prowadzonych we współdziałaniu z różnymi rodzajami lotnictwa AL (WLF, morskiego) i rodzajami sił zbrojnych. Operację powietrzną prowadzi się według jednolitego zamiaru i planu naczelnego dowództwa w określonych celach operacyjnych i strategicznych w ramach poszczególnych lądowych i morskich teatrów działań wojennych.

W takim ujęciu operacja powietrzna była wręcz synonimem operacji lotniczej prowadzonej przez lotnictwo strategiczne, w której działania bojowe (głównie zabezpieczające) wykonywały m.in. również wojska lotnicze poszczególnych frontów.

Podobna istota operacji powietrznej, choć bardziej uszczegółowiona, znajduje się w podręczniku „Sztuka operacyjna wojsk lotniczych”. Ujęto w nim bowiem, że: Operacja powietrzna to zespół (całokształt) zawczasu zaplanowanych, uzgodnionych i powiązanych cela-

⁶⁸ / Problematyka ta będzie rozwinięta szerzej w dalszej części niniejszego rozdziału.

⁶⁹ / Patrz:

- Leksykon wiedzy wojskowej, op.cit.,s.101;

- Sztuka operacyjna wojsk lotniczych, op.cit.,s.17.

⁷⁰ / Leksykon wiedzy wojskowej, op.cit.,s.279.

⁷¹ / Tamże.

mi, zadaniami, miejscami i terminami uderzeń lotniczych, bitew i walk powietrznych oraz specjalnych lotów bojowych związków operacyjnych i taktycznych oraz oddziałów wojsk lotniczych (szczególnie lotnictwa strategicznego), prowadzonych samodzielnie lub we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych i wojsk według jednolitego zamiaru i planu w celu zrealizowania w określonym czasie i rejonie zadań strategicznych lub operacyjnych na TDW (w określonym rejonie TDW), względnie na oddzielnym kierunku strategicznym (operacyjnym). Operacje powietrzne mogą mieć charakter wspólny lub samodzielny. Wspólne operacje powietrzne prowadzone są z innymi rodzajami sił zbrojnych i wojsk na TDW, a samodzielne - siłami armii lotniczych strategicznego i operacyjnego przeznaczenia, często również z udziałem wojsk lotniczych frontów. Operacje powietrzne prowadzi się w celu:

- rozbicia (zniszczenia zgrupowań wojsk lotniczych, raketowo-jądrowych i przeciwlotniczych nieprzyjaciela;
- rozbicia (obezwładnienia) odwodów operacyjnych i strategicznych oraz dezorganizacji (przerwania) przewozów;
- zniszczenia obiektów ekonomicznych oraz dezorganizacji kierowania państwem i siłami zbrojnymi.⁷²

Analiza wymienionych definicji operacji lotniczej i powietrznej potwierdza, że wojska lotnicze frontów nie prowadziły operacji, a jedynie działania w różnych operacjach, spełniając służebną rolę wobec lotnictwa strategicznego i operacyjnego oraz wojsk lądowych i marynarki wojennej (w operacjach lądowych i morskich).

Na marginesie warto podkreślić, że utożsamianie operacji powietrznej z operacją lotniczą wzbudza bardzo poważne wątpliwości. Każda operacja lotnicza była bowiem samodzielną operacją związków lotnictwa różnego przeznaczenia i podporządkowania organizacyjnego (strategicznego, operacyjnego - TDW i frontowego) z minimalnym (zabezpieczającym) udziałem głównie wojsk raketowych i artylerii oraz wojsk WRE. Natomiast każda operacja powietrzna, a szczególnie ta związana z rozbiciem lotnictwa, czyli wywalczeniem panowania w powietrzu, była operacją połączoną różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk. Identyfikowanie walki o panowanie w powietrzu tylko z działaniami lotnictwa było kardynalnym błędem merytorycznym, który pokutuje jeszcze do dzisiaj. Często bowiem nawet obecnie zakłada się, że panowanie w powietrzu to problem (sprawa) sił powietrznych, a nie całych sił zbrojnych jak to jest w rzeczywistości.

⁷² / Sztuka operacyjna wojsk lotniczych, op.cit.,s.17.

Drugim komponentem, oprócz Wojsk Lotniczych, z którego powstały Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej były **Wojska Obrony Powietrznej Kraju (WOPK)**. Stanowiły one rodzaj sił zbrojnych i były **związkiem operacyjnym przeznaczonym** do obrony ludności, wojsk oraz ważnych ekonomicznie obiektów wojskowych i administracyjno-państwowych, znajdujących się na terytorium kraju, przed działaniami środków napadu powietrznego nieprzyjaciela.⁷³ Identyczne ujęcie przeznaczenia wojsk OPK zawarte zostało w materiale leksykalnym⁷⁴, bardzo zaś podobne w podręczniku akademickim⁷⁵, w którym zapisano: Wojska OPK przeznaczone są do obrony powietrznej obiektów znajdujących się na obszarze kraju przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza. Wojska OPK nie wychodziły więc na front zewnętrzny, pozostawały na terenie kraju i odpierały zmasowane i urzutowane naloty środków napadu powietrznego.

Zgodnie z przeznaczeniem, podstawowym zadaniem wojsk OPK była obrona przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza najważniejszych obiektów /ośrodków/ polityczno-administracyjnych, rejonów przemysłowych, rejonów mobilizacji i zgrupowań wojsk oraz niedopuszczenie do wtargnięcia środków napadu powietrznego przeciwnika w obszar powietrzny sąsiednich państw Układu Warszawskiego. Ponadto wojska OPK miały wzmocnić osłonę przegrupowujących się frontów radzieckich przez obszar PRL; osłaniać konwoje i bazy morskie oraz okręty w bazach i rejonach koncentracji; osłaniać desanty powietrzne, powietrzno-morskie i morskie; osłaniać zgrupowania lotnictwa na lotniskach oraz wyrzutnie i bazy raketowe lub raketowo-jądrowe (w przypadku ich rozmieszczenia na terytorium kraju); prowadzić walkę z desantami przeciwnika.⁷⁶

Wykonywanie wymienionych zadań było możliwe dzięki posiadaniu przez wojska OPK trzech podstawowych rodzajów wojsk, tj. wojsk raketowych [zorganizowanych w związki taktyczne i oddziały, (wojsk lotniczych) występujących jako pułki lotnictwa myśliwskiego] i wojsk radiotechnicznych (zorganizowanych w brygady). Ponadto miały one oddziały rozpoznania radioelektronicznego i walki radioelektronicznej centralnego podporządkowania oraz wojska łączności, pododdziały wojsk chemicznych, jednostki tyłowe i inne przeznaczone do zabezpieczenia działań wojsk OPK. Zorganizowane były w trzy korpusy OPK.

⁷³ / Słownik podstawowych terminów wojskowych. Wyd. MON, Warszawa 1997, s. W-9.

⁷⁴ / Leksykon wiedzy wojskowej, op.cit., s. 485.

⁷⁵ / Sztuka operacyjna wojsk OPK. Wyd. ASG WP, Warszawa 1986, s. 47.

⁷⁶ / Tamże.

Wojska OPK miały swoją sztukę operacyjną. Zawierała ona w sobie zarówno teorię, jak i praktykę przygotowania i prowadzenia działań bojowych przez wojska OPK⁷⁷. Taktyka dotyczyła zaś rodzajów wojsk oraz działań związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów obrony powietrznej kraju.

Jedynie w materiale leksykalnym ujęto, że wojska OPK prowadzą operację powietrzną przez którą należy rozumieć zespół objętych wspólną myślą przewodnią walk i bitew mających na celu zniszczenie środków napadu powietrznego nieprzyjaciela i udaremnienie mu wykonania operacji powietrznej.⁷⁸

Wypada zauważyć, że z treści wymienionej definicji wynika ograniczenie prowadzenia operacji wojsk OPK tylko do czasu trwania powietrznej operacji zaczepnej przeciwnika. Miała to więc być operacja antynomiczna wobec operacji powietrznej Północnoatlantyckiej koalicji militarnej. Poza tą operacją wojska OPK miały prowadzić działania bojowe.

Studia innej literatury oraz doświadczenia wyniesione z wielu ćwiczeń szczebla strategicznego (na ZTDW) i operacyjnego (WOPK) wskazują jednak na incydentalne ujęcie w materiale leksykalnym hasła „operacja wojsk OPK”. Zarówno w teorii, jak i praktyce ćwiczebnej przyjmowano bowiem, że **narodowe wojska OPK nie prowadzą operacji**⁷⁹. Stąd też jedyną formą użycia wojsk OPK PRL były ich działania bojowe w różnych operacjach i w zadaniach wojsk, realizowanych na terytorium i w przestrzeni powietrznej oraz morskiej Polski.

Przez działania bojowe wojsk OPK rozumiano „całokształt przedsięwzięć podporządkowanych wspólnemu zamiarowi: zniszczeniu atakujących środków napadu powietrznego nieprzyjaciela przed wykonaniem przez nie zadań bojowych lub niedopuszczeniu do ich przelotu w głąb kraju i prowadzenia przez nie rozpoznania. Treścią działań bojowych wojsk OPK jest walka lotnictwa myśliwskiego, artylerii lufowej i raketowej, przeciwdziałanie radioelektroniczne oraz rozpoznanie radiolokacyjne”.⁸⁰

W teorii i praktyce sztuki operacyjnej przyjmowano, że wojska OPK prowadzą działania bojowe w operacjach przeciwpowietrznych i powietrznych na ZTDW oraz działania

⁷⁷ / Tamże, s. 16 oraz: Leksykon wiedzy wojskowej, op.cit.s,437.

⁷⁸ / Tamże, s.280.

⁷⁹ / Przyjmowano natomiast, że wojska obrony powietrznej wszystkich krajów rozmieszczonych na ZTDW prowadzą wspólną operację przeciwpowietrzną.

⁸⁰ / Leksykon wiedzy wojskowej, op.cit.,s.105.

związane z osłoną: przegrupowujących się frontów (wojsk), konwoju, desantu morskiego i powietrznego, a także w czasie walki z desantami nieprzyjaciela.

Zarysowane założenia sztuki operacyjnej i działań bojowych byłych Wojsk Lotniczych i byłych Wojsk Obrony Powietrznej Kraju stanowią swoiste wprowadzenie do zaprezentowania i zrozumienia najistotniejszych zagadnień sztuki operacyjnej Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Sztuka operacyjna obecnych Sił Powietrznych przejmuje bowiem niektóre uniwersalne założenia i rozwiązania z poprzedniego okresu, odrzuca zaś wszystko to co było właściwe tylko dla Układu Warszawskiego. Jej istota uwzględnia w pełni autonomię militarną RP. Można ona jednak ulegać określonym modyfikacjom po włączeniu Polski do NATO. Wówczas trzeba będzie bowiem stosować standardy sztuki operacyjnej Sił Powietrznych obowiązujące w sojuszu Północnoatlantyckim i nasze narodowe tradycje w tym zakresie.

Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej (WLOP) są związkiem operacyjnym Sił Powietrznych RP. Organizacyjnie składają się ze związków operacyjno-taktycznych, związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów wojsk lotniczych, wojsk raketowych, wojsk radiotechnicznych oraz rozpoznania i walki radioelektronicznej. Ponadto w bezpośrednim podporządkowaniu dowództwa WLOP oraz w składach bojowych związków (oddziałów) rodzajów wojsk sił powietrznych znajdują się oddziały (pododdziały) logistyczne, łączności, przeciwlotnicze, inżynieryjne, obrony przeciwchemicznej, meteorologiczne i inne.

Rodzajami wojsk w siłach powietrznych są: wojska lotnicze, wojska raketowe i wojska radiotechniczne.⁸¹

W materiałach teoretycznych najczęściej przyjmuje się, że siły powietrzne przeznaczone są do odparcia agresji powietrznej przeciwnika, osłabienia jego potencjału bojowego oraz tworzenia warunków do prowadzenia skutecznej operacji obronnej przez wojska lądowe i marynarkę wojenną.⁸²

Tak zdefiniowane przeznaczenie WLOP może budzić wątpliwości co najmniej z trzech powodów. Po pierwsze, jeśli siły powietrzne mają odpierać agresję powietrzną, a to oznacza m.in. niszczenie środków napadu powietrznego w powietrzu i na ziemi, to tym samym realizu-

⁸¹ / Regulamin działań taktycznych sił powietrznych. Wyd. WLOP, Warszawa 1996, s. 6

⁸² / Patrz:

- E. Zabłocki, Siły powietrzne w systemie obronnym państwa. Wyd. AON 1996, s. 37.

- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Wyd. AON 1996, s. 68.

- H. Pietrzak, Rola i zadania Sił Powietrznych /WLOP/ w systemie obronnym państwa. Przegląd WLOP nr 5/1966, s. 6.

ją drugi i trzeci człon definicji, czyli osłabiają potencjał bojowy przeciwnika i zapewniają dogodnie warunki do prowadzenia operacji na lądzie i morzu. Po wtóre, spełnienie drugiego członu definicji tj. osłabienia potencjału bojowego przeciwnika dokonuje się w celu (nie zaś „oraz”) tworzenia warunków do prowadzenia operacji przez pozostałe rodzaje sił zbrojnych. I wreszcie po trzecie, końcowa część definicji (tworzenie warunków...) sugeruje, że siły powietrzne, będąc rodzajem sił zbrojnych, spełniają służebną rolę wobec wojsk lądowych i marynarki wojennej. A zatem można wywnioskować, że nie są one równorzędnym rodzajem sił zbrojnych dla wojsk lądowych i marynarki wojennej lecz rodzajem sił o niższej randze.

Uwzględniając powyższe uwagi proponuje się przyjąć następującą definicję przeznaczenia sił powietrznych:

Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej (Siły Powietrzne) przeznaczone są do odparcia agresji powietrznej przeciwnika i wspólnie z pozostałymi rodzajami sił zbrojnych do odparcia jego agresji lądowej i morskiej w celu zachowania integralności terytorialnej i niepodległości naszego państwa.

Literatura przedmiotowa z reguły wykazuje dwa zadania główne WLOP. Są to: obrona powietrzna, rozumiana szerzej jako walka o przewagę w powietrzu, oraz wsparcie lotnicze wojsk.⁸³

Takie ujęcie zadań Sił Powietrznych wzbudza pewne obawy, głównie ze względu na wyeksponowanie roli jednych sił (obrony powietrznej) w walce o przewagę w powietrzu oraz swoiste ograniczenie użycia lotnictwa do wsparcia wojsk (choć rozumianego bardzo szeroko). Natomiast ma ono (tj. lotnictwo) prowadzić działania, które wykraczają poza wsparcie wojsk lądowych, jak np. przeciwko infrastrukturze państwowej przeciwnika, czy też w interesie marynarki wojennej.

W niektórych materiałach opracowanych przez dowództwo WLOP wyróżnia się trzy zadania główne: walkę o przewagę w powietrzu, wsparcie lotnicze wojsk oraz obronę powietrzną. Merytorycznie jest to ten sam zakres zadań jak podany wyżej. Ze względu jednak na eksponowanie roli obrony powietrznej jest ona wymieniana jako oddzielne zadanie, a nie w połączeniu z walką o przewagę w powietrzu. Tak przyjęte założenia nie można uznać za słuszne, gdyż - jak wiadomo - cała działalność obrony powietrznej ma sprzyjać i służyć zdobyciu

⁸³ / E.Zabłocki, Siły powietrzne..., op.cit.,s.37.
H.Pietrzak,Rola i zadania ...,op.cit.,s.6-7.

przewagi w trzecim -wymiarze, nie zaś być prowadzona równolegle z walką o dominację w przestrzeni powietrznej.

Reasumując, proponuje się przyjąć, że WLOP wykonują następujące zadania główne:

1. Walkę o przewagę w powietrzu i na morzu.
2. Wsparcie lotnicze wojsk lądowych i marynarki wojennej.
3. Zwalczanie systemu kierowania, zasobów gospodarczych i infrastruktury państwa przeciwnika.

Ponadto w skali sił zbrojnych i państwa WLOP realizują: powiadamianie i ostrzeżenie wojsk oraz organów administracji państwowej, zagrożeniach i uderzeniach z powietrza, zarządzanie przestrzenią powietrzną (wspólnie z organami cywilnymi), ratownictwo lotnicze.

Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej, stanowiąc rodzaj sił zbrojnych i będąc związkiem operacyjnym sił powietrznych, mają swoją sztukę operacyjną. Nie została ona dotychczas zdefiniowana w materiałach teoretycznych, Stąd też dążąc do jej sprecyzowania trzeba bazować na ogólnej teorii sztuki operacyjnej oraz istocie sztuki operacyjnej byłych Wojsk Lotniczych i byłych Wojsk Obrony Powietrznej Kraju.

Wychodząc z tych założeń można przyjąć, że:

Sztuka operacyjna WLOP to teoria i praktyka przygotowania i prowadzenia operacji sił powietrznych, realizowanych w ramach wspólnych (połączonych) operacji powietrznych, lądowych i morskich z wojskami lądowymi i marynarką wojenną.

Z powyższej definicji wynika, że wszystkie operacje prowadzone w ramach kampanii strategicznej Sił Zbrojnych RP będą operacjami połączonymi (wspólnymi) sił powietrznych, wojsk lądowych i marynarki wojennej. Wskazuje się w niej (tj. w definicji) jednocześnie na prowadzenie operacji sił powietrznych w ramach połączonych operacji naszych sił zbrojnych.

Przyjęcie założenia, że podstawową formą użycia WLOP są operacje, nie zaś działania bojowe (jak to obowiązywało w byłych: Wojskach Lotniczych i Wojskach OPK), wymaga nieco szerszego wyjaśnienia w celu ustalenia rodzajów tych operacji i podjęcia próby ich zdefiniowania. Zwłaszcza, że problematyka ta nie jest poruszona w żadnym opracowaniu teoretycznym i nie była przedmiotem rozważań praktycznych w czasie ćwiczeń szczebla strategicznego (centralnego) i operacyjnego (w siłach powietrznych).

Rozpocznijmy od współczesnego rozumienia operacji. Jedną z definicji lansuje S.Koziej, który określa, że: Operacja to starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali operacyjnej. Stanowi ona zespół bitew oraz działań operacyjnych i taktycznych niższego szczebla - wzajemnie sprzężonych co do celu, miejsca i czasu. Niekiedy, na samodzielnym kierunku operacyjnym lub podczas rajdu, operacje może prowadzić również związek taktyczny.⁸⁴

Z istoty tej definicji wynika, że WLOP (jako związek operacyjny) i jego korpusy (jako związki operacyjno-taktyczne) prowadzą operacje, gdyż:

- realizują starcie zbrojne z przeciwnikiem powietrznym, lądowym i morskim w skali operacyjnej;
- prowadzą bitwy oraz działania operacyjne i taktyczne według jednolitego zamiaru i planu, wzajemnie sprzężone co do celu, miejsca i czasu oraz we współdziałaniu ze związkami operacyjnymi innych rodzajów sił zbrojnych.

Jeśli uznamy, że siły powietrzne prowadzą operacje w ramach kampanii strategicznej, to rodzi się pytanie jakie to są operacje (ich rodzaje, nazwy, istota). Problematyka ta jest o tyle trudna, że jak już wspomniano, obecna teoria naszej sztuki wojennej nie przewiduje prowadzenia operacji przez własne Siły Powietrzne. Tym bardziej nie przewidywano ich w teorii sztuki wojennej byłego Układu Warszawskiego.

Pomocną w tym zakresie okazuje się teoria walki zbrojnej obowiązująca w NATO. W koalicji tej, mimo że nie wyróżniało się sztuki operacyjnej, to jednak przyjęto, iż taktyczne siły powietrzne prowadzą operacje w ramach kampanii strategicznej lub operacji na TDW. Materiały standaryzacyjne NATO ustalają, że taktyczne siły powietrzne prowadzą następujące rodzaje operacji:⁸⁵

- operacje przeciwko zasobom powietrznym, obejmujące ofensywne i defensywne działania powietrzne;
- operacje przeciwko zasobom lądowym i morskim, obejmujące izolację lotniczą, rozpoznanie powietrzne, ofensywne wsparcie lotnicze /bezpośrednie wsparcie lotnicze i izolację pola walki/ oraz wsparcie lotnicze operacji

⁸⁴ / S.Koziej., Teoria sztuki wojennej. Wyd. Bellona, Warszawa 1993, s. 18.

⁸⁵ / C.Scheffel, Taktyczne operacje sił powietrznych. Część III. Wyd. AON 1996, s. 32.

- morskich; -
- wspierające /specjalne/ operacje powietrzne, obejmujące walkę radioelektroniczną, obezwładnianie środków przeciwlotniczych, tankowanie w powietrzu, specjalne działania powietrzne oraz poszukiwanie i ratownictwo lotnicze;
- operacje rozpoznawcze taktycznych sił powietrznych;
- operacje transportowe taktycznych sił powietrznych.

Wymienione rodzaje operacji wynikają m.in. ze składu bojowego taktycznych sił powietrznych i założeń dotyczących prowadzenia kampanii (wojny) powietrznej przez Siły Powietrzne NATO. Z tego powodu nie mogą one (tj. rodzaje operacji) być bezpośrednio prze-
transponowane do teorii sztuki operacyjnej Sił Powietrznych RP, która musi odzwierciedlać założenia doktrynalne i autonomię militarną Polski oraz niewielki skład bojowy WLOP.

Pomocną przesłanką do ustalenia rodzajów operacji naszych Sił Powietrznych może być również analiza możliwego przebiegu strategicznej kampanii (operacji) obronnej Sił Zbrojnych RP. Jej przebieg może być różny. W materiałach teoretycznych przyjmuje się jednak najczęściej, że w jej skład mogą wchodzić: powietrzna operacja obronna, lądowa operacja obronna, morska operacja obronna i przeciwuderzenie strategiczne. Nie wyklucza się także możliwości prowadzenia powietrznej operacji zaczepnej i przeciwnatarcia, zwłaszcza w razie konfliktu zbrojnego z przeciwnikiem o porównywalnych lub słabszych siłach zbrojnych. W tych więc połączonych (wspólnych) operacjach naszych sił zbrojnych należy widzieć operacje całych sił powietrznych i ich związków operacyjno-taktycznych (korpusów).

Przeprowadzone analizy wskazują, że istota prowadzenia połączonych operacji powietrznych (obronnej, zaczepnej) determinuje cele, priorytety, działania operacyjne i rodzaje wykonywanych zadań przez siły powietrzne. A zatem przesądza wręcz rodzaje operacji WLOP. Wychodząc z tych przesłanek proponuje się przyjąć, że w czasie prowadzenia:

- powietrznej operacji obronnej przez Siły Zbrojne RP Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej realizują operację obronną sił powietrznych;
- powietrznej operacji zaczepnej przez Siły Zbrojne RP WLOP wykonuje operację zaczepną sił powietrznych.

W pozostałych operacjach połączonych (lądowych i morskich), bez względu na ich rodzaj (obronne, zaczepne), Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej prowadzą ciągłe działania operacyjne związane z walką o przewagę w powietrzu i na morzu oraz ze zwalczaniem lądowych i morskich sił (obiektów) przeciwnika. W związku z tym, a także z uwzględnieniem rozwiązań stosowanych w NATO, proponuje się przyjąć, że w czasie prowadzenia operacji lądowych i morskich Siły Powietrzne realizują :

- operację przeciwko zasobom powietrznym i lądowym / w ramach różnych operacji lądowych/;
- operację przeciwko zasobom powietrznym i morskim / w ramach operacji morskich/.

Upraszczając można przyjąć, że Siły Powietrzne w czasie trwania operacji lądowych i morskich prowadzą operacje przeciwko:

- zasobom powietrznym;
- zasobom lądowym i morskim.

Analiza działań operacyjnych związków operacyjno-taktycznych (korpusów) Sił Powietrznych wskazuje, że we wszystkich operacjach połączonych (tj. powietrznych, lądowych i morskich) prowadzonych w ramach kampanii strategicznej, w tym także we wszystkich operacjach WLOP (bez względu na ich rodzaje), realizują one ciągłe przeciwdziałanie siłom powietrznym, lądowym i morskim przeciwnika. Stąd też proponuje się przyjąć, że korpusy ze składu WLOP prowadzą ciągłe następujące operacje :

- operacje korpusu przeciwko zasobom powietrznym (korpusy OP w całej kampanii strategicznej, a KL w operacjach powietrznych);
- operacje korpusu lotniczego przeciwko zasobom powietrznym i lądowym / w ramach różnych operacji lądowych/;
- operacje korpusu lotniczego przeciwko zasobom powietrznym i morskim / w ramach operacji morskich/.

Uogólniając można założyć ,że związki operacyjno-taktyczne WLOP prowadzą:

- operacje korpusu przeciwko zasobom powietrznym;
- operacje korpusu przeciwko zasobom lądowym i morskim.

Reasumując, formami użycia Sił Powietrznych i ich związków operacyjno-taktycznych są operacje, prowadzone w ramach operacji połączonych wchodzących w skład kampanii strategicznej.

Wojska Lotnicze i Obrony Powietrznej prowadzą :

- operację obronną sił powietrznych;
- operację zaczepną sił powietrznych;
- operację przeciwko zasobom powietrznym i lądowym;
- operację przeciwko zasobom powietrznym i morskim.

Związki operacyjno-taktyczne WLOP prowadzą :

- operacje korpusu przeciwko zasobom powietrznym;
- operacje korpusu przeciwko zasobom lądowym;
- operacje korpusu przeciwko zasobom morskim.

Wypada jednak zaznaczyć, że jeśli zaangażowanie WLOP (w tym Korpusu Lotniczego) w operacje morskie będzie stosunkowo niewielkie, to wówczas ich działania operacyjne nie będą zorganizowane w operację sił powietrznych (korpusu) przeciwko zasobom morskim, lecz w działania bojowe prowadzone w operacji morskiej.

Operacja obronna sił powietrznych prowadzona jest w ramach powietrznej operacji obronnej. Z reguły będzie to pierwsza operacja, realizowana w początkowym okresie konfliktu zbrojnego.

Cele operacji obronnej sił powietrznych wynikają z ogólnego celu powietrznej operacji obronnej, celów prowadzenia kampanii strategicznej i generalnych zamiarów obrony kraju.

Cele operacji obronnej sił powietrznych mogą być następujące:

- **W wymiarze rzeczowym** - zadanie nieprzyjacielowi takich strat w siłach powietrznych oraz w wybranych obiektach o znaczeniu strategiczno-operacyjnym i w infrastrukturze państwa, aby utrudnić mu wywalczenie przewagi w powietrzu i dezorganizowanie kierowania państwem i siłami zbrojnymi, a także ograniczyć możliwości dalekonośnego oddziaływania ogniowego na terytorium naszego kraju; tym samym tworzyć dogodne warunki do skutecznego prowadzenia lądowych i morskich operacji obronnych.

- **W wymiarze przestrzennym** - niszczenie środków napadu powietrznego w powietrzu nad całym obszarem kraju oraz przeniesienie destrukcyjnych działań /lotniczych uderzeń ogniowych/ na terytorium nieprzyjaciela /zwalczanie obiektów rozmieszczonych na jego obszarze już od początkowych chwil działań zbrojnych/ do głębokości 200-300 km.

- **W wymiarze czasowym** - zmuszenie nieprzyjaciela do skorygowania (zweryfikowania) swoich zamiarów (planów) dotyczących prowadzenia operacji zaczepnych w wymiarze powietrznym, lądowym i morskim, a tym samym zyskanie czasu niezbędnego do likwidacji skutków uderzeń z powietrza oraz ugrupowania (przegrupowania) obronnego wojsk lądowych, marynarki wojennej i sił powietrznych.

Praktyczną egzemplifikacją tak formułowanych celów będzie wykonywanie przez Siły Powietrzne dwóch zadań głównych: walki o przewagę w powietrzu oraz zwalczania systemu kierowania państwem, zasobów i infrastruktury.

Pomyślna realizacja zadań i osiągnięcie wskazanych celów w operacji obronnej sił powietrznych będzie determinowało skuteczny przebieg powietrznej operacji obronnej. Siły Powietrzne spełniają bowiem w tej operacji zasadniczą rolę.

W operacji obronnej WLOP realizuje się równocześnie i przemiennie dwa rodzaje działań operacyjnych: działania defensywne i działania ofensywne.

Działania defensywne, uważane za najważniejsze w tej operacji, prowadzone są przez lotnictwo myśliwskie oraz wszystkie naziemne środki OP zintegrowane w jednolitym systemie obrony powietrznej. Są to siły i środki korpusów OP oraz obrony przeciwlotniczej wojsk lądowych i marynarki wojennej.

Istota działań defensywnych polegała będzie na odpieraniu zmasowanych i innych rodzajów nalotów środków napadu powietrznego i niszczeniu celów powietrznych (samolotów pilotowanych i bezpilotowych, rakiet) nad terytorium kraju. Działania te wykonywane będą w ramach osłony przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza zgrupowań obronnych wojsk lądowych i marynarki wojennej, baz lotniczych i morskich, stanowisk kierowania państwem i dowodzenia siłami zbrojnymi oraz najważniejszych ośrodków administracyjno-gospodarczych.

Działania ofensywne realizuje lotnictwo myśliwsko-bombowe. W uderzeniach odwetowych zwalcza ono lotnictwo na lotniskach, niszczy bazy lotnicze, obezwładnia system dowodzenia lotnictwem i OP, dezorganizuje system kierowania państwem i siłami zbrojnymi,

zwalcza dalekonosię środki oddziaływania ogniowego, wykonuje uderzenia na infrastrukturę i wybrane zakłady gospodarcze (zbrojeniowe) przeciwnika. Są to więc działania realizowane w głębi jego terytorium głównie w celu osłabienia sił powietrznych, a także zdeorganizowania funkcjonowania państwa i zmniejszenia zasobów wspierających działania sił zbrojnych przeciwnika.

Operacja zaczepna sił powietrznych prowadzona jest w ramach powietrznej operacji zaczepnej, tj. operacji, która może poprzedzać przeciwuderzenie strategiczne lub przeciwnatarcie. Celem powietrznej operacji zaczepnej jest bowiem wywalczenie przewagi w powietrzu, co najmniej na kierunku wykonywania zwrotu zaczepnego.

W operacji tej główną rolę spełniają siły powietrzne, a może ona być prowadzona w końcowej części strategicznej kampanii obronnej.

Cele operacji zaczepnej sił powietrznych.

- **W wymiarze rzeczowym** - zadanie przeciwnikowi takich strat w siłach powietrznych, aby uzyskać przewagę w powietrzu i stworzyć dogodne warunki do pomyślnego prowadzenia zwrotów /operacji/ zaczepnych na lądzie i morzu.

- **W wymiarze przestrzennym** - niszczenie lotnictwa i jego infrastruktury oraz naziemnych środków OP w całym obszarze działań /nad terenem własnym i na pełną głębokość ugrupowania operacyjnego przeciwnika/.

- **W wymiarze czasowym** - zmuszenie przeciwnika do zweryfikowania planów dotyczących użycia jego sił powietrznych i spowodowanie konieczności wymuszonego planowania i prowadzenia powietrznej operacji obronnej; tym samym zyskanie czasu niezbędnego do przechwycenia inicjatywy i przewagi w powietrzu oraz ukształtowania warunków zapewniających przejście wojsk do zwrotów (operacji) zaczepnych.

Cele te siły powietrzne będą osiągały w wyniku wykonywania jednego zadania głównego: walki o przewagę w powietrzu. Pozostałe zadania główne będą realizowane w innych operacjach sił powietrznych prowadzonych w ramach połączonych operacji lądowych i morskich i realizowanych w tym samym czasie co powietrzna operacja zaczepna.

W operacji zaczepnej WLOP, podobnie jak w operacji obronnej sił powietrznych, realizowane są równocześnie dwa rodzaje działań operacyjnych: defensywne i ofensywne.

Istota działań defensywnych nie różni się specjalnie od zaprezentowanych w operacji obronnej. Jedynie priorytety osłony przed uderzeniami z powietrza ulegną zmianie. Jednym z głównych priorytetów osłony musi być bowiem drugi rzut strategiczny w rejonie ześrodkowania, a także w czasie przegrupowania i wprowadzenia do bitwy (zwrotu zaczepnego).

Działania ofensywne, zasadnicze w tej operacji, prowadzi lotnictwo myśliwsko-bombowe. Główny jego wysiłek koncentrowany jest na zwalczaniu lotnictwa na lotniskach, niszczeniu baz lotniczych i ich infrastruktury, dezorganizowaniu dowodzenia siłami powietrznymi, obezwładnianiu naziemnych środków obrony powietrznej, niszczeniu logistyki sił powietrznych oraz infrastruktury i zasobów wspierających działania lotnictwa i OP przeciwnika.

Operacje WLOP przeciwko zasobom powietrznym przeciwnika są elementami składowymi operacji sił powietrznych przeciwko zasobom lądowym i morskim.⁸⁶ Wspólnie operacje te są prowadzone w ramach operacji lądowych i morskich Sił Zbrojnych RP.

Jak wiadomo operacje lądowe (morskie) mogą być obronne lub zaczepne. Dlatego też cele prowadzenia operacji WLOP przeciwko zasobom powietrznym przeciwnika będą różne.

Operacje WLOP przeciwko tym zasobom prowadzone w trakcie lądowych (morskich) operacji obronnych będą miały na celu przede wszystkim osłabienie (obniżenie stopnia) przewagi powietrznej przeciwnika, przejęcie inicjatywy i zdobycie dominacji w przestrzeni powietrznej.

Natomiast jeśli operacje lądowe (morskie) będą miały charakter zaczepny, to wówczas należy oczekiwać, że przewaga w powietrzu będzie należała do wojsk własnych. Stąd też operacje WLOP przeciwko zasobom powietrznym prowadzone w tym czasie będą miały na celu przede wszystkim utrzymanie (wywalczonej już wcześniej) przewagi w powietrzu lub nawet jej pogłębienie (zdobycie panowania w powietrzu).

Głównym zadaniem WLOP w operacjach sił powietrznych przeciwko zasobom powietrznym przeciwnika będzie więc walka o przewagę w powietrzu (o jej zdobycie lub utrzy-

⁸⁶ / Oddzielne potraktowanie/ujęcie/ operacji WLOP przeciwko zasobom powietrznym od ich operacji przeciwko

zasobom lądowym /morskim/ wynika w konieczności uniknięcia powtórzeń. Istota walki z siłami powietrznymi przeciwnika w operacjach lądowych i morskich jest bowiem bardzo podobna. Natomiast właściwości działań i specyfika wykonania zadań nad lądem i morzem /dość znacznie różniące się / nie są przedmiotem niniejszego opracowania.

manie). Głównym zaś obiektem działań siły powietrzne przeciwnika oraz infrastruktura i zasoby wspierające użycie jego lotnictwa i obrony powietrznej.

Operacyjne działania defensywne i ofensywne prowadzone w ramach operacji WLOP przeciwko zasobom powietrznym przeciwnika nie różnią się diametralnie od zaprezentowanych już wcześniej. Stąd też nie jest celowe rozwijanie tej problematyki.

Operacja sił powietrznych przeciwko zasobom lądowym jest częścią składową operacji lądowej Sił Zbrojnych RP.

Operacje lądowe mogą mieć charakter obronny lub zaczepny. Stąd też cele prowadzenia różnych rodzajów tych operacji będą miały wpływ na cele operacji sił powietrznych.

Cele operacji sił powietrznych przeciwko zasobom lądowym.

- **W wymiarze rzeczowym - w lądowej operacji obronnej:** zadanie nieprzyjacielowi takich strat w lądowych zgrupowaniach uderzeniowych i w wybranych obiektach infrastruktury i zasobów militarnych, aby utrudnić mu kontynuowanie działań zaczepnych i kształtować warunki, w których własne wojska lądowe będą mogły skutecznie realizować postawione zadania operacyjne.

Natomiast w **lądowej operacji zaczepnej** - zadanie nieprzyjacielowi takich strat w lądowych zgrupowaniach obronnych oraz w zasobach i infrastrukturze, aby utrudnić mu powstrzymywanie natarcia wojsk własnych.

- **W wymiarze przestrzennym - w operacji obronnej:** rozpoznawanie i zwalczanie obiektów naziemnych nieprzyjaciela rozmieszczonych w całej głębokości jego ugrupowania operacyjnego, a także tworzenie warunków ułatwiających wojskom lądowym utrzymanie bronionego terenu i odzyskanie utraconych rejonów.

Natomiast w **operacji zaczepnej** - rozpoznawanie i zwalczanie sił i środków nieprzyjaciela rozmieszczonych w całej głębokości ugrupowania operacyjnego, a także dyslokowanych na jego terytorium.

- **W wymiarze czasowym - w operacji obronnej:** opóźnianie natarcia nieprzyjaciela i przyspieszanie przegrupowania własnych sił z różnych kierunków, a tym samym zyskanie czasu potrzebnego dla zorganizowania lądowych zgrupowań uderzeniowych przeznaczonych do wykonania przeciwuderzenia (przeciwnatarcia) w celu odtworzenia położenia pierwotnego.

Natomiast w **operacji zaczepnej** - ograniczanie czasu nieprzyjaciela na organizowanie kolejnych rubieży obrony i wykonanie przeciwuderzenia, osiągame w wyniku dezorganizowania przegrupowujących się (wycofujących) wojsk oraz niszczenia komunikacji i przewozów.

W każdej z tych operacji - WLOP będzie niszczył siły powietrzne w całej przestrzeni działań (nad ugrupowaniem własnym i w głębi ugrupowania przeciwnika) w celu przechwycenia lub pogłębienia stopnia przewagi w powietrzu.

Z istoty celów wynika, że w operacji sił powietrznych przeciwko zasobom lądowym (i powietrznym) WLOP będzie realizował wszystkie trzy zadania główne, tj. walkę o przewagę w powietrzu, wsparcie lotnicze wojsk oraz zwalczanie systemu zasobów, infrastruktury i kierowania państwem. Będą one wykonywane w działaniach defensywnych i ofensywnych.

Działania defensywne i ofensywne związane z walką o przewagę w powietrzu zostały zaprezentowane wcześniej.

Wsparcie lotnicze wojsk oraz zwalczanie infrastruktury, zasobów i przywództwa realizowane będzie w działaniach ofensywnych.

Wsparcie lotnicze wojsk obejmuje: izolowanie obszaru operacji /rejonu działań/, wsparcie ogniowe wojsk lądowych, rozpoznanie powietrzne i transport powietrzny.

Izolowanie obszaru operacji ma na celu okresowe niedopuszczenie (opóźnianie, dezorganizowanie) do rejonu działań świeżych sił przeciwnika oraz zasilania jego wojsk będących w pierwszym rzucie. Cel ten osiąga się głównie w wyniku zwalczania drugich rzutów i odwodów operacyjnych (strategicznych) oraz dezorganizowanie tyłów operacyjnych, komunikacji i przewozów. W ramach izolowania lotnictwo niszczy także desanty i siły powietrzno - szturmowe przeciwnika w rejonach załadowania, podczas przelotu i w rejonach wylądowania (działań).

Wsparcie ogniowe wojsk lądowych przez lotnictwo myśliwsko-bombowe polega na niszczeniu wojsk i obiektów przeciwnika w interesie związków operacyjnych sił lądowych. Lotnictwo zwalcza obiekty rozmieszczone zarówno w strefie taktycznej, jak i operacyjnej. Stąd też lotnicze wsparcie ogniowe dzieli się na bezpośrednie i pośrednie (ogólne).

Lotnicze wsparcie bezpośrednie⁸⁷ polega na wykonywaniu uderzeń ogniowych przez lotnictwo na korzyść związków taktycznych i operacyjnych wojsk lądowych w ogniowym i taktycznym współdziałaniu z nimi, czyli z reguły do głębokości ugrupowania przeciw-
 rzutowych ZT wojsk lądowych przeciwnika. Rezultaty wsparcia bezpośredniego są z reguły niezwłocznie odczuwalne przez walczące z przeciwnikiem wojska. Zakres wsparcia bezpośredniego realizowanego przez lotnictwo myśliwsko-bombowe nie będzie jednak zbyt szerokie. Głównie bowiem będzie ono wykonywane przez śmigłowce uderzeniowe ze składu lotnictwa wojsk lądowych.

Lotnicze wsparcie pośrednie (ogólne)⁸⁸ polega na wykonywaniu uderzeń ogniowych przez lotnictwo w strefie taktyczno-operacyjnej we współdziałaniu operacyjnym z wojskami lądowymi, czyli do głębokości ugrupowania związku operacyjnego (operacyjno-taktycznego) wojsk lądowych nieprzyjaciela. Rezultaty tego wsparcia wpływają pośrednio (ujawniają się po pewnym czasie), a niekiedy nawet bezpośrednio (np. niezwłocznie po zniszczeniu rakiet „ziemia-ziemia”) na przebieg bitwy i operacji wojsk lądowych.

Wspierając ogniowo walczące wojska lotnictwo zwalcza przede wszystkim: system dowodzenia wojskami, broń precyzyjnego rażenia, śmigłowce (szczególnie uderzeniowe) na lądowiskach, odwody i drugie rzuty operacyjno-taktyczne, artylerię lufową i raketową oraz inne obiekty, determinujące zdolności bojowe pierwszorzutowych związków wojsk lądowych przeciwnika.

Rozpoznanie powietrzne prowadzone będzie w całym pasie operacji lądowej, z wyraźną koncentracją na głównym wysiłku obrony lub głównym kierunku natarcia. Działalność lotnictwa rozpoznawczego ma zapewnić dostarczanie do sztabów operacyjnych wojsk lądowych niezbędnych informacji umożliwiających prawidłowe określenie głównych kierunków działań przeciwnika oraz pozyskiwanie danych o ugrupowaniu i działaniach jego wojsk. Są to bowiem nieodzowne informacje dla poprawnej oceny przeciwnika, skutecznego prowadzenia operacji przez wojska lądowe i osiągnięcia przez nie celów działań operacyjnych.

Główne zadania lotnictwa rozpoznawczego będą obejmowały: ustalanie składów lądowych zgrupowań uderzeniowych /obronnych/ i kierunków ich działań, wykrywanie i śledzenie przegrupowań odwodów operacyjnych, wykrywanie i obserwacja przemieszczeń stanowisk

⁸⁷ / W Siłach Powietrznych NATO używany jest taki sam termin.

⁸⁸ / W Pakcie Północnoatlantyckim stosowany jest termin: izolacja pola walki.

dowodzenia i broni precyzyjnego rażenia oraz śledzenie działalności operacyjnego systemu zabezpieczenia logistycznego i głównych kierunków przewozów przeciwnika.

Transport powietrzny w operacjach lądowych ma zapewniać: szybkie wzmocnienie ugrupowania obronnego lub zaczepnego na decydujących kierunkach; wzmocnienie doraźnie organizowanej kolejnej rubieży w głębi obrony lub wojsk nacierających na kierunku głównym; ciągłość zasilania materiałowego, zwłaszcza w warunkach kryzysu zaopatrzeniowego; desantowanie taktycznych desantów ze składu sił powietrznodesantowych.

Działania samolotów transportowych prowadzone będą głównie nad ugrupowaniem własnych wojsk lądowych, niekiedy zaś nad ugrupowaniem przeciwnika /np. w czasie desantowania, wzmocnienia /zasilania/ wojsk będących w okrążeniu czy też przewozu grup specjalnych/.

W operacji sił powietrznych przeciwko zasobom lądowym i powietrznym WLOP równocześnie ze wsparciem lotniczym wojsk lądowych i walką o przewagę w powietrzu będzie zwalczał system przywództwa, zasobów i infrastruktury przeciwnika.

Działania te były sygnalizowane już wcześniej (w operacjach powietrznych) i dlatego nie jest celowe ich dalsze rozwijanie.

Operacja sił powietrznych przeciwko zasobom morskim (i powietrznym) będzie częścią operacji morskiej Sił Zbrojnych RP. WLOP będzie organizował taką operację tylko w razie bardzo szerokiego angażowania sił powietrznych do zwalczania zasobów morskich przeciwnika, jak np. w czasie walki z jego desantem operacyjno-taktycznym i zagrożenia trwałości systemu obrony RP od strony morza. Najczęściej zakres udziału sił powietrznych w operacji morskiej nie będzie tak duży i wówczas WLOP może prowadzić wspólną operację przeciwko zasobom lądowym, morskim i powietrznym wchodzącą w skład operacji lądowej i operacji morskiej Sił Zbrojnych RP.

Cele prowadzenia operacji sił powietrznych przeciwko zasobom morskim (i powietrznym) mogą być następujące:

- **W wymiarze rzeczowym** - zadanie nieprzyjacielowi takich strat w siłach nawodnych floty i jej lotnictwie oraz w wybranych obiektach infrastruktury morskiej, aby utrudnić mu prowadzenie operacji i zapewniać warunki do skutecznego realizowania zadań operacyjnych przez marynarkę wojenną.

- **W wymiarze przestrzennym** - niszczenie celów powietrznych i morskich sił nawodnych w całej przestrzeni działań, szczególnie zaś w strefie operacyjnej marynarki wojennej.

- **W wymiarze czasowym** - opóźnianie (uniemożliwianie) osiągania celów operacji przez flotę przeciwnika, a tym samym zyskiwanie czasu potrzebnego do tworzenia silnych zgrupowań okrętów bojowych marynarki i wspólnego odpierania agresji od strony morza.

Dokonane analizy wskazują, że w operacji przeciwko zasobom morskim i powietrznym siły powietrzne będą walczyły o przewagę w powietrzu i na morzu, wspierały marynarkę wojenną oraz zwalczały zasoby i infrastrukturę morską przeciwnika. Zadania te siły powietrzne będą realizowały w operacyjnych działaniach defensywnych i ofensywnych.

Walka o przewagę w powietrzu w tej operacji będzie podobna jak w innych operacjach; nie będzie więc przedmiotem dalszych ustaleń.

Walkę o przewagę na morzu lotnictwo rozpocznie już od początkowych chwil konfliktu zbrojnego i będzie ją toczyło (wraz z siłami marynarki) do końca operacji. Zdobycie przewagi lub jej utrata może bowiem w znacznym zakresie determinować końcowe rezultaty operacji morskiej.

W ramach tej walki lotnictwo będzie niszczyło przede wszystkim okrętowe grupy uderzeniowe operujące poza strefą marynarki lub podchodzące do strefy operacyjnej MW. Będą to więc działania na dużych głębokościach, co wymaga szczególnego zabezpieczenia lotnictwa wykonującego zadania nad morzem (w warunkach specyficznych i trudnych).

Zwalczanie infrastruktury i zasobów przez lotnictwo obejmuje głównie wykonywanie uderzeń na porty i bazy morskie oraz ich infrastrukturę. Część działań, jeśli pozwolą na to taktyczne promienie działania samolotów, może być skierowana przeciwko systemowi zasilania w paliwa (rafinerie) i wybranym stocziom przeciwnika.

Wsparcie lotnicze marynarki wojennej obejmie przede wszystkim działalność ogniową lotnictwa myśliwsko-bombowego, choć nie można wykluczyć okresowego użycia lotnictwa rozpoznawczego i transportowego.

Działania lotnictwa uderzeniowego, wspierającego marynarkę wojenną, prowadzone będą głównie we współdziałaniu z jej siłami nawodnymi. Wnioski z możliwego przebiegu operacji wskazują na celowość użycia lotnictwa przede wszystkim do niszczenia najgroźniejszych okrętów ze składu nawodnych sił uderzeniowych przeciwnika. Będą to zwłaszcza zespoły kuterów raketowych oraz fregaty i niszczyciele, czyli okręty stosunkowo niewielkie, silnie uzbro-

jone i szybkie, z którymi walka przez siły marynarki będzie bardzo trudna. Lotnictwo powinno niszczyć również okręty próbujące minować nasze bazy i porty morskie, a także inne okręty, które zagrażają pomyślnemu przebiegowi operacji morskiej i obronie wybrzeża.

Szczególnie szerokiego zaangażowania lotnictwa trzeba oczekiwać w razie walki z desantem morskim przeciwnika. Powinno ono, jeśli zapewni to możliwa głębokość oddziaływania bojowego, rozpocząć zwalczanie desantu już w rejonach załadowania. Uderzenia lotnictwa celowo jest wówczas koncentrować na niszczeniu okrętów transportowo-desantowych w portach, wojsk desantu w rejonach ześrodkowania i załadowania, a następnie sił floty w czasie ich przejścia do rejonu formowania oddziałów /zespołów/ desantowych.

Zwalczanie desantu podczas przejścia morzem i w rejonie manewrowania jest priorytetowym zadaniem lotnictwa. Główny jego wysiłek skupia się na niszczeniu zespołu desantowego przewożącego siły pierwszego rzutu desantu, zwłaszcza zaś jego rzutu szturmowego.

Podczas lądowania desantu lotnictwo niszczy głównie okręty desantowe, okręty uczestniczące w ogniowym przygotowaniu desantowania, okręty trałowe dokonujące przejść w zagrodach minowych i wreszcie kolejne fale amfibijnych i małych okrętów desantowych podchodzących do rejonu lądowania.

Następnie lotnictwo koncentruje uderzenia na drugim rzucie desantu podczas przejścia morzem oraz izoluje desant od dopływu sił wzmocnienia i zaopatrzenia.

Operacja (działania operacyjne) sił powietrznych przeciwko zasobom morskim przeciwnika będzie prowadzona w tym samym czasie co inne operacje (np. przeciwko zasobom lądowym). Wymagać to będzie szczególnego natężenia działań operacyjnych sił powietrznych, przenoszenia koncentracji wysiłku z jednej operacji na inne, a w odniesieniu do lotnictwa uderzeniowego także przezbrajania samolotów, gdyż uzbrojenie do zwalczania obiektów nawodnych i lądowych z reguły będzie inne. Uwarunkowania te muszą być uwzględniane podczas przygotowania i prowadzenia operacji sił powietrznych.

Operacje związków operacyjno-taktycznych sił powietrznych, przeciwko zasobom powietrznym przeciwnika prowadzone są przez korpusy OP przez cały czas trwania kampanii strategicznej, a zatem w ramach wszystkich operacji sił powietrznych i Sił Zbrojnych RP. Natomiast korpus lotniczy operacje te prowadzi w ramach operacji obronnej /zaczepnej/ sił powietrznych, czyli w czasie realizacji powietrznej operacji obronnej /zaczepnej/ sił zbrojnych. Następnie ofensywne działania operacyjne przeciwko zasobom powietrznym przeciwnika kor-

pus lotniczy będzie realizował w czasie prowadzenia operacji lądowych i morskich, czyli w ramach operacji przeciwko zasobom lądowym /morskim/ i powietrznym.

Podkreślenia wymaga że operacje ZO-T sił powietrznych przeciwko zasobom lądowym /morskim/ prowadzi tylko korpus lotniczy. Korpusy OP, wyposażone w środki przeciwlotnicze, nie mogą bowiem realizować ofensywnego niszczenia obiektów lądowych i morskich.

W razie zorganizowania korpusów sił powietrznych, tj. związków operacyjno-taktycznych WLOP wyposażonych zarówno w defensywne środki OP, jak i w lotnictwo o charakterze ofensywnym (np. lotnictwo wielozadaniowe lub myśliwsko-bombowe), będą one mogły prowadzić operacje przeciwko zasobom powietrznym, lądowym i morskim w ramach wszystkich operacji sił powietrznych i Sił Zbrojnych RP.

Istota operacji korpusów WLOP przeciwko zasobom powietrznym, lądowym i morskim nie odbiega znacząco od zaprezentowanych operacji sił powietrznych. Mają one oczywiście mniejszy rozmach przestrzenny i uczestniczy w nich mniej sił niż w operacjach WLOP. Szczegółowe przedstawianie operacji korpusów doprowadziłoby jednak do wielu powtórzeń. Aby tego uniknąć pominiemy rozwijanie tej problematyki, odsyłając zainteresowanych do innej literatury.

Zanim WLOP osiągną gotowość do prowadzenia operacji realizują one pogotowie operacyjne. Może ono być również wykonywane w toku działań wojennych.

Pogotowie operacyjne sił powietrznych to różnorodne działania mające na celu podwyższenie, utrzymanie i odtworzenie zdolności oraz gotowości bojowej. W okresie poprzedzającym konflikt zbrojny może obejmować: utrzymywanie gotowości bojowej w miejscach stałej dyslokacji, osiąganie wyższych stanów gotowości bojowej i rozwijanie mobilizacyjne. W czasie działań wojennych może to być pobyt w rejonach ześrodkowania (wyjściowych, odtwarzania zdolności bojowej itp.).⁸⁹

W okresie narastania zagrożenia wybuchem konfliktu zbrojnego lub też w razie jego nieoczekiwanego rozpoczęcia przez przeciwnika, w początkowej fazie starcia zbrojnego następuje rozwinięcie mobilizacyjne i operacyjne (przegrupowanie operacyjne) sił powietrznych.

Rozwinięcie mobilizacyjne sił powietrznych oznacza ich przejście z etatów i organizacji czasu pokojowego na etaty i struktury czasu wojennego. Siły powietrzne są najbardziej rozwiniętym rodzajem sił zbrojnych już w okresie pokoju, tym niemniej

⁸⁹ / Regulamin działań taktycznych sił powietrznych, op.cit.,s.6.

w tym czasie następuje ich uzupełnienie w zakresie stanu osobowego oraz wybranego sprzętu, uzbrojenia, środków transportowych i materiałowych. W najszerszym zakresie uzupełnienie dotyczy sił zabezpieczenia logistycznego.

Przegrupowanie operacyjne sił powietrznych to zmiana ugrupowania lub obszaru rozmieszczenia związków operacyjno-taktycznych. Szczególnym rodzajem przegrupowania jest rozwinięcie operacyjne - przyjęcie ugrupowania do pierwszej operacji,⁹⁰ tj. operacji obronnej sił powietrznych.

Stosownie do celów, zadań i rodzajów operacji siły powietrzne tworzą odpowiedni system operacji. Obejmuje on ugrupowanie, system rażenia ogniowego, system informacyjny i system infrastruktury operacyjnej.

Ugrupowanie operacyjne sił powietrznych na ziemi tworzy się odpowiednio do rodzajów i celów operacji, przewidywanego sposobu jej prowadzenia oraz sytuacji, w jakiej to ugrupowanie jest przyjmowane.

Ugrupowanie operacyjne sił powietrznych na ziemi jest to rozmieszczenie sił i środków związków operacyjno-taktycznych w terenie (w rejonach obrony) odpowiednio do celów i zamiarów prowadzenia operacji. Powinno ono zapewniać koncentrowanie wysiłków na kierunkach głównych, wysoką efektywność działań oraz możliwość dokonywania manewru operacyjnego w toku prowadzenia operacji.

Na podkreślenie zasługuje to, że siły powietrzne mają być przygotowane do odpierania agresji z powietrza z każdego kierunku. W związku z tym siły i środki WLOP są rozmieszczone na całym obszarze kraju. W rezultacie w przyjętym ugrupowaniu operacyjnym część sił i środków, zwłaszcza wojsk raketowych i radiotechnicznych, pozostanie poza głównymi kierunkami działania, a niekiedy nawet poza rejonem działań bojowych, będąc w gotowości do wykrywania, śledzenia i niszczenia środków napadu powietrznego na wszystkich kierunkach operacyjno-powietrznych.

W ugrupowaniu operacyjnym sił powietrznych można wyróżnić elementy strukturalne i funkcjonalne. Pierwsze z nich to przede wszystkim pierwsze i kolejne rzuty w obronie powietrznej i lotnictwie oraz w siłach zabezpieczenia logistycznego. Elementy funkcjonalne obejmują natomiast siły przeznaczone do prowadzenia operacyjnych działań defensywnych /obrona powietrzna/ i ofensywnych /lotnictwo uderzeniowe i rozpoznawcze/.

⁹⁰ / Tamże.

System rażenia ogniowego w siłach powietrznych to zorganizowane oddziaływanie na przeciwnika powietrznego, lądowego i morskiego w celu pozbawienia go zdolności do skutecznego prowadzenia działań operacyjnych. W siłach powietrznych system ten obejmuje: uderzenia lotnictwa oraz system ognia w obronie powietrznej /lotnictwa myśliwskiego, rakiet i artylerii przeciwlotniczej oraz powszechnej OPL/.

System informacyjny sił powietrznych obejmuje siły i środki zdobywania, przetwarzania i przesyłania informacji oraz informacyjnego oddziaływania destrukcyjnego na przeciwnika. Jego podstawowymi elementami są systemy rozpoznania /w tym radiolokacyjnego i radioelektronicznego/, dowodzenia i łączności oraz walki radioelektronicznej.

System infrastruktury operacyjnej sił powietrznych ma na celu zapewnienie korzystnych warunków wykonywania zadań przez lotnictwo i obronę powietrzną. Obejmuje on przede wszystkim szeroką i dobrze rozbudowaną pod względem infrastruktury sieć lotniskową (lotniska bazowania, manewru itp.), zawczasu wyznaczone i przygotowane pozycje (w różnych rejonach) stanowisk ogniowych rakiet przeciwlotniczych i miejsc rozwijania sprzętu radiolokacyjnego oraz przystosowane do manewrowych działań operacyjnych lotnictwa i OP siły i środki zabezpieczenia logistycznego.

W czasie prowadzenia różnych operacji siły powietrzne będą systematycznie realizowały **manewry operacyjne**. Stosownie bowiem do zamiarów prowadzenia różnych operacji (powietrznych, lądowych, morskich) w ramach kampanii strategicznej Sił Zbrojnych RP, siły powietrzne muszą przyjmować odpowiednie ugrupowania (na ziemi) w celu zajęcia korzystnego położenia w stosunku do przeciwnika.

Siły powietrzne, będąc jedynym związkiem operacyjnym w skład którego wchodzi siły obrony powietrznej i lotnictwo taktyczne, biorą bowiem udział we wszystkich tych operacjach, nawet jeśli są one prowadzone równocześnie /np. powietrzna i lądowa czy też lądowa i morska/ i na rozbieżnych kierunkach operacyjnych. Wymagać to będzie ciągłego manewrowania częścią sił obrony powietrznej i wykonywania manewrów lotniczych.

Operacyjny manewr lotniczy jest szczególną formą manewru operacyjnego sił powietrznych. Polega on na przeniesieniu działań lotnictwa z jednego kierunku operacyjnego na drugi. Operacyjny manewr lotniczy może się odbywać w połączeniu z manewrem lotniskowym części sił lub też bez przebazowania oddziałów i związków lotnictwa. Ten ostatni przypadek będzie stosowany wówczas, gdy taktyczne promienie działania samolotów pozwolą im

na wykonywanie zadań na różnych kierunkach z lotnisk dotychczasowego bazowania. Najczęściej jednak, szczególnie w warunkach konieczności działań na kierunkach rozbieżnych, manewr lotniczy będzie wykonywany z krótkotrwałym wykorzystywaniem lotnisk położonych bliżej rejonów działań na określonych kierunkach. W takiej sytuacji wydzielone siły lotnictwa będą wykorzystywały te lotniska jednorazowo lub przez pewien czas, a następnie dokonując manewru lotniskowego przeniosą działania na inny kierunek (rejon) operacyjny.

W toku prowadzenia operacji lotnictwo ze składu sił powietrznych będzie realizowało różnorodne rodzaje **działań operacyjnych**. Uwzględniając wielowariantowe kryteria i różne uwarunkowania przyjmuje się, że w zależności od :⁹¹

- kierunku (rejonu) skupienia wysiłku lotnictwa stosuje się działania ześrodkowane lub rozśrodkowane;
- podziału wysiłku według czasu - działania jednoczesne lub rzutowane (systematyczne);
- posiadanych informacji o obiektach działań - działania na zawczasu ustalone obiekty lub na obiekty wykryte doraźnie;
- terminu użycia lotnictwa - działania wcześniej zaplanowane lub ustalane doraźnie (w tym na wezwanie z pola walki);
- ilości uczestniczących sił - działania całością (większością) lub częścią sił;
- położenia wyjściowego sił wykonujących zadania - działania z dyżurowania w powietrzu lub na lotniskach.

Operacyjne sposoby działań lotnictwa zdeterminowane są wykonywaniem zadań ogniowych (przez lotnictwo myśliwsko-bombowe i myśliwskie), rozpoznawczych, transportowych i pomocniczych. Ta różnorodność zadań i specyfika użycia rodzajów lotnictwa sprawia, że trzeba stosować różnorodne kryteria celem określenia operacyjnych sposobów działań lotnictwa. Ich usystematyzowanie pozwala przyjąć, że w działaniach operacyjnych lotnictwo realizuje: uderzenia lotnicze (zmasowane , ześrodkowane i systematyczne) , bitwy powietrzne oraz wyloty jednoczesne i systematyczne (urzutowane).

⁹¹ / W. Michalak, Działania bojowe KL, część I. Wyd. AON 1993, s. 73.

Zmasowane uderzenia lotnictwa wykonywane są w stosunkowo krótkim czasie (w zasadzie nie dłuższym niż godzina), w jednym ugrupowaniu operacyjnym siłami całości lub znacznej większości lotnictwa myśliwsko-bombowego, z udziałem części lotnictwa rozpoznawczego i myśliwskiego, w celu zniszczenia (obezwładnienia) określonych obiektów w wyznaczonym (jednym) rejonie lub kierunku operacyjnym.

Ześrodkowane uderzenia lotnictwa wykonywane są również w krótkim czasie i w jednym ugrupowaniu, lecz siłami części lotnictwa myśliwsko-bombowego w celu obezwładnienia (zniszczenia) kilku lub nawet jednego (dużego) obiektu grupowego, rozmieszczonych w określonym (stosunkowo niewielkim) rejonie.

W uderzeniach ześrodkowanych z reguły uczestniczy także część sił lotnictwa rozpoznawczego, a całe zgrupowanie w powietrzu osłaniane jest przez wydzielone pododdziały lotnictwa myśliwskiego.

Systematyczne (urzutowane) uderzenia lotnictwa wykonywane są przez oddziały lotnictwa myśliwsko-bombowego w celu zapewnienia ciągłości niszczenia (obezwładniania) obiektów przeciwnika przez cały czas trwania działań wojennych.

W przerwach uderzeń systematycznych (urzutowanych) realizowane są ześrodkowane lub zmasowane uderzenia lotnictwa. Niekiedy zaś, zwłaszcza w operacjach powietrznych, uderzenia systematyczne (urzutowane) są wykonywane ze stosunkowo niewielką częstotliwością i w zasadzie tylko między kolejnymi uderzeniami zmasowanymi i ześrodkowanymi lotnictwa.

Bitwa powietrzna to zespół (system) walk powietrznych i przedsięwzięć zabezpieczających działania lotnictwa myśliwskiego połączonych wspólnym celem i realizowanych zwykle według wcześniej opracowanego planu.⁹² W bitwie powietrznej weźmie udział znaczna część (większość) lotnictwa myśliwskiego, która będzie wprowadzana do niej jednocześnie i kolejno. Będzie się ona toczyła w określonej przestrzeni operacyjno-powietrznej, w stosunkowo krótkim czasie (około 1-2 godziny), zwłaszcza podczas odpierania zmasowanych i urzutowanych nalotów lotnictwa przeciwnika. Do bitew powietrznych może dochodzić szczególnie w operacjach powietrznych oraz w najważniejszych okresach prowadzenia operacji lądowych i morskich. W pozostałych okresach operacji lotnictwo myśliwskie będzie toczyło walki powietrzne, co będzie prezentowane w części dotyczącej taktyki sił powietrznych.

⁹² / Leksykon wiedzy wojskowej, op.cit., s. 42.

Wyloty **jednoczesne większości lub całości sił** lotnictwa rozpoznawczego, transportowego i pomocniczego wykonywane są w krótkim czasie w celu dostarczenia wyników rozpoznania wielu obiektów przeciwnika, przewozu powietrznego wojsk i ładunków oraz zrealizowania zadań pomocniczych.

Wyloty urzutowane (systematyczne) wykonywane są przez pododdziały lotnictwa w celu zapewnienia ciągłych przewozów powietrznych i systematycznego dostarczania informacji rozpoznawczych oraz zrealizowania różnych zadań pomocniczych przez cały czas trwania działań wojennych.

Podczas ofensywnych działań operacyjnych prowadzonych we wszystkich operacjach sił powietrznych lotnictwo będzie stosowało w powietrzu nie tylko ugrupowania taktyczne, lecz również operacyjne. Te ostatnie będą charakterystyczne /właściwe/ dla uderzeń zmasowanych i urzutowanych.

Operacyjne ugrupowanie lotnictwa w powietrzu to rozmieszczenie rzutów i grup samolotów względem siebie, w ustalonych odległościach /i odstępach/ i urzutowanych według wysokości w celu zapewnienia dogodnych warunków dolotu do rejonów działań i wykonania zadań bojowych /zwłaszcza w ograniczonym rejonie i czasie/. Operacyjne ugrupowanie lotnictwa w powietrzu najczęściej składa się z dwóch, a niekiedy z trzech rzutów.⁹³

Rzut pierwszy, zwany rzutem zabezpieczenia, zawiera grupy:

- lotnictwa myśliwsko-bombowego, które przełamuje /obezwładnia/ naziemne środki systemu obrony powietrznej oraz zwalcza lotnictwo myśliwskie na lotniskach /minuje lotniska/;
- lotnictwa myśliwskiego, które osłania ten i następne rzuty przed atakami myśliwców przeciwnika, a także „wymiatą” z rejonu dyżurowania jego samolot dalekiego wykrywania i naprowadzania lotnictwa;
- lotnictwa rozpoznawczego /myśliwsko-bombowego/, które prowadzi rozpoznanie bezpośrednie i oznaczanie obiektów uderzeń lotnictwa, a także rozpoznanie kontrolne po wcześniejszych uderzeniach wojsk raketowych /startach rakiet ziemia-ziemia/;
- samolotów WRE /gdyby były w składzie sił powietrznych/ do obezwładnienia radioelektronicznego naziemnych środków OP i dowodzenia;

⁹³ / W.Michalak, Działania bojowe KL, cz.II. Wyd. AON 1993, s. 45.

- samolotów pozorujących działania demonstracyjne.

Rzut drugi, zwany uderzeniowym, wykonuje lot w tym samym korytarzu, z reguły kilka minut za rzutem pierwszym i zawiera zasadnicze siły lotnictwa uczestniczące w uderzeniu zmasowanym /ześrodkowanym/. Wykorzystuje on rezultaty działań rzutu zabezpieczenia i grupami:

- lotnictwa myśliwsko-bombowego zwalczą cele podlegające niszczeniu w uderzeniu zmasowanym /ześrodkowanym/;
- lotnictwa myśliwskiego wiąże w walkach i zwalczą w powietrzu samoloty przeciwnika, którą mogą atakować lotnictwo własne;
- lotnictwa rozpoznawczego /myśliwsko-bombowego/ prowadzi kontrolę uderzeń lotnictwa i rozpoznanie na rzecz uderzeń następnych /rakiet, lotnictwa/;
- samolotów WRE obezwładnia system OP i dowodzenia.

Rzutem trzecim może być odwód przeznaczony do wykonywania zadań nie do końca zrealizowanych przez rzut uderzeniowy lub też zadań, które doraźnie wyłoniły się w trakcie uderzenia zmasowanego. W jego skład mogą wchodzić nieliczne siły różnych rodzajów lotnictwa. Odwód wykonuje lot z zasady kilkanaście minut za rzutem drugim lub też jego siły przebywają na lotniskach w gotowości do prowadzenia działań interwencyjnych (na wezwanie).

Realizacja lotu bojowego, sposoby rozpoznawania i zwalczania obiektów, a także pogłębiona problematyka prowadzenia działań operacyjnych przez lotnictwo opisana jest w literaturze specjalistycznej i dlatego nie istnieje potrzeba jej prezentacji w niniejszym materiale.

Drugim, oprócz lotnictwa taktycznego (operacyjnego), pionem funkcjonalnym, a obecnie jeszcze również strukturalnym sił powietrznych, jest obrona powietrzna. Na początek dokonana zostanie syntetyczna identyfikacja obrony powietrznej (w szerokim jej rozumieniu).

Najogólniej ujmując, walce zbrojnej mającej charakter obronny, a prowadzonej w wymiarze powietrznym przypisuje się miano obrony powietrznej, której celem jest przeciwstawienie się zagrożeniu niesionemu przez ŚNP przeciwnika.

We współczesnych językach, ta część walki zbrojnej nazywana jest obroną przeciwpowietrzną (rosyjski⁹⁴, francuski⁹⁵) lub obroną powietrzną (angielski⁹⁶).

⁹⁴ / Протiwowozдушная оборона.

W państwach zachodnich stosowane są dwa pojęcia : obrona powietrzna (OP) i obrona przeciwlotnicza (OPL).

Pod pojęciem obrony powietrznej w państwach europejskich będących członkami NATO rozumie się całokształt przedsięwzięć mających na celu skuteczną obronę ważnych obiektów polityczno-przemysłowych i militarnych, infrastruktury obronnej i wojsk przed rozpoznaniem i uderzeniami lotnictwa, bezpilotowych środków napadu powietrznego oraz raket balistycznych. W amerykańskich siłach zbrojnych pojęcie to jest traktowane nieco szerzej: obejmuje ono nie tylko walkę z lotnictwem, bezpilotowymi środkami napadu powietrznego i raketami balistycznymi, ale także obronę przeciwkosmiczną.

Pojęcia OP i OPL w państwach zachodnich nie są używane zamiennie, lecz odnoszą się do wzajemnie uzupełniających się systemów OP i OPL, których wspólne działanie jest koordynowane w ramach zintegrowanego systemu OP państw NATO na ETW.

W działaniach bojowych w jednym rejonie, obrona przeciwlotnicza jest włączana w zintegrowany system OP państw NATO; wykorzystuje informacje z jednolitego systemu rozpoznania przestrzeni , a niektóre punkty dowodzenia OPL są podłączone do zautomatyzowanego systemu kierowania OP.

Z punktu widzenia identyfikacji istoty i zakresu OP najistotniejsze są trzy kryteria typologiczne: podmiot i przedmiot obrony oraz charakter przeciwnika, z którym ma być podjęta walka (rodzaj ŚNP).

Takie nawet ogólne odniesienie do OP pozwala na jasne i jednoznaczne umiejscowienie w OP takich kategorii jak OPL, powszechna OP, czy obrona przeciwraketowa i nadanie im właściwych proporcji.

Z powyższego wynika, że z punktu etymologicznego obrona przeciwlotnicza jest niczym innym jak walką tylko z lotnictwem przeciwnika w powietrzu, a nie ze wszystkimi ŚNP, jak często jest postrzegana, Podobnie obrona przeciwraketowa jest walką z raketami w powietrzu, stanowiąc tylko część OP.

Z tego względu przypisywanie nazwy OPL wyłącznie wojskom lądowym jest nieprawne, a w RP wynika z uwarunkowań historycznych. Dla oddania istoty całego zjawiska

⁹⁵ / A defense antiarienne.

⁹⁶ / Air defense.

jakim jest walka ze ŚNP, powinno być używane pojęcie OP wojsk, OP terytorium kraju, OP ZT, OP miasta, itp.

Obecnie, najczęściej, za obronę powietrzną uważa się tę część walki zbrojnej, która ma charakter obronny, a prowadzona jest ze ŚNP ponad ziemią / w przestrzeni powietrznej/. W kampanii strategicznej Sił Zbrojnych RP wszystkie środki OP / ze składu sił powietrznych, wojsk lądowych i marynarki wojennej/ tworzą jeden wspólny, narodowy system obrony powietrznej.

Wszelkie oddziaływanie na ŚNP przeciwnika na ziemi, bądź na ich naziemną infrastrukturę przyjmowane są jako wsparcie OP.

W obronie powietrznej sił powietrznych wyróżnia się - wojska raketowe, wojska radiotechniczne, oddziały lotnictwa myśliwskiego, rozpoznania i walki radioelektronicznej oraz pododdziały przeciwlotnicze. Zorganizowane są one obecnie w korpusy obrony powietrznej.

Cel obrony powietrznej

Teleologia, będąca częścią prakseologii, najogólniej ujmuje cel jako stan rzeczy, zjawisk bądź procesów, osiągany w wyniku podejmowanych działań.

W tym rozumieniu, w ujęciu OP jako części sił powietrznych i systemu obronnego państwa, cel OP definiuje się jako osiągnięcie stanu bezpieczeństwa państwa w powietrznym jego obszarze.

W ujęciu obrony powietrznej jako części walki zbrojnej, jej cel definiuje się jako niedopuszczenie ŚNP przeciwnika do osiągnięcia stawianych przed nimi celów, tym samym tworząc dogodne warunki stronie własnej do prowadzenia szeroko rozumianej walki zbrojnej w warunkach zagrożenia powietrznego.

Z powyższego wynika, że celem OP jest takie oddziaływanie na ŚNP, aby zmniejszyć ich potencjał bojowy do poziomu, przy którym możliwości bojowe ŚNP będą mniejsze od potencjału krytycznego osłanianych wojsk /obiektów/, zapewniając tym samym wykonanie przez te wojska /obiekty/ zadań bojowych. Konkretyzując - celem OP jest powodowanie wykonania zadań przez bronione obiekty /państwo, wojska, aglomeracje/, mimo istnienia zagrożenia powietrznego.

Funkcje obrony powietrznej

Cel OP osiąga w wyniku realizowania dwóch zasadniczych funkcji: niszczenia (obezwładniania) ŚNP w powietrzu, informowania o zagrożeniu powietrznym.

Obok funkcji podstawowych w OP - jako kategorii złożonej - powinna być sprawowana funkcja kierownicza /dowódcza/. Ponadto, dla sprawnego wypełniania ww. funkcji również powinno być prowadzone szeroko rozumiane zabezpieczenie, poprzez wspomaganie i zasilanie.

Informowanie, formalnie, mogłoby zostać umiejscowione w ramach funkcji zasilających informacyjnie. Ze względu na wyjątkowe znaczenie zasilania informacyjnego o ŚNP, podniesiono tę funkcję w OP do rangi zasadniczej /podstawowej/.

Sposoby osiągnięcia celu obrony powietrznej

Cele OP można osiągać: strefą /OP strefowa/; osłaniając konkretne obiekty /OP obiektowa/; łącząc wymienione sposoby w jeden - zwany metodą strefowo-obiektową.

Obronę powietrzną sposobem strefowym najkorzystniej jest sprawować w osłonie wielu obiektów, rozmieszczonych na znacznym obszarze, dysponując znacznym i różnorodnym potencjałem bojowym.

OP strefowa powinna być organizowana w skali państwa /co najmniej kierunku operacyjnego/.

Osłona obiektowa sprawowana powinna być w sytuacjach deficytu środków walki OP, bądź bardzo ograniczonej liczby obiektów wymagających obrony powietrznej.

Często /szczególnie ostatnio/ OP obiektowa nazywana jest OP bezpośrednią. W dalszej części materiału te dwa określenia traktować będziemy jako synonimy.

Umiejętne łączenie strefowej /pośredniej/ i bezpośredniej OP jest jednym z podstawowych warunków skuteczności współczesnej OP.

Walka ze środkami napadu powietrznego

Skuteczna i efektywna OP wymaga, aby niszczyć ŚNP na całej trasie ich lotu bojowego nad ugrupowaniem wojsk własnych /nad własnym terytorium/. Przy tym zwalczanie ŚNP ma rozpocząć się już na podejściach do własnego ugrupowania /terytorium/, a ogień przeciwlotni-

czy powinien narastać /być potęgowany/ wraz z coraz głębszym przenikaniem celów powietrznych nad wojskami własnymi.

Takie założenia sprawiają, że obrona powietrzna ugrupowana będzie w rzuty. W pierwszym rzucie OP rozmieszcza się związki i oddziały wojsk raketowych. Na kierunku nadmorskim przed strefą ognia wojsk raketowych, czyli w pierwszym rzucie OP, wyznaczane są rubieże niszczenia celów powietrznych przez lotnictwo myśliwskie. Lotnictwo to może również blokować inne kierunki operacyjno-powietrzne w pierwszym rzucie OP, jeśli rozmieszczone tam związki i oddziały wojsk raketowych zostały zniszczone przez przeciwnika.

Cele powietrzne, które przeniknęły /pokonały/ pierwszy rzut OP są zwalczane siłami i środkami tworzącymi drugi rzut obrony powietrznej. Szczególna rola w tym rzucie przypada lotnictwu myśliwskiemu, które wykorzystując swoje możliwości manewrowe i kierowane uzbrojenie „powietrze - powietrze” niszczy ŚNP w całym przedziale wysokości /od bardzo małych do dużych/. Działania te są potęgowane przez kolejne oddziały lotnictwa myśliwskiego bazującego na większych głębokościach w ugrupowaniu wojsk własnych.

W drugim rzucie OP, nie tylko na kierunku nadmorskim, mogą się znajdować również związki i oddziały wojsk raketowych. W takiej sytuacji lotnictwo i jednostki raketowe niszczą ŚNP z reguły w oddzielnych strefach.

Na najważniejszych kierunkach operacyjno-powietrznych mogą być organizowane kolejne rzuty OP /na bazie oddziałów lotnictwa myśliwskiego i wojsk raketowych/.

Ponadto ŚNP są niszczone przez środki OP tworzące obronę obiektową i występujące w powszechnej OPL. Obrona ta może znajdować się w każdym rzucie OP, z tym że jej środki zwalczają tylko te cele powietrzne, które bezpośrednio zagrażają osłanianym obiektom.

W obronie powietrznej dąży się, by była ona wielowarstwowa i głęboko urzutowana oraz jak najmniej „przyjazna” dla wszystkich celów powietrznych, tzn. śmigłowców, samolotów pilotowanych i bezpilotowych oraz raket.

Ciągle i potęgujące się zwalczanie ŚNP w powietrzu sprzyja wywalczeniu przewagi w powietrzu, która w znacznym stopniu determinuje pomyślne osiągnięcie celów we wszystkich operacjach sił powietrznych i w kampanii strategicznej Sił Zbrojnych RP.

TAKTYKA

1. TAKTYKA

Etymologia terminu **TAKTYKA** wywodzi się z języka greckiego od słowa „*taktike*”, które powstało w wyniku połączenia dwóch słów: *techne* - sztuka i *tesso* - porządkuję. Pierwotne brzmienie to „*taktikos*” - sposobny do porządkowania i kolejne „*taktike*” - rozumiane jako sztuka porządkowania, układania, ustawiania, ustawiania szyku do bitwy (sztuka dowodzenia).

Według Małego Słownika Języka Polskiego, **TAKTYKA** to część sztuki wojennej obejmująca teorię i praktykę prowadzenia walki z nieprzyjacielem, a w sensie ogólnym, to sposób, metoda postępowania mająca doprowadzić do osiągnięcia określonego celu.⁹⁷

W znaczeniu wojskowym, **TAKTYKA** to część składowa sztuki wojennej, obejmująca teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia walki przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne wszystkich rodzajów wojsk i sił zbrojnych.⁹⁸

Taktyka jest najstarszą częścią składową sztuki wojennej. Od niej biorą swój początek strategia, a następnie (od początku XX wieku) sztuka operacyjna. Takie ujęcie ma swoje historyczne uzasadnienie. Początkowo taktyka była w stanie realizować cele strategiczne toczonych bitew i wojen. Wynik jednej bitwy przesądzał często o wynikach wojny, co współcześnie nie jest osiągalne.

Udokumentowana historia taktyki ma swój początek w starożytnych Chinach. Traktat Sun-Tzu „*Sztuka wojny*” powstał ok. 600 lat p.n.e.⁹⁹ W dziele tym m.in. zalecane jest prowadzenie różnorodnych form walki zależnie od zaistniałej sytuacji. Ponadto dostrzegano już wówczas, że w taktyce najważniejszą jest walka oraz manewr.¹⁰⁰

Jako kolejny, ważny w rozwoju taktyki odnotowujemy okres grecki. Nastąpiło w nim rozdzielenie strategii od taktyki. Pierwsza z wymienionych zajmowała się doprowadzeniem do bitwy i wykorzystywaniem jej wyników, natomiast druga zajmowała się przeprowadzeniem bitwy i jej wygranem.¹⁰¹

⁹⁷ Mały Słownik Języka Polskiego, PWN, Warszawa 1995, s. 930.

⁹⁸ Leksykon Wiedzy Wojskowej, Warszawa 1979, s. 449.

⁹⁹ SUN-TZU, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.

¹⁰⁰ Por. L. Wyszczelski, *Historia myśli wojskowej starożytności i średniowiecza*, Warszawa 1991, s. 11.

¹⁰¹ *Działania taktyczne wojsk lądowych*, Warszawa 1995, s. 9.

Przy opracowaniu tekstu zarysu rozwoju historycznego taktyki wykorzystano materiał podrozdziału 1.1. „Pojęcie i historia taktyki”.

Przez wiele wieków dominowała w taktyce walka wręcz, prowadzona w szwach zwartych (grecka falanga, rzymski manipuł). Wprowadzenie broni palnej w XVI wieku spowodowało powstanie taktyki linearnej, potem kolumnowo-tyralierskiej. Wprowadzenie broni maszynowej i powstanie armii masowych wpłynęło na złożony charakter walki i zwiększający się jej rozmach przestrzenny.

W drugiej połowie XIX wieku zachodzą zmiany w uzbrojeniu wojsk (wprowadzono karabiny maszynowe tzw. „organki”), a w związku z tym nastąpiły zmiany w taktyce prowadzenia walki. Skuteczność ognia karabinowego sięga już 1200 m, artyleryjskiego zaś do 3,5-4 km. Ogień ten uniemożliwia zorganizowanie ugrupowania bojowego bezpośrednio na polu walki, w pobliżu przeciwnika i pod jego obserwacją, co powoduje, że zbliżenie się do niego odbywa się na szerszym froncie niewielkimi kolumnami, a nawiązanie walki następuje bezpośrednio z marszu bez uprzedniego ustawiania wojsk w szyku. W związku z tym zwiększa się znacznie obszar pola walki.

Wojny XX wieku otwierają nowy okres w historii wojen - również w taktyce - maszynowy okres wojen. Wojna światowa 1914-1918 roku była pierwszą wojną tego okresu. Odznaczała się ona wyjątkowym nasileniem techniki, motoryzacji i mechanizacji wojsk oraz ilościowym wzrostem walczących armii. Ten wzrost ilościowy i nasycenie pola walki wszelkiego rodzaju technicznym sprzętem bojowym, wprowadza nowe zmiany w taktyce. Walki rozwijają się na coraz większych przestrzeniach. Bierze w nich udział nowy rodzaj wojsk - lotnictwo. Na polu walki pojawiają się po raz pierwszy czołgi. Piechota otrzymuje dużą ilość ciężkich karabinów maszynowych, co powoduje tworzenie przy batalionach piechoty pododdziałów specjalnych tej broni. Większość pododdziałów piechoty zaopatruje się również w ręczne karabiny maszynowe. W artylerii wzrasta ogólna liczba dział, zwłaszcza o większych kalibrach. Pojawiają się również małokalibrowe armaty batalionowe i moździerz. Znacznie udoskonalono sposoby strzelań artyleryjskich. Podstawowym sposobem wsparcia piechoty stał się ruchomy ogień zaporowy. Nowa broń wzmocniła trwałość obrony. Ukształtowała się obrona pozycyjna w skali taktycznej i operacyjnej. Obrona zaczęła się coraz więcej rozwijać w głąb. Aby pokonać rozbudowane pozycje obronne, nacierający musiał koncentrować dużą liczbę środków technicznych i duże ilości piechoty stale potęgując w toku walki siłę uderzenia atakujących wojsk. Powstała więc konieczność rozwinięcia w głąb atakujących oddziałów. Użycie czołgów i lotnictwa oraz nowej broni strzeleckiej i artyleryjskiej znacznie zwiększyły możliwości za-

czepne wojsk. Lotnictwo i udoskonalona artyleria pozwoliły razić przeciwnika nie tylko na przednim skraju obrony, ale w najbliższej głębokości jego ugrupowania bojowego.

Tak więc w pierwszej wojnie światowej powstawały zasady współczesnej walki, przewidujące jednoczesne oddziaływanie na nieprzyjaciela zarówno wzdłuż frontu, jak i w głąb jego ugrupowań bojowych. Powstały również zasady współczesnej taktyki, na które istotny wpływ wywarło pojawienie się czołgów i samolotów. Rozpoczął się proces motoryzacji wojsk lądowych. Na przełomie XIX i XX wieku pojawiła się potrzeba wprowadzenia kolejnej części sztuki wojennej, którą była sztuka operacyjna. Umiejscowiono ją między strategią i taktyką.

Okres międzywojenny zaznaczył się rozwojem wojsk pancernych i zmechanizowanych. Znaczący wkład w ten rozwój wnieśli tacy teoretycy wojskowi jak: B.H. Liddell Hart, L.R. Eimansberger, H. Guderian, M. Tuchaczewski. Działaniami bojowymi, bez eksponowania roli wojsk zmechanizowanych, zajmowali się również w tym okresie polscy teoretycy, do których zaliczyć można m.in. S. Mossora, J. Rommera, S. Rolę-Arciszewskiego.

W sposób wyraźny zaczęły wyodrębniać się wówczas specjalności wojskowe działające według odmiennych taktycznych zasad walki. Dało to początek kształtowania się taktyki i taktyki rodzajów wojsk.

Wypracowane taktyczne zasady i formy walki okresu międzywojennego sprawdzone zostały podczas drugiej wojny światowej. Jednocześnie doświadczenia bojowe przyczyniały się do doskonalenia taktyki. Dotyczyło to zwłaszcza działań zaczepnych (natarcia), a w nich sposobów przełamania obrony, pościgu, forsowania przeszkód wodnych. Doskonalono również obronę, tak pod względem podwyższania jej trwałości, jak i rozszerzenia aktywnych form walki, w tym wykonywania zwrotów zaczepnych.

Drugą wojnę światową (1939-1945) charakteryzują dalsze zmiany w uzbrojeniu i sprzęcie technicznym wojsk oraz dalszy rozwój taktycznych form i sposobów walki - taktyki. Pojawienie się automatycznej broni piechoty, artylerii o dużym zasięgu i potężnej sile rażenia (burzenia), dużych mas lotnictwa, wojsk pancernych i zmechanizowanych oraz wojsk powietrzno-desantowych, zadecydowało właśnie o dalszych zmianach form i sposobów przygotowania i prowadzenia walki. Biorą w niej udział różne rodzaje wojsk z różnorodnym sprzętem bojowym i technicznym. Każdy rodzaj wojsk prowadzi walkę swoimi środkami i sposobami, przy czym ani jeden nie może osiągnąć powodzenia i zdecydowanego zwycięstwa nad przeciwnikiem samodzielnie.

Walki okresu drugiej wojny światowej różnią się zdecydowanie od wszystkich walk z poprzednich okresów. Mają charakter wybitnie współczesny. Cechuje je duża siła uderzenia, wielka ruchliwość wojsk i szybkość manewru, wysokie tempo natarcia, rozwijanie się działań na dużych przestrzeniach i w stosunkowo krótkim czasie, a w wypadku przejścia wojsk do obrony rozmieszczanie ich na dużych głębokościach.

Te charakterystyczne cechy współczesnej walki pociągnęły za sobą kolejne zmiany w taktyce.

Doświadczenia drugiej wojny światowej wywarły znaczący wpływ na rozwój taktyki w okresie - bezpośrednio po jej zakończeniu. Ważnym rodzajem walki było wówczas natarcie.

Diametralne zmiany w taktyce nastąpiły w połowie lat pięćdziesiątych, kiedy to na pole walki wprowadzono broń jądrową. W wyniku początkowej fascynacji tą bronią nadano jej priorytet, który przesłonił znaczenie historyczne ukształtowanych zasad taktyki. Do natarcia przywiązywano wówczas największą uwagę, a jego tempo przesadnie określano - nawet do 100 km/dobę. Obronę traktowano jako wymuszony i tymczasowy rodzaj. Zwiększyły się obszary działań i rejony rozmieszczania elementów ugrupowania bojowego. Unikano w ten sposób sytuacji możliwego porażenia wielu obiektów jednym ładunkiem jądrowym.

W latach osiemdziesiątych wypracowano kolejny model walki polegający na alternatywnym użyciu broni jądrowej. Nastąpił w pewnym sensie powrót do realistycznych ocen i twórczego stosowania zasad walki. Oprócz selektywnego użycia broni jądrowej z przewagą miniaturowych ładunków na szczeblach taktycznych, zakładano szerokie użycie precyzyjnej broni konwencjonalnej o wszechstronnie zwiększonych parametrach rażenia. Zaczęto wówczas przywiązywać znaczną uwagę do działań obronnych o czym świadczą sformułowania rozkazu szkoleniowego z 1980 r. - *„Osiągnąć wyższą sprawność przechodzenia wojsk z natarcia do obrony w celu odparcia uderzeń przeważających sił nieprzyjaciela. Nadać obronie większą trwałość lepiej dostosowując ugrupowania bojowe wojsk oraz system ognia i zapór do konkretnej sytuacji, przede wszystkim - naturalnych właściwości terenu.”* Istotną zmianą w poglądach na obronę było uznanie jej w 1984 roku jako nie tylko wymuszonej, ale i zamierzonego rodzaju walki.

Działania obronne zaczęto traktować priorytetowo dostosowując w tym celu struktury organizacyjne jednostek do związku taktycznego włącznie. Doskonalona jest obrona pozycyjna przez podwyższanie jej trwałości przy jednoczesnym zwiększaniu aktywnych form walki obronnej. Zaczęto przywiązywać więcej uwagi do problematyki działań opóźniających oraz

rozważano różne warianty udziału związków taktycznych w obronie manewrowej w ramach związku operacyjnego. Założono wówczas, że natarcie może mieć miejsce w ramach zwrotów zaczepnych - kontrataków i przeciwuderzeń. Zmniejszyły się głębokości zadań, natomiast zwiększył się dynamizm walki, który obecnie ma charakter powietrzno-lądowy. Pod względem ważności zrównano obronę z natarciem i stały się one podstawowymi rodzajami walki. Ma to szczególne odniesienie do batalionów, które obecnie powinny jednakowo dobrze umieć się bronić jak i nacierać.

Dostrzec zatem można, iż powojenna polska myśl wojskowa, mimo trudnych uwarunkowań ograniczających samodzielność, wniosła i nadal wnosi istotny wkład w rozwój taktyki. Ten dorobek jest obecnie twórczo wykorzystywany w nowych taktycznych rozwiązaniach koncepcyjnych.

Zmiany i przeobrażenia zachodzące w taktyce przebiegają w ścisłej zależności z kierunkami rozwoju sztuki operacyjnej i strategii. Istniejące tu wzajemne sprzężenia wynikają z potrzeby korelacji podejmowanych działań mających na celu skuteczną obronę kraju. Wprawdzie taktyka jest umiejscawiana na najniższym poziomie w ramach sztuki wojennej, to jednak od rezultatów uzyskiwanych na tym szczeblu zależą w głównej mierze ostateczne wyniki bitew.

TAKTYKA to część składowa sztuki wojennej, dziedzina wiedzy obejmująca teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia walki (boju) przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne jednego lub kilku rodzajów wojsk, ze składu różnych rodzajów sił zbrojnych, wyznaczonych do wykonywania zadań bojowych i osiągnięcia celów taktycznych w walce, bitwie (operacji).

TEORIA TAKTYKI wyjaśnia istotę walki, stanowi zespół tez i twierdzeń logicznie uporządkowanych i naukowo uzasadnionych, wyznacza zakres problemowy taktyki w ramach sztuki wojennej, określa efektywne, sprawdzone w praktyce sposoby przygotowania i prowadzenia walki. Przedstawione podstawy mają charakter uniwersalny, stanowią w pewnym sensie mądrość taktyczną gromadzoną niekiedy na przestrzeni wieków.

Teoria ogólna taktyki obejmuje teoretyczne podstawy taktyki do których zaliczamy: typologię (klasyfikację, systematykę), terminologię taktyczną; podstawowe kategorie taktyczne, zasady sztuki wojennej w wymiarze taktycznym i ogólne zasady działań taktycznych, zwłaszcza podstawowych rodzajów walki - obrony i natarcia oraz czynniki walki zbrojnej.

PRAKTYKA TAKTYKI są to, wynikające z teorii, świadome i celowe, wszelkie działania wojsk na szczeblach taktycznych. Wyróżniamy wojenną praktykę taktyki, która jest dla teorii najcenniejszym źródłem poznania oraz pokojową (szkoleniową) praktyką taktyki podczas której weryfikowane są koncepcje teoretyczne.

Między teorią i praktyką taktyki występuje sprzężenie zwrotne polegające na wzajemnych zależnościach, wzbogacaniu się, uzupełnianiu i twórczym współdziałaniu.

Struktura taktyki uzależniona jest od rodzajów sił zbrojnych, rodzajów wojsk oraz cech swoistych ich użycia w walkach, bitwach i operacjach. Dlatego też wyróżniamy:

- taktykę wojsk lądowych;
- taktykę sił powietrznych;
- taktykę marynarki wojennej.

TAKTYKA WOJSK LĄDOWYCH obejmuje teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia walki przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne różnych rodzajów wojsk działających w składzie wojsk lądowych.

Taktyka wojsk lądowych była początkowo utożsamiana z taktyką ogólną i taką jej interpretację znajdujemy w Leksykonie Wiedzy Wojskowej. Jednak sukcesywne pojawianie się nowych środków walki i zarysowująca się wyraźna specyfika działań, przyczyniły się w głównej mierze do powstania taktyki każdego z rodzajów wojsk. Uzbrojenie i sprzęt jakim one dysponują, odzwierciedla prawidłowości rządzące ich walką, określa ich rolę i przeznaczenie, a także sposób ich wykorzystania i współdziałania z innymi rodzajami wojsk. Zaistniała zatem potrzeba racjonalnej koordynacji, zespalającej wysiłki w ramach taktyk poszczególnych rodzajów wojsk wchodzących w skład wojsk lądowych. W ten sposób powstała (została wyodrębniona) taktyka ogólna, która stanowi niejako „klamrę spinającą” taktyki rodzajów wojsk,¹⁰² co należy rozumieć, że taktyka ma swoją teorię ogólną, stanowiącą podstawę dla taktyk rodzajów wojsk.

Taktyka ogólna ma stosunkowo niedługą historię. Ocenia się, że powstała ona na początku XX wieku.¹⁰³ Obecnie rozpowszechniony jest pogląd, że w skład taktyki wojsk lądowych wchodzi **taktyka ogólna i taktyki rodzajów wojsk**. Taki podział jest akceptowany

¹⁰² Por. B. Chocha, Rozważania o taktyce, Warszawa 1982, s. 19-20.

¹⁰³ Taktyka Ogólna, Podręcznik, Warszawa 1988, s. 14.

przez wielu specjalistów wojskowych i ma swoje odzwierciedlenie w wielu opracowaniach.¹⁰⁴ W wojskach lądowych wyróżnia się taktykę wojsk: zmechanizowanych i pancernych; rakietowych i artylerii; obrony przeciwlotniczej; inżynieryjnych; łączności i informatyki oraz obrony przeciwchemicznej.

TAKTYKA RODZAJÓW WOJSK obejmuje teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia walki przez specjalistyczne (typowe) pododdziały, oddziały i związki taktyczne rodzajów wojsk.

Taktyka i taktyki rodzajów wojsk tworzą logicznie i racjonalnie uporządkowaną całość przy jednoczesnym zachowaniu odrębności podkreślającej zakresy odpowiedzialności i specjalizacji.

PRZYGOTOWANIE WALKI to zbiór czynności wykonywanych w celu stworzenia dogodnych warunków realizacji zadań zgodnie z określonym planem i harmonogramem, które wynikają z przyjętej taktycznej koncepcji walki.

Zadaniem organów dowodzenia jest określenie ram czasowo-przestrzennych i zapewnienie odpowiednich warunków przygotowania walki, natomiast zadaniem taktyki jest twórcze wypełnienie nakreślonych ram przez rozwiązywanie problemów taktycznych.

PROBLEMY TAKTYCZNE, wynikają z istoty i charakteru walki oraz realizowanych zadań bojowych. Wymagają odpowiednich rozstrzygnięć w sytuacjach bojowych lub organizacyjnych stosownie do otrzymanego zadania, zgodnie z decyzją dowódcy. Łatwiej je rozwiązywać w okresie przygotowania walki, trudniej w toku walki, zwłaszcza w złożonych lub niejasnych sytuacjach bojowych i w ograniczonym czasie.

Podczas rozwiązywania problemów taktycznych powinny być uwzględniane wszechstronnie różne uwarunkowania. Zaliczyć do nich przede wszystkim należy: treść zadania przełożonego; ramy czasowo-przestrzenne i rozwiązania organizacyjne oraz funkcjonalne z zakresu dowodzenia wojskami; ocenę przeciwnika i możliwości racjonalnego wykorzystania sił i środków (potencjałów bojowych) rodzajów wojsk. Uwzględniane są też możliwości w zakresie wszechstronnego zabezpieczenia bojowego i logistycznego działań taktycznych.

WALKA w interpretacji ogólnej jest to działanie mające na celu uzyskanie, przeprowadzenie czegoś albo występując, opierając, sprzeciwiając się komu lub czemu.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Działania Taktyczne Wojsk Lądowych, wyd. cyt. S Koziej, Podstawy Sztuki Wojennej, Warszawa 1993.

¹⁰⁵ Mały Słownik Języka Polskiego, Warszawa 1995, s. 1001.

W interpretacji prakseologicznej wg T.Kotarbińskiego walka to najciekawszy przypadek wzajemnego przeszkadzania, zmuszający obie strony do pokonywania trudności, a więc pośrednio do usprawniania techniki działań.

W interpretacji wojskowej walka (bój) to zorganizowane, skupione w czasie i przestrzeni, zbrojne starcie dwóch przeciwstawnych stron w skali taktycznej.

Wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje walki - obronę i natarcie.

W zależności od angażowanych sił i środków oraz środowiska, walka (bój) może być: lądowa (naziemna); powietrzna; morska; powietrzno-lądowa; radioelektroniczna; psychologiczna i partyzancka.

Do czynników decydujących o powodzeniu w walce zaliczamy: uderzenie wojsk; rażenie ogniowe i obezwładnianie radioelektroniczne i ruch (manewr).

Przebieg walki zależy od: środków rażenia; środowiska, w którym walka jest prowadzona; trwałości i operatywności dowodzenia; sprawności współdziałania; ześrodkowania wysiłków i uzyskania przewagi; maskowania działań i uzyskania zaskoczenia.

OBRONA to zamierzony lub wymuszony rodzaj walki prowadzonej w celu udaremnienia lub odparcia uderzeń wojsk przeciwnika, zadania im maksymalnych strat oraz utrzymania zajmowanego pasa (rejonu, pozycji, obiektów).¹⁰⁶

W zależności od zamiaru prowadzenia działań obrona może być pozycyjna (stała) lub manewrowa (ruchowa).

OBRONA POZYCYJNA (stała) jest oparta na systemie ognia i zapór inżynierskich oraz wykorzystaniu przeszkód naturalnych. Dominującym czynnikiem w obronie pozycyjnej jest opór. Jej celem jest utrzymanie zajmowanego pasa (rejonu, pozycji).

OBRONA MANEWROWA jest oparta na ruchliwości wojsk i ich aktywności oraz na uporczywej obronie ważnych obiektów i rejonów. Jej celem jest osłabienie i wyhamowanie natarcia, stworzenie przewagi na wybranym kierunku oraz rozbicie w wyniku zwrotów zaczepnych zgrupowania uderzeniowego przeciwnika.

PAS OBRONY to obszar, na którym związek taktyczny lub operacyjny prowadzi działania obronne. Głębokość pasa obrony mierzona jest od przedniego jej skraju do tylnej

¹⁰⁶ Regulamin Działań Taktycznych ..., wyd.cyt., s. 7.

granicy rozmieszczenia elementów ugrupowania obronnego. Szerokość pasa obrony wyznaczają linie rozgraniczenia między sąsiadami.

REJON OBRONY to teren przygotowany do obrony przez oddział (pododdział-batalion). W batalionowym rejonie obrony rozmieszcza się kompanijne punkty oporu.

POZYCJE OBRONNE rozbudowuje się wzdłuż naturalnych przeszkód terenowych. Podstawą pozycji są batalionowe rejonu obrony rozmieszczone wzdłuż rubieży terenowej.

POZYCJE RYGLOWE rozbudowuje się w głębi obrony w celu wzbronienia przeciwnikowi rozprzestrzeniania się w stronę skrzydeł i na tyły walczących wojsk. Pozycje te mogą być jednocześnie rubieżami ogniowymi lub rubieżami rozwinięcia do kontrataków.

PAS PRZESŁANIANIA organizuje się przed przednim skrajem obrony (na podejściach). Celem działań wojsk jest dezorganizacja i osłabienie siły uderzenia przeciwnika. Zadania w pasie przesłaniania wykonują oddziały wydzielone.

RUBIEŻE OGNIOWE organizuje się od szczybla pododdziału do związku taktycznego włącznie. Przygotowuje się je na dogodnych do obrony wyniosłościach terenu, na określony sygnał zajmują je pododdziały czołgów i zmechanizowane wyposażone w bojowe wozy piechoty. Wzrost znaczenia rubieży ogniowych nastąpił w latach siedemdziesiątych. Stanowią one jedną z form aktywności zapewniającą wysoką efektywność w rażeniu ogniowym przeciwnika.

W walce obronnej wyodrębnia się trzy okresy jej prowadzenia. Wymienione okresy charakteryzują się wyraźną odmiennością w sposobach prowadzenia walki i w celach do osiągnięcia. Ułatwiają one organizację współdziałania i dowodzenia wojskami.

I - walka na podejściach (przedpolach) do przedniego skraju obrony. Walkę tę prowadzą oddziały wydzielone w pasie przesłaniania lub na pozycji przedniej, jak również ubezpieczenia bojowe. W wymienianym okresie prowadzone jest rażenie ogniowe środkami lotnictwa i śmigłowców bojowych, raketami i artylerią, bronią pokładową i innymi środkami ogniowymi.

II - walka o pierwszą pozycję polega na uporczywym utrzymywaniu, tej z zasady najsilniejszej rubieży obronnej. Oprócz środków ogniowych wykorzystuje się wówczas wszelkie inżynierskie środki rażenia i walory rozbudowy fortyfikacyjnej.

III - walka w głębi ugrupowania obronnego przygotowywana jest na wypadek wdarcia się przeciwnika w głąb bronionego pasa. Podejmuje się wówczas różne aktywne sposoby zwalczania przeciwnika. Zaliczamy do nich: walkę między pozycjami; walkę na rubieżach ogniowych i ryglowych; działania opóźniające i zwroty zaczepne.

DZIAŁANIA OPÓŹNIAJĄCE prowadzone są w ramach obrony manewrowej w wyznaczonym pasie lub na kierunkach (kierunku). Aby osiągnąć zamierzony cel wyznacza się pozycje opóźniania (przednią, pośrednią, końcową). Mają one spełniać rolę ułatwiającą dowodzenie i współdziałanie, jak również potęgować opór na kolejnych, wybranych rubieżach. Działania opóźniające są obecnie postrzegane jako skuteczny sposób zatrzymania natarcia przeciwnika. Charakteryzują się one ciągłą i przemienną obroną na pozycjach opóźniania oraz efektywnością rażenia ogniowego.

KONTRATAK jest najwyższą formą aktywności wojsk w obronie. Najkorzystniej jest wykonywać kontratak w skrzydło i na tyły zgrupowania uderzeniowego przeciwnika. Rozkaz do wykonania kontrataku wydaje dowódca związku taktycznego (oddziału) po uzyskaniu zgody przełożonego. Po pomyślnym wykonaniu kontrataku wojska umacniają się ona opanowanej rubieży i odtwarzają zdolność bojową.

KIERUNEK GŁÓWNEGO WYSIŁKU W OBRONIE wyznacza się na szczeblu związku taktycznego i oddziału. Powinien się on pokrywać z ocenianym głównym kierunkiem uderzenia przeciwnika. Trafne określenie tego kierunku i nadanie mu odpowiedniego priorytetu w tworzeniu ugrupowania obronnego, systemu ognia i rozbudowie inżynieryjnej, w znaczącym stopniu podwyższa prawdopodobieństwo wykonania zadania.

NATARCIE to rodzaj walki prowadzonej w celu rozbicia wojsk przeciwnika i opanowania zajmowanego przez niego terenu. Istotą natarcia jest ruch zgrupowań pancernomechanizowanych do przodu, do rubieży wyznaczonej zadaniem. Ruch ten jest wyzwalany uderzeniami ogniowo-radioelektronicznymi prowadzonymi w wymiarze powietrzno-lądowym. Dąży się obecnie do nadania prowadzonym walkom charakteru ogniskowo-przestrzennego, a także do różnorodnego oddziaływania na wojska strony przeciwnej.¹⁰⁷

NATARCIE Z MARSZU po podejściu z głębi z zajmowaniem rejonu wyjściowego jest zasadniczym sposobem przechodzenia do tego rodzaju walki. Polega ono na płynnym

¹⁰⁷ Z. Ścibiorek, Działania powietrzno-lądowe, Myśl Wojskowa nr 3/1996, s. 26

przechodzeniu do rubieży ataku, wykonaniu ataku i rozwinięciu powodzenia w głąb - do rubieży wyznaczonej zadaniem.

NATARCIE Z BEZPOŚREDNIEJ STYCZNOŚCI Z PRZECIWNIKIEM jest kolejnym sposobem przechodzenia do natarcia. Polega ono na skrytym przegrupowaniu sił, wykonaniu ataku i rozwinięciu powodzenia w głąb - do rubieży wyznaczonej zadaniem.

ATAK to zdecydowane uderzenie wyznaczonego zgrupowania wojsk na pozycje obronne przeciwnika. Atak jest wszechstronnie zabezpieczony i wsparty ogniowo.

FORMY NATARCIA to określone działania wojsk podejmowane stosownie do działań przeciwnika. Formą natarcia na broniącego się przeciwnika jest przełamanie (pokonanie); na nacierającego - jest bojem spotkaniowym; na wycofującego się - jest pościgiem.

PRZEŁAMANIE ma miejsce wówczas kiedy, nie ma możliwości obejścia pozycji obronnych przeciwnika. Polega ono na wykonaniu uderzenia, mającego na celu dokonanie wyłomu w jego ugrupowaniu.

BÓJ SPOTKANIOWY ma miejsce wówczas gdy obie strony dążą do wykonania zadania przez natarcie, a głębokość tych zadań sięga poza rubież ich starcia.

POŚCIG stosuje się w celu rozbicia wycofujących się wojsk przeciwnika i uniemożliwienia im zorganizowanego przejścia do obrony na dogodnych rubieżach w głębi. Rozróżnia się pościg czołowy, równoległy i mieszany.

OKRESY NATARCIA to dające się wyodrębnić pod względem czasowym i zadaniowym części działań zaczepnych.

I - podejście i rozwinięcie (przegrupowanie) wojsk do natarcia. Działania w tym okresie polegają na płynnym podejściu wojsk lub dokonaniu stosownych przegrupowań w celu sprawnego rozpoczęcia ataku pozycji obronnych przeciwnika.

II - przełamanie (pokonanie) pozycji obrony przeciwnika. Uderzenie wojsk odbywa się w szykach bojowych lub przedbojowych (przy pokonaniu). Ruch wojsk wyzwalany jest uderzeniami ogniowymi.

III - walka w głębi ugrupowania obronnego przeciwnika i opanowanie rubieży wyznaczonej zadaniem. Do najważniejszych działań w tym okresie zaliczamy: odpieranie kontrataków; walka elementów desantowo-szturmowych; wprowadzanie do walki drugich rzutów.

ZGRUPOWANIE TAKTYCZNE jest to zbiór połączonych sił wojsk lądowych, którego zasadniczym trzonem jest batalion (bz, bcz). W jego skład mogą wchodzić pododdziały rodzajów wojsk. Skład zgrupowania taktycznego zależy od zadania i możliwości szczebla nadzrędnego. Celem tworzenia i działania zgrupowania taktycznego jest samodzielne wykonywanie zadań bojowych, często we współdziałaniu z wydzielonymi siłami szturm powietrznego.

Zgodnie z obowiązującą obecnie klasyfikacją (typologią) za rodzaje walki uważa się również: wycofanie; rajd; działania desantowe, działania specjalne i działania nieregularne.¹⁰⁸ Wymienione rodzaje walki w obecnych uwarunkowaniach budzą pewne wątpliwości.

DZIAŁANIA DESANTOWO-SZTURMOWE prowadzą taktyczne desanty powietrzne i morskie, grupy desantowo-szturmowe, grupy specjalne i inne zgrupowania taktyczne przemieszczane drogą powietrzną.

DZIAŁANIA POWIETRZNO-LĄDOWE to wspólne wykonywanie zadań przez formacje desantowo-szturmowe z lądowymi zgrupowaniami taktycznymi. Najważniejsze zadania wykonują lądowe zgrupowania a ich dowódcy odpowiadają za poprawność organizacji współdziałania.

Znaczenie działań prowadzonych w wymiarze powietrzno-lądowym dynamicznie wzrasta. Mają one szeroki wymiar zwłaszcza w działaniach zaczepnych. Zauważyć można również wzrastającą ich obecność w obronie.

Rozwój powietrzno-lądowego wymiaru walki powodowany jest wzrostem rozmachu przestrzennego i dynamizmu współczesnych działań bojowych, które ze względu na rozwój lotnictwa mogą być prowadzone na lądzie wraz ze stopniowym przenoszeniem ich do wymiaru powietrznego. Łączenie walki na lądzie i w powietrzu ma kilkudziesięcioletnią już historię. Znajduje to odzwierciedlenie w wielu opracowaniach i publikacjach. Za wartościową można uznać książkę S.Kozieja, w której autor przedstawił zarys historyczny działań powietrzno-lądowych, obecny ich charakter oraz wizję przyszłej walki i operacji w omawianym wymiarze.¹⁰⁹

WYCOFANIE jest prowadzone w celu zerwania kontaktu bojowego z przeciwnikiem, a zwłaszcza uchylenia się od starcia z nim w niekorzystnej dla nas sytuacji. Wycofanie wojsk w głąb ugrupowania bojowego powinno odbywać się w sposób zorganizowany, we współdziałaniu

¹⁰⁸ Regulamin Działań Taktycznych, wyd.cyt., s. 7.

Por.Działania Taktyczne Wojsk Lądowych, Podręcznik, Warszawa 1992, zał.nr 1. Klasyfikacja działań taktycznych.

¹⁰⁹ S.Koziej, Podstawowe problemy działań powietrzno-lądowych, Warszawa 1993.

niu z wojskami-przejmującymi walkę z przeciwnikiem. Wycofanym ze styczności bojowej zgrupowaniom wojsk stwarza się odpowiednie warunki do odtworzenia zdolności bojowej i uzyskania gotowości do wykonywania kolejnych zadań.

DZIAŁANIA NIEREGULARNE przygotowują i prowadzą zgrupowania wojsk wcześniej przygotowane lub doraźnie tworzone. Stosują one specyficzne sposoby walki na obszarze zajęтым przez przeciwnika. Zalicza się do nich: napady, zasadzki, działania dywersyjne i dezinformacyjne.

Działania nieregularne są trudne do przewidzenia gdyż sytuacje bojowe i składy zgrupowań wojsk są zależne od niekorzystnych dla nas wariantów rozwoju sytuacji. Efektywność tych działań w znaczącej mierze uzależniona jest od trudnego do przewidzenia potencjału bojowego tworzonego zgrupowania, jak również od przygotowania profesjonalnego i doświadczenia bojowego dowództw zgrupowań.

PRZEMIESZCZANIE to wszelkie ruchy wojsk w skali taktycznej. Polegają one na zmianach położenia, przegrupowaniach, czy też zmianach dyslokacji.

MARSZ jest to zorganizowane przemieszczanie wojsk na własnych środkach transportu do wyznaczonego rejonu lub na rubież walki, z zachowaniem zdolności do wykonywania zadań bojowych.

PRZEWÓZ WOJSK odbywa się transportem kolejowym lub wodnym.

PRZERZUT wojsk odbywa się transportem powietrznym.

ROZMIESZCZENIE wojsk to ich przebywanie w garnizonach, w rejonach ześrodkowania (wyjściowych, odpoczynku, czasowego pobytu - np. poligonach itp.) z zachowaniem odpowiedniego stopnia gotowości bojowej.

REJON WYJŚCIOWY to wyznaczony teren do rozmieszczenia określonych sił - jednostek wojskowych, oddziału, związku taktycznego. Wyznacza się go celem uporządkowania i przygotowania wojsk do natarcia.

REJON ZEŚRODKOWANIA to wyznaczony teren do rozmieszczenia wojsk celem przygotowania ich do dalszych działań.

DZIAŁANIA TAKTYCZNE, to wszelkie walki (boje), marsze, przegrupowania i zmiany położenia wykonywane przez wojska z zamiarem osiągnięcia celów taktycznych.

Termin „działania taktyczne” był używany w piśmiennictwie wojskowym rzadko, częściej wymieniane były „działania bojowe”.

UGRUPOWANIE BOJOWE jest to uszykowanie i rozmieszczenie sił i środków w terenie odpowiednio do celu walki. Jest to najbardziej korzystne dla nas ustawienie wojsk w stosunku do przeciwnika.

Dobrze zorganizowane (stworzone, uformowane) i poprawnie rozmieszczone w terenie elementy ugrupowania bojowego zapewniają racjonalne wykorzystanie dyspozycyjnego potencjału bojowego. Spełnia ono istotną, integrującą rolę we wszystkich rodzajach walki. Przy tworzeniu ugrupowania bojowego powinny być uwzględniane określone zasady. Zalicza się do nich: ograniczanie ilości elementów ugrupowania bojowego; skupianie wysiłków na głównym kierunku w obronie i głównym kierunku uderzenia w natarciu; rozśrodkowanie elementów, celem unikania znacznych strat; zapewnienie swobodnego manewru i żywotności, zwłaszcza podstawowym elementom ugrupowania.

Uwzględniając tendencje rozwojowe nadające walce charakter powietrzno-lądowy, istnieje potrzeba łączenia wysiłków na lądzie i w powietrzu przez tworzenie powietrzno-lądowych zgrupowań wojsk jako odpowiednich elementów ugrupowania bojowego.

2. TAKTYKA WOJSK ZMECHANIZOWANYCH I PANCERNYCH

TAKTYKA WOJSK ZMECHANIZOWANYCH I PANCERNYCH to część taktyki wojsk lądowych. Obejmuje ona teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia walki przez jednostki zmechanizowane i pancerne.

Jako historyczny początek użycia czołgów do wsparcia piechoty można uznać bitwę pod Cambrai (20.XI-6.XII.1917 r.).¹¹⁰ Wprawdzie angielskie czołgi odniosły wówczas sukces nad niemiecką piechotą, to nie można go uznawać jako podstawy do analiz, a jedynie jako sygnał pojawienia się nowej broni, której należało wypracować zasady użycia.

W okresie międzywojennym pojawiły się teorie użycia wojsk pancernych i zmechanizowanych. Powszechnie uważa się, że pierwszym teoretykiem w tej specjalności był angielski generał John FULLER, który swe poglądy wyłożył w dziele „Czołg w wielkiej wojnie 1914-1918” wydanej w 1919 r. Największą popularnością cieszyła się jednak praca austriackiego generała L.Eimansbergera „Wojna pancerna” wydana w 1934 roku. Doszedł on do wniosku, że w przyszłej wojnie dominujące będą wojska pancerne i zmechanizowane.¹¹¹

Praktycznym sprawdzianem teorii użycia jednostek zmechanizowanych i pancernych była druga wojna światowa. Zdobyte doświadczenia miały wymiar głównie strategiczny i operacyjny. Wypracowano również zasady działań taktycznych jednostek zmechanizowanych i pancernych. Dotyczyły one zwłaszcza ich użycia do przełamywania silnie umocnionej obrony przeciwnika jak również tworzenia ugrupowania obronnego i wykonywania zwrotów zaczepnych.

W okresie powojennym obserwuje się dalszy rozwój wojsk zmechanizowanych i pancernych. Związki taktyczne tych wojsk stanowiły o potencjale bojowym liczących się armii. Również w Wojsku Polskim były dywizje zmechanizowane i pancerne, których szkolenie taktyczne miało charakter ofensywny.

¹¹⁰ L. Wyszczeliski, *Zarys Historii Powszechnej Myśli Wojskowej*, Warszawa 1986, s. 272.

¹¹¹ Tamże, s. 289.

W obecnych strukturach organizacyjnych sił zbrojnych RP zasadniczy trzon wojsk lądowych tworzą dywizje zmechanizowane, w których podstawę stanowią dwie brygady zmechanizowane i jedna brygada pancerna w każdej.

Teoria i praktyka przygotowania i prowadzenia walki przez dywizje i brygady zmechanizowane i pancerne jest przedmiotem badań taktyki wojsk lądowych. Specyfika taktyki wojsk zmechanizowanych i pancernych występują przede wszystkim na szczeblu pododdziałów. Dotyczy to zwłaszcza wspólnych działań pododdziałów wyposażonych w bojowe wozy piechoty (BWP) oraz w czołgi. Muszą tu być przestrzegane określone zasady i sposoby działania w walce, jak również podczas przemieszczeń i rozmieszczeń.¹¹²

Uprzednio wojska pancerne, ze względu na ich znaczenie wymieniono na pierwszym miejscu. Obecnie formacje zmechanizowane przeważają w wojskach lądowych, dlatego zaproponowano wyeksponowanie ich w nazwie tego rodzaju wojsk.

Istotny wpływ na taktykę wojsk zmechanizowanych i pancernych wywiera rozwój środków walki, zwłaszcza BWP i czołgów. Obecnie obserwujemy sukcesywne pojawianie się w nowoczesnych armiach świata kolejnych wersji (generacji) tych wozów opancerzonych.

Są one skutecznie wykorzystywane (odgrywają decydującą rolę) w prowadzonych współcześnie konfliktach zbrojnych. Istnieją zatem uzasadnione przesłanki pozwalające prognozować, że wymienione środki walki stanowiąc będą przez okres co najmniej 20-30 lat podstawę jednostek zmechanizowanych i pancernych.

Tendencje rozwojowe środków opancerzonych nieustannie przybliżają możliwości taktyczno-techniczne BWP i czołgów, czego przykładem jest MARDER-2 i BMP-3 oraz czołgi trzeciej generacji. Można więc przewidywać, iż w dalszej przyszłości podstawowym środkiem walki może być uniwersalny opancerzony wóz bojowy stanowiący podstawę wyposażenia jednolitych, mobilnych i autonomicznych jednostek tworzonych i dowodzonych przy wszechstronnym wykorzystywaniu osiągnięć naukowo-technicznych.

Wzrastający dynamizm działań bojowych oraz eksponowanie wymiaru powietrzno-lądowego generują wysokie wymagania przed przyszłościowym uniwersalnym wozem bojowym. Dotyczy to przede wszystkim mechanizmów zapewniających niezawodność i skuteczność współdziałania między lądowymi zmechanizowanymi zgrupowaniami taktycznymi a formacjami wykonującymi swe zadania w trzecim wymiarze, głównie jednostkami śmigłow-

¹¹² Szczegóły tych działań wyjaśnia „Regulamin Działań Taktycznych Wojsk Lądowych, część II, pododdziały”, Warszawa 1994.

ców bojowych. Zasadniczym kierunkiem doskonalenia rodzajów walki w tym zakresie powinno być zgrywanie manewru i ognia wozów opancerzonych i śmigłowców bojowych w określonym czasie i przestrzeni.

3. TAKTYKA WOJSK RAKIETOWYCH I ARTYLERII

Taktyka wojsk raketowych i artylerii to teoria i praktyka przygotowania i prowadzenia działań związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów raketowych i artylerii realizujących wsparcie ogniowe związków taktycznych (oddziałów, pododdziałów) wojsk lądowych w operacji i walce.

Teoria taktyki wojsk raketowych i artylerii opisuje zależności występujące między skutecznością wsparcia ogniowego a zasadami i sposobami działania wojsk raketowych i artylerii podczas realizacji zadań wsparcia. Stosownie do zbadanych prawidłowości określa zasady i sposoby racjonalnego działania WRiA na polu walki (bitwy). Precyzuje również wymagania w zakresie przygotowania dowódców, sztabów i wojsk do działania praktycznego.

Praktyka wojsk raketowych i artylerii zajmuje się zastosowaniem ustalonych teoretycznie zasad i sposobów działania związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów podczas ćwiczeń taktycznych oraz działań bojowych. Praktyka wysuwa również pod adresem teorii postulaty opracowania zasad i sposobów użycia nowego sprzętu bojowego oraz dostosowania ich do nowych, nieznanych wcześniej, warunków prowadzenia działań bojowych. Praktyka jest także weryfikacją poprawności rozwiązań opracowanych teoretycznie.

Powstanie taktyki wojsk raketowych i artylerii wiąże się z pojawieniem się artylerii na polu walki. Pierwsze pisane źródła, w których przedstawiono wnioski dotyczące taktyki artylerii pochodzą z XVI wieku. Elementy taktyki w walce polowej znajdują się w oryginalnym, polskim dziele Stanisława Łaskiego pt. *„Spraw i postępów rycerskich i przewag opisanie krótkie z naukami w tej zacnej zabawie potrzebnymi”*. Dużo miejsca poświęca również taktyce artylerii hetman Stanisław Tarnowski w swej pracy *„Consilium rations bellicae”* wydanej w 1558 roku. najbardziej dojrzałym dziełem z tego okresu jest praca Albrechta Hohenzollerna przetłumaczona na język polski przez Macieja Strubicza w 1561 roku. Określona została w niej rola artylerii w bitwach polowych oraz normy taktyczne. Można w niej wyodrębnić takie zasady użycia artylerii jak: skrytość w rozwijaniu; wykonanie zaskakującego ognia i ruchliwość (manewrowość). Przedstawiono tam również warianty szyku bojowego. Sporo miejsca poświęcono zagadnieniom współdziałania artylerii z kawalerią i piechotą. Wobec powyższego można stwierdzić, że taktyka artylerii ma swoją ponad 400 letnią historię. W tym czasie najbardziej znaczący wkład w jej rozwój wnieśli zarówno teoretycy jak i praktycy - wybitni i znani naukowcy i wodzowie (dowódcy). W 1781 r. powstało dzieło opracowane przez kpt.

Józefa Jakubowskiego pt. „*Nauka artylerii*”, w którym znajduje się rozdział poświęcony taktyce artylerii. Wybitny wkład w rozwój taktyki artylerii wniósł Napoleon, autor nowoczesnych, jak na owe czasy, zasad użycia artylerii: ześrodkowania działań artylerii w punkcie ciężkości; zmasowania artylerii i gętkiego dowodzenia nią; zmasowanego przygotowania artyleryjskiego natarcia piechoty i kawalerii, wsparcia natarcia metodą ruchomej zapory ogniowej. Gen. Józef Bem wprowadził szereg śmiałych form taktycznego użycia artylerii. M. in. wykazał duże możliwości artylerii w działaniach manewrowych. Udowodnił również konieczność ścisłego dostosowania taktyki artylerii do sytuacji pola walki. Uogólnienie rozwoju taktyki artylerii polskiej w powstaniu listopadowym zawiera praca gen. Józefa Wysockiego wydana w 1845 r. pt. „*Szyk bojowy piechoty, kawalerii i artylerii*”.

I wojna światowa była okresem największego rozkwitu taktyki artylerii (zarówno teorii jak i bojowego użycia). Wtedy znalazły zastosowanie podstawowe, klasyczne zasady użycia artylerii aktualne do dziś:

- konieczność dysponowania dużą liczbą nowoczesnej artylerii;
- masowanie artylerii na najważniejszych kierunkach;
- wykonanie ognia do rzeczywistych, rozpoznanych celów;
- zaskoczenie ogniem;
- ścisłe współdziałanie z piechotą, kawalerią i czołgami;
- ciągłość wsparcia ogniowego wojsk.

Okres międzywojenny w Polsce to adaptacja taktyki artylerii francuskiej, ale także wkład rodzimy, uwzględniający właściwości geopolitycznego położenia Polski i wnioski z wojny z Rosją.

W okresie II wojny światowej artyleria polska wzbogaciła własną taktykę o osiągnięcia artylerii radzieckiej i armii państw zachodnich (głównie Wielkiej Brytanii).

Po wojnie, w przewidywaniu użycia broni jądrowej, taktyce artylerii poświęcano mniej uwagi. Powstała natomiast i rozwinęła się taktyka wojsk raketowych, w której preferowano zdecydowanie manewrowy charakter prowadzenia działań bojowych. W latach siedemdziesiątych przywrócono artylerii ważną rolę na polu walki, co wpłynęło na rozwój zasad i sposobów jej taktycznego użycia. Istotny wpływ na zmiany w taktyce artylerii miało jej usamobieżnienie. Ujemny wpływ na rozwój taktyki artylerii miała zasada masowania jej na odcinkach przełamania, preferowana przez dowództwo Układu Warszawskiego. Artylerii wyznaczano rolę operacyjną i ograniczono jej możliwości taktycznego działania.

Obecnie taktykę wojsk raketowych to dostosowuje się głównie do zadań obronnych, realizowanych w nowej strukturze organizacyjnej wojsk lądowych. Wojskom raketowym i artylerii wyznacza się rolę taktyczną, jako środka wsparcia działań operacyjnych i taktycznych.

Wojska raketowe i artyleria w Siłach Zbrojnych RP wyposażone są w trzy odmienne grupy środków ogniowych różniące się właściwościami bojowymi i przeznaczeniem: rakiety taktyczne, artylerię do ognia pośredniego (artyleria lufowa, raketowa i moździerze) oraz artyleryjskie środki przeciwpancerne (lufowa artyleria przeciwpancerna, przeciwpancerne pociski kierowane i granatniki przeciwpancerne). W siłach zbrojnych państw zachodnich do artylerii jako rodzaju wojsk zalicza się rakiety i artylerię do ognia pośredniego. Nie zalicza się natomiast do niej moździerzy i środków przeciwpancernych.

Działania taktyczne artylerii - to wszelkie działania jej związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów na polu walki. Obejmuje: działania bojowe, w tym głównie realizację zadań wsparcia ogniowego, przemieszczanie i rozmieszczanie.

Działania bojowe artylerii - to różnorodne formy i sposoby wykonania zadań ogniowych oraz manewr, a także wykonywanie przedsięwzięć zabezpieczenia bojowego, wsparcia logistycznego na rzecz zachowania zdolności bojowej.

Manewr związkami taktycznymi, oddziałami i pododdziałami wojsk raketowych i artylerii polega na jednoczesnym lub kolejnym ich przemieszczaniu (przegrupowaniu) w celu przyjęcia dogodnego ugrupowania bojowego i osiągnięcia gotowości ogniowej do wykonania zadań wsparcia ogniowego.

Manewr ogniem polega na przenoszeniu wysiłku ogniowego z jednego kierunku na inny, stosownie do zaistniałych potrzeb pola walki oraz na ześrodkowaniu ognia do jednoczesnego lub kolejnego rażenia najważniejszych celów, a także podziale przy rażeniu różnych celów w jednym czasie. Manewr ogniem możliwy jest w granicach maksymalnego i minimalnego zasięgu środków ogniowych, przy jego wykonaniu uwzględnia się najbardziej efektywne odległości strzelania.

Możliwości bojowe wojsk raketowych i artylerii

Możliwości bojowe wojsk raketowych i artylerii wyraża się liczbą celów (obiektów), które mogą one zwalczać w określonym czasie w konkretnej sytuacji bojowej. Składają się na nie: zasięg ognia, możliwości ogniowe i manewrowe.

Przy określaniu możliwości bojowych należy uwzględnić czynniki, które decydują o nich. Wynikają one z charakterystycznych cech, czyli właściwości bojowych posiadanego sprzętu bojowego. Największy wpływ na nie mają:

- szybkostrzelność;
- maksymalna donośność działa (wyrzutni, moździerza);
- poziomy kąt ostrzału;
- kaliber środka ogniowego;
- odległość strzału bezwzględnego (dla artylerii lufowej);
- ciężar;
- zapas amunicji (raket);
- reżim ognia;
- prędkość początkowa pocisku;
- żywotność;
- ruchliwość;
- dokładność ognia;
- niezawodność;
- szybkość osiągnięcia gotowości do wykonania ognia;
- niezawodność rozpoznania i dowodzenia.

Ze względu na duże zróżnicowanie sprzętu wojsk raketowych i artylerii konieczne jest analizowanie (ocena) oddzielnie możliwości wojsk raketowych, artylerii do ognia pośredniego i artyleryjskich środków przeciwpancernych.

Ogólnie możliwości bojowe wojsk raketowych i artylerii można sprowadzić do trzech charakteryzujących je czynników: zasięgu ognia, możliwości ogniowych i możliwości manewrowych.

Zasięg ognia jest warunkiem sine qua non wykonania zadań w głębi ugrupowania przeciwnika (zadań wsparcia ogólnego) oraz sprawnego manewru ogniem na zagrożone kierunki. Duży zasięg ognia pozwala zwalczać cele już w znacznej odległości linii styczności wojsk oraz w szerokim pasie odpowiedzialności ogniowej. Ma to szczególne znaczenie w obronie, przy szerokich pasach działania wojsk. Duża donośność pozwala realizować zadania z ugrupowania rozmieszczonego w głębi własnej obrony, a zatem zapewnia większą żywotność sprzętu ogniowego. Niebagatelne znaczenie ma także zmniejszenie czasu zużywanego na przesunięcia pododdziałów ogniowych wykonywane w celu uzyskania najbardziej dogodnego położenia w stosunku do przeciwnika.

Zasięg ognia może być rozpatrywany jako zasięg oddzielnego działła, pododdziału, oddziału lub całego związku taktycznego artylerii. Niesłusznie utożsamia się zasięg ognia oddziału (związku taktycznego) z zasięgiem sprzętu ogniowego (działła). W każdym wypadku zasięg ten będzie mniejszy od zasięgu działła. Wpływ na to ma rozśrodkowane ugrupowanie bojowe oraz skrzydłowe położenie celów (w stosunku do kierunku zasadniczego). Im bardziej skrzydłowo będzie rozmieszczony cel, tym mniejszy będzie rzeczywisty zasięg ognia liczony od przedniego skraju w głąb ugrupowania przeciwnika, warunkujący jego rażenie.

Możliwości ogniowe wyrażają zakres zadań ogniowych, które mogą być wykonane przez określony skład wojsk raketowych i artylerii w konkretnych warunkach bojowych. Możliwości ogniowe zależą od składu bojowego (liczby i rodzaju środków ogniowych), taktyczno-technicznych parametrów uzbrojenia, czasu przewidywanego (założonego) na wykonanie zadań, rodzaju i stopnia ukrycia obiektów i odległości do nich, położenia i stanu gotowości bojowej oraz liczby i rodzaju amunicji przeznaczonej na wykonanie zadania. Nie są to wielkości stałe, zmieniają się one w toku walki (operacji).

Możliwości w rażeniu ogniowym przeciwnika wyrażać należy liczbą obiektów (celów) rażonych w założonym (wymaganym) stopniu i w określonym czasie, wyznaczoną (posiadaną) ilością amunicji, a także, stosownie do właściwości bojowych pozwalających na wykonanie zadań: szerokością i głębokością ognia zaporowego (stałego i ruchomego), rozmiarami rejonów zdalnego minowania, oświetlania lub zadymiania⁷

Możliwości manewrowe wojsk raketowych i artylerii zależą od prędkości ich marszu, czasu rozwinięcia (zwinięcia) w ugrupowanie bojowe, operatywności pracy organów dowodzenia oraz stopnia wyszkolenia stanu osobowego. Charakteryzują się czasem niezbędnym do wykonania marszu i przygotowania ognia.

Zgrupowanie artylerii, to określony skład związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów artylerii organicznej i przydzielonej, rozmieszczonych w ugrupowaniu operacyjnym (bojowym) lub marszowym wojsk, dostosowanym do zadania operacyjnego (bojowego) i przewidzianych zadań wsparcia ogniowego wojsk. Tworzy się je zgodnie z decyzją dowódcy korpusu (dywizji, brygady). Przy tworzeniu zgrupowania dokonuje się podziału dysponowanej artylerii między podległe ogólnowojskowe związki taktyczne (oddziały, pododdziały) i w razie potrzeby łączy się je na określony czas w odpowiednie struktury organizacyjne z zachowaniem, o ile to możliwe, etatowej struktury organizacyjnej związków taktycznych (oddziałów i pododdziałów) artylerii.

Zgrupowanie artylerii organizuje się na początku operacji (walki) i zmienia w toku działań bojowych, stosownie do zmieniającej się sytuacji i zadań wspieranych wojsk.

W skład zgrupowanie wojsk raketowych i artylerii związku operacyjnego wchodzi: pułk rakiet, brygada artylerii (o ile pozostaje w bezpośrednim podporządkowaniu tego związku) oraz artyleria podległych związków taktycznych i oddziałów.

W skład zgrupowania artylerii związku taktycznego wchodzi: artyleria do ognia pośredniego i odwód (odwody) przeciwpancerny będące w dyspozycji dowódcy związku taktycznego oraz artylerii oddziałów (pododdziałów).

W zgrupowaniu artylerii (wojsk raketowych i artylerii) wyróżnia się artylerię do ognia pośredniego wyznaczoną do ogólnego i bezpośredniego wsparcia ogniowego oraz artylerię przeciwpancerną (artyleryjskie środki przeciwpancerne) wydzieloną do odwodów przeciwpancernych. Na szczeblu operacyjnym w skład zgrupowania wojsk raketowych i artylerii wchodzi pułk rakiet.

Ugrupowanie bojowe artylerii

Do wykonania zadań wsparcia ogniowego wojsk artyleria rozwija się w odpowiednie ugrupowanie bojowe. W tym celu wyznacza się rejony stanowisk ogniowych, rejony (rubieże) punktów obserwacyjnych i dowódczo-obserwacyjnych, rejony (rubieże) rozwinięcia podod-

działów rozpoznania artyleryjskiego oraz miejsca (rejony) rozmieszczenia stanowisk dowodzenia i pododdziałów (urządzeń) logistycznych.

Rejony stanowisk ogniowych artylerii, w zależności od rodzaju działań bojowych, składu, przeznaczenia i sytuacji wyznacza się w odległości 2-6 km od przedniego skraju wojsk własnych, zaś wielkość rejonu określa się w stosunku do liczby dywizjonów, wyznaczając każdemu obszar o wymiarach 2-3 km wszerz i w głąb.

Odwodowi przeciwpancernemu wyznacza się rejon rozmieszczenia, kierunki działania (w natarciu jeden kierunek) i kilka rubieży ogniowych na kierunkach (kierunku) zagrożenia pancernego

Stanowisko ogniowe, odcinek terenu zajęty lub przygotowany do zajęcia przez plutony ogniowe artylerii w celu prowadzenia ognia. W zależności od rodzaju rozmieszczonych środków ogniowych i charakterystyk toru lotu pocisków rozróżnia się stanowiska ogniowe zakryte, półzakryte i odkryte. Stanowiska ogniowe zakryte przeznaczone jest do strzelania ogniem pośrednim. Umożliwiają one ukrycie przed obserwacją naziemną przeciwnika zarówno sprzętu jak i błysku, dymu i kurzu powstającego podczas strzelania. Stanowiska ogniowe półzakryte, przeznaczone również do strzelania ogniem pośrednim, umożliwia ukrycie przed naziemną obserwacją przeciwnika tylko sprzętu ogniowego, ale nie zapewnia ukrycia błysku, dymu i kurzu powstałego podczas strzelania. Odkryte stanowisko ogniowe przeznaczone jest do prowadzenia ognia na wprost.

Stanowisko startowe, odcinek terenu, zajęty lub przygotowany do zajęcia przez wyrzutnie rakiet.

Stanowisko wyczekiwania, miejsce ukryte i odpowiednio przygotowane do ukrycia sprzętu i ludzi, znajdujące się w pobliżu odkrytego stanowiska ogniowego. Zajmowane jest przez pododdziały przeciwpancerne w celu skrócenia czasu rozwinięcia i niezwłocznego otwarcia ognia. Po wykonaniu zadania ogniowego pododdziały powracają na stanowisko wyczekiwania w celu uzupełnienia amunicji i osiągnięcia gotowości do wykonania kolejnych zadań. Stanowisko wyczekiwania wyznacza się także w rejonie stanowisk ogniowych pododdziałów artylerii raketowej. Na stanowisku wyczekiwania bateria artylerii raketowej ładuje amunicję i osiąga gotowość do wykonania zadań ogniowych z jednego wcześniej przygotowanego zakrytego stanowiska ogniowego. Po wykonaniu zadań bateria artylerii

rakietowej wraca na stanowisko wyczekiwania, gdzie osiąga gotowość do wykonania kolejnych zadań.

Artyleria batalionowa to pododdziały moździerzy i przeciwpancerne (artylerii przeciwpancernej) wchodzące etatowo w skład batalionu, czyli artyleria organiczna batalionu.

Artyleria batalionu to pododdziały artylerii organicznej i pododdziały artylerii przydzielonej do batalionu

Artyleria brygadowa to pododdziały artylerii do ognia pośredniego i artylerii przeciwpancernej wchodzące organicznie (etatowo) w skład brygady.

Artyleria brygady to artyleria organiczna brygady i artyleria przydzielona czasowo do brygady

Artylerię dywizyjną stanowi dywizyjny pułk artylerii i pułk artylerii przeciwpancernej.

Artyleria dywizji to artyleria dywizyjna i artyleria wzmocnienia dywizji.

Artyleria korpusna to związek taktyczny artylerii wchodzący organizacyjnie w skład korpusu

Artyleria korpusu to artyleria korpusna i artyleria wzmocnienia korpusu.

Artyleria organiczna

Artylerię organiczną stanowią związki taktyczne, oddziały i pododdziały tego rodzaju wojsk, wchodzące organizacyjnie w skład ogólnowojskowych związków operacyjnych i taktycznych oraz oddziałów i pododdziałów (Artyleria Naczelnego Dowództwa, korpusu, dywizji, brygady, batalionu).

Artyleria przydzielona to związki taktyczne, oddziały i pododdziały tego rodzaju wojsk podporządkowane dowódcy danego szczebla do wykonania określonego zadania bojowego lub na wyznaczony czas do wykonania zadań wsparcia ogniowego. Jest to forma wzmocnienia artylerią niższego szczebla przez szczebel wyższy.

Grupa artylerii to artyleria do ognia pośredniego w składzie dwóch i więcej dywizjonów, wydzielona na czas walki do wykonania zadań w składzie armii (korpusu), dywizji lub pułku i objęta wspólnym dowództwem. W okresie powojennym w naszej armii rozróżniano pułkowe, dywizyjne i armijne (korpusne) grupy artylerii. Obecnie grup artylerii się nie organizuje. Zadania wsparcia wojsk realizowane są bezpośrednio przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne artylerii zachowujące swoją nazwę

Odwód przeciwpancerny jest przeznaczony do niszczenia atakujących czołgów i innych środków pancernych (opancerzonych) przeciwnika, osłony kierunków zagrożenia pancernego oraz odkrytych skrzydeł i styków, a także do osłony zgrupowań uderzeniowych podczas przechodzenia do działań zaczepnych (przeciwuderzeń, kontrataków). Organizuje się go na szczeblu dywizji i brygady z oddziałów i pododdziałów artylerii przeciwpancernej i przeciwpancernych pocisków kierowanych. Może być wzmocniony pododdziałami saperów i śmigłowcami bojowymi. Odwód przeciwpancerny stanowi oddzielny element ugrupowania bojowego dywizji (brygady). W batalionach czołgów i zmechanizowanych (piechoty, piechoty górskiej, desantowoszturmowych) nie organizuje się odwodów przeciwpancernych. Organiczne i przydzielone środki przeciwpancerne tych pododdziałów rozwijane są w ich ugrupowaniu bojowym, na najbardziej zagrożonych kierunkach w gotowości do niszczenia broni pancernej i środków przeciwpancernych oraz innych, ważnych celów pojedynczych ogniem na wprost.

Rejon rozmieszczenia odwodu, to obszar terenu zajęty lub przygotowany do zajęcia przez odwód przeciwpancerny zapewniający mu szybkie i skryte wyjście na rubież ogniową lub do kolejnego rejonu rozmieszczenia. W rejonie rozmieszczenia pododdziały wchodzące w skład odwodu mogą zająć lub przygotować rubież ogniową.

Rubież ogniowa odwodu to pas (odcinek) tereny, na którym odwód przeciwpancerny zajmuje stanowiska ogniowe do niszczenia ogniem na wprost atakujących (kontratakujących) czołgów, wozów bojowych piechoty i innych celów. Może być zaplanowana i przygotowana zawczasu lub nieplanowa, wybierana i zajmowana w toku walki.

Pododdziały wędrowne artylerii (baterie, plutony, działa, moździerze, wyrzutnie) używa się w celu wprowadzenia przeciwnika w błąd co do systemu ognia, liczby i położenia stanowisk ogniowych artylerii. W tym celu urządza się pozorne stanowiska startowe i ogniowe oraz punktu obserwacyjne. Rozbudowuje się je w takiej odległości od rzeczywistych obiektów własnych wojsk, ażeby nie były rażone uderzeniami raketowymi, lotniczymi i o-

gniem artylerii przeciwnika, wykonywanym do pozornych obiektów. Z pozornych stanowisk ogniowych prowadzą ogień pododdziały (działa) wędrownie.

Podczas organizacji działań pododdziałów wędrownych określa się z jakich rejonów, przez jaki czas, jakie rodzaje i kalibry artylerii mają być pozorowane przez pododdziały i działa wędrownie; ustala się liczbę pododdziałów wędrownych, ich zadania ogniowe i zużycie amunicji.

Wzmocnienie podległych ogólnowojskowych związków taktycznych (oddziałów, pododdziałów) artylerią szczebla nadrzędnego może być zrealizowane w formie wzmocnienia ogniem oraz przydziału związku taktycznego, oddziału lub pododdziału artylerii.

Wzmocnienie ogniem jest formą wzmocnienia podległych jednostek bez przydziału im środków ogniowych. Polega na skierowaniu ognia artylerii szczebla nadrzędnego w strefę odpowiedzialności ogniowej podległego związku taktycznego (oddziału, pododdziału) w krytycznych dla niego momentach walki. Wzmocnienie ogniem może dotyczyć zadań wsparcia ogólnego wykonywanych przez związek operacyjny na rzecz związku taktycznego oraz wsparcia bezpośredniego realizowanego przez artylerię związku taktycznego na rzecz oddziałów lub przez artylerię oddziału na rzecz pododdziałów pierwszego rzutu. Wzmocnienie ogniem realizuje się w drodze manewru ogniem. Wzmocnienie ogniem może być przewidywane zawczasu (planowe zadania ogniowe) lub realizowane w toku walki na żądanie podległych dowódców.

Przydział artylerii polega na przekazaniu określonych jednostek artylerii dowódcy ogólnowojskowemu niższego szczebla na okres wykonywania określonego zadania operacyjnego (bojowego). Dowódca ogólnowojskowy dowodzi artylerią przydzieloną na takich samych zasadach jak artylerią organiczną. Przydział artylerii - zmiana jej podporządkowania wymaga najczęściej dokonania manewru wyznaczonymi związkami taktycznymi (oddziałami, pododdziałami). Niekiedy przydział może nosić charakter czasowy, ograniczony do wykonania niektórych zadań taktycznych (ogniowych), bez konieczności (prawa) przemieszczenia artylerii. Dotyczy to przekazania, zgodnie z decyzją wyższego przełożonego, artylerii wojsk broniących się, wojskom przechodzącym do działań zaczepnych na tym samym kierunku. Wówczas artyleria przydzielona czasowo wykonuje zadania taktyczne i ogniowe według decyzji tego dowódcy, któremu została podporządkowana, ale tylko na zasięg ognia z zajmowanego ugrupowania przy zużyciu wydzielonej amunicji.

Rozpoznanie artyleryjskie - zdobywanie i opracowanie danych o przeciwniku, terenie i warunkach atmosferycznych niezbędnych do wykonania zadań przez wojska rakietowe i artylerię. Głównym celem rozpoznania artyleryjskiego jest wykrycie, określenie charakteru, wymiarów i położenia obiektów przewidzianych do rażenia. Rozpoznanie artyleryjskie jest częścią składową rozpoznania ogólnego. Rozpoznanie artyleryjskie prowadzi się za pomocą przyrządów optycznych, elektroniczno-optycznych oraz stacji rozpoznania dźwiękowego i radiolokacyjnego. W zależności od zastosowanego sprzętu rozpoznanie artyleryjskie dzieli się na: wzrokowe, dźwiękowe i radiolokacyjne.

Grupa rozpoznawcza artylerii to element pododdziału rozpoznania artyleryjskiego, odpowiednio wyposażony w środki rozpoznania, łączności i transportu, przeznaczony do prowadzenia rozpoznania wzrokowego, koordynacji bezpośredniego wsparcia ogniowego na rzecz pierwszorzutowych pododdziałów ogólnowojskowych i dostarczania niezbędnych danych do kierowania ogniem. Grupy rozpoznawcze rozmieszczone są w ugrupowaniu pododdziałów wspieranych ogniem artylerii i wspólnie z nimi wykonują manewr. Grupy rozpoznawcze zostały wprowadzone do organizacji artylerii na początku lat dziewięćdziesiątych.

Artyleryjska grupa rozpoznawcza (AGR) przeznaczona jest do rozpoznania nieprzyjaciela i terenu. Jej zadaniem jest rozpoznanie drogi marszu, wybór rejonów rozwinięcia, rozmieszczenia, stanowisk ogniowych artylerii oraz rubieży ogniowych odwodów przeciwpancernych. Skład AGR ustala się stosownie do jej przeznaczenia i realizowanych zadań.

Rozpoznanie dźwiękowe artylerii, część składowa rozpoznania artyleryjskiego prowadzona na podstawie dźwięku powstałego przy wystrzale z działa, wyrzutni lub moździerz oraz przy wybuchu pocisków. Rozpoznanie dźwiękowe umożliwia rozpoznanie i określenie położenia dział artylerii naziemnej, przeciwlotniczej, wyrzutni raketowych i moździerzy na podstawie dźwięku ich wystrzałów. Rozpoznanie dźwiękowe umożliwia również określanie położenia wybuchów własnej artylerii w celu poprawiania i zwiększenia skuteczności ognia.

Rażenie ogniowe jest to zorganizowane oddziaływanie na przeciwnika różnymi rodzajami środków ogniowych w celu pozbawienia go zdolności do prowadzenia skutecznych działań bojowych. Obejmuje ono: ogień pododdziałów piechoty, zmechanizowanych i czołgów (i innych uzbrojonych w broń strzelecką), wsparcie ogniowe wojsk oraz ogień przeciwlotniczy. Dostosowuje się je do rodzaju i zadań operacyjno-taktycznych i jest ściśle powiązane

z pozostałymi elementami walki: manewrem, informacją, obezwładnianiem elektronicznym oraz zabezpieczeniem bojowym i logistycznym.

Wsparcie ogniowe polega ono na wykonaniu zadań ogniowych przez środki rażenia będące w dyspozycji dowódcy określonego szczebla lub jego przełożonego na korzyść podległych związków taktycznych (oddziałów, pododdziałów) wojsk lądowych w celu obniżenia potencjału bojowego przeciwnika, jego zdolności bojowej, zdezorganizowania jego działań i zapewnienie wojskom własnym sprzyjających warunków wykonania postawionych im zadań operacyjnych i bojowych. Obejmuje ogień artylerii (z zakrytych stanowisk ogniowych i na wprost), uderzenia raketowe i lotnicze oraz użycie ogniowych środków inżynierskich i innych. Wyróżnia się w nim: ogólne wsparcie ogniowe i bezpośrednie wsparcie ogniowe.

Bezpośrednie wsparcie ogniowe, to wykonanie zadań ogniowych organicznymi i przydzielonymi środkami rażenia, na korzyść walczących pododdziałów. Obejmuje ono rażenie celów znajdujących się w pobliżu linii styczności walczących wojsk, z zasady w ugrupowaniu batalionów pierwszego rzutu przeciwnika, czyli tych, które mają największy wpływ na rezultaty walki pododdziałów i oddziałów. Realizowane jest ono ogniem artylerii i śmigłowców bojowych. W bezpośrednim wsparciu ogniowym może być zaangażowana także artyleria wsparcia ogólnego wykonując wzmocnienie ogniem.

Ogólne wsparcie ogniowe - to prowadzenie ognia do obiektów przeciwnika mających zasadniczy wpływ na realizację zadań korpusu i dywizji. Obejmuje ono rażenie sił i środków przeciwnika rozmieszczonych poza strefą bezpośredniej styczności wojsk (poza ugrupowaniem batalionów pierwszego rzutu przeciwnika) - głównie środków ogniowych, elementów systemu dowodzenia i zaopatrzenia oraz innych ważnych obiektów. Zadania te realizują środki ogniowe, będące w bezpośredniej dyspozycji dowódcy korpusu (dywizji). Stosownie do rodzajów obiektów, głębokości ich rozmieszczenia oraz zaangażowanych środków ogniowych (szczebla dowodzenia) w ogólnym wsparciu ogniowym wyróżnia się: wsparcie ogniowe realizowane w wymiarze operacyjnym oraz w wymiarze taktycznym.

Okresy wsparcia ogniowego

W działalności ogniowej wojsk raketowych i artylerii zadania taktyczne i ogniowe dostosowane są do zadań realizowanych przez walczące wojska. Według nich określa się odpowiednie okresy wsparcia ogniowego.

W operacjach obronnych okresy wsparcia ogniowego będą dotyczyć walki w pasie przesłaniania, walki o utrzymanie pierwszego pasa i kolejnych rubieży obrony, wykonania przeciwuderzenia i innych zadań. W operacji zaczepnej może to być: przełamanie (pokonanie) taktycznej strefy obrony przeciwnika, wprowadzenie do bitwy związków taktycznych drugiego rzutu (odvodu), odparcie przeciwuderzenia przeciwnika i inne. W działaniach o charakterze manewrowym, zadania te mogą polegać także na wprowadzaniu (przerzucaniu) zgrupowań wojsk w głąb ugrupowania przeciwnika, stoczeniu boju spotkaniowego itp. Wzajemne relacje między ogniem, oporem, uderzeniem i manewrem wojsk, jak również między zadaniami taktycznymi i ogniowymi zmieniają się zarówno w czasie jak i w przestrzeni. Stosownie do tego zmieniają się także zadania taktyczne i sposoby ich wykonania przy pomocy ognia.

Przyjmowane w teorii i praktycznym działaniu rozwiązania usankcjonowane w najnowszej edycji regulaminów (Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych cz. I i II, wyd. SGWP, 1994 r.) wskazują, że zadania wsparcia ogniowego w działaniach obronnych podczas walki o utrzymanie taktycznej strefy obrony będą realizowane w okresach: ogniowego wzbronienia podejścia i rozwinięcia wojsk przeciwnika (jeżeli będzie nacierał z marszu); ogniowego odparcia ataku, ogniowego wsparcia wojsk broniących się w głębi. W działaniach zaczepnych podczas przełamania (pokonania) taktycznej strefy obrony przeciwnika, ogniowe wsparcie wojsk obejmuje: ogniowe zabezpieczenie podejścia wojsk (podczas natarcia z marszu); ogniowe przygotowanie ataku; ogniowe wsparcie ataku i ogniowe wsparcie wojsk nacierających w głębi obrony przeciwnika. W wypadku realizacji innych zadań operacyjno-taktycznych przyjmuje się stosownie do nich okresy wsparcia ogniowego.

W działaniach obronnych może mieć miejsce ogniowe przygotowanie i wsparcie przeciwuderzenia (kontrataku) z zadaniami charakterystycznymi dla natarcia. Z kolei w działaniach zaczepnych może wystąpić potrzeba ogniowego odparcia przeciwuderzenia (kontrataku) przeciwnika i obejmuje wówczas zadania typowe dla obrony. W zależności od rodzaju zadania operacyjno-taktycznego oraz warunków jego realizacji, mogą wystąpić w wszystkie wymienione okresy wsparcia ogniowego, lub tylko wybrane. Zakres zadań wykonywanych w poszczególnych okresach i zaangażowanie środków ogniowych będzie uzależnione od konkretnej sytuacji operacyjno-taktycznej, ważności zadania oraz możliwości wykonawczych.

Okresy wsparcia ogniowego są kategorią taktyczną, odpowiadającą kolejności realizacji zadań przez dywizję. Jednak w zależności od rangi zadania operacyjno-taktycznego mogą one nabierać znaczenia i wymiaru operacyjnego. Jeżeli ogniowe wzbronienie podejścia wystąpi na

początku operacji obronnej (na początku wojny) to wykonanie zadań w tym okresie będzie leżało w sferze zainteresowania szczebla operacyjnego, a nawet strategicznego. Nazwy okresów są dostosowane do treści głównych zadań taktycznych realizowanych w danym okresie.

Ogniove wzbronienie podejścia i rozwinięcia wojsk przeciwnika organizuje się w początkowej fazie operacji obronnej w celu możliwie maksymalnego obniżenia potencjału bojowego zgrupowań przeciwnika oraz dezorganizacji ich podejścia, rozwinięcia i jednoczesnego, skutecznego ataku. Może także wystąpić w czasie jej trwania, na przykład podczas odpierania uderzeń wchodzących do bitwy odwodów operacyjnych przeciwnika. Stosownie do składu wojsk przeciwnika i celu jego działań jest to przedsięwzięcie o wymiarze operacyjnym lub taktycznym, wymagające zaangażowania wszystkich możliwych do wykorzystania środków rażenia szczebla operacyjnego i taktycznego, a w określonych sytuacjach także sił i środków (wojska raketowe, lotnictwo) bezpośrednio podporządkowanych Naczelnemu Dowództwu.

Ogniove wzbronienie podejścia i rozwinięcia wojsk rozpoczyna się zwykle z chwilą wyjścia związków taktycznych przeciwnika z rejonów wyjściowych i wejścia w zasięg własnych środków rażenia, a kończy się w czasie osiągnięcia rubieży ataku przez ich pierwszorzutowe pododdziały. Główne zadania w tym okresie to obezwładnianie środków wsparcia ogniowego przeciwnika (głównie artylerii) oraz wzbranianie i dezorganizacja podejścia kolumn pancernych i zmechanizowanych przeciwnika.

Ogniove odparcie ataku rozpoczyna się z chwilą przejścia zgrupowania (zgrupowań) przeciwnika do ataku i trwa do czasu zakończenia walki o utrzymanie pierwszej pozycji obrony. W tym okresie artyleria:

- wzbrania atak wojsk pancernych i zmechanizowanych (piechoty) przeciwnika;
- niszczy broń pancerną ogniem na wprost
- osłania wojska własne przed ogniem przeciwnika poprzez obezwładnienie najgroźniejszych baterii artylerii przeciwnika, zadymianie (oślepienie) punktów dowodzenia (obserwacyjnych) oraz tworzenie zasłon dymnych na wybranych kierunkach i rubieżach;

Jest to najtrudniejszy okres wsparcia ogniowego w obronie. Zakres zadań ogniowych realizowanych przez artylerię, zarówno we wsparciu bezpośrednim jak i ogólnym znacznie przewyższa możliwości ich wykonania. Z tych względów wysiłek ognia artylerii skupia się na wykonaniu najważniejszych zadań.

Wyjątkowo ważnym zadaniem wsparcia ogólnego w czasie odpierania ataku przeciwnika będzie walka z jego artylerią. Powinna ona być ukierunkowana głównie na obezwładnienie pododdziałów ogniowych artylerii oraz elementów rozpoznania i kierowania ogniem. Obniżenie sprawności systemu wsparcia ogniowego przeciwnika w tym okresie wpływa korzystnie na skuteczność ognia własnych środków przeciwpancernych w walce z czołgami i bojowymi wozami piechoty przeciwnika. Artyleryjskie środki przeciwpancerne, wspierają obronę pierwszorzutowych pododdziałów niszcząc czołgi, wozy bojowe piechoty i inne środki opancerzone przeciwnika z przygotowanych rubieży ogniowych.

Ogniowe wsparcie wojsk broniących się w głębi prowadzi się w przypadku niepomysłnej walki wojsk własnych o utrzymanie pierwszej pozycji obrony. Jego celem jest zadawanie przeciwnikowi maksymalnych strat, wzbranianie rozprzestrzeniania się w głąb obrony i hamowanie tempa ataku, a tym samym stwarzanie warunków do ostatecznego załamania natarcia. Cel ten osiąga się poprzez:

- wzbranianie ataków przeciwnika i manewru w stronę skrzydeł;
- izolacja rejonu włamania - utrudnienie przeciwnikowi wprowadzania do walki drugich rzutów oraz zmianę stanowisk ogniowych artylerii;
- niszczenie czołgów o wozów bojowych piechoty ogniem na wprost;
- osłona skrzydeł i luk.

Ważną spełniają wykonywane przez artylerię raketową narzutowe pola minowe, zwłaszcza na kierunkach wprowadzanych odwodów przeciwnika. Podstawowym zadaniem taktycznym wsparcia ogniowego (ogólnego wsparcia ogniowego) jest izolacja rejonu włamania przed dopływem odwodów przeciwnika oraz zwalczanie jego wykrytych taktycznych i operacyjno-taktycznych środków ogniowych. W jego wykonaniu biorą udział oddziały raket oraz artyleria (lufowa i raketowa) o dużym zasięgu podporządkowania operacyjnego i Naczelnego Dowództwa. Mogą one wykonywać powyższe zadania samodzielnie lub stwarzać warunki do wykonania tych zadań przez lotnictwo obezwładniając na jego korzyść środki (elementy) obrony przeciwlotniczej przeciwnika. W tym okresie artyleria może wspierać walkę własnych pododdziałów i oddziałów pozostających w okrążeniu.

Ogniowe wsparcie wojsk broniących się w głębi charakteryzuje się także szerokim wykorzystaniem odwodów przeciwpancernych dywizji, które rozwijają się na rubieżach ogniowych wybieranych na kierunkach największego zagrożenia pancernego przeciwnika, za

pierwszą pozycją obrony wojsk własnych i głębiej. Jednakże, mając na uwadze posiadane przez nie środki ogniowe (niskie możliwości ogniowe i manewrowe) celowe jest angażowanie ich do walki z czołgami i wozami bojowymi piechoty na przewidywanych rubieżach ostatecznego załamania natarcia przeciwnika.

W tym okresie konieczne jest wykonanie przez artylerię manewru na zapasowe (kolejne) stanowiska ogniowe. W celu utrzymania ciągłości wsparcia ogniowego wojsk, powinien on być wykonywany częściami danego zgrupowania artylerii (związku taktycznego, oddziału artylerii)

Ogniowe zabezpieczenie podejścia wojsk organizuje się podczas natarcia z marszu z zadaniem osłony podchodzących pododdziałów (oddziałów, związków taktycznych) przed ogniem środków wsparcia przeciwnika. Rozpoczyna się je w momencie wyjścia oddziałów pierwszego rzutu z rejonów wyjściowych i prowadzi się do rozpoczęcia ogniowego przygotowania ataku. Wojska raketowe i artyleria w tym okresie obezwładniają lub niszczą aktywne baterie artylerii przeciwnika, śmigłowce bojowe na lądowiskach oraz punkty kierowania ogniem i środków rozpoznania przeciwnika.

Gdy w ogniowym zabezpieczeniu podejścia wojsk bierze udział lotnictwo, to obezwładnia lub niszczy się także ośrodki przeciwlotnicze przeciwnika na kierunku jego działania.

Ogniowe przygotowanie ataku wykonuje się w celu skutecznego obezwładnienia obrony przeciwnika na kierunku przejścia do działań zaczepnych, obezwładnienia lub zniszczenia środków ogniowych (szczególnie środków przeciwpancernych) oraz wywalczenia niezbędnej przewagi ogniowej. Pośrednim celem jest osłona wojsk własnych, podczas rozwijania się do ataku.

Ogniowe przygotowanie ataku prowadzi się od zakończenia ogniowego zabezpieczenia podejścia wojsk do momentu rozpoczęcia ogniowego wsparcia ataku (przewidywanego czasu wyjścia wojsk na rubież ataku). W zależności od zakresu zadań ogniowych może ono być wykonywane w formie dwóch-trzech nawał ogniowych, jednak w czasie nie krótszym niż czas niezbędny na pokonanie przez pododdziały pierwszego rzutu strefy ognia dalekosiężnych środków przeciwpancernych przeciwnika. Stopień porażenia obrony przeciwnika w czasie ogniowego przygotowania ataku będzie decydująco wpływał na powodzenie ataku, jego tempo i wielkość strat wojsk własnych.

Głównie zadanie taktyczne tego okresu - obezwładnienie obrony przeciwnika - realizuje się poprzez obezwładnienie artylerii i moździerzy przeciwnika, obezwładnienie pododdziałów w punktach oporu (na rubieżach obronnych), zniszczenie pojedynczych środków przeciwpancernych (głównie ogniem na wprost), obezwładnienie stanowisk dowodzenia szczebla taktycznego oraz obezwładnienie (zniszczenie) wykrytych środków rozpoznania.

Ogniove wsparcie ataku rozpoczyna się z chwilą zakończenia ogniowego przygotowania ataku. Prowadzi się je na głębokość batalionów, a niekiedy kompanii pierwszego rzutu przeciwnika. Podstawowym celem działalności ogniowej artylerii w tym okresie jest wzbronienie przeciwnikowi odtwarzania systemu ognia oraz podwyższenie skutków ogniowego przygotowania ataku, a przez to zapewnienie dużego tempa atakujących wojsk i zachowanie ciągłości ataku przy minimalnych stratach własnych. Celami ognia artylerii będą głównie środki przeciwpancerne przed frontem atakujących wojsk, środki wsparcia ogniowego przeciwnika oraz jego odwody przemieszczane na kierunek uderzenia w celu wzmocnienia obrony.

W zależności od stopnia rozbudowy obrony przeciwnika, stopnia jej rozpoznania i możliwości własnych środków ogniowych ogniowe wsparcie ataku może być realizowane metodami: ruchomej strefy ognia, kolejnego ognia ześrodkowanego (pojedynczego lub podwójnego) lub ognia ześrodkowanego o ognia do celów pojedynczych.

Duży zasięg ognia środków przeciwpancernych przeciwnika i ich głębokie urzutowanie oraz ograniczone możliwości środków rozpoznania wymaga stosowania, tzw. „głębokich” metod wsparcia ogniowego, co wiąże się z koniecznością angażowania znacznej liczby środków ogniowych i zużyciem dużej ilości amunicji.

Głównym zadaniem artylerii wsparcia ogólnego, podległej bezpośrednio dowódcy dywizji jest w tym okresie walka z artylerią przeciwnika, a także (wspólnie ze środkami szczebla operacyjnego) wzbranianie manewru jego odwodów na kierunek natarcia.

Treść i sposoby wykonania zadań ogniowego wsparcia ataku sprowadzają się głównie do realizacji dwóch zasadniczych zadań taktycznych: wzbronienia prowadzenia skutecznego ognia do atakujących pododdziałów oraz wzbronienie przeciwnikowi manewru ze skrzydeł i z głębi na kierunek natarcia. Zadania te będą realizuje się różnymi rodzajami ognia, zarówno w ramach bezpośredniego, jak i ogólnego wsparcia ogniowego

Ogniove wsparcie nacierających wojsk w głębi obrony przeciwnika prowadzi się w celu zapewnienia wysokiego tempa działań, utrzymania ich ciągłości oraz o-

słony wojsk przed ogniem przeciwnika. W wsparciu bezpośrednim artyleria brygad i batalionów zwalcza środki przeciwpancerne i punkty oporu przeciwnika na kierunkach natarcia pierwszorzutowych pododdziałów, moździerze, środki rozpoznania i kierowania ogniem rozmieszczone w strefie bezpośrednich działań bojowych. W wsparciu ogólnym wojska raketowe i artyleria rażą wykryte środki wsparcia ogniowego przeciwnika (artylerię, śmigłowce bojowe), podchodzące odwody na kierunki natarcia oraz elementy systemu dowodzenia.

W czasie natarcia w głębi obrony przeciwnika artyleria wspiera wprowadzanie do walki drugich rzutów (odwodów), forsowanie przeszkód wodnych oraz pokonanie kolejnych rubieży obronnych. Może także brać udział we wsparciu desantów taktycznych oraz oddziałów rajdowych i wydzielonych.

4. TAKTYKA WOJSK OBRONY PRZECIWLOTNICZEJ (WOPL)

Taktyka wojsk obrony przeciwlotniczej to teoria i praktyka przygotowania i prowadzenia walki ze środkami napadu powietrznego przeciwnika (walki przeciwlotniczej) przez związki taktyczne, oddziały i pododdziały wojsk obrony przeciwlotniczej, we wszystkich formach i rodzajach działań bojowych prowadzonych w wymiarze operacyjnym i taktycznym.

Teoria taktyki wojsk obrony przeciwlotniczej to system tworzonych, metodami uznanymi za naukowe, twierdzeń, aksjomatów i hipotez dotyczących przygotowania i prowadzenia walki przeciwlotniczej oraz system metod badania zjawisk i ich przekształcania zgodnie z wymaganiami powietrznego pola walki.

Praktyka taktyki wojsk obrony przeciwlotniczej obejmuje zasady i sposoby użycia związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów wojsk obrony przeciwlotniczej we wszystkich formach i rodzajach działań bojowych prowadzonych w wymiarze operacyjnym i taktycznym, przygotowania i prowadzenia walki ze środkami napadu powietrznego, dowodzenia wojskami obrony przeciwlotniczej oraz wszechstronnego zabezpieczenia ich działań bojowych.

Pojawienie się na polu walki obiektów powietrznych, stało się stymulatorem intensyfikującym działania poznawcze tego nowego powietrznego środka walki.

Bojowe użycie samolotów¹¹³ postawiło przed wojskowymi problem skutecznego przeciwstawienia się nowemu jakościowo zagrożeniu. Dochodzenie do stanu taktyki wojsk OPL - w obecnym jej kształcie - miało charakter ewolucyjny. W początkowym okresie wiedza o zjawiskach zachodzących w powietrznym obszarze walki zbrojnej miała przede wszystkim źródło empiryczne.

Początkowo, działalność poznawcza OPL ukierunkowana była na poszukiwanie - wśród istniejącego uzbrojenia artyleryjskiego - sprzętu mogącego skutecznie przeciwstawić się lotnictwu. W wyniku tych poszukiwań sformułowano - jeszcze przed zakończeniem pierwszej wojny światowej - wymagania, którym powinny sprostać nowo konstruowane artyleryjskie środki OPL.

¹¹³ Przyjmuje się, że po raz pierwszy użyto samolotów w działaniach bojowych w wojnie turecko-włoskiej w 1911 r.

Dostrzegano już wówczas, że w zwalczaniu celów powietrznych wyjątkową rolę odgrywa czynnik czasu, z którym związana jest bezpośrednio szybkostrzelność oraz czas przygotowania środków ogniowych OPL do strzelania.

Rozwiązania obowiązujące dotychczas w artylerii naziemnej już nie wystarczały.

Wobec tych wymagań, wszelkie obliczenia musiały być dokonywane bez opóźnień, na bieżąco w stosunku do zmieniającej się sytuacji powietrznego pola walki, co wówczas było postulatem nierealizowalnym.

W 1914 roku przystępując do pierwszej wojny światowej, łącznie wszystkie armie dysponowały 23 wyspecjalizowanymi armatami przeciwlotniczymi. Kończąc tę wojnę dysponowały one łącznie w roku 1918 już 5865 takimi armatami.

O ile w początkowym okresie tej wojny OPL realizowano głównie przez rozmieszczanie armat przeciwlotniczych wzdłuż linii styczności wojsk, to znaczący wzrost ilościowy pod koniec wojny pozwolił na koncentrację artylerii przeciwlotniczej na szczeblu armii ogólnowojskowej, w osłonie najważniejszych elementów ugrupowania bojowego wojsk.

W wyniku doświadczeń pierwszej wojny światowej w zakresie obrony przeciwlotniczej powszechnie sądzono, że armaty przeciwlotnicze powinny wykonywać przede wszystkim zadania osłony walczących wojsk i innych ważnych obiektów stałych oraz zwalczać lotnictwo korygujące ogień artylerii, a także w razie konieczności zwalczać przeciwnika naziemnego. Ponadto, sądzono, że efektywne użycie artylerii przeciwlotniczej możliwe jest tylko przy scentralizowanym dowodzeniu na najwyższym szczeblu w siłach zbrojnych, a współdziałanie naziemnych środków walki z lotnictwem myśliwskim powinno być realizowane w oddzielnych strefach, przy wymianie przedstawicieli i sygnałów współdziałania. Artyleria powinna koncentrować wysiłek na zwalczaniu celów powietrznych bezpośrednio atakujących osłaniane obiekty, zaś lotnictwo myśliwskie na podejściach do nich.

Polska myśl wojskowa dosyć późno - w porównaniu z czołowymi państwami Europy - zajęła się OP w ogóle, w tym OPL wojsk. Polskie władze wojskowe nie wyniosły przecież własnych doświadczeń w tym względzie z pierwszej wojny światowej. Także wojna polsko-radziecka na długie lata była argumentem - w rękach wielu naszych decydentów - pozwalającym lansować tezy o małej celowości rozwoju OPL w ówczesnych warunkach geopolitycznych naszego kraju.

Niemniej jej manewrowy charakter spowodował sformułowanie w taktyce - uznawanych za poprawne do dzisiaj - zasad OPL wojsk w marszu.

W polskiej i europejskiej myśli wojskowej lat dwudziestych trwały zacięte polemiki o wzajemny priorytet lotnictwa myśliwskiego i artylerii przeciwlotniczej w zwalczaniu ŚNP. Za ówczesnie rewolucyjną należy uznać koncepcję M. Jureckiego, opublikowaną w 1931 roku na łamach "Przeglądu Lotniczego". Został tam po raz pierwszy sformułowany problem - do dzisiaj nurtujący specjalistów - konieczności współdziałania wszystkich biorących udział w walce ze ŚNP. Główna teza koncepcji M. Jureckiego, sprowadzająca się do połączenia wysiłków artylerii i lotnictwa myśliwskiego - jako rozwiązania optymalnego - aktualna jest do dzisiaj.

Istotne znaczenie dla rozwoju polskiej myśli wojskowej miało podjęcie - w latach trzydziestych - badań o charakterze niejako podstawowym, w obszarze OPL. Pojawiły się wówczas opracowania w miarę zwarte i spójne, dotyczące zagrożenia Polski uderzeniami lotnictwa naszych sąsiadów, roli i zadań OPL oraz sposobów jej sprawowania. Dopiero wówczas po raz pierwszy w polskiej myśli wojennej sformułowano postulaty utrzymywania w czasie pokoju sprawnego systemu OPL, który pierwsze uderzenia odpierałby - w myśl opracowanych wcześniej koncepcji - korygując je w miarę zdobywania doświadczeń.

Badania podstawowe zaowocowały również w latach trzydziestych publikacjami poświęconymi wyłącznie OPL wojsk. Zarysowały się w nich tendencje do tworzenia integralnych systemów OPL związku operacyjnego i taktycznego. W literaturze tego okresu można odnaleźć wyraźne ślady dążenia do naukowych uzasadnień słuszności tego działania oraz proponowanych w tym zakresie rozwiązań.

W połowie lat trzydziestych w Polsce OPL wojsk postrzegano już jako kompleks:

- rozpoznania, organizowanego w cztery linie posterunków obserwacyjno - meldunkowych;
- ognia artylerii, zorganizowanej w baterie rozmieszczane w trójkąt (jako ugrupowanie zasadnicze) bądź w linię do ognia zaporowego, co 3 - 5 km. Strzelanie prowadzono całością baterii, często przy pomocy przyrządu Brocqa - później przyrządu kierowania ogniem polskiej produkcji AS-2, bądź pojedynczymi armatami;
- działań LM, głównie na podejściach i w głębi;
- przedsięwzięć biernych, rozumianych podobnie jak współcześnie powszechna OPL;
- wsparcia logistycznego.

W czasie drugiej wojny światowej nastąpiła widoczna zbieżność polskiej doktryny wojennej z doktryną państw zachodnich - w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie oraz doktryną radziecką - w LWP. Zbieżność ta wynikała z przyjęcia określonych koalicyjnych zobowiązań, posiadanego uzbrojenia i wyposażenia oraz obowiązujących tam wzorów szkolenia.

Doświadczenia polskich sił zbrojnych na zachodzie to głównie teoria i praktyka wykonywania zadań obrony obszaru kraju przez lotnictwo myśliwskie (głównie doświadczenia polskich lotników w bitwie o Anglię), a następnie osłony bombowców biorących udział w dywanowych nalotach na Trzecią Rzeszę Niemiecką; jak również osłony wojsk i obiektów na polu walki realizowaną chociażby przez 318 dywizjon LM pod Ankoną w osłonie 2 KP. Cechą charakterystyczną tych doświadczeń jest wzbogacenie koncepcji osłony, opartej przede wszystkim na wzorach angielskich, polskimi doświadczeniami z kampanii wrześniowej.

Polskie siły zbrojne w ZSRR dysponowały do OPL początkowo artylerią przeciwlotniczą, później również lotnictwem myśliwskim i służbą obserwacyjno-meldunkową. Mimo wykonywania wspólnych zadań, te trzy komponenty OPL, do końca wojny nie występowały pod wspólnym dowództwem, co w znacznym stopniu decydowało o ich nieracjonalnym wykorzystaniu. W początkowym okresie, po utworzeniu korpusu, a następnie armii w ZSRR, koncentrowano wysiłek OPL do osłony przepraw, lotnisk, stanowisk dowodzenia, składów zaopatrzenia.

Dopiero w miarę zdobywania doświadczeń bojowych wypracowano specyficzne, podstawowe zasady OPL, w myśl których artylerię przeciwlotniczą wykorzystywano w sposób scentralizowany na szczeblu armii, najczęściej do osłony zgrupowań uderzeniowych, stacji załadowniczych i wylądowczych - dążąc do ostrzelania każdego celu powietrznego.

Lotnictwo myśliwskie wykorzystywano w zasadzie poza sferą ognia naziemnych środków, głównie na dalekich podejściach do osłanianych obiektów i w głębi operacyjnej.

Naturalna dwoistość teorii i praktyki prowadzenia walki ze ŚNP przez polskie siły zbrojne w okresie drugiej wojny światowej, po wojnie nie była przedmiotem wspólnych uogólnień, których celem byłoby doprowadzenie do syntezy doświadczeń "wschodnich i zachodnich". Decyzją polityczną odcięto się od prozachodniej polskiej myśli wojskowej.

Wobec narastającego napięcia międzynarodowego, już pod koniec lat czterdziestych dostrzeżono konieczność utrzymywania systemu OPL zdolnego do skutecznego przeciwstawienia się ewentualnym naruszyтелям przestrzeni powietrznej w okresie pokoju oraz odparcia

pierwszych uderzeń ŚNP. Pierwsze koncepcje rozwiązania tych problemów opracowano tuż po zakończeniu działań wojennych. Wypracowano wówczas praktyczne zasady wykorzystania artylerii przeciwlotniczej, pododdziałów obserwacyjno-meldunkowych, lotnictwa myśliwskiego oraz podstawy działalności organów dowodzenia systemami OP.

Lata czterdzieste należy niewątpliwie uznać za okres stagnacji w rozwoju polskiej taktyki wojsk OPL. Powołane po wojnie organa dowodzenia OPL w Wojsku Polskim (na szczeblu centralnym był nim Oddział OPL) zajęły się głównie tłumaczeniami podręczników i instrukcji z języka rosyjskiego na polski. Były co prawda podejmowane próby wypracowania oryginalnie polskich rozwiązań w tym okresie, ale pozostały one wyłącznie w sferze poglądów, publikowanych w Bellonie.

Czynnikiem, który wywarł niewątpliwy wpływ na zmianę poglądów co do roli i znaczenia OPL w walce zbrojnej - był konflikt koreański, w którym lotnictwo USA odgrywało pierwszoplanową rolę. Również rozwój w tym okresie raketowych ŚNP oraz lotnictwa w kierunku budowy superfortec, przyczynił się do rozwoju broni przeciwlotniczej.

Skutkiem tego było powszechne postulowanie zwiększenia potencjału OP, co wkrótce urzeczywistniono przez kilkakrotne zwiększenie liczebności armat przeciwlotniczych oraz utworzenie systemu obserwacji wzrokowej, obejmującej swym zasięgiem zachodnią oraz częściowo północną i południową granicę naszego kraju.

Wyposażenie czołowych państw w lotnictwo o napędzie odrzutowym spowodowało znaczny wzrost jego potencjalnych możliwości, powodując powstanie jakościowo nowych problemów związanych z OP. Próby rozwiązania tych problemów znajdujemy w wielu koncepcjach unowocześnienia naszej obrony przeciwlotniczej, uwzględniając w nich również posiadany sprzęt i obowiązujące struktury organizacyjne. Skutkiem krytycznej oceny obowiązującej wówczas doktryny OPL było sformowanie od podstaw wojsk obrony przeciwlotniczej obszaru kraju.

Wyposażenie naszych sił zbrojnych - na początku lat pięćdziesiątych - w nową technikę radiolokacyjną, zrodziło szereg nowych problemów natury organizacyjno-informacyjnej.

Skutkiem tego powstała pilna potrzeba opracowania sposobów rozpoznania ŚNP z wykorzystaniem techniki radiolokacyjnej. Konflikty w Korei i Wietnamie potwierdziły, przewidywany wówczas, zmasowany charakter użycia ŚNP. Wobec tego skupienie wysiłku OPL

na wybranych kierunkach, do osłony najważniejszych elementów ugrupowania, nadal uznawano za podstawową zasadę OPL.

Natomiast ewolucja sposobów pokonywania OPL w Wietnamie i na Bliskim Wschodzie była impulsem do kompleksowego podjęcia badań nad problematyką skuteczności zwalczania celów powietrznych, ale na małych wysokościach oraz w warunkach silnych zakłóceń radioelektronicznych. Opracowano wówczas i wdrożono zasady tworzenia pola radiolokacyjnego w pasie armii i frontu.

W drugiej połowie lat 50 wprowadzone zostają do uzbrojenie naszych wojsk 57 mm zestawy S-60, które wraz ze stacjami RLS i przelicznikami elektromechanicznymi stanowiły istotny krok w rozwoju OPL naszych sił zbrojnych. Skuteczny, kierowany ogień do celów powietrznych można odtąd było prowadzić również w nocy. Miało to decydujące znaczenie dla ciągłości osłony wojsk.

Lata sześćdziesiąte charakteryzują polską teorię OPL nie tylko wyjątkowym przyrostem potencjału merytorycznego, ale przede wszystkim metodologicznego. Na gruncie doświadczeń drugiej wojny światowej i konfliktu koreańskiego oraz istniejącego wówczas konfliktu wietnamskiego, adoptując dorobek badań operacyjnych oraz uwzględniając warunki jakie niesie za sobą użycie broni masowego rażenia podjęto wysiłek optymalizowania większości sfer OP. Nadal dominowały wówczas zasady koncentrowania wysiłku OPL na najważniejszych elementach ugrupowania operacyjnego, ścisłego współdziałania wszystkich elementów OPL oraz manewrowania nimi w toku operacji, ciągła dyspozycyjność systemów OPL oraz centralizacja dowodzenia. Podniesiono wówczas do rangi problemów odmiennosc rodzajów i typów ŚNP z perspektywy OPL. Dostrzegano konieczność uwzględnienia w OPL różnic o charakterze poszczególnych elementów ugrupowania operacyjnego wojsk oraz walorów bojowych dysponowanych środków OPL. Ponownie przywrócono do rangi podstawowej zasadę kompleksowości podkreślając, że żaden środek OPL nie jest w stanie wykonać wszelkich możliwych zadań osłony samodzielnie, lecz konieczne staje się kompleksowe wykorzystanie środków wzajemnie uzupełniających swoje właściwości bojowe.

Bojowe zastosowanie na skalę masową śmigłowców w wojnie wietnamskiej uzmysłowilo skalę zagrożenia niesionego przez ten nowy rodzaj ŚNP. Małe wysokości, wykorzystanie zasłon terenowych, czas przebywania w strefie ognia przeciwlotniczego mierzony sekundami - to tylko zasadnicze nowe problemy które musiały być rozwiązane przez OPL. Na

uzbrojenie wojsk OPL wchodziły samobieżne zestawy artyleryjskie oraz modernizowane są zestawy rozpoznawczo-przelicznikowe artylerii S-60.

Umożliwienie naszym siłom zbrojnym zakupu w ZSRR sprzętu raketowego zainicjowało w latach sześćdziesiątych zmiany w naszej taktyce wojsk OPL, przede wszystkim w zakresie walki ogniowej. Rozwinięto wówczas istniejące zasady OPL o zagadnienia realizacji zadań OPL metodą strefową, maskowania operacyjnego, zachowania żywotności bojowej poszczególnych komponentów OPL, tworzenia i działania doraźnych przeciwlotniczych oddziałów zaporowych oraz ruchomych powietrznych odwodów rakiet, zwalczania śmigłowców i rakiet skrzydlatych.

Wojna wietnamska oraz kolejne konflikty bliskowschodnie potwierdziły zasadność wypracowanych reguł OPL. Taktyka wojsk OPL wzbogaciła się w latach siedemdziesiątych o szczegółowe metodyki rozwiązania problemów i współdziałania, określania skuteczności, zasilania materiałowo-technicznego i informacyjnego systemów OPL oraz dydaktyki szczegółowej. Pojawiły się również pierwsze próby syntezy teorii OP.

Koniec lat siedemdziesiątych i początek osiemdziesiątych cechuje wprowadzenie do arsenałów sił powietrznych czołowych państw rakiet manewrujących, systemów wczesnego wykrywania i naprowadzania oraz początkuje budowę tzw. systemów wojen gwiazdnych.

W dowodzeniu wojskami OPL zauważa się wówczas tendencję dążenia do ujęcia procesu rozwiązywania problemów w schemat poprawnego postępowania naukowego oraz rozpoczyna intensywne prace nad automatyzacją procesów zdobywania, przetwarzania i udostępniania informacji o ŚNP oraz decydowania.

Wydaje się, że okres ten zapoczątkował etap instytucjonalnego uporządkowania prowadzonej działalności naukowej i ostatecznego określania metod i form prowadzenia tej działalności w Wojsku Polskim. Zwrot w kierunku traktowania OPL jako teorii naukowej - ze wszystkimi tego konsekwencjami - był dużym krokiem w rozwoju naukowym tej dziedziny i wydaje się, że obecnie jeszcze za wcześnie na pełną ocenę jego efektów.

Rozwój taktyki wojsk OPL był stymulowany trzema zasadniczymi czynnikami: rozwojem ŚNP i zmianami w sposobach ich użycia, rozwojem dysponowanych środków walki, stanem wiedzy o powietrznym wymiarze walki zbrojnej.

W Leksykonie Wiedzy Wojskowej obronę przeciwlotniczą wojsk określa się jako całościowy kształt zabiegów organizacyjno - wykonawczych i działań bojowych wojsk, przede wszystkim

wojsk obrony przeciwlotniczej i lotnictwa myśliwskiego, zmierzających do skutecznego zwalczania celów powietrznych nieprzyjaciela na różnych wysokościach, bez względu na warunki atmosferyczne i porę roku, uniemożliwienia im lub ograniczenia możliwości dotarcia do osłanianego obiektu (wojsk) i wykonanie uderzeń (rozpoznania)¹¹⁴.

Przytoczona definicja zawiera szereg nieścisłości. Przede wszystkim razi w niej rozmyty wyrażony alternatywnie cel OPL. Cel ten rodzi pytanie: jak dalece należy ograniczyć możliwości dotarcia ŚNP do osłanianego obiektu i wykonania uderzeń, by osiągnąć oczekiwany efekt OPL? W definicji brak odpowiedzi na to pytanie. Wątpliwość budzi określenie zakresu OPL wojsk jako całokształtu zabiegów organizacyjno - wykonawczych i działań bojowych wojsk realizowanych przez WOPL i lotnictwa myśliwskiego (LM). Z punktu widzenia obecnej wiedzy na temat zjawiska walki zbrojnej jakim jest OPL, podany w definicji Leksykonu zakres OPL jest zbyt wąski. Zastrzeżenia budzi także ograniczenie kręgu wykonawców OPL do WOPL i LM. Ponadto w analizowanej definicji brak miejsca OPL w walce zbrojnej i uwzględnienia w otoczeniu OPL większego systemu.

Pewien postęp w definiowaniu OPL zauważa się w literaturze przedmiotu na początku lat 80-tych, kiedy OPL definiowano już jako system działania. W „*Regulaminie walki przeciwl*otniczej” z 1982 r., definicję OPL ujęto następująco:

- „*System OPL jest to zespół sił i środków OPL danego szczebla organizacyjnego wojsk lądowych, zorganizowany do walki ze ŚNP, działający według jednolitej myśli przewodniej i jednolitego planu, kierowany przez dowódcę (szefa) zgodnie z decyzjami dowódcy ogólnowojskowego*”¹¹⁵.

Definicja z „*Regulaminu walki przeciwl*otniczej” w zasadzie oddaje istotę OPL, jednak wątpliwość budzi ujęcie OPL jako systemu działania zawężonego do sił i środków OPL danego szczebla organizacyjnego wojsk lądowych.

Pod pojęciem obrony przeciwlotniczej w siłach zbrojnych NATO, rozumie się całokształt przedsięwzięć mających na celu skuteczną osłonę wojsk w czasie prowadzenia działań bojowych i w rejonach ześrodkowania oraz osłonę ważnych obiektów wojskowych przed rozpoznaniem i uderzeniami lotnictwa, a także bezpilotowych środków napadu powietrznego głównie z małych wysokości.

¹¹⁴ Leksykon wiedzy wojskowej, MON, Warszawa 1979, s. 253.

¹¹⁵ Regulamin walki przeciwl

otniczej - Brygada, pułk, batalion, ASG, Warszawa 1982, s. 11.

Przełom w definiowaniu OPL nastąpił w wyniku rozwoju nauk wojskowych, a w nich podstaw teorii OP i teorii obrony powietrznej wojsk operacyjnych. OPL zaczęła być postrzegana przez teoretyków wojskowych jako zjawisko walki zbrojnej i jej część składowa. Doktryna obronna Polski przyjęta na początku lat 90-tych, zmieniła diametralnie uwarunkowania roli i miejsca OPL w systemie walki zbrojnej RP. OPL przestała realizować zadania koalicyjne, a rozpoczęła narodowe. Zakończyła ona ostatecznie etap funkcjonowania w warunkach jednoznacznie określonego przeciwnika powietrznego, a rozpoczęła funkcjonowanie w warunkach jego nieokreślenia, przy nie do końca sprecyzowanym i płynnym stanie lotnictwa sąsiadów.

Przyjmuje się, że w celu zapewnienia skutecznej osłony wojsk i ważnych obiektów wojskowych we wszystkich przedziałach wysokości i na dalekich podejściach, na korzyść OPL będą działać również siły OP rozmieszczone w strefie operacyjnej. Obrona przeciwlotnicza ma istotny wpływ na skuteczność OP, zwłaszcza w zakresie wykrywania i zwalczania celów powietrznych na bardzo małych i małych wysokościach.

W literaturze przedmiotu lat 90-tych istnieje wiele czytelnych dekompozycji zjawiska OP, umiejscawiających OPL według kryterium jej przedmiotu jako części OP¹¹⁶. Najbardziej adekwatną dla obecnej rzeczywistości jest następująca definicja obrony przeciwlotniczej.

Obrona przeciwlotnicza wojsk, to ta część obrony powietrznej, która obejmuje walkę ze wszystkimi rodzajami lotnictwa przeciwnika w przestrzeni powietrznej w interesie walczących wojsk (głównie) i innych obiektów.

Konsekwencją przyjęcia tak sformułowanej definicji OPL, zgodnej z teorią OP będzie postrzeganie OPL przez pryzmat ustaleń tej teorii odnośnie celu, zadań, form i sposobów ich realizacji oraz zasadniczych wskaźników OPL.

Rozwój teorii OP doprowadził do poszerzenia obszaru jej zainteresowań, co spowodowało powstanie stosownie do przyjętych ustaleń ontologicznych i epistemologicznych, przyjęcie definicji celu OP przez wzgląd poznawczy systemu OP wojsk jako:

◆ ideał systemu OP, który odnosi do kategorii państwa i nadaje mu brzmienie:

* zapewnienie bezpieczeństwa państwa w powietrznym jego obszarze;

¹¹⁶ Teoria obrony powietrznej wojsk operacyjnych, oprac. zbior. pod kier. B. Zdrodowskiego, AON, Warszawa 1994.

Obrona przeciwlotnicza wojsk cz. I, oprac. zbior. pod kier. B. Zdrodowskiego, AON, Warszawa 1994.

- ◆ zamierzenie systemu OP, które odnosi między innymi do wojsk operacyjnych, nadając mu brzmienie:
 - * celem OP jest powodowanie wykonania zadań przez bronione obiekty, mimo istnienia zagrożenia powietrznego;
- ◆ cel uniwersalny systemu OP wojsk, który określa jako:
 - * takie oddziaływanie na ŚNP, aby zmniejszyć ich potencjał bojowy do poziomu, w którym możliwości bojowe ŚNP będą mniejsze od potencjału krytycznego osłanianych wojsk (obiektów), zapewniając tym samym wykonanie przez te wojska (obiekty) zadań bojowych.

Podobnie istotę celu OPL polegającą na niedopuszczeniu przeciwnika powietrznego do wykonania zadania, podaje jedno z wydawnictw rosyjskich opisujących OPL wojsk lądowych.

„Przyjęto uważać, że cel obrony przeciwlotniczej polega na odparciu uderzeń przeciwnika powietrznego na zgrupowania wojsk, stanowiska dowodzenia, obiekty tyłowe i uniemożliwieniu mu zadania decydującego uderzenia”¹¹⁷ (tłumaczenie własne).

Powyższe rozważania pozwalają sformułować następującą definicję celu OPL.

Cel obrony przeciwlotniczej wojsk lądowych prowadzących działania operacyjne i taktyczne polega na zapewnieniu tym wojskom dogodnych warunków do realizacji zadań bojowych w sytuacji istnienia zagrożenia powietrznego.

Cel OPL osiąga siłę w wyniku realizowania dwóch zasadniczych funkcji: niszczenia (obezwładniania) ŚNP w powietrzu, informowania o zagrożeniu powietrznym.

OPL realizuje zadania:

- ostrzegania i stałego informowania wszystkich organów dowodzenia wojsk lądowych o zagrożeniu powietrznym;
- uczestniczy w uniemożliwieniu przeciwnikowi powietrznemu wywalczenia przewagi w powietrzu w ramach OP RP;

¹¹⁷ Andiersien Ju., Drożżin A., Łozik P., Pratiwawazdusznaja abarona suchapytnych wojsk, MO, Moskwa 1979.

- osłony związków operacyjnych (ZO) i związków taktycznych (ZT) prowadzących działania operacyjne i taktyczne;
- osłony obiektów i urządzeń logistycznych na obszarze zajmowanym przez ZO, mających istotne znaczenie dla prowadzenia działań operacyjnych;
- osłony innych obiektów mających istotne znaczenie dla skutecznego prowadzenia działań operacyjnych.

Zadania OPL mogą być realizowane sposobami strefowo - obiektowej i bezpośredniej.

OPL sposobem strefowo-obiektowym polega na stworzeniu wielowarstwowej strefy ognia rakiet przeciwlotniczych na podejściach ŚNP do osłanianego obiektu oraz strefy ognia raketowo - artyleryjskiego wokół obiektu osłony. Najkorzystniej jest ją realizować w osłonie wielu obiektów, rozmieszczonych na znacznym obszarze, dysponując dużym i różnorodnym potencjałem bojowym.

OPL bezpośrednia polega na stworzeniu wielowarstwowej strefy ognia raketowo-artyleryjskiego wokół obiektu osłony. Realizowana powinna być w sytuacjach deficytu środków walki OPL, bądź ograniczonej liczby obiektów wymagających osłony. Jest ona ukierunkowana na osłonę konkretnych obiektów przed ŚNP atakującymi z małych odległości i wysokości. Za bezpośrednią OPL odpowiada dowódca każdego obiektu (ZT, oddziału, pododdziału, obiektu komunikacyjnego, lotniska itp.). Umiejętne łączenie strefowo - obiektowej i bezpośredniej OPL jest jednym z podstawowych warunków skuteczności OPL.

OPL powinna spełniać pięć głównych wymagań:

- powinna być **okrężna**, w sensie możliwości oddziaływania na ŚNP z każdego kierunku;
- powinna być **elastyczna**, zapewniająca zdolność do szybkiej koncentracji wysiłku na kierunkach oraz miejscu i czasie wynikających z rozwoju sytuacji operacyjnej;
- powinna być **głęboko urzutowana**, zapewniająca ciągłość oddziaływania na ŚNP przeciwnika na całej głębokości ZO, we wszystkich formach działań operacyjnych i taktycznych;
- powinna ją cechować **wysoka mobilność**, ponieważ wszystkie środki OPL muszą być przygotowane do skoncentrowanego użycia już w momencie rozpoczęcia zbrojnych działań wojennych, w celu odpierania pierwszych uderzeń powietrznych;

- powinna być żywotna, czyli odporna na destrukcyjne działanie przeciwnika.

Dla osiągnięcia celu oraz wykonania zadań OPL organizuje się system OPL.

System OPL jest zbiorem elementów, których działania zmierzają do osłony różnej klasy obiektów przed oddziaływaniem ŚNP oraz wszelkich relacji w jakie te elementy wchodzi podczas prowadzenia walki przeciwlotniczej.

W strukturze funkcjonalnej w systemie OPL wyróżnia się podsystemy: dowodzenia, rozpoznania, ognia, zabezpieczenia.

Podsystem dowodzenia to zbiór organów i środków dowodzenia OPL wyróżnionych ze względu na zachodzące między nimi relacje informacyjno - decyzyjne. Jest on powołany do takiego oddziaływania na pozostałe elementy systemu OPL, aby podejmowały one działanie w kierunku wywołania pożądanych zmian w stanie sytuacji bojowej.

Podsystem rozpoznania to zbiór elementów wyspecjalizowanych w zdobywaniu, przetwarzaniu i udostępnianiu informacji o ŚNP i zachodzących między nimi relacji informacyjnych.

Podsystem ognia jest zbiorem środków (OPL i niespecjalistycznych) oddziałujących na obiekty powietrzne oraz istniejących między nimi relacji, którego celem jest zniszczenie (obezwładnianie) ŚNP w powietrzu.

Podsystem zabezpieczenia jest zbiorem elementów wszechstronnie zasilających (informacyjnie, materiałowo, technicznie i osobowo) oraz wspomagających (powszechna OPL) cały system OPL, wraz z zachodzącymi między nimi różnego rodzaju relacjami.

Zasadniczym elementem realizującym zadania OPL są wojska OPL

Wojska OPL stanowią rodzaj wojsk lądowych a organizacyjnie składają się ze związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów: raketowych, raketowo - artyleryjskich, radiotechnicznych i raketowo - technicznych.

Wchodzi w skład ogólnowojskowych związków operacyjnych (OZO), ZT, oddziałów i pododdziałów wojsk lądowych, a także ZT i oddziałów innych rodzajów wojsk.

Wojska OPL zorganizowane w ZT, oddziały i pododdziały raketowe, raketowo - artyleryjskie i artyleryjskie cechuje wysoka skuteczność rażenia (ognia) i manewrowość. Stanowią one zasadniczą siłę ogniową w systemach OPL OZO, ZT i oddziałów.

Przeznaczone są do niszczenia i obezwładniania ŚNP przeciwnika we wszystkich przedziałach wysokości (bardzo małych - do 200 m; małych - od 200 do 1000 m; średnich - od 1000 do 4000 m; dużych od 4000 do 12000 m i stratosferycznych - powyżej 12000 m) i prędkości lotu.

Umożliwia to osłonę wojsk i innych obiektów we wszystkich formach działań operacyjnych i taktycznych.

Na wyposażeniu ZT, oddziałów i pododdziałów raketowych i raketowo - artyleryjskich znajdują się różne pod względem zasięgu, sposobów naprowadzania i możliwości rażenia ŚNP zestawy, które klasyfikuje się jako: przeciwlotnicze zestawy raketowe (PZR), przeciwlotnicze zestawy raketowo - artyleryjskie (PZRA) oraz przeciwlotnicze zestawy artyleryjskie (PZA).

PZR i PZRA w zależności od odległości strzelania dzielą się na: bliskiego zasięgu - do 15 km, małego zasięgu - do 35 km i średniego zasięgu do 100 km. Zestawy te cechuje: duża skuteczność ognia, dokładność naprowadzania, możliwość niszczenia i obezwładniania różnych typów ŚNP w różnych zakresach prędkości i wysokości lotu, zdolność prowadzenia walki niezależnie od warunków atmosferycznych, pory roku i doby, stosowanych przedsięwzięć walki radioelektronicznej (WRe) przez przeciwnika.

Wymienione walory sprawiają, że PZR i PZRA są podstawowym środkiem rażenia wojsk OPL.

PZA ze względu na kaliber dzielą się na: przeciwlotnicze karabiny maszynowe (do 20 mm), małego kalibru (do 60 mm), średniego kalibru (do 100 mm). Mogą one niszczyć i obezwładniać samoloty i śmigłowce głównie na małych wysokościach oraz w razie potrzeby cele naziemne i nawodne.

Oddziały i pododdziały radiotechniczne przeznaczone są do rozpoznania przeciwnika w obszarze powietrznego pola walki. Ich zadania polegają na wyposażeniu wszystkich ZT, oddziałów i pododdziałów wojsk OPL w bojową informację radiolokacyjną, a także powiadamianiu własnych wojsk i obiektów o działalności przeciwnika w powietrzu.

W ich wyposażeniu znajdują się manewrowe radiolokacyjne stacje wstępnego poszukiwania (RSWP) i radiolokacyjne wysokościomierze o różnych zakresach częstotliwości, zestawy zautomatyzowanego dowodzenia oraz urządzenia identyfikacji własnych ŚNP.

Wyposażenie to umożliwia wykrywanie celów powietrznych na odległościach i wysokościach umożliwiających skuteczne ich niszczenie przez zestawy rażenia oraz ciągle określanie: kierunków oraz ugrupowania nalotów ŚNP przeciwnika, współrzędnych celów, składu, przynależności i charakteru jego działania oraz bieżącej kontroli przelotów własnych ŚNP.

Oddziały i pododdziały raketowo-techniczne przeznaczone są do przechowywania (w ustalonych stopniach gotowości bojowej) zapasów rakiet przeciwlotniczych bliskiego i małego zasięgu, ich przygotowania do bojowego użycia (elaboracji) oraz ich dostarczenia do wojsk OPL.

Wojska OPL charakteryzują się dużymi możliwościami bojowymi, które określa się za pomocą jakościowych i ilościowych wskaźników charakteryzujących zdolność ZT, oddziałów i pododdziałów do osiągnięcia celu i wykonania zadań walki przeciwlotniczej. Wyróżnia się możliwości rozpoznania, ogniowe i manewrowe.

Możliwości rozpoznania określają zdolność wykrywania z określonym prawdopodobieństwem obiektów powietrznych, ich identyfikacji oraz jednoczesnego śledzenia.

Możliwości ogniowe określa oczekiwana liczba zniszczonych celów powietrznych w nalocie (uderzeniu ŚNP) przy zużyciu określonego limitu rakiet i amunicji przeciwlotniczej.

Możliwości manewrowe charakteryzują: zdolność przejścia wojsk OPL z położenia marszowego w bojowe (i odwrotnie), możliwości marszowe, możliwości przeniesienia wysiłku ogniowego na kolejne cele powietrzne.

ZT, oddziały i pododdziały wojsk OPL w zależności od sytuacji operacyjno - taktycznej, mogą prowadzić walkę przeciwlotniczą w ugrupowaniu marszowym i bojowym.

Ugrupowanie wojsk obrony przeciwlotniczej w ogólnym rozumieniu powinno stwarzać jak najlepsze warunki do wykonania zadania bojowego, zwłaszcza zapewnić optymalne użycie wszystkich środków OPL, skupienie wysiłku na najważniejszych kierunkach (rejonach, obiektach), wykonanie manewru oraz wykorzystanie w walce właściwości terenu.

Ugrupowanie marszowe to uszykowanie wojsk OPL do przemieszczania w formie marszu, składające się z kolumn oddziałów (pododdziałów) maszerujących samodzielnie lub w ugrupowaniu marszowym (przedbojowym) osłanianych wojsk. Powinno ono zapewnić szybkie i sprawne wykonanie marszu, prowadzenie ognia w ruchu i z krótkich przy-

stanków, rozwinięcie w ugrupowanie bojowe oraz utrzymanie dowodzenia.

Ugrupowanie bojowe wojsk obrony przeciwlotniczej to uszykowanie i rozmieszczenie ich w terenie odpowiednio do celu walki przeciwlotniczej. Składa się z kilku rzutów (linii) i odwodu. W jego składzie występują następujące stałe elementy: oddziały i pododdziały raketowe, raketowo - artyleryjskie, artyleryjskie, radiotechniczne, stanowiska dowodzenia i techniczne, a także pododdziały oraz urządzenia logistyczne. Powinno ono zapewnić: pełne wykorzystanie możliwości bojowych środków walki przeciwlotniczej; ciągłe współdziałanie z osłanianymi wojskami (obiektami), sąsiadami i wojskami OP; wzajemną osłonę wszystkich elementów ugrupowania, wykonanie manewru, wykorzystanie warunków terenowych, najmniejszą wrażliwość na uderzenia wszystkich rodzajów broni oraz utrzymanie dowodzenia.

Odpowiednio do celu, zadania bojowego i warunków walki, dla zadania ŚNP przeciwnika maksymalnych strat oraz skutecznej osłony wojsk (obiektów) w ważnych etapach operacji (walki) koncentruje się odpowiednią liczbę oddziałów i pododdziałów przeciwlotniczych.

Koncentracja wysiłku wymusza konieczność tworzenia dodatkowych elementów ugrupowania bojowego, do których należą: zgrupowania wojsk OPL do osłony kompleksu obiektów, grupy wojsk OPL w osłonie obiektu oraz zasadzki przeciwlotnicze i pododdziały wędrownie.

ZT, oddziały i pododdziały wojsk OPL jako jednostki wysoce manewrowe, są zdolne szybko zmieniać swoje ugrupowanie bojowe oraz przegrupowywać się w tempie wymaganym przez osłaniane wojska (obiekty).

Wojska obrony przeciwlotniczej prowadzą walkę z przeciwnikiem powietrznym według określonych zasad.

Zasady obrony przeciwlotniczej to ukształtowane historycznie, uogólnione w oparciu o doświadczenia wojenne, reguły przygotowania i prowadzenia walki przeciwlotniczej, których stosowanie jest warunkiem uzyskania, utrzymania i wykorzystania przewagi ilościowej i jakościowej nad przeciwnikiem powietrznym, aby z jak najmniejszymi stratami osiągnąć cel walki przeciwlotniczej w możliwie najkrótszym czasie.

Do zasad $\overline{\text{OPL}}$, ze względu na jej cechy swoiste zalicza się: cel walki przeciwlotniczej, jedność dowodzenia, zdolność bojową wojsk OPL, kompleksowość, ekonomię sił, zaskoczenie, aktywność, manewr, współdziałanie i żywotność.

Cel walki przeciwlotniczej polega na osłonie wojsk i obiektów przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza, a tym samym stworzeniu im dogodnych warunków do wykonania zadania bojowego. Osiągnięcie celu jest możliwe wspólnym wysiłkiem wszystkich sił i środków wojsk OPL w ścisłym współdziałaniu z osłanianymi wojskami, lotnictwem myśliwskim, wojskami raketowymi obrony powietrznej, pododdziałami zakłóceń radioelektronicznych (RE) i wojskami OPL sąsiadów. Optymalne wykorzystanie wojsk jest jednym z podstawowych warunków osiągnięcia celu walki przeciwlotniczej.

Jedność dowodzenia wynika z nadrzędnego kryterium funkcjonowania systemu OPL, którym jest cel prowadzenia walki z ŚNP. Istota tej zasady polega na optymalnym wykorzystaniu posiadanego potencjału bojowego przez niższe szczeble dowodzenia, aby zapewnić skuteczną osłonę wojsk i innych obiektów, a jednocześnie doprowadzić do osiągnięcia celu walki przeciwlotniczej. Zasada ta uprawnia poszczególne szczeble dowodzenia wojsk OPL do centralizacji lub decentralizacji dowodzenia ogniowego i kierowania ogniem.

Zasada zachowania zdolności bojowej wojsk OPL wynika ze znaczenia, jakie przeciwnik powietrzny przypisuje osiągnięciu zaskoczenia uderzeniami z powietrza przy dużych możliwościach rażenia współczesnych i przyszłościowych ŚNP. konieczność utrzymania ciągłej i wysokiej gotowości bojowej jest podstawowym wymogiem stawianym wojskom OPL. Uwzględnia ona realizację zasadniczego zadania jakim jest osłona ugrupowania bojowego ZO, ZT i oddziału ogólnowojskowego. Zachowanie stałej zdolności do podjęcia walki przez wojska OPL pozwala je efektywnie wykorzystać, w zależności od etapu działań, roli i miejsca systemu w ugrupowaniu bojowym. Poprzez tą zasadę należy rozumieć zdolność ZT, oddziałów i pododdziałów OPL do zorganizowanego podjęcia działań w określonym czasie i miejscu dla osiągnięcia celu walki przeciwlotniczej, a po jej wykonaniu odtworzenie zdolności bojowej w celu podjęcia dalszych działań.

Istota tej zasady przejawia się w: zachowaniu gotowości bojowej wojsk OPL, ilości i jakości posiadanych środków walki, sprzętu bojowego, jego stanu technicznego i gotowości do użycia w walce, poziomemu wyszkoleniu bojowego w ZT, oddziałach i pododdziałach OPL, możliwościach i sprawności wsparcia logistycznego, zwłaszcza w środki bojowe (rakiety, a-

municja plot) oraz terminowy, sprawny na wysokim poziomie serwis techniczny.

Ponadto wyraża się ona w: bezpośrednim przygotowaniu ZT, oddziałów i pododdziałów OPL do walki, stopniu ukończenia, stanie zapasów, przygotowaniu techniki bojowej do walki, a przede wszystkim przygotowaniu dowódców i sztabów do wykonania zadania; możliwościach rozpoznania ŚNP oraz ustaleniu charakteru ich działań; utrzymaniu dyżurnych środków do natychmiastowego skutecznego działania; odporności na uderzenia ŚNP poprzez rozbudowę stanowisk startowych i ogniowych oraz maskowaniu - w tym budowie stanowisk pozornych; manewrze oddziałami i pododdziałami OPL; manewrze środkami bojowymi (raketami i amunicją); odporności na uderzenia radioelektroniczne; szeroko pojętym zabezpieczeniu działań bojowych; odtworzeniu zdolności bojowej ZT, oddziałów i pododdziałów OPL (przywrócenie sprawności naruszonego systemu ognia); ustaleniu stopnia zdolności bojowej systemu OPL, przeniesieniu wysiłku OPL na wojska (obiekty), które zachowały zdolność bojową.

Kompleksowość polega na skoordynowaniu działania środków OPL różnej klasy (raketowe, raketowo - artyleryjskie, artyleryjskie) i o zróżnicowanych możliwościach ogniowych wykorzystywanych w określonym etapie działań, powiązanych ze sobą celem walki ze ŚNP.

Zgrupowanie wojsk w najważniejszych etapach walki powinno być osłaniane przez wszystkie możliwe środki OPL (pododdziały OPL oddziałów ogólnowojskowych, oddziały OPL ZT i ZO, środki przełożonego i sąsiadów oraz lotnictwo myśliwskie). Takie użycie wszystkich środków może zapewnić wojskom skuteczną osłonę, a także umożliwić zwalczanie ŚNP wykonujących ataki różnymi środkami, z różnych wysokości i odległości, w różnych warunkach terenowych, meteorologicznych, radioelektronicznych oraz każdej porze dnia i nocy.

Ekonomia sił to racjonalny podział sił i środków OPL według zadań i kierunków działania osłanianych elementów ugrupowania bojowego ZO i ZT, gwarantujące osiągnięcie celu walki OPL. Istota tej zasady wyraża się w: angażowaniu wojsk OPL do osłony najważniejszych w danym okresie walki elementów ugrupowania bojowego ZO i ZT, racjonalnym podziale sił i środków OPL, wykorzystaniu na najważniejszym kierunku oddziałów, pododdziałów OPL o wysokiej skuteczności działania, zgromadzeniu na kierunku działania osłanianych elementów ugrupowania bojowego różnego typu sprzętu w celu zapewnienia wymaganej efektywności systemu OPL.

Wyraża się ona także w: utrzymaniu sił i środków o różnych stopniach gotowości bojowej; ześrodkowaniu sił i środków OPL w decydującym miejscu i czasie; tworzeniu przewagi w środkach OPL; wykorzystaniu środków odpowiednio do warunków działania (terenowych, atmosferycznych, operacyjnych); racjonalnym wykorzystaniu systemu informacyjnego (planowy manewr, zdobywaniu informacji od przełożonego i sąsiadów); racjonalnym wykorzystaniu możliwości bojowych środków OPL; odpowiedniej strukturze organizacyjnej w celu optymalnego wykorzystania wojsk OPL; nieszablonowości działania oraz umiejętności szybkiego ześrodkowania środków OPL; przewadze technologicznej, ekonomicznej, intelektualnej i organizacyjnej.

Zasada ekonomii sił zawiera w sobie wiele treści, które wskazują drogę do optymalnego wykorzystania posiadanego potencjału.

Takie kategorie jak: przewaga, ześrodkowanie sił, środków i wysiłków w celu osłony ZO (ZT) oraz posiadanie odwodów tworzą strukturę zasady ekonomii sił.

Zaskoczenie - to niespodziewane dla przeciwnika użycie oraz działanie wojsk OPL w celu dezorganizacji uderzeń ŚNP, zadaniu im maksymalnych strat przed wykonaniem zadania bojowego, a tym samym pozbawienie go inicjatywy.

Zasada zaskoczenia przejawia się w: nieoczekiwanym, nagłym, szybkim, zdecydowanym działaniu wojsk OPL, poprzez utrzymanie dyżurów bojowych i organizację zasadzek; nasyceńniu systemu OPL na kierunku głównego uderzenia zestawami przeciwlotniczymi o różnych możliwościach bojowych; organizacji systemu ognia; utrzymaniu w tajemnicy zamiaru rozebrania walki przeciwlotniczej; dezinformowaniu przeciwnika; zaskoczeniu technologicznym; maskowaniu radioelektronicznym; nieszablonowym użyciu środków rozpoznania i rażenia; maksymalnym wykorzystaniu naturalnych właściwości terenu w celu przyjęcia trudnego do wykrycia przez przeciwnika ugrupowania bojowego; utrzymaniu wojsk OPL do natychmiastowego działania.

Zaskoczenie w walce przeciwlotniczej jest trudne do osiągnięcia bo nie ma na nie recepty. Trudność ta dowodzi, że jeżeli zostanie ono osiągnięte, to korzyści w walce z ŚNP mogą być znaczne. Jednak dążenie do zaskoczenia nie może być celem samym w sobie, należy zaskakiwać i nie dać się zaskoczyć. Aby to osiągnąć należy dysponować możliwościami zorganizowania skutecznego systemu rozpoznania ŚNP i możliwości wykonania szybkiego manewru.

Aktywność - to nieustanne dążenie do narzucenia przeciwnikowi swojej woli poprzez zmuszenie ŚNP do działań odpowiadających i korzystnych dla systemu OPL. Dla zapewnienia aktywności w walce ze ŚNP wymagane jest szybkie, racjonalne reagowanie na zaistniałą sytuację powietrzną, celowe stosowanie manewru ogniem i środkami OPL. Ważnym elementem aktywności jest wykazanie inicjatywy, przebojowości, silnej woli, a także umiejętne podejmowanie ryzyka przez dowódców. Szczególnym wyrazem aktywności w OPL jest ciągłe dążenie do utrzymania przewagi w obszarze powietrznego pola walki. aktywność powinna być oparta na kalkulacjach, ocenie sytuacji, celowym i racjonalnym działaniu.

Istota tej zasady w OPL wyraża się w stałym dążeniu do uniemożliwienia wykonania zadania przez ŚNP, a osiągnąć ją można poprzez: stałe dążenie do zadania ŚNP możliwie maksymalnych strat; prowadzenie aktywnych i intensywnych działań w sposób zaskakujący i trudny do przewidzenia; uniemożliwienie wykonania zadania przez ŚNP; utrzymanie w ciągłej gotowości części systemu do działania; sprawny i odporny system rozpoznania oraz ciągłą znajomość sytuacji powietrznej; organizowanie zasadzek przeciwlotniczych i forteli; wprowadzenie w błąd przeciwnika co do organizacji systemu OPL poprzez działania dezinformujące i maskujące; szerokie stosowanie manewru; działania wyprzedzające poprzez niszczenie ŚNP na ziemi; przewidywanie rozwoju sytuacji; podejmowanie nieszablonowych decyzji; elastyczne korygowanie zaplanowanych działań.

Działania te mają doprowadzić do przejęcia inicjatywy, narzucenia przeciwnikowi swojej woli, co w efekcie końcowym powinno przynieść rezygnację z wykonania zadania przez przeciwnika powietrznego.

Manewr jest jednym z zasadniczych czynników osiągnięcia powodzenia w walce ze ŚNP. Wykonuje się go w celu utworzenia w krótkim czasie optymalnego w odniesieniu do zaistniałej sytuacji ugrupowania wojsk OPL oraz ześrodkowania ich wysiłku do osłony wojsk (obiektów) wykonujących najważniejsze zadania, a także w celu odtworzenia naruszonego systemu OPL.

Istotą manewru wojskami OPL jest zdobycie tzw. przewagi względnej, a w sytuacjach gdy wojska własne posiadają panowanie w powietrzu, może to być przewaga bezwzględna nad ŚNP. Poprzez manewr można stworzyć lepsze warunki do skutecznego użycia wojsk OPL. Nie oznacza to, że celem zastosowania manewru jest doprowadzenie do koncentracji w określonym czasie i miejscu wojsk OPL. Manewr polega między innymi na zaskoczeniu ŚNP oraz powinien zapewnić żywotność systemu. Wykonanie manewru wymaga wyjątkowo racjonalne-

go wykorzystania możliwości środków wojsk OPL. Manewr wojskami powinien być prosty, skryty i szybki. Manewr ogniem ma również duże znaczenie w bezpośredniej walce z ŚNP. Szybkie przenoszenie ognia, szybkie podejmowanie decyzji o kolejności zwalczania ŚNP przeciwnika, zapewnia skuteczną osłonę elementów ugrupowania ZO (ZT). Manewr ogniem wykonywany może być w celu ześrodkowania ognia dla jednoczesnego lub kolejnego niszczenia kilku celów.

Ważną rolę odgrywa manewr środkami (rakietami, amunicją) w osiąganiu celu walki. Poprzez właściwie zaplanowane zasilanie systemu OPL w środki walki stwarzamy warunki do uzyskania powodzenia.

Idea manewru w wojskach obrony przeciwlotniczej wynika z celu walki. Podejmując decyzję o manewrze należy wszechstronnie ocenić możliwości i sposoby działania przeciwnika powietrznego w okresie przygotowania i prowadzenia manewru. Każdy manewr, aby osiągnąć swój cel, musi być wszechstronnie przygotowany i zabezpieczony.

Szczególną rolę podczas wykonywania manewru odgrywa współdziałanie z lotnictwem myśliwskim, środkami OPL przełożonego oraz sąsiadami. Konieczność manewrowania dyktuje jedna z reguł, która mówi, że dla osiągnięcia zwycięstwa nie można być wszędzie jednocześnie silnym. Bez manewru trudne, a czasami niemożliwe jest zastosowanie zasad OPL takich jak: celowość działań, ekonomia sił zaskoczenie, aktywność, żywotność, jak również kompleksowość i współdziałanie.

Współdziałanie jest to integrowanie, precyzyjne zespalanie wysiłków sił i środków osiągających cele walki przeciwlotniczej.

Utrzymywanie nieprzerwanego współdziałania między poszczególnymi elementami systemu OPL z osłanianymi wojskami, lotnictwem, obroną powietrzną, pododdziałami WRE i wojskami OPL sąsiadów polega na: uzgodnionym działaniu wszystkich sił co do zadań, stref, czasu i sposobu wykonania postawionych zadań.

Szczególną wagę posiada współdziałanie z LM przy podziale wysiłku we wspólnej strefie działań i na granicach stref. Do zasad współdziałania LM z systemem OPL należy zaliczyć: wspólnotę celu działania, swobodę działania, współzależność skuteczności działania i bezpieczeństwa własnego lotnictwa, jednolitości informacji oraz racjonalności wysiłku. Istota współdziałania zawiera się w skoordynowaniu i zsynchronizowaniu działań wszystkich elementów systemu OPL w celu zapewnienia maksymalnej skuteczności wszystkich działających

środków OPL. Brak właściwie zorganizowanego współdziałania może doprowadzić do nie osiągnięcia celu walki. Dlatego należy prowadzić nieustanną i szczegółową koordynację działań bojowych, zwłaszcza ZT, oddziałów i pododdziałów OPL, które wspólnie wykonują te same zadania taktyczne i ogniowe. Równie w przypadku realizacji odmiennych zadań poszczególne systemy OPL powinny ze sobą współdziałać, ponieważ obiekt który zwalczają (ŚNP przeciwnika) jest wspólny (często mogą to być te same grupy ŚNP). Dobrze zorganizowane współdziałanie umożliwi zwiększenie potencjału bojowego w walce z ŚNP, nie należy jednak narzucać podwładnym sposobów wykonania zadania, lecz umożliwić im samodzielny wybór wariantu działania. Narzucanie podwładnym w ramach współdziałania rozwiązań oraz sposobu wykonania określonych zadań nie tylko ogranicza swobodę działania lecz zdejmuje z nich odpowiedzialność za ich wykonanie. Aby osiągnąć cel walki, współdziałanie powinno być: dokładne, ciągłe, elastyczne i kompleksowe.

Rola współdziałania w OPL wzrasta wraz z rozwojem technicznym systemów dowodzenia, rozpoznania i środków walki, który prowadzi do zwiększenia możliwości bojowych wojsk OPL, a związku z tym dalszy rozwój form i sposobów współdziałania będzie nieustanny. Potrzeba ciągłego doskonalenia form i metod współdziałania wynikać będzie z doskonalenia techniki wojskowej oraz stałego wzrostu uczestników walki, których należy osłonić od uderzeń ŚNP.

Żywotność obrony przeciwlotniczej przejawia się w zdolności do prowadzenia działań bojowych w warunkach użycia nie tylko broni masowego rażenia, ale przede wszystkim broni precyzyjnej oraz radioelektronicznej. Zwiększenie żywotności bojowej oznacza działanie, które ma na celu wydłużenie czasu trwania zdolności bojowej lub niedopuszczenie do utraty zdolności bojowej.

Żywotność systemu OPL określają cztery atrybuty: skrytość, odporność, trwałość i przywracalność.

Skrytość jest skutkiem wszystkich działań realizowanych przez wojska OPL, mających na celu obniżenie efektywności rozpoznania przeciwnika. Odporność kształtowana jest przez działania obniżające skuteczność ognia przeciwnika. Trwałość polega na wydłużeniu walki przez system OPL. Natomiast przywracalność kształtowana jest przez przedsięwzięcia i działania podnoszące gotowość systemu OPL do szybkiego odtworzenia zdolności bojowej w przypadku jej utraty.

Atrybuty żywotności wzmocnione są w systemie OPL przede wszystkim poprzez realizację następujących sposobów zwiększenia żywotności: organizacji walki, rozśrodkowania, maskowania, rozbudowy inżynieryjnej, obrony radioelektronicznej, manewru, osłony stanowisk startowych i ogniowych, utrzymaniu odwodów i rezerw, aktywizowania walki, odtwarzaniu zdolności bojowej i przygotowaniu stanu osobowego do walki. Tylko kompleksowa realizacja powyższych form może przyczynić się do zachowania przez system OPL zdolności do skutecznego odparcia uderzeń ŚNP przeciwnika na osłaniane wojska, obiekty i uniezależnienia jego wyniku walki od oddziaływania środków napadu powietrznego.

– 5. TAKTYKA WOJSK INŻYNIERYJNYCH

Taktyka wojsk inżynieryjnych pojawiła się z chwilą wykorzystywania na polu walki pododdziałów wojsk inżynieryjnych. Określała sposoby działania pododdziałów, grup i pojedynczych żołnierzy poszczególnych specjalności inżynieryjnych podczas budowy mostów, urządzania innych przepraw, wzmocnienia budowli obronnych i prowadzenia prac minersko-podziemnych.

Wojska inżynieryjne w przeszłości miały różne nazwy i formy organizacyjne oraz zmieniały się zasady ich wykorzystania. Na przestrzeni dziejów w zależności od znaczenia poszczególnych prac i obiektów inżynieryjnych w działaniach zbrojnych, przyjmowały nazwę korpusu inżynierów, jednostek saperów, pontonierów, minerów i pionierów. W formie zorganizowanych oddziałów technicznych pojawiły się w XVI w. i od tego czasu stanowiły element składowy każdej armii razem z oddziałami artylerii. Następuje to początkowo w armii francuskiej (1673-1681), a w latach 1701-1714 wojska inżynieryjne zostają utworzone w armiach Austrii i Niemiec. W XVIII w. wojska inżynieryjne ukształtowały i wyodrębniły się w armiach większości państw europejskich.

W Polsce na podstawie ustawy Sejmu Konwokacyjnego w 1764 zorganizowano pierwszy pododdział wojsk inżynieryjnych. Od tego czasu notuje się początki stałej organizacji wojsk technicznych, w skład których wchodziły wojska inżynieryjne. Szczytowy rozwój wojsk inżynieryjnych w okresie przedrozbiorowym następuje w powstaniu kościuszkowskim (1794 r.). Rolę sztabu do rozwiązywania spraw inżynieryjnych oraz sporządzania map spełniał utworzony w 1775 roku korpus inżynierów. Na uwagę zasługuje fakt formowania pododdziałów saperskich w składzie innych rodzajów wojsk, zwłaszcza w piechocie i artylerii. W okresie utraty niepodległości Polski wojska inżynieryjne na terenie kraju zostały rozformowane.

Z czasem z wojsk inżynieryjnych wyodrębniono wojska: łączności, komunikacji, chemiczne, samochodowe, reflektorów oraz aeronautyczne. Znaczny rozrost wojsk inżynieryjnych nastąpił bezpośrednio przed i w czasie I wojny światowej, gdy jednostki inżynieryjne weszły w skład armii, korpusów, dywizji, a nawet pułków. W drugiej wojnie światowej, jakościowy postęp w wyposażeniu wojsk inżynieryjnych (wprowadzenie do pododdziałów większej liczby sprzętu mechanicznego) oraz dalsza specjalizacja umożliwiły zwiększenie zdolności do wykonywania zadań inżynieryjnych. W armii amerykańskiej walczącej w Europie wojska

inżynieryjne stanowiły 15-20% stanu ogólnego żołnierzy. W armii radzieckiej w 1942 roku dokonano wielkich zmian organizacyjnych wojsk inżynieryjnych, kładąc nacisk na tworzenie związków taktycznych i oddziałów podporządkowanych centralnemu dowództwu. Do rozbudowy inżynieryjnej rubieży obronnych w głębi kraju organizowano armie inżynieryjno-budowlane. Bezpośrednio po drugiej wojnie światowej strukturę i wyposażenie wojsk inżynieryjnych zmieniano pod wpływem rozwoju środków walki, a szczególnie broni masowego rażenia.

Obecnie wojska inżynieryjne to rodzaj wojsk przeznaczony do realizacji zadań i prac inżynieryjnych związanych głównie z zabezpieczeniem inżynieryjnym działań bojowych i operacji oraz niekiedy w ramach innych rodzajów zabezpieczenia (maskowanie operacyjne, zabezpieczenie logistyczne, obrona przed bronią masowego rażenia itp.). Wojska inżynieryjne wchodzące w skład wojsk lądowych zorganizowane są w pododdziały (saperów, minowania, drogowo-mostowe, pontonowe, przeprawowe, maszyn inżynieryjnych, rozpoznania inżynieryjnego, maskowania i inne), oddziały (saperów, drogowo-mostowe, pontonowe) oraz związki taktyczne saperów. W wojskach lotniczych i obrony powietrznej występują pododdziały maszyn inżynieryjnych, a w marynarce wojennej oddziały (pododdziały) saperów i minowania.

Współcześnie taktykę wojsk inżynieryjnych pojmuje się jako wybór i stosowanie określonego sposobu wykonywania zadań przez związki taktyczne, oddziały i pododdziały wojsk inżynieryjnych z uwzględnieniem wszelkich warunków działania oraz wymogów wynikających z przyjętych celów działania zabezpieczanych wojsk.

Treścią zagadnień teoretycznych jest między innymi określanie metod doskonalenia struktur organizacyjnych wojsk inżynieryjnych, wypracowywanie zasad ich działania na polu walki, a także dowodzenia, współdziałania z innymi rodzajami wojsk i ich zabezpieczenia.

Ogólna teoria taktyki wojsk inżynieryjnych, mająca ścisłe związki z praktyką określa zasady i sposoby wykorzystania wojsk inżynieryjnych w działaniach bojowych i operacjach. Do najważniejszych zasad zalicza się: wykorzystanie wojsk inżynieryjnych zgodnie z przeznaczeniem, wyprzedzanie realizacji zadań inżynieryjnych, skupianie wysiłku wojsk inżynieryjnych, scentralizowane lub zdecentralizowane użycie wojsk inżynieryjnych i utrzymywanie odwodu wojsk inżynieryjnych.

Zasada wykorzystania wojsk inżynieryjnych zgodnie z przeznaczeniem, rozumiana jest jako postulat wobec decydentów określających sposób wykorzystania wojsk inżynieryjnych w działaniach bojowych. Każdy oddział i pododdział danej specjalności wojsk inżynieryjnych ma swoje przeznaczenie określone przez strukturę organizacyjną, wyposażenie techniczne i przygotowanie bojowe, pozwalające na realizację ustalonego wachlarza prac inżynieryjnych. W myśl tej zasady oddziały i pododdziały wojsk inżynieryjnych powinny być użyte zgodnie z przygotowaniem gwarantującym najlepsze wykorzystanie ich możliwości wykonawczych.

Zasada wyprzedzania realizacji zadań inżynieryjnych, odnosi się do konieczności wcześniejszego wykonywania wielu prac inżynieryjnych przez wojska inżynieryjne w stosunku do zabezpieczanych lub wspieranych innych rodzajów wojsk. Wynika to z celowości wykonywania zadań inżynieryjnych w określonym czasie i ukończenia ich w terminie umożliwiającym wykorzystanie skutków działania wojsk inżynieryjnych przez innych uczestników działań bojowych lub operacji.

Zasada skupienia wysiłku wojsk inżynieryjnych, wobec znacznych potrzeb i zazwyczaj ograniczonych możliwości wykonawczych, zasada ta określa konieczność skupienia działań wojsk inżynieryjnych na najistotniejszych pracach inżynieryjnych w danym miejscu i czasie. Skupienie wysiłku może odnosić się do użycia większości wojsk inżynieryjnych na danym kierunku, pasie, rubieży lub na realizacji najważniejszych zadań zabezpieczenia inżynieryjnego danego rodzaju działań bojowych lub operacji (budowie zapór inżynieryjnych, rozbudowie fortyfikacyjnej itp.) niezależnie od rejonu, czy też kierunku.

Zasada scentralizowanego użycia wojsk inżynieryjnych, nakazuje wykorzystanie większości sił i środków do realizacji zadań zabezpieczenia inżynieryjnego na danym szczeblu dowodzenia bez przydzielania ich podwładnym. Jest wskazane i możliwe w warunkach, kiedy dowództwo (związku taktycznego, oddziału) planujące działania bojowe może rozstrzygać w sposób szczegółowy wszelkie zagadnienia organizacyjne zabezpieczenia inżynieryjnego.

Zasada zdecentralizowanego użycia wojsk inżynieryjnych, nakazuje wykorzystać część lub większość sił i środków do realizacji zadań zabezpieczenia inżynieryjnego poprzez przydzielenie ich podwładnym. Jest to wręcz konieczne, w sytuacji kiedy dowództwo danego szczebla dowodzenia (związku taktycznego, oddziału) określa zadania bojowe dla

podwładnych w sposób ogólny, najczęściej w formie celu do osiągnięcia i nie jest w stanie szczegółowo zaplanować zadania zabezpieczenia inżynieryjnego.

Zasada utrzymania odwodu wojsk inżynieryjnych, polega na wydzielaniu niezbędnej liczby oddziałów i pododdziałów wojsk inżynieryjnych z określonymi zapasami środków materiałowych i pozostawieniu ich w rezerwie z przeznaczeniem do wykorzystania w toku walki. Wielkość odwodu przyjmuje się uwzględniając rozmach i dynamikę działań, aktualne zaangażowanie wojsk inżynieryjnych do realizacji prac, warunki terenowe oraz charakter oddziaływania przeciwnika. W przypadku użycia całości lub części sił odwodu, należy przystąpić natychmiast do jego odtworzenia. W odwodzie powinny być utrzymywane siły zdolne wykonywać najistotniejsze zadania zabezpieczenia inżynieryjnego w danym etapie działań bojowych.

W zależności od charakteru i zakresu zadań zabezpieczenia inżynieryjnego działań bojowych i operacji, wojska inżynieryjne przyjmują określone ugrupowanie.

Ugrupowanie wojsk inżynieryjnych, to rozmieszczenie i odpowiednie podporządkowanie związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów wojsk inżynieryjnych danego szczebla dowodzenia stosownie do przyjętej organizacji wykonawstwa zadań zabezpieczenia inżynieryjnego. W ugrupowaniu wojsk inżynieryjnych najczęściej wyróżnia się oddziały i pododdziały wspierające lub przydzielone do niższego szczebla dowodzenia; związki taktyczne, oddziały i pododdziały wykonujące zadania zabezpieczenia własnego szczebla dowodzenia; oddziały i pododdziały stanowiące elementy ugrupowania operacyjnego lub bojowego wojsk walczących oraz związki taktyczne, oddziały i pododdziały pozostające w odwodzie.

Wsparcie inżynieryjne, sposób wzmocnienia podwładnego polegający na wykonaniu zadań, prac lub obiektów inżynieryjnych siłami przełożonego w okresie zaplanowanym przez przełożonego z uwzględnieniem miejsca realizacji wskazanym przez podwładnego.

Na czas działań bojowych ze składu wojsk inżynieryjnych mogą być tworzone elementy ugrupowania o różnym przeznaczeniu i wielkości.

Oddział torujący (OT), jako doraźnie tworzony element ugrupowania pojawił się w Wojsku Polskim w okresie rozpatrywania sposobów natarcia wojsk w terenie umocnionym zaporami inżynieryjnymi z minami jądrowymi. Pod wpływem zmian warunków natarcia (masowość użycia min klasycznych, stosowanie minowania narzutowego) jego skład i wyposażenie w kolejnych latach było modyfikowane. Obecnie oddział torujący stanowi element

ugrupowania bojowego, organizowany w razie potrzeby z pododdziału saperów (plutonu saperów), niekiedy wzmocnionego siłami innych pododdziałów wojsk inżynieryjnych. Przeznaczony jest do wykonywania przejść w zaporach inżynieryjnych przeciwnika oraz zawałach i zniszczeniach napotkanych przez pierwszorzutowe oddziały na kierunkach uderzeń. Liczba oddziałów torujących organizowanych w oddziale jest zależna od stopnia zagrożenia minowaniem, warunków terenowych i możliwości wydzielenia pododdziałów saperów. Oddział torujący wyposaża się najczęściej w sprzęt do wykonywania przejść w zaporach minowych, mosty towarzyszące, maszyny do prac ziemnych i drogowych.

Grupa torująca (GT), jako doraźnie tworzony element ugrupowania pojawiła się w Wojsku Polskim w okresie rozpatrywania sposobów natarcia wojsk w terenie umocnionym różnymi zaporami, w tym narzutowymi zaporami minowymi. Pod wpływem masowości użycia min klasycznych i minowania narzutowego jej skład i wyposażenie w kolejnych latach ulegało zmianie. Obecnie grupa torująca stanowi element ugrupowania bojowego pododdziału zmechanizowanego (czołgów), organizowana w razie potrzeby z pododdziału saperów (drużyny saperów), niekiedy wzmocniona sprzętem torującym (czołgi z trałami, mosty towarzyszące, maszyny do prac ziemnych i drogowych). Przeznaczona jest do wykonywania przejść w zaporach inżynieryjnych przeciwnika, zawałach i zniszczeniach oraz przeszkodach naturalnych napotkanych przez pierwszorzutowe pododdziały na kierunkach natarcia. Liczba grup torujących organizowanych w pododdziale jest zależna od stopnia zagrożenia minowaniem, warunków terenowych i możliwości wydzielenia pododdziałów saperów.

Oddział zaporowy (OZap), stosowany od II wojny światowej element ugrupowania wojsk inżynieryjnych, przeznaczony głównie do szybkiego zakładania zapór minowych, bezpośrednio przed nacierającymi oddziałami pancernymi przeciwnika. Obecnie to etatowy lub doraźnie tworzony element ugrupowania bojowego (związku taktycznego, oddziału) lub operacyjnego wojsk we wszystkich rodzajach działań taktycznych i operacyjnych. Przeznaczony jest do minowania manewrowego, stosując mechaniczny lub narzutowy sposób ustawiania min przeciwpancernych oraz do wykonywania niszczeń na kierunkach zagrożenia oddziałami pancernymi przeciwnika.

Utworzony jest z pododdziałów minowania, wykorzystujących najczęściej transportery opancerzone z urządzeniami do zakładania min przeciwpancernych lub w samobieżne ustawiacze min. Niekiedy oddział zaporowy może zakładać pola minowe z samochodów terenowych lub śmigłowców. Do zasadniczego wyposażenia oddziału zaporowego w środki minersko-

zaporowe zalicza się miny przeciwpancerne, materiał wybuchowy i środki inicjujące. W działaniach taktycznych może współdziałać z odwodem przeciwpancernym. Możliwości zakładania (wielkości) pól minowych przez oddział zaporowy mogą być różne, w zależności od liczby i typu środków transportowych (ładowności transporterów, samochodów, śmigłowców itp.) będących na wyposażeniu oraz liczby i typu stosowanych min do minowania.

Oddział zabezpieczenia ruchu (OZR), od II wojny światowej w Wojsku Polskim element ugrupowania tworzony w działaniach bojowych i marszu. Przeznaczony był głównie do przygotowania dróg bezpośrednio przed nacierającymi lub maszerującymi oddziałami i pododdziałami. Jego skład i wyposażenie zmieniały się w zależności od zakładanych warunków prowadzenia działań bojowych. Znacząca rolę przypisywano mu podczas prowadzenia działań z użyciem broni masowego rażenia. Obecnie oddział zabezpieczenia ruchu stanowi doraźnie tworzony element ugrupowania bojowego wojsk. Przeznaczony jest do przygotowania i utrzymania dróg w działaniach taktycznych zapewniających manewr elementami ugrupowania bojowego (marszowego) oraz dowóz i ewakuację sprzętu i materiałów. Istotą jego działania jest pośpieszna odbudowa nawierzchni i obiektów drogowych na nakazanej drodze, umożliwiającej przemarsz określonego elementu ugrupowania (oddziału, pododdziału). Trzonem oddziału zabezpieczenia ruchu jest pododdział drogowo-mostowy. Ponadto może być wzmocniony innymi pododdziałami wojsk inżynieryjnych (saperów, przeprawowymi, pontonowymi).

Inżynieryjny patrol rozpoznawczy (IPR), organizowany w sile drużyny wydzielonej ze składu pododdziałów rozpoznania inżynieryjnego, a także z elementów ugrupowania wojsk inżynieryjnych (OZap, OZR, OInż.). Inżynieryjny patrol rozpoznawczy prowadzi rozpoznanie dla potrzeb dowództwa związku taktycznego, oddziału lub pododdziału, a także dla potrzeb szefa saperów i dowódcy wojsk inżynieryjnych w celu powzięcia decyzji do wykonania zadań zabezpieczenia inżynieryjnego. Mogą one również być włączane w skład organów rozpoznawczych innych rodzajów wojsk.

Samodzielny inżynieryjny patrol rozpoznawczy (SIPR), organizowany od szczebla związku taktycznego, w sile plutonu z pododdziałów rozpoznania inżynieryjnego. Prowadzi on rozpoznanie dla potrzeb taktycznych i operacyjnych w celu zdobycia wiadomości inżynieryjnych o terenie i przeciwniku, niezbędnych dowódcom do podejmowania decyzji i organizowania zabezpieczenia inżynieryjnego. W zależności od sytuacji, może być niekiedy wzmocniony dodatkowymi siłami (np. ogniowymi) i specjalistami innych rodzajów wojsk.

Inżynierski posterunek obserwacyjny (IPO), organizowany w warunkach stabilizacji działań przede wszystkim w obronie, w sile drużyny (minimum dwóch - czterech żołnierzy) zwiadowców i rozmieszczany w punktach terenowych, umożliwiających obserwację terenu i poczynania inżynierskie przeciwnika.

Inżynierski posterunek fotografowania (IPF), organizowany w składzie dwóch - trzech zwiadowców, wyposażonych w niezbędny sprzęt fotograficzny do wykonywania zdjęć obiektów znajdujących się głównie po stronie przeciwnika.

Inżynierska grupa wypadowa (IGW), organizowana w składzie do drużyny (saperów lub zwiadowców) dla rozpoznawania obiektów położonych w ugrupowaniu przeciwnika (na głębokości taktycznej). Inżynierskie grupy wypadowe mogą być również użyte do rozpoznawania zapór inżynierskich przeciwnika, położonych przed przednim skrajem jego obrony oraz w lukach pomiędzy punktami (rejonami) jego obrony.

Grupa minowania i niszczeń (GMN), w działaniach bojowych tworzony doraźnie element ugrupowania wojsk inżynierskich z poddziałów saperów lub minowania, przeznaczony do minowania pośpiesznego i wykonywania niszczeń zaporowych wzdłuż dróg na kierunkach włamania wojsk pancernych przeciwnika.

Odwód inżynierski, element ugrupowania bojowego wojsk, składający się z pododdziałów wojsk inżynierskich przygotowanych do wykonywania typowych prac inżynierskich w ramach danego rodzaju działań bojowych, wynikłych w toku walki lub do wzmocnienia podwładnych, a niekiedy także w celu odtworzenia innych elementów ugrupowania wojsk inżynierskich.

ZABEZPIECZENIE INŻYNIERYJNE

Zabezpieczenie inżynierskie działań bojowych, w znaczeniu ogólnym jako pojęcie w tym brzmieniu, traktujące o wykorzystaniu różnych środków inżynierskich w działaniach wojsk pojawiło się w XX w. Wcześniej używano kategorii sztuka wojskowo-inżynierska wyrażającą działalność inżynierską na polu walki.

Działalność inżynieryjna zaczęła się kształtować w czasach zamierzchłych. W starożytności, około 6200 r. p.n.e. stosowano cegłę suszoną do budowy murów obronnych z basztami wokół miasta Jerycho w Palestynie. Trzy tysiące lat później wykorzystywano cegłę ceramiczną (wypalaną), a od około 2800 r. p.n.e. do wznoszenia murów obronnych i budowy wielkich pałaców w Niniwie, Babilonie i Kartaginie stosowano także różnego rodzaju elementy kamienne. W późniejszym okresie stosowano linearne obiekty fortyfikacyjne do obrony granicy państwowej Chin i Imperium Rzymskiego.

Na terenie Grecji obiekty obronne rozpoczęto wznosić od budowy zamku lub pałacu otoczonego murem, lokowanego na obszarze trudnym do dokonania najazdu, najczęściej na skalistym wzgórzu dominującym nad miastem (Akropolis) lub na przybrzeżnej wyspie. Końcowym etapem fortyfikowania terenu było opasanie całego miasta murami obronnymi.

Rozwój państwa rzymskiego dokonujący się drogą podbojów spowodował konieczność zapewnienia warunków do obrony mieszkańcom miast, a także na granicy imperium. Dlatego też budowę miasta rozpoczynano od wykonania murów obronnych i zabudowań obozu warownego, a następnie pałacu. Powiększanie się liczby ludności miast rzymskich oraz napływ niewolników powodował rozrost budownictwa mieszkalnego, okresowo wykraczającego poza wcześniej zbudowane mury obronne. Intensywność budownictwa wymagała częstych zmian granic miasta i opasanie ich nowym murem.

W okresie średniowiecza zasadniczą formę fortyfikacji stanowiły zamki, umocnione klasztory i miasta, w których obiektami obronnymi były baszty i mury. Na terenie środkowej i wschodniej Europy zamieszkałej głównie przez Słowian, umocnienia fortyfikacyjne przybierały formę grodu. Podstawowe elementy rzutujące na wartość obronną grodu to: wał drewniano-ziemny, palisada i fosa.

Prowadzenie zaborczych wojen i grabieżczych napadów zapoczątkowało budowę i doskonalenie umocnień wznoszonych dla obrony terytorium państwa przed agresją państw sąsiednich i koczujących plemion. Równocześnie z rozwojem umiejętności budowy umocnień zrodziła się i rozwinęła sztuka ich atakowania

Wykorzystanie obiektów inżynieryjnych w ówczesnych działaniach zbrojnych identyfikuje się ze sztuką wojskowo-inżynieryjną, która wtedy zajmowała się problematyką wykonywania prac inżynieryjnych związanych z przygotowaniem terytorium kraju do wojny. Należy podkreślić, że sztuka wojskowo-inżynieryjna stanowiła umiejętne połączenie inżynierii wojskowej z praktyczną działalnością inżynieryjną na polu walki i może być rozumia-

na jako dzisiejsze zabezpieczenie inżynieryjne działań bojowych. Do jej kompetencji należało określanie zasad wykonywania prac inżynieryjnych przed i w toku walki, wykorzystanie prostego sprzętu inżynieryjnego oraz wytyczanie kierunku ich rozwoju.

Sztuka wojskowo-inżynieryjna ukształtowała się historycznie, stosownie do rozwoju środków i sposobów prowadzenia działań bojowych. Duży wpływ na wzbogacenie sztuki wojskowo-inżynieryjnej wywarł rozwój nauki i techniki.

W sztuce wojskowo-inżynieryjnej, jak w każdej dziedzinie wiedzy na pewnym etapie rozwoju zaczęła się kształtować i rozwijać jej teoria. Moment, w którym to nastąpiło jest trudny do określenia, powszechnie przyjmuje się, iż miało to miejsce w XVI wieku.

Jednak istotne zmiany w rozwoju teorii sztuki wojskowo-inżynieryjnej nastąpiły w drugiej połowie XVI i XVII wieku. Znaczna częstotliwość wojen oraz postęp techniczny spowodował rozwój nowych specjalności sztuki wojskowo-inżynieryjnej. Do nich należy zaliczyć budowę dróg i mostów, urządzenie przepraw oraz budowę zapór. Wzrasta znaczenie umocnień stosowanych dla ochrony wojsk w rejonach odpoczynków i obozowiskach co powoduje, że organizacja ich budowy staje się specjalnością sztuki wojskowo-inżynieryjnej,

Podczas wojny prowadzonej przez Anglię z Burami w 1899 roku po raz pierwszy do budowy umocnień polowych zastosowano drut kolczasty jako nowy środek zaporowy. Doświadczenia z tej wojny wykorzystano podczas wojny rosyjsko-japońskiej (1904-1905), gdzie po raz pierwszy zastosowano zawczasu przygotowane rubieże obronne rozbudowane pod względem fortyfikacyjnym na 2-4 km w głąb ugrupowania. Zaczęto także stosować schrony podziemne, zakryte stanowiska ogniowe artylerii oraz zapory elektryzowane.

Istotną rolę sztuka wojskowo-inżynieryjna odegrało w obu wojnach światowych. W pierwszej wojnie światowej budowa umocnień zarówno stałych jak i polowych stała się jedną z przyczyn - kto wie czy nie zasadniczą - braku postępu w działaniach zaczepnych, a więc tzw. "*wojny pozycyjnej*". W drugiej wojnie światowej zabezpieczenie inżynieryjne (stosowano już taką nazwę w armii radzieckiej), miało decydujący wpływ na warunki przebiegu wielu bitew i operacji. W znacznym stopniu udoskonalono rozbudowę fortyfikacyjną terenu, traktując ją jako powszechny obowiązek wszystkich rodzajów wojsk i we wszystkich rodzajach działań zbrojnych. Powszechnie stosowano zapory inżynieryjne, zwłaszcza minowe, jako nieodzowny element działań bojowych, mający istotny wpływ zarówno na wyhamowywanie tempa natarcia przeciwnika, jak też skuteczną osłonę własnych zgrupowań i

rejonów. Rozmach prowadzonych działań bojowych wymusił rozwój środków przeprawowych i konieczność zapewnienia sprawnego pokonywania przeszkód wodnych.

Współczesne konflikty zbrojne również potwierdzają, że rola zabezpieczenia inżynierskiego wcale nie zmalała. Prowadzona na wielką skalę rozbudowa fortyfikacyjna, nie tylko przez armię, ale i przez ludność cywilną w Wietnamie, pozwoliła na znaczne zniwelowanie przewagi technicznej wojsk amerykańskich i zmniejszenie w dużym stopniu skutków rażącego działania środków walki. Masowe stosowanie min w Afganistanie skutecznie blokowało możliwości ruchu i manewru wojsk radzieckich. Potwierdzają to także przykłady z innych konfliktów, np.: wojen arabsko-izraelskich, wojny iracko-irańskiej, wojny w Zatoce Perskiej, czy też wojny w Jugosławii oraz w Czeczeni.

Na podstawie zatem doświadczeń historycznych, przewidywań charakteru przyszłej wojny, a także rozwoju środków walki i sposobów jej prowadzenia, można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że zabezpieczenie inżynierskie jest jednym z istotnych czynników skutecznego prowadzenia działań bojowych.

Przyjmuje się, że **zabezpieczenie inżynierskie w sferze teorii** obejmuje zbiór zasad, reguł i twierdzeń dotyczących określania celów, rodzajów i zakresów zadań oraz metod ich optymalizacji w warunkach prowadzenia działań bojowych.

W praktyce zabezpieczenie inżynierskie jest to zorganizowane działanie wojsk zmierzające do przystosowania terenu do potrzeb prowadzenia działań taktycznych i polegające na realizacji zadań, których rodzaje i zakresy ujęte są w decyzji dowódcy, a sposoby ich realizacji określone przez inżynierię wojskową.

Zabezpieczenie inżynierskie działań bojowych należy rozumieć w dwóch aspektach: - po pierwsze, jako zorganizowane działanie wojsk, a więc w sensie czynnościowym, będące przedmiotem zainteresowania organizatorów i wykonawców zadań tego zabezpieczenia; - po drugie, jako wynik działania (np.: osiągnięty stopień inżynierskiej rozbudowy terenu), a więc w sensie rzeczowym, będący także przedmiotem zainteresowania dowódcy wykonującego zadanie bojowe.

Zabezpieczenie inżynierskie działań bojowych w ujęciu systemowym jest to zorganizowany, stosownie do celu działań, dynamiczny układ sił i środków, realizujących zadania zabezpieczenia inżynierskiego, mających na celu stworzenie dogodnych warunków do prowadzenia skutecznych działań przez wojska. Układ ten najczęściej obejmuje:

związki taktyczne, oddziały i pododdziały wykonujące typowe zadania zabezpieczenia inżynierskiego; element kierowania zabezpieczeniem inżynierskim oraz oddziały i pododdziały logistycznego i inne angażowane do zabezpieczenia prac inżynierskich.

Zadania zabezpieczenia inżynierskiego, to najczęściej jednorodne prace i czynności inżynierskie z zakresu inżynierii wojskowej wykonywane w odpowiednim miejscu i czasie, mające doprowadzić do zamierzonego celu. Zadaniem zabezpieczenia inżynierskiego działań bojowych przykładowo są: rozpoznanie inżynierskie terenu i przeciwnika; rozbudowa fortyfikacyjna terenu; budowa zapór inżynierskich i wykonywanie niszczeń; wykonywanie (torowanie) przejść w zaporach inżynierskich, przez przeszkody naturalne i rejonys niszczeń, rozminowanie terenu (obiektów); przygotowanie i utrzymanie (osłona techniczna) dróg oraz urządzenie i utrzymanie przepraw. W wyniku realizacji zadań zabezpieczenia inżynierskiego w okresie przygotowania działań bojowych powstaje w terenie szereg obiektów inżynierskich określanys wspólnym pojęciem - rozbudowa inżynierska terenu.

Zabezpieczenie inżynierskie operacji w praktyce to zorganizowana działalność wojsk polegająca na stworzeniu dogodnyss warunków terenowyss, umożliwiającyss skuteczne prowadzenie działań przez związki operacyjne i taktyczne. Stanowi ono zespół przedsięwzięć, których miejsce, zakres i czas realizacji ogólnie określa dowódca związku operacyjnego, a sposób realizacji precyzowany jest zazwyczaj na taktycznym szczeblu dowodzenia.

W sferze teorii zabezpieczenie inżynierskie stanowi zbiór reguł i twierdzeń dotyczącyss określenia celów, rodzajów i zakresów przedsięwzięć oraz metod ich optymalizacji w warunkach prowadzenia operacji.

Przedsięwzięcia zabezpieczenia inżynierskiego, to zbiór zamierzonyss i realizowanyss przez wszystkie rodzaje wojsk różnorodnyss zadań inżynierskich, wykonywanyss w określonym przez dowódcę miejscu i czasie służącyss w zasadzie jednemu częściowemu celowi operacji w określonym etapie jej realizacji. W powyższym rozumieniu przedsięwzięciami zabezpieczenia inżynierskiego przykładowo będą: rozbudowa inżynierska pasa (obszaru) obrony; zabezpieczenie inżynierskie przeciwwuderzenia; zabezpieczenie inżynierskie wyjścia z okrążenia; zabezpieczenie inżynierskie wprowadzania zgrupowań uderzeniowyss do bitwy; umocnienie inżynierskie opanowanyss rubieży (obszarów); zabez-

pieczenie inżynieryjne przegrupowania wojsk oraz rozbudowa inżynieryjna rejonu rozmieszczenia związku operacyjnego.

Rozbudowa inżynieryjna pasa (obszaru) obrony jest to przedsięwzięcie realizowane w okresie przygotowania operacji obronnej, polegające na wykonaniu szeregu zadań, do których zalicza się: rozbudowę fortyfikacyjną terenu, budowę zapór inżynieryjnych, przygotowanie i utrzymanie dróg przegrupowania związków taktycznych i oddziałów oraz urządzenie przepraw przez przeszkody wodne.

Rozbudowa inżynieryjna terenu, element przygotowania terenu, stanowiący zespół obiektów inżynieryjnych wykonanych w terenie, zazwyczaj przed walką, przez związki taktyczne, oddziały i pododdziały wszystkich rodzajów wojsk w ramach przygotowania bojowych, w celu stworzenia dogodnych warunków do: ochrony przed środkami rażenia, skutecznego wykonania manewru wojsk własnych i utrudnienia ruchu przeciwnikowi. Obejmuje: różne obiekty fortyfikacji polowej, zapory inżynieryjne (najczęściej w postaci systemu zapór inżynieryjnych) oraz przygotowane drogi wojskowe.

Rozpoznanie inżynieryjne terenu i przeciwnika to zespół czynności studyjnych, planistycznych, organizatorskich oraz wykonawczych, realizowanych przez dowództwa wszystkich szczebli dowodzenia i wojska w celu dostarczenia wiarygodnych danych o terenie i działalności inżynieryjnej przeciwnika, dla potrzeb efektywnego wykorzystania warunków terenowych podczas podejmowania decyzji przez dowódców, a także dla potrzeb zorganizowania i technicznego wykonania zadań zabezpieczenia inżynieryjnego.

Rozbudowa fortyfikacyjna terenu to zorganizowane działanie wojsk, polegające na wykonywaniu obiektów fortyfikacji polowej (okopów dla środków rażenia, ukryć dla ludzi, sprzętu i materiałów) oraz innych ziemnych obiektów pomocniczych, wykonywanych w rejonach, na rubieżach, pozycjach i stanowiskach), a także na przystosowaniu istniejących obiektów (budowli) w terenie, w celu stworzenia warunków do efektywnego prowadzenia działań przez wojska własne oraz ich ochrony przed środkami rażenia przeciwnika.

Budowa zapór inżynieryjnych to wykonanie w terenie różnorodnych zapór, rozmieszczonych wzdłuż i w głąb danej rubieży obronnej, zgodnie z zamiarem działań bojowych oraz powiązanych z systemem ognia i przeszkodami naturalnymi, a także z uwzględnieniem potrzeb manewru wojsk własnych. Zasadnicze korzyści wynikające z budowy zapór inżynieryjnych będą wynikały z paraliżowania ruchu wojsk przeciwnika, zarówno na

podejściach, jak i w głębi własnej obrony, zadawanie mu strat na minach oraz skierowanie jego zgrupowań uderzeniowych w rejon, w których mogą zostać rozbite innymi środkami rażenia.

Zapory inżynieryjne są to środki inżynieryjne, obiekty i niszczenia zaporowe ustawione w terenie na dogodnych kierunkach (rejonach) działania przeciwnika w celu ciągłego paraliżowania jego ruchu na całej głębokości ugrupowania, porażenia minami jego sił, zyskania na czasie oraz stworzenia dogodnych warunków do niszczenia ogniem wojsk zatrzymanych przed zaporami.

Zapora minowa jest to rodzaj zapory inżynieryjnej, w której głównym elementem są różnego rodzaju miny. W zależności od liczby założonych min, zapora minowa może mieć formę pola minowego, grupy min, pojedynczej miny lub ładunku materiału wybuchowego (fugasu).

Nasylenie zaporami minowymi jest to wskaźnik liczbowy wyrażający się stosunkiem sumarycznej długości zapór minowych danego rodzaju do szerokości terenu dostępnego dla wozów pancernych w pasie (rejonie) obrony. Inna definicja określa nasycenie zaporami jako wskaźnik mówiący o liczbie kilometrów zapór minowych przypadających na jeden kilometr terenu dostępnego dla wozów pancernych. W opracowaniach historycznych spotyka się pojęcie nasycenia zaporami minowymi jako liczbę min na jednostkę powierzchni terenu. Ten ostatni sposób wyrażenia nasycenia jest mało przydatny dla rozważań taktyczno-inżynieryjnych.

Zapora fortyfikacyjna jest to rodzaj zapory inżynieryjnej, którą wykonuje się w terenie, bądź przygotowuje na zapleczu (prefabrykacja elementów) i w postaci gotowych elementów ustawia na miejscu przeznaczenia.

Zapora wodna: 1) w znaczeniu wojskowym jest to sztuczna przeszkoda wodna wykonana w sprzyjających warunkach terenowych w postaci zatopionego lub zabagnionego terenu, utrudniająca ruch wojsk; 2) w znaczeniu ogólnym zapora wodna jest to obiekt hydrotechniczny piętrzący wodę rzeki, wyposażony najczęściej w urządzenia (upusty, przelewy itp.) do gospodarowania wodą nagromadzoną w jeziorze zaporowym.

Niszczenia zaporowe są to doprowadzone do stanu całkowitego lub częściowego zniszczenia obiekty komunikacyjne (odcinki dróg, węzły drogowe, mosty, wiadukty, linie kole-

jowe, lotniska, porty itp.) w rejonach działania wojsk, w celu ograniczenia lub zahamowania manewru wojsk przeciwnika.

Węzeł zapór inżynierskich stanowi zespół różnorodnych zapór inżynierskich wraz z punktami oporu przygotowanych na zagrożonych kierunkach, rejonach spodziewanego działania przeciwnika i w terenie kanalizującym ruch wojsk o utrudnionych możliwościach jego obejścia.

System zapór inżynierskich jest to zbiór różnorodnych zapór: minowych, fortyfikacyjnych, wodnych oraz niszczeń zaporowych, wykonywanych i rozmieszczonych zgodnie z zamiarem prowadzenia działań bojowych, wzajemnie powiązanych ze sobą, z systemem ognia, przeszkodami terenowymi i działaniem wojsk własnych.

System budowy zapór inżynierskich jest to zorganizowany, stosownie do przyjętego celu użycia zapór inżynierskich, dynamiczny układ sił i środków realizujących budowę zapór inżynierskich. W wyniku działania tego systemu powstają zapory inżynierskie, a w korzystnych warunkach system zapór inżynierskich. System ten najczęściej obejmuje: oddziały i pododdziały wykonujące (ustawiające) zapory inżynierskie; organ kierowania budową zapór inżynierskich oraz elementy zabezpieczenia logistycznego i inne zaangażowane do zabezpieczenia prac minersko-zaporowych.

Minowanie stałe (lub zawczasu) jest to zespół czynności związanych z zakładaniem zapór minowych podczas przygotowania działań bojowych, na przewidywanych kierunkach uderzenia przeciwnika.

Minowanie pośpieszne jest zespół czynności związanych z zakładaniem zapór minowych w toku walki na faktycznych kierunkach uderzenia przeciwnika. Obejmuje minowanie manewrowe, doraźne i narzutowe.

Minowanie manewrowe to forma minowania pośpiesznego, którą cechuje wykonywanie manewru siłami i środkami minowania na kierunek faktycznego uderzenia broni pancerniej przeciwnika w celu szybkiego założenia zapór minowych w najdogodniejszym miejscu i czasie.

Minowanie doraźne to forma minowania pośpiesznego polegająca na zakładaniu zapór minowych na kierunku faktycznego uderzenia przeciwnika, bez wykonywania manewru siłami i środkami minowania. Minowanie doraźne najczęściej stosują pododdziały będące w

bezpośredniej styczności z przeciwnikiem oraz pododdziały utrzymujące zapory minowe utworzone zawczasu, uzupełniając je podczas działań bojowych.

Minowanie narzutowe jest pojęciem rozumianym jako: 1) rodzaj minowania pospiesznego polegającego na działaniu wyspecjalizowanego układu sił i środków (pododdziału minowania narzutowego), organu dowodzenia oraz układu zabezpieczenia logistycznego w celu oddziaływania na przeciwnika poprzez zmianę warunków terenowych za pomocą narzutowych pól minowych; 2) sposób umieszczania min narzutowych w terenie przez miotanie, wyrzut lub zrzut ze środka (urządzenia) minującego. W drugim znaczeniu możemy mówić o minowaniu narzutowym bezpośrednim i zdalnym.

Minowanie narzutowe bezpośrednie, sposób minowania polegający na tym, że pododdział minujący (śmigłowiec, inżynieryjna wyrzutnia min narzutowych lub inne urządzenia) podczas minowania narzutowego jest w bezpośredniej lub w niewielkiej odległości od miejsca ustawienia narzutowego pola minowego.

Minowanie narzutowe zdalne jest to taki sposób ustawiania narzutowych pól minowych, w którym pododdział minujący (wyrzutnia lub pododdział artylerii raketowej) znajduje się z dala od obiektu (rubieży, miejsca) ustawienia narzutowego pola minowego. Obecnie w Wojsku Polskim minowanie narzutowe zdalne może stosować artyleria raketowa.

Pokonywanie zapór minowych stanowi kompleks wzajemnie powiązanych i skoordynowanych zadań i czynności, obejmujących: rozpoznanie zapór minowych i ich osłony ogniowej, obezwładnienie osłony ogniowej oraz wykonanie i utrzymanie przejść. Wymaga to zaangażowania różnych rodzajów wojsk, a mianowicie: pododdziałów rozpoznania naziemnego i powietrznego do rozpoznania zapór minowych przeciwnika i rozmieszczonych środków osłony ogniowej; pododdziałów piechoty, czołgów, artylerii i lotnictwa do obezwładnienia osłony ogniowej zapór minowych przeciwnika; pododdziałów inżynieryjnych (niekiedy czołgów z trałami) do wykonania przejść w zaporach minowych.

Wykonywanie przejść (torowanie) w zaporach inżynieryjnych, przez przeszkody naturalne i rejonu zniszczeń oraz rozminowanie terenu i obiektów to działalność wyspecjalizowanych pododdziałów i środków technicznych, polegająca na usunięciu (unieszkodliwieniu) min, ładunków wybuchowych lub innych elementów zaporowych z określonego miejsca (pasa terenu, obszaru, obiektu). Wykonanie przejść w zaporach minowych

to w zasadzie czysto-techniczne czynności, które uzależnione będą od wcześniejszego rozpoznania zapór i obezwładnienia ich osłony ogniowej.

Wykonywanie niszczeń zaporowych to czynności inżynierskie polegające na: szczegółowym rozpoznaniu obiektów przeznaczonych do zniszczenia, określenie sposobów ich niszczenia, wykonaniu prac przygotowawczych oraz ich zniszczeniu lub pozbawieniu cech użyteczności.

Rozminowanie terenu i obiektów polega na wykonaniu prac minerskich w celu usunięcia wszelkich środków wybuchowych z określonego pasa terenu lub obiektów (budowli). W działaniach wojsk obejmuje: rozpoznanie terenu (obiektów) na zaminowanie, likwidację zapór minowych oraz oczyszczenie terenu z wszelkich przedmiotów wybuchowych. Jest realizowane najczęściej w rejonach poza bezpośrednimi działaniami bojowymi i w zakresie ograniczonym do niezbędnych potrzeb.

Przygotowanie i utrzymanie dróg polega na wybraniu z istniejącej sieci drogowej, potrzebnych do danego rodzaju działań bojowych, liczby dróg i utworzeniu odpowiedniego do potrzeb systemu, a następnie ich ciągłym rozpoznawaniu i zapewnieniu sprawności eksploatacyjnej.

Przygotowanie dróg to zespół prac inżynierskich, polegający na wyborze potrzebnej liczby dróg z istniejącej sieci drogowej, określeniu ich przeznaczenia oraz użytkowników, zorganizowaniu rozpoznania, wykonaniu odpowiednich prac dla zapewnienia przejezdności oraz wyznaczeniu sił do ich późniejszego utrzymania (osłony technicznej), a także sprecyzowaniu terminów gotowości eksploatacyjnej poszczególnych dróg.

Utrzymanie dróg (osłona techniczna) to zespół prac inżynierskich, wykonywanych dla zapewnienia przejezdności dróg podczas wykorzystywania ich przez maszerujące wojska. Obejmuje ono: rozpoznanie inżynierskie aktualnego stanu technicznego dróg oraz warunków ich naprawy w przypadku uszkodzenia (zniszczenia); rozminowanie zapór na drogach i oczyszczenie ich z zawał, uszkodzonych (zniszczonych) pojazdów, niewybuchów, itp.; torowanie przejść przez rejony pożarów, zatopień i przeszkody naturalne; wykonywanie napraw zniszczonych (uszkodzonych) odcinków dróg; wytyczanie objazdów po drogach istniejących lub urządzenie dróg na przełaj; wykonywanie prac i przedsięwzięć inżynierskich z zakresu maskowania dróg oraz ruchu pojazdów na drogach.

System dróg stanowi zespół wzajemnie powiązanych dróg istniejących i urządzonych na przelaj, mających zapewnić warunki do wykonywania manewrów elementami ugrupowania bojowego oraz ciągły dopływ uzupełnienia i środków zaopatrzenia. Głównym celem tworzenia określonego systemu dróg jest zapewnienie wojskom terminowych przemieszczeń i manewrów, wynikających z potrzeb działania bojowego, a także dowóz zaopatrzenia i ewakuację.

Urządzenie przepraw to zespół czynności inżynierskich w celu utworzenia na przeszkodzie wodnej odpowiednich warunków technicznych, umożliwiających zorganizowane przekroczenie przeszkody wodnej przez wojska wraz z ich wyposażeniem. Urządzenie przepraw obejmuje: rozpoznanie inżynierskie przeszkody wodnej i terenu w rejonie przeprawy (przepraw) oraz sprawdzenie ewentualnego zaminowania i usunięcie min; wykonanie zjazdów i wyjazdów w osiach przepraw oraz przygotowanie i oznakowanie dróg prowadzących do przepraw; montaż i budowę promów i mostów; budowę ukryć dla ludzi; budowę zagród przeciwminowych i przeciwoogniowych; przygotowanie stanowisk czat wodnych oraz maskowanie przepraw.

Utrzymanie przepraw to zespół czynności inżynierskich, który obejmuje: ciągłą obserwację przeszkody wodnej i prowadzenie rozpoznania inżynierskiego w rejonach przepraw zapasowych; odtwarzanie lub zamianę uszkodzonych środków przeprawowych oraz wykonywanie prac zapewniających żywotność tych środków; utrzymywanie w ciągłej sprawności eksploatacyjnej dróg przygotowanych w rejonach przepraw, a w wypadku konieczności, przygotowywanie nowych; manewr przeprawami; ochronę ludzi i sprzętu pododdziałów utrzymujących przeprawę, a także prace ratunkowe i ratownicze; utrzymywanie ciągłej łączności z przeprawiającymi się wojskami oraz doskonalenie prac maskowniczych.

Wykonywanie prac inżynierskich w ramach maskowania polega na wykorzystaniu etatowych inżynierskich środków maskowania, wykonywaniu masek sztucznych ze środków miejscowych oraz wykonywaniu obiektów i urządzeń pozornych. Prace realizuje się w celu ukrycia pododdziałów (żołnierzy i sprzętu technicznego) i zmylenia przeciwnika co do miejsca rzeczywistego ich rozmieszczenia, a w ostateczności pozwalające na zmniejszenie strat wojsk własnych.

INŻYNIERIA WOJSKOWA

Techniczne sposoby wykonania wszelkich prac i czynności wchodzących w skład poszczególnych zadań zabezpieczenia inżynieryjnego określa inżynieria wojskowa.

Inżynieria wojskowa, sformowanie się jej jako dziedziny wiedzy wojskowej przypada na erę starożytną. Postać nowożytnej dyscypliny wojskowo-technicznej osiąga w XVI w, kiedy pojawiają się pierwsze opracowania fachowe dotyczące wznoszenia i atakowania umocnień. Stanowią one podstawę sztuki wojskowo-inżynieryjnej. Znaczący wpływ na rozwój fortyfikacji wywierają opracowania Mariano di Jacopo oraz Adama Freytaga. Ten ostatni wydał w Leyden (1635 r.) dzieło pt. „*Architektura militaris*”, w którym podaje terminologię, ogólne pojęcia o fortyfikacji, zasady budowy twierdz i sposoby ich oblegania. Termin inżynieria wojskowa pojawia się w piśmiennictwie wojskowym w XVII. Od tego okresu obserwuje się stały rozwój inżynierii wojskowej w Europie. Proces ten następował dość szybko we Francji, Anglii, Prusach i Austrii, który zaowocował powstaniem uczelni zajmujących się inżynierią wojskową w tych państwach. W Polsce proces ten ma różny przebieg. Pod koniec XVII wieku następuje rozwój myśli wojskowej. Przyczyniła się do tego działalność inżynierów wojskowych: Jana Bakałowicza, Karola Sierakowskiego, Tadeusza Kościuszki i innych.

Od 1778 r. w szkolnictwie wojskowym wyodrębniono kierunek inżynieryjny. Po utworzeniu Księstwa Warszawskiego powstaje w Warszawie Szkoła Zakładowa Artylerii i Inżynierii, którą w 1809 r. przemianowano na Szkołę Elementarną Artylerii i Inżynierii. Ponadto w tym czasie funkcjonowała Szkoła Aplikacyjna Artylerii i Inżynierii, o rocznym programie nauczania, którą ukończyli: Józef Bem, Ignacy Prądzyński, Wojciech Chrzanowski i Klemens Kołaczkowski. Po upadku powstania listopadowego szkolnictwo wojskowe na ziemiach polskich przestaje istnieć. Po części i w krótkich okresach odrodziło się na emigracji w formie różnych kursów, czy też w postaci Polskiej Szkoły Wojennej w Paryżu (1846-1848) lub w Genui (1861). Szkolnictwo wojskowe na emigracji i w kraju zaczęło się odradzać bezpośrednio przed wybuchem pierwszej wojny światowej.

Ogromny wpływ na rozwój inżynierii wojskowej na terenie Polski, w okresie międzywojennym, wywarła francuska misja wojskowa. Chętnie przyjmowano poglądy i terminologię inżynierii wojskowej obowiązującą w armii francuskiej. Wynikało to głównie z chęci wyzbycia się przez oficerów polskich ustaleń doktrynalnych pochodzących z armii zaborczych. W

tym okresie rozwija się piśmiennictwo z zakresu inżynierii wojskowej, głównie w postaci periodyków. Wydawano miesięcznik pt. „Przegląd Wojskowo-Techniczny”, a od 1927 r. „Saper i Inżynier Wojskowy”. W roku 1923 powstała w Oficerska Szkoła Inżynierii, która obok Wojskowego Instytutu Badań Inżynierii była zasadniczym ośrodkiem naukowo-dydaktycznym w Wojsku Polskim zajmującym się inżynierią wojskową. Po drugiej wojnie światowej oba te ośrodki naukowo-badawcze reaktywowano, a ponadto w Wojskowej Akademii Technicznej powołano Wydział Inżynierii, którego głównym przeznaczeniem jest prowadzenie działalności naukowo-dydaktycznej z zakresu inżynierii wojskowej. Należy zaznaczyć, że do 1989 r. na prowadzenie działalności naukowo-badawczej odczuwalny był wpływ ustaleń doktrynalnych obowiązujących w układzie warszawskim.

Inżynieria wojskowa to dziedzina wiedzy wojskowej stanowiąca część sztuki wojennej i dział ogólnych nauk inżynieryjnych. Obejmuje: fortyfikację, minerstwo, mostownictwo wojskowe, drogownictwo wojskowe, maskowanie techniczne, hydrotechnikę wojskową i inne. Takie działy jak minerstwo, fortyfikacja i maskowanie techniczne mają wyraźne cechy wojskowych nauk stosowanych; pozostałe stanowią działy ogólnych nauk inżynieryjnych.

W praktyce inżynieria wojskowa zajmuje się projektowaniem racjonalnych rozwiązań konstrukcyjnych, technologią i organizacją prac związanych z budową obiektów fortyfikacyjnych, mostów i dróg wojskowych oraz prac minerskich i maskowniczych.

Fortyfikacja (łac. *foertyfikatio - umocnienie*): 1) ogólnie - zespół obiektów fortyfikacyjnych; 2) dział inżynierii wojskowej zajmujący się opracowaniem konstrukcji obiektów fortyfikacyjnych. Obecnie obejmuje dwie specjalności: fortyfikację polową i fortyfikację stałą.

Fortyfikacja polowa, specjalność fortyfikacji traktująca o środkach i sposobach umocnienia terenu w procesie bezpośredniego przygotowania i prowadzenia działań bojowych i operacyjnych. Zajmuje się sposobami wykonania prostych obiektów (okopów, ukryć itp.) etatowym sprzętem wojsk w krótkim czasie. Podstawowym materiałem budowlanym stosowanym w fortyfikacji polowej jest ziemia, drewno, kamień oraz elementy prefabrykowane z żelbetonu i stali lub przygotowane z tworzyw sztucznych.

Fortyfikacja stała, specjalność fortyfikacji traktująca o sposobach i środkach przygotowania granic i terytorium państwa do zadań operacyjno-strategicznych przewidywanych na okres wojny. Zajmuje się konstrukcją i sposobami wykonania obiektów fortyfikacyjnych w

postaci wytrzymałych ciężkich budowli ze stali i żelbetu. Zazwyczaj wykonuje się je w okresie pokoju.

Minerstwo, dział inżynierii wojskowej zajmujący się zagadnieniami wykorzystania materiałów wybuchowych, środków minerskich (min, ładunków kumulacyjnych, ładunków wydłużonych) i sprzętu minerskiego (wykrywaczy i ustawiaczy min, trałów przeciwmynowych) do celów wojskowych i inżynieryjnych. Jako teoria zajmuje się między innymi: dynamiką wybuchu w różnych ośrodkach, zasadami obliczania ładunków minerskich, projektowaniem i konstruowaniem środków i sprzętu minerskiego. W praktyce obejmuje prace związane z wykorzystaniem materiałów wybuchowych, środków i sprzętu minerskiego: minowanie, rozminowanie, wykonywanie przejść w zaporach inżynieryjnych, wykonywanie prac ziemnych przy zastosowaniu materiałów wybuchowych itd.

Mina, ładunek materiału wybuchowego wraz z urządzeniem zapalającym i zabezpieczającym, służący do niszczenia wojsk przeciwnika, sprzętu bojowego oraz burzenia obiektów.

Fugas, rodzaj prowizorycznej miny, wykonywanej na miejscu prowadzenia działań bojowych z materiałów wybuchowych. Wybucho pod wpływem nacisku lub przez zainicjowanie zapalnika z odległości.

Grupa min, kilka lub kilkanaście min ustawionych w terenie najczęściej według schematu rozmieszczenia, odpowiadającego wybranej figurze geometrycznej.

Pole minowe, to określony wymiarami obszar terenu, w którego granicach ustawiono, według określonego schematu lub nieregularnie, odpowiednią dla danego typu pola minowego liczbę min.

Mostownictwo wojskowe, dział inżynierii wojskowej zajmujący się opracowywaniem konstrukcji mostowych oraz organizacją budowy i rekonstrukcji mostów do celów wojskowych. Stanowi jednocześnie dział mostownictwa ogólnego. Zajmuje się projektowaniem rozwiązań konstrukcyjnych mostów budowanych lub montowanych na polu walki (mosty pontonowe, drewniane mosty niskowodne i wysokowodne, mosty towarzyszące). W założeniach projektowych mostów przyjmuje się: maksymalizację tempa budowy, szybką naprawę uszkodzeń, odporność na środki rażenia przeciwnika, ograniczenie zakresu prac wykonywanych bezpośrednio na przeszkodzie wodnej, szeroki front robót, dogodny transporto-

wanie elementów konstrukcyjnych oraz znaczną mechanizację robót przy budowie (montażu) mostów.

Przeprawa, 1) ogólnie most lub wiadukt rozumiany jako przeprawa stała, np. „... w okresie okupacji funkcjonowała jedna przeprawa stała przez ...”, 2) w znaczeniu wojskowym przeprawę definiuje się w ujęciu rzeczowym i czynnościowym. W ujęciu rzeczowym stanowi zespół sił i środków odpowiednio zorganizowanych w celu utworzenia punktu przeprawowego (tymczasowej przeprawy pontonowej, promowej itp.) na przeszkodzie wodnej. W znaczeniu czynnościowym, to zorganizowane przekroczenie przeszkody wodnej przez nacierające, wycofujące lub maszerujące wojska.

Most, budowla umożliwiająca przeprowadzenie drogi nad przeszkodą wodną.

Wiadukt, budowla umożliwiająca przeprowadzenie drogi nad wąwozami, głębokimi dolinami i niżej położonymi drogami.

Drogownictwo wojskowe, dział inżynierii wojskowej zajmujący się zagadnieniami budowy dróg wojskowych. Stanowi dział drogownictwa ogólnego. W sferze teorii zajmuje się konstrukcjami nawierzchni dróg wojskowych o raz zasadami ich projektowania. W praktyce zasadniczą treścią drogownictwa wojskowego jest projektowanie, budowa i odbudowa dróg oraz ich remont, a także organizacja wprac drogowych w różnych warunkach i sytuacjach bojowych. Drogownictwo wojskowe cechuje się: krótkimi terminami realizacji prac, wyborem najprostrzych pod względem technicznym rozwiązań konstrukcyjnych, wykorzystaniem głównie miejscowych materiałów budowlanych, wykonywaniem prac w dowolnej porze roku i doby w różnych warunkach atmosferycznych i różnych sytuacjach taktycznych.

Droga wojskowa, droga zabezpieczająca działania wojsk. Drogi wojskowe dzielą się według:

- znaczenia, na operacyjne i taktyczne;
- szczebla dowodzenia, na centralne, korpuśne, dywizyjne, brygadowe, batalionowe itp;
- ważności, na zasadnicze, zapasowe i pomocnicze;
- przeznaczenia, na manewru wojsk oraz dowozu i ewakuacji;
- rodzaju transportu, na drogi dla pojazdów kołowych, gąsienicowych i dla ruchu mieszane;
- wykonania technicznego na, drogi na przełaj, gruntowe i drogi o nawierzchni twardej;
- kierunku na, drogi dofrontowe (odfrontowe) i rokadowe

Obiekty drogowe, budowle, do których zalicza się przepusty, mury oporowe i podporowe.

Maskowanie techniczne, ukrywanie obiektów wojskowych osiągnięte za pomocą różnych środków i technik maskowniczych, jak np.: maskowanie deformujące, malowanie maskujące, maskowanie roślinnością itp.

Hydrotechnika wojskowa, dział inżynierii wojskowej zajmujący się sposobami wykorzystania energii wodnej i obiektów hydrotechnicznych w działaniach taktycznych i operacyjnych. W sferze teoretycznej obejmuje: charakterystykę rozwiązań technicznych stosowanych w urządzeniach hydrotechnicznych; studiowanie zjawisk występujących po uszkodzeniu (zniszczeniu) zapór wodnych; metody oceny skutków oddziaływania środków rażenia na urządzenia hydrotechniczne oraz wypracowywanie metod niszczenia lub obudowy urządzeń hydrotechnicznych.

W praktyce zajmuje się technologią niszczenia urządzeń hydrotechnicznych i tworzenia zatopień terenu, a także odbudową urządzeń hydrotechnicznych na potrzeby prowadzenia działań bojowych.

6. TAKTYKA WOJSK OBRONY PRZECIWCHEMICZNEJ

TAKTYKA WOJSK OBRONY PRZECIWCHEMICZNEJ, część składowa taktyki obejmująca teorię i praktykę działania wojsk obrony przeciwchemicznej. Dzieli się na teorię ogólną wojsk obrony przeciwchemicznej oraz taktykę specjalistycznych oddziałów wojsk obrony przeciwchemicznej.

Teoria ogólna taktyki wojsk obrony przeciwchemicznej określa zasady i sposoby wykonania specjalnych działań bojowych ich oddziałów i pododdziałów, działalności osób funkcyjnych oraz współdziałania z jednostkami rodzajów wojsk w walce i operacji. Obejmuje zagadnienia przygotowania i realizowania specjalistycznych zadań, których wykonanie stwarza jednostkom rodzajów wojsk i służb warunki wykonania zadań bojowych w złożonej sytuacji skażeń i zagrożeń pola walki.

Przedmiotem badań teorii taktyki wojsk obrony przeciwchemicznej są czynności organizatorskie i wykonawcze specjalnych działań bojowych oraz zagadnienia kierowania, zabezpieczenia techniczno-specjalnego i zabezpieczenia logistycznego oddziałów i pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej.

Taktyka specjalistycznych oddziałów wojsk obrony przeciwchemicznej obejmuje przygotowanie i prowadzenie specjalnych działań bojowych przez poszczególne rodzaje sił wojsk obrony przeciwchemicznej. Określa zasady i sposoby wykonania specjalnych zadań, użycia sił i środków do ich wykonania, kierowania nimi, zabezpieczenia techniczno-specjalnego i logistycznego.

Praktyka taktyki wojsk obrony przeciwchemicznej jest przygotowaniem i prowadzeniem przez ich siły i środki specjalnych działań stwarzających wojskom warunki do działania w sytuacji skażeń oraz zaspokojeniem potrzeb obronnych, ochronnych i materiałowych tych sił zależnie od sytuacji skażeń i okoliczności zagrożeń na polu walki.

Decydujący wpływ na kształtowanie się podstaw taktyki wojsk obrony przeciwchemicznej, jej rozwój, powstawanie i przemiany zasad i sposobów działalności specjalnej ich oddziałów i pododdziałów, a także związków z taktyką innych rodzajów wojsk wywarła broń masowego rażenia i technika wojenna.

Teoria ogólna taktyki wojsk obrony przeciwchemicznej jako specjalność teoretyczno- praktyczna spełnia dwie funkcje związane z przygotowaniem osób funkcyjnych i jednostek organizacyjnych obrony przeciwchemicznej do prowadzenia specjalnych działań bojowych w złożonej sytuacji zagrożeń i skażeń wojsk na polu walki. Bada działania sił wojsk obrony przeciwchemicznej na tle i w sytuacji różnorodnych zagrożeń, wykrywając prawidłowości, formułując hipotezy, twierdzenia itp. Tworzy zasady praktycznego postępowania z oddziałami i pododdziałami oraz elementami funkcyjnymi systemu obrony przeciwchemicznej w toku realizacji przez nie zadań, kierowania nimi oraz wszechstronnego zabezpieczenia ich funkcjonowania. Efektem twórczego działania jest system wiedzy o regułach działania oddziałów i pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej stwarzających jednostkom rodzajów wojsk i służb warunki wykonania zadań bojowych i ochrony przed skutkami różnych skażeń.

Zakres zainteresowania teorii taktyki wojsk obrony przeciwchemicznej obejmuje: zasady użycia i zadania specjalistycznych sił i środków oraz osób funkcyjnych obrony przeciwchemicznej; organa obrony przeciwchemicznej; zabezpieczenie techniczno-specjalne, zabezpieczenie logistyczne; obronę przeciwchemiczną w walce i operacji oraz kierowanie obroną przeciwchemiczną.

Zasady teorii taktyki wojsk obrony przeciwchemicznej, reguły postępowania specjalistycznych oddziałów i pododdziałów, oraz osób funkcyjnych obrony przeciwchemicznej zapewniające osiągnięcie celów obrony przeciwchemicznej.

Ukształtowały się one na przestrzeni minionych 80. lat w wyniku zmian zachodzących w taktyce i sztuce operacyjnej, na które wywarły wpływ nowe środki walki, przekształcenia profilu i skala zagrożeń wojsk skażeniami chemicznymi i promieniotwórczymi, a także doskonalenie uzbrojenia i sprzętu technicznego wojsk obrony przeciwchemicznej. Są one zbieżne z zasadami sztuki wojennej i odnoszą się do specyfiki działań i zadań wykonywanych w ramach obrony przeciwchemicznej.

Podstawowe zasady taktyki wojsk obrony przeciwchemicznej.

Cel działań wojsk obrony przeciwchemicznej oznaczający stworzenie wojskom wykonującym zadania bojowe, warunków ochrony przed skażeniami (promieniotwórczymi, che-

micznymi i biologicznymi) i skutkami użycia środków zapalających w obszarach prowadzonych walk, bitew i operacji.

Sposób działania wojsk obrony przeciwchemicznej określają przewidywane i rzeczywiste zagrożenia wojsk skażeniami, ich możliwości taktyczne i możliwości specjalne.

Wykorzystanie wojsk obrony przeciwchemicznej na głównych kierunkach działań, zwłaszcza w obszarach szczególnie zagrożonych i na korzyść tych elementów ugrupowania, których działanie decyduje o osiągnięciu celu walki, bitwy czy operacji.

Niesienie pomocy przez oddziały i pododdziały specjalne wojsk obrony przeciwchemicznej tym wojskom i wsparcie działań tych jednostek rodzajów wojsk, które podlegają, podlegały lub będą podlegać zagrożeniom spowodowanym użyciem przeciwko nim broni masowego rażenia oraz skażeniom promieniotwórczym i chemicznym wywołanym środkami masowego porażenia.

Wykonywanie zadań przez specjalistyczne oddziały i pododdziały wojsk obrony przeciwchemicznej w ścisłym współdziałaniu z osłanianymi obiektami wojsk.

Użycie siły i środków wojsk obrony przeciwchemicznej w obszarze pomiędzy I i II rzutem ugrupowania bojowego (operacyjnego) wojsk i zmianie częstotliwości ich przemieszczania zależnej od sposobu prowadzenia walki, bitwy i operacji.

Planowanie użycia wojsk obrony przeciwchemicznej przez szefa wojsk obrony przeciwchemicznej (szczebla centralnego, rodzaju sił zbrojnych, korpusu) oraz szefa obrony przeciwchemicznej dywizji w odniesieniu do sił i środków przydzielonych jej na okres operacji lub walki.

Koncepcja użycia wojsk obrony przeciwchemicznej winna być zawsze podporządkowana zamiarowi operacji lub głównemu celowi (głównym celom) zadań bojowych.

Wojska obrony przeciwchemicznej zależnie od sytuacji bojowej działają:

1. *Scentralizowanie* - rozmieszczenie i działanie w jednym miejscu,
2. *Zdecentralizowanie* - rozmieszczenie i działanie wydzielonych pododdziałów w óżnych rejonach umożliwiającących wykonanie zadań na korzyść wybranych (wskazanych) elementów ugrupowania operacyjnego (taktycznego),

3. *Przemienne* - przemienne wykorzystanie sił i środków w sposób scentralizowany i zdecentralizowany.

Oddziały i pododdziały wojsk obrony przeciwchemicznej mogą być użyte jako wzmocnienie oddziałów i dywizji. Sposób ich działania może mieć formę:

- *przydziału* - podporządkowanie dowódcy i działanie zgodnie z jego decyzją przez czas (etap, obszar itp.) niezbędny na wykonanie właściwych im zadań;
- *wsparcia* - wykonywanie zadań na korzyść określonego elementu ugrupowania bez zmiany podporządkowania,
- *współdziałania* - pomoc w wykonywaniu zadań w określonym czasie, miejscu i obszarze.

Użycie oddziałów i pododdziałów likwidacji skażeń wojsk obrony przeciwchemicznej ma miejsce tam, gdzie zakres prac specjalistycznych przekracza możliwości skażonych wojsk i gdzie jest niezbędne szybkie odtworzenie czasowo utraconej przez nie zdolności bojowej.

Wojska obrony przeciwchemicznej w rejonach zabiegów specjalnych wymagają współdziałania, osłony i obrony ze strony wojsk poddawanych zabiegom.

Dla uzyskania zamierzonych efektów w likwidacji skutków skażeń pododdziały zabiegów specjalnych zachowują stopnie gotowości :

- nr 1 - pełne rozwinięcie pododdziału zabiegów specjalnych w rejonie (punkcie) zabiegów specjalnych i sanitarnych.
- nr 2 - celowo ograniczone rozwinięcie wszystkich elementów punktu zabiegów specjalnych w wyznaczonym miejscu;
- nr 3 - utrzymanie pododdziału zabiegów specjalnych w rejonie ześrodkowania, w kolumnie (kolumnach), w gotowości do wyjścia na sygnał do rejonu (rejonów) zabiegów specjalnych i sanitarnych.

Skupienie wysiłku wojsk obrony przeciwchemicznej w określonych rejonach, okresach czy na elementach ugrupowania operacyjnego (taktycznego) zależy od: sposobu prowadzenia i rodzaju operacji, ugrupowania, rozmachu działań, zagrożenia od broni masowego rażenia i środków masowego porażenia, roli i miejsca w operacji wyższego szczebla, możliwości własnych, stopnia zabezpieczenia logistycznego i techniczno-specjalnego, pory roku i doby oraz warunków atmosferycznych.

Siły i środki wojsk obrony przeciwchemicznej powinny być w odpowiednim czasie tam, w pobliżu miejsca i przystąpić do działania (albo kontynuowania działania już rozpoczętego), gdzie w wypadku użycia przez przeciwnika broni masowego rażenia lub uwolnienia do otoczenia środków masowego porażenia skutki przez to wywołane będą stanowić problem operacyjny lub taktyczny.

Zadania wykonywane przez wojska obrony przeciwchemicznej zarówno służące ogólni wojsk, jak i odtwarzaniu czasowo utraconej przez wojska - wskutek skażeń - zdolności bojowej, muszą być dostosowane do powstałej (prognozowanej) sytuacji i do możliwości techniczno-bojowych ich spełnienia.

Zadania wojsk obrony przeciwchemicznej służą: tworzeniu wojskom warunków do działania w sytuacji powstałych skażeń, likwidowaniu skutków skażeń, wspomaganie walczących dymami, wzmacnianiu miotaczami ognia rażącego efektu środków ogniowych wojsk, udzielaniu pomocy w akcjach ratowniczych.

Zapewnienie odtworzenia zdolności bojowej czasowo utraconej - wskutek skażeń - przez wojska wymaga koncentracji sił i środków wojsk obrony przeciwchemicznej w wybranym miejscu oraz dostosowanie zadań do możliwości ich spełnienia.

Wojska obrony przeciwchemicznej winny być zdolne do natychmiastowego ruchu, do reagowania na tworzącą się sytuację zagrożenia wojsk, do kompleksowego zwalczania skutków powstałych skażeń.

Zadania taktyki wojsk obrony przeciwchemicznej, specjalistyczne czynności, wykonywane przez oddziały i pododdziały wojsk obrony przeciwchemicznej zgodnie z ich przeznaczeniem i możliwościami stwarzają wojskom warunki działania w sytuacjach zagrożeń i skażeń.

Wykonywane w ramach obrony przeciwchemicznej zapewniają:

1. Wykrywanie uderzeń bronią jądrową i chemiczną w szczególnie zagrożonych rejonach pola walki lub w wyznaczonych miejscach ugrupowania bojowego;
2. Rozpoznanie rejonów porażenia bronią masowego rażenia;
3. Monitorowanie i rozpoznanie skażeń w rejonach przewidzianych do działania wojsk;
4. Pomiar stopnia skażenia promieniotwórczego i chemicznego wojsk, obiektów, wody i żywności;

5. Zabiegi specjalne uzbrojenia, obiektów, sprzętu bojowego i środków transportowych wojsk;
6. Odkazanie i dezaktywację dróg i obiektów terenowych, zajmowanych lub przewidzianych do zajęcia przez wojska;
7. Zabiegi specjalne i sanitarne przeprowadzane albo na punktach zabiegów specjalnych albo w rejonach rozmieszczenia (działania) wojsk.
8. Zabiegi specjalne umundurowania i wyposażenia żołnierzy oraz indywidualnych środków ochrony przed skażeniami.

Wojska obrony przeciwchemicznej ponadto zapewniają: wsparcie ognia wojsk przez rażenie przeciwnika ogniem miotaczy ognia, maskowanie wojsk przez stosowanie zasłon dymnych, pomoc wojskom - udział w lokalizacji i gaszeniu pożarów.

Organa wojsk obrony przeciwchemicznej to osoby funkcyjne, obiekty oraz oddziały i pododdziały specjalistyczne o różnym przeznaczeniu.

Osobami funkcyjnymi wojsk obrony przeciwchemicznej są: szef (szefostwo) wojsk obrony przeciwchemicznej SGen. WP (Dowództwa Wojsk Lądowych), szefowie wojsk obrony przeciwchemicznej OW (Korpusu), szefowie obrony przeciwchemicznej dywizji i oddziału, instruktorzy obrony przeciwchemicznej batalionów, kierownicy ośrodków i stacji obliczeniowo-analitycznych skażeń oraz dowódcy oddziałów i pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej.

Obiektami wojsk obrony przeciwchemicznej są ośrodki i stacje obliczeniowo-analityczne skażeń szczebla centralnego - COAS, okręgowego (korpuśnego) - OAS i dywizyjnego - SOAS. Są przeznaczone do sterowania systemem (siecią) wykrywania skażeń korpusu i dywizji, zbierania i przetwarzania informacji o skali i skutkach użycia broni masowego rażenia oraz uwolnienia toksycznych środków przemysłowych w obszarze walki, bitwy i operacji, analizy przewidywanej, prognozowanej i rzeczywistej sytuacji skażeń oraz przedstawiania szefom wojsk obrony przeciwchemicznej (szefom obrony przeciwchemicznej) wniosków o potrzebach ochrony i obrony wojsk przed skutkami skażeń i zakażeń.

Oddziałami i pododdziałami wojsk obrony przeciwchemicznej są: pułk przeciwchemiczny; bataliony obrony przeciwchemicznej OW (Korpusu) (o liczbie kompanii przeciwchemicznych zależnej od liczby ZT w okręgu (korpusie), które mają wzmacniać) i kompanie

specjalistyczne wchodzące w ich struktury, które mogą działać samodzielnie oraz klucz śmigłowców rozpoznania skażeń (i zadymiania).

Pulk przeciwchemiczny jest oddziałem wojsk obrony przeciwchemicznej centralnego podporządkowania w składzie: batalion rozpoznania skażeń, 2 bataliony ratownictwa, batalion zadymiania, pododdziały dowodzenia i logistyki. Działa przeważnie zdecentralizowanie wykonując zadania poszczególnymi batalionami.

Batalion rozpoznania skażeń (brsk) najczęściej pozostaje w dyspozycji szefostwa wojsk obrony przeciwchemicznej NW. Przeznaczony do wykonywania zadań związanych z rozpoznawaniem skażeń, zwłaszcza do: wykrywania wybuchów jądrowych, uderzeń chemicznych i środkami zapalającymi oraz rozpoznania skażeń promieniotwórczych i chemicznych na korzyść głównych elementów ugrupowania związków operacyjnych, w rejonach przewidzianych do ich działania i rozmieszczenia, a także na drogach marszu, dowozu i ewakuacji.

Batalion ratownictwa (brat) najczęściej pozostaje w dyspozycji szefostwa wojsk obrony przeciwchemicznej NW, choć może wejść w skład wojsk obrony przeciwchemicznej OW (korpusu) wzmacniając je pod względem specjalistycznym. Przeznaczony do wykonywania zadań ratowniczych związanych z likwidacją skażeń. Wykonuje całkowite zabiegi specjalne uzbrojenia, sprzętu bojowego i środków transportu; całkowite zabiegi sanitarne żołnierzy; dezaktywację indywidualnych środków ochrony przed skażeniami znajdujących się w wyposażeniu indywidualnym żołnierzy poddawanych zabiegom sanitarnym; odkażanie (dezynfekcję) terenu, zwłaszcza odcinków dróg i pasów startowych lotnisk oraz obiektów o ważnym znaczeniu (przeprawy, budowle obronne itp.); dezynfekcję oraz dezynsekcję skażonego (zakażonego) umundurowania, obuwia, oporządzenia i indywidualnych środków ochrony przed skażeniami. Wydzielone pododdziały mogą sporządzać roztwory odkażające i dezaktywacyjne oraz napępiać nimi pojemniki indywidualnych zestawów odkażających, uczestniczyć w lokalizacji pożarów, a także brać udział w ograniczaniu skutków uwolnienia TŚP ze zbiorników przez wytwarzanie ciekłych kurtyn pochłaniających oraz pian izolujących. Pododdziały zabiegów specjalnych wyposażone w urządzenia WUS wykorzystuje się także do stawiania zasłon dymnych.

Batalion zadymiania (bzad) najczęściej pozostaje w dyspozycji szefostwa wojsk obrony przeciwchemicznej NW. Może być czasowo przekazany w podporządkowanie szefostwa wojsk obrony przeciwchemicznej OW (korpusu) lub wykonywać zadania na korzyść wojsk rozpatrywanego szczebla. Przeznaczony jest do maskowania dymem elementów ugru-

powania operacyjnego i logistyki przed obserwacją naziemną i powietrzną przeciwnika oraz zakłócania jego systemów kierowania i naprowadzania środków rażenia na cele. Stosowane dymy mogą: utrudnić przeciwnikowi ustalenie składu i położenia oraz charakteru oraz prawdopodobnego kierunku działania naszych wojsk; maskować zgrupowanie uderzeniowe; maskować działanie wojsk podczas forsowania i przeprawy przez przeszkody wodne; maskować dymem rozwinięcie wojsk na rubieżach przeciwuderzenia, działania odwodów przeciwpancernych, oddziałów zaporowych podczas odpierania kontrataków i przeciwuderzeń; zabezpieczać wprowadzanie do walki drugich rzutów oraz działanie obiektów logistycznych. Zadania te batalion wykonuje wspólnie z pododdziałami maskowania, walki radioelektronicznej oraz zadymiania OW (korpusu).

Batalion obrony przeciwchemicznej specjalistyczny oddział do realizacji zadań obrony przeciwchemicznej, funkcjonalnie podporządkowany szefowi wojsk obrony przeciwchemicznej okręgu wojskowego (korpusu). W operacjach działa na korzyść związków taktycznych i oddziałów ogólnowojskowych oraz rodzajów wojsk, a także oddziałów i elementów logistycznych. Przeznaczony do rozpoznawania i likwidacji skażeń, maskowania wojsk dymami i rażenia nieprzyjaciela miotaczami ognia. Może także: wykrywać uderzenia bronią jądrową i chemiczną; realizować monitoring (rozpoznanie) skażeń; przeprowadzać kontrolę radiologiczną i chemiczną; uczestniczyć w przedsięwzięciach ratunkowo-ewakuacyjnych oraz ograniczających emisję i rozprzestrzenianie skażeń.

Klucz śmigłowców rozpoznania skażeń znajduje się w składzie eskadry śmigłowców okręgu wojskowego (korpusu). Jest przeznaczony do powietrznego rozpoznania skażeń oraz do maskowania dymem wojsk i obiektów. Może: rozpoznawać skażenia promieniotwórcze terenu; rozpoznawać skażenia chemiczne; stawiać zasłony dymne; wykonywać zadania wynikające z sytuacji szczególnych.

Kompania rozpoznania skażeń jest przeznaczona do wykrywania uderzeń bronią masowego rażenia i rozpoznawania skażeń (w tym również toksycznymi środkami przemysłowymi) w rejonach rozmieszczenia i działania wojsk oraz na drogach przegrupowania, dowozu i ewakuacji

Kompania odkażania umundurowania jest przeznaczona do odkażania i dezynfekcji umundurowania, obuwia, oporządzenia oraz indywidualnych środków ochrony przed skażeniami w celu odtworzenia zapasów umundurowania i środków ochronnych. Jej wyposażenie w pralnię wodną pozwala na dezaktywację umundurowania.

Kompania zadymiania jest przeznaczona do maskowania dymem wojsk i ważnych obiektów przed środkami naziemnego i powietrznego rozpoznania oraz naprowadzania na cel zarówno w dzień jak i w nocy.

Kompania obrony przeciwchemicznej, pododdział przydzielany dywizjom do realizacji różnych specjalistycznych zadań obrony przeciwchemicznej i wsparcia działań bojowych tych oddziałów, którym została przydzielona na okres walki.

Zabezpieczenie techniczno-specjalne wojsk obrony przeciwchemicznej polega na organizowaniu i realizowaniu przedsięwzięć związanych z: utrzymaniem uzbrojenia i specjalistycznego sprzętu technicznego w gotowości do użycia; odtwarzaniem sprawności technicznej sprzętu uszkodzonego; zapewnieniem możliwości ponownego wykorzystania sprzętu po naprawie. W oddziałach przeciwchemicznych organizuje się: zabezpieczenie techniczne i zabezpieczenie metrologiczne.

Z a b e z p i e c z e n i e t e c h n i c z n e wojsk obrony przeciwchemicznej ma w celu zaopatrzenie oddziałów i pododdziałów w uzbrojenie i sprzęt bojowy, amunicję oraz techniczne środki materiałowe, ich utrzymanie w gotowości do wykorzystania, zapewnienie niezawodności działania oraz odtwarzanie sprawności technicznej. Obejmuje zabezpieczenie techniczno - przeciwchemiczne i techniczne czołgowo -samochodowe. Do zadań zabezpieczenia technicznego wojsk obrony przeciwchemicznej zalicza się:

- przyjmowanie i dostarczanie oddziałom (pododdziałom) uzbrojenia, sprzętu bojowego oraz środków materiałowych;
- gromadzenie zapasów ruchomych środków przeciwchemicznych, amunicji i innych technicznych środków niezbędnych do wykonania zadań specjalnych;
- utrzymanie uzbrojenia i sprzętu w pełnej sprawności do użycia;
- zapewnienie warunków eksploatacji sprzętu i wyposażenia oraz kontroli ich stanu technicznego;
- obsługiwanie techniczne, ewakuowanie i naprawa uszkodzonego sprzętu i uzbrojenia;
- kierowanie siłami i środkami technicznymi rodzajów wojsk i służb występującymi w oddziałach wojsk obrony przeciwchemicznej.

Z a b e z p i e c z e n i e m e t r o l o g i c z n e wojsk obrony przeciwchemicznej ma w celu zapewnienie jednolitości i wymaganej dokładności pomiarów oraz wiarygodności technicznych parametrów sprzętu pomiarowego i ochronnego.

Do zadań zabezpieczenia metrologicznego zalicza się: nadzór nad eksploatacją przyrządów pomiarowych, ich okresowe kontrolowanie, regulację, naprawę i legalizację.

Zabezpieczenie logistyczne wojsk obrony przeciwchemicznej organizuje się w celu terminowego zaspokojenia ich potrzeb oraz zachowania zdolności do wykonywania specjalistycznych zadań. Obejmuje ono zabezpieczenie materiałowe, medyczne, kwaterunkowe, handlowo-bytowe, finansowe.

Z a b e z p i e c z e n i e m a t e r i a ł o w e wojsk obrony przeciwchemicznej stanowi jedno z podstawowych zadań logistyki i obejmuje: zaopatrywanie w chemiczne środki materiałowe, materiały pędne i smary, ich dowóz i ewakuację oraz przedsięwzięcia produkcyjno-usługowe. Pozostałe rodzaje zabezpieczeń są organizowane i wykonywane na ogólnych zasadach logistyki dla utrzymania odpowiedniego stanu zdolności bojowej oddziałów i pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej.

W procesie zaopatrywania oddziałów wojsk obrony przeciwchemicznej, rozróżnia się przedsięwzięcia: planowanie zaopatrywania, prognozowanie zużycia i strat losowych, zapotrzebowanie, gromadzenie i przechowywanie środków materiałowych, - rozdzielnictwo, ewidencjonowanie i sprawozdawczość.

OBRONA PRZECIWCHEMICZNA

OBRONA PRZECIWCHEMICZNA to rodzaj zabezpieczenia działań bojowych wojsk, której celem jest maksymalne osłabienie skutków rażącego działania broni masowego rażenia oraz radioaktywnych i toksycznych środków przemysłowych (niebezpiecznych substancji chemicznych).

Jest także specjalnością (dziedziną) naukową leżącą w sferze zainteresowania nauk wojskowych.

Przedmiotem badań są zagadnienia zagrożenia wojsk czynnikami rażącymi broni masowego rażenia i środków masowego porażenia oraz ochrony wojsk przed ich skutkami. Bada i formułuje zasady działania wojsk i obiektów w warunkach zagrożeń i oddziaływania skutków skażeń, określania sposobów wykonania zadań bojowych przez wojska w złożonej sytuacji

skażeń na polu walki oraz reguły postępowania prowadzące do zminimalizowania (złagodzenia lub usunięcia) skutków skażeń pochodzących od broni i środków masowego rażenia.

Jako praktyka ochrony wojsk przed skutkami skażeń pojawiła się w okresie I wojny światowej w odpowiedzi na potrzebę osłabienia skutków napadów falowych z bojowymi środkami trującymi, w postaci **o b r o n y p r z e c i w g a z o w e j**.

Wprowadzenie do arsenałów nowych generacji bojowych środków trujących wymusiło jej kompleksowy charakter oddziaływań ochronnych i przekształcenie w okresie międzywojennym obrony przeciwgazowej w **o b r o n ę p r z e c i w c h e m i c z n ą**.

Wojenne zastosowanie broni jądrowej, groźba jej użycia na polu wojny i potęga jej rażącego działania doprowadziły do powstania **o b r o n y p r z e c i w a t o m o w e j**.

Dalszy rozwój oręża masowego porażenia i jakościowo nowe wymagania odnoszone do obrony i ochrony przed jego skutkami wywołało potrzebę stworzenia systemu funkcjonującego odąd jako **o b r o n a p r z e d b r o n i ą m a s o w e g o r a ż e n i a - O P B - M A R**.

Ze względu na rolę odgrywaną przez wojska chemiczne w kompleksowej ochronie przed skutkami skażeń (wykonawca i współwykonawca wielu specjalistycznych zadań) utworzono **z a b e z p i e c z e n i e c h e m i c z n e**.

Przemiany, jakie zaszły tak w rozwoju zjawiska zagrożenia bronią masowego rażenia, jak i w stosunkach międzynarodowych, zmiany ustrojowe i doktrynalne, a także czynniki pozamilitarne, prowadzące do tworzenia warunków powstawania zagrożeń środkami masowego porażenia, spowodowały połączenie treści OPBMAR i zabezpieczenia chemicznego.

O b r o n a p r z e c i w c h e m i c z n a obejmuje wspólne problemy zabezpieczenia wojsk, rozwiązywane zarówno w czasie pokoju, jak i w okresie wojny. Zakres zainteresowania obrony przeciwchemicznej, podobnie jak taktyki wojsk obrony przeciwchemicznej dotyczy zasad użycia i zadań specjalistycznych sił i środków, osób funkcyjnych obrony przeciwchemicznej; organów obrony przeciwchemicznej; obrony przeciwchemicznej w walce bitwie i operacji oraz kierowania obroną przeciwchemiczną.

Obrona przeciwchemiczna jako praktyczna działalność wojsk polega na tworzeniu im warunków do prowadzenia skutecznych działań bojowych w sytuacjach powstałych skażeń. Wyraża się ona w formie: funkcjonalnego działania sił i środków oraz organów wojsk obrony przeciwchemicznej, realizowania przez ogół wojsk i wojsk obrony przeciwche-

micznej. specjalistów przedsięwzięć, struktury organizacyjnej etatowych i nieetatowych sił i środków podporządkowanych spełnianiu funkcji ochrony przed skażeniami, wyposażenia specjalnego wojsk i obiektów w specjalistyczny sprzęt techniczny i techniczno-specjalny; zapewnieniu żołnierzom bezpieczeństwa w sytuacji porażen i skażeń skutkami użycia broni masowego rażenia i uwolnienia środków masowego porażenia.

W treści obrony przeciwchemicznej są przedsięwzięcia, których realizacja prowadzi do osiągnięcia stawianego przed nią celu: ochrony ludzi (żołnierzy) przed skutkami różnorodnych skażeń.

Obrona przeciwchemiczna obejmuje: prognozowanie skutków uderzeń bronią masowego rażenia i skutków zniszczenia obiektów energetyki jądrowej i przemysłu chemicznego, wykrywanie uderzeń bronią jądrową i chemiczną, rozpoznanie rejonów porażenia, monitoring (rozpoznanie) skażeń, ostrzeganie o zagrożeniu i alarmowanie o skażeniach, udział w przedsięwzięciach ratunkowo-ewakuacyjnych oraz ograniczających emisję i rozprzestrzenianie skażeń, kontrolę radiologiczną i chemiczną, indywidualną i zbiorową ochronę przed skażeniami oraz wykorzystanie w tym celu właściwości ochronnych terenu i jego infrastruktury, likwidację skażeń.

Obronę przeciwchemiczną organizuje się i realizuje we wszystkich rodzajach działań bojowych i traktuje jako specjalistyczne zadania. Organizatorami są szefowie i podległe im szefostwa wojsk obrony przeciwchemicznej okręgu wojskowego (korpusu) oraz szefowie obrony przeciwchemicznej niższych szczebli. Wykonawcami przedsięwzięć i zadań są wojska - na zasadzie powszechności - oraz oddziały (pododdziały) wojsk obrony przeciwchemicznej. Jednostki wojsk obrony przeciwchemicznej wykonują zadania najbardziej złożone, wymagające specjalistycznego sprzętu i odpowiednio przygotowanych żołnierzy. Realizują również zadania z zakresu maskowania dymem wojsk i obiektów oraz rażenia nieprzyjaciela środkami zapalającymi. Biorą także udział w lokalizacji i gaszeniu pożarów.

Przedsięwzięcia i zadania obrony przeciwchemicznej w walce i operacji wykonuje się zgodnie z koncepcją obrony przeciwchemicznej przedstawianą w postaci planu użycia wojsk obrony przeciwchemicznej przez szefów obrony przeciwchemicznej. **Obowiązują przy tym reguły:** powszechności; autonomiczności; kompleksowości; priorytetu ochrony przed skażeniami; ekonomii sił; ciągłości działań.

Zasada powszechności oznacza, że zadania obrony przeciwchemicznej są wykonywane przez wojska.

Zasada autonomiczności oznacza, że każda jednostka powinna realizować siłami i środkami pozostającymi w jej dyspozycji te zadania obrony przeciwchemicznej, które decydują o zdrowiu i życiu żołnierzy działających w warunkach skażeń.

Zasada kompleksowości oznacza, że nie wystarczy wykonanie oddzielnych przedsięwzięć, ale konieczne jest zrealizowanie kompleksu przedsięwzięć.

Zasada priorytetu ochrony żołnierzy przed skażeniami oznacza, że w działaniach bojowych, w sytuacjach ekstremalnych zagrożeń, należy rozstrzygnąć nieuchronny konflikt między ochroną żołnierzy a wykonaniem zadania bojowego, kierując się wymaganiami ochrony żołnierzy przed rażącym działaniem broni masowego rażenia i skażeń.

Zasada ekonomii sił oznacza racjonalne wykorzystanie sił i środków specjalistycznych odpowiednio do poziomu zagrożenia. Polega to na tym, iż zadania obrony przeciwchemicznej powinny być dostosowane do możliwości ich wykonania przy pomocy wydzielonych sił i środków.

Zasada ciągłości działań oznacza, że przedsięwzięcia obrony przeciwchemicznej w warunkach zagrożenia skażeniami i w warunkach skażeń wykonuje się stale i systematycznie we wszystkich rodzajach działań bojowych i etapach operacji.

Prognozowanie skutków uderzeń bronią masowego rażenia, skutków zniszczenia obiektów energetyki jądrowej i przemysłu chemicznego ma na celu określenie strat, zniszczeń i skażeń, a także zakresu i terminów realizacji przedsięwzięć ograniczających ich rażące działanie. Rezultaty są wykorzystywane do ostrzegania wojsk o zagrożeniu skażeniami i do podjęcia decyzji o dalszych działaniach oraz zakresie i terminach realizacji przedsięwzięć ograniczających skutki uderzeń bronią masowego rażenia, a także zniszczenia obiektów energetyki jądrowej i przemysłu chemicznego. Prognozę sporządza ośrodek analizy skażeń (OAS) i stacja obliczeniowo-analityczna skażeń (SOAS) na okres planowanych działań i po wykonaniu przez przeciwnika pierwszych lub kolejnych uderzeń bronią jądrową bądź chemiczną oraz zniszczeniu (awarii) reaktorów jądrowych i zbiorników wypełnionych TŚP.

Wykrywanie uderzeń bronią jądrową i chemiczną organizuje się i prowadzi w celu uzyskania danych o miejscu i czasie ich użycia oraz stopniu zagrożenia wojsk czynnikami rażącego działania. Zajmuje się tym, funkcjonujący w korpusie, dywizji i oddziale sys-

tem wykrywania skażeń (SWS), w skład którego wchodzi: sieci wykrywania skażeń związków taktycznych i oddziałów ogólnowojskowych, a także wojsk specjalnych i jednostek logistycznych; posterunki obserwacji skażeń (POSk) i patrole rozpoznania skażeń (PRSk) organizowane przez wojsk obrony przeciwchemicznej. Na podstawie danych z SWS określa się i stawia wojskom zadania do monitorowania skażeń.

Rozpoznanie rejonów porażenia wojsk prowadzi się w celu ustalenia rzeczywistych skutków uderzenia bronią masowego rażenia oraz zniszczenia obiektów energetyki jądrowej i przemysłu chemicznego, a także określenia zakresu likwidacji tych skutków i sposobów prowadzenia akcji ratowniczej. Zadanie to wykonują wyspecjalizowane patrole: oficerskie, rozpoznania technicznego, rozpoznania medycznego, rozpoznania inżynierskiego, rozpoznania skażeń.

Monitoring skażeń ma na celu określenie i ciągłą kontrolę rzeczywistej sytuacji skażeń w rejonach działania (rozmieszczenia) wojsk oraz sprecyzowanie możliwości i sposobów prowadzenia działań bojowych w strefach skażeń, określić możliwości zajęcia wcześniej zaplanowanych rejonów rozmieszczenia wojsk, a także ustalić zakres prac mających na celu ograniczenie emisji i roz-przestrzeniania się skażeń oraz ich likwidację. Polega na ciągłej kontroli i pomiarze mocy dawek promieniowania i ustalaniu granic terenu skażonego bojowymi środkami trującymi lub toksycznymi środkami przemysłowymi. Wykonuje się go siłami: wydzielonymi z dywizji, oddziałów szczebla operacyjnego i jednostek logistycznych; kompanii rozpoznania skażeń batalionu obrony przeciwchemicznej; klucza śmigłowców rozpoznania skażeń,

Ostrzeżenie o zagrożeniu jest wykonywane przez sztaby odpowiednich szczebli dowodzenia na podstawie prognozy rozwoju sytuacji skażeń w obszarze walki i operacji.

Alarmowanie o skażeniach jest dokonywane na szczeblu pododdziału po wykryciu przez posterunek obserwacji skażeń (patrol rozpoznania skażeń, posterunki obserwacyjne, obserwatorów) skażeń promieniotwórczych lub chemicznych.

Udział w przedsięwzięciach ratunkowo-ewakuacyjnych organizuje się w celu udzielenia pomocy porażonym oraz ewakuacji ludzi i sprzętu z rejonów porażenia. Przedsięwzięcia ratunkowo-ewakuacyjne obejmują: udzielanie pomocy żołnierzom, ich ewakuację do punktów zbiórki, i dalej do szpitali; ewakuację sprzętu wojskowego, który utracił właściwości użytkowe lub został skażony; gaszenie (lokalizowanie) pożarów zagrażających żołnierzom i

technice wojskowej; torowanie dróg w zawałach i zniszczeniach; monitoring skażeń promieniotwórczych i chemicznych w rejonach porażenia i w rejonach ewakuacji ludzi oraz sprzętu wojskowego; zabiegi sanitarne żołnierzy i specjalne sprzętu bojowego. Wymienione zadania są organizowane przez sztab korpusu oraz sztaby podległych dywizji i oddziałów, a wykonywane przez oddziały i grupy ratunkowo-ewakuacyjne

Uczestnictwo w ograniczaniu emisji i rozprzestrzeniania skażeń ma na celu zminimalizowanie ich zasięgu i zmniejszeniu rażącego działania na ludzi.

Przedsięwzięcia ograniczające emisję i rozprzestrzenianie skażeń są realizowane w wypadku awarii (zniszczenia) obiektów stacjonarnych i ruchomych i uwolnienia z nich toksycznych środków przemysłowych przez wojsk obrony przeciwchemicznej.

Kontrolę radiologiczną realizuje się w celu ustalenia zdolności bojowej napromieniowanych wojsk, stopnia skażenia sprzętu, środków bojowych i materiałowych oraz obiektów, a także możliwości ich wykorzystania. Obejmuje ona kontrolę napromieniowania oraz kontrolę stopnia skażenia promieniotwórczego żołnierzy, sprzętu bojowego, obiektów, wody, żywności i paszy.

Indywidualna i zbiorowa ochrona przed skażeniami polega na wykorzystaniu środków ochronnych żołnierza. Zbiorowa ochrona przed skażeniami polega na wykorzystaniu różnego rodzaju obiektów, wyposażonych w urządzenia dostarczające do ich wnętrza powietrze oczyszczone z par i aerozoli środków trujących, aerozoli środków biologicznych oraz pyłu promieniotwórczego.

Wykorzystanie właściwości ochronnych terenu i jego infrastruktury ma na celu zmniejszenie skutków rażącego działania broni jądrowej, chemicznej i biologicznej oraz ochronę wojsk działających w strefach skażeń. Infrastruktura terenowa, zarówno stacjonarna, jak i przygotowana w toku budowy obiektów fortyfikacyjnych, może odgrywać znaczącą rolę w zmniejszeniu skutków rażącego działania broni jądrowej, chemicznej i biologicznej.

Likwidację skażeń organizuje się i prowadzi w celu usunięcia (zneutralizowania) środków radioaktywnych i toksycznych z powierzchni ciała, umundurowania, sprzętu, budowli i terenu. Zapobiega to wtórnym skażeniom ludzi pyłem promieniotwórczym oraz środkami trującymi i biologicznymi, a także umożliwia odtworzenie czasowo utraconej zdolności bojo-

wej skażonych wojsk. Obejmuje ona: zabiegi sanitarne żołnierzy; odkażanie i dezynfekcję oraz dezaktywację umundurowania; zabiegi specjalne sprzętu bojowego; odkażanie i dezynfekcję terenu i obiektów.

W walce, bitwie i operacji działanie wojsk obrony przeciwchemicznej rozpatruje się na bazie realizowania zadań wynikających z przedsięwzięć obrony przeciwchemicznej. Nie rozdziela się działalności na tzw. potocznie „czystą taktykę”, oddziałów i pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej, i na obronę przeciwchemiczną. Zarówno taktyka wojsk obrony przeciwchemicznej, jak i obrona przeciwchemiczna są realizowane wspólnie. Tym bardziej że obrona przeciwchemiczna decyduje zarówno o działalności jednostek wojsk obrony przeciwchemicznej na polu walki, o treściach zadań przez nie wykonywanych, a wynikających z poszczególnych przedsięwzięć, jak i o powinnościach ogółu jednostek wojskowych w realizowaniu przedsięwzięć opchem. składających się na ochronę i obronę przed skutkami użycia broni i środków masowego porażenia.

Cel obrony przeciwchemicznej może być osiągnięty wtedy, gdy przeznaczone do tego siły i środki osiągną pełną zdolność do wykonania zadań. Na to wywierają wpływ czynniki takie, jak: stan obrony przeciwchemicznej w okresie stałej gotowości bojowej; stopień zagrożenia bezpieczeństwa kraju i przyjęty w związku z tym wariant mobilizacyjnego rozwinięcia; sposób operacyjnego rozwijania wojsk.

W procesie *osiągania wyższych stanów gotowości bojowej* obrona przeciwchemiczna jest rozwijana na bazie obowiązujących zasad osiągania wyższych stanów gotowości bojowej i mobilizacji oraz realnie istniejącej bazy i zasobów osobowo-rzeczowych.

Osiąganie gotowości obrony przeciwchemicznej w stanie stałej gotowości bojowej, mające charakter wieloaspektowy dotyczy tak problemów organizacyjno-technicznych, jak i organizacyjno-szkoleniowych. Obrona przeciwchemiczna w ujęciu organizacyjno-funkcjonalnym może mieć charakter powszechny, w części dotyczącej ochrony wojsk przed rażącymi skutkami broni masowego rażenia oraz specjalistyczny, obejmujący przedsięwzięcia wykonywane przez wojska obrony przeciwchemicznej.

Czynności opchem. realizowane w stanie stałej gotowości bojowej wykonują sztaby korpusu, dywizji i oddziałów ogólnowojskowych (rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk) oraz specjalistyczne oddziały (pododdziały) wojsk obrony przeciwchemicznej. (bopchem, klucz śmigłowców rozpoznania skażeń).

Rozwiązanie problemów organizacyjno-technicznych obrony przeciwchemicznej wymaga: zapewnienia żołnierzom, pododdziałom, oddziałom i związkom taktycznym związku operacyjnego, wyposażenia w sprzęt wojsk obrony przeciwchemicznej i środki obrony przeciwchemicznej, stworzenia oddziałom (pododdziałom) wojsk obrony przeciwchemicznej warunków do przejścia ze struktur pokojowych na wojenne, zapewnienia organizacyjno-technicznych warunków przeprowadzenia zgrywania bojowego wojsk obrony przeciwchemicznej. po osiągnięciu przez nie gotowości bojowej.

Do zasadniczych zagadnień organizacyjno-szkoleniowych zalicza się: planowe i systematyczne szkolenie specjalistyczne rezerw osobowych, organizowanie zajęć i treningów specjalistycznych dla żołnierzy stanu "P" i żołnierzy rezerwy, opracowanie planów szkoleniowych i okresowe zgrywanie, w ramach szkolenia, pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej z oddziałami i pododdziałami służb i rodzajów wojsk w realizacji przedsięwzięć obrony przeciwchemicznej, opracowanie planów zgrywania bojowego wojsk obrony przeciwchemicznej. związku operacyjnego po zrealizowaniu zasadniczych przedsięwzięć OWSGB.

W okresie stałej gotowości bojowej tworzy się warunki organizacyjne i techniczne do osiągnięcia gotowości przez system obrony przeciwchemicznej, w kolejnych wyższych stanach gotowości bojowej.

Obrona przeciwchemiczna w czasie przegrupowania

Przedsięwzięcia obrony przeciwchemicznej w toku przegrupowań wojsk korpusu realizuje się stosownie do sytuacji operacyjno-strategicznej oraz wariantu przegrupowania wojsk. W warunkach użycia przez przeciwnika broni masowego rażenia lub wystąpienia bezpośredniej groźby użycia tej broni, są realizowane wszystkie przedsięwzięcia obrony przeciwchemicznej.

Prognozowanie skutków uderzeń bronią masowego rażenia oraz zniszczeń obiektów energetyki jądrowej i przemysłu chemicznego dokonywane jest przez OAS OW (SOAS KZ) i SOAS dywizji.

Wykrywanie uderzeń bronią jądrową i chemiczną jest wykonywane przez organiczne pododdziały rozpoznania skażeń pułków i dywizji, które wzmacnia się kompanią obrony przeciwchemicznej w miarę osiągnięcia przez nie gotowości bojowej. Kompania rozpoznania skażeń batalionu obrony przeciwchemicznej OW (KZ) rozpoznaje skażenia na drogach przegrupowania wojsk, obserwuje i wykrywa skażenia w szczególnie ważnych rejonach,

zwłaszcza w rejonach przewidzianych do zajęcia przez wojska (wyjściowe, pośrednie, odpoczynku itp.). Klucz śmigłowców rozpoznania skażeń utrzymuje się w gotowości do wykonywania doraźnych zadań rozpoznania skażeń promieniotwórczych.

Rozpoznanie rejonów porażenia jest przedsięwzięciem organizowanym i realizowanym na szczeblach oddziału i dywizji.

Monitoring (rozpoznanie) skażeń w czasie przegrupowania wojsk korpusu jest realizowany siłami dywizji, kompanii rozpoznania skażeń i klucza śmigłowców rozpoznania skażeń.

Ostrzeżenie o zagrożeniu i alarmowanie o skażeniach w toku marszu wojsk ma znaczenie szczególne. Sztaby doprowadzają informację do pododdziałów mogących zetknąć się ze skażeniem. Kolejność ostrzeżenia uwzględnia kolejność podchodzenia oddziałów do zagrożonych stref.

Udział w przedsięwzięciach ratunkowo-ewakuacyjnych oraz ograniczających emisję i rozprzestrzenianie skażeń na szczeblu operacyjnym ogranicza się do sfery wydzielania i w razie potrzeby (wyjątkowo długotrwała emisja TŚP) skierowania grupy ratownictwa chemicznego z pododdziałami ratownictwa (lub zabiegów specjalnych) do rejonu awarii zbiorników z TŚP

Kontrolę radiologiczną i chemiczną organizują szefowie obrony przeciwchemicznej, a realizują pododdziały kontroli dozymetrycznej, rozpoznania skażeń i przeszkoleni żołnierze-instruktorzy. Sztab korpusu zbiera meldunki o napromieniowaniu wojsk i wykorzystuje je do oceny zdolności bojowej dywizji i pułków.

Indywidualna ochrona przed skażeniami jest przedsięwzięciem, realizowanym na każdym szczeblu, a jej cel osiąga się przez wykorzystanie przez wszystkich żołnierzy środków ochrony indywidualnej i zbiorowej.

Likwidacja skażeń w okresie przegrupowania może być prowadzona na drogach marszu z wykorzystaniem autonomicznych sił i środków pułków i dywizji, lub na punktach zabiegów specjalnych, organizowanych siłami pododdziałów zabiegów specjalnych korpusu i centralnej dyspozycji.

Obrona przeciwchemiczna w operacji obronnej obejmuje zadania wykonywane przez dywizje, pułki i samodzielne oddziały (pododdziały) oraz zadania wykonywane przez wojska obrony przeciwchemicznej OW (KZ). Są nimi: wykrywanie uderzeń bronią jądrową i

chemiczną, monitorowanie (rozpoznanie) skażeń; kontrola radiologiczna i chemiczna, wykorzystanie środków indywidualnej i zbiorowej ochrony przed skażeniami oraz właściwości ochronnych terenu i jego infrastruktury, likwidowanie ewentualnych skażeń.

Pododdziały wojsk obrony przeciwchemicznej zajmują wyznaczone rejonny w ugrupowaniu obronnym korpusu i przystępują do wykonania powierzonych im zadań.

W czasie nawiązywania styczności, zwalczania przeciwnika przed przednim skrajem obrony oraz w taktycznej strefie obrony organiczne i przydzielone oddziały (pododdziały) wojsk obrony przeciwchemicznej są w gotowości do wykonania zadań obrony przeciwchemicznej w wypadku użycia przez przeciwnika broni masowego rażenia lub uwolnienia do środowiska toksycznych środków przemysłowych.

W wypadku włamania się przeciwnika w ugrupowanie obronne korpusu odpowiednio do charakteru działań obronnych realizuje się zadania obrony przeciwchemicznej.

W obronie pozycyjnej pododdziały batalionu obrony przeciwchemicznej i innych oddziałów (pododdziałów) znajdują się w rejonach i na rubieżach, które im wyznaczono, w gotowości do rozpoznania i likwidacji skażeń promieniotwórczych albo chemicznych oraz ograniczania skutków ewentualnego uwolnienia toksycznych środków przemysłowych. Zabezpieczają przez to swobodę manewru odwodów przeciwpancernych, oddziałów zaporowych oraz odwodów ogólnych.

W obronie manewrowej pododdziały batalionu obrony przeciwchemicznej i innych oddziałów, w zależności od przebiegu działań opóźniających przemieszczają się do ustalonych rejonów. Jednocześnie prowadzą rozpoznanie skażeń na wyznaczonych drogach i w ustalonych rejonach oraz pozostają w gotowości do prowadzenia zabiegów specjalnych na korzyść wojsk toczących walki opóźniające.

W okresie wykonania przeciwuderzenia wysiłki pododdziałów opchem. skupia się na zabezpieczeniu zgrupowania uderzających wojsk.

Obrona przeciwchemiczna w operacji zaczepnej - Organizacja obrony przeciwchemicznej i realizacja jej przedsięwzięć zależy - obok takich uwarunkowań jak w operacji obronnej - zwłaszcza od rodzaju operacji zaczepnej: przeciwuderzenie, przejście do przeciwnatarcia lub kolejna operacja zaczepna.

W przeciwuderzeniu uczestniczy jedynie część sił związku operacyjnego. W tej sytuacji wydzielone siły wojsk obrony przeciwchemicznej zabezpieczają zgrupowanie przeciwude-

rzających wojsk. Pozostałe są w gotowości do działania na rzecz wojsk toczących działania obronne.

W toku przeciwnatarcia, w którym uczestniczyć będzie większość dywizji i pułków korpusu, wysiłek obrony przeciwchemicznej kieruje się na zabezpieczenie wojsk działających na kierunku głównego uderzenia. Jednocześnie część sił pozostaje w gotowości do zabezpieczenia działań wojsk na pozostałych kierunkach. Identyczna sytuacja wystąpi w warunkach prowadzenia kolejnej operacji zaczepnej.

Realizacja przedsięwzięć opchem, będzie mieć różny wymiar zależnie od okresu operacji zaczepnej.

W okresie przygotowawczym zadaniami obrony przeciwchemicznej są: monitorowanie skażeń powstałych wskutek uwolnienia promieniotwórczych i toksycznych środków przemysłowych, rozpoznawanie rejonów porażenia powstałych wskutek zniszczeń (awarii) obiektów z TŚP, realizacja przedsięwzięć ograniczających emisję i rozprzestrzenianie się TŚP, wykonanie zadań indywidualnej i zbiorowej ochrony przed toksycznymi środkami przemysłowymi.

W toku operacji posterunki obserwacji skażeń i patrole rozpoznania skażeń wydzielone przez kompanię rozpoznania skażeń pozostają w gotowości do udziału w akcji ratunkowo-ewakuacyjnej oraz w działaniach ograniczających emisję i rozprzestrzenianie się skażeń.

Dywizje i pułki siłami i środkami wojsk obrony przeciwchemicznej jakimi dysponują, realizują zadania wykrywania i monitorowania toksycznych środków przemysłowych, indywidualnej i zbiorowej ochrony oraz likwidacji skażeń. Podobne zadania będą wykonywane w **bitwie spotkaniowej**.

W czasie odpierania przeciwuderzenia podstawowymi zadaniami obrony przeciwchemicznej są: rozpoznanie skażeń na drogach marszu i w nowych rejonach stanowisk ogniowych oddziałów artylerii, a także na drogach przegrupowania odwodów przeciwpancernych i oddziałów zaporowych oraz na rubieżach ich rozwijania; prowadzenie zabiegów specjalnych na korzyść wojsk uczestniczących w przeciwuderzeniu.

7. TAKTYKA WOJSK ŁĄCZNOŚCI.

TAKTYKA WOJSK ŁĄCZNOŚCI, to teoria i praktyka wykorzystania sił i środków łączności w działaniach bojowych / w walce, bitwie i operacji /dla celów dowodzenia wojskami zgodnie z decyzją dowódcy.

Teoria taktyki wojsk łączności opisuje: zasady łączności; sposoby organizacji łączności; warunków zapewnienia łączności; struktury organizacyjne i ich właściwości wynikające z rodzaju i charakteru operacji, walki oraz szeroko pojętych warunków działania;

Praktyka taktyki wojsk łączności zajmuje się działalnością dowódców, sztabów i wojsk (oddziałów, pododdziałów) oraz wykorzystaniem środków łączności podczas wykonywania zadań bojowych.

Taktyka wojsk łączności rozwijała się stosownie do rozwoju techniki łączności i organizacji dowodzenia wojskami.

Łączność jako kompleks przedsięwzięć i środków zapewniających dowodzenie wojskami, istnieje tak dawno, jak dawno istnieje sztuka wojenna. Jednakże w różnych epokach i na różnych etapach jej rozwoju ulegały zmianie zarówno rola łączności i poszczególnych jej środków jak i organizacja wojsk łączności oraz sposoby organizacji samej łączności.

W miarę rozwoju techniki wojskowej, struktury organizacyjnej wojsk oraz ich uzbrojenia i wyposażenia, a także metod i sposobów prowadzenia działań bojowych, rosły potrzeby w zakresie łączności. Stosowano różne środki łączności, które stopniowo doskonalono i scalano w jednolity system, odpowiadający stale zwiększającym się potrzebom w dowodzeniu wojskami na polu walki.

W starożytności i w średniowieczu stosowano prymitywne dźwiękowe i sygnalizacyjne środki łączności, które spełniały swe zadania przy małej liczebności wojsk, niskim poziomie techniki wojskowej, nieskomplikowanych sposobach prowadzenia wojny. W tym celu wykorzystywano rogi, trąby, bębny, kołatki, lustra [z polerowanych metalowych płyt] dymy, ogniska, pochodnie oraz różne odmiany telegrafu świetlnego (optyczny). Do przekazywania ważniejszych wiadomości wykorzystywano gońców pieszych lub konnych. Łączność z krajem i zapleczem utrzymywano za pomocą gołębi pocztowych, szeroko stosowano pocztę konną, tzw. sztafetową.

W XV i XVI wieku do uzbrojenia zostaje wprowadzona broń palna, zmienia się taktyka i sposób ugrupowania wojsk na polu walk. W tym okresie oprócz gońców wykorzystywano oficerów ordynansowych, a do porozumiewania się z krajem i tyłami - pocztę i telegraf semaforowy.

W pierwszej połowie XIX wieku zwiększył się obszar pola walki, jednocześnie nastąpił rozwój telegrafu elektrycznego. Początkowo łączność telegraficzną utrzymywano jedynie pomiędzy twierdzami na stałych liniach napowietrznych. Od połowy XIX wieku zaczęto ją stosować także w warunkach polowych, min. w wojnie prusko-francuskiej (1870-1871), w wojnie krymskiej (1853-1856), w wojnie rosyjsko-japońskiej (1904-1905). Łączność telegraficzna realizowana była za pomocą stałych linii napowietrznych pomiędzy kwaterą główną dowództwa, a sztabami ZO oraz pomiędzy sztabami ZO a sztabami dywizji. Od 1876-go roku w wojsku zaczęto stosować łączność telefoniczną. Wykorzystywano ją początkowo w twierdzach i fortach oraz stałych garnizonach wojskowych. W warunkach polowych stosowały ją na szczeblach operacyjnych kompanie telegraficzne do sprawdzaniu linii telegraficznych oraz dla łączności wewnętrznej w sztabach ZO i oddziałach artylerii. W miarę zdobywania doświadczeń łączność telefoniczna znalazła zastosowanie w dywizjach i pułkach piechoty. W sztabach ZO wprowadzono w tym czasie pierwsze łącznice telefoniczne małej pojemności. Zorganizowano również specjalne wojskowe pododdziały telefoniczne.

Do końca XIX-go wieku wypracowano zasady i sposoby wykorzystania przewodowych środków łączności w toku działań wojennych. Łączność wojskową zaczęto dzielić na łączność piechoty i artylerii. Od 1895-go roku łączność wojskowa rozszerzyła się o łączność radiową (skonstruowano telegraf iskrowy). W 1899 r w armii rosyjskiej sformowano pierwszy na świecie wojskowy pododdział radiotelegraficzny. Na początku telegraf iskrowy był używany tylko w fortach i twierdzach wojskowych. Po raz pierwszy polowe urządzenia radiowe w warunkach polowych było użyte w wojnie rosyjsko-japońskiej (1904-05). Urządzenia te były używane na szczeblu operacyjnym i zapewniały łączność radiową między sztabem głównym a sztabami armii.

W czasie pierwszej wojny światowej nastąpił znaczny wzrost ilościowy walczących armii. Do działań bojowych oprócz piechoty i artylerii wprowadzone zostało lotnictwo i czołgi, co utrudniało dowodzenie. Powstała więc potrzeba koordynowania działań bojowych wszystkich rodzajów wojsk oraz organizowania łączności na wszystkich szczeblach dowodzenia do oddziału włącznie. Spowodowało to wzrost ilości wojskowych pododdziałów łączno-

ści. Wojska łączności wyodrębniły się w specjalny rodzaj wojsk (w armii niemieckiej i francuskiej w 1916 r, w polskiej w 1918 r). W obszarze działań wojennych wprowadzono jednolity system kierowania wojskami wykorzystując istniejące środki techniczne: telegraf, telefon, radiotelegraf oraz środki ruchome: łączników pieszych, konnych, na rowerach, na motocyklach i samochodach). Na niższych szczeblach dowodzenia wykorzystywano gołębie pocztowe i psy tresowane. Powszechnie stosowana była łączność telefoniczna rozbudowana na kierunkach od najwyższego do najniższego szczebla dowodzenia. Linie telefoniczne rozwijano aż do ubezpieczeń bojowych i poszczególnych czujek. Bardzo często na najniższych szczeblach dowodzenia łączność telefoniczną uzupełniano łącznością sygnalizacyjną. Popularność zdobyły środki sygnalizacji świetlnej. Organizowano stacje i posterunki świetlne. Łączność telefoniczna na szczeblach operacyjnych była realizowana za pomocą napowietrznych linii stałych. W oddziałach piechoty i artylerii wykorzystywano pierwszy polowy kabel telefoniczny. Na liniach telefonicznych o znaczeniu strategicznym i operacyjnym zaczęto stosować wzmacniaki przelotowe (wojska niemieckie, austriackie, angielskie, francuskie od 1914-go roku a rosyjskie od 1915-go roku). Jednocześnie wprowadzono do eksploatacji pierwsze ręczne łącznice polowe oraz bardziej udoskonalone aparaty telefoniczne. Sieć łączności wojskowej o znaczeniu operacyjnym łączono w jednolitą całość za pośrednictwem pocztowych central telefonicznych a w nielicznych przypadkach central polowych. Telegraf spełniał rolę operacyjnego i strategicznego środka łączności. Na obszarze działań wojennych wykorzystywano sieć telegrafu państwowego. Tylko na nielicznych kierunkach dowodzenia łączność zapewniano siłami samodzielnych kompanii telegraficznych szczebla operacyjnego. W czasie pierwszej wojny światowej wzrosła rola łączności radiowej. Radiotelegrafy obsługiwały sztaby armii oraz sztaby korpusów i dywizji, którym przydzielano określoną ilość stacji na czas trwania działań bojowych. Jednak radiotelegrafy, duże i ciężkie, nie były przystosowane do eksploatacji w warunkach polowych. Pod koniec 1917 r większość walczących wojsk wyposażono w stacje radiotelefoniczne.

Po pierwszej wojnie światowej wszystkie państwa dokonały reorganizacji wojskowych pododdziałów łączności. Czołgi i samoloty wyposażone zostały w nowoczesną aparaturę łączności. Wojska otrzymały radiostacje telefoniczno-telegraficzne o różnej mocy i zakresach częstotliwości, zamontowane na samochodach lub przystosowane do przenoszenia przez jednego lub dwóch żołnierzy. Pododdziały telefoniczno-telegraficzne wyposażono w różnego typu aparaty telefoniczne, łącznice telefoniczne i telegraficzne, aparaty telegraficzne, wzmacniaki oraz różnego rodzaju polowe kable telefoniczne i telegraficzne.

W czasie drugiej wojny światowej dowodzenie i łączność wszystkich szczebli dowodzenia opierały się na różnorodnych elektrycznych środkach łączności (łączność przewodowa, radiowa). Radiostacje o różnej mocy i zasięgu oraz sprzęt telefoniczny i telegraficzny pracujący na zwykłych i zwielokrotnionych torach zwiększyły operatywność dowodzenia wojskami. Na stanowiskach dowodzenia grupowano w ramach węzłów łączności wszystkie rodzaje środków łączności. Zależnie od szczebla dowodzenia tworzyły one mniej lub więcej rozbudowane węzły łączności, różniące się znacznie (pod względem organizacji, wyposażenia w sprzęt oraz możliwości eksploatacyjne) od węzłów telegraficzno-telefonicznych z okresu pierwszej wojny światowej. W 1944-45 skonstruowano specjalne aparatownie tzw. ruchome węzły łączności, które w szybkich działaniach zaczepnych i w pościgu zapewniały ciągłość wymiany informacji. Zastosowanie ruchomych węzłów łączności znacznie skróciło czas organizacji systemu łączności i nawiązania łączności między sztabami w ogniwie przełożony i podwładny oraz między rodzajami wojsk i współdziałającymi oddziałami lub związkami. Dowódcom i sztabom zapewniono specjalną łączność dowodzenia i łączność współdziałania. Zapoczątkowano również organizację łączności powiadamiania i łączności tyłów. Spośród wszystkich technicznych środków łączności na czoło wysunęły się środki tzw. bezprzewodowe /radiostacje/. Zaczęto stosować radiostacje umożliwiające jednoczesne przekazywanie sygnałów elektrycznych w kanałach słuchowych telefoniczno-telegraficznych oraz w kanałach telegraficznych / za pomocą dalekopisów/. Na wyższych szczeblach dowodzenia i szczeblach operacyjnych wprowadzono automatyczne nadawanie informacji, a od szczebla związku taktycznego wzwyż - urządzenia wynośne pozwalające wymianę wiadomości z punktu oddalonego od radiostacji o 1000-2000 m.

Na szczeblach operacyjnych pracę systemu łączności radiowej usprawniono przez scentralizowane wykorzystanie środków radiowych. Do tego celu wykorzystywano wyposażone w odpowiedni sprzęt radiowe centra nadawcze, odbiorcze lub też nadawczo-odbiorcze. Oprócz radiostacji zgrupowanych na węzłach łączności dowódcy mieli radiostacje osobiste.

W początkowym okresie drugiej wojny światowej łączność radiową organizowano wg. prostych schematów. Zazwyczaj na poszczególnych szczeblach dowodzenia organizowano jedną-dwie sieci radiowe dowodzenia i jedną sieć współdziałania. W ostatnich latach drugiej wojny światowej organizowano większą liczbę sieci radiowych oraz szereg kierunków radiowych. Zapoczątkowano również wysyłanie do podległych i współdziałających sztabów ofice-

rów łącznikowych z radiostacjami. Łączność telegraficzną realizowano za pomocą różnego typu aparatów telegraficznych (dalekopisów taśmowych i arkuszowych).

Do racjonalnego wykorzystania linii przewodowych stosowano aparaturę telegrafii wielokrotnej, która umożliwiała uzyskanie na jednej linii od 3-ech do 12-tu łączy telegraficznych. Pododdziały łączności szczebla operacyjnego wyposażono w przełączalnie telegraficzne oraz urządzenia fototelegraficzne. W łączności telefonicznej stosowano aparaty telefoniczne brzęczykowe i induktorowe, łącznice telefoniczne różnych systemów i pojemności, urządzenia wzmacniające i zwielokrotniające.

W 1943-45 łączność wojskowa zaczęła korzystać ze stacji radioliniowych umożliwiających wymianę informacji w kilku kanałach jednocześnie. System łączności przewodowej w zależności od szczebla dowodzenia tworzył zespół węzłów i stacji telefoniczno-telegraficznych, punktów kontrolno-badawczych i wzmacniakowych oraz zespół kierunków i osi przewodowych różnego typu linii: stałych, tyczkowych, tyczkowo-kablowych i kablowych. Na szczeblach operacyjnych budowano główną i pomocniczą oś łączności przewodowej. Oprócz osi i kierunków łączności przewodowej tworzone w zależności od potrzeb linie rokadowe m.in. w celu uzyskania określonych dróg łączności. W działaniach obronnych linie przewodowe (telefoniczno-telegraficzne) budowano poprzez zapasowe stanowiska dowodzenia oraz w systemie zapasowych stanowisk dowodzenia. Na szczeblach operacyjnych w szerokim zakresie eksploatowano na terenie działań wojskowe sieci łączności pocztowej oraz sieci kolejowych linii przewodowych. Łączność środkami ruchomymi realizowano w oparciu o składnice meldunkowe. Do przewożenia korespondencji bojowych sztabów wykorzystywano zależnie od szczebla dowodzenia samoloty łączności, samochody osobowo-terenowe, motocykle, rowery oraz łączników konnych, na nartach i pieszych.

Po drugiej wojnie światowej łączność wojskowa rozwija się w kierunku całkowitego zautomatyzowania systemów łączności poszczególnych szczebli dowodzenia we wszystkich rodzajach wojsk. Automatyzacja dotyczy czynności związanych z przełączaniem przewodowych łączy telefonicznych, telegraficznych i telekopiowych oraz telefoniczno-telegraficznych kanałów radiowych i radioliniowych. Obejmuje ona również czynności automatycznego szyfrowania i deszyfrowania przekazywanych wiadomości bojowych, jak również nieprzerwanej technicznie automatyzacji eksploatowanych wojskowych urządzeń łączności. Oddziały i pododdziały łączności dysponują odpowiednimi urządzeniami elektronicznymi, które pracując na zasadzie łącznicy elektronicznej zdolne są w czasie procesu łączenia i przełączania samorzutnie omijać

zajęte lub uszkodzone łącza i kanały. Mogą więc dokonywać szybkich połączeń dla dowództw i sztabów z każdym abonentem działającym w określonym pasie działania związku taktycznego i operacyjnego. Na określonych szczeblach dowodzenia wojska łączności mogą rozbudowywać osiowy lub przestrzenny system łączności. **We współczesnym polowym systemie łączności wojskowej wyróżnia się łączność oddziałów i związków ogólnowojskowych, łączność wojsk raketowych i artylerii, łączność lotnictwa, obrony przeciwlotniczej oraz łączność organizowaną dla potrzeb organów i oddziałów logistycznych.** Dla każdego rodzaju wojsk, w zależności od potrzeb, organizuje się łączność dowodzenia, współdziałania, logistyki i powiadamiania. **W stacjonarnym systemie łączności wyróżnia się łączność zorganizowaną między garnizonami, łączność obrony powietrznej.** Podobnie jak w polowym, tak i w stacjonarnym (stałym) systemie łączności wojskowej w zależności od potrzeb zapewnia się łączność dowodzenia, współdziałania, logistyki i powiadamiania.

WOJSKA ŁĄCZNOŚCI, rodzaj wojsk przeznaczony do organizowania i zapewniania łączności we wszystkich rodzajach działań bojowych. Wojska łączności występują w postaci samodzielnych jednostek lub etatowych pododdziałów i oddziałach dowodzenia oddziałów i związków taktycznych i operacyjnych wszystkich rodzajów sił zbrojnych.

TAKTYKA WOJSK ŁĄCZNOŚCI, (*gr.* *taktike* - sposób postępowania doprowadzający do osiągnięcia celu), część składowa taktyki rodzajów sił zbrojnych i wojsk obejmująca teorię i praktykę przygotowania i działania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych łączności w działaniach bojowych. Przedmiotem badań teorii taktyki wojsk łączności jest organizacyjno-techniczne przygotowanie wojsk łączności do ich użycia oraz działania w ramach wojskowych systemów łączności na współczesnym i przyszłym polu walki.

PLANOWANIE ŁĄCZNOŚCI, kompleks przedsięwzięć o charakterze planistycznym (analityczno-twórczym) polegających na ustaleniu koncepcji organizacji łączności odpowiadającej: założonej organizacji dowodzenia i kierowania środkami walki, przewidywanemu charakterowi działań bojowych oraz wykonywanym przez wojska zadaniom; ocenie przewidywanego oddziaływania przeciwnika na system dowodzenia i łączności środkami rażenia i walki radioelektronicznej; ocenie wpływu terenu oraz warunków klimatycznych i meteorologicznych na zapewnienie ciągłości łączności; możliwościom taktyczno-technicznym i ilościowym środków łączności. W trakcie planowania ustala się (precyzuje): sposób organizacji sieci telekomunikacyjnej (w tym sieci podstawowej z uwzględnieniem jej uodpornienia na oddziaływanie przeciwnika, sieci usługowych z uwzględnieniem potrzeb dowodzenia oraz relacji

łączności, organizowanych za pomocą poszczególnych rodzajów środków teletransmisyjnych); sposób organizacji sieci pocztowej; podział sił i środków łączności oraz ich wykorzystanie w sieci łączności; ograniczenie wykorzystania poszczególnych środków łączności (w celu zapewnienia przeciwrozpoznawczych właściwości łączności); spodziewane prawdopodobieństwo ciągłości łączności (zależne od stopnia uodpornienia systemu i jego elementów); sposób organizacji zabezpieczenia bojowego (operacyjnego, strategicznego) łączności, zabezpieczenia logistycznego łączności i uzupełnienia stanów osobowych łączności oraz kierowania łącznością i systemem łączności.

ZASADY KIEROWANIA ŁĄCZNOŚCIĄ WOJSKOWĄ I WOJSKOWYMI SYSTEMAMI ŁĄCZNOŚCI, podstawowe tezy, w których treści zawarte są prawa rządzące kierowaniem nimi. Należą do nich np. następujące zasady: kierowania ogólnego i specjalistycznego, centralizacji kierowania specjalistycznego i decentralizacji kierowania ogólnego, znajomości podwładnych i sprzętu łączności oraz właściwego wykorzystania ich umiejętności i walorów taktyczno-technicznych, twórczego stosowania obowiązujących na danym etapie rozwoju systemu łączności - założeń jego organizacji i funkcjonowania, przewidywania i stałej znajomości sytuacji, skupienia wysiłku oraz utrzymania odpowiedniej rezerwy środków kierowania, naukowości, działania zorganizowanego, instrumentalizacji oraz specjalizacji i funkcji zamiennych.

ORGANIZACJA ŁĄCZNOŚCI WOJSKOWEJ (*łac.* organisatio - organizacja), organizacyjne zespolenie elementów łączności w celu zapewnienia kontaktów informacyjnych (przekazywania wiadomości) na odległość w systemach dowodzenia i kierowania środkami walki wszystkich szczebli organizacyjnych sił zbrojnych.

PODSTAWY ORGANIZACJI ŁĄCZNOŚCI, zasadnicze elementy, punkty wyjścia organizacji łączności. Łączność wojskowa organizowana jest na podstawie zadania bojowego, decyzji dowódcy, wytycznych szefa sztabu, zarządzenia łączności sztabu przełożonego oraz posiadanych sił i środków łączności. Łączność organizuje szef (wojsk, wydziału, sekcji) łączności, a tam gdzie go nie ma - dowódca.

ZASADY ORGANIZACJI ŁĄCZNOŚCI (*łac.* organisatio), podstawowe reguły obowiązujące przy rozwijaniu i eksploataowaniu łączności wojskowej. Należą do nich:

W zakresie łączności dowodzenia, organizowanie i zapewnienie łączności z bezpośrednio podległymi dowódcami (dowództwami) i o jeden szczebel niżej podległości;

W zakresie łączności współdziałania, odpowiedzialność za nawiązanie i utrzymanie łączności ponoszą: dowództwa (sztaby) organizujące współdziałanie; dowództwa rodzajów wojsk za łączność z dowództwami ogólnowojskowymi; sąsiad prawy za łączność wzdłuż frontu; dowództwa jednostek drugorzutowych i odwodowych za łączność z dowództwami jednostek pierwszego rzutu.

ZAMIAR ORGANIZACJI ŁĄCZNOŚCI, myśl przewodnia decyzji o organizacji łączności; koncepcja realizacji głównych celów łączności. Zamiar organizacji łączności formułowany jest na podstawie przeprowadzonej analizy zadania i oceny sytuacji pod względem łączności. W zamiarze organizacji łączności określa się: najważniejsze zadania łączności w poszczególnych etapach planowanych działań bojowych oraz główny wysiłek łączności, sposób organizacji sieci telekomunikacyjnej (szczególnie w aspekcie jej uodpornienia) oraz sieci pocztowej (zadania i możliwości), specyfikę organizacji łączności ze związkami (oddziałami) sojuszniczych armii, podstawowe ugrupowanie sił i środków łączności, sposób zapewnienia łączności w przypadku obezwładnienia węzła łączności spełniającego zasadniczą rolę w sieci łączności i w systemie dowodzenia, zasady i kolejność wykorzystania poszczególnych rodzajów środków łączności (dla zapewnienia skrytości i bezpieczeństwa łączności oraz jej uodpornienia), terminy gotowości. Z.o.ł. formułuje szef łączności w ramach podejmowania decyzji o organizacji łączności.

WSTĘPNE ZARZĄDZENIE BOJOWE ŁĄCZNOŚCI, dokument wykonawczy dowództwa (sztabu) opracowywany przez szefa łączności lub bezpośrednio podległy zespół na podstawie podjętego i sformułowanego zamiaru organizacji łączności. Na niższych szczeblach organizacyjnych nie stanowi dokumentu i jest przekazywane ustnie, za wyjątkiem dokumentów eksploatacyjnych. Wstępne zarządzenie bojowe łączności wydaje się tylko przy równoległej metodzie organizacyjno-technicznego przygotowania systemu łączności do wykonywania zadań i przekazuje bezpośrednio podległym dowódcom oddziałów (pododdziałów) dowodzenia i dowódcom oddziałów (pododdziałów) łączności. W formie pisemnej opracowuje się na szczeblu strategicznym związku operacyjnego i związku taktycznego, niekiedy także oddziału. Z reguły zawiera: charakterystykę działania przeciwnika na łączność, charakterystykę planowanych działań wojsk własnych, koncepcję organizacji łączności, koncepcję wykorzystania sił i środków oddziału (pododdziału) łączności, przedsięwzięć które należy wykonać w pierwszej kolejności, terminy gotowości oddziału (pododdziału) łączności do wykonania zadań.

WSTĘPNE ZARZĄDZANIE ŁĄCZNOŚCI, dokument wykonawczy dowództwa (sztabu) opracowywany przez szefa łączności lub bezpośrednio podległy zespół na podstawie podjętego i sformułowanego zamiaru organizacji łączności. Wstępne zarządzanie łączności opracowuje się tylko przy równoległej metodzie organizacyjno-technicznego przygotowania systemu łączności do wykonania zadań w celu zorientowania podległych sztabów (szefów łączności) o przewidywanych dla nich zadaniach łączności i uwarunkowaniach i ich realizacji. Opracowuje się je w formie pisemnej na szczeblu związku operacyjnego i związku taktycznego niekiedy także oddziału. Z reguły zawiera: istotę zamiaru organizacji łączności, sposób i terminy organizacji łączności z podwładnymi i współdziałania, rejony rozmieszczenia węzłów i czasy ich gotowości oraz kierunki przemieszczania, ograniczenia w wykorzystaniu poszczególnych rodzajów środków łączności, organizację maskowania informacji, wytyczne organizacyjne (np. terminy gotowości łączności pierwszej kolejności, terminy wprowadzenia nowych danych eksploatacyjnych itp.).

REKONESANS ŁĄCZNOŚCI (*fr.* reconnaissance), sposób prowadzenia rozpoznania terenu w przewidywanych rejonach działania polowej sieci łączności i jej elementów. Rekonesans łączności prowadzi się w celu: ustalenia przydatności wybranej trasy marszu; dokonania oceny przeszkód na drogach przegrupowania (przemarszu) elementów łączności; oznakowania (gdzie jest to niezbędne) trasy marszu i trasy budowy polowych linii kablowych; rozpoznania rejonów rozwinięcia węzłów łączności, linii kablowych i stacji łączności; sprawdzenia ww. rejonów czy nie są skażone, zaminowane i odpowiadają stawianym im wymaganiom; ustalenia stanu infrastruktury łączności rejonu i możliwości jej wykorzystania.

DECYZJA O ORGANIZACJI ŁĄCZNOŚCI, akt woli szefa (wojsk, wydziału, sekcji) łączności, określający wybrany z wielu jeden sposób organizacyjno-technicznego przygotowania i działania systemu łączności w czasie walki, bitwy lub operacji. Decyzję zatwierdza szef sztabu. Opracowuje się ją graficznie w postaci planu łączności.

ZARZĄDZENIE BOJOWE ŁĄCZNOŚCI, dokument wykonawczy dowództwa (sztabu) opracowywany przez szefa łączności lub bezpośrednio podległy zespół oficerów na podstawie podjętej decyzji do organizacji łączności, przeznaczony dla bezpośrednio podległych dowódców jednostek (oddziałów, pododdziałów) dowodzenia i łączności. Zarządzenie bojowe łączności zawiera zadania do realizacji przez oddziały (pododdziały) danego szczebla organizacyjnego.

ZARZĄDZENIE ŁĄCZNOŚCI SZTABU, dokument wykonawczy dowództwa (sztabu) opracowywany przez szefa łączności lub bezpośrednio podległy zespół oficerów (np. sekcję, wydział, szefostwo) na podstawie wypracowanej decyzji do organizacji łączności. Zarządzenie łączności sztabu zawiera dane dotyczące organizacji łączności związku (oddziału) z podległymi i współdziałającymi związkami (oddziałami) oraz przydziały niezbędnych danych eksploatacyjnych, a także wytyczne dla sztabów podległych związków (oddziałów) dotyczące organizacji łączności w przewidywanych lub prowadzonych działaniach bojowych. Zarządzenia łączności sztabu wysyłane są do podległych dowództw jednocześnie z rozkazem operacyjnym (bojowym). W oddziałach i pododdziałach zarządzenia łączności wydaje się ustne, a dane niezbędne do pracy środków radiowych i radioliniowych przekazuje się w sposób udokumentowany, w formie pisemnej.

SPOSÓB ORGANIZACJI ŁĄCZNOŚCI (*łac.* organisatio), wybór strukturalny sprzężeń między środkami teletransmisyjnymi i między środkami pocztowymi, wykorzystywany w celu zespolenia pojedynczych linii łączności oraz wybór przestrzenno-organizacyjnego układu linii telekomunikacyjnych, wykorzystywany w celu rozwinięcia sieci podstawowej (pierwotnej) lub poszczególnych sieci usługowych. Wybór struktury sprzężeń między środkami łączności powinien uwzględniać następujące czynniki: właściwości taktyczno-techniczne środków łączności; ilość posiadanych sił i środków do organizacji linii; przewidywane oddziaływanie przeciwnika środkami rażenia i walki radioelektronicznej na linie łączności; zadania usługowe linii łączności. Wybór przestrzenno-organizacyjnego układu linii łączności w celu rozwinięcia sieci powinien uwzględniać przede wszystkim następujące czynniki: zapewnienie wymaganych parametrów teletransmisyjnych sieci; uodpornienie sieci na oddziaływanie przeciwnika środkami rażenia i walki radioelektronicznej; osiągnięcie gotowości łączności przez sieć lub wybrane jej składniki w wymaganym terminie; ilość posiadanych i zaangażowanych sił i środków do rozwinięcia sieci.

LINIA ŁĄCZNOŚCI, zespół sprzężonych środków wraz z określoną przestrzenią, umożliwiającą łącznie przesyłanie informacji w postaci sygnałów elektrycznych (linie teletransmisyjne) lub przesyłek pocztowych (linie pocztowe).

ROZWIJANIE LINII ŁĄCZNOŚCI (*łac.* linea), zespół przedsięwzięć dotyczących rozmieszczenia stacji (aparatuwni) łączności w wyznaczonych punktach (rejonach) trasy, nawiązania łączności między nimi w celu otrzymania określonej liczby kanałów łączności i przekazanie ich na węzły łączności. Kierunek rozwijania linii, jej pojemność oraz rozdział ka-

nałów określa się w stawianym zadaniu, przy uwzględnieniu taktyczno-technicznych możliwości środków łączności.

WĘZEL ŁĄCZNOŚCI, złożony element wojskowej sieci łączności, stanowiący organizacyjno-techniczne połączenie sił i środków łączności oraz środków zautomatyzowanego systemu dowodzenia, rozwijany w garnizonach oraz w warunkach polowych w celu zapewnienia łączności dowództwom i instytucjom wojskowym. W.ł. zapewnia tworzenie, komutację kanałów i informacji (pakietów), utajnianie informacji w kanałach i traktach grupowych, a także dystrybucję przesyłek pocztowych. Ze względu na mobilność, dzielą się na stacjonarne i polowe. Pod względem przeznaczenia wyróżnia się: węzły łączności stanowisk dowodzenia; pomocnicze, rejonowe i zapasowe węzły łączności; podstawowe węzły sieciowe (PWS), zwane także węzłami bazowymi; garnizonowe węzły łączności różnych kategorii; wojskowe węzły pocztowe itp.

WĘZEL ŁĄCZNOŚCI STANOWISKA DOWODZENIA, złożony element wojskowej sieci łączności, stanowiący część składową stanowiska dowodzenia. W.ł.s.d. przeznaczony jest do zapewnienia wymiany informacji z innymi stanowiskami (punktami) dowodzenia (własnymi, przełożonego, podwładnych i współdziałających dowództw) i zapewnienia łączności wewnętrznej na stanowisku dowodzenia. Do podstawowych rodzajów w.ł.s.d. zalicza się: węzły łączności stanowisk dowodzenia (głównych stanowisk dowodzenia); węzły łączności zapasowych stanowisk dowodzenia, węzły łączności wysuniętych stanowisk dowodzenia oraz węzły łączności pomocniczych stanowisk dowodzenia. W.ł.s.d. rozwijany jest siłami i środkami pododdziałów dowodzenia i łączności, z reguły kompani łączności lub batalionu łączności, ewentualnie batalionu dowodzenia.

WĘZEL ŁĄCZNOŚCI WYSUNIĘTEGO STANOWISKA DOWODZENIA, złożony element wojskowej sieci łączności, stanowiący część składową wysuniętego stanowiska dowodzenia. W.ł.WSD przeznaczony jest do zapewnienia łączności dalekosiężnej i wewnętrznej, tej części dowództwa, która znajduje się na wysuniętym stanowisku dowodzenia. Zapewnia przybliżenie dowództwa do walczących wojsk, daje lepszy wgląd w teren, skraca długość linii łączności, a tym samym zwiększa ich odporność na zakłócenia i żywotność sieci łączności jako całości. W zależności od szerebła dowodzenia i realizowanych zadań w skład w.ł.WSD wchodzi z reguły środki radiowe, (wozy dowodzenia i radiostacje średniej mocy), a także radioliniowe i inne.

WĘZEL ŁĄCZNOŚCI ZAPASOWEGO STANOWISKA DOWODZENIA, złożony element wojskowej sieci łączności, stanowiący część składową zapasowego stanowiska dowodzenia. W.Ł.ZSD. przeznaczony jest do zapewnienia łączności dalekosiężnej (tej części dowództwa, która znajduje się na ZSD) z pozostałą częścią dowództwa przebywającą na SD i WSD, przełożonym, podwładnymi i współdziałającymi dowództwami oraz łączności wewnętrznej na zapasowym stanowisku dowodzenia. W.Ł.ZSD przejmuje główną funkcję w przypadku zniszczenia lub obezwładnienia węzła łączności stanowiska dowodzenia. Zwiększa żywotność wojskowej sieci łączności, szczególnie posiadającej strukturę gwiazdzystą, zwaną także strukturą centralnych węzłów łączności.

ROZWIJANIE WĘZŁÓW ŁĄCZNOŚCI, proces doprowadzający węzły z położenia marszowego w stan gotowości do wykonania zadań, tj. przekazywania (odbioru) informacji w określonych ilościach w dalekosiężnych i wewnętrznych kierunkach łączności.

ROZWINIĘCIE SYSTEMU ŁĄCZNOŚCI (*gr.* systema), przejście wojsk (oddziałów, pododdziałów) łączności i stacjonarnej wojskowej sieci łączności z etatów i organizacji czasu pokojowego na etaty i organizację czasu wojennego oraz wyjście wojsk (oddziałów, pododdziałów) w określone rejony, rozwinięcie elementów sieci łączności i elementów jej zabezpieczenia, a także osiągnięcie ich gotowości do realizacji zadań łączności.

KIEROWANIE SYSTEMEM ŁĄCZNOŚCI, celowe działanie organów kierowania (zespołów i pojedynczych osób funkcyjnych) ukierunkowane na przygotowanie sił i środków łączności do pracy w systemie, zapewnienie efektywnego funkcjonowania systemu łączności w okresie pokoju i wojny oraz jego wszechstronnego zabezpieczenia w operacji i walce.

MANEWR ŁĄCZNOŚCI (*fr.* dosł. manoeuvre), zorganizowane przemieszczenie elementów łączności w czasie i przestrzeni oraz zmiana danych eksploatacyjnych łączności. Manewr łącznością stosuje się w celu wykonania zadań łączności w działaniach bojowych o wysokiej dynamice i parametrach czasoprzestrzennych oraz w warunkach radioelektronicznego i ogniowego oddziaływania przeciwnika. Wykonuje się manewr sprzętem, manewr pododdziałami (elementami) łączności oraz danymi eksploatacyjnymi (np. częstotliwościami).

ODTWARZANIE ZDOLNOŚCI BOJOWEJ PODODDZIAŁÓW I ELEMENTÓW SYSTEMU ŁĄCZNOŚCI, przywracanie im zdolności do wykonywania zadań, polegające na całkowitym lub częściowym usunięciu skutków, które spowodowały utratę zdolności bojowej. Odtwarzanie zdolności bojowej wymaga podjęcia szeregu działań i realizacji przedsięwzięć natury organizacyjno-technicznej, takich jak: uzupełnienie pododdziałów łącz-

ności i elementów systemu w ludzi i sprzęt, w razie potrzeby zorganizowanie (odtworzenie) dowodzenia, zreorganizowanie struktur organizacyjnych oraz przeprowadzenie zabiegów specjalnych.

MATERIALNA BAZA WOJSKOWEGO SYSTEMU ŁĄCZNOŚCI, z reguły obsługiwane środki łączności i zabezpieczenia, zgrupowane w pododdziałach i oddziałach łączności oraz dowodzenia, a także środki występujące samodzielnie w ramach pojazdów, np. czołgu, transportera, pojazdu mechanicznego.

DRUŻYNA (ZAŁOGA, OBSŁUGA) ŁĄCZNOŚCI, najmniejszy pododdział w wojskach łączności, przeznaczony do bezpośredniej obsługi sprzętu łączności. Zależnie od rodzaju sprzętu, jego złożoności i pracochłonności obsługiwanego, stan liczbowy drużyny (załogi, obsługi) wynosi od 3 do 8 żołnierzy.

ZAŁOGA ŁĄCZNOŚCI, etatowy zespół żołnierzy obsługujących urządzenia techniczne, np. wozu dowodzenia, radiostacji, stacji radioliniowej, aparatu. Na czele załogi stoi dowódca, który z reguły jest podoficerem zawodowym lub służby zasadniczej.

OBSŁUGA ŁĄCZNOŚCI, z reguły zespół żołnierzy łącznościowców obsługujących, według podziału czynności i pełnionych funkcji, sprzęt łączności. Niekiedy także załoga (drużyna) stacji, aparatu łączności.

PLUTON ŁĄCZNOŚCI (*fr.* peloton), pododdział łączności w składzie kilku drużyn, załóg. Wchodzi najczęściej w skład kompanii łączności. Występuje także samodzielnie np. w batalionie łączności lub batalionie dowodzenia. Może mieć jednorodną strukturę organizacyjną, gdy składa się z drużyn jednego typu, np. wozów dowodzenia lub drużyn kablowych, lub może składać się z drużyn i załóg różnej organizacji i przeznaczenia.

KOMPANIA ŁĄCZNOŚCI (*fr.* compagnie), pododdział łączności powszechnie występujący w wojskach lądowych oraz niektórych jednostkach innych rodzajów sił zbrojnych, składający się z kilku plutonów łączności. Kompania łączności może mieć jednorodną strukturę organizacyjną lub składać się z plutonów i samodzielnych drużyn (elementów) o różnym składzie i przeznaczeniu. Z zasady wchodzi w skład batalionu dowodzenia.

BATALION DOWODZENIA (*fr.* bataillon), samodzielny pododdział dowodzenia występujący na szczeblu związku taktycznego. Składa się z pododdziałów dowodzenia i łączności oraz zabezpieczenia logistycznego dowództwa ZT. Zasadniczymi pododdziałami łączności b.d. są kompanie łączności, kompania radioliniowo-kablowa i inne samodzielne plutony

łącności. Pododdziały łączności przeznaczone są do rozwijania i eksploatawania węzłów łączności stanowisk dowodzenia, pomocniczych węzłów łączności dalekosiężnych linii kablowych oraz zapewnienia łączności radiowej, radioliniowej, przewodowej i pocztowej dowództwu ZT.

BATALION ŁĄCZNOŚCI (*fr.* bataillon), pododdział łączności występujący w wojskach lądowych i innych rodzajach sił zbrojnych. Składa się z kompanii i samodzielnych plutonów łączności o różnym wyposażeniu i specyficie działania. Jest podstawowym pododdziałem łączności pułku dowodzenia i brygady łączności. Przeznaczony jest do rozwijania i eksploatacji węzłów łączności, szczególnie stanowisk dowodzenia. Występował także jako podstawowy pododdział łączności na szczeblu związku taktycznego.

BATALION RADIOLINIOWO - KABLOWY, pododdział wojsk łączności wchodzący w skład brygady łączności, pułku radioliniowo-kablowego i pułku dowodzenia. Składa się z kompanii radioliniowo-kablowych, kompanii łączności dalekosiężnej i pododdziałów logistycznych. Przeznaczony jest do zapewnienia łączności radioliniowej i dalekosiężnej łączności przewodowej na szczeblu operacyjno-strategicznym.

PULK DOWODZENIA, samodzielny oddział dowodzenia występujący na szczeblu operacyjnym. Składa się z pododdziałów dowodzenia i łączności oraz zabezpieczenia logistycznego dowództwa ZO. Zasadniczymi pododdziałami łączności p.d. są bataliony łączności. Pododdziały łączności p.d. przeznaczone są w szczególności do rozwijania i eksploatawania węzłów łączności stanowisk dowodzenia ZO oraz zapewnienia łączności dowództwu ZO z przełożonym, podwładnymi i współdziałania.

PULK RADIOLINIOWO - KABLOWY, samodzielny oddział wojsk łączności przeznaczony do zapewnienia łączności radioliniowej i przewodowej na szczeblu operacyjnym. Składa się z batalionów radioliniowo-kablowych oraz batalionu zabezpieczenia logistycznego.

BRYGADA ŁĄCZNOŚCI (*fr.* brigade - oddział), związek taktyczny wojsk łączności przeznaczony do zapewnienia łączności na szczeblu strategicznym. Składa się z batalionów łączności, batalionu radioliniowo-kablowego, samodzielnych kompanii łączności realizujących różne zadania oraz pododdziałów zabezpieczenia logistycznego.

APARATOWNIA (*łac.* apparatus = urządzenie), pomieszczenie stałe lub ruchome na samochodzie, w którym zainstalowano urządzenia łączności. Stanowi z reguły element węzła łączności. W zależności od przeznaczenia rozróżnia się szereg aparatowni.

WÓZ DOWODZENIA, samochód, transporter lub inny środek lokomocji wyposażony w zespół technicznych środków łączności (głównie radiowych), zapewniających dowódcy (szefowi) lub oficerom sztabu łączność z przełożonym, podwładnymi lub współdziałającymi dowódcami i sztabami. Wóz dowodzenia umożliwia kierowanie walką w ruchu i na postoju samodzielnie lub w systemie łączności rozwijanym na danym szczeblu dowodzenia. Zależnie od przeznaczenia (rodzaju wojsk) i szczebla dowodzenia wyposażenie wozu dowodzenia różni się pod względem ilości i rodzaju sprzętu łączności.

WÓZ DOWÓDCZO - SZTABOWY, pojazd stanowiący miejsce pracy osób funkcyjnych (zespołów sztabowych) dowództw, wyposażony w zestaw środków łączności i innego sprzętu potrzebnego do pracy oraz odpoczynku, zwykle znajduje się na wyposażeniu pododdziałów (oddziałów) dowodzenia.

RADIOLINIA, linia radiowa zestawiona z szeregu bezpośrednich odcinków linii, których długości równają się w przybliżeniu zasięgowi stosowanych stacji radioliniowych. R. umożliwia uzyskanie łączności radioliniowych o długości setek lub tysięcy km, czyli wielokrotnie dłuższego niż bezpośredni zasięg tych stacji. R. tworzona jest najczęściej z urządzeń tego samego typu - stacji radioliniowych, chociaż możliwe jest stosowanie na niektórych odcinkach urządzeń innego typu, np. radiostacji lub radiotelefonów. R. dzielą się na stałe i polowe. Przy R. stałych wyposażenie stacji końcowych i przelotowych mieści się w budynkach rozmieszczonych na trasie R., a anteny umieszczone są zazwyczaj na stałych masztach. Przy R. polowych wyposażenie stacji końcowych i przelotowych umieszczone jest zazwyczaj na nadwoziach samochodów terenowych, przewożone maszty antenowe (zwykle teleskopowe) przystosowane są do szybkiego stawiania i składania. R. są jednym z podstawowych elementów polowej sieci łączności, umożliwiając bowiem szybkie tworzenie wielokanałowych dróg przesyłowych informacji między węzłami łączności i dowództwami poszczególnych szczebli dowodzenia.

RADIOSTACJA (radio + *łac.* statio - stanie, postój), zespół urządzeń do nadawania i odbierania informacji za pomocą fal elektromagnetycznych. R. składa się zwykle z nadajnika i odbiornika radiowego, anteny, źródeł zasilania oraz urządzeń końcowych (końcówników) do przetwarzania nadawanej lub odbieranej informacji. Do celów łączności stosowane są prze-

ważnie r. nadawczo-odbiorcze. Zależnie od zakresu wykorzystywanych fal elektromagnetycznych rozróżnia się r. długo-, średnio-, krótko- i ultrakrótkofalowe. Ze względu na rodzaj przesyłanych informacji rozróżnia się R. telefoniczne, telegraficzne, telefoniczno-telegraficzne. R. są szeroko stosowane przez wszystkie rodzaje sił zbrojnych i wojsk. Przystosowane do specyfiki działań wojsk zapewniają łączność radiową dowódcom i poszczególnym osobom funkcyjnym dowództw na wszystkich szczeblach dowodzenia, szczególnie na szczeblu taktycznym. Konstrukcja i parametry eksploatacyjne r. używanych przez wojska (moc, wielkość, masa, zasięg, rodzaj pracy, zakres częstotliwości) zależą od szczebla dowodzenia, na którym są stosowane i od ich przeznaczenia. W zależności od miejsca i warunków pracy r. używane w wojsku można podzielić na: stacjonarne i polowe (mobilne) oraz przenośne, pokładowe i przewoźne.

RADIOTELEFON (radio + gr. tele - daleko + gr. phone - głos), radiowe urządzenie nadawczo-odbiorcze przeznaczone do prowadzenia rozmów telefonicznych na odległość w ruchu i na postoju. Rozróżnia się r. przenośne i przewoźne (montowane na pojazdach), simpleksowe (umożliwiające prowadzenie rozmów w jednym lub w drugim kierunku na przemian) i duplexowe (umożliwiające prowadzenie rozmów w obu kierunkach). R. mogą współpracować z centralami telefonicznymi, zapewniając łączność telefoniczną abonentom będącym w ruchu (posiadającym radiotelefon) z abonentami sieci telefonicznej (polowej i stacjonarnej). Zwykle pracują w zakresie UKF i w zależności od przeznaczenia mają moc od kilku wat do kilkudziesięciu wat.

8. TAKTYKA LOTNICTWA WOJSK LĄDOWYCH

W ujęciu historycznym pojęcie **lotnictwo wojsk lądowych (LWL)** ulegało ciągłym zmianom. Jeszcze podczas drugiej wojny światowej pod pojęciem „*lotnictwo wojsk (sił) lądowych*”¹¹⁸ rozumiano przede wszystkim lotnictwo wojskowe podporządkowane dowództwom wojsk lądowych - **strukturalnie bądź operacyjnie**.

W pierwszym przypadku lotnictwo, zwłaszcza taktyczne, wchodziło organizacyjnie w skład związków wojsk lądowych, w drugim zaś wydzielone siły i środki lotnictwa były podporządkowane określonemu dowódcy wojsk lądowych na okres bitwy bądź operacji.

Najbardziej spektakularnym przykładem podporządkowania organizacyjnego było Lotnictwo Sił Lądowych Stanów Zjednoczonych - USAAF (United States Army Air Force), które mimo prowadzenia strategicznych samodzielnych operacji powietrznych i posiadania setek ciężkich bombowców było rodzajem wojsk w siłach lądowych.

Badania literatury wskazują, iż w tym czasie Siły Powietrzne Rzeszy Niemieckiej były już samodzielnym rodzajem sił zbrojnych (Luftwaffe). Tym niemniej Naczelnemu Dowództwu Sił Lądowych (Oberkommando des Heeres, później Oberkommando der Wehrmacht) podlegało lotnictwo dalekiego rozpoznania, stanowiąc swego rodzaju „*lotnictwo sił lądowych*”.

Natomiast wojskowe lotnictwo radzieckie, będąc samodzielnym rodzajem sił zbrojnych, do 1942 r. w większości było podporządkowane operacyjnie dowódcom armii i frontów. Funkcjonowały pojęcia „*lotnictwa armijnego*” (armiejskaja awiacja) i „*lotnictwa frontowego*” (frontowaja awiacja), jako części składowych „*lotnictwa wojsk lądowych*”.

W 1942 r. zlikwidowano dowództwo lotnictwa armijnego, a siły i środki tego lotnictwa podporządkowano szczeblowi frontowemu, włączając je w skład armii lotniczych¹¹⁹.

Przełom w rozwoju lotnictwa wojsk lądowych nastąpił w siłach zbrojnych zwycięskich mocarstw po zakończeniu drugiej wojny światowej. Konieczność zmian spowodowało nie tylko wprowadzenie śmigłowców do struktur organizacyjnych wojsk, ale także przeobrażenia w prowadzeniu wojny wynikające z „*atomowego pola walki*”. Bowiem z analizy literatury

¹¹⁸ Terminy „*lotnictwo wojsk lądowych*” albo „*lotnictwo sił lądowych*” jest równoznaczny. Jest on bowiem przypisywany określonemu rodzajowi sił zbrojnych tj. wojsk bądź sił lądowych. Różnica w nazwie zależy od nazwy rodzajów sił zbrojnych w poszczególnych państwach.

¹¹⁹ Gutowski J., Lotnictwo wojsk lądowych, Sygnały nr 4/128, Warszawa 1987.

wynika, iż pomimo dość szerokiego stosowania śmigłowców już w czasie drugiej wojny światowej i realizowania przez nie zadań na lądzie i morzu, doświadczenia z ich użycia nie były dostatecznie analizowane i uogólniane. Żadne z państw, które je wykorzystywało nie wykreowało metod i zasad zastosowania nowej techniki z innymi rodzajami wojsk na polu walki. Nie prowadzono szerszych prób z uzbrojeniem sądząc, że śmigłowce pozostaną nadal pomocnym rodzajem lotnictwa przeznaczonym do fragmentarycznego prowadzenia rozpoznania, transportu i ewakuacji rannych.

Obecnie możemy jednoznacznie stwierdzić, iż powyższe osądy i oczekiwania były błędne, o czym przekonuje nas wzrastająca rola śmigłowców na zmiany w sztuce operacyjnej i taktyce wojsk lądowych. Dowodem są liczne konflikty zbrojne ostatnich lat wskazujące na rosnącą rolę działań lotnictwa wojsk lądowych w osiąganiu powodzenia przez wojska lądowe w walce. Śmigłowce wyraźnie zwiększyły dostępność lotniczego wsparcia ogniowego oraz możliwości manewru powietrznego. Lotnictwo wojsk lądowych w coraz większym stopniu wpływa na tworzenie warunków do rozwinięcia i realizacji zadań bojowych przez pozostałe rodzaje wojsk.

Wraz z rozwojem lotnictwa wojsk lądowych następowała również ewolucja treści pojęć. Aktualnie funkcjonuje wiele zróżnicowanych definicji określających (prezentujących) pojęcie LWL. W związku z tym, dla potrzeb niniejszego studium, koniecznym wydaje się dokonanie krytycznego przeglądu dotychczasowych definicji oraz sprecyzowania jednej, która - zdaniem autorów - będzie najbardziej właściwa dla opisywanej rzeczywistości.

W celu dokonania analizy i porównań, przytoczymy kilka definicji LWL (jego przeznaczenia), tworzonych i obowiązujących w Polsce na przestrzeni kilkudziesięciu lat.

Dla przykładu w połowie lat sześćdziesiątych w państwach byłego Układu Warszawskiego, obowiązywała definicja wg której LWL to:

„. . . oddziały i pododdziały lotnictwa wchodzące organizacyjnie w skład związków taktycznych wojsk lądowych, przeznaczone do zabezpieczenia działań bojowych tych związków. Lotnictwo wojsk lądowych nazywane jest inaczej (również) lotnictwem armijnym¹²⁰ . . .”

Z powyższego wynika, że LWL to pododdziały i oddziały lotnictwa, podczas gdy dzisiaj są to etatowe - nie zaś podporządkowane - oddziały i pododdziały, a nawet związki taktyczne wojsk lądowych. Nierealne w definicji już wówczas, a także w pewnym zakresie rów-

¹²⁰ Tołkownik słowar wojennykh terminov, Wojennoje Izdatielstwo Ministerstwa Obrony ZSRR, Moskwa 1966, s. 102.

niez obecnie jest przeznaczenie ujęte zbyt szeroko. Zabezpieczenie działań¹²¹ obejmuje bowiem, zabezpieczenie bojowe, logistyczne oraz uzupełnianie wojsk. Wielu tych zadań LWL nie jest w stanie, w obecnym kształcie funkcjonalno-organizacyjnym wykonać. Stąd powyższej definicji nie można przyjąć jako adekwatnej dla określenia współczesnego LWL.

Inne źródło - MEW¹²² z roku 1970 - prezentuje LWL jako: „. . . *lotnictwo wchodzące organicznie w skład wojsk lądowych, spełniające wszelkie zadania innych rodzajów lotnictwa w taktycznej strefie działań bojowych wojsk lądowych. Obecnie głównym wyposażeniem LWL są śmigłowce różnej wielkości i przeznaczenia . . .*”.

W porównaniu do poprzedniej definicji, należy że LWL podporządkowano organicznie wojskom lądowym, pomimo iż w naszych siłach zbrojnych, lotnictwo to było w rzeczywistości rodzajem lotnictwa w Wojskach Lotniczych. Zadania, jakie miało wykonywać (wg. autorów definicji) LWL, zostały określone bardzo optymistycznie. W ówczesnym okresie zastąpienie wszelkiej działalności lotnictwa w taktycznej strefie działań bojowych przez LWL (śmigłowce) były nierealne, chociażby z tego względu, że były to pierwsze lata prób, związanych z uzbrojeniem śmigłowców w tym w przeciwpancerne pociski kierowane. Nie wykonywało również LWL rozpoznania w całej głębokości strefy taktycznej, nie realizowało osłony wojsk przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza, itd.

Ogrom zadań jakie ówczesnie postawiono LWL, nie jest możliwy do zrealizowania nawet w odniesieniu do współczesnego lotnictwa wojsk lądowych, którego możliwości bojowe są nieporównywalnie większe.

Należy sądzić, iż tak optymistyczna ocena możliwości bojowych była wynikiem, bardzo wysokiej oceny działań śmigłowców w ówczesnym konflikcie zbrojnym - wojna w Wietnamie.

Po doświadczeniach wietnamskich dla lotnictwa wojsk lądowych tworzono nowe definicje, nie oddające w pełni opisywanej rzeczywistości. W zależności od punktu widzenia i przyjmowanych kryteriów traktowano LWL jako panaceum na rozwiązywanie problemów wojsk lądowych na polu walki.

Dla przykładu w „1000 słów o samolocie i lotnictwie” LWL to:

¹²¹ Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych cz. I. (związek taktyczny, oddział), Sztab Gen. WP, Warszawa 1994, s. 11.

¹²² Mała Encyklopedia Wojskowa t. 2, MON, Warszawa 19870, wyd. pierwsze, s. 20.

„...lotnictwo wojskowe przeznaczone do wykonywania wszystkich zadań spełnianych przez inne rodzaje lotnictwa na korzyść wojsk lądowych w strefie działania bojowego tych wojsk...”,¹²³.

Natomiast LWW¹²⁴ zawiera następującą definicję „. . . LWL - rodzaj lotnictwa przeznaczony do bezpośredniego zabezpieczenia działań związków taktycznych i operacyjnych wojsk lądowych w zakresie wsparcia ogniowego, rozpoznania powietrznego, przerzutu grup specjalnych, rozpoznania artyleryjskiego, rozpoznania inżynieryjnego, rozpoznania skażeń promieniotwórczych i skażeń chemicznych, stawiania zapór minowych i zasłon dymnych, desantowania małych desantów powietrznych bez ciężkiego sprzętu oraz dowodzenia i łączności...”

Pomimo, iż definicje te powstawały niemal równocześnie, to różnią się między sobą w sposób istotny. Pierwsza z nich przedstawia jeszcze większy zakres wykonywanych zadań niż prezentowane wcześniej, bo wykonywanych nie tylko w taktycznej ale całej strefie działań wojsk lądowych. Wykonanie tych zadań przerasta nie tylko możliwości LWL ale również każdego innego rodzaju lotnictwa samodzielnie. Druga definicja jest diametralnie różna od pierwszej i bardziej przystająca do rzeczywistości. Nie w pełni jednak uwzględnia możliwości LWL w realizacji zadań oraz znów „odrywa” go od wojsk lądowych, uznając LWL za rodzaj lotnictwa.

Ta i następna definicja tworzone przez Dowództwo Wojsk Lotniczych¹²⁵ były odzwierciedleniem istniejącej wówczas rzeczywistości, ponieważ Wojska Lotnicze w składzie, których było LWL w ramach UW tworzyły Wojska Lotnicze Frontu. Lotnictwo wojsk lądowych również wykorzystywane było centralnie, a w związku z tym wojska lądowe otrzymywały często tylko określony wysiłek lotów na operację.

Z przedstawionych badań wynika, iż żadna z dotychczas zaprezentowanych definicji nie spełnia wymogów, by móc nią opisać współczesne lotnictwo wojsk lądowych. Dlatego niezbędnym staje się sprecyzowanie nowej, uwzględniającej różnorodność tego lotnictwa, a jednocześnie dość precyzyjnie go określającej. Jest to zadanie skomplikowane, aczkolwiek konieczne dla jednoznacznego pojęcia „lotnictwo wojsk lądowych”.

Z analizy wcześniej przedstawionych definicji wynika wiele cech charakterystycznych dla współczesnego LWL. Uogólniając, można stwierdzić, iż jest to lotnictwo: w składzie wojsk

¹²³ Domański J., 1000 słów o samolocie i lotnictwie. MON, Warszawa 1978, s. 231.

¹²⁴ Leksykon Wiedzy Wojskowej. MON, Warszawa 1979, s. 196.

¹²⁵ Taktyka lotnictwa wojsk lądowych - podręcznik. DWL, Poznań 1983, s. 5.

lądowych (jako rodzaj wojsk lądowych); zorganizowane w pododdziały, oddziały, a nawet związki taktyczne; wyposażone w śmigłowce różnego rodzaju i różnego przeznaczenia; nie obejmujące śmigłowców Marynarki Wojennej i Sił Morskich, a także Sił Powietrznych, wykorzystywanych do zabezpieczenia ich własnych potrzeb.

Uwzględniając wyniki dotychczasowych badań definicję dla lotnictwa wojsk lądowych można sprecyzować następująco:

LOTNICTWO WOJSK LĄDOWYCH - to rodzaj wojsk lądowych przeznaczony do wsparcia ogniowego i osłony wojsk lądowych, prowadzenia działań powietrzno-szturmowych (powietrznomanewrowych), rozpoznania powietrznego i walki radioelektronicznej oraz zabezpieczenia działań¹²⁶ tych wojsk.

Lotnictwo wojsk lądowych wyposażone jest w śmigłowce różnego rodzaju i przeznaczenia.

W celu wypełnienia tak ujętego przeznaczenia LWL będzie realizowało szereg zadań z zakresu wsparcia lotniczego, transportu, rozpoznania i zabezpieczenia. Stąd wynika konieczność ich klasyfikacji w określone grupy zadań, gdyż każdą z nich wykonują śmigłowce różnego rodzaju i przeznaczenia.

Przeprowadzone badania wykazały, że istota i treść zadań śmigłowców niemalże od wojny wietnamskiej, w zasadzie jest odzwierciedleniem rzeczywistości za wyjątkiem grupy zadań z zakresu wsparcia ogniowego.

Zadania LWL to zadania: ogniowe; rozpoznawcze; transportowo-desantowe; specjalne (pomocnicze).

Zadania ogniowe to: wsparcie ogniowe wojsk w tym: niszczenie czołgów, BWP, transporterów, środków przeciwpancernych i ogniowych oraz innych obiektów na polu walki; osłona wojsk lądowych przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza śmigłowców przeciwnika, w tym zwalczanie śmigłowców na ziemi i w powietrzu; osłona i wsparcie ogniowe desantów taktycznych oraz sił desantowoszturmowych i powietrznoszturmowych; zwalczanie desantów powietrznych oraz sił powietrzno- i desantowoszturmowych.

¹²⁶ LWL bierze udział tylko w niektórych elementach zabezpieczenia działań wojsk lądowych. W zabezpieczeniu bojowym będzie to: maskowanie (kontrola maskowania), zabezpieczenie inżynieryjne (rozpoznanie inżynieryjne, minowanie) oraz obrona przeciwhemiczna (zadymianie, rozpoznanie skażeń i zakażeń). Na tomiast w zabezpieczeniu logistycznym: zaopatrywanie (transport sprzętu i środków materiałowych) oraz zabezpieczenie medyczne (transport rannych i chorych). Na podstawie: Regulaminu działań taktycznych . . ., op. cit., s. 75-100.

Zadania rozpoznawcze to: rozpoznanie powietrzne (obserwacja) pola walki oraz wykrywanie i identyfikowanie obiektów przeciwnika rozmieszczonych w pobliżu rubieży styczności wojsk; rozpoznanie, identyfikacja i wskazywanie (podświetlanie) celów dla środków ogniowych (śmigłowców, artylerii, rakiet); rozpoznanie skażeń promieniotwórczych i chemicznych; rozpoznanie inżynieryjne terenu; inne.

Zadania transportowo-desantowe to: transport (desantowanie) taktycznych desantów powietrznych, grup desantowo - i powietrznoszturmowych; transport wojsk, sprzętu bojowego, materiałów i innych ładunków; transport grup specjalnych (dywersyjno-rozpoznawczych); transport (ewakuacja) rannych i chorych.

Zadania specjalne to: zabezpieczenie dowodzenia oddziałami i ZT wojsk lądowych z powietrza; obezwładnienie systemów i urządzeń radioelektronicznych kierowania wojskami i ogniem przeciwnika za pomocą zakłóceń; stawianie zapór minowych i zasłon dymnych; poszukiwanie i ratownictwo załóg lotniczych.

Bogate w treść przeznaczenie i wynikająca z niego mnogość zadań, rzecz jasna, nie może być zrealizowana przez jeden rodzaj śmigłowca. Zwiększające się możliwości śmigłowców oraz bardzo szerokie spektrum zastosowania bojowego wskazują na konieczność ich klasyfikacji. Każda klasyfikacja wiąże się z przyjęciem pewnych kryteriów do jej tworzenia. Jako podstawowe kryterium przyjęto wykorzystanie bojowe śmigłowców w warunkach współczesnego pola walki.

W rozwoju śmigłowców i wynikającej stąd ich klasyfikacji można wyróżnić trzy etapy.

Pierwszy etap trwający do wojny wietnamskiej obejmuje dość dynamiczny rozwój konstrukcji śmigłowców, które u ówczesnych dowódców ogólnowojskowych nie znalazły jednak wielkiego uznania. Nie dowierzali oni możliwościom śmigłowców i ich realnemu wpływowi na przebieg działań na lądzie. Śmigłowce wykonywały głównie zadania transportowe, łącznikowe, ratownicze i w niewielkim zakresie również rozpoznawcze oraz próby w zwalczaniu celów naziemnych.

Działania śmigłowców w konfliktach lat pięćdziesiątych dają asumpt do stwierdzenia, że można je było sklasyfikować na **śmigłowce wielozadaniowe**, realizujące rozpoznanie, obserwację pola walki, ratownictwo, poprawianie ognia artylerii oraz w niewielkim zakresie zwalczanie celów naziemnych **śmigłowce transportowe**, wykonujące przewozy desantów, wojsk, sprzętu i środków materiałowych oraz ewakuujące rannych i chorych.

Drugi etap ogólnie datowany od wojny wietnamskiej. W wojnie tej potrzeby pola walki (głównie wojsk lądowych) dyktowały rozwój śmigłowców, a nieodwrotnie. pojawiają się masowo śmigłowce uzbrojone, przeznaczone do szturmowania celów naziemnych.

Praktyka użycia śmigłowców w wielu ówczesnych konfliktach dowiodła, że śmigłowce wielozadaniowe nie zawsze spełniały pokładane w nich nadzieje, nie tylko w wykonywaniu zadań ogniowych, ale także rozpoznawczych i innych.

W wyniku zebranych doświadczeń i badań w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, obok śmigłowców wielozadaniowych i transportowych, pojawiają się śmigłowce wyspecjalizowane, które można sklasyfikować następująco:

- **śmigłowce uzbrojone** - szturmowe, przeznaczone do wykonywania zadań ogniowych;
- **śmigłowce rozpoznawcze** do prowadzenia rozpoznania, obserwacji pola walki i korygowania ognia artylerii;
- **śmigłowce wielozadaniowe** do realizacji zadań pomocniczych, dowodzenia, ratownictwa, zadymiania itp.;
- **śmigłowce transportowe** przeznaczone do desantowania desantów, transportu wojsk i materiałów, ewakuacji rannych itd.

Powyższy podział śmigłowców przetrwał praktycznie do kolejnych wielkich konfliktów lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, tj. wojny afgańskiej i nad Zatoką Perską - wojny o Kuwejt.

Konflikt zbrojny w Iraku dostarczył wiele nowych doświadczeń, z tego powodu, że sprawdzono praktycznie najnowsze konstrukcje śmigłowców, ich wyposażenie i uzbrojenie w działaniach bojowych. Dokonano także znacznego przewartościowania roli śmigłowców w bezpośrednim wsparciu ogniowym, które uważane było przez wielu za domenę samolotów.

W operacji PUSTYNNY BURZA przeprowadzono wiele spektakularnych akcji z wykorzystaniem LWL. Wykonano pierwszą na stosunkowo dużą skalę tzw. „*mini operację*” sił powietrznoszturmowych, realizowanych głównie przez 101 DPSz.

Doświadczenia wojenne zebrane z ostatnich konfliktów zbrojnych, wyznaczają niejako kres tradycyjnego podziału śmigłowców od wojny wietnamskiej. Wielu specjalistów skłania się do następującej klasyfikacji śmigłowców: wyspecjalizowane śmigłowce uderzeniowe; śmigłowce wielozadaniowe; śmigłowce morskie bazujące na okrętach.

Tak ujęty podział jest zbyt ogólny. Brakuje bowiem wyszczególnienia śmigłowców specjalizowanych, które wykonują np. zadania rozpoznawcze, transportowe, itp.

Za najbardziej adekwatną klasyfikację śmigłowców ustaloną i przyjętą dla potrzeb CFE-1, rozszerzoną o nasze realia, należy uznać przedstawioną w niniejszym opracowaniu.

Śmigłowiec bojowy - to wiropląt uzbrojony i wyposażony do zwalczania celów lub wykonywania innych funkcji wojskowych. termin śmigłowiec bojowy obejmuje śmigłowce uderzeniowe i śmigłowce wsparcia bojowego. Termin śmigłowiec bojowy nie obejmuje nieuzbrojonych śmigłowców transportowych.

Śmigłowiec uderzeniowy - to śmigłowiec bojowy wyposażony do stosowania kierowanych pocisków przeciwpancernych, kierowanych pocisków klasy „powietrze - ziemia” lub „powietrze - powietrze” oraz wyposażony w zintegrowany system kierowania ogniem oraz naprowadzania na cel tych rodzajów broni. termin śmigłowiec uderzeniowy obejmuje wyspecjalizowane śmigłowce uderzeniowe i wielozadaniowe śmigłowce uderzeniowe.

Śmigłowiec wyspecjalizowany uderzeniowy - to śmigłowiec uderzeniowy, zaprojektowany głównie do stosowania broni kierowanej (np. w wersji przeciwpancernej wyposażony w ppk, w wersji myśliwskiej (eskortowej) uzbrojony w kierowane rakiety klasy „p - p”).

Śmigłowiec wielozadaniowy uderzeniowy - to śmigłowiec uderzeniowy zaprojektowany do wykonywania wielorakich funkcji wojskowych i wyposażony do stosowania różnego rodzaju uzbrojenia, a w tym broni kierowanej.

Śmigłowiec wsparcia bojowego - to śmigłowiec bojowy nie spełniający wymogów kwalifikujących go do śmigłowców uderzeniowych, który może być uzbrojony w różnego rodzaju broń o charakterze samoobronnym lub powierzchniowym, taką jak: karabiny, działka, niekierowane pociski raketowe i bomby lub bomby kasetowe, oraz który może być wyposażony do wykonywania innych funkcji wojskowych np. rozpoznania, WRE, itp.

Śmigłowiec transportowy - oznacza śmigłowiec zaprojektowany i wyposażony do realizacji transportu powietrznego bez montowania uzbrojenia i instalacji (wyposażenia) nim sterujących.

Klasyfikacja śmigłowców wskazuje na stopniowy zwrot w kierunku wielozadaniowości (w przypadku wykonywania zadań rozpoznawczych i eskortowych). Jest to uwarunkowane realizacją wielu zadań opisanych wcześniej, które będą realizowane w różnych warunkach sy-

tuacji operacyjno-taktycznej, warunkach atmosferycznych, o różnej porze roku i doby, na różnych głębokościach działań itp.

Wykonanie zadania bojowego w lotnictwie wojsk lądowych, ze względu na wskazaną wcześniej specyfikę, rozpatruje się w odniesieniu do grup zadań wymienionych uprzednio, stosując określone sposoby działań bojowych.

Sposoby działań bojowych - to kolejność (ustalony model, porządek) użycia określonych sił lotnictwa wojsk lądowych podczas wykonywania zadania bojowego, w celu uzyskania oczekiwanego (zakładanego) rezultatu działań.

Tradycje lotnicze i doświadczenia bojowe z ćwiczeń i konfliktów zbrojnych, wpłynęły na to, że śmigłowce stosują podobne sposoby działań jak inne rodzaje lotnictwa.

Zadania ogniowe to: uderzenia jednoczesne; uderzenia kolejne; samodzielne poszukiwanie i zwalczanie obiektów nieprzyjaciela; towarzyszenie; jednoczesne wprowadzanie całości (lub większości) sił śmigłowców do walki; kolejne wprowadzanie małych grup do walki.

Zadania transportowo-desantowe to: przewozy jednoczesne; przewozy kolejne.

Zadania rozpoznawcze i specjalne (pomocnicze) to: jednoczesne loty większości sił; kolejne loty pojedynczych załóg i małych grup.

Uderzenia jednoczesne mają miejsce wówczas kiedy grupa (pododdział), grupy (2/3 sił oddziału) śmigłowców uderzeniowych bądź wsparcia ogólnego uderzenie na jeden, kilka obiektów w tym samym czasie lub z przerwami czasowymi niezbędnymi dla zachowania warunków bezpieczeństwa np. dla zachowania warunków bezpieczeństwa np. dla wykonania powtórnego manewru. Stosujemy je wtedy, kiedy chcemy zamierzony cel działań osiągnąć w jak najkrótszym czasie.

Uderzenia jednoczesne dużymi grupami śmigłowców uderzeniowych celowo jest stosować przede wszystkim w rejonie głównego wysiłku walki (operacji). Sprzyjać to będzie masowanie ich uderzeń na siłach zasadniczego zgrupowania nieprzyjaciela.

Uderzenia jednoczesne przez śmigłowce uderzeniowe i wsparcia ogólnego najkorzystniej jest wykonywać na obiekty wcześniej rozpoznane, o których wiadomo, że do czasu ataku nie zmienią swego położenia.

Uderzenia kolejne mają miejsce wówczas, kiedy grupa, grupy śmigłowców uderzeniowych i wsparcia ogólnego wykonują uderzenia na jeden lub kilka obiektów z przerwami

czasowymi większymi od niezbędnych dla zachowania warunków bezpieczeństwa. Wielkość przerw czasowych podyktowana jest zazwyczaj czasem potrzebnym na odtworzenie zdolności bojowej obiektów po pierwszym uderzeniu lub czasem potrzebnym na wykonanie powtórnego uderzenia przez tą samą grupę śmigłowców. Stosujemy je wtedy, gdy celem działań jest długotrwałe oddziaływanie na obiekty, lub gdy dysponowanymi siłami śmigłowców nie jesteśmy w stanie osiągnąć zamierzonego celu działań w jednym locie.

Uderzenia kolejne celowo jest wykonywać podczas działań na wezwanie z pola walki. Nie wymagają one bowiem skomplikowanej organizacji działań, cechuje je prostota wykonania oraz zachowania ciągłości dowodzenia i współdziałania. Utrudnieniem będzie natomiast realizacja zabezpieczenia, zwłaszcza w zakresie odtwarzania gotowości bojowej na lądowiskach wysuniętych. Wymaga to utrzymania na tych lądowiskach mobilnych sił i środków logistycznych, zdolnych do szybkiego uzupełniania w śmigłowcach przede wszystkim środków rażenia i paliwa.

Samodzielne poszukiwanie i zwalczanie obiektów naziemnych polega na wyszukiwaniu i natychmiastowym niszczeniu określonych obiektów w wyznaczonej strefie. Jest to najbardziej efektywny sposób działań bojowych jeśli za kryterium przyjmie się zasadę wykryj i zniszcz. Ze względu na małą ekonomię sił i wiele innych uwarunkowań stosowany jest w sytuacjach szczególnych.

Analiza warunków oraz ocena obiektów zwalczanych przez śmigłowce, wskazują na zdolność celów do permanentnych zmian położenia, a tym samym tworzenia zagrożenia (w niewielkim przedziale czasu) w różnych rejonach walki. Ciągły ruch zgrupowań wojsk spowoduje niejednokrotnie brak informacji o obiektach przede wszystkim na otwartych skrzydłach i wytworzonych lukach w ugrupowaniu nieprzyjaciela. W tych i podobnych warunkach (np. w trakcie pościgu) celowe jest zwalczanie obiektów nieprzyjaciela sposobem samodzielnego poszukiwania. Stosowanie tego sposobu działań wymaga jednak posiadania przewagi w powietrzu (przynajmniej w rejonie działań) oraz znacznego obezwładnienia środków OPL nieprzyjaciela. Jest to jak wykazują badania mało realne. A zatem w warunkach w miarę „ustabilizowanych” działań, samodzielne poszukiwanie będzie realizowane w miarę sporadycznie.

Realizując wsparcie ogniowe wojsk lądowych, śmigłowce uderzeniowe i wsparcia ogólnego mogą wykonywać uderzenia na zawczasu określone obiekty lub na wezwanie z pola walki.

Działania planowane na zawczasu ustalone cele uwarunkowane są możliwościami wcześniejszego określenia obiektów działań, rejonów ich rozmieszczenia oraz terminów zwalczania. Studia literatury i obserwacje prowadzone podczas ćwiczeń wykazały, że skuteczność działań planowanych osiąga się przede wszystkim podczas zwalczania obiektów stałych lub o niewielkich możliwościach manewrowych. Wskazuje to na celowość działań planowanych w początkowej fazie walki, w razie zlokalizowania ugrupowania bojowego nieprzyjaciela. Przygotowane na podstawach wyjściowych do walki zgrupowanie wojsk nieprzyjaciela traktowane może być bowiem jako obiekt o niewielkich możliwościach manewrowych.

Warunki prowadzenia współczesnych działań, głównie wysoka manewrowość wojsk na polu walki spowodują, że śmigłowce uderzeniowe i wsparcia ogólnego, podczas wsparcia ogniowego wojsk będą najczęściej działały **na wezwanie z pola walki**. Zazwyczaj, co potwierdzają wnioski z ćwiczeń i konfliktów zbrojnych, śmigłowce uderzeniowe będą miały precyzowane pierwsze zadanie (pierwszy wylot) jako działania planowane na zawczasu określone obiekty. Natomiast następne zadania w większości mogą być realizowane na wezwanie z pola walki. Takie użycie śmigłowców uderzeniowych wynika przede wszystkim z trudności w dokładnym przewidywaniu kolejnych sytuacji taktyczno-operacyjnych, które mogą się wytworzyć w czasie działań. Podkreślenia wymaga również to, że **zapotrzebowanie walczących wojsk na wsparcie śmigłowców z reguły przewyższa ich możliwości wykonawcze**, co także skłania do planowania działań na wezwanie z pola walki. Istnieją bowiem wówczas możliwości reagowania śmigłowcami w newralgicznych momentach walki, czyli w miejscu i czasie najbardziej pożądanym przez walczące wojska.

Wnioski i doświadczenia z konfliktów zbrojnych (Afganistan, Irak), wskazują na celowość ciągłego utrzymywania śmigłowców nad walczącymi wojskami (wręcz im towarzyszyć). Utworzone w taki sposób zgrupowanie powietrzno-lądowe może skutecznie i niemal natychmiast oddziaływać na zmiany sytuacji operacyjno-taktycznej bez konieczności wznawiania współdziałania. Śmigłowce uderzeniowe i wsparcia ogólnego będą bowiem niezwłocznie po sprecyzowaniu zadania (na wezwanie) uderzały na wskazane obiekty. Wzajemne zaś zabezpieczenie działań przez środki naziemne i śmigłowce zwiększy nie tylko skuteczność działań, ale także w znacznym stopniu zachowa trwałość i żywotność walczącego zgrupowania.

Systematyczne przenoszenie działań w wymiar powietrzny, realizowane m.in. przez szerokie wykorzystywanie taktycznych desantów powietrznych, czy też sił powietrznoszturmowych bądź desantowoszturmowych przewożonych przez śmigłowce transportowe lub

transportowo-bojowe, desantowo-szturmowe, wymusza konieczność ich wszechstronnego zabezpieczenia. Śmigłowce transportowe, wykonując lot w głąb ugrupowania nieprzyjaciela, są bowiem szczególnie narażone na przeciwdziałanie jego naziemnych środków OPL, głównie ze składu sił lądowych, a także śmigłowców uzbrojonych. Wynika stąd potrzeba zabezpieczenia ugrupowania desantowo-szturmowego zarówno po trasie lotu jak i w rejonie działań.

Dla pełnego zrozumienia istoty powyższych działań wskazane jest wyjaśnienie i identyfikacja działań lądowo-powietrznych, powietrzno-lądowych, powietrzno- i desantowoszturmowych.

Działania powietrzno-lądowe¹²⁷ - to suma działań lądowych i powietrznych, w których przeważają zadania bojowe realizowane przez siły naziemne. W wymiarze taktycznym będą to np. działania ZT dysponującego dużą ilością śmigłowców (np. współczesne dywizje amerykańskie).

Działania lądowo-powietrzne¹²⁸ - to suma działań lądowych i powietrznych, w których przeważają zadania bojowe realizowane przez komponent powietrzny. W wymiarze taktycznym będą to działania ZT powietrznoszturmowych (np. 101 DPSz Stanów Zjednoczonych lub 4 DPSz Francji).

Niemalże identyczne dociekania można zastosować do objaśnienia terminów: działania powietrznodesantowe, powietrznoszturmowe i desantowoszturmowe.

Działania powietrznodesantowe - oznaczają desant¹²⁹ lub desantowanie wojsk z powietrza. Istota desantu (desantowania) powietrznego polega na przetransportowaniu na terytorium nieprzyjaciela sił naziemnych za pomocą sił i środków powietrznych, które po ich wysadzeniu (wyrzuceniu na spadochronach) w rejonie desantowania wracają do rejonu bazowania w ugrupowaniu wojsk własnych. Wojska desantowe zaś prowadzą na tyłach nieprzyjaciela już wyłącznie działania naziemne.

Działania powietrznoszturmowe¹³⁰ - oznaczają szturm wykonywany (głównie) z powietrza. Szturm powietrzny polega natomiast na jednoczesnym oddziaływaniu ogniowym śmigłowców bojowych, a także często piechoty znajdującej się na pokładzie śmigłowców

¹²⁷ Koziej S. i inni, Podstawowe problemy działań powietrzno-lądowych. AON 1993 r.

¹²⁸ Tamże.

¹²⁹ „... Działania desantowe to przemieszczenie określonego zgrupowania wojsk drogą powietrzną lub morską w celu stworzenia ognisk walki na terenie opanowanym przez przeciwnika...”. Patrz: Regulamin taktyczny wojsk lądowych... op.cit.

¹³⁰ Suchora S. i inni, Lotnictwo wojsk lądowych i siły powietrznoszturmowe na przyszłym polu walki. AON 1995r.

transportowych (transportowo-bojowych, desantowo-szturmowych). Zbliżoną, lecz bardziej rozwiniętą definicją szturm powietrznego znajdziemy w LWW „... *szturm powietrzny to działania bojowe prowadzone przez specjalnie przygotowane (wyszkolone) pododdziały i oddziały wojsk lądowych, które wykorzystując statki powietrzne (śmigłowce), wykonują gwałtowne i nieoczekiwane dla przeciwnika uderzenia z powietrza na wybrany obiekt w celu jego zniszczenia lub obezwładnienia, po czym tak samo nieoczekiwanie wycofują się z walki i uderzają w innym miejscu i czasie*...¹³¹. Powyższe wskazuje, że głównym zadaniem wojsk wykonujących szturm powietrzny jest niszczenie i obezwładnianie obiektów nieprzyjaciela, a nie ich opanowanie.

Analiza definicji działań powietrznodesantowych i powietrznoszurmowych skłania do wniosku, że jeżeli powyższe działania zostaną wykonane na te same obiekty równocześnie, wówczas otrzymamy działania kombinowane, które przez analogię możemy nazwać działaniami desantowoszurmowymi.

Działania desantowoszurmowe to kombinacja nagłych uderzeń wykonanych z powietrza, głównie przez śmigłowce uderzeniowe i wsparcia ogólnego, niekiedy przy wsparciu LMB (LSz), połączone ze zdecydowanym naziemnym atakiem specjalnie przygotowanych lub doraźnie zorganizowanych oddziałów, pododdziałów (grup) wojsk lądowych wykorzystujących śmigłowce jako podstawowy środek transportowo-bojowy. Zatem działania desantowoszurmowe zawierają w sobie element szturm i desantowania.

W przypadku wylądowania części piechoty (lądowego rzutu szturmowego), w celu zaatakowania obiektu bezpośrednio na lądzie, śmigłowce nadal pozostają w rejonie działań bojowych. Piechota jest przez nie ogniem i po wykonaniu zadania może na nie załadować się i odlecieć z danego rejonu działań bojowych w inny lub też powrócić w ugrupowanie własnych wojsk.

Takie działania bojowe odnoszą się głównie do wojsk (sił) odpowiednio do tego przygotowanych i dysponujących własnymi śmigłowcami różnego przeznaczenia.

Zatem w formacjach desantowoszurmowych oprócz pododdziałów powietrznoszurmowych (piechota z lekkim uzbrojeniem przemieszczająca się i walcząca na śmigłowcach) są pododdziały śmigłowców uderzeniowych i wsparcia ogólnego, spełniające rolę artylerii, eskortujących (myśliwskich) zapewniających osłonę oraz wielozadaniowych zabezpieczających rozpoznanie, dowodzenie, WRE itd.

¹³¹ Leksykon Wiedzy Wojskowej... op.cit., s. 283.

Biorąc pod uwagę, że podstawowym środkiem walki, transportu i zabezpieczenia takich wojsk jest śmigłowiec, można stosować wobec nich nazwę „wojska śmigłowcowe”, gdyż w rzeczywistości są to siły i środki LWL.

Ponieważ ugrupowania desantowoszturmowe zarówno strukturalne jak i tworzone do-
raźnie wykonują zadania z reguły nad terenem nieprzyjaciela wskazane jest, aby było ono od-
powiednio osłonięte i ubezpieczone praktycznie od miejsca startu do lądowania. W zależności
od zagrożenia ze strony nieprzyjaciela pożądane jest utworzenie grup osłony przedniej, bocz-
nych i tylnej ze śmigłowców uderzeniowych (eskortowych, myśliwskich) oraz wsparcia ogólnego,
które towarzyszą ugrupowaniu desantowoszturmowemu. Z reguły **grupa osłony przedniej**
otrzymuje zadanie zwalczanie przeciwdziałających środków OPL w korytarzu
przelotu oraz osłony ugrupowania śmigłowców transportowych (transportowo-bojowych, de-
santowo-szturmowych) przed atakiem śmigłowców nieprzyjaciela z przedniej półsfery. A za-
tem odległość (odstęp czasowy) tej grupy celowo jest ustalić z takim wyprzedzeniem, aby
śmigłowce osłony mogły zaatakować przeciwuderzające środki przeciwlotnicze nie tylko bez-
pośrednio po trasie, ale także wykryte na trawersie lub prowadzące ogień w kierunku śmi-
głowców osłanianych.

Głównym zadaniem grup osłony bocznej jest niedopuszczenie do ataku śmigłow-
ców nieprzyjaciela. Mogą one również zwalczać przeciwdziałające naziemne środki przeciw-
lotnicze. Osłonę boczną rozmieszcza się z takim wyliczeniem, aby uniemożliwić atakującym
śmigłowcom skuteczne użycie uzbrojenia. Dla przykładu jeżeli śmigłowiec atakujący dysponu-
je uzbrojeniem o skutecznym zasięgu ognia np. 5 km, a osłaniający 3 km, to odstęp grupy o-
słony od ugrupowania osłanianego winien wynosić minimum 2 km, wówczas możliwości wy-
krycia i prowadzenia ognia byłyby identyczne. W rzeczywistości w znacznie lepszym położe-
niu jest zawsze śmigłowiec atakujący, dlatego wskazane jest, aby odstęp był większy nie mniej
niż 50 % od zasięgu śmigłowców przeciwnika (w założonym przykładzie 3 km). Takie roz-
wiązanie zwiększa prawdopodobieństwo wcześniejszego wykrycia atakujących śmigłowców
nieprzyjaciela, a tym samym niedopuszczenie do otwarcia przez nich skutecznego ognia do
osłanianego ugrupowania desantowoszturmowego. Na podobnych zasadach ustala się miejsce
w ugrupowaniu dla **tylnej grupy osłony**.

Wielkość grupy osłony, a także odległości, odstępy i przewyższenia nie są stałe i będą
zależne od możliwości przeciwdziałających środków bojowych nieprzyjaciela, sytu-
acją operacyjno-taktyczną oraz warunkami działań. Nie mniej jednak wskazane jest tworzenie

takich ugrupowań, które zapewniają swobodę współdziałania, wzajemną osłonę oraz sprawne (niezawodne) dowodzenie.

Dokonane badania potwierdzają, że cechą charakterystyczną współczesnych działań wojsk lądowych będzie **wzmoczenie wysiłku do osłony wojsk przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza śmigłowców uzbrojonych nieprzyjaciela.**

Charakter działań lotnictwa wojsk (sił) lądowych nieprzyjaciela oraz rozwój sytuacji taktyczno-operacyjnej zdeterminują sposoby działań wydzielonych śmigłowców uderzeniowych (eskortowych, myśliwskich) i wsparcia ogólnego do osłony przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza. Na głównym kierunku działań, gdzie nieprzyjaciel prawdopodobnie skoncentruje użycie śmigłowców, celowe jest ich **zwalczanie sposobem jednoczesnego wprowadzania do walki większości śmigłowców uderzeniowych**, wydzielonych do tych zadań. Bowiem krótki czas, w którym działają (atakują) śmigłowce nieprzyjaciela, niejako wymusza angażowanie posiadanych śmigłowców uderzeniowych do walki. Jednoczesne ich wprowadzenie do walki pożądane jest również podczas zwalczania ugrupowań desantowych i powietrznoszturmowych nieprzyjaciela. Z reguły będą to duże grupy, składające się kilkudziesięciu śmigłowców różnych typów, których czas przelotu i wykonania zadania jest stosunkowo długi. Przedział czasowy jakim dysponuje dowódca wojsk lądowych na ich zaatakowanie, w głównej mierze jest determinowany możliwościami wykrycia ugrupowania powietrznoszturmowego nieprzyjaciela (najczęściej nad rubieżą styczności wojsk - obserwacja wzrokowa), głębokością działań (czas przelotu) oraz celu działań (czas działań w rejonie obiektu). Skuteczność walki z siłami powietrzno i desantowoszturmowymi nieprzyjaciela zależy także od ilości wydzielonych śmigłowców uderzeniowych, utrzymywania określonego stopnia ich gotowości bojowej oraz sposobu działań. Te czynniki wskazują właśnie na celowość jednoczesnego wprowadzania do walki wydzielonych śmigłowców do zwalczania nieprzyjaciela w powietrzu. Niekiedy zaś nawet angażowania sił dodatkowych, które wcześniej wyznaczono do wykonania innych zadań. Tylko zdecydowanym użycie śmigłowców uderzeniowych i wsparcia ogólnego gotowych do walki można bowiem udaremnić nieprzyjacielowi osiągnięcie celu działań.

Jak już wskazano wcześniej, nieprzyjaciel dużymi zgrupowaniami śmigłowców będzie działał periodycznie, w etapach decydujących o powodzeniu walki. Natomiast w pozostałych okresach będzie raczej preferował zachowanie ciągłości oddziaływania ogniowego swoich śmigłowców bojowych, używając je mniejszymi grupami (np. kompaniami, eskadrami, klu-

czami). Skłania to do wniosku, że częściej będziemy stosować **sposób kolejnego wprowadzania do walki małych grup** (para, klucz). Działania takie będą prowadzone w warunkach posiadania przez nieprzyjaciela przewagi w powietrzu, a przede wszystkim użycia jego grup śmigłowców w całym pasie działań, ze skupieniem głównego wysiłku na zasadniczym kierunku. A zatem kolejne wprowadzanie do walki małych grup śmigłowców grup uderzeniowych pożądanym jest stosować do odpierania urzutowanych nalotów niewielkich grup śmigłowców nieprzyjaciela, które będą systematycznie wspierały siły lądowe na różnych kierunkach. Sposób ten celowo jest stosować także w trakcie wykonywania innych zadań np. osłony i zabezpieczenia działań powietrznoszurmowych, desantowoszurmowych, taktycznych desantów.

Kolejne wprowadzanie do walki małych grup wymaga niemalże natychmiastowej reakcji wydzielonych śmigłowców uderzeniowych, ponieważ śmigłowce nieprzyjaciela w rejonie działań przebywają z reguły w czasie 10 - 15 minut. Wskazuje to, że zwalczanie śmigłowców może być realizowane przede wszystkim z dyżurowania w powietrzu i potęgowane z gotowości bojowej nr 1.

Samodzielne poszukiwanie i zwalczanie śmigłowców nieprzyjaciela w wyznaczonym rejonie (strefie) lub pasie działań może być prowadzone zarówno nad ugrupowaniem własnych wojsk, jak i nieprzyjaciela. Sposób ten celowo jest realizować głównie podczas osłony i zabezpieczenia działań taktycznych desantów i ugrupowań desantowo szurmowych. Wskazane jest wówczas, by śmigłowce osłony dyżurowały w wyznaczonych strefach, niedopuszczając śmigłowców nieprzyjaciela do zaatakowania ugrupowania desantowoszurmowego w trakcie lądowania i walki.

Przeprowadzone analizy wykazały, że podczas osłony wojsk, samodzielne poszukiwanie śmigłowców nieprzyjaciela w powietrzu będzie stosowane sporadycznie, a warunkiem powodzenia takiego działania jest bowiem posiadanie przewagi w powietrzu oraz dostatecznej ilości śmigłowców uderzeniowych i środków do ich zabezpieczenia.

Wymienione sposoby działań właściwe dla grupy zadań ogniowych mogą być realizowane z dyżurowania na lądowiskach lub w powietrzu. Warunki użycia i możliwości bojowe śmigłowców wskazują, że w czasie wsparcia ogniowego wojsk lądowych będą one najczęściej dyżurowały na lądowiskach w gotowości bojowej nr 1 i 2, a siły wydzielone do odwodu - w gotowości nr 3. Będzie to ich **pozycja wyjściowa** do wykonania przede wszystkim planowanych uderzeń jednoczesnych na obiekty naziemne oraz do zwalczania taktycznych desantów i sił powietrznoszurmowych w sytuacji spodziewanego ich użycia przez nieprzyjaciela. Śmi-

głowce uderzeniowe i wsparcia ogólnego mogą dyżurować na lądowiskach w rejonie bazowym oraz na lądowiskach wysuniętych.

Rejon bazowy¹³² (położony na głębokości 100-150 km od rubieży styczności wojsk) - to rejon lądowisk, gdzie pododdziały, oddziały i ZT LWL przygotowują się do wykonania postawionych zadań, odtwarzają gotowość bojową w pełnym zakresie do ponownego wylotu, wykonują prace remontowe i inne.

Lądowiska wysunięte (rozmieszczone w odległości 40-60 km od rubieży styczności wojsk) - to lądowiska dla niewielkich grup śmigłowców uderzeniowych lub wsparcia ogólnego (maksymalnie dla eskadry - 12-16 śmigłowców), na których zapewnione jest odtworzenie zdolności bojowej w ograniczonym zakresie np. paliwo i wybrany asortyment uzbrojenia PPK lub NPR. Organizowane w celu rozśrodkowania sił LWL oraz skrócenia reakcji działań na wezwanie z pola walki do 20-25 minut.

Lądowiska wyczekiwania (w odległości 15-20 km od rubieży styczności wojsk) - to wybrany wcześniej teren przygodny, na który wysyłane są śmigłowce w przypadku gdy nie stworzone są odpowiednie warunki działań np. brak współdziałania, dowodzenia, itp. Śmigłowce oczekują z pracującymi silnikami 8-10 min. i wykonują zadanie bądź wracają na lądowiska wysunięte albo do rejonu bazowego.

Sektor pozycji ogniowych - to obszar w pobliżu rubieży styczności wojsk ograniczony minimum trzema punktami orientacyjnymi w terenie oraz ograniczony wysokością wykonywanych w nim lotów.

Rubież pozycji ogniowych - to linia w terenie (w granicach sektora pozycji ogniowych) wyznaczona minimum dwoma charakterystycznymi punktami (np. miejscowość, jezioro), z której śmigłowce prowadzą ogień do celów naziemnych. Nie można jednak wykluczyć, zwłaszcza w decydujących okresach walki potęgujących uderzeń śmigłowców na obiekty naziemne ze stref krótkotrwałego wyczekiwania w powietrzu.

Natomiast wykorzystanie śmigłowców uderzeniowych i wsparcia ogólnego z dyżurowania w powietrzu będzie wskazane podczas zwalczania śmigłowców nieprzyjaciela w powietrzu. W tym celu śmigłowce uderzeniowe mają dyżurować w wyznaczonych strefach osłony wojsk przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza śmigłowców nieprzyjaciela, w strefach samodzielnego poszukiwania lub krótkotrwałego wyczekiwania. Dyżurowanie w strefach po-

¹³² Suchora S., Działania śmigłowców w operacjach wojsk lądowych. AON 1991 r.

žadane jest realizować w warunkach zdecydowanych działań śmigłowców nieprzyjaciela lub po wykryciu jego przygotowań do działań tdp bądź sił desantowoszturmowych. Trzeba tu bowiem mieć na uwadze wygranie na czasie i wykonanie na ugrupowania śmigłowców nieprzyjaciela zaskakujących uderzeń, zmuszających go do zmiany zamiaru działań lub uniemożliwienia mu wykonania zadania.

W celu aktywizowania działań oraz zaskoczenia nieprzyjaciela wskazane jest wykonanie uderzeń przez grupy śmigłowców uderzeniowych i wsparcia ogólnego z lądowisk wyczekiwania lub tzw. „zasadzek ogniowych”. Na lądowiska wyczekiwania pożądane jest kierowanie śmigłowców wówczas, gdy w rejonie uderzenia nie zostały stworzone warunki działań (np. nie w pełni zorganizowano współdziałanie albo dowodzenie), bądź nie została wytworzona sytuacja taktyczna sprzyjająca wykonaniu uderzenia. Na lądowisku tym śmigłowce oczekują z pracującymi silnikami na ziemi przez czas nie dłuższy niż kilka, kilkanaście minut. Jeżeli w tym okresie nie ma warunków do wykonania uderzenia, celowe jest skierowanie śmigłowców na lądowiska wysunięte.

Działanie śmigłowców z lądowisk tzw. „zasadzek ogniowych” niejednokrotnie w literaturze przedmiotu traktowano jako sposób działań bojowych. Jest to jednak nic innego jak pozycja wyjściowa lub forma realizacji uderzeń kolejnych (urzutowanych) na obiekty naziemne lub wprowadzanie do walki małych grup na cele powietrzne.

Lądowiska „zasadzek ogniowych” celowo jest wybierać nad własnym terenem, rzadziej nad terenem zajęty przez nieprzyjaciela. W wyborze miejsca na lądowisko „zasadki ogniowej”, oprócz zachowania warunków bezpieczeństwa wykonania zadania i konieczności uniknięcia ognia środków naziemnych i przeciwlotniczych, wskazane jest uwzględnienie charakteru działań obiektu (np. spodziewany kierunek marszu środków pancernych lub kierunek nalotu śmigłowców nieprzyjaciela). Sprzyjać to będzie wykonaniu niespodziewanego ataku spotęgowanego zaskoczeniem, co zwiększy efektywność realizowanego zadania. Pożądane jest, by lądowiska „zasadzek ogniowych” wybierano już podczas planowania działań w terenie uprzednio rozpoznany i sprawdzony. Na lądowiskach tych śmigłowce lądują i wyczekują z włączonymi silnikami na sygnał do startu lub też mogą przebywać w zawisie.

Sposoby działań śmigłowców transportowych podczas realizowania zadań transportowo-desantowych, to jak wymieniono wcześniej przewozy jednoczesne i przewozy kolejne.

Przewozy jednoczesne (jednorejsowe) polegają na wykonaniu zadania przez pododdziały lub oddziały śmigłowców transportowych podczas jednego lotu w jak najkrótszym cza-

sie. Przerwy czasowe między śmigłowcami (grupami) podczas realizacji zadań uwarunkowana jest bezpieczeństwem lotu i lądowania na określonym lądowisku, czasem wyładowania, możliwością wykonania manewru w określonym rejonie itd. Sposób ten zazwyczaj stosowany jest w dzień przy dobrych warunkach atmosferycznych ze względu na duże zgrupowania śmigłowców.

Śmigłowce transportowe przy stosowaniu przewozów jednoczesnych mogą wykonywać: przewozy na pełny promień działania (np. przewóz tdp, lub środków zaopatrzenia dla wojsk walczących na tyłach nieprzyjaciela); przewozy na pełny zasięg lotu, jeżeli na lądowisku wyładowania istnieje możliwość zatankowania paliwa; przewozy na odległość przekraczającą zasięg śmigłowców, jeżeli mogą lądować na lądowiskach pośrednich w celu napełnienia paliwem na dalszą trasę.

Przewozy jednoczesne najczęściej mogą być stosowane podczas wykonywania głównie: desantowania taktycznych desantów powietrznych oraz sił powietrzno i desantowo szturmowych, a także transportu wojsk i sprzętu bojowego.

Przewozy kolejne (wielorejsowe) polegają na wykonaniu określonego zadania, małymi grupami lub pojedynczymi śmigłowcami w ustalonych odstępach czasu. Przerwa czasowa między śmigłowcami (grupami) podczas realizacji zadań jest znacznie dłuższa niż przy przewozie jednoczesnym (jednorejsowym) i jest w zasadzie uwarunkowana możliwością odtwarzania gotowości bojowej śmigłowców do kolejnego lotu (przewozu). Przerwa ta może również wynikać z wymagań co do czasu zabezpieczenia wojsk w określone środki walki itp.

Stosowanie tego sposobu działań wynika między innymi z potrzeby systematycznego zaopatrywania walczących wojsk, ewakuacji rannych i chorych. Przewozy kolejne śmigłowce transportowe będą wykonywać najczęściej: dla wojsk lądowych walczących w okrężeniu lub dla zgrupowań walczących na odizolowanych kierunkach; na rzecz walczących desantów powietrznych i morskich; na rzecz grup specjalnych działających w głębi ugrupowania przeciwnika; wówczas, gdy wykorzystanie innych rodzajów transportu nie zapewni dostarczenia w odpowiednim czasie potrzebnych środków materiałowych lub terminowej ewakuacji rannych i chorych.

Przewozy kolejne mogą być również wymuszonym sposobem działania, stosowanym przy braku dostatecznej ilości śmigłowców transportowych do wykonania zadania w jednym rejsie.

Sposoby wykonywania zadań przez śmigłowce

Zasadniczym elementem wykonania zadania bojowego przez pododdziały i oddziały lotnictwa wojsk lądowych jest wykonanie lotu bojowego obejmującego następujące etapy: start, zbiórkę i formowanie ugrupowania bojowego; lot po trasie i wyjście w rejon wykonania zadania; wykonanie zadania bojowego; odejście z rejonu wykonania zadania i lot powrotny.

Start wykonuje się z zachowaniem zasad maskowania, przy ograniczonym wykorzystaniu środków łączności radiowej i radiotechnicznego ubezpieczenia lotów. W zależności od liczby i typu startujących śmigłowców, charakteru zadania, warunków atmosferycznych, pory doby, wyszkolenia załóg itp., start może być wykonany pojedynczo, parą, kluczem lub eskadrą z zachowaniem bezpiecznych odstępów czasu, które mogą wynosić od kilku, do kilkudziesięciu sekund.

Zbiórka i formowanie ugrupowania bojowego może być wykonywane przez grupę śmigłowców sposobami jednoczesnego startu ze wstępnie sformowanego na ziemi ugrupowania bojowego, dopędzaniem po trasie. Zbiórkę grupy najczęściej przeprowadza się metodą dopędzania. Zbiórka powinna być zakończona przed dolotem do rubieży styczności wojsk.

W LWL najczęściej stosuje się luźne lub rozśrodkowane ugrupowanie bojowe¹³³. W luźnym ugrupowaniu bojowym lot wykonują najczęściej grupy w składzie pary lub klucza. Średnie odstęp między pojedynczymi śmigłowcami wynoszą 50 - 150 m, a odległości 70 - 150 m, co pozwala na swobodne wykonywanie lotu po trasie i skuteczne działania w rejonie celu (wykorzystanie uzbrojenia, bądź wyposażenia specjalnego przez wszystkie śmigłowce itp.). Większe grupy śmigłowców (dwa - trzy klucze, eskadra) stosują z zasady rozśrodkowane ugrupowania bojowe, w których poszczególne pary i klucze rozmieszczone są w większych odstępach i odległościach, rzędu od kilku do kilkunastu kilometrów (często bez wzajemnej widzialności wzrokowej), a każda z grup ma określone przeznaczenie taktyczne (tzw. grupy taktycznego przeznaczenia), np. grupa rozpoznania bezpośredniego, grupa odszukania celu, grupa niszczenia naziemnych środków OPL, grupa szturmowa uchwycenia lądowisk, grupa osłony itp.

Lot po trasie i wyjście w rejon wykonania zadania, z ustalonym profilem i wejście w rejon (sektor) działań ukierunkowany na maksymalne wykorzystanie maskujących właściwości

¹³³ Definicje określające rodzaje ugrupowań zawarto w części dotyczącej taktyki innych rodzajów lotnictwa.

terenu. A zatem lot mający na celu wykorzystanie terenu do jego maskowania wskazane jest wykonywać możliwie najniżej przy ziemi, między wzniesieniami, zadrzewieniami, zabudowaniami itp. Ma to sprzyjać zmniejszeniu możliwości wykrycia śmigłowców przez nieprzyjaciela.

Załogi śmigłowców stosują trzy rodzaje lotów: koszący, profilowy i maskowany przez przeszkodami terenowymi¹³⁴.

Lot koszący - to lot ze stałą prędkością, z ustalonym kierunkiem (kursem), na jednej określonej wysokości, zazwyczaj 50 - 100 m.

Lot profilowy - to lot z ustalonym kierunkiem (kursem) na zmiennej wysokości, z niewielkimi zmianami prędkości, z ustalonym przewyższeniem 5 m nad przeszkodami naturalnymi i 10 m nad przeszkodami sztucznymi.

Lot maskowany przeszkodami terenowymi („nosem przy ziemi) - to lot ze znaczną zmianą prędkości, zmiennym kierunkiem (kursem) oraz ze zmienną wysokością 5 - 10 m nad ziemią, z chowaniem się za przeszkody naturalne i sztuczne (lot od przeszkody do przeszkody).

Wybranie konkretnego rodzaju lotu będzie uwarunkowane przede wszystkim zagrożeniem grup śmigłowców ze strony nieprzyjaciela, jego środków OPL i śmigłowców uzbrojonych oraz składem (wielkością) działających grup i wyszkoleniem załóg. Wskazane jest aby śmigłowce wchodziły w rejon (sektor) działań bezpośrednio z trasy, z kierunku zapewniającego możliwość maskowania i uzyskania zaskoczenia, jednocześnie stwarzając warunki do skutecznego współdziałania z własnymi wojskami.

Aby sprostać warunkom wyjścia na obiekt uderzenia bezpośrednio z trasy (zwłaszcza przy ograniczonej widzialności) celowo jest organizować naprowadzanie grup śmigłowców uderzeniowych i wsparcia ogólnego w strefę możliwych ataków z pierwszego nalotu.

Do realizacji naprowadzania pożądane jest wykorzystanie: punktów dowodzenia LWL (PDLWL) rozmieszczonych w oddziałach (pod-oddziałach) pierwszego rzutu; załóg śmigłowców rozpoznawczych; wyznaczonych załóg śmigłowców z grup uderzeniowych; radioelektronicznych środków i systemów naprowadzania (aktualnie w SZ RP nie istnieją).

Start i dolot śmigłowców uderzeniowych do rejonu (sektora) działań, na pozycje wycekiwania, ma awizować oficerowi PD LWL grupa dowodzenia LWL (GD LWL).

¹³⁴ Patrz: Program szkolenia lotnictwa śmigłowcowego, cz. II. DWL, Poznań 1980 r.

Wymieniony oficer rozpoczyna naprowadzanie z chwilą wejścia pierwszych grup śmigłowców uderzeniowych (wsparcia ogólnego) w zasięg jego obserwacji, przy czym wskazane jest niezwłoczne informowanie dowódców grup o sytuacji, położeniu obiektu ataku i innych warunkach działań.

Oficerowie naprowadzania mogą także określać warunki prowadzenia ognia, w tym zakazy jego prowadzenia i ograniczenia w użyciu środków ogniowych. Podobnie realizuje naprowadzania załoga śmigłowca rozpoznawczego przy czym ma ona nieporównywalnie większe możliwości prowadzenia obserwacji. W przypadku posiadania na pokładzie systemów rozpoznania, identyfikacji i wskazywania (pod-świetlania, naprowadzania) celów „współpraca” z załogami śmigłowców uderzeniowych nie następuje żadnych trudności.

Załogi śmigłowców uderzeniowych i wsparcia ogólnego do naprowadzania wskazane jest natomiast wyznaczać w sytuacji niemożności naprowadzania przez PD LWL lub śmigłowce rozpoznawcze. Śmigłowiec uderzeniowy (para bezpośredniego rozpoznania) po wykryciu obiektu spotyka się wówczas z grupą uderzeniową w ustalonym miejscu. Znając położenie i ugrupowanie obiektu, zajmuje miejsce na czele grupy uderzeniowej i naprowadza na obiekt, wskazując go ogniem posiadanych środków rażenia. Możliwe jest również samonaprowadzanie śmigłowców uderzeniowych i wsparcia ogólnego, jeżeli posiadają odpowiednie ku temu systemy.

Śmigłowce uderzeniowe, wsparcia ogólnego (grupy) zazwyczaj zwalczają cele samodzielnie, stosując odpowiednie do sytuacji sposoby ataku.

Atak wykonywany po zajęciu przez grupy śmigłowców uderzeniowych rejonu (sektora) działań rozpoczyna się decydujący element (etap) lotu bojowego, czyli atak, w którym należy zniszczyć wykryty cel. W trakcie wykonywania ataku przez śmigłowce można wyróżnić kilka faz. **Pierwsza faza** to zajęcie pozycji ogniowej; **druga** - rozpoznanie obiektu i powzięcie decyzji o wyborze środka rażenia; **trzecia** - prowadzenie ognia; **czwarta** - naprowadzanie pocisku (tylko dla śmigłowców uderzeniowych); **piąta faza** - odejście z pozycji ogniowej i o zajęcie nowej pozycji do ponownego ataku. Czas przebywania na pozycji ogniowej celowo jest ograniczyć do minimum i dążyć do użycia maksymalnej liczby środków rażenia w jednym ataku.

Zajmowanie pozycji ogniowych przez załogi śmigłowców uderzeniowych lub wsparcia ogólnego rozpoczyna się zwykle na komendę PD LWL, załogi śmigłowca rozpo-

znawczego lub dowódcę ugrupowania. Przemieszczanie się śmigłowców na pozycje ogniowe wskazane jest realizować w taki sposób, aby były one niewidoczne przez nieprzyjaciela. Po zajęciu pozycji ogniowych pożądane jest zwiększenie wysokości w celu rozpoznania i identyfikacji atakowanych obiektów, po czym załogi indywidualnie prowadzą ogień do celu. Konkretnie cele do zwalczania dla poszczególnych załóg może przydzielać dowódca grupy lub PD LWL przebywający w śmigłowcu rozpoznawczym. Zazwyczaj w pierwszym ataku powinny być atakowane środki OPL z maksymalnej odległości skutecznego zasięgu posiadanego uzbrojenia. Po wykonaniu pierwszego ataku tj. odpaleniu jednego, maksymalnie dwóch PPK, załogi śmigłowców wykonują manewr do zmiany pozycji ogniowych i ponawiają atak.

Atak do celów naziemnych może być wykonany z lotu poziomego lub nurkowego oraz zawisu.

Atak celów z lotu poziomego wskazane jest wykonywać głównie podczas wykorzystania PPK. Jest on najprostszym sposobem atakowania, stosowanym przez załogi śmigłowców uderzeniowych, głównie podczas szkolenia lub w warunkach silnego wiatru uniemożliwiającego zawis.

Odpalanie rakiet jest dokonywane z odległości 1500 - 5000 m przy prędkości śmigłowca 80 - 290 km/h i wysokości lotu 80 - 200 m.

Atak z lotu nurkowego jest podstawowym atakiem dla śmigłowców wsparcia ogólnego (nie posiadają uzbrojenia kierowanego), zapewniającym najbardziej efektywny sposób zwalczania obiektów naziemnych. Niewielkie kąty nurkowania (od 5 do 15 stopni) powodują zwiększenie stabilności lotu śmigłowca (mniejsze drgania konstrukcji śmigłowca, a tym samym mocowanych na sztywno celowników), co znacznie zwiększa skuteczność prowadzenia ognia. Wprowadzenie w nurkowanie załogi rozpoczynają z wysokości około 120 - 150 m, a prowadzenie ognia z odległości: z broni strzeleckiej 200 - 2000 m; niekierowanymi pociskami raketowymi 500 - 2500 m; przeciwpancernymi pociskami kierowanymi 1500 - 5000 m.

Zarówno atak z lotu poziomego jak i nurkowego umożliwia kompleksowe uzbrojenie w jednym ataku z różnych odległości. Jednak niewielkie odległości prowadzenia ognia z niekierowanych środków rażenia powodują, że śmigłowce są w znacznym stopniu narażone na zmasowany ogień przeciwlotniczy w trakcie wykonywania ataku (lot prawie ustalony), jak również podczas wykonywania manewrów wyjścia z ataku.

Atak z zawisu stosowany jest głównie przez śmigłowce uderzeniowe podczas prowadzenia ognia z PPK. Atakowanie celów prowadzi się z maksymalnych odległości odpalenia PPK 4000 - 5000 m oraz minimalnej wysokości powyżej 20 m¹³⁵. Powyższe parametry ataku w maksymalnym stopniu utrudniają wykrycie śmigłowców uderzeniowych przez nieprzyjaciela, a tym samym osiąga się znacznie większe zaskoczenie podczas wykonywania pierwszego ataku. Ponadto działając z nad własnego ugrupowania do celów położonych w bezpośredniej styczności, załogi śmigłowców z reguły pozostają poza zasięgiem głównej masy ognia przeciwlotniczego nieprzyjaciela.

Podczas osłony wojsk lądowych przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza śmigłowców nieprzyjaciela, niewątpliwie dojdzie do starć powietrznych.

Walka powietrzna śmigłowców - to starcie zbrojne w powietrzu pojedynczych śmigłowców lub grup śmigłowców łączących ogień i manewr dla zniszczenia przeciwnika lub odparcia jego ataku.¹³⁶

W walce powietrznej atakujący dąży do zniszczenia przeciwnika lub uniemożliwienia mu wykonania zadania bojowego. Celem atakowanego zaś jest zmylenie atakującego oraz w miarę możliwości odwrócenie ról. Doświadczenia z użycia śmigłowców wskazują, że najczęściej będą prowadzone walki powietrzne na małych i bardzo małych wysokościach, przy stosowaniu skomplikowanych manewrów na małej przestrzeni.

W walce powietrznej śmigłowców podobnie jak w LM wyróżniamy kilka etapów, a mianowicie: wykrycie celu, zbliżanie do celu, zajęcie pozycji umożliwiającej skuteczne użycie uzbrojenia, atak, wyjście z ataku.

Z chwilą wykrycia śmigłowca nieprzyjaciela i podjęcia decyzji o jego zwalczaniu rozpoczyna się etap zbliżania, który kończy się w momencie zajęcia pozycji umożliwiającej atak. Sam atak składa się z wyjścia na pozycję ogniową; celowania i prowadzenia ognia.

Wskazane jest dążyć do ataku z tylnej półsfery, gdyż utrudnia to przeciwnikowi obserwację, uniemożliwia prowadzenie ognia obronnego i pozwala na kontrolowanie zdecydowanej większości jego manewrów. Atak z przodu jest także możliwy do wykonania, ale czas prowadzenia ognia i jego skuteczność jest mniejsza, ponadto powoduje on wejście w strefę ognia atakowanego śmigłowca. Natomiast atak z boku wiąże się z dużymi prędkościami kątowymi celu, co znacznie komplikuje celowanie.

¹³⁵ Wysokości nie można obniżać ze względu na znaczne przepadanie rakiety tuż po starcie.

¹³⁶ Na podstawie: Leksykon wiedzy wojskowej. MON 1976 r.

Decydujące znaczenie w walce powietrznej ma pierwszy atak, wykonany z zaskoczenia i skutecznie.

W zależności od warunków zbliżania oraz uzbrojenia śmigłowca uderzeniowego bądź wsparcia ogólnego mogą one prowadzić ogień z **broni kierowanej**: przeciwpancernymi pociskami raketowymi z odległości 4000 - 5000 m do minimalnej 1000 m; raketami klasy „powietrze - powietrze” samonaprowadzającymi się 2000-3000m; z **broni niekierowanej**: niekierowanymi pociskami raketowymi z odległości 1000 - 2000 m, do minimalnej 300 - 400 m; działek i karabinów maszynowych z odległości 500 - 1500 m, do minimalnej 400 - 200 m.¹³⁷

Sposoby wykonywania zadań przez śmigłowce rozpoznawcze

Zakres zadań, które mogą i powinny wykonywać śmigłowce rozpoznawcze jest niezwykle szeroki. Nie jest naszym celem instrukcyjne wręcz opisywanie sposobów wykonania zadań wyszczególnionych wcześniej. Przy kolejnych bowiem opisach zadań nie ustrześliśmy się koniecznych powtórzeń, gdyż sposoby ich wykonywania w wielu elementach są bardzo podobne, a nawet identyczne. Dla przejrzystości opisywanych zagadnień wyróżniliśmy dwa umowne zakresy prowadzenia rozpoznania przez śmigłowce, tj. rozpoznanie sytuacji i rozpoznanie celów (obiektów).¹³⁸

Rozpoznanie sytuacji ma na celu rozpoznać rodzaj, skład bojowy, siłę i zamiary wojsk nieprzyjaciela, jak również ich rozmieszczenie oraz kierunek i szybkość przemieszczania (przegrupowania).

Rozpoznanie celów (obiektów) polega na wykrywaniu, identyfikacji i lokalizacji obiektów z dokładnością gwarantującą ich zniszczenie przez własne siły lądowe i powietrzne.

Z reguły realizację zadań rozpoznawczych przy użyciu naszych śmigłowców można prowadzić przez: **obserwację wzrokową i fotografowanie.**

Wybór sposobu zależy od charakteru wykonywanego zadania, posiadanego wyposażenia rozpoznawczego, oddziaływania nieprzyjaciela, pory roku, doby oraz pogody.

Rozpoznanie wzrokowe, prowadzone metodą bezpośredniej obserwacji lub za pomocą różnego typu lornet, jest jednym z podstawowych sposobów zdobywania informacji o nie-

¹³⁷ Odległości użycia poszczególnych rodzajów uzbrojenia uwzględniają sprzęt aktualnie będący na wyposażeniu LWL RP.

¹³⁸ Michałak W. i inni, Prowadzenie rozpoznania powietrznego na szczeblach taktycznych z użyciem BSR i śmigłowców. AON 1995 r., s. 72.

przyjacieli. Obserwacja wzrokowa prowadzona z pokładu śmigłowca polega na porównaniu obrazu wykrytego obiektu ze znanym załodze jego rzeczywistym wyglądem, z jednoczesnym określeniem jego położenia w stosunku do obiektów terenowych (określeniem współrzędnych obiektu). Celem obserwacji wzrokowej może być zdobywanie wiadomości o sprzęcie, sile żywej i terenie, niezbędnych dowódcy do organizacji i prowadzenia działań. Obserwację pola walki prowadzą załogi śmigłowców rozpoznawczych znad ugrupowania bojowego własnych wojsk w wydzielonej strefie o szerokości 10 - 15 km i głębokości 2-3 km, której przedni skraj przebiega w odległości 1-3 km przed rubieżą styczności wojsk.

Prowadzenie obserwacji wzrokowej znad własnego terenu będzie realizowane głównie z myślą wskazywania celów dla różnych sił i środków posiadających możliwości ich niszczenia tj. śmigłowców uderzeniowych i artylerii.

Działania śmigłowców rozpoznawczych na rzecz śmigłowców uderzeniowych obecnie jest możliwe, ale w bardzo ograniczonym zakresie. Również w tym przypadku decydują niewielkie możliwości zarówno śmigłowców rozpoznawczych, jak i uzbrojonych występujących w LWL.

Śmigłowce uderzeniowe wraz ze zmianą uzbrojenia na nowoczesne np. typu „*odpal i zapomnij*” lub też osiągnięcia możliwości atakowania bez spełnienia warunku wzrokowej widoczności celu, będą potrzebowały wykrycia, rozpoznania i identyfikacji obiektów. Oczekiwaniom tym mogą sprostać śmigłowce rozpoznawcze, ale o innych możliwościach. Aktualnie załoga rozpoznawcza po wykryciu celu przekazuje jego współrzędne załogom śmigłowców uderzeniowych. Może je również naprowadzać podając kierunek, odległość, charakterystyczne punkty orientacyjne w terenie. Jeżeli śmigłowiec rozpoznawczy jest uzbrojony (działko, NPR) to sposobem znanym od II wojny światowej może naprowadzać i wskazywać cele przez liderowanie. Jest oczywiste, że te proste sposoby można stosować jedynie w dzień przy dobrej widzialności.

Wykonywanie zadań przez śmigłowce rozpoznawcze na rzecz artylerii jest praktycznie stosowane od początków ich wykorzystywania w działaniach wojsk lądowych. Korygowanie (poprawianie) ognia artylerii (pocisków raketowych) ze śmigłowca obejmuje wstrzeliwanie i rozpoznanie skuteczności prowadzenia ognia. Zależnie od warunków obserwacji, wysokości lotu i odległości obserwacji (do 20 km) wstrzeliwanie przeprowadza się następującymi sposobami: według znaków uchyleń; kolejnych kontroli według stron świata; serią ustopniowaną.

Sposoby korygowania i kierowania ogniem artylerii, ze względu na ograniczone możliwości śmigłowców wykorzystywanych do wykonywania tych zadań, praktycznie nie zmieniły się od dziesiątków lat. Przyczyny tego stanu rzeczy leżą zarówno w niedoskonałości śmigłowców jak i artylerii.

Rozpoznanie celu i poprawienie ognia artylerii, tak jak w opisanych wcześniej zadaniach może być realizowane jedynie w warunkach obserwacji wzrokowej. Obserwacja wzrokowa realizowana dotychczas przy wykorzystaniu zdjęć lub mapy 1 : 25 000, umożliwia określenie uchyłń wybuchów z dokładnością zapewniającą przejście do ognia skutecznego.

Znaczną część zadań rozpoznawczych prowadzonych w ugrupowaniu operacyjnym własnych wojsk, a także w pobliżu rubieży, załogi śmigłowców rozpoznawczych będą realizowały przez fotografowanie.

Fotografowanie ze śmigłowców rozpoznawczych jest po obserwacji wzrokowej jednym z ważniejszych źródeł zdobywania informacji o przeciwniku. Celowe jest zatem rozpoznawanie rejonów obrony, inżynierskiej rozbudowy terenu, dróg, mostów, lotnisk i lądowisk, węzłów komunikacyjnych itp; fotografia zapewnia bowiem najbardziej wierne udokumentowanie zdobytych informacji.

W sprzyjającej sytuacji część zadań wykonywanych przez śmigłowce rozpoznawcze będzie wykonywana z przenikaniem nad teren nieprzyjaciela. Dotyczyć to będzie śledzenia drugich rzutów i odwodów, logistyki SD i łączności itp. Wykonywanie zadań rozpoznawczych nad terenem nieprzyjaciela zwiększa zagrożenie przez środki OPL. Stąd też wskazane jest je wykonywać w składzie pary śmigłowców. Wówczas jeden ze śmigłowców poszukuje i rozpoznaje cel, a drugi go ubezpiecza, w wypadku zaś strącenia zabiera na pokład załogę. taki sposób działania, mimo możliwych strat, zapewnia jednak uzyskanie informacji rozpoznawczej.

Przedstawiona w niniejszym podrozdziale w ogólnym skrócie taktyka, stanowi syntetyczny zbiór wiedzy o terminologii, zadaniach i sposobach ich wykonania przez najmłodszy rodzaj wojsk lądowych - lotnictwo wojsk lądowych. zaprezentowane terminy, poglądy, definicje nie są i nie mogą być ostateczne, ponieważ doktrynalne koncepcje prowadzenia walki ciągle ewoluują, a zmiany w wyposażeniu i strukturach LWL wymagać będą ciągłego uzupełniania wiedzy szczególnie z zakresu użycia głównego komponentu LWL - sił powietrznoszturmowych, jak i też sposobów działań i wykonywania zadań. Bez względu na dokonywane zmiany zasadnicze tezy (treści) zawarte powyżej pozostaną aktualne.

9. TAKTYKA WOJSK LOTNICZYCH I OBRONY POWIETRZNEJ

Taktyka Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej (WLOP), stanowiąca synonim taktyki sił powietrznych (SP), łączy doświadczenia taktyki Wojsk Lotniczych i doświadczenia Wojsk Obrony Powietrznej Kraju.

Taktyka Wojsk Lotniczych obejmuje tradycje i doświadczenia taktyki lotnictwa wojskowego okresu międzywojennego (1918-1939), w którym ukształtowały się poglądy teoretyczne i rozwiązania praktyczne dotyczące użycia lotnictwa myśliwskiego, bombowego i rozpoznawczego (obserwacyjnego) w działaniach bojowych - w obronie niepodległości Polski.

W czasie drugiej wojny światowej doskonalono taktykę użycia polskiego lotnictwa wojskowego na frontach wschodnich i w operacjach prowadzonych w Europie Zachodniej.

Na frontach wschodnich rozwinięto taktykę lotnictwa szturmowego. Wzbogacono doświadczenia w zakresie użycia lotnictwa w działaniach wojsk lądowych, zwłaszcza w lotniczym przygotowaniu i wsparciu natarcia a na frontach zachodnich wypracowano i udoskonalono głównie taktykę lotnictwa myśliwskiego i bombowego.

Po drugiej wojnie światowej taktyka lotnictwa ewoluowała wraz ze sztuką operacyjną i strategią armii koalicyjnych Układu Warszawskiego. Jako taktyka rodzaju sił zbrojnych była podporządkowana strategicznym i operacyjnym koncepcjom użycia Wojsk Lotniczych (Armii Lotniczej) i frontu. Doskonalono przede wszystkim teorię i praktykę taktycznego użycia lotnictwa myśliwsko-szturmowego, lotnictwa myśliwsko-bombowego i lotnictwa wojsk lądowych.¹³⁹ Najwięcej uwagi poświęcono taktyce użycia lotnictwa myśliwskiego w systemie OPL frontu, czyli w osłonie wojsk frontu prowadzącego operację zaczepną na ZTDW, oraz taktyce wsparcia wojsk lądowych. Szczególną uwagę skupiano ponadto na taktycznych aspektach działań poszczególnych rodzajów lotnictwa w operacjach: powietrznych, przeciwpowietrznych, powietrzno-desantowych i w powietrzno-morskiej operacji desantowej. Wiele miejsca poświęcono również taktyce wykonania uderzeń jądrowych przez lotnictwo myśliwsko-bombowe, jego użyciu w zmasowanym napadzie atomowym. W tym okresie wypracowano także zasady i sposoby współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi, zwłaszcza z wojskami raketowymi i artylerią. Twórczo rozwijano taktykę lotnictwa wykonującego zadania: w inte-

¹³⁹ / Lotnictwo wojsk lądowych do 1995r. wchodziło w skład Wojsk Lotniczych /Armii Lotniczej/, a następnie Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej.

resie operacyjnych grup manewrowych frontu i armii oraz jego działań w kompleksowym systemie porażenia ogniowego nieprzyjaciela i działań na korzyść taktycznych desantów powietrznych.

Przyjęte obecnie założenia doktryny i strategii obronnej RP, powstanie Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej w nowych strukturach organizacyjnych oraz formułowane koncepcje ich użycia w systemie obronnym RP sprawiły, że wiele poglądów teoretycznych i taktycznych rozwiązań dotyczących użycia lotnictwa straciło aktualność. Znaczna jednak część zagadnień taktyki lotnictwa, zwłaszcza te o charakterze uniwersalnym, pozostaje nadal aktualna w teorii i praktyce taktyki obecnych sił powietrznych.

Taktyka w Wojskach Obrony Powietrznej Kraju obejmuje doświadczenia teoretyczne i praktyczne z taktyki Wojsk Lotniczych i Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju z lat pięćdziesiątych oraz doświadczenia Wojsk Obrony Powietrznej Kraju (WOPK), które w latach sześćdziesiątych zaliczano do rodzaju Sił Zbrojnych PRL. Łączyła w sobie taktyki rodzajów poszczególnych rodzajów wojsk działających w składzie WOPK (wojska lotnicze - lotnictwo myśliwskie, wojska raketowe i wojska radiotechniczne, a w późniejszym okresie również taktykę prowadzenia rozpoznania i walki radioelektronicznej).

Teoria i praktyka taktyki wojsk OPK dotyczyła działań na obszarze kraju. Wojska OPK nie przegrupowywały się na front zewnętrzny. Miały realizować obronę powietrzną terytorium Polski, tj. niszczyć środki napadu powietrznego /ŚNP/ w powietrzu w ramach osłony głównych ośrodków administracyjno-gospodarczych, aglomeracji miejskich i przegrupowujących się wojsk, zwłaszcza frontów radzieckich, na kierunek zachodni. Teoria i praktyka działań taktycznych koncentrowała się na: udziale rodzajów wojsk oraz ich związków i oddziałów w operacji przeciwpowietrznej (w systemie koalicyjnym); wykrywaniu i niszczeniu ŚNP na dalekich podejściach od osłanianych obiektów; współdziałaniu wojsk raketowych i lotnictwa myśliwskiego; osłonie desantów (powietrznych, morskich) w rejonach załadowania i w czasie przelotu (przejścia morzem); osłonie konwojów morskich ; osłonie przegrupowujących się związków operacyjnych na front zewnętrzny; osłonie baz i portów morskich; odtwarzaniu zdolności bojowej związków i oddziałów po zmasowanych uderzeniach środków napadu powietrznego (w tym także ładunkami jądrowymi).

Wiele z przyjmowanych wówczas założeń teorii i praktyki WOPK się zdeaktualizowało. Sporo jednak może być przetransponowanych do tworzonej obecnie teorii i praktyki tak-

tyki sił powietrznych RP. Mając na uwadze ich zadania i przewidywane działania w obronie suwerenności i integralności terytorialnej RP (terytorium kraju).

Taktyka Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej jest podporządkowana sztuce operacyjnej sił powietrznych. Będąc częścią składową sztuki operacyjnej sił powietrznych służy osiągnięciu celów działań taktycznych i operacyjnych, jakie jej ta sztuka określa. Taktykę sił powietrznych należy traktować jako taktyką rodzaju Sił Zbrojnych RP /Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej/.

Taktykę sił powietrznych to teoria i praktyka przygotowania i prowadzenia walki z przeciwnikiem powietrznym, lądowym i morskim przez pododdziały, oddziały, związki taktyczne i rodzaje wojsk wchodzące w skład Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej. Rozwiązuje zadania mające na celu: utrzymywanie wysokiego stanu gotowości bojowej; ustalenie roli i miejsca WLOP w walce; określenie zasad i sposobów prowadzenia walki z udziałem rodzajów wojsk WLOP; precyzowanie ogólnych kanonów dowodzenia, współdziałania i zabezpieczenia działań taktycznych. Taktyka sił powietrznych z punktu widzenia funkcjonalnego dzieli się na: taktykę lotnictwa, taktykę obrony powietrznej.

Taktyka lotnictwa /wojsk lotniczych/ zajmuje się głównie teorią i praktyką przygotowania i prowadzenia walki /działań taktycznych/ z celami powietrznymi, naziemnymi i nadwodnymi przez załogi samolotów, pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych lotnictwa. Dzieli się na taktykę lotnictwa: myśliwskiego, myśliwsko-bombowego, rozpoznawczego, transportowego /i pomocniczego/.

Taktyka obrony powietrznej zajmuje się przede wszystkim teorią i praktyką przygotowania i prowadzenia walki /działań taktycznych/ z celami powietrznymi przez pododdziały, oddziały i związki taktyczne obrony powietrznej. Dzieli się na taktykę lotnictwa myśliwskiego¹⁴⁰ oraz taktyki związków /oddziałów i pododdziałów/ wojsk raketowych, wojsk radiotechnicznych, rozpoznania i walki radioelektronicznej.

Z punktu widzenia strukturalnego i funkcjonalnego taktyka sił powietrznych dzieli się na taktyki rodzajów wojsk i innych sił. W skład taktyki sił powietrznych wcho-

¹⁴⁰ Lotnictwo myśliwskie wchodzi w skład wojsk lotniczych, lecz jego działania wiążą się ze zwalczaniem celów powietrznych / w obronie powietrznej/. Stąd też jego usytuowanie zarówno w taktyce lotnictwa, jak i w taktyce obrony powietrznej.

dzą: taktyka wojsk lotniczych, taktyka wojsk raketowych, taktyka wojsk radiotechnicznych, taktyka oddziałów (pododdziałów) rozpoznania i walki radioelektronicznej.

Taktyki rodzajów wojsk sił powietrznych badają prawidłowości rządzące walką wojsk lotniczych, raketowych i radiotechnicznych oraz oddziałów rozpoznania i walki radioelektronicznej. Zajmują się opracowaniem zasad organizowania i prowadzenia walki przez szczeble taktyczne tych wojsk, w różnych warunkach i z uwzględnieniem ich możliwości /właściwości/ bojowych..

Jedyną formą taktycznego użycia sił powietrznych w czasie wojny są działania taktyczne.

Działania taktyczne¹⁴¹ są to wszelkie działania związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów sił powietrznych w czasie walki zbrojnej. Obejmują one: osłonę wojsk i obiektów przed oddziaływaniem środków napadu powietrznego /ŚNP/, w tym walki powietrzne ; działania z powietrza ; rozmieszczenie /bazowanie lotnictwa/ i przemieszczenie wojsk /przebazowanie i manewry lotnictwa/.

W działaniach taktycznych chodzi o pokonanie przeciwnika w walce. Istotą walki w siłach powietrznych jest zorganizowane w czasie i przestrzeni bezpośrednie oddziaływanie / z ziemi, w powietrzu, z powietrza/ na przeciwnika: fizyczne, radioelektroniczne, informacyjne lub inne.

Podstawowymi rodzajami walki w siłach powietrznych są: walka z ziemi ze środkami napadu powietrznego, walka powietrzna i uderzenie lotnicze.

Walka z ziemi ze środkami napadu powietrznego to działanie przeciwlotniczymi środkami rażenia, oddziaływanie radioelektroniczne, informacyjne i inne na samoloty, śmigłowce i środki bezzałogowe przeciwnika w celu ich zniszczenia /uszkodzenia/ lub zmuszenia od odstąpienia od wykonania zadania.

Walka powietrzna to starcie zbrojne samolotów /grup/ zmierzające do zniszczenia przeciwnika powietrznego lub rozbicia jego ugrupowania i zmuszenia do zaniechania tym samym wykonania przez niego zadania bojowego.

¹⁴¹ / Dalsze treści niniejszego podrozdziału oparto głównie na „Regulaminie działań taktycznych sił powietrznych” Wyd. Dowództwo WLOP, Warszawa 1996.

Uderzenie lotnicze to działanie z powietrza lotniczymi środkami rażenia na obiekt naziemny /nawodny/ w celu jego zniszczenia, obezwładnienia lub dezorganizacji.

Do działań taktycznych sił powietrznych nie związanych z bezpośrednim oddziaływaniem ogniowym na przeciwnika należą: rozpoznanie, transport powietrzny i wykonywanie zadań pomocniczych.

Rozpoznanie to terminowe wykrycie, nieprzerwane /ciągłe/ śledzenie, określanie wiarygodnych współrzędnych i charakterystyk celów powietrznych /naziemnych i nawodnych/ przeciwnika oraz przekazywanie informacji niezbędnej decydom i wykonawcom zadań /walczącym siłom i wojskom/ do przygotowania i prowadzenia walki. W siłach powietrznych wyróżnia się rozpoznanie powietrzne /wzrokowe, fotograficzne, radioelektroniczne i inne/ oraz naziemne /radiolokacyjne, radioelektroniczne i wzrokowo-techniczne/.

Transport powietrzny to zorganizowany przewóz drogą powietrzną wojsk, sprzętu bojowego, środków materiałowych i innych ładunków.

Zadania pomocnicze w siłach powietrznych obejmują zadania wykonywane przez wyspecjalizowane siły i środki, takie np. jak: oświetlanie z powietrza, dowodzenie z powietrza, prowadzenie walki radioelektronicznej, przewóz poczty polowej, zadania łącznikowe i inne.

Działania taktyczne sił powietrznych - oprócz działań w powietrzu i z powietrza oraz bezpośrednio nie związanych z oddziaływaniem ogniowym na przeciwnika - obejmują również rozmieszczenie i przemieszczenie wojsk /bazowanie i przebazowanie lotnictwa/.

Rozmieszczenie oznacza stacjonowanie pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych sił powietrznych w garnizonach oraz ich pobyt w rejonach ześrodkowania z zachowaniem odpowiedniego stopnia /poziomu/ gotowości bojowej.

W rejonach ześrodkowania zachowują one gotowości do odparcia napadu przeciwnika naziemnego i powietrznego oraz do szybkiego i skrytego opuszczenia rejonu.

Bazowanie lotnictwa jest specyficzną formą rozmieszczenia. Jest to dyslokowanie według określonych zasad związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów lotnictwa wraz z ich siłami i środkami zabezpieczenia logistycznego na węzłach lotniskowych. lotniskach, drogowych odcinkach lotniskowych oraz lądowiskach, zapewniające niezbędne warunki do utrzymania sił i środków w odpowiednich stopniach gotowości bojowej do wykonania zadań.

Przemieszczenie oznacza zmianę ugrupowania bojowego związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów sił powietrznych dokonaną w wyniku przemarszu /przebazowania/ z jednych rejonów w drugie w celu przyjęcia innego ugrupowania, odpowiadającego nowym zamiarom dowódców. Stanowi ono ważny element manewru taktycznego sił powietrznych.

Specyficzną formą przemieszczenia jest przebazowanie pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych lotnictwa.

Przebazowanie oznacza przeniesienie się jednostek lotniczych z miejsca dotychczasowego bazowania na inne lotniska i węzły lotniskowe. Może ono być dokonane z wykonaniem lub bez wykonania zadania tylko przez rzut bojowy /samoloty/, albo wspólnie z przemieszczeniem rzutów naziemnego zabezpieczenia lotnictwa.

W wyniku przemieszczeń /przebazowania/ zmieniają się taktyczne ugrupowania bojowe w siłach powietrznych na ziemi.

Ugrupowania bojowe związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów sił powietrznych na ziemi jest to rozmieszczenie sił i środków w terenie odpowiednio do celów walki. Ugrupowanie bojowe powinno stwarzać jak najlepsze warunki do wykonania zadań, zwłaszcza zapewniać efektywne użycie różnych środków walki, skupienie wysiłku na najważniejszych kierunkach /rejonach/, wykonania manewru oraz wykorzystanie właściwości terenu.

W lotnictwie tworzone są również ugrupowania bojowe samolotów /śmigłowców/ w powietrzu.

Ugrupowanie bojowe lotnictwa w powietrzu to rozmieszczenie samolotów /śmigłowców/ w grupach i grup samolotów /śmigłowców/ względem siebie w ustalonych odstępach i odległościach, często urzutowanych również według wysokości. Stwarza ono warunki dogodnego dolotu do rejonu działań i wykonania zadania bojowego.

Ugrupowania lotnictwa mogą być zwarte, luźne i rozśrodkowane.

Zwarte ugrupowanie bojowe to rozmieszczenie samolotów /śmigłowców/ w powietrzu z zachowaniem minimalnych odstępów, odległości i przeniżeń/przewyższeń/ uwarunkowanych bezpieczeństwem pilotowania.

Luźne ugrupowania bojowe to rozmieszczenie samolotów /śmigłowców/ w powietrzu z zachowaniem widzialności wzrokowej między załogami.

Rozśrodkowane ugrupowania bojowe to rozmieszczenie samolotów /śmigłowców/ w powietrzu z reguły bez wzrokowej widzialności między załogami.

Samoloty /śmigłowce/ w powietrzu mogą być podzielone na **grupy taktycznego przeznaczenia**: demonstracyjne, rozpoznania bezpośredniego, obezwładnienia środków obrony powietrznej, osłony, uderzeniowe, rozpoznania kontrolnego i inne.

Celem działań taktycznych sił powietrznych jest zwycięstwo w walce. Osiąga się go przez umiejętne łączenie w jeden spójny system elementarnych składników walki: **rażenia, ruchu (manewru) i informacji**.

Rażenie to destrukcyjne oddziaływanie na siły i środki przeciwnika. Podstawowym czynnikiem rażenia jest ogień. Pozwala on niszczyć obiekty przeciwnika, dezorganizować jego poczynania i osiągać założone cele taktyczne. Uzupełniającą rolę w walce spełnia rażenie /obezwładnianie/ radioelektroniczne, które powinno być ściśle związane z rażeniem ogniowym.

Rażenie ogniowe to zorganizowane oddziaływanie na przeciwnika różnymi rodzajami środków ogniowych w celu pozbawienia go zdolności do prowadzenia skutecznych działań bojowych. W siłach powietrznych wyróżnia się ogień pododdziałów raketowych i artylerii przeciwlotniczej, ogień z samolotów /śmigłowców/ oraz działania ogniowe w ramach powszechnej obrony przeciwlotniczej.

Rażenie (obezwładnianie) radioelektroniczne to działalność prowadzona za pomocą oddziałów/pododdziałów/ zakłóceń radioelektronicznych oraz z pokładów samolotów i śmigłowców sił powietrznych, mająca na celu paraliżowanie systemów radionawigacyjnych, celowniczych, obrony powietrznej, dowodzenia i innych wchodzących w skład sił powietrznych przeciwnika.

Manewr taktyczny jest to zorganizowane przemieszczenie wojsk /związków taktycznych, oddziałów/ sił powietrznych w celu zajęcia dogodnego położenia w stosunku do przeciwnika oraz uzyskania i właściwego wykorzystania przewagi sytuacyjnej. Szczególną formą manewru w siłach powietrznych jest manewr w powietrzu - precelowanie samolotów /śmigłowców/ w powietrzu na wykonanie zadań w innym rejonie.

Informacja jest elementem zespalałym czynniki działań taktycznych w zharmonizowaną całość. W systemie rozpoznania i walki radioelektronicznej informacja jest również sferą bezpośrednich zmagania z przeciwnikiem.

Podstawowym warunkiem skuteczności działań taktycznych sił powietrznych jest ich kompleksowe zabezpieczenie. Ma ono na celu zapewnienie wojskom i ich jednostkom warunków do prowadzenia działań w różnych sytuacjach. Obejmuje ono zabezpieczenie bojowe, logistyczne i uzupełnienie wojsk.

Dalsza treść niniejszego rozdziału poświęcona zostanie przedstawieniu istoty działań taktycznych rodzajów wojsk sił powietrznych.

DZIAŁANIA LOTNICTWA MYŚLIWSKIEGO

Lotnictwo myśliwskie (LM) przeznaczone jest do niszczenia środków napadu powietrznego (ŚNP) w powietrzu.

Do głównych zadań LM należy: osłona wojsk, obiektów komunikacyjnych, gospodarczych i administracyjnych przed rozpoznaniem i uderzeniami środków napadu powietrznego (ŚNP) przeciwnika; osłona innych rodzajów lotnictwa oraz desantów/ konwojów/ morskich przed atakami lotnictwa przeciwnika; zwalczanie powietrznych stanowisk dowodzenia oraz powietrznych elementów ze składu systemów rozpoznawczo-uderzeniowych przeciwnika; zwalczanie samolotów i śmigłowców transportowych przeciwnika podczas przewozu desantów powietrznych, wojsk i środków zaopatrzenia.

Oprócz zadań głównych LM wykonuje następujące zadania dodatkowe: zwalczanie (niszczenie, obezwładnianie, dezorganizowanie działań) obiektów naziemnych (nawodnych) przeciwnika; prowadzenie rozpoznania powietrznego.

Sposoby działań bojowych LM to: zwalczanie celów powietrznych z dyżurowania na lotnisku; zwalczanie celów powietrznych z dyżurowania w powietrzu; samodzielne poszukiwanie i zwalczanie celów powietrznych.

Zwalczanie celów powietrznych z dyżurowania na lotnisku polega na niszczeniu ŚNP przeciwnika przez samoloty myśliwskie dyżurujące na lotniskach i startujące na

wykonanie zadania dopiero po wykryciu samolotów przeciwnika przez własne środki radiotechniczne.

Jest podstawowym sposobem działań LM przy osłonie obiektów położonych w tylowej strefie rejonu obrony korpusu. Zwalczanie celów powietrznych z dyżurowania na lotnisku jest stosowane wtedy, kiedy środki dowodzenia i naprowadzania zapewniają wprowadzenie samolotów do walki na nakazanej rubieży i w odpowiednim czasie.

Zwalczanie celów powietrznych z dyżurowania w powietrzu polega na niszczeniu ŚNP przeciwnika przez samoloty myśliwskie dyżurujące w powietrzu w wyznaczonych strefach. Samoloty startują do wyznaczonych stref dyżurowania jeszcze przed wykryciem ŚNP przeciwnika przez naziemne środki techniczne i następnie, po wykryciu celu powietrznego i podjęciu decyzji przez dowódcę kierującego walką z właściwego SD, samoloty te są naprowadzane na cel przez nawigatorów naprowadzania.

Zwalczanie celów powietrznych z dyżurowania w powietrzu, podobnie jak z dyżurowania na lotnisku, odbywa się przy pełnym zabezpieczeniu radiolokacyjnym.

Samodzielne poszukiwanie i zwalczanie celów powietrznych polega na poszukiwaniu przez załogi (wzrokowo lub za pomocą pokładowych urządzeń radiolokacyjnych) w wyznaczonym rejonie określonych obiektów powietrznych, a następnie ich zwalczanie w ustalonej kolejności według własnej decyzji.

Ten sposób działań LM jest stosowany wtedy, gdy możliwości środków wykrywania i dowodzenia nie zapewniają wprowadzenia samolotów myśliwskich do walki na nakazanych rubieżach oraz, gdy nie ma możliwości kierowania załogami z ziemi.

Możliwa jest również pewna modyfikacja tego sposobu działań tzn. częściowe połączenie zwalczania celów powietrznych z dyżurowania w powietrzu z samodzielnym poszukiwaniem. W tej sytuacji samoloty myśliwskie wprowadzane są w rejon poszukiwania (lub w pobliże) i piloci otrzymują ogólne informacje o nalocie przeciwnika, na podstawie których wykrywają ŚNP i niszczą je. Sposób ten stosuje się wtedy, kiedy pokładowe stacje radiolokacyjne samolotów starszej generacji nie dają możliwości wykrycia celów powietrznych z dużych odległości oraz, gdy środki radiolokacyjne nie zapewniają dokładnego naprowadzania samolotów myśliwskich, ale umożliwiają przekazywanie pilotom ogólnych informacji o położeniu ŚNP przeciwnika.

Zasadniczą treścią działań bojowych lotnictwa myśliwskiego jest zwalczanie ŚNP podczas odpierania nalotów przeciwnika. Skuteczność tych działań zależy głównie od umiejętnego wykorzystania właściwości i możliwości bojowych LM oraz stosowania właściwych zasad i sposobów działań bojowych. Najważniejsze z nich to koncentracja wysiłku na najważniejszych kierunkach, rubieżach i obiektach, zwalczanie ŚNP na podejściach do bronionych obiektów oraz aktywność i ciągłość oddziaływania na przeciwnika powietrznego na całej trasie jego lotu.

Rubież wprowadzenia do walki jest to linia będąca zbiorem punktów możliwych położenia samolotu myśliwskiego w momencie wprowadzenia go (samodzielnego wyjścia) w dogodnie taktycznie położenie względem celu umożliwiające rozpoczęcie walki powietrznej.

Rozróżnia się dwa rodzaje rubieży wprowadzenia do walki: - potrzebną (nakazaną) i możliwą.

Potrzebna rubież jest to odległość do obiektu osłony, na jakiej samoloty myśliwskie powinny być wprowadzone do walki, aby miały możliwość zniszczenia celu przed wykonaniem przez niego zadania. Położenie potrzebnej rubieży wprowadzenia do walki zależy od prędkości lotu celu, prędkości zbliżania samolotu myśliwskiego oraz kierunku ataku (z przedniej lub tylnej półsfery) i odległości odpalania pocisków raketowych (otwarcia ognia z działek) przez samolot myśliwski.

Możliwa rubież wskazuje maksymalną odległość (do lotniska startu lub strefy dyżurwania), na jakiej samoloty myśliwskie mogą być wprowadzone do walki w konkretnej sytuacji. Położenie możliwej rubieży wprowadzenia do walki zależy od odległości wykrycia celu powietrznego, czasu pasywnego (jaki upływa od momentu wykrycia celu powietrznego do rozpoczęcia lotu na przechwycenie) i odległości miejsca znajdowania się samolotów myśliwskich od potrzebnej rubieży wprowadzenia do walki.

Strefa oddziaływania bojowego jest to przestrzeń powietrzna ograniczona wielkością taktycznego promienia działania i pułapem samolotów myśliwskich w granicach której lotnictwo myśliwskie może wykonywać zadania bojowe.

Oddział (pododdział) LM prowadzi walkę w całej strefie oddziaływania bojowego.

Współdziałanie lotnictwa myśliwskiego z naziemnymi środkami OP może być organizowane i realizowane we **wspólnej strefie** lub w **oddzielnych strefach działań bojowych**.

Lot bojowy samolotu myśliwskiego (grupy) można podzielić na następujące etapy:

- lot do czasu wykrycia celu powietrznego; walka powietrzna; powrót na lotnisko.

Walka powietrzna jest zasadniczą formą działań lotnictwa myśliwskiego.

Walka powietrzna powinna posiadać charakter zaczepny. Tylko zdecydowane i śmiałe działania zaczepne zapewniają powodzenie w walce. Należy również dążyć do uzyskania zaskoczenia, osiągnięcia skrytości, przejścia i utrzymania inicjatywy oraz przewagi w walce.

Zaczepny charakter działań samolotów myśliwskich osiąga się przez: nieustępliwe dążenie pilotów do odnalezienia przeciwnika w powietrzu i jego zestrzelenia (rażenia), umiejętne uprzedzenie przeciwnika w wykonaniu ataku i ciągle utrzymywanie inicjatywy działań.

Zaskoczenie osiąga się przez wczesne wykrycie przeciwnika, szybkie i skryte zbliżenie oraz zdecydowane wykonanie ataku, a także przez zastosowanie nowych, nieoczekiwanych przez przeciwnika taktycznych sposobów manewru i walki.

Skrytość osiąga się przez wykonanie zbliżenia i ataku z kierunków utrudniających przeciwnikowi obserwację. Przy wyborze kierunku ataku należy uwzględnić sektory utrudnionej obserwacji środków radiolokacyjnych przeciwnika, ograniczenie pracy własnych pokładowych stacji radiolokacyjnych, warunki obserwacji wzrokowej i sektory podziału obserwacji przestrzeni powietrznej załóg samolotów przeciwnika, a także układ chmur i warstw atmosfery, w których tworzą się smugi kondensacyjne, położenie słońca, a w nocy księżycy i jaśniejszej części horyzontu.

Przewagę osiąga się przez utworzenie korzystnego stosunku sił pod względem ilościowym i jakościowym.

Uzgodnienie działań między załogami samolotów myśliwskich i wzajemne wsparcie w walce powietrznej zapewnia potęgowanie wysiłku i zabezpiecza przed niespodziewanymi atakami przeciwnika.

Walka powietrzna obejmuje trzy etapy: zbliżanie, atak oraz wyjście z walki.

Poszukiwanie celu powietrznego poprzedza walkę powietrzną i jest prowadzone za pomocą naziemnych i pokładowych środków radiolokacyjnych lub wzrokowo. Trwa ono do

czasu wykrycia celu i ma istotny wpływ na przebieg walki oraz zabezpieczenie własnego samolotu przed atakiem przeciwnika.

Zbliżanie jest etapem walki powietrznej trwającym od momentu wykrycia celu do zajęcia pozycji wyjściowej do ataku, którą wybiera się w zależności od właściwości uzbrojenia, celownika, warunków lotu, widzialności, ugrupowania przeciwnika i własnej grupy oraz kierunku manewru po wykonaniu ataku. Powinno ono być przeprowadzone w sposób skryty taktycznie i w najkrótszym czasie. Zbliżanie wykonuje się po krzywej pogoni, po prostej, na kursach zgodnie przecinających się lub zgodnie równoległych, na kursach przeciwnych i zbieżnych pod kątami około 90°.

W przypadku kiedy w momencie wykrycia celu samolot myśliwski znajduje się w dogodnej pozycji, z której może być wykonany atak oraz przy posiadaniu odpowiedniego uzbrojenia zbliżanie jako etap walki powietrznej może być pominięty.

Atak jest decydującym etapem walki powietrznej w wyniku którego powinno nastąpić zniszczenie (rażenie) celu powietrznego.

Obejmuje on manewr wykonywany w stronę celu, celowanie i prowadzenie ognia. Podczas manewru powinny być zachowane te warunki lotu, które zapewniają celowanie i użycie środków rażenia oraz wykonanie ataku w najkrótszym czasie.

W zależności od liczby samolotów myśliwskich, biorących udział w walce powietrznej, rozróżnia się ataki pojedyncze i grupowe.

Pojedyncze ataki samolotów myśliwskich stosuje się głównie podczas przechwytywania pojedynczych celów powietrznych w różnych warunkach atmosferycznych w dzień i w nocy.

Grupowe ataki samolotów myśliwskich wykonuje się najczęściej w dzień podczas przechwytywania grup i pojedynczych celów powietrznych. Ataki grupowe dzielimy na **kolejne i jednoczesne**.

Ataki jednoczesne wykonywane są w sytuacji, kiedy każdemu pilotowi z ugrupowania można przydzielić do zwalczania oddzielny cel. Atak jednoczesny umożliwia wprowadzenie do walki stosunkowo dużej liczby samolotów w krótkim czasie i równoczesne ostrzelanie wielu celów powietrznych.

Ataki kolejne wykonywane są zarówno pojedynczymi samolotami, jak i parami i kłucami. Odpalenie pocisków raketowych i otwarcie ognia z działek następuje przez kolejny samolot (grupę) natychmiast po wyjściu z ataku samolotu poprzedzającego.

Jeśli w czasie ataku nastąpiło naruszenie ugrupowania bojowego własnych samolotów, należy dążyć do jego odtworzenia lub sformowania nowego, odpowiadającego powstałej sytuacji.

Wyjście z ataku następuje po zniszczeniu celu, zużyciu środków rażenia lub braku warunków do prowadzenia ognia. Wyjście z ataku powinno być energiczne, uniemożliwiające przeciwnikowi prowadzenie skutecznego ognia, a jednocześnie powinno gwarantować zajęcie dogodnej pozycji do powtórnego ataku na poprzedni lub kolejny cel. Kierunek wyjścia z ataku określa „punkt naprowadzania”, dowódca grupy w powietrzu lub w uzasadnionych sytuacjach sam pilot.

Jeżeli drugi atak nie jest wykonywany, wyjście z pierwszego ataku jest jednocześnie wyjściem z walki powietrznej.

Wyjście z walki następuje po wykonaniu zadania lub na komendę dowódcy (stanowiska dowodzenia). Samodzielnie pilot może wyjść z walki w wypadku zranienia, uszkodzenia samolotu lub zużycia paliwa.

Załogi, po wykonaniu zadania bojowego wykonują lot na lotnisko lądowania według komend PN lub samodzielnie, przestrzegając ustalonych zasad współdziałania z naziemnymi środkami OPL.

DZIAŁANIA LOTNICTWA MYŚLIWSKO-BOMBOWEGO

Lotnictwo myśliwsko-bombowe (LMB) przeznaczone jest do zwalczania obiektów naziemnych (nawodnych) w celu wsparcia lotniczego oraz wykonania innych zadań ognioowych o charakterze operacyjnym na korzyść wojsk lądowych, lotnictwa i marynarki wojennej.

Do głównych zadań LMB należy niszczenie środków przenoszenia broni precyzyjnego rażenia oraz zwalczanie: lotnictwa na lotniskach (lądowiskach) a także wsparcie lotnicze wojsk lądowych, marynarki wojennej oraz desantów powietrznych i morskich i niszczenie: odwo-

dów strategicznych i operacyjnych w marszu i w rejonach ześrodkowania; obiektów systemu OPL przeciwnika; desantów powietrznych i morskich; obiektów nawodnych, baz morskich i urządzeń portowych; obiektów komunikacyjnych i obiektów systemu zaopatrywania wojsk przeciwnika; naziemnych elementów systemów rozpoznawczo-uderzeniowych; infrastruktury, zasobów i przywództwa przeciwnika.

Oprócz zadań głównych, LMB wykonuje następujące zadania dodatkowe: prowadzenie rozpoznania powietrznego; zwalczanie w powietrzu samolotów, śmigłowców i środków bezpilotowych przeciwnika.

LMB wykonuje zadania wg następujących sposobów: uderzenia jednoczesne; uderzenia kolejne (urzutowane); samodzielne poszukiwanie i niszczenie obiektów naziemnych (nawodnych).

Lot do celu LMB wykonuje się z zasady na małych wysokościach. Nie wyklucza się wykonywania lotu ze zmiennym profilem, który stosować się będzie przy pełnym lub okresowym panowaniu w powietrzu oraz w wymuszonej sytuacji bojowej.

W zależności od liczby obiektów działań i ilości grup samolotów, lot wykonuje się:

- po jednej trasie; po jednej trasie z rozejściem się na kilka obiektów; po kilku trasach.

Lot po jednej trasie wykonuje się w celu uderzenia na jeden lub kilka celów położonych w niedużej odległości od siebie. W tym przypadku pokonanie OPL przeciwnika przeprowadza się na wąskim odcinku przy zmniejszonej głębokości ugrupowania bojowego.

Lot po jednej trasie z rozejściem się na poszczególne obiekty stosuje się podczas wykonywania uderzeń na kilka celów położonych w znacznej odległości od siebie.

Lot po kilku trasach stosuje się podczas wykonywania uderzeń przez kilka grup startujących z różnych lotnisk działających na jeden lub kilka celów, a także w czasie pokonywania OPL na szerokim froncie.

Przelot rubieży styczności bojowej wojsk wykonuje się z zasady na małej wysokości i dużej prędkości na wąskim froncie.

Lot na szerokim froncie stosuje się w celu rozproszenia wysiłku lotnictwa myśliwskiego przeciwnika oraz przy pełnym lub okresowym panowaniu w powietrzu.

Lot na wąskim froncie stosuje się w celu wybicia korytarza w systemie OPL przeciwnika i zapewnienia swobodnego działania grupom uderzeniowym.

W celu obniżenia efektywności przeciwdziałania OPL przeciwnika, lot należy wykonywać: na małej wysokości i dużej prędkości; z zastosowaniem zakłóceń radioelektronicznych; w ugrupowaniach bojowych mało podatnych na jednoczesne porażenie samolotów i zmniejszających czas oddziaływania środków OPL; z wykorzystaniem osłony rzeźby terenu oraz stosowaniem manewru przeciwrakietowego, przeciwartyleryjskiego i przeciwmysliwskiego.

Wyjście na cel winno być wykonane w sposób skryty. Skrytość wyjścia osiąga się przez wykorzystanie ukształtowania i pokrycia terenu, wykonywanie lotu na dużej prędkości i małej wysokości w ciszy radiowej oraz z najłabiej osłanianych kierunków przez OPL, a także dokonywanie nalotu od strony słońca w dzień i od ciemniejszej strony horyzontu o zmroku i w nocy oraz wykorzystywanie zachmurzenia do maskowania kierunku ataku.

Właściwie dobrany kierunek nalotu winien zapewnić wczesne wykrycie celu i atakowanie z najdogodniejszych pozycji, a także opóźnić przeciwdziałanie OPL przeciwnika oraz uniknięcie porażenia wojsk własnych.

Lot do celu wykonuje się po najkrótszej lub nakazanej trasie przy zachowaniu ciągłej gotowości do odparcia ataków lotnictwa myśliwskiego przeciwnika. Wysokość lotu powrotnego planuje się przed wykonaniem zadania bojowego.

W zależności od warunków panujących na trasie powrotnej, dowódcy grup (załóg) mogą zmieniać wysokość lotu stosownie do sytuacji powietrznej, oczekiwanego przeciwdziałania OPL przeciwnika, zapasu paliwa, pogody, zasad maskowania oraz odległości do lotniska bazowania.

Podczas wykonywania uderzeń na cele naziemne, w pierwszej kolejności niszczy się: rakiety, wyrzutnie i środki zabezpieczenia startu i kierowania lotem, rakiety rozwinięte na stanowiskach startowych; rakiety, wyrzutnie i sprzęt zabezpieczenia znajdujący się w rejonach wyczekiwania, na stanowiskach technicznych i w marszu; samoloty na lotniskach; składy i punkty montażu głowic raketowych; SD szczebla operacyjnego i operacyjno-taktycznego.

Podczas wykonywania uderzeń na środki raketowe przeznaczenia operacyjno-taktycznego i operacyjnego, stosuje się wszystkie sposoby działań typowe dla lotnictwa myśliwsko-bombowego.

W przypadku braku informacji o dokładnym położeniu środków raketowych zwalcza się je sposobem samodzielnego poszukiwania i niszczenia, wyłączając podczas działań rejonu, w

których mało prawdopodobne jest rozmieszczenie tych środków. Po odnalezieniu celu należy natychmiast go atakować i złożyć meldunek o rezultatach działań przełożonemu.

Podczas działań na środki rakietowe i artylerię w marszu niszczy się główne elementy kolumny w pierwszym ataku.

Walkę z odwodami prowadzi się w celu niedopuszczenia do wzmocnienia sił przeciwnika na polu bitwy. Zadanie to realizuje się poprzez niszczenie siły żywej, broni pancernej i innej techniki bojowej znajdującej się w marszu i rejonach ześrodkowania oraz na stanowiskach ogniowych, punktach i w węzłach oporu.

W celu uzyskania największych rezultatów działań należy wykonywać uderzenia w krótkim czasie po wykryciu celu lub otrzymaniu zadania na jego zniszczenie oraz prowadzić rozpoznanie bezpośrednie wojsk w marszu i rejonach ześrodkowania, a także wykonywać uderzenia w najbardziej niedogodnych dla przeciwnika warunkach.

Ruch kolumn przeciwnika celowo jest zatrzymywać poprzez niszczenie przepraw i mostów, powodowanie zawałów, oraz wykonywanie uderzeń na czoła kolumn wojsk.

Kolumny wojsk w marszu i na postoju atakuje się z zasady wzdłuż ich osi lub pod niewielkimi kątami w stosunku do kierunku ruchu.

Niszczenie przepraw i mostów wykonuje się w celu dezorganizacji ruchu wojsk, szczególnie odwodów przeciwnika. Podczas wykonywania uderzeń na przeprawy i mosty stosuje się wszystkie sposoby ataku w zależności od sytuacji, z wykorzystaniem środków rakietowych i bomb.

Uderzenie na lotniska przeciwnika prowadzi się w ramach walki o uzyskanie przewagi i panowania w powietrzu. W tym celu niszczy się samoloty, urządzenia radiotechniczne, składy i magazyny amunicji lotniczej, a także pasy startowe i punkty dowodzenia lotnictwem. Stosownie do założonego sposobu działań, sytuacji bojowej i warunków atmosferycznych wybiera się odpowiednie sposoby atakowania obiektów.

Punkty dowodzenia i wykrywania zwalczą się w celu dezorganizacji systemu dowodzenia lotnictwem i OPL przeciwnika oraz jego wojskami lądowymi (marynarką wojenną).

Podczas zwalczania SD niszczy się przede wszystkim węzły łączności, środki radiolokacyjne i inne najważniejsze elementy.

Desanty powietrzne zwalczą się w powietrzu i na ziemi samodzielnie lub we współdziałaniu z innymi rodzajami wojsk i lotnictwa. W pierwszej kolejności niszczy się samoloty i śmigłowce z desantem wykorzystując do tego celu kierowane i niekierowane pociski raketowe oraz uzbrojenie artyleryjskie. Podczas zwalczania desantów na ziemi niszczy się siłę żywą, środki ogniowe i transportowe oraz śmigłowce i samoloty. W walce z desantem taktycznym stosuje się klasyczne środki rażenia oraz organizuje się ściśle współdziałanie z innymi rodzajami wojsk i lotnictwa, szczególnie w zakresie zapewnienia wzajemnego bezpieczeństwa.

Zabezpieczenie działań i wsparcie własnych desantów realizuje się poprzez niszczenie środków precyzyjnego rażenia, samolotów na lotniskach, środków OPL, wojsk w rejonach wysadzenia i odwodów podchodzących do rejonów desantowania.

Środki OPL niszczy się lub obezwładnia przed dolotem desantu do rubieży startu rakiet przeciwlotniczych lub otwarcia ognia artylerii przeciwlotniczej.

Przy zwalczaniu desantów morskich wykonuje się uderzenia na okręty transportowe i desantowe w czasie przejścia morzem oraz na wojska, środki amfibijne i ogniowe w rejonie wysadzenia desantu, a także okręty zabezpieczające desantowanie.

Podczas wykonywania uderzeń na cele naziemne i morskie, LMB z zasady nie wchodzi do walki z lotnictwem myśliwskim przeciwnika. W sytuacjach wymuszonych oraz przy braku grupy osłony w ugrupowaniu bojowym, wydziela się część samolotów do związania walką samolotów myśliwskich przeciwnika. Pozostałe załogi ugrupowania bojowego wykonują zadania główne.

W celu uniknięcia niespodziewanych ataków lotnictwa myśliwskiego, załogi zobowiązane są do prowadzenia ciągłej obserwacji przestrzeni powietrznej oraz wykorzystywania informacji o przeciwniku powietrznym z pokładowych i naziemnych stacji radiolokacyjnych.

W przypadku przyjęcia walki powietrznej zrzuca się środki rażenia przeznaczone do niszczenia celów naziemnych, a następnie odiera się ataki lotnictwa myśliwskiego przeciwnika.

DZIAŁANIA LOTNICTWA ROZPOZNAWCZEGO

Lotnictwo rozpoznawcze (LR) przeznaczone jest do rozpoznania powietrznego obiektów naziemnych (nawodnych) w celu zabezpieczenia bojowego działań wojsk lądowych.

wych, lotnictwa i innych wojsk. Rozpoznanie powietrzne prowadzi się siłami i środkami oddziałów (pododdziałów) lotnictwa rozpoznawczego, nieetatowymi załogami rozpoznawczymi innych rodzajów lotnictwa oraz załogami wykonującymi zadania bojowe nad terenem przeciwnika.

Do głównych zadań lotnictwa rozpoznawczego należy: prowadzenie rozpoznania wstępnego (wykrywanie, identyfikacja, śledzenie z ewentualnym jednoczesnym obezwładnianiem) obiektów przeciwnika w strefie działań i komunikacji, prowadzenie rozpoznania radioelektronicznego (ogólnego, wstępnego) obiektów wchodzących w skład systemów radiolokacyjnych przeciwnika; prowadzenie rozpoznania kontrolnego (skutków własnych uderzeń raketowo-artyleryjskich i lotniczych); lotnicze rozpoznanie pogody w obszarze działań lotnictwa.

Lotnictwo rozpoznawcze może ponadto naprowadzać lotnicze grupy uderzeniowe na wykryte obiekty naziemne i nawodne.

Lot bojowy LR, jest to lot nad terenem zajęтым przez przeciwnika, nad wodami neutralnymi, a także nad własnym terytorium w czasie prowadzenia rozpoznania obiektów i działalności przeciwnika.

Lotnictwo rozpoznawcze działa na korzyść wojsk lądowych, MW RP i SP według planu opracowanego na szczeblu Sił Powietrznych. Rozpoznanie prowadzone jest zgodnie z potrzebami planowanych działań oraz możliwościami sprzętu rozpoznawczego.

Wstępne rozpoznanie powietrzne prowadzi się w okresie przygotowania do działań. Głównym jego celem jest zdobycie informacji o rozmieszczeniu wojsk i obiektów przeciwnika, stanie obrony przeciwlotniczej i terenie oraz innych danych umożliwiających podjęcie decyzji do prowadzenia działań.

Bezpośrednie rozpoznanie powietrzne prowadzi się przed wykonaniem uderzenia LMB lub WR w celu udokładnienia danych o sytuacji i położeniu obiektów (szczególnie ruchomych) oraz określenia sytuacji OP i OPL, warunków atmosferycznych po trasie i w rejonie obiektu.

Kontrolne rozpoznanie powietrzne prowadzi się w celu ustalenia wyników i skutków własnych uderzeń lotniczych lub raketowych, a także potwierdzenia informacji otrzymywanych z innych źródeł.

Radiolokacyjną kontrolę obszaru prowadzi się samolotami specjalnie przystosowanymi do takich zadań i wykonującymi loty nad własnym terenem celem długotrwałego lub ciągłego rozpoznania obiektów powietrznych, naziemnych oraz morskich w obszarze zainteresowania (sektorze).

W czasie wykonywania zasadniczych zadań LR stosuje następujące sposoby działań: jednoczesny wylot większości sił; pojedyncze wyloty załóg lub par samolotów.

Jednoczesny wylot większości sił w ograniczonym czasie, wykonuje się w celu rozpoznania dużej ilości obiektów w rozległym rejonie, najczęściej wspólnie z wylotem lotnictwa uderzeniowego. Taki sposób działania może być stosowany w początkowym okresie wojny, w ramach zmasowanych (odwetowych) uderzeń lotnictwa oraz przed kolejnym etapem działań.

Pojedyncze wyloty załóg lub par samolotów wykonuje się w celu zapewnienia ciągłości rozpoznania lub realizacji bieżących zadań rozpoznawczych. Taki sposób działania realizowany jest wg. planu, jak i na wezwanie z pola walki. Pojedynczy wylot załóg jest zasadniczym sposobem działania w czasie prowadzenia rozpoznania radioelektronicznego i radiolokacyjnej kontroli obszaru

Rozpoznanie wzrokowe to bezpośrednia, lub z wykorzystaniem przyrządów optycznych, obserwacja obiektów i terenu. Rozpoznanie wzrokowe stanowi podstawowy sposób działania załóg w czasie bezpośredniego działania w czasie prowadzenia rozpoznania radioelektronicznego i radiolokacyjnej kontroli obszaru. Rozpoznanie, ponieważ umożliwia natychmiastowy przekaz danych o obiekcie drogą radiową do grup uderzeniowych lub zainteresowanych punktów dowodzenia. W rozpoznaniu wstępnym i kontrolnym znaczenie obserwacji wzrokowej zależy od wyposażenia specjalistycznego samolotu. Ponadto rozpoznanie wzrokowe prowadzą w sprzyjających warunkach wszystkie załogi wykonujące zadania nad terenem przeciwnika.

Rozpoznanie obrazowe prowadzi się przy wykorzystaniu aparatów fotograficznych i urządzeń elektrooptycznych z rejestracją danych na pokładzie samolotu, a przy wyposażeniu w aparaturę transmisyjną przekazuje się obraz do punktów odbioru na ziemi. Rozpoznanie obrazowe zapewnia uzyskanie pełnych i wiarygodnych danych o rozmieszczeniu wojsk i sprzętu przeciwnika. Stosując jednocześnie różne urządzenia elektrooptyczne osiąga się możliwość prowadzenia rozpoznania przez całą dobę i we wszystkich warunkach atmosferycznych, rów-

niez obiektów maskowanych. Rozpoznanie obrazowe prowadzi się głównie w ramach rozpoznania wstępnego i kontrolnego.

Rozpoznanie radioelektroniczne prowadzi się przechwytyjąc i namierzając sygnały źródeł promieniowania energii elektromagnetycznej celem ustalenia miejsca, przeznaczenia i charakterystyk tych źródeł. Analiza zdobytych informacji umożliwia ustalenie ugrupowania przeciwnika, organizacji jego systemów dowodzenia i kierowania wojskami oraz środkami ogniowymi, w tym obrony powietrznej i przeciwlotniczej. Zdobyte dane są wykorzystane do planowania użycia środków WRE. Rozpoznanie radioelektroniczne prowadzi się głównie znad własnego terenu i w ramach rozpoznania wstępnego.

Lot do rejonu rozpoznania w czasie jednoczesnego wylotu większości sił lotnictwa rozpoznawczego, wykonuje się po jednej lub kilku trasach do punktów bojowego rozejścia na poszczególne rejony (obiekty) w ugrupowaniu własnym lub wspólnie z lotnictwem uderzeniowym. Parametry lotu we wspólnym ugrupowaniu ujmuje się w treści zadania oraz ustala w ramach uzgodnień współdziałania. Przy pojedynczym i samodzielnym wylocie załóg, dane lotu nie ujęte w zadaniu, ustala dowódca eskadry i poszczególne załogi, po ocenie sytuacji taktycznej, prognozy pogody oraz obliczeniach specjalistyczno-nawigatorskich.

Lot do rejonu odbywa się z reguły po najkrótszej trasie, na najdogodniejszej wysokości i prędkości, wykluczających przedwczesne wykrycie samolotów przez przeciwnika, z zachowaniem zasad maskowania radioelektronicznego. Przelot rubieży styczności bojowej jest dokonywany w ustalonych korytarzach (odcinkach), na wysokości i w czasach uzgodnionych z OP i OPL wojsk.

Lot nad terytorium przeciwnika wykonuje się w miarę możliwości z omijaniem zgrupowań wojsk i stref zagrożeń, z szerokim zastosowaniem przedsięwzięć pokonania systemu OP i OPL oraz wykorzystaniem skutków oddziaływania ogniowego i radioelektronicznego przez inne rodzaje lotnictwa i wojska.

Wejście do rejonu rozpoznania, w zależności od jego charakteru i wyposażenia samolotu, odbywa się z wykorzystaniem środków radiotechnicznych, poprzez naprowadzenie przez naziemne lub powietrzne punkty dowodzenia, lotem programowanym na ziemi, a także według orientacji wzrokowej.

Rozpoznanie w rejonie powinno być prowadzone z dużą skutecznością, przez umiejętne wykorzystanie technicznych środków rozpoznania i prowadzenie wzrokowej obserwacji,

jeżeli są sprzyjające warunki. Ponadto, powinno zapewniać bezpieczeństwo załogi przed środkami ogniowymi przeciwnika przez wykonywanie właściwych manewrów i użycie indywidualnych środków WRE.

W locie powrotnym, w wypadku zaistnienia konieczności przelotu rubieży styczności wojsk poza zaplanowaną trasą lotu lub z uszkodzonym urządzeniem identyfikacji "SWÓJ-OBCY", lot nad ugrupowaniem wojsk własnych wykonuje się z zachowaniem warunków pokonania systemu OPL.

Osiągnięcie celu rozpoznania następuje z chwilą dostarczenia zdobytej informacji do zainteresowanych wojsk, w nakazanym czasie.

Sposoby przekazania rezultatów rozpoznania powietrznego bezpośrednio z pokładu samolotu to: automatyczny przekaz przez urządzenia transmisyjne do innych samolotów w powietrzu lub na ziemię do specjalnych punktów odbioru, stanowisk dowodzenia i zainteresowanych wojsk; przekaz przez załogę z wykorzystaniem radiostacji pokładowej w formie meldunku, głównie z rozpoznania wzrokowego według tabel sygnałowych i map kodowanych lub tekstem otwartym zgodnie z ustaleniami współdziałania, np. w czasie rozpoznania bezpośredniego dla grup uderzeniowych i przy wyposażeniu w urządzenia utajniające korespondencję; zrzut kaset z rezultatami rozpoznania w nakazanym miejscu.

Po wylądowaniu samolotu załoga przekazuje rezultaty rozpoznania poprzez : złożenie przez załogę meldunku pisemnego i ustnego; odczyt wyników zarejestrowanych na taśmach światłoczułych, magnetycznych, dyskietkach i innych nośnikach informacji, a następnie przekazanie opracowanych wyników rozpoznania do zainteresowanych sztabów i wojsk przez techniczne środki przekazu lub w formie pisemnych meldunków, fotoszkieł, kaset, dyskietek, itp..

DZIAŁANIA LOTNICTWA TRANSPORTOWEGO

Lotnictwo transportowe (LT) przeznaczone jest do desantowania i przewożenia wojsk, sprzętu i środków materiałowych. Do głównych zadań LT należy: przewóz (desantowanie) desantów powietrznych (taktycznych i operacyjnych); przewóz wojsk, sprzętu bojowego, środków materiałowych i innych ładunków; przewóz grup specjalnych; przewóz

(ewakuacja) rannych i chorych. Zadania realizuje pojedynczymi samolotami lub w określonych ugrupowaniach w zależności od potrzeb w zakresie przewozów, możliwości załadowczych poszczególnych typów samolotów, warunków atmosferycznych i sytuacji taktycznej.

Wykonanie lotu bojowego przez załogi lotnictwa transportowego obejmuje : przelot z lotniska bazowania na lotnisko załadowania, załadunek samolotu, osiągnięcie gotowości do startu lub start bezpośrednio po załadowaniu, wykonanie lotu do rejonu desantowania (zrzutowiska), na lotnisko wyładowania lub wysadzenia, wyładowanie (zrzut lub wysadzenie) i powrót na nakazane lotnisko. Lot powrotny powinien być wykonywany z rannymi, chorymi, uszkodzonym sprzętem bojowym (lub znajdującym się na zablokowanych lotniskach).

Sposób i kolejność startu, ugrupowanie lotnictwa transportowego, trasa, prędkość i wysokość lotu, a także lądowanie na lotniskach załadowania są podporządkowane : maskowaniu działań, planom załadowania, współdziałaniu z innymi rodzajami lotnictwa oraz terminowi wykonania zadania.

Przelot na lotnisko załadowania może odbywać się po kilku trasach z zasady na małej wysokości lub w locie koszącym, zawsze z zapewnieniem skrytości przelotu. W celu maskowania przelotu zasadniczych grup lotnictwa transportowego na lotniska załadowania mogą być organizowane loty demonstracyjne na inne lotniska z jednoczesnym wykonywaniem zadań pomocniczych.

Lądowanie samolotów transportowych na lotnisku załadowania powinno się odbywać w czasie zapewniającym ich załadowanie, odtworzenie gotowości bojowej, sprecyzowanie zadania lub jego elementów, terminowy dolot do punktu wykonania zadania bojowego.

Załadowanie samolotów odbywa się na wyznaczonych stoiskach w strefach rozładunku. Czas przebywania samolotów na lotniskach załadowania powinien być skrócony do niezbędnego minimum. W celu sprawnego załadowania wojsk, sprzętu i środków materiałowych do samolotów wyznacza się na lotnisku rejon załadowania. Do wyznaczonych rejonów, wojska wraz ze sprzętem przemieszczają się na sygnał, bezpośrednio przed planowanym początkiem załadowania. Środki materiałowe przeznaczone do załadunku powinny być umieszczone w pojemnikach, kontenerach, pakietach lub na paletach i zabezpieczone przed przemieszczaniem się.

W pierwszej kolejności ładowany jest sprzęt ciężki, uzbrojenie i środki materiałowe, a następnie obsługi. Obsługi sprzętu i uzbrojenia wojsk desantowych ładuje się na te same środki

transportu powietrznego. Załadowanie ludzi, lekkiego sprzętu i środków materiałowych może odbywać się przy pracujących silnikach z zachowaniem wszelkich środków bezpieczeństwa.

Start samolotów transportowych wykonuje się w kolejności i odstępach czasowych ustalonych przez dowódcę lotniczego z zachowaniem zasad maskowania. Formowanie ugrupowania bojowego wykonuje się w locie po nakazanej trasie jednym ze sposobów przyjętym w lotnictwie.

Trasa lotu winna przebiegać nad terenami słabo lub niezurbanizowanymi, poprzez rejon nie osłaniane przez środki OPL przeciwnika lub poza ich zasięgiem działania w locie koszącym lub na małej wysokości.

Trasa i profil lotu powinny zapewnić : skrytość wykonania zadania; krótki czas lotu oraz pewność wyjścia na cel z pierwszego zajścia; wprowadzenie w błąd przeciwnika co do faktycznego rejonu desantowania; skuteczną osłonę przez inne rodzaje lotnictwa; bezpieczne desantowanie; omijanie stref skażonych; wyjście na cel zapasowy (lotnisko, lądowisko, zrzutowisko) bez stosowania skomplikowanego manewru.

Podczas przewozów nad własnym terenem, lotnictwo transportowe wykonuje loty po określonych trasach i na wysokościach utrudniających wykrycie środkami radiotechnicznymi przeciwnika.

Ludzi i sprzęt wyładowuje się przy pracujących silnikach samolotów . Wyładunek amunicji i innych środków ogniowych przeprowadza się w miejscach specjalnie do tego przeznaczonych. W wypadku zrzutu ładunku na spadochronach wyznacza się początek i koniec drogi bojowej, a przy zrzucie na kilka zrzutowisk także punkt bojowego rozejścia. Na kilka minut przed dolotem do punktu rozpoczęcia zrzutu, dowódca załogi przekazuje załodze i przewożonym sygnał o przygotowaniu się do opuszczenia samolotu lub zrzutu ładunku.

Zrzut rozpoczyna się i kończy na sygnał dowódcy załogi. Wysokość i prędkości zrzutu określa dowódca w zależności od typu ładunku, możliwości samolotu i sytuacji w rejonie zrzutowiska. W przypadku oddzielnych zrzutów ludzi i sprzętu, należy uwzględnić bezpieczny odstęp czasowy pomiędzy grupami. Zawsze w pierwszej kolejności dokonuje się zrzutu sprzętu a następnie ludzi. Start samolotów następuje z ustalonych dróg startowych natychmiast po rozładowaniu lub w przerwach czasowych pomiędzy lądowaniem kolejnych samolotów. Rozformowanie ugrupowania bojowego przeprowadza się przed dolotem do lotniska.

Lądowanie samolotów może być wykonane na różnych lotniskach w celu wykonania kolejnych zadań lub na lotniskach stałego bazowania. Po wylądowaniu, samoloty rozładunkowo maskuje i odtwarza ich gotowość bojową do kolejnego zadania.

Ewakuację rannych, chorych i porażonych prowadzą wszystkie samoloty dokonujące lądowania w rejonie działań. Ewakuacja rannych, chorych może być prowadzona grupami lub pojedynczymi samolotami i mieć charakter doraźny lub regularny. Ewakuację regularną prowadzi się w oparciu o plan ewakuacji rannych, chorych i porażonych z : punktów medycznych związków taktycznych; punktów medycznych walczących desantów; punktów medycznych wojsk walczących w okrążeniu; baz szpitalnych.

Samoloty wykonujące przewozy rannych, chorych, sprzętu medycznego i lekarstw oznacza się znakiem czerwonego krzyża.

DZIAŁANIA TAKTYCZNE WOJSK RAKIETOWYCH

Wojska Raketowe (WR) przeznaczone są do niszczenia środków napadu powietrznego przeciwnika. Zorganizowane są w oddziały (ZT) wchodzące organizacyjnie w skład ZO-T SP. Skład organizacyjny oddziału (ZT) wojsk raketowych nie jest stały i zależy od postawionego zadania bojowego, ważności bronionego obiektu i miejsca oddziału (ZT) w ogólnym systemie OP. W skład oddziału (ZT) wojsk raketowych wchodzi: pododdział (dywizjon) dowodzenia, pododdziały (dywizjony) ogniowe i techniczne.

Oddział (ZT) wojsk raketowych może być wyposażony w następujące typy przeciwlotniczych zestawów raketowych: dalekiego zasięgu (powyżej 100 km); średniego zasięgu (do 100 km); małego zasięgu (do 25 km); bliskiego zasięgu (do 10 km).

Działania, prowadzone przez oddział (ZT) wojsk raketowych, polegają na użyciu wszystkich sił i środków w celu niszczenia przeciwnika powietrznego przed rubieżą wykonania zadania i niedopuszczania do przelotu jego środków w głąb kraju.

Dywizjony raketowe są przeznaczone do niszczenia celów powietrznych, a w wyjątkowych wypadkach celów naziemnych i nawodnych. Każdy z dywizjonów raketowych ma możliwość samodzielnego prowadzenia działań i niszczenia środków napadu powietrznego przeciwnika.

Dywizjon raketowy wyposażony jest w jeden przeciwlotniczy zestaw raketowy dalekiego, średniego lub małego zasięgu działania. W skład dywizjonu może wchodzić kilka zestawów bliskiego zasięgu przeznaczonych głównie do bezpośredniej obrony przeciwlotniczej.

Dywizjon techniczny przeznaczony jest do zaopatrywania dywizjonów raketowych w rakiety. Dywizjon techniczny składa się z dowództwa i pododdziałów: montażu i zbrojenia, dystrybucji, dowozu rakiet, zabezpieczenia oraz laboratorium chemicznego.

Prowadzenie działań przez oddział (ZT) wojsk raketowych rozpoczyna się z chwilą stwierdzenia rozpoczęcia przez przeciwnika przygotowań do wykonania uderzenia lub niespodziewanego uderzenia na bronione obiekty.

W razie stwierdzenia rozpoczęcia przez przeciwnika powietrznego przygotowań do wykonania uderzenia na bronione obiekty, oddział (ZT) wojsk raketowych przechodzi do stanu pełnej gotowości bojowej i walkę z przeciwnikiem powietrznym prowadzi przy użyciu wszystkich sił i środków.

W razie niespodziewanego uderzenia przeciwnika powietrznego na bronione obiekty, oddział (ZT) wojsk raketowych przystępuje do prowadzenia walki przy użyciu dyżurnych sił i środków; pozostałe siły i środki przechodzą do stanu pełnej gotowości bojowej i sukcesywnie są włączane do walki.

Podziału celów do zniszczenia przez dywizjony raketowe dowódca oddziału (ZT) wojsk raketowych dokonuje z uwzględnieniem następujących czynników: czasu jakim dysponuje stanowisko dowodzenia oddziału (ZT) wojsk raketowych; możliwości ogniowych dywizjonów raketowych; możliwości ześrodkowania (przeniesienia) ognia oraz powtórnego ostrzelenia celu; charakteru działania własnego lotnictwa w strefie ognia oddziału (ZT) wojsk raketowych.

Decyzja dowódcy oddziału (ZT) wojsk raketowych, dotycząca prowadzenia walki z przeciwnikiem powietrznym, stanowi podstawę do rozpoczęcia przez grupę bojową stanowiska dowodzenia kierowania walką podległych dywizjonów.

Decyzji przeprowadzenia walki nie odzwierciedla się w dokumentacji dowodzenia, lecz przekazuje się ją do dywizjonów raketowych z wykorzystaniem aparatury dowodzenia oraz rejestruje się ją przy użyciu etatowych środków obiektywnej oceny i kontroli.

Oddział (ZT) wojsk raketowych w pierwszej kolejności niszczy najważniejsze cele powietrzne oraz cele pierwszego rzutu grup uderzeniowych, wchodzących w strefę ognia dywizjonów raketowych.

W razie braku dostatecznej liczby rakiet w dywizjonach lub wówczas, gdy duża gęstość nalotu uniemożliwia ostrzelanie każdego celu liczbą rakiet, określoną w zasadach strzelania, dowódca ogranicza zużycie rakiet na ostrzelanie celu.

Jeżeli nie zapewnia się ostrzelania wszystkich celów przy użyciu jednej rakiety na jedno strzelanie, to należy dokonać wyboru najważniejszych celów i niszczyć je w pierwszej kolejności.

Za najważniejsze uważa się następujące cele: samoloty wczesnego wykrywania i naprowadzania; cele stosujące zakłócenia radioelektroniczne; samoloty uzbrojone w rakiety klasy "powietrze-ziemia"; samoloty wykonujące manewr przeciwraketowy; cele o dużych prędkościach.

Zadania dotyczące niszczenia celu, stosującego manewr przeciwraketowy, polegający na zmianie kursu, stawia się kilku dywizjom jednocześnie. Zadanie to udokładnia się dla jednego dywizjonu w momencie, w którym cel znajduje się na kursie zbliżeniowym do tego dywizjonu i w odległości zapewniającej zniszczenie go w gwarantowanej strefie ognia.

W razie lotu celu z kursem, skierowanym na pokrywające się wzajemnie strefy ognia kilku dywizjonów, zadania bojowe dotyczące zniszczenia stawia się jednocześnie kilku dywizjom z tym, że można im ograniczyć zużycie rakiet.

Zadanie dotyczące zniszczenia celu grupowego stawia się możliwie największej liczbie dywizjonów raketowych.

W wypadku prowadzenia walki z celami stosującymi zakłócenia radioelektroniczne dowódca oddziału (ZT) wojsk raketowych ocenia sytuację i stawia dywizjom raketowym dodatkowe zadania przeprowadzenia oceny sytuacji powietrznej z wykorzystaniem stacji naprowadzania rakiet w pasywnym rodzaju pracy. Podziału celów i postawienia zadań, dotyczących zniszczenia ich, dowódca dokonuje na podstawie meldunków dowódców dywizjonów, dokonujących oceny sytuacji. Zadania bojowe, dotyczące niszczenia celów, stawia się dywizjom, które w danych warunkach mają największe możliwości prowadzenia ognia.

Kierowanie ogniem dywizjonów raketowych może się odbywać za pomocą niezautomatyzowanych lub zautomatyzowanych systemów dowodzenia.

Zautomatyzowane systemy dowodzenia usprawniają proces wypracowania decyzji, dowódca oddziału (ZT) wojsk raketowych osobiście podejmuje decyzję prowadzenia walki z przeciwnikiem powietrznym, przyjmując lub odrzucając propozycje systemu zautomatyzowanego.

Kierowanie ogniem dywizjonów raketowych może odbywać się sposobem scentralizowanym, zdecentralizowanym i mieszanym.

Scentralizowany sposób kierowania ogniem dywizjonów jest sposobem podstawowym i stosuje się go zawsze wtedy, kiedy zapewnia on skuteczne niszczenie celów ze wszystkich kierunków i całym przedziale wysokości spodziewanego uderzenia przeciwnika powietrznego. Polega na tym, że wskazanie celów i postawienie zadań dywizjom raketowym do ich zniszczenia odbywa się ze stanowiska dowodzenia oddziału (ZT) wojsk raketowych.

Zdecentralizowany sposób kierowania ogniem dywizjonów stosuje się w sytuacjach wymuszonych brakiem łączności w kanałach dowodzenia lub brakiem możliwości terminowego wskazywania celów dywizjom raketowym. Polega na tym, że dowódcy dywizjonów raketowych, kierując się decyzją dowódcy oddziału (ZT) wojsk raketowych odnośnie organizacji i prowadzenia działań przedstawioną w rozkazie i planie działań lub uprzednio postawionym zadaniem, samodzielnie podejmują decyzję dotyczącą zniszczenia celów.

Mieszany sposób kierowania ogniem stosuje się w sytuacjach taktycznych nie pozwalających w pełni wykorzystać scentralizowanego sposobu kierowania jak: utrata łączności w kanale dowodzenia z niektórymi dywizjonami, duża gęstość nalotu przeciwnika, silne zakłócenia radioelektroniczne lub niedostateczna głębokość informacji radiolokacyjnej wojsk radiotechnicznych nie pozwalająca na terminowe postawienie zadań ogniowych dywizjom. Polega na tym, że dowódcy niektórych dywizjonów ze składu oddziału (ZT) wojsk raketowych w swoich sektorach bojowych lub w strefie ognia oddziału (ZT) wojsk raketowych (do określonych rubieży kierowania ogniem) podejmują decyzję dotyczącą zniszczenia celów samodzielnie a dowódcy dywizjonów oddziału (ZT) wojsk raketowych, znajdujących się w innych sytuacjach taktycznych, otrzymują wskazania i zadania zniszczenia celów ze stanowiska dowodzenia oddziału (ZT) wojsk raketowych.

Do obrony obiektów, rejonów i kierunków operacyjno - powietrznych wojska raketowe zajmują określone ugrupowanie bojowe.

Ugrupowanie bojowe jest to celowe rozmieszczenie sił i środków wojsk raketowych w terenie dla zapewnienia skutecznego prowadzenia walki. W zależności od wykonywanego zadania, ugrupowanie bojowe wojsk raketowych tworzy system obrony raketowej danego obiektu, kierunku lub rejonu.

Ugrupowanie bojowe wojsk raketowych składa się z ugrupowań bojowych oddziałów (ZT) wojsk raketowych i może mieć charakter obiektowy, strefowy lub obiektowo-strefowy; może być jednorodne lub mieszane.

Ugrupowanie obiektowe wojsk raketowych tworzy się do bezpośredniej obrony oddzielnych obiektów lub grupy obiektów z uwzględnieniem wszystkich możliwych kierunków działań przeciwnika powietrznego. Składa się z ugrupowań bojowych oddziałów (ZT) wojsk raketowych wyposażonych w jednolite lub różne typy zestawów raketowych.

Ugrupowanie strefowe wojsk raketowych tworzy się do obrony ważnych rejonów przemysłowych i kierunków operacyjno-powietrznych, zapewniających zwalczanie przeciwnika powietrznego na prawdopodobnych kierunkach jego nalotu na różnych odległościach od bronionych obiektów. Ugrupowanie strefowe składa się z ugrupowań oddziałów (ZT) wojsk raketowych wchodzących w skład jednego lub kilku związków operacyjno-taktycznych.

Ugrupowanie strefowo-obiektowe wojsk raketowych jest połączeniem ugrupowania strefowego z ugrupowaniem obiektowym.

Ugrupowanie jednorodne wojsk raketowych stanowią oddziały (ZT) wojsk raketowych wyposażone w jeden typ zestawów raketowych, natomiast mieszane - wyposażone w zestawy różnych typów.

Ugrupowanie bojowe oddziału (ZT) wojsk raketowych składa się z zasadniczego i zapasowych stanowisk dowodzenia, zasadniczych i zapasowych stanowisk dywizjonów raketowych i technicznych, pozornych stanowisk dywizjonów raketowych oraz rejonu rozmieszczenia logistyki.

DZIAŁANIA TAKTYCZNE WOJSK RADIOTECHNICZNYCH

Wojska Radiotechniczne (WRt) SP przeznaczone są do wykrywania i śledzenia obiektów powietrznych na podejściach do granic i w przestrzeni powietrznej RP oraz określania charakterystyk aparatów latających (składu, przynależności państwowej i bieżących współrzędnych) jak również ujawnienia zamiaru przeciwnika powietrznego. W tym celu rozwijają system rozpoznania radiolokacyjnego. Prowadzą nieprzerwanie całodobową obserwację przestrzeni powietrznej i nawodnej metodą radiolokacyjną i wzrokową. Zbierają i przetwarzają dane o sytuacji powietrznej, uzupełnione rezultatami z rozpoznania radiolokacyjnego, wzrokowego i lotniczego innych rodzajów wojsk i sił zbrojnych. Zobrazowują i udostępniają informację o sytuacji powietrznej, niezbędną do podejmowania decyzji oraz dowodzenia wojskami.

Zadania realizowane przez WRt SP w stałej gotowości bojowej to: rozpoznanie radiolokacyjne; radiolokacyjna kontrola lotów i przelotów statków powietrznych; zabezpieczenie radiolokacyjne szkolenia lotniczego; zabezpieczenie radiolokacyjne działań dyżurnych sił i środków systemu OP.

W WSGB WRt oprócz zadań ze stałej gotowości bojowej realizują: zabezpieczenie radiolokacyjne dowodzenia wojskami; zabezpieczenie radiolokacyjne działań związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów wojsk raketowych, wszystkich rodzajów lotnictwa i walki radioelektronicznej; powiadamianie wszystkich rodzajów sił zbrojnych RP o przeciwniku powietrznym; ostrzeganie o zagrożeniu z powietrza organów administracji państwowej i obiektów; wykrywanie wybuchów jądrowych oraz śledzenie przemieszczania się obłoków promieniotwórczych.

Rozpoznanie radiolokacyjne stanowi jedno z podstawowych zadań wojsk radiotechnicznych polegające na: prowadzeniu ciągłej obserwacji przestrzeni powietrznej za pomocą stacji radiolokacyjnych; terminowym wykrywaniu, nieprzerwanym śledzeniu i określaniu charakterystyk obiektów powietrznych (położenia przestrzennego, składu i przynależności państwowej); zbieraniu, uogólnianiu, analizowaniu oraz zobrazowywaniu na ekranach wskaźników, planszetach i aparaturze zautomatyzowanych systemów dowodzenia napływającej informacji radiolokacyjnej; prowadzeniu identyfikacji wykrywanych obiektów powietrznych, klasyfikowaniu ich na obiekty własne i cele; terminowym ujawnianiu zamiaru działania ŚNP i

charakteru stosowanych zakłóceń radioelektronicznych; określaniu miejsca, czasu i rodzaju wybuchów jądrowych oraz kierunku i prędkości przemieszczania się obłoków radioaktywnych.

W celu zapewnienia ciągłej obserwacji przestrzeni powietrznej oraz terminowego wykrywania obiektów powietrznych na podejściach do granic państwa i nad jego obszarem wydzielone siły i środki wojsk radiotechnicznych pełnią nieprzerwanie dyżury bojowe.

Pełnienie dyżurów bojowych przez dyżurne zmiany bojowe (zmiany dyżurne) SD wojsk radiotechnicznych, środków radiolokacyjnych, aparatury zautomatyzowanych systemów dowodzenia, środków łączności jest wykonywaniem zadania bojowego.

Dyżury bojowe sił i środków wojsk radiotechnicznych w systemie obrony powietrznej zapewniają: prowadzenie ciągłej obserwacji przestrzeni powietrznej; szybkie doprowadzanie całości sił i środków obrony powietrznej do wyższych stanów gotowości bojowej; ciągłe dowodzenie na wszystkich szczeblach dowodzenia; zabezpieczenie radiolokacyjne działań dyżurnych sił i środków wojsk raketowych i lotnictwa; ciągłość zabezpieczenia i kontroli lotów oraz przelotów samolotów własnych, a także samolotów innych państw, którym pozwolono na przelot nad terytorium RP.

Zabezpieczenie radiolokacyjne dowodzenia realizowane jest w okresie pokoju i działań bojowych ; polega na dostarczaniu stanowiskom dowodzenia informacji o sytuacji powietrznej.

Zbieranie, przetwarzanie, analizowanie i zobrazowanie informacji radiolokacyjnej organizuje się w taki sposób, aby treść, wiarygodność i dokładność udostępnianych danych odpowiadały charakterowi zadań wykonywanych przez stanowiska dowodzenia. Dla potrzeb dowodzenia dane te zawierają zazwyczaj ogólną informację o sytuacji powietrznej.

Zabezpieczenie radiolokacyjne działań wojsk raketowych SP zależy od ich składu, ugrupowania i zamiaru wykorzystania bojowego. Polega ono na: informowaniu SD WR o ŚNP przeciwnika na podejściach; ciągłym przekazywaniu do SD WR różnych szczebli informacji radiolokacyjnej o miejscu położenia, charakterystyce i działaniach ŚNP przeciwnika; włączeniu do pracy bojowej stacji radiolokacyjnych (RLS), krt oraz RLS sprzężonych ze zautomatyzowanymi systemami dowodzenia (ZtSD) WR.

Przekazywane informacje są wykorzystane do oceny sytuacji powietrznej, stawiania ZT (pododdziałów) WR w wyższe stany (stopnie) gotowości bojowej oraz do wskazywania i podziału celów dla dywizjonu raketowego (dr).

Zabezpieczenie radiolokacyjne WR powinno być terminowe i ciągle.

Terminowość polega na przekazywaniu informacji radiolokacyjnej do odpowiednich SD WR z minimalnym czasem opóźnienia, zapewniającym wykonanie postawionych zadań. Uzyskuje się ją przez łączenie SD WRt z SD WR, wspólne wykorzystanie środków rozpoznania, automatyzację procesów dowodzenia, instalowanie na SD WR (PłSD) wynośnych urządzeń wskaźnikowych RLS albo przez przekazywanie do SD WR informacji radiolokacyjnej z RLS za pomocą łączności przewodowej, wykorzystanie sieci powiadamiania i kierunków meldowania.

Ciągłość zabezpieczenia radiolokacyjnego działań WR osiąga się przez nieprzerwane przekazywanie informacji radiolokacyjnej do SD WR różnych szczebli.

Zabezpieczenie radiolokacyjne działań wojsk lotniczych zależy od jego składu, ugrupowania i wykorzystania bojowego. Polega ono na: informowaniu SD (PN) lotnictwa o ŚNP przeciwnika; ciągłym przekazywaniu do SD (PN) lotnictwa informacji radiolokacyjnej o ŚNP przeciwnika i własnym lotnictwie myśliwskim realizującym przechwytywanie celów powietrznych (patrowanie w strefach); zabezpieczeniu radiolokacyjnym lotów i przelotów lotnictwa wykonywanych nad obszarem RP według programu szkolenia bojowego; przekazywaniu informacji radiolokacyjnej do SD (PN) lotnictwa o samolotach, których załogi utraciły orientację i wzywają pomocy, w celu wznowienia przez nie orientacji geograficznej i prowadzenia ich na lotnisko.

Zabezpieczenie w informację radiolokacyjną do naprowadzania lotnictwa realizuje się przez: ciągły napływ do SD (PN) informacji o sytuacji powietrznej z wymaganymi parametrami jakościowymi i ilościowymi umożliwiającymi wykonanie obliczeń nawigatorskich i naprowadzanie samolotów lotnictwa na cele powietrzne; umieszczenie na SD (PN) lotnictwa wynośnej aparatury wskaźnikowej RLS zapewniającej naprowadzanie sposobem niezautomatyzowanym; wykorzystanie ZtSD do przekazywania informacji radiolokacyjnej zapewniającej przyrządowe naprowadzanie; wykorzystanie przez nawigatorów wskaźników bezpośrednio na RLS przy których umieszcza się również niezbędne środki łączności do dowodzenia samolotami w powietrzu; przekazywaniu do stanowisk dowodzenia ZO-T, ZT i oddziałów LMB informacji radiolokacyjnej o własnym LMB.

Zabezpieczenie radiolokacyjne działań taktycznych pododdziałów WRE polega na: powiadamianiu SD WRE o sytuacji powietrznej w radiowych sieciach powiadamiania operacyjno - taktycznego lub kierunkach meldowania brt; bezpośrednim przekazywaniu informacji o sytuacji powietrznej w systemie zautomatyzowanym z brt do podsystemów kierowania WRE oraz wykorzystaniu danych odzwierciedlonych na elementach zobrazowania SD brt - przy działaniach na PłSD; przekazywaniu informacji radiolokacyjnej bezpośrednio do SD pododdziałów WRE z podsystemów radiolokacyjnych.

Powiadamianie wojsk o sytuacji powietrznej polega na przekazaniu do SD informacji uprzedzającej o celach powietrznych przeciwnika na podejściach do granic państwa i nad obszarem kraju.

Ze względu na położenie rubieży powiadamiania i objętość przekazywanej informacji powiadamianie dzieli się na: operacyjne z Centrum Informacji Radiolokacyjnej (CIR) CSD dowódcy SP; operacyjno-taktyczne z SD korpusu OP; taktyczne z SD brt.

Odbiorcami informacji powiadamiania operacyjnego są: SD Naczelnego Wodza SZ RP; SD ZO (ZO-T); centralne organa administracji państwowej.

Odbiorcami informacji przekazywanej w sieci powiadamiania operacyjno-taktycznego korpusu OP są: SD Wojsk Lądowych, MW, SP które są dyslokowane w rejonie obrony korpusu; SD BOT i wojewódzkie organa administracji państwowej.

Odbiorcami informacji powiadamiania taktycznego są wojska dyslokowane w strefie odpowiedzialności PłSD, które wykorzystują informację o celach powietrznych przekazywaną z SD brt w radiowym kierunku meldowania.

Ugrupowanie bojowe Wrt powinno zapewnić: ciągłe pole radiolokacyjne o wymaganych parametrach nad obszarem kraju oraz na podejściach do granic państwowych; zabezpieczenie radiolokacyjne działań SP na wszystkich szczeblach dowodzenia; efektywne wykorzystanie możliwości związków taktycznych i pododdziałów radiotechnicznych; dużą żywotność sił i środków WRT oraz wysoką odporność pola radiolokacyjnego na zakłócenia.

Wojska radiotechniczne rozwijają: brt - w wyznaczonych strefach; krt - na pozycjach bojowych.

Strefą ugrupowania bojowego brt nazywamy wyznaczoną część rejonu ugrupowania bojowego, w którego granicach brt rozwija swoje elementy.

Pozycją bojową krt nazywamy wyznaczony obszar terenu w strefie ugrupowania brt, na którym krt rozwija swoje elementy. Poza zasadniczą pozycją bojową krt, wyznacza się dwie pozycje zapasowe oraz pozycję pozorną.

Odwód wojsk radiotechnicznych to wydzielone siły i środki utrzymywane w sprawności technicznej, będące w gotowości do ich wykorzystania. Rozmieszczony jest w określonych miejscach (na pozycjach), w zależności od sytuacji bojowej może być wykorzystany do: wzmocnienia ugrupowania bojowego oraz poprawy parametrów pola radiolokacyjnego w wyznaczonych rejonach; szybkiego odtworzenia naruszonego ugrupowania bojowego; zabezpieczenia radiolokacyjnego działań wojsk raketowych oraz wojsk lotniczych SP, po wykonaniu manewru.

Odwód, w zależności od szczebla podporządkowania, dzieli się na: operacyjny, operacyjno-taktyczny, a ze względu na charakter jego wykorzystania - na stacjonarny i ruchomy.

DZIAŁANIA TAKTYCZNE SIŁ ROZPOZNANIA I WALKI RADIOELEKTRONICZNEJ

Celem prowadzenia WRE w działalności Sił Powietrznych jest rozpoznanie pracujących systemów i środków radioelektronicznych lotnictwa uderzeniowego, obrony powietrznej i obrony przeciwlotniczej (OPL) wojsk przeciwnika, ich obezwładnienie radioelektroniczne, które powinno spowodować obniżenie jego sprawności działania, stwarzając tym dogodne warunki dla ognia i manewru własnego lotnictwa i systemu OP oraz zabezpieczenie niezakłóconej pracy własnym systemom radioelektronicznym.

Zadania WRE to: rozpoznanie radioelektroniczne pozwalające na uzyskiwanie niezbędnych informacji o pracujących środkach radioelektronicznych przeciwnika (w tym wykorzystywanych częstotliwości, ich rodzajów, położenia itp.); obezwładnianie zakłóceniami systemów i środków radioelektronicznych lotnictwa uderzeniowego oraz obrony przeciwlotniczej w ścisłym współdziałaniu z ich niszczeniem środkami ogniowymi; prowadzenie dywersji radiowej i mylenie radioelektroniczne systemów rozpoznania radiolokacyjnego, radionawigacji i sterowania środkami ogniowymi; oraz zrealizowanie przedsięwzięć obrony radioelektronicznej pozwalających na zabezpieczenie własnych środków radioelektronicznych wykorzystywanych

przez siły powietrzne przed rozpoznaniem radioelektronicznym, zakłóceniami radioelektronicznymi, dywersją radiową, myleniem radioelektronicznym oraz środkami ogniowymi samonaprowadzającymi się na źródło promieniowania elektromagnetycznego.

Rozpoznanie radioelektroniczne dla potrzeb sił powietrznych prowadzi się z ziemi i z powietrza. Ma ono dostarczyć dane o: systemie radiolokacyjnym OP i lotnictwa przeciwnika, w tym częstotliwościach na których pracują radiolokatory, strukturze ich sygnałów, przeznaczeniu, położeniu, wielkości i charakterystyce pola radiolokacyjnego; systemach łączności radiowej wykorzystywanych w systemach dowodzenia i powiadamiania, w tym częstotliwościach pracy, przeznaczeniu, rodzaju i treści przekazywanych informacji, dyslokacji w terenie lub stref dyżurowania w powietrzu, sposobu utajniania itp.; systemach radionawigacyjnych i telesterowania, a w tym położenie posterunków radionamierzenia, rodzaj systemu, ilość i położenie samolotów korzystających z systemu, sposób pracy, częstotliwości i struktura sygnału; systemach radioelektronicznych samolotów specjalnych i bojowych, a w tym rodzaju wykorzystywanych środków, sposobie wykorzystania poszczególnych środków radioelektronicznych, częstotliwościach na których pracują, strukturze sygnału, przekazywanych treściach, położeniu samolotu, stosowanych środkach zakłócających itp.

Rozpoznanie radioelektroniczne prowadzą specjalne pododdziały rozpoznania radioelektronicznego oraz załogi samolotów wyposażonych w specjalistyczną aparaturę.

Czas zebrania tych informacji powinien pozwolić na zastosowanie skutecznych środków zakłócających, mylących i ogniowych oraz po opracowaniu powinien pozwolić na zorientowanie się w ogólnej strukturze systemu OP oraz zamiarze wykorzystania przez przeciwnika jego sił powietrznych.

Dane o środkach przeciwnika promieniujących energię elektromagnetyczną uzyskuje się przez poszukiwanie, śledzenie, przechwytywanie, namierzanie i analizę pracy nadajników tej energii.

Poszukiwanie - to zespół czynności zmierzających do wykrycia źródeł promieniowania za pomocą urządzeń radioelektronicznych. Jego zadaniem, oprócz wykrycia środków radioelektronicznych pracujących w paśmie rozpoznania jest określenie wstępnych parametrów techniczno-operacyjnych. Poszukiwanie jest procesem złożonym ze względu na charakter pracy środków radioelektronicznych przeciwnika. Pomyślne wykrycie tych środków wymaga znajomości cech rozpoznawczych źródeł i obiektów rozpoznania.

Śledzenie - to okresowe prowadzenie pracy rozpoznanych źródeł wykrytych w wyniku poszukiwania. Polega ono na okresowym przestrajaniu urządzenia rozpoznawczego na ustaloną częstotliwość pracy źródła rozpoznania oraz na krótkotrwałej rejestracji (parametrów technicznych)

Przechwytywanie - to ciągły odbiór nadawań wykrytych źródeł rozpoznania i utrwalanie (rejestracja) zawartych w nich informacji. Polega na dostrojeniu urządzenia odbiorczego (rozpoznawczego) do częstotliwości pracy źródła rozpoznania i stałej rejestracji jego nadawań (parametrów technicznych). Wybór źródeł rozpoznania do przechwytywania zależy od roli i miejsca obsługiwanego przez to źródło obiektu rozpoznania w ugrupowaniu bojowym przeciwnika oraz od wartości informacyjnej źródła rozpoznania.

Namierzanie - polega na lokalizacji źródeł rozpoznania. Obejmuje ono przekazanie zadań dla stanowisk namierzania, określenie kierunków na pracujące źródło rozpoznania, przekazanie wyników do stanowiska kierowania namierzaniem i ustalenie na podstawie tych wyników miejsca rozmieszczenia namierzanego źródła rozpoznania.

Kierunek na pracujące źródło określa się za pomocą namierników, stacji rozpoznania systemów radiolokacyjnych i innych urządzeń, które mają anteny kierunkowe i pozwalają na odczytanie namiaru.

Namierzanie prowadzi się trzema sposobami: automatycznie (synchronicznie), na komendę i według zadań stałych.

Analiza techniczno-operacyjna - określa cechy techniczno-operacyjne źródeł promieniowania, cechy techniczne nowych rodzajów emisji radiowych (sygnałów radiolokacyjnych), wykrywa zmiany i ulepszenia techniczne w systemach radioelektronicznych przeciwnika, daje wskazówki dotyczące przechwyty i rejestracji nowych emisji radiowych (sygnałów radiolokacyjnych).

Ugrupowanie sił i środków oddziału (pododdziału) rozpoznania radioelektronicznego jest jednym z zasadniczych czynników decydujących o wykonaniu stojącego przed nim zadania.

Powinno zabezpieczać: możliwość rozpoznania przeciwnika na nakazaną głębokość; optymalne warunki rozpoznania na danym kierunku; ciągłość procesu rozpoznawczego pod-

czas zmiany położenia elementów rozpoznawczych; skrytość rozmieszczenia, rozwijania i pracy elementów rozpoznawczych przed obserwacją przeciwnika; sprawny obieg informacji.

Z uwagi na różnorodność typów urządzeń rozpoznawczych, właściwości propagacji fal elektromagnetycznych, zapewnienie wymaganej głębokości rozpoznania, zwiększenie żywotności elementów rozpoznania radioelektronicznego oraz sposób działania pododdziały rozpoznania radioelektronicznego SP rozwijają swoje elementy na terenie całego kraju.

Ugrupowanie sił i środków oddziału (pododdziały) rozpoznania radioelektronicznego może obejmować: radiowe centrum rozpoznawcze; grupy analizy danych; stanowiska dowodzenia; posterunki rozpoznania i namierzania radiowego oraz systemów radiolokacyjnych; komórki (pododdziały) zabezpieczenia.

Obezwładnianie radioelektroniczne systemów OP i lotnictwa przeciwnika realizuje się poprzez: zakłócanie stacji radiolokacyjnych OP ze specjalnych śmigłowców i samolotów, stacjami zakłócającymi podwieszanymi pod samolotami bojowymi, autonomicznymi stacjami zakłóceń samolotów bojowych oraz nadajnikami zakłócającymi jednorazowego użycia; mylenie stacji radiolokacyjnych OP (odwodzenie stacji kierowania od celu) przy wykorzystaniu urządzeń radioelektronicznych; zakłócanie łączności radiowej systemu OP i lotnictwa stacjami zakłóceń radiowych KF i UKF, radioliniowych naziemnych oraz montowanych na samolotach, śmigłowcach i środkach bezpilotowych; prowadzenie dywersji radiowej w kierunkach i sieciach radiowych systemu OP i lotnictwa, w sieciach współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi oraz w systemach radionawigacji; zakłócanie i mylenie systemów radionawigacyjnych, telesterowania oraz innych wykorzystywanych do kierowania uzbrojeniem; zakłócanie pokładowych stacji radiolokacyjnych, odwodzenie rakiet i bomb, mylenie, detonowanie radiowych zapalników zbliżeniowych przy wykorzystaniu naziemnych stacji zakłócających; zakłócanie stacji radiolokacyjnych OP i lotnictwa, odwodzenie rakiet przy wykorzystaniu środków dipolowych (zakłócenia pasywne) wyrzucanych z samolotów, środków naziemnych oraz przenoszonych w pociskach artyleryjskich.

Realizacja zadań obezwładniania radioelektronicznego powinna poprzedzać uderzenia ogniowe lub je uzupełniać oraz pogłębiać chaos w systemach radioelektronicznych wynikający z uderzeń ogniowych. Mylenie i prowadzenie dywersji radiowej jest realizowane na korzyść manewru siłami i środkami.

Zadania obezwładniania radioelektronicznego realizują specjalne pododdziały zakłóceń radioelektronicznych wyposażone w środki zakłóceń radiolokacyjnych, radiowych i radionawigacyjnych oraz przez załogi samolotów i śmigłowców w ramach indywidualnej i grupowej osłony w czasie lotu bojowego.

Obrona radioelektroniczna realizowana jest przez wszystkie obsługi systemów i środków RE oraz przez załogi śmigłowców i samolotów bojowych. Polega na wykonaniu szeregu przedsięwzięć mających na celu: ograniczenie lub uniemożliwienie rozpoznawania pracy środków radioelektronicznych własnych wojsk przez przeciwnika; zmniejszenie skutków stosowania celowych zakłóceń radioelektronicznych przez przeciwnika; przeciwdziałanie zjawisku wzajemnych zakłóceń radioelektronicznych; obronę własnych środków radioelektronicznych przed środkami rażenia samonaprowadzającymi się na źródło energii elektromagnetycznej; terminowe wykrycie i likwidację nadajników jednorazowego użytku; współdziałanie w zakresie likwidacji źródeł zakłóceń.

Działania pododdziałów zakłóceń radioelektronicznych w ramach systemu obrony powietrznej stanowią wzmocnienie obrony raketowej na prawdopodobnych kierunkach głównego nalotu lotnictwa przeciwnika. Użycie i sposób wykorzystania pododdziałów zakłóceń radioelektronicznych są uzależnione od przewidywanej taktyki działań ŚNP przeciwnika, wykorzystywania przez niego pokładowych urządzeń radioelektronicznych i możliwości własnych środków WRE, a także od charakteru obiektów wyznaczonych (rejonów) do osłony RE. Pododdziały mogą być użyte samodzielnie lub wraz z aktywnymi środkami walki do osłony: ważnych ośrodków administracyjno-politycznych i gospodarczych; przepraw wodnych i portów; stanowisk dowodzenia i wojsk w rejonach ześrodkowania; desantów wojsk w rejonach załadowania; dróg marszu; węzłów kolejowych lub doraźnie zorganizowanych punktów załadowania i wyładowania wojsk.

W okresie zagrożenia pododdziały zakłóceń wykonują manewr w rejon osłanianych obiektów i osiągają gotowość bojową do obezwładniania środków radioelektronicznych przeciwnika powietrznego (ŚNP) na sygnał z SD SP. Środkami dyżurnymi prowadzą rozpoznanie lotnictwa państw obcych działających w rejonach przygranicznych i nad terytorium RP.

Z chwilą rozpoczęcia przez przeciwnika powietrznego zmasowanego uderzenia pododdziały zakłóceń radioelektronicznych prowadzą obezwładnianie systemów i środków pokładowych samolotów i bezzałogowych środków przeciwnika przeznaczonych do łączności, na-

wigacji, rozpoznania celów naziemnych, celnego użycia bomb oraz pocisków powietrze - ziemia.

Podczas odpierania zmasowanego nalotu siły i środki zakłóceń radioelektronicznych ześrodkowuje się w celu obezwładnienia ŚNP przez stosowanie wielu rodzajów zakłóceń wąskopasmowych ciągłych i odzewowych, szerokopasmowych, imitujących itp.

Obezwładnianie zakłóceniami wybranych pokładowych urządzeń radioelektronicznych małych grup samolotów osiąga się przez ześrodkowanie na te urządzenia środków zakłóceń z uwzględnieniem konieczności "przeniesienia" zakłócenia na cele nowo wykryte.

Najważniejsze cele zakłóca się jednocześnie grupami stacji zakłóceń wytwarzających różne rodzaje zakłóceń i z różnych pozycji.

W okresie przygotowania i podczas zakłócania każdego celu trzeba przewidywać i szybko reagować na techniczne i taktyczne przedsięwzięcia stosowane przez przeciwnika zmierzającego do obrony przed zakłóceniami. Osiąga się to przez: umiejętne kierowanie środkami zakłóceń; zmianę rodzajów zakłóceń; wykorzystywanie automatycznie przestrajanych nadajników; wykorzystywanie różnych typów stacji zakłóceń pracujących w różnych zakresach częstotliwości; naprowadzanie wielu różnych środków zakłóceń na najbardziej ważne kierunki.

W warunkach intensywnego zakłócania systemów radioelektronicznych SP przez przeciwnika powietrznego skupia się główny wysiłek pododdziałów zakłóceń radioelektronicznych na rozpoznaniu i zakłócaniu celów, które wykonują lot pod osłoną zakłóceń.

Manewr zakłóceniami (rozdzielenie, skupienie zakłóceń) w czasie odpierania nalotu powinien zmierzać do najbardziej skutecznego obezwładniania najważniejszych celów. Manewr taki można wykonać przez przeniesienie zakłóceń na nowo wykryte lub bardziej ważne cele, przez włączenie dodatkowych stacji zakłóceń dla zwiększenia skuteczności i zasięgu obezwładniania, włączenie stacji zakłóceń obok obiektu dla pozoracji osłony na innych kierunkach oraz przez zmianę rodzajów zakłóceń, a także włączenie stacji z automatycznym przestrajaniem w podzakresie po upewnieniu się, że przeciwnik przestroił się na dany podzakres.

Do zakłócania urządzeń radiolokacyjnych celów wykonujących lot na dużych wysokościach i znajdujących się w bliskiej strefie obiektu realizuje się przez stacje zakłóceń charakteryzujące się małą strefą martwą. Do zakłócania urządzeń radiolokacyjnych celów nisko lecących i nawodnych stacje zakłóceń rozmieszcza się na pozycjach z minimalnymi kątami

zakrycia. Zwiększenie głębokości strefy zakłóceń osiąga się przez ugrupowanie stacji zakłóceń w kilku liniach w głąb osłanianego rejonu.

Cele wykonujące lot na małych wysokościach są obezwładniane zakłóceniami, z zasady, według decyzji dowódcy pododdziału za zgodą przełożonego. Cele wykonujące lot na średnich i dużych wysokościach są obezwładniane zakłóceniami na podstawie zadań postawionych przez przełożonego.

Gdy liczba stacji zakłóceń jest niewystarczająca do obezwładniania zakłóceniami wszystkich celów, główny wysiłek skupia się na obezwładnianiu celów, które wykonują nalot na obiekty ważne z punktu widzenia ich osłony, lub nosicielei rakiet kierowanych "powietrze - ziemia" dalekiego zasięgu.

Zakłócanie pokładowych urządzeń radiolokacyjnych przerywa się po wyjściu celów za rubież wykonania zadań bojowych, a jeśli nie ma innych celów - po wyjściu ze strefy zakłóceń. Zakłócanie może być również przerwane na ustalony sygnał, jeśli mogą one oddziaływać na własne urządzenia RE. Skuteczność oddziaływania zakłóceń może być sprawdzana przez krótkotrwałe ich wyłączenie i kontrolę pracy urządzeń radioelektronicznych przeciwnika.

Zakłócanie sieci i kierunków radiowych dowodzenia lotnictwem przeciwnika w powietrzu powinno być koordynowane z wykonywaniem zadań rozpoznania radiowego. Ograniczenie zakłócania jest wówczas celowe, gdy ważność zdobywanych informacji przez rozpoznanie radiowe o działaniach przeciwnika daje większe korzyści od efektów zakłóceń.

Zakłócanie łączności radiowej KF w sieciach powietrznych dowodzenia lotnictwem stosuje się na głównych kierunkach działań na dalszych podejściach do osłanianych obiektów lub całego obszaru RP. Stosując do tego celu zakłócenia selektywne na fali przestrzennej, uwzględnia się: rozmieszczenie radiostacji SD baz lotniczych i powietrznych SD przeciwnika; zasięg łączności w relacji "samolot-baza" i odległość celów powietrznych od stacji zakłóceń; warunki propagacji fal na trasie lotu.

W wypadku jednoczesnego wykrycia pracy w kilku sieciach i kierunkach radiowych przeciwnika powietrznego przewyższającej możliwości zakłócania należy obezwładniać te, które zabezpieczają działania głównych sił przeciwnika i nie są wykorzystywane przez własne rozpoznanie radiowe.

Zakłócanie łączności radiowej UKF w sieciach powietrznych dowodzenia lotnictwem skupia się głównie w okresie dolotu grup samolotów do linii brzegowej oraz do osła-

nianych obiektów. Do obezwładniania zakłóceniami wykorzystuje się stacje automatycznie przeszukujące w całym zakresie częstotliwości pokładowych radiostacji przeciwnika i przestrzegające automatycznie nadajnik na wykrytą częstotliwość pracy.

Stacje zakłóceń systemów bliższej radionawigacji włącza się po wykryciu samolotów (okrętów) przeciwnika w strefie działania stacji, jeżeli wykorzystują one swoje systemy radionawigacyjne do zabezpieczenia działań. W pierwszej kolejności należy zakłócać te grupy urządzeń bliższej radionawigacji, które zabezpieczają działanie głównych sił i ważnych celów oraz na kierunkach osłony najważniejszych obiektów.

Zakłócanie systemów bliższej radionawigacji przerywa się: po wyjściu ŚNP ze strefy zakłóceń lub ze strefy wykrywania systemu radiolokacyjnego; po zaprzestaniu pracy naziemnych stacji systemu radionawigacyjnego.

10. ROZPOZNANIE WOJSKOWE

Rozpoznać /rozpoznawać/ oznacza - patrząc, słuchając itp. wyróżnić spośród innych; badając, obserwując określić, ustalić co, domyslić się czego; przypomnieć sobie kogoś /lub coś/ uprzednio znanego¹⁴².

W znaczeniu wojskowym **rozpoznanie** oznacza - zbieranie wiadomości o przeciwniku i terenie, a termin **rozpoznawczy** - zbierający wiadomości o przeciwniku, prowadzący rozpoznanie.

Rozpoznanie wojskowe dawniej określano jako - **zwiad**. Etymologia tego słowa to - zwiędzieć się, zwiadywać się, dowiedzieć się¹⁴³.

W sensie rzeczowym zwiad oznaczał również siły i środki prowadzące rozpoznanie, a **zwiadowca** - żołnierza wykonującego czynności rozpoznawcze lub żołnierza pododdziałów rozpoznawczych.

Obecnie powszechnie używa się tego terminu dla określenia żołnierzy oddziałów i pododdziałów rozpoznawczych, nazywając ich **zwiadowcami**.

Z punktu widzenia poprawności języka polskiego używanie zamiennie określenia rozpoznanie wojskowe i zwiad, jest poprawne.

Rozpoznanie wojskowe powstało równocześnie z powstaniem walki zbrojnej. W ciągu swego wielowiekowego istnienia zmieniało ono swoją wartość i zakres zainteresowania tak, jak zmieniał się zakres i charakter walki zbrojnej.

Rolę rozpoznania doceniali już w czasach starożytnych władcy egipscy i wodzowie chińscy. Między innymi zdobyte wcześniej informacje o przeciwniku wykorzystał z powodzeniem w bitwie pod Megiddo faraon Tutmosis III w 1503 roku p.n.e.

Wodzowie chińscy z VI i V wieku p.n.e Sun Tsy i U Tsy sformułowali zagadnienia które należy przeanalizować, aby poznać przeciwnika i go zwyciężyć. U Tsy twierdził, że poza poznaniem siły przeciwnika, należy poznać zdolności i psychikę dowódcy oraz ocenić nastroje ludności. Zaś zdaniem Sun Tsy, aby zwyciężyć na polu walki, należy poddać analizie i ocenie: w której ze stron panuje większa harmonia między narodem a przywódcą; który z dwóch dowódców przeciwnych stron jest bardziej uzdolniony; po czyjej stronie działają korzyści wpływające z warunków pory dnia i roku, stanu pogody i terenu, to jest z rzeczywistości geo-

¹⁴² „Mały słownik języka polskiego” - PWN, Warszawa 1968.

¹⁴³ Tamże.

graficznej, którą armia powinna uwzględniać; w której ze stron panuje większa dyscyplina; która armia jest silniejsza tak moralnie jak i fizycznie; która armia posiada lepiej wyszkolonych oficerów i żołnierzy; w której armii panuje lepsza praktyka dyscyplinarna?.

W początkach ery nowożytnej potrzebę rozpoznania doceniali również wodzowie tatarscy i mongolscy. Na potrzeby prowadzenia przyszłych wojen studiowali oni Teatry Działań Wojennych oraz prowadzili rozpoznanie strategiczne i polityczne. Na czołowym miejscu stawiano zdobycie informacji o obszarach obfitujących w trawę /jako paszę dla koni/. Nieocenione usługi w rozpoznaniu strategicznym oddawali im kupcy mongolscy, którzy dzięki licznym kontaktom handlowym w Europie i Azji mogli uzyskać wiele cennych informacji o państwach i obszarach przyszłego podboju.

W średniowieczu interesujące poglądy na temat rozpoznania prezentował włoski pisarz - batalista Nicolo Machiavelii. Pisał on o potrzebie posiadania w orszaku wodza naczelnego, ludzi biegłych w rzemiośle wojennym, którzy mogliby dopomóc w ocenie przeciwnika, terenu i powzięciu decyzji. Uważał, że warunkiem koniecznym do osiągnięcia zwycięstwa jest wszechstronna ocena położenia przeciwnika, wojsk własnych i terenu. Duże znaczenie przywiązywał do studiowania terenu i TDW oraz umiejętności wyboru terenu przyszłej bitwy. Twierdził, że każde starcie z przeciwnikiem musi być poprzedzone jego obserwacją, czujnością, rozpoznaniem terenu oraz konfrontacją jego z mapą i sprawnym działaniem saperów.

Wiekі następne przynoszą zmiany jakościowe w praktyce rozpoznania. Coraz większy zakres zadań rozpoznawczych powoduje, że koniecznym staje się utworzenie sztabów zwiadowczych przy dowództwach, i oddzielenie spraw rozpoznawczych od operacyjnych. Pierwszym który to uczynił był Juliusz CEZAR. Dopiero jednak działania króla szwedzkiego Karola Gustawa, który oddzielił sprawy rozpoznania od operacyjnych i utworzył stanowisko szefa wydziału rozpoznawczego i Napoleona Bonaparte, który w swoim sztabie stworzył oddział III wywiadu, przyczyniły się istotnie do dzisiejszego kształtu dowództw i ich organów rozpoznawczych.

W polskiej sztuce wojennej zwracano również znaczną uwagę na rozpoznanie. Doskonały wywiad strategiczny penetrujący obszar Niemiec posiadał już król Bolesław Chrobry. Wywiadowcy rekrutowali się spośród sprzymierzeńców wroga, ludzi przekupionych przez króla, wysłanników oficjalnych i nieoficjalnych oraz ludów podbitych przez Niemców.

Podobnie organizował wywiad król Władysław Jagiełło. Wykorzystywał on do zadań wywiadowczych również osoby duchowne. Już wówczas znane było tworzenie „maski” i

„legendy”. Do rozpoznania na rzecz wojsk wykorzystywał przede wszystkim lekką jazdę litewsko - tatarską.

Teoretyczne kanony rozpoznania wypracował Stefan Tarnowski, które przedstawił w traktacie „*Rada Sprawy Wojennej*”, opublikowanym w 1558 roku. Mówią one o potrzebie rozpoznania przeciwnika i pieczy nad tym rozpoznaniem samego hetmana. Np.:

„Ma się też pilnie wywiadywać sprawy nieprzyjacielskiej: jest li w jego wojsce więcej pieszych czy jezdnych, z jaką bronią są, którym obyczajem hufy swe szykują; jeśli działa mają, albo jak wiele je ku bitwie stawiają; którym obyczajem zwykli ciągnąć, jakim ordunkiem; w jakiej sprawie leżą; jeśli na swym leżeniu się okopują albo nie; jeśli są ostrożni, straż albo podłuchy nocne od swego wojska jak daleko dierzą. Hetman ma też o tym wielką mieć pieczę, aby zawsze o nieprzyjacielu wiedzieć mógł, gdzie jest albo jak daleko”.

Wypada tu wspomnieć o wywiadzie króla Jana III Sobieskiego, który przez swych agentów śledził zbrojenia tureckie, a przez należycie zorganizowany aparat kontrwywiadowczy skutecznie przeciwstawiał się knowaniom niektórych polskich magnatów oraz ambasadora Francji w Warszawie i dworu Ludwika XIV, którego to knowania miały doprowadzić do de-tronizacji króla polskiego i osadzenia na tronie wojewody ruskiego Jabłonowskiego.

W drugiej połowie XIX i na początku XX wieku, gdzie prowadzenie walki zbrojnej wyraźnie się skomplikowało (wskutek gwałtownego rozwoju sił wytwórczych) i gdy w sztuce wojennej pojawiło się pojęcie operacji, do wykonania której angażowano dużą liczbę różnych rodzajów wojsk, powstał nowy rodzaj rozpoznania, tj. rozpoznanie operacyjne, mające złożoną strukturę organizacyjną. Natomiast ze względu na rozwój rodzajów wojsk, powstała konieczność prowadzenia rozpoznania oddzielnie na rzecz ich działań. W teorii rozpoznania pojawia się więc rozpoznanie rodzajów wojsk. Ukształtowały się też ich specjalistyczne komórki zwiadowcze.

Kolejne zmiany jakościowe w teorii i praktyce rozpoznania nastąpiły na skutek rozwoju techniki. Wraz z wynalezieniem balonu a następnie samolotu, powstało rozpoznanie powietrzne (obecnie również kosmiczne). Wykrycie natomiast zjawiska fal elektromagnetycznych i szerokie zastosowanie dla potrzeb wojska urządzeń radioelektronicznych, dało początek nowemu rodzajowi rozpoznania, jakim jest rozpoznanie radioelektroniczne.

Wystąpiła także potrzeba uściślenia pojęć i terminów z obszaru wiedzy rozpoznawczej.

Współcześnie rozpoznanie wojskowe należy traktować dwojako: w aspekcie czynnościowym i rzeczowym.

„Rozpoznanie wojskowe (zwiad) w sensie czynnościowym, jest zespołem przedsięwzięć organizacyjno - technicznych mających na celu zdobywanie, opracowywanie, przechowywanie i rozprowadzanie informacji o przeciwniku, niezbędnych dowództwom do przygotowania i prowadzenia wszelkich działań przez podległe wojska”.

Oznacza to, że informacje zdobywane przez rozpoznanie służą nie tylko przygotowaniu i prowadzeniu działań bojowych, lecz są również wykorzystywane w czasie pokoju do planowania struktur organizacyjnych, szkolenia i wyposażenia wojsk.

„Rozpoznanie wojskowe (zwiad) w sensie rzeczowym”, to etatowy potencjał rozpoznawczy (oddziały, pododdziały i inne komórki organizacyjne) wydzielony według kryterium polegającego na specyfice jego podstawowego uzbrojenia i wyposażenia technicznego, systemu organizacyjnego, szkolenia i zasad działania na polu walki.

Obszarem zainteresowania rozpoznania, jest rzeczywisty lub potencjalny przeciwnik, jego siły zbrojne, ekonomika, sytuacja polityczna i infrastruktura oraz teren w powiązaniu z warunkami hydrometeorologicznymi.

Celem rozpoznania jest zdobycie informacji niezbędnych do przygotowania i prowadzenia walki (operacji), kierowania ruchem wojsk oraz sterowania środkami rażenia.

Rozpoznaniu wojskowemu stawia się określone wymagania i kryteria, którym winno ono odpowiadać¹⁴⁴. Należy je traktować jako zasady rozpoznania. Do nich należą: wysoki stopień gotowości bojowej, celowość, ciągłość, aktywność, terminowość, wiarygodność, dokładność, skrytość, elastyczność, integralność i zdolność przewidywania.

Wysoki stopień gotowości bojowej rozpoznania to zasadniczy warunek skutecznej realizacji wszystkich zadań rozpoznawczych zarówno w okresie pokoju, jak i w czasie działań wojennych. Do czynników decydujących o wysokiej gotowości bojowej wojsk rozpoznawczych zalicza się: odpowiednie struktury organizacyjne oddziałów i pododdziałów rozpoznawczych, zapewniające przejście ze stanu pokojowego do stanu wojennego i umożliwiające realizację stojących przed nimi zadań oraz ich wyposażenie w nowoczesne techniczne i radioelektroniczne środki rozpoznania; mistrzowski poziom wyszkolenia rozpoznawczego; doskonała znajomość przeciwnika, jego organizacji, wyposażenia i zasad działania; odpowiednie zabezpieczenie materiałowo - techniczne.

¹⁴⁴ W państwach NATO określa się je jako „żądania” stawiane rozpoznaniu.

Stopień gotowości bojowej oddziałów i pododdziałów rozpoznawczych powinien być wyższy od stopnia gotowości oddziałów innych rodzajów wojsk. Muszą one bowiem wyprzedzać w czasie i przestrzeni działania bojowe.

Celowość rozpoznania polega na ścisłym podporządkowaniu działalności rozpoznawczej ogólnej koncepcji prowadzenia walki, bitwy i operacji, efektywnemu skupianiu wysiłku rozpoznawczego w odpowiednim miejscu i czasie na zasadniczych działaniach i obiektach przeciwnika, dostarczaniu wymaganych informacji niezbędnych w procesie decyzyjnym.

Ciągłość rozpoznania - polega na tym, że jest ono prowadzone nieprzerwanie w okresie pokoju, wojny i we wszystkich rodzajach działań bojowych, niezależnie od pory roku i doby oraz warunków terenowych i atmosferycznych.

Aktywność rozpoznania - to uporczywe dążenie do zdobywania wszystkimi możliwymi środkami i sposobami niezbędnych informacji o przeciwniku.

Terminowość rozpoznania - polega na zdobywaniu, opracowywaniu i dostarczaniu informacji rozpoznawczych do dowództw i wojsk, w ustalonych terminach i w odpowiednim czasie.

Dokładność rozpoznania - to jeden z podstawowych warunków skutecznej walki z przeciwnikiem, zwłaszcza dokładnego rażenia wojsk i obiektów przeciwnika. Wszelkie błędy w określaniu położenia obiektów przeciwnika podlegających rażeniu, prowadzą do niewykonania zadania i zwiększenia ilości zużytej amunicji.

Skrytość rozpoznania - polega na utrzymaniu w ścisłej tajemnicy wszystkich przedsięwzięć rozpoznawczych, co wiąże się z koniecznością zapewnienia im bezpieczeństwa, a także z zachowaniem w tajemnicy zamiaru własnych działań bojowych.

Elastyczność rozpoznania - to przejawianie samodzielności w kierowaniu siłami i środkami rozpoznania i ich umiejętnym wykorzystaniu odpowiednio do zaistniałej sytuacji, jak również skuteczne reagowanie we właściwym czasie i miejscu na szybko zmieniającą się sytuację na polu walki, unikanie szablonowych rozwiązań w sposobach prowadzenia rozpoznania oraz skupianie głównego wysiłku na zadaniach o zasadniczym znaczeniu.

Integralność rozpoznania - polega na ścisłym współdziałaniu w działalności rozpoznawczej wszystkich rodzajów rozpoznania i wojsk, na wszystkich szczeblach dowodzenia oraz na gromadzeniu informacji rozpoznawczych ze wszystkich źródeł w jednym ośrodku analityczno - informacyjnym.

Zdolność przewidywania - to umiejętność dokonywania analitycznej oceny informacji rozpoznawczych, formułowania uogólnionych wniosków i prognozowania na ich pod-

stawie działań przeciwnika. Wywiera ona istotny wpływ na inicjatywę i sposoby działania wojsk, a w końcowym efekcie na osiągnięcie sukcesu w walce, bitwie i operacji.

Rozpoznanie całkowicie podlega dowódcy, a przygotowanie i prowadzenie rozpoznania jest jednym z podstawowych obowiązków dowództw wszystkich szczebli organizacyjnych, niezależnie od posiadanych sił i środków rozpoznania.

DOWÓDCA każdej jednostki wojskowej prowadzącej działania bojowe lub mającej wejść do walki /bitwy, operacji/ zobowiązany jest do ciągłego prowadzenia rozpoznania. Do jego obowiązków należy: dbałość o należyte wyszkolenie, wyposażenie i gotowość bojową podległych organów rozpoznawczych; określenie celu, głównych zadań rozpoznania i terminów ich wykonania; wydanie wytycznych do planowania i prowadzenia rozpoznania; zapoznanie się z planem rozpoznania i zatwierdzenie go; systematyczna kontrola działalności rozpoznawczej; wysłuchiwanie meldunków dotyczących działalności rozpoznawczej; ciągła znajomość sytuacji rozpoznawczej oraz prowadzenie osobistej oceny przeciwnika.

Organizatorem rozpoznania i wykonawcą zadań postawionych przez dowódcę jest szef organu rozpoznawczego /oficer rozpoznania/. Jest on również koordynatorem działań rozpoznawczych jednostek ogólnowojskowych i rodzaju wojsk.

Szef organu rozpoznawczego (oficer rozpoznania) ma obowiązek: planować i koordynować przedsięwzięcia związane z zapewnieniem należytego wyszkolenia, wyposażenia i gotowości bojowej podległych jednostek rozpoznawczych; przedstawiać dowódcy propozycje zadań rozpoznawczych i organizacji systemu rozpoznania; planować i kierować działaniami podległych sił i środków oraz koordynować całokształt działań rozpoznawczych; nadzorować wykonanie zadań oraz udzielać wykonawcom pomocy w przygotowaniu i prowadzeniu rozpoznania; znać na bieżąco sytuację rozpoznawczą; zbierać i oceniać informacje rozpoznawcze i przekazywać je przełożonym, szefom rodzajów wojsk i służb oraz podwładnym; meldować dowódcy wnioski z oceny przeciwnika, w tym przewidywane warianty jego działania; opracowywać meldunki rozpoznawcze do dowództwa wyższego szczebla i komunikaty rozpoznawcze dla podległych jednostek; brać udział w przedsięwzięciach obrony radioelektronicznej oraz w realizacji zadań zakłócania procesów informacyjnych przeciwnika.

Rozpoznanie wojskowe organizuje się i prowadzi w czasie, pokoju, w okresie zagrożenia militarnego i w czasie działań wojennych /w walce, bitwie i operacji/. W czasie pokoju ko-

nieczne jest prowadzenie rozpoznania wyprzedzającego, co wymaga aby część systemu rozpoznania funkcjonowała stale /w sposób ciągły/, a głównie te rodzaje rozpoznania które mogą realizować swoje zadania bez naruszania konwencji międzynarodowych.

Zadania rozpoznawcze w czasie pokoju to: zbieranie i aktualizowanie danych dotyczących składu bojowego, organizacji, wyposażenia i dyslokacji sił zbrojnych potencjalnego przeciwnika¹⁴⁵; śledzenie rozwoju technicznego i modernizacji uzbrojenia jego sił zbrojnych oraz kierunków rozwoju taktyki, sztuki operacyjnej i strategii; śledzenie systemów mobilizacyjnych i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych oraz określenie możliwych sposobów i kierunków ich użycia; śledzenie przebiegu manewrów i ćwiczeń.

Główny wysiłek realizacji zadań rozpoznawczych spoczywa na szczeblu centralnym wraz z wydzielonymi siłami i środkami rozpoznania operacyjnego /głównie elektronicznego/. Nie zwalnia to jednak rozpoznania taktycznego od bieżącego śledzenia tej problematyki, a szczególnie w pasach odpowiedzialności.

Zadania rozpoznania w okresie zagrożenia to śledzenie: uruchamiania systemu mobilizacyjnego potencjalnego przeciwnika, zmian dyslokacji i rozwijania sił zbrojnych; śledzenie stanu gotowości systemów dowodzenia przeciwnika oraz ustalenie stanu ilościowego i ugrupowania wojsk przeciwnika i wykrycie zamiaru przeciwnika do prowadzenia działań zaczepnych.

W okresie zagrożenia winno następować rozwijanie nie wykorzystywanych w czasie pokoju systemów rozpoznawczych szczebla operacyjnego i taktycznego.

Zadania rozpoznania w czasie działań wojennych (w walce, bitwie i operacji obronnej) to ustalenie: położenia głównych zgrupowań uderzeniowych pierwszego rzutu operacyjnego przeciwnika, ich stanów ilościowo - jakościowych, kierunków działania i prawdopodobnych zadań; składu i rejonów rozmieszczenia drugich rzutów i odwodów operacyjnych, ich przegrupowań do obszaru działań bojowych, możliwych kierunków, rubieży i terminów wprowadzenia ich do walki; możliwości i przebiegu formowania nowych związków i stopnia osiągnięcia przez nie gotowości bojowej; silnych i słabych stron przeciwnika oraz obiektów, których porażenie spowoduje utracenie przez niego możliwości działań zaczepnych.

Celem rozpoznania wojskowego w walce, bitwie i operacji obronnej (w obronie) jest odpowiednio wczesne wykrycie przygotowań przeciwnika do rozpoczęcia działań zaczepnych,

¹⁴⁵ Za potencjalnego przeciwnika w okresie pokoju należy rozumieć w praktyce wszystkie państwa sąsiadujące z RP i dysponujące określonym potencjałem zbrojnym.

ustalenie zamiaru jego działania, składu, rozmieszczenia i możliwości wojsk, w powiązaniu z warunkami terenowymi i hydrometeorologicznymi.

Celem rozpoznania w walce, bitwie i operacji zaczepnej /w natarciu/ jest ustalenie składu i ugrupowania przeciwnika oraz jego możliwości obronnych, w powiązaniu z warunkami terenowymi i hydrometeorologicznymi.

Zadania rozpoznania w walce, bitwie i operacji zaczepnej to: ustalenie składu i ugrupowania oraz położenia wojsk przeciwnika (przebiegu rubieży obronnych); wykrycie i śledzenie odwodów ogólnowojskowych i specjalnych przeciwnika oraz ustalenie prawdopodobnego zamiaru ich użycia; ustalenie charakteru terenu, rodzaju umocnień inżynierskich oraz stanu przeszkód; wykrycie obecności w ugrupowaniu przeciwnika broni masowego rażenia i broni precyzyjnej oraz zasadniczych środków ogniowych; rozpoznanie silnych i słabych stron przeciwnika oraz obiektów których obezwładnienie przyczyni się do utraty jego zdolności bojowych; ustalenie wyników ogniowego oddziaływania na przeciwnika przez wojska własne.

Na potrzeby walki, bitwy i operacji organizuje się systemy rozpoznania taktycznego, operacyjnego i strategicznego przeznaczenia.

System rozpoznania wojskowego to rozwinięty w przestrzeni (na lądzie, na morzu, w powietrzu i kosmosie) potencjał rozpoznawczy, wewnątrznie powiązany i skoordynowany jednolitymi więzami organizacyjnymi (hierarchicznymi, funkcjonalnymi, informacyjnymi i technicznymi), działający na rzecz zdobywania, gromadzenia, opracowywania (przetwarzania) i przekazywania informacji o terenie i przeciwniku.

Organizowanie systemu rozpoznania realizuje się z wyprzedzeniem w stosunku do zasadniczych przedsięwzięć przygotowania działań bojowych tak, aby system zdolny był do funkcjonowania w czasie wypracowania decyzji i dostarczał niezbędne informacje rozpoznawcze dowódcy oraz szefom rodzaju wojsk i służb niezbędne do oceny przeciwnika oraz zaplanowania i użycia podległych sił i środków. System ten winien być jednocześnie tak zorganizowany, by w toku działań bojowych /operacji/ skutecznie nadzorował pole walki oraz już mógł zdobywać niezbędne informacje do planowania przyszłych działań.

W systemie rozpoznania wojskowego wyróżnia się różne podsystemy rozpoznania: w podsystemach rozpoznania - elementy ugrupowania rozpoznawczego; w elementach ugrupowania rozpoznawczego - elementy rozpoznawcze; w elementach rozpoznawczych - pojedyncze urządzenia (rozpoznawcze i pomocnicze) oraz osoby funkcyjne.

Podsystem rozpoznania to wyróżniona, ze względu na określone odniesienie (środowisko prowadzenia rozpoznania, rodzaj sił zbrojnych, rodzaj wojsk, szczebel organizacyjny itp.), ściśle określona część systemu rozpoznania wojskowego, która ze względu na to odniesienie powiązana jest i skoordynowana jednolitymi więzami organizacyjnymi (hierarchicznymi, funkcjonalnymi, informacyjnymi i technicznymi) i z tych też względów można ją traktować jako całość organizacyjno - funkcjonalną - na przykład: ze względu na środowisko prowadzenia rozpoznania wyróżnia się podsystemy rozpoznania: lądowego, powietrznego, morskiego i kosmicznego; ze względu na rodzaj sił zbrojnych wyróżnia się podsystemem rozpoznania: Wojsk Lądowych, Sił Powietrznych oraz Marynarki Wojennej; ze względu na rodzaj wojsk wyróżnia się podsystemy rozpoznania wojsk: zmechanizowanych i pancernych, raketowych i artylerii, obrony przeciwlotniczej, inżynieryjnych, obrony przeciwchemicznej itp.; ze względu na szczebel organizacyjny wyróżnia się podsystemy rozpoznania: drużynowe, plutonowe, kompanijne, batalionowe, pułkowe, brygadowe, dywizyjne itp.; ze względu na rodzaj rozpoznania wyróżnia się podsystemy rozpoznania: studyjnego, bezpośredniego /patrolowego, specjalnego, agenturalnego/, elektronicznego /radioelektronicznego, radiolokacyjnego, czujnikowego/, itp.

Jeśli wyróżniona z systemu rozpoznania część sił i środków (zbiór) nie posiada wewnętrznych powiązań organizacyjnych, to w takiej sytuacji nie nazywa się tego zbioru podsystemem, ale rodzajem rozpoznania o nazwie stosownej do przyjętego odniesienia wyróżniającego ten zbiór z systemu rozpoznania wojskowego.

Element ugrupowania rozpoznawczego to etatowo lub czasowo zorganizowane siły i środki do samodzielnego wykonywania określonych zadań rozpoznawczych (w miarę jednorodnych). Element ugrupowania rozpoznawczego funkcjonuje w podsystemie rozpoznania jako odrębna całość organizacyjno - przestrzenna. Dostosowany jest do długotrwałego i samodzielnego działania w oderwaniu od sił głównych, zmieniania swojego położenia i zachowywania przy tym podstawowych warunków samoobrony oraz warunków bytowych dla stanu osobowego i eksploatacyjnych dla wykorzystywanej techniki. W przestrzeni stanowi sobą obiekt powierzchniowy. W zależności od składu przyjmuje określoną nazwę, na przykład: stanowisko dowodzenia jednostki rozpoznawczej, patrol rozpoznawczy, bojowy patrol rozpoznawczy, posterunek namierzania radiowego, radiowe centrum rozpoznawcze, grupa analizy danych, grupa rozpoznawcza, grupa specjalna, itp.

Element rozpoznawczy to pojedynczy środek rozpoznawczy wraz obsługą (w niektórych przypadkach grupa środków z obsługami - np. wóz patrolowy, szperacz na motocyklu,

itp.), który jest częścią elementu rozpoznawczego, a niekiedy również podsystemu rozpoznania - np. posterunek obserwacyjny jest częścią składową podsystemu obserwacji. Element rozpoznawczy jest dostosowany tylko do krótkotrwałego działania w niewielkim oderwaniu od sił głównych i nie ma możliwości zachowywania podstawowych warunków samoobrony, bytowych dla stanu osobowego oraz eksploatacyjnych dla wykorzystywanej techniki. W przestrzeni jest obiektem punktowym. W zależności od przeznaczenia przyjmuje on określoną nazwę, na przykład: wóz patrolowy, posterunek obserwacyjny, samolot (śmigłowiec) rozpoznawczy, namiernik radiowy, aparatownia radioodbiornicza itp.

W zależności od szerebła dowodzenia, zakresu i charakteru wykonywanych zadań, rozpoznanie wojskowe dzieli się na: **strategiczne, operacyjne i taktyczne.**

Rozpoznanie strategiczne organizuje Sztab Generalny przy współudziale rodzajów sił zbrojnych. Jego zasadniczym celem jest zdobywanie informacji dotyczących potencjalnego przeciwnika oraz teatrów działań wojennych, niezbędnych do planowania obrony narodowej w czasie pokoju oraz kierowania działaniami sił zbrojnych w czasie wojny. Prowadzi się je nieprzerwanie zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. Obejmuje całokształt życia politycznego, gospodarczego, naukowo - technicznego, wojskowego i inne ważne dziedziny państwa (grupy państw) znajdującego się w zasięgu zainteresowania organów państwowych i wojskowych.

Rozpoznanie operacyjne organizują i prowadzą dowództwa rodzajów sił zbrojnych oraz związków operacyjnych. Jego głównym celem jest zdobywanie informacji o przeciwniku, niezbędnych do przygotowania i prowadzenia operacji. Prowadzi się je wydzielonymi siłami i środkami w czasie pokoju a w pełnym zakresie w czasie wojny.

Rozpoznanie taktyczne organizują i prowadzą dowództwa związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów oraz dowódcy (szefowie) rodzajów wojsk. Jego celem jest zdobywanie informacji rozpoznawczych i bojowych dotyczących przeciwnika, terenu i warunków hydrometeorologicznych, niezbędnych do przygotowania i prowadzenia walki. W pełnym wymiarze prowadzi się je w okresie zagrożenia wojennego i wojny. Natomiast w okresie pokoju prowadzi się rozpoznanie studyjne.

W zależności od wykorzystywanych sił i środków oraz sposobów prowadzenia rozpoznania wojskowego wyróżnia się: **rozpoznanie studyjne; rozpoznanie elektroniczne; rozpoznanie bezpośrednio.**

Rozpoznanie studyjne to rodzaj rozpoznania wojskowego zapewniany przez zbiór sił i środków przygotowanych fachowo i dostosowanych technicznie do gromadzenia, analizowania i przetwarzania informacji rozpoznawczych (najczęściej fragmentarycznych) i do opracowywania (wytwarzania) informacji nowych o znacznie większej wartości użytecznej. Prowadzi się je głównie w dowództwach i komórkach rozpoznawczych. Ma ono charakter ciągły. Rezultatem studyjnej działalności rozpoznawczej jest ocena przeciwnika (przewidywane warianty działań przeciwnika) przedstawiana dowódcy w procesie wypracowywania decyzji oraz wszelkiego rodzaju opracowania, komunikaty, meldunki, wnioski, zestawienia, wykresy itp., stanowiące określone zbiory odpowiednio opracowanych informacji rozpoznawczych.

Rozpoznanie elektroniczne to rodzaj rozpoznania zapewniany przez zbiór sił i środków przygotowanych fachowo i dostosowany technicznie do zdobywania i przetwarzania tych informacji o przeciwniku, których nośnikami są fale elektromagnetyczne albo inne efekty: akustyczne, sejsmiczne, magnetyczne, promieniotwórcze, chemiczne itp. Rejestracja informacji odbywa się za pomocą odpowiednio skonstruowanych urządzeń elektronicznych. Ten rodzaj rozpoznania prowadzi się we wszystkich warunkach atmosferycznych, czasowych oraz położenia wojsk. Jest to najszybszy, najbardziej manewrowy, skryty i najbezpieczniejszy rodzaj rozpoznania, wrażliwy jednak na zakłócenia i dezinformację.

Rozpoznanie elektroniczne dzieli się na: **rozpoznanie radioelektroniczne, rozpoznanie radiolokacyjne i rozpoznanie czujnikowe.**

Rozpoznanie radioelektroniczne zapewnia zdobywanie i przetwarzanie tych informacji o przeciwniku, których nośnikami są fale elektromagnetyczne wypromieniowane przez radiostacje, stacje radioliniowe, stacje radionawigacyjne i stacje radiolokacyjne przeciwnika. Urządzenia rozpoznania radioelektronicznego zalicza się do pasywnych środków rozpoznawczych, a tym samym zachowujących skrytość działania.

Rozpoznanie radioelektroniczne dzieli się na rozpoznanie: radiowe, radioliniowe, radiosatelitarne, systemów radiolokacyjnych i systemów radionawigacyjnych.

Rozpoznanie radiolokacyjne zapewnia zdobywanie i przetwarzanie tych informacji o przeciwniku, których nośnikami są fale elektromagnetyczne wypromieniowane przez urządzenia rozpoznawcze i odbite od obiektów przeciwnika.

Rozpoznanie czujnikowe zapewnia zdobywanie i przetwarzanie informacji o przeciwniku, których nośnikami są fale elektromagnetyczne innego zakresu promieniowania

niż radiowe oraz wszelkiego rodzaju efekty: akustyczne, termiczne, sejsmiczne, magnetyczne, promieniotwórcze, chemiczne itp.

Rozpoznanie bezpośrednie zapewnia zdobywanie i przetwarzanie tych informacji o przeciwniku, które znajdują się w zasięgu bezpośrednich możliwości recepcyjnych zwiadowcy wspomaganego podręcznymi środkami technicznymi: lornetką, aparatem podsłuchowym, kamerą, aparatem fotograficznym, magnetofonem itp.

Rozpoznanie bezpośrednie dzieli się na rozpoznanie: **agenturalne, specjalne i patrolowe**.

Rozpoznanie agenturalne (wywiad) zapewnia zdobywanie i przetwarzanie informacji o przeciwniku uzyskanych drogą ściśle zakonspirowanych działań wywiadowczych. W czasie pokoju prowadzone jest w wymiarze strategicznym, a w okresie wojny również w wymiarze operacyjnym.

Rozpoznanie specjalne to prowadzenie działań rozpoznawczych siłami niewielkich grup (pododdziałów) na terenie zajmowanym przez przeciwnika i w ten sposób zdobywania o nim informacji. Elementy rozpoznania specjalnego (grupy specjalne, grupy specjalne pławonurków, grupy specjalne kadrowe, grupy rozpoznawcze) działają zwykle na tych obszarach przeciwnika, które nie są pokryte innymi rodzajami rozpoznania, lub są pokryte, ale w taki sposób, że dokładność zdobywanych informacji o przeciwniku jest nie wystarczająca aby skutecznie kierować wojskami i środkami rażenia. Głębokość usytuowania obszarów rozpoznania specjalnego jest warunkowana możliwościami przerzutu (przenikania) i przetrwania elementów ugrupowania rozpoznawczego na obszarze przeciwnika.

Siły rozpoznania specjalnego mogą być wykorzystywane do wykonywania zadań: dywersyjnych, sabotażowych, psychologiczno-propagandowych, terrorystycznych i szturmowych oraz zadań antyterrorystycznych i przeciwdywersyjnych na obszarze zajmowanym przez wojska własne

Rozpoznanie patrolowe zapewnia zdobywanie informacji o przeciwniku drogą fizycznej (optycznej i akustycznej) penetracji terenu (obszaru) zajmowanego przez przeciwnika. Rozpoznanie patrolowe prowadzą: patrole rozpoznawcze, wozy patrolowe, posterunki obserwacyjne (różnego rodzaju), samoloty rozpoznawcze, grupy wypadowe itp.

W zależności od przeznaczenia zdobywanych informacji, rozpoznanie wojskowe dzieli się na: **rozpoznanie sytuacji i rozpoznanie obiektów**.

Rozpoznanie sytuacji to zdobywanie i dostarczanie jak najwięcej wiarygodnych danych o przeciwniku, terenie i warunkach hydrometeorologicznych, niezbędnych do przygotowania i prowadzenia działań bojowych (operacji).

Rozpoznaniem sytuacji zajmują się przede wszystkim siły i środki podległe dowódcy, natomiast rozpoznaniem obiektów - siły i środki rozpoznania rodzaju wojsk, zintegrowane z ich systemami i środkami.

Rozpoznanie obiektów to zdobywanie i dostarczanie informacji bojowych o obiektach przeciwnika o takim stopniu szczegółowości, jaki wymagany jest do skutecznego niszczenia, obezwładniania (w tym radioelektronicznego) i pokonywania terenu. W wojskach posiadających środki rażenia ogniowego (obezwładniania radioelektronicznego) ma ono charakter „*wskazywania celów*”, a w pozostałych wojskach charakter technicznego rozpoznania obiektów.

Rozpoznanie obiektów prowadzone jest na podstawie informacji zdobytych przez rozpoznanie sytuacji, natomiast dane z rozpoznania obiektów są wykorzystywane również w ogólnej ocenie sytuacji.

W zależności od środowiska w jakim jest prowadzone rozpoznanie i użytych do tego celu sił i środków, rozpoznanie dzieli się na: **naziemne, powietrzne, morskie i kosmiczne.**

Rozpoznanie naziemne to zespół przedsięwzięć organizacyjnych i technicznych realizowanych naziemnymi siłami i środkami rozpoznania, w celu zdobycia informacji o przeciwniku lądowym i powietrznym, terenie oraz warunkach hydrometeorologicznych.

Rozpoznanie powietrzne to ogół przedsięwzięć mających na celu zdobywanie informacji o przeciwniku, terenie (w tym akwenów morskich) i pogodzie, realizowanych za pomocą techniki zamontowanej na różnych aparatach latających.

Rozpoznanie morskie to zespół przedsięwzięć mających na celu zdobywanie informacji o siłach morskich i powietrznych przeciwnika oraz warunkach hydrometeorologicznych, realizowanym za pomocą nawodnych i podwodnych jednostek pływających oraz urządzeń brzegowych.

Rozpoznanie kosmiczne to ogół przedsięwzięć realizowanych w celu zdobywania informacji o przeciwniku, warunkach terenowych i meteorologicznych, za pomocą urządzeń rozpoznawczych zainstalowanych na sztucznych satelitach ziemi i aparatach operujących w przestrzeni kosmicznej.

Wszystkie informacje zdobywane przez siły i środki rozpoznania i wykorzystywane przez dowódcę (dowództwa) oraz organa rozpoznania nazywane są informacjami rozpoznawczymi.

Informacje rozpoznawcze, to wiadomości (dane) dotyczące przeciwnika, jego sił zbrojnych, polityki, ekonomiki, infrastruktury, demografii, nastrojów, itp., oraz terenu, warunków hydrologicznych i meteorologicznych.

Informacje rozpoznawcze dzielą się na: **informacje studyjne i bojowe**.

Informacje studyjne - to takie, które z różnych względów nie mogą być bezpośrednio wykorzystane i wymagają dodatkowych analiz i opracowania. Są z reguły wykorzystywane w ogólnej ocenie sytuacji.

Informacje bojowe - to takie, które ze względu na stopień szczegółowości i wiarygodności mogą być bezpośrednio wykorzystywane do rażenia przeciwnika lub wykonania określonego manewru bez potrzeby ich opracowywania i uzupełniania.

Ta sama informacja dla jednego odbiorcy może być informacją bojową, a dla drugiego studyjną. Po wykorzystaniu informacje bojowe stają się informacjami studyjnymi, a informacje studyjne po odpowiednim opracowaniu mogą się stać bojowymi.

Dowódcy korpusu i dywizji potrzebują informacji studyjnych niezbędnych do podjęcia decyzji. Żądają odpowiedzi na pytania: co, gdzie, kiedy i w jaki sposób. Rozpoznanie wojskowe na tych szczeblach dowodzenia powinno być ukierunkowane przede wszystkim na zbieranie informacji niezbędnych do powzięcia decyzji, a szczególnie do wypracowania wniosków, jak ugrupować swoje siły i gdzie skupić główny wysiłek walki.

Dowódcy brygad (pułków) którzy bezpośrednio dowodzą wojskami walce i określają główne cele do niszczenia (zwalczania), potrzebują mniej więcej tyle samo informacji studyjnych, co i bojowych.

Dowódcy batalionów potrzebują wielu informacji bojowych np. o aktualnych ruchach wojsk i ważniejszych obiektach przeciwnika, a zdecydowanie mniej informacji bojowych.

Dowódcy kompanii są zainteresowani niemal wyłącznie informacją bojową, którą z zasady natychmiast wykorzystują, gdyż szybko się ona dezaktualizuje, ze względu na zmiany w sytuacji bojowej.

Dowódca stawiając zadania do rozpoznania, każdorazowo winien określić jakie informacje są dla niego najważniejsze.

Uzyskane informacje rozpoznawcze mogą być: **wiarygodne, prawdopodobne, wątpliwe i fałszywe**.

Informacje wiarygodne - to informacje z kilku źródeł lub z jednego pewnego źródła, w pełni odpowiadające istniejącej sytuacji bojowej i nie budzące żadnych wątpliwości.

Informacje prawdopodobne - to informacje, które odpowiadają aktualnej sytuacji bojowej, są zgodne z posiadanymi już informacjami, lecz wymagają sprawdzenia.

Informacje wątpliwe - to informacje, które zaprzeczają poprzednio uzyskanym informacjom z innych źródeł i wymagają sprawdzenia i potwierdzenia.

Informacje fałszywe - to informacje, których fałszywość została udowodniona. Wykorzystuje się je do studiowania metod dezinformacji stosowanych przez przeciwnika.

DOWODZENIE

1. DOWODZENIE

Trudno jest określić kiedy w polskiej terminologii wojskowej pojawił się termin „*dowodzenie*”. Etymologicznego wyjaśnienia tego terminu należy szukać w odległej przeszłości. Znakomity polski językoznawca Aleksander Bruckner uważa, że słowa „*wódz*” „*przywódca*”, „*wojewoda*”, „*dowódca*” pochodzą od słowa „*wodzić*”¹⁴⁶.

Pierwotnie słowo *dowodzenie* oznaczało doprowadzenie podległych oddziałów na pole rozstrzygającego starcia i było odbiciem rzeczywistych warunków dawnych wojen, kiedy to głównym problemem pod względem czasu i przestrzeni było doprowadzenie wojsk w rejon bitwy.

Dowodzenie zrodziło się wraz z pojawieniem się sił zbrojnych, kiedy w walce zaczęły brać udział zorganizowane i wyszkolone do tego wojska. Już Sokrates zauważył, że sztuka wojenna to coś więcej niż tylko „*sztuka szykowania*”, a jest to przede wszystkim „*sztuka dowodzenia (strategia)*.”¹⁴⁷

Generał Karl von Clausewitz określił natomiast dowodzenie jako „*sztukę postępowania się w walce określonymi środkami*”. Podkreślić należy, że dowodzenie rozwijało się wraz ze zmianami zachodzącymi w siłach zbrojnych, rozwojem naukowo-technicznym, ekonomicznym oraz rozwojem myśli wojskowej.

Na przestrzeni dziejów sztuka dowodzenia miała swoje wznoszenia, okresy zastoju, a nawet regresu. Historia sztuki wojennej przynosi wiele przykładów świadczących o tym, że sprawne dowodzenie wojskami przyczyniło się do rozbicia sił przeciwnika, jak również wskazuje, że brak właściwego dowodzenia uniemożliwił osiągnięcie sukcesu nawet wtedy gdy dysponowano przewagą materialną.

Prowadzenie wojny przez zorganizowaną siłę zbrojną, tak jak prowadzenie *działań zorganizowanych* przez jakąkolwiek organizację lub grupę ludzi wymaga *kierowania*. Przez kierowanie w cybernetyce określa się oddziaływanie jednego obiektu (kierownika, dowódcę) na inny obiekt zmierzające do tego aby obiekt kierowany zachowywał się (działał, funkcjonował) w kierunku osiągnięcia postawionego przed nim celu. Kierowanie jest procesem, w którym można wyróżnić: podmiot kierowania (kierownika, dowódcę); przedmiot kierowania

¹⁴⁶ A. Bruckner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1970.

¹⁴⁷ S. Rola-Arciszewski, *Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy*, Warszawa 1976.

(podwładny) oraz stosunek nadrzędności i podporządkowania pomiędzy nimi wraz z odpowiednimi kompetencjami i obowiązkami.

Przyjmuje się, że dowodzenie jest szczególnym rodzajem *kierowania* ze względu na strukturę organizacyjną sił zbrojnych oraz specyfikę realizowanych przez nie zadań, zwłaszcza w warunkach działań wojennych. Wykonywanie przez dowództwa czynności specyficznych dla działań zorganizowanych sprawiło, że zaczęto wyróżniać *funkcje dowodzenia*, podobnie jak w teorii organizacji i zarządzania wyróżniono funkcje kierownicze.

Na przestrzeni wieków zmieniał się zakres, treść oraz istota dowodzenia, a do najważniejszych czynników mających wpływ na te zmiany można zaliczyć: rozwój naukowo-techniczny; rozwój struktur organizacyjnych wojsk; rozwój badań i stopień poznania praw wojny i zasad sztuki wojennej oraz stopień poznania praw i zasad dowodzenia. Doświadczenia historyczne pozwoliły na nagromadzenie bogatego dorobku w dziedzinie dowodzenia. Dowodzenie było i jest przedmiotem badań i rozważań teoretycznych co spowodowało, że obecnie w dowodzeniu możemy *wyróżnić teorię i praktykę dowodzenia*.

Obecnie w literaturze przedmiotu można spotkać wiele definicji dowodzenia, najczęściej spotyka się ujęcie *empiryczne, cybernetyczne i organizacyjne*. Często także dowodzenie rozpatrywane jest z punktu widzenia *psychologii, socjologii i epistemologii*.

Podejście empiryczne za istotę dowodzenia uznaje całokształt działań *dowódcy* i jego *organów dowodzenia*, przedstawia dowodzenia jako powtarzający się cykl *działań zorganizowanych* w ramach których realizowane są określone *funkcje dowodzenia*.

Ujęcie cybernetyczne traktuje dowodzenie jako specyficzne kierowanie ze sprzężeniami zwrotnymi, a istotę dowodzenia przedstawia jako ciąg powtarzających się procesów informacyjnych takich jak: zdobywanie; przetwarzanie i przekazywanie *informacji*.

W ujęciu organizacyjnym dowodzenie traktuje się jako system posiadający określoną strukturę, zależności i procesy oddziaływania pomiędzy elementami struktury.

Z punktu widzenia psychologii dowodzenie jest oddziaływaniem człowieka na człowieka i zależy w dużej mierze od informacji płynących ze środowiska zewnętrznego, osobowości dowodzących i dowodzonych, informacji posiadanych w pamięci, sposobie myślenia oraz uznawanych wartości.

Socjologowie określają dowodzenie jako działanie integrujące polegające na: utrzymaniu przewagi integracji nad dezintegracją; osiągnięciu wewnętrznej spójności; dbałości o funk-

cyjonalny charakter elementów: racjonalnym gospodarowaniu energią społeczną oraz panowaniu nad sprzecznościami.

Dowodzenie w rozumieniu epistemologicznym to system wzajemnych oddziaływań pomiędzy organami dowodzenia a wykonawcami, polegających na zdobywaniu informacji ich przetwarzaniu i wymianie zmierzających do podjęcia przez wykonawców działań zgodnych z zamiarem organów dowodzenia.

Dowodzenie jest zjawiskiem wieloaspektowym i odbywa się w określonym systemie działania, który nazywany jest *systemem dowodzenia*.

Celem dowodzenia jest przygotowanie podległych wojsk do walki (operacji), utrzymanie ich w odpowiedniej gotowości bojowej oraz wykorzystanie ich do osiągnięcia zwycięstwa nad przeciwnikiem.

Istotą dowodzenia jest oddziaływanie informacyjne dowódców na podległe wojska w czasie przygotowania i prowadzenia walki (operacji) zmierzające do jak najlepszego przygotowania wojsk do walki (operacji) oraz ich wykorzystania w toku walki (operacji).

Dowodzenie można uznać za szczególny rodzaj kierowania polegający na projektowaniu i organizowaniu oddziaływania informacyjnego realizowanego przez dowódcę na podległe wojska w toku przygotowania i prowadzenia walki (operacji).

Dowodzenie (COMMAND) według poglądów NATO to proces, w ramach którego dowódca zmusza podwładnych do działania zgodnie ze swoją wolą i zamiarami. Obejmuje on władzę i odpowiedzialność za użycie podległych mu sił i środków do wykonania zadania. Dowodzenie odbywa się w ramach Zintegrowanego Systemu dowodzenia, zarządzania (kierowania) i łączności - C³ (Command, Control and Comunication System).

C³ - Command, Control and Comunication System - Zintegrowany System dowodzenia, zarządzania (kierowania) i łączności według poglądów NATO obejmujący: doktrynę, procedury, struktury organizacyjne, stany osobowe, sprzęt i łączność. Zapewnia on dowódcom wszystkich szczebli terminowe i wystarczające dane do: planowania działań, kierowania nimi, ich koordynację i nadzorowanie.

CONTROL - zarządzanie, kierowanie, kontrola - według poglądów NATO jest to proces, w którym dowódca, wspomagany przez swój sztab, organizuje, koordynuje i kieruje

działaniami podległych mu sił poprzez użycie standardowych procedur działania i wszelkich dostępnych środków przekazywania informacji.

PRAKTYKA DOWODZENIA jest to bezpośrednie kierowanie walką i szkoleniem podległych wojsk, administrowanie i zarządzanie zasobami i jednostkami wojskowymi; czynności wykonywane przez dowództwa w procesie dowodzenia. Praktyka dowodzenia przejawia się w podejmowaniu przez dowódcę decyzji, stawianiu zadań, zapewnieniu możliwości ich wykonania oraz kontroli realizacji i rozliczania z nich podwładnych.

FUNKCJE DOWODZENIA < *łac. *funktio* = czynność, wykonywanie* > to kompleks zadań i przedsięwzięć zakładanych lub rzeczywistych, realizowanych w ramach dowodzenia. Do zasadniczych funkcji dowodzenia zaliczane jest: -> planowanie, -> organizowanie, pobudzanie (motywowanie) i kontrola. Natomiast do funkcji regulacyjnych zaliczone jest: decydowanie, koordynowanie i informowanie.

INFORMACJA < *łac. *informatio** > Powiadomienie o czymś, zakomunikowanie czegoś, wiadomość, pouczenie. **W cybernetyce:** wyróżnienie jednego ze stanów dla wykorzystania go w sterowaniu; teoria informacji, teoria kodowania, przekształcania i przechowywania informacji oraz ograniczania czynników je zakłócających.

KIEROWANIE - jest to oddziaływanie jednego obiektu (kierownika, dowódcy) na inny obiekt zmierzające do tego aby obiekt kierowany zachowywał się (działał, funkcjonował) w kierunku osiągnięcia postawionego przed nim celu. Kierowanie jest procesem w którym można wyróżnić: podmiot kierowania (obiekt kierujący - kierownika, dowódcę); przedmiot kierowania (obiekt kierowany - podwładnego); stosunek nadrzędności i podporządkowania (podległości) pomiędzy nimi wraz z odpowiednimi kompetencjami (uprawnieniami, obowiązkami, prawami) oraz cel (cele) kierowania. Kierowanie obejmuje planowanie, organizowanie, pobudzanie (motywowanie) i kontrolowanie działalności członków danej organizacji oraz wykorzystania wszystkich innych jej zasobów dla osiągnięcia ustalonych celów.

KONTROLA - może być rozpatrywana jako jedna z funkcji kierowania (dowodzenia) lub jako jedna z faz czynności kierowniczych. Istota kontroli polega na: ustaleniu stanu rzeczywistego, to jest warunków, sposobów, wyników lub stopnia realizacji postawionych zadań; porównaniu stanu rzeczywistego z obowiązującymi wyznaczeniami (celami) określonymi w zadaniu (planie); wykryciu przyczyn niezgodności stanu rzeczywistego z wyznaczeniami; wskazaniu drogi do osiągnięcia sprawności i skuteczności działania poprzez: określenie sposo-

bu usunięcia stwierdzonych niezgodności i niedociągnięć, ustalenie niezbędnych zmian w przebiegu procesu realizacji zadania lub korekty zadań, wskazanie pozytywnych środków, czynności lub wyników działania, wpływających na realizację zadania. Kontrola może być realizowana w formie bezpośredniej lub pośredniej (poprzez inne osoby, dokumenty).

SKUTECZNOŚĆ DOWODZENIA - jest najważniejszą oceną działania, o skuteczności dowodzenia mówimy wtedy gdy osiągniemy zgodność wyniku działania z zakładanym celem.

SPRAWNOŚĆ DOWODZENIA - cecha, wymaganie dotyczące systemu dowodzenia, które określa możliwości szybkiego podejmowania decyzji i doprowadzania jej do wykonawców. Warunkiem sprawności dowodzenia jest przede wszystkim dobrze zorganizowana łączność umożliwiająca płynny obieg informacji.

STEROWANIE - jest to celowe oddziaływanie jednego systemu (układu) na inny w celu osiągnięcia określonego celu. Sterowanie odbywa się w relacjach: człowiek -> maszyna i maszyna -> maszyna.

SYSTEM <gr. systema> skoordynowany układ elementów, zbiór tworzący pewną całość uwarunkowaną stałym logicznym uporządkowaniem jego części składowych, koncepcja

SYSTEM - wyodrębniony z otoczenia zbiór elementów materialnych lub abstrakcyjnych wzajemnie powiązanych, które można rozpatrywać jako całość, charakteryzującą się cechami jakich nie posiada żaden z jego elementów.

SYSTEM DOWODZENIA - uporządkowana, zgodnie z zasadami sztuki wojennej, całość złożona z organów dowodzenia i środków dowodzenia sprzężonych ze sobą informacyjnie i zapewniająca podejmowanie stosownych decyzji na wszystkich szczeblach organizacyjnych sił zbrojnych oraz ich sprawną, terminową i bezwzględną realizację. System dowodzenia jest przeznaczony do kierowania wojskami oparty na rozkazodawstwie. Obejmuje organy i środki dowodzenia.

SYSTEM DOWODZENIA wg. POGLĄDÓW NATO - jest to zintegrowany system obejmujący: doktrynę, procedury, struktury organizacyjne, stany osobowe, sprzęt i łączność, który zapewnia dowódcom wszystkich szczebli terminowe i wystarczające dane do; planowania działań, kierowania nimi, ich koordynacji i nadzorowania.

WYMAGANIA STAWIANE DOWODZENIU - całokształt warunków, wskaźników i wielkości jakim powinno odpowiadać dowodzenie. Do podstawowych wymagań w za-

kresie dowodzenia zalicza się: elastyczność dowodzenia, zachowanie w ciągłej gotowości systemu dowodzenia oraz zapewnienie wojskom i organom dowodzenia dogodnych warunków do wykonania zadania.

TEORIA OGÓLNA

Dowodzenie, jako działanie ludzkie istnieje od czasów, w których rozpoczęto kierowanie ludźmi prowadzącymi walkę zbrojną. Doświadczenia w dowodzeniu zdobywane przez wieki doprowadziły do zgromadzenia bogatego dorobku praktycznego. W pewnym okresie rozwoju dowodzenie stało się także obiektem badań, co umożliwiło tworzenie i gromadzenie dorobku teoretycznego, a następnie powstania nauki o dowodzeniu.

Ze względu na przedmiot badań, który jest realnym wycinkiem rzeczywistości oraz ze względu na metody badań, teoria dowodzenia należy do nauk empirycznych, w grupie nauk empirycznych znajduje natomiast miejsce wśród nauk społecznych.

Przed dowodzeniem jako nauką stoją cele poznawcze i praktyczne, jednak ze względu na przewagę celi praktycznych można ją zaliczyć do nauk praktycznych.

Dowodzenie obejmuje teorię i praktykę dowodzenia wojskami.

Teoria dowodzenia powiązana jest z teorią organizacji i zarządzania ze względu na przedmiot badań, którym są sposoby organizowania indywidualnych i zespołowych działań człowieka oraz funkcjonowanie stworzonych przez niego organizacji. Jako nauka umożliwia realizację określonych *celi i funkcji*.

Cele teorii dowodzenia to: wykrywanie prawidłowości dowodzenia; formułowanie i weryfikowanie zasad dowodzenia; wyjaśnianie i przewidywanie zjawisk związanych z dowodzeniem; wypracowanie zasad działania systemów dowodzenia; określenie kryteriów i metod oceny efektywności dowodzenia; doskonalenie funkcjonowania organów dowodzenia; rozwijanie i ujednolicanie zakresu pojęciowego; doskonalenie form i metod przekazywania wiedzy o dowodzeniu.

Funkcji teorii dowodzenia jako nauki to cztery ogólne funkcje: diagnostyczna, prognostyczna, instrumentalno-techniczna i humanistyczna. Część teoretyków proponuje szerszą

listę funkcji, zaliczając do nich funkcje: opisującą, wyjaśniającą, diagnostyczną, systematyzującą, prognostyczną, organizatorską, racjonalizującą i techniczną.

Trudno jednoznacznie określić liczbę i treść części składowych teorii dowodzenia.

TEORIĘ DOWODZENIA, przyjmując za kryterium rozwiązane i rozwiązywane problemy, można podzielić na: historię dowodzenia wojskami; założenia filozoficzne (ontologię, epistemologię i metodologię); metateorię dowodzenia (miejsce we współczesnej klasyfikacji nauk, cele i funkcje, przedmiot badań i jego aspekty oraz części składowe); podstawowy aparat pojęciowy; funkcje dowodzenia; zasady i prawa dowodzenia; kierunki rozwoju teorii dowodzenia.

TEORIĘ DOWODZENIA, przyjmując natomiast za kryterium podziału aspekty badań można podzielić na: teorię systemów dowodzenia; teorię procesów informacyjno-decyzyjnych; metodykę dowodzenia; psychologię i socjologię dowodzenia; dydaktykę dowodzenia.

TEORIA DOWODZENIA jest dyscypliną naukową (specjalnością sztuki wojennej) w dziedzinie nauk wojskowych, mającą za przedmiot badań systemy dowodzenia wszystkich szczebli organizacyjnych sił zbrojnych, rozpatrywany w różnych aspektach, w celu zwiększenia sprawności (efektywności) dowodzenia wojskami. Jest nauką empiryczną spełniającą funkcje teoretyczne i praktyczne, powiązaną z innymi naukami i dyscyplinami zarówno wśród nauk wojskowych jak i innych.

ZASADY DOWODZENIA

Zasady dowodzenia wynikają z praw i zasad wojny i walki zbrojnej oraz praw rządzących dowodzeniem. Prawa dowodzenia można zdefiniować jako powtarzające się zjawiska, związki i zależności pomiędzy zjawiskami zachodzącymi podczas dowodzenia. Zasady dowodzenia jak dotychczas określano i formułowano w sposób empiryczny bezpośredni lub pośredni oraz dedukcyjny, jako wynik uogólnienia zdobytego doświadczenia.

ZASADY DOWODZENIA to opracowane teoretycznie (ustalone) i zweryfikowane w praktyce twierdzenia, prawidłowości i reguły, które określają najracjonalniejsze sposoby działalności dowództw podczas przygotowania i w czasie prowadzenia działań taktycznych (operacyjnych). Ich stosowanie bądź respektowanie umożliwia skuteczną realizację zadań.

Na przestrzeni wieków starano się formułować prawidłowości i zależności zachodzące w dowodzeniu oraz określić ich wpływ na skuteczność dowodzenia. Przyjmowały one formy ogólnych lub bardziej szczegółowych zaleceń (zasad) i odnosiły się w zasadzie do trzech głównych dziedzin: struktury organizacyjnej wojsk i dowództw oraz podziału kompetencji (hierarchiczność, centralizacja, jednoosobowość, równość obowiązków, uprawnień i odpowiedzialności); funkcjonowania systemu dowodzenia (ciągłość, tajność, efektywność, dyscyplina, skrytość); cech indywidualnych dowódcy oraz osób funkcyjnych organów dowodzenia (autorytet, stanowczość, inicjatywa, konsekwencja).

Zasadniczym weryfikatorem zasad dowodzenia jest praktyka dowodzenia. Gdy zastosowanie określonych zasad dowodzenia zwiększy efektywność (sprawność) dowodzenia, to znaczy, że są one słuszne. Pamiętać należy, że zasady dowodzenia są zaleceniami, a dowódca nie ma obowiązku stosowania określonych zasad, lecz może korzystać z nich dowolnie, w zależności od zaistniałej sytuacji operacyjno - taktycznej oraz innych czynników.

Do zasad dowodzenia zalicza się: *jedność, jednoosobowość, ciągłość, operatywność i skrytość dowodzenia.*

CIĄGŁOŚĆ DOWODZENIA - zasada wyrażająca stały i nieprzerwany wpływ dowódcy i organów dowodzenia na procesy przygotowania działań, ich przebieg, przywracaniu zorganizowanego działania wojsk oraz dostosowaniu dowodzenia do potrzeb wynikających z zaistniałej sytuacji. Ciągłość dowodzenia można osiągnąć poprzez: stałą znajomość sytuacji, stanowcze i konsekwentne wcielanie w życie podjętych decyzji, opracowanych planów działania oraz natychmiastową reakcję na zmieniającą się sytuację taktyczną (operacyjną).

JEDNOŚĆ DOWODZENIA - zasada polegająca na wyznaczeniu jednego dowódcy w myśl, którego zamiaru prowadzi się przygotowania działań oraz kierowanie wojskami w czasie ich prowadzenia. Zgodność tę osiąga się poprzez zrozumienie przez podwładnych zadania oraz jednolitość ich planowania i organizowania.

JEDNOOSOBOWE DOWODZENIE - zasada polegająca na osobistym podejmowaniu przez dowódcę (szefa, kierownika) decyzji oraz całkowitej jego odpowiedzialności za te decyzje, podległe mu wojska i dowództwa (oddziały, wydziały, sekcje).

OPERATYWNOŚĆ DOWODZENIA - jedna z zasad nakazująca dowódcom i ich organom dowodzenia niezwłocznie reagować na sytuację bojową wojsk i podejmować odpowiednie decyzje w czasie krótszym lub równym czasowi krytycznemu.

SKRYTOŚĆ DOWODZENIA - jedna z zasad nakazująca zachowanie w tajemnicy przed przeciwnikiem treści i formy przedsięwzięć z zakresu dowodzenia, przede wszystkim własnych zamiarów. Skrytość dowodzenia osiąga się między innymi poprzez ograniczenie dostępu do szczególnie ważnych informacji, przestrzeganie przepisów o ochronie tajemnicy oraz zasad maskowania.

EFEKTYWNY < łac. effectivus = skuteczny > wywołujący skutek, skuteczny, rzeczywisty, istotny.

EFEKTYWNOŚĆ DOWODZENIA - to rezultat skutecznego reagowania przez dowódcę i poszczególne dowództwa na wszystkie zmiany sytuacji w działaniach taktycznych (operacyjnych), podejmowania optymalnych decyzji i bezwzględnego wprowadzania ich w czyn, sprawnego i operatywnego dowodzenia wojskami, właściwego użycia sił i środków oraz wielu innych czynników. Efektywność dowodzenia jest kategorią niewymierną i zależy w znacznej mierze od czynników niematerialnych (jakościowych) np. wyszkolenia wojsk i dowództw, umiejętności dowodzenia lub morale.

ORGANY DOWODZENIA

ORGAN < gr. organon, łac. organum > urząd, instytucja, pełniące określone funkcje w dziedzinie życia społecznego.

ORGAN DOWODZENIA to wyodrębniony pod względem strukturalnym i funkcjonalnym zespół o charakterze dowódczym, sztabowym lub pomocniczym (dowództwo, sztab, oddział, wydział, sekcja) powołany do przygotowania i zabezpieczenia realizacji decyzji dowódcy. Na czele organu dowodzenia stoi dowódca, szef, komendant lub kierownik.

Trudno dokładnie określić datę powstania pierwszych organów dowodzenia. Początkowo dowodzenie było całkowicie zcentralizowane w ręku dowódcy (wodza), jednak rozwój cywilizacyjny, postęp techniczny i rozwój państwowości spowodował, że w wojnie zaczęły brać udział coraz liczniejsze armie. Niemożliwe stało się jednocześnie, aby jeden wódz był w stanie planować i organizować walkę, troszczyć się o zaopatrzenie, zakładać obozy, zapewniać sobie wiadomości o przeciwniku oraz rozstrzygać o wielu innych problemach. Powoli kształtował się obok dowódcy *sztab*, początkowo byli to tymczasowo powoływani pomocnicy do

rozwiązywania określonych problemów. Z czasem powstała obok dowódcy stała przyboczna struktura przeznaczona do wsparcia poczynań wódz (dowódcy).

Pierwsze wzmianki o istnieniu dobrze rozwiniętej administracji wojskowej pochodzą ze starożytnego Egiptu z okresu XX-XVI w.p.n.e. Następne zapiski dotyczące przydzieleniu dowódcy oficerów do opracowania planów operacyjnych spotykamy w piśmiennictwie egipskim od XVI w.p.n.e. Oficerowie ci tworzyli załączki sztabu, natomiast w późniejszym okresie instytucja sztabu ugruntowała swoją pozycję w armii egipskiej i stała się stałym elementem struktury wojsk. Sztab w różnych formach istniał także w innych armiach świata starożytnego np. w Sparcie (polemarchowie), Atenach (feksjarchowie), Tebach, Macedonii i Rzymie. Wraz z upływem czasu zmieniała się zadania, nazwy i struktura organów dowodzenia, która odpowiadała zazwyczaj poziomowi rozwoju sił zbrojnych i sztuki wojennej. Wojna stawała się zjawiskiem coraz bardziej złożonym dlatego wzrastała rola sztabów, których pracą kierował zazwyczaj *szef sztabu* stając się pierwszym pomocnikiem dowódcy w podejmowaniu decyzji oraz dowodzeniu w toku walki (operacji). Wzrastało jednocześnie znaczenie fachowych umiejętności oficerów sztabu oraz wachlarz wykonywanych przez nich zadań w zakresie planowania, organizowania i kontroli przygotowania oraz prowadzenia walki (operacji). Powstanie sztabu spowodowało jednocześnie konieczność określenia zakresu działań, zadań oraz obowiązków dla oficerów sztabu oraz potrzebę odpowiedniego przygotowania oficerów sztabu.

J.D. Hittle pisze, że „sztab powstał w wyniku zrozumienia, że wielkie armie nie mogą być doskonalsze od kierujących nimi instytucji”.

Organ dowodzenia może być jednoosobowy (np. dowódca drużyny) lub wieloosobowy (dowództwo, sztab, oddział, wydział, sekcja). Organ dowodzenia jest ogólną nazwą występującą na wszystkich szczeblach struktury dowodzenia w odniesieniu do osób lub grup osób realizujących określone funkcje: decyzyjne, sztabowe lub pomocnicze.

DOWÓDCA - żołnierz (oficer, chorąży, podoficer) stojący na czele pododdziału, oddziału, związku taktycznego, operacyjnego lub rodzaju sił zbrojnych, przełożony. Każdy dowódca ma prawo rozkazywania podległym żołnierzom, kieruje ich służbą i jest odpowiedzialny za ich czynności służbowe, ma uprawnienia służbowe i dyscyplinarne umożliwiające sprawowanie jednoosobowego dowodzenia.

DOWÓDZTWO - zespół osób funkcyjnych i komórek organizacyjnych, przy pomocy którego dowódca dowodzi podległymi wojskami (jednostkami). W skład dowództwa pododdziałów wchodzi dowódca, jego zastępca (zastępcy, pomocnicy), na szczeblu batalionu także

sztab, często również komórki przeznaczone do kierowania sprawami materiałowo- technicznymi. W skład dowództwa oddziału (pułku) i dowództwa szczebla wyższego oprócz dowódcy i jego zastępców wchodzi sztab, ogniwa sztabowe szefostw rodzajów wojsk, komórki kwaterymistrzowskie, techniczne, kadrowe i inne.

KOMÓRKA ORGANIZACYJNA - zespół lub grupa osób dowództwa realizujących wspólnie określone zadania, spełniająca określone funkcje.

NACZELNY WÓDZ - dowódca sił zbrojnych państwa powoływany w okresie wojny.

OSOBA FUNKCYJNA - żołnierz pełniący określone funkcje, realizująca określone zadania na danym stanowisku.

PION <wł. piombo; z łac. plumbum = ołów> dział, resort, struktura stanowiąca zamkniętą całość.

PION FUNKCJONALNY - organ lub grupa organów dowodzenia, występująca na różnych szczeblach dowodzenia nie związanych ze sobą stosunkiem podległości, lecz jedynie charakterem wykonywanych zadań, realizowanych funkcji np. pion operacyjny, logistyczny, wychowawczy itp.

SEKCJA <łac. sektio = rozcięcie >dział, wydział, oddział urzędu, organizacji, towarzystwa; część plutonu.

SEKCJA - najmniejsza komórka organizacyjna w dowództwach (instytucjach) wojskowych różnych szczebli; może występować jako ogniwo samodzielne lub wchodzić w skład wydziału lub oddziału.

STRUKTURA < łac. structura > - układ i wzajemne relacje elementów (części) stanowiących całość, budowa, ustrój.. Całość zbudowana w pewien sposób z poszczególnych określonych elementów; zespół.

STRUKTURA ORGANIZACYJNA - układ komórek organizacyjnych, pionów organizacyjnych i ewentualnie większych elementów wraz z ustalonymi pomiędzy nimi różnego rodzaju relacjami. Jako kryteria wyboru elementów struktury organizacyjnej przyjmuje się: rodzaj realizowanych zadań; rozmieszczenie terytorialne; stosowane metody pracy lub uprawnienia do podejmowania decyzji. Każda struktura charakteryzuje się określoną rozpiętością dowodzenia, to znaczy liczbą komórek organizacyjnych (podwładnych) bezpośrednio podporządkowanych jednemu dowódcy (kierownikowi).

Teoria organizacji i zarządzania wyróżnia trzy rodzaje rozpiętości dowodzenia (kierowania): 1) Formalną- liczbą osób (komórek) formalnie bezpośrednio podporządkowanych dowódcy; 2) Rzeczywistą- liczbę osób rzeczywiście bezpośrednio podporządkowanych dowódcy; 3) Potencjalną- liczbę osób, jaką w danej sytuacji może efektywnie dowodzić dowódca.

STRUKTURA FUNKCJONALNA - to struktura, w której dominującą jest więź funkcjonalna nad hierarchiczną, przy czym powiązania hierarchiczne i funkcjonalne zwykle się nie pokrywają. Charakterystycznymi elementami tego typu struktury są stanowiska (komórki) wyspecjalizowanych doradców (szefowie rodzajów wojsk i służb) mających prawo wydawania poleceń. Struktura ta pozwala na wprowadzenie podziału pracy i korzystanie z umiejętności specjalistów, stwarza jednak trudności w rozgraniczeniu kompetencji i odpowiedzialności.

STRUKTURA LINIOWA - jest strukturą o hierarchicznym powiązaniu wszystkich komórek organizacyjnych. Do zalet tej struktury należy jednolitość kierownictwa, możliwość szybkiego podejmowania decyzji oraz łatwość ustalenia zakresu odpowiedzialności i kompetencji. Do wad zalicza się małą elastyczność struktury, znaczną centralizację oraz konieczność opanowania przez dowódcę wszechstronnej wiedzy o funkcjonowaniu danej struktury (jednostki danego szczebla dowodzenia).

STRUKTURA PŁASKA - charakteryzuje się ograniczoną liczbą szczebli hierarchicznych i dużą rozpiętością dowodzenia.

STRUKTURA SMUKŁA - cechuje się dużą liczbą szczebli hierarchicznych oraz małą rozpiętością dowodzenia. Stwarza ona możliwość operatywnego dowodzenia podwładnymi, do wad tej struktury należy oddalenie dowódców wyższych szczebli od bezpośrednich wykonawców zadań, wydłużenie dróg przepływu informacji i biurokracja.

STRUKTURA SZTABOWO-LINIOWA - stanowi rozwiązanie kompromisowe pomiędzy strukturą liniową a funkcjonalną, występują w niej bowiem stanowiska doradców (sztaby, szefostwa), przy zachowaniu jedności wydawania rozkazów oraz bezpośredniej zależności hierarchicznej. Do zalet tej struktury zaliczono możliwość specjalizacji komórek, korzystania przez dowódców z opinii wąsko wyspecjalizowanych ekspertów; ujemną jej cechą jest natomiast możliwość sporów kompetencyjnych między sztabami a szefami komórek.

SZEF < fr. chef > zwierzchnik, przełożony, naczelnik, kierownik, osoba funkcyjna, kierująca jednostką /komórką/ organizacyjną o charakterze sztabowym /administracyjnym/ lub określoną dziedziną działalności specjalistycznej.

SZEF SZTABU - oficer kierujący całokształtem pracy -> sztabu oraz koordynujący działalność wszystkich ogniw (komórek) dowództwa. Ma prawo wydawania zarządzeń dotyczących pracy dowództwa, a w wielu armiach także wydawania w imieniu dowódcy zarządzeń we wszystkich sprawach, przedstawiania dowódcy propozycji rozwiązań zadań bojowych otrzymanych ze szczebla wyższego.

SZEFOSTWO - kierownicze ogniwo rodzaju wojsk lub służb : sprawuje określone funkcje zarządzania i nadzoru w zakresie specjalistycznej działalności jednostek rodzaju wojsk (służb) niezależnie od ich podległości organizacyjnej.

SZTAB < niem. stab > zespół oficerów, którzy pod kierownictwem dowódcy przygotowują i organizują prowadzenie działań bojowych.

SZTAB - główny organ dowodzenia, występujący w oddziałach, związkach taktycznych i operacyjnych wszystkich rodzajów sił zbrojnych oraz na szczeblu centralnym. Na jego czele stoi szef sztabu podlegający bezpośrednio dowódcy. Sztab organizuje przygotowanie oraz prowadzenie działań bojowych, planuje działania bojowe, organizuje rozpoznanie, zbiera dane o położeniu i możliwościach bojowych wojsk własnych, dane o terenie, warunkach atmosferycznych, skażeniach i zakażeniach. Wykonuje niezbędne dla dowódcy obliczenia i kalkulacje dotyczące użycia posiadanych sił i środków rażenia, sporządza rozkazy bojowe i zarządzenia, organizuje współdziałanie oraz zabezpieczenie bojowe działań wojsk, składa meldunki sztabowi wyższemu, informuje dowódców i sztaby podległe oraz współdziałające, organizuje łączność i system dowodzenia, kontroluje wykonanie przez podległe wojska zadań bojowych. Potocznie sztab - budynek /miejsce/, gdzie pracuje dowództwo.

WYDZIAŁ - część instytucji wojskowej oraz dowództwa, najczęściej szczebla dywizji i wyższych; w wielu armiach, w wypadku dowództw szczebla operacyjnego oraz instytucji centralnych, wydział wchodzi w skład oddziału lub występuje samodzielnie; na szczeblach taktycznych stanowi główny element organizacyjny dowództw oraz sztabów (np. w sztabie korpusu lub dywizji). Na czele wydziału stoi szef; podlegają mu wszyscy żołnierze oraz pracownicy cywilni danego wydziału.

BAZA MATERIALNA DOWODZENIA

Bazę materialną dowodzenia tworzą przede wszystkim siły i środki wojsk łączności i informatyki, środki automatyzacji dowodzenia i komputerowego wspomagania oraz odpowiednie instrukcje, regulaminy i tabele.

INSTRUKCJA 1/ ustne lub pisemne przekazywanie przez dowódcę /przełożonego/ zarządzeń. Instrukcja ustna zawiera wskazówki dotyczące wykonywania określonych czynności, może dotyczyć trybu postępowania na dłuższy okres lub stanowić jednorazową wytyczną działania. 2/ szczegółowe przepisy regulujące na dłuższy czas tryb postępowania osób funkcyjnych lub jednostek wojskowych w określonych okolicznościach np. instrukcja oficera dyżurnego, instrukcja funkcjonowania stanowiska dowodzenia. 3/ zbiór danych taktyczno-technicznych dotyczących obsługi, eksploatacji broni, sprzętu oraz prowadzenia ognia.

REGULAMIN, podstawowa forma organizowania działalności służbowej w wojsku i innych instytucjach cywilnych. Obejmuje zwykle zbiór postanowień i przepisów określających zasady funkcjonowania oraz tryb postępowania osób funkcyjnych i komórek organizacyjnych obowiązujących w długim okresie czasu.

TABELA SYGNAŁOWA, dokument bojowy, zwykle w formie tabeli, zawierający zestawienie sygnałów i ich znaczenie, np. tabele sygnałów dowodzenia, powiadamiania, rozpoznania, współdziałania.

ŚRODKI AUTOMATYZACJI DOWODZENIA I KOMPUTEROWEGO WSPOMAGANIA, zespół środków informatyki i oprogramowania przeznaczony do zbierania, gromadzenia i przetwarzania informacji oraz przesyłania ich wykonawcom.

ŚRODKI DOWODZENIA zasoby techniczne i materialne wydzielone do działania/ wykorzystania/ w systemie dowodzenia, zalicza się do nich m. in. środki łączności, środki automatyzacji dowodzenia i komputerowego wspomagania, środki transportu, środki techniczno-organizacyjne itp.

- PROCEDURY - METODY DOWODZENIA

METODA < gr. methodos = badanie > sposób postępowania, stosowany świadomie, konsekwentnie i systematycznie; zespół czynności i środków użytych dla osiągnięcia określonego celu; sposób wykonania zadania, rozwiązania problemu, zespół założeń ogólnych przyjętych w określonych badaniach.

METODY DOWODZENIA są analogią metod i technik zarządzania, które opisują funkcjonowanie i rozwój organizacji działań ludzkich. Obecnie w polskiej literaturze wojskowej i cywilnej różne jest rozumienie i interpretacja *metod dowodzenia (kierowania, zarządzania)*, często metody dowodzenia utożsamia się i traktuje zamiennie ze stylami, technikami, sposobami lub rodzajami dowodzenia. Według płk Piotrowskiego „*metoda dowodzenia jest pojęciem bardzo szerokim i obejmuje styl i technikę dowodzenia, powinna ona wskazywać kolejne zasadnicze kroki, zapewniające sprawne przygotowanie i osiągnięcie nakazanego i zaplanowanego celu (wykonanie zadania). Metoda dowodzenia zapewnia wewnętrzną, czasową i logiczną regulację przebiegu pracy na jednym lub kilku szczeblach dowodzenia.*”¹⁴⁸

J. Orzechowski¹⁴⁹ uważa, że wśród szeregu metod dowodzenia można wyróżnić następujące: obecność dowódcy tam gdzie rodzi się kryzys walki i przekazywanie zadań podwładnym na ich stanowiskach dowodzenia; wzywanie podwładnych dowódców na stanowisko dowodzenia przełożonego w celu postawienia nowych zadań i uzgodnienia współdziałania; wyjazdy oficerów sztabów przełożonych lub zastępców dowódcy do podległych dowództw i wojsk w celu przekazania rozkazów bojowych lub wyjaśnienia położenia na miejscu, przestudiowania dokumentów bojowych dowództw podległych; organizowanie grup operacyjnych z dowództw wyższych w celu kontroli wykonania postawionych zadań i udzielenia podwładnym pomocy.

Pomimo wielu interpretacji można przyjąć, że metoda dowodzenia jest to złożony, twórczy proces pracy dowództwa polegający na doborze sposobów postępowania organów dowodzenia zgodny z zamierzoną kolejnością ich stosowania tak aby zapewnić osiągnięcie określonego celu.

¹⁴⁸ S. Piotrowski, *Metody i style (techniki) dowodzenia*, Warszawa 1993.

¹⁴⁹ J. Orzechowski, *Dowodzenie i sztaby*, T I, Warszawa 1974.

PROCEDURA <łac. *procedo* = postępuję naprzód> całokształt przepisów i zasad regulujących postępowanie, sposób, tryb załatwienia jakichś spraw.

PROCEDURY DOWODZENIA - jest to przyjęty tryb postępowania określający kolejność, zakres i zasady postępowania dowództwa w procesie podejmowania decyzji (dowodzenia).

STYL DOWODZENIA < *fr.* style, *łac.* stylus > uogólniony charakter stosowanych przez dowódcę (przełożonego) form i technik dowodzenia, stanowiących przede wszystkim odbicie stopnia centralizacji decyzji oraz zakresu samodzielności i inicjatywy podwładnych.

TECHNIKI DOWODZENIA - jest to repertuar bodźców stosowanych przez przełożonego wobec podwładnych oraz sposobów ich stosowania, ukierunkowanych na skłonieniu podwładnych do wykonania przypisanych im zadań.

DOWODZENIE PRZEZ CELE - jest to styl (technika) dowodzenia, który charakteryzuje się tym, że przełożony określa co podwładny ma osiągnąć lub może on ograniczyć się jedynie do zainicjowania określonego działania. Określenie celu działania podwładnego może nastąpić przy jego współudziale. Stosując ten styl (technikę) dowodzenia przełożony powinien określić podwładnemu: co, gdzie i kiedy ma osiągnąć.

DOWODZENIE PRZEZ CZYNNOŚCI (WYTYCZNE, INSTRUKCJE) - jest to styl (technika) dowodzenia, która polega na określeniu przez przełożonego i przekazaniu podwładnemu zadania i szczegółowych ustaleń dotyczących sposobu jego wykonania. Taki styl dowodzenia wiąże się z potrzebą podjęcia decyzji za podwładnego i opracowania za niego zasadniczej części planu walki (operacji).

DOWODZENIE PRZEZ ZADANIA - jest to styl (technika) dowodzenia, która polega na sprecyzowaniu przez przełożonego i przekazania podwładnemu tylko zadania, a więc: co, gdzie i kiedy ma wykonać.

DZIAŁALNOŚĆ ORGANÓW DOWODZENIA W ZAKRESIE PRZYGOTOWANIA WALKI I OPERACJI.

PRZYGOTOWANIE WALKI (OPERACJI) jest to proces, mający na celu zapewnienie sprawnego, nieprzerwanego funkcjonowania danego systemu walki (obrony, natarcia)

lub operacji. Proces ten trwa od otrzymania zadania do osiągnięcia gotowości do działania (rozpoczęcia działań). Obejmuje on przedsięwzięcia dotyczące *planowania* i *organizowania* walki (*organizację walki*), *doprowadzenia wojsk do gotowości do wykonania zadania oraz przygotowania pasa (rejonu) do działań*. Przedsięwzięcia przygotowania walki zawarte są w *kalendarzowym planie przygotowania walki (operacji)*.

ORGANIZACJA WALKI (OPERACJI) - (od *ORGANIZACJA* <łac. organisatio > Sposób zorganizowania czegoś, forma, system; organizowanie, urządzenie czegoś. Struktura, budowa substancji, organizmu) to zespół przedsięwzięć technologicznych realizowanych przez dowódców i sztaby związków operacyjnych i taktycznych mających na celu stworzenie dogodnych warunków do wykonania zadania operacyjnego (bojowego). Organizacja walki obejmuje planowanie i organizowanie działań, rozpoczyna się z chwilą otrzymania zadania i kończy z chwilą przekazania kompletu dokumentów dyrektywnych podwładnym.

ORGANIZOWAĆ < łac. organizo + kształtuję, tworzę > 1)Urządzać, zakładać, układać w pewne formy, wprowadzać do czegoś plan, ład.

ORGANIZOWANIE - funkcja dowodzenia polegająca na celowym doborze i łączeniu składników rzeczowo - czasowo - przestrzennych w zorganizowaną całość oraz podtrzymaniu ich funkcjonowania w czasie realizacji celu działania. Inaczej mówiąc funkcja organizowania polega na tworzeniu struktury, która ma być przedmiotem kierowania poprzez doprowadzenie wyników planowania do wykonawców.

DZIAŁANIA ZORGANIZOWANE - są to działania zmierzające do określonego celu, charakteryzujące się zachowaniem odpowiedniej kolejności etapów działania oraz konsekwentnym zastosowaniem się do zasad realizacji każdego z nich. W prakseologii działanie zorganizowane uważane jest za uniwersalną zasadę sprawnego działania. Podstawowe trzy etapy działań zorganizowanych obejmują: 1) przygotowanie (preparację działań); 2) wykonania; 3) kontrolę.

PLANOWANIE - jest jedną z funkcji dowodzeni, opiera się na wnikliwej analizie zadania i ocenie sytuacji. Planowanie polega na przewidywaniu przyszłego układu rzeczowo - czasowo - przestrzennego przyszłych działań oraz formułowaniu do tego układu odpowiednich celów. Celem planowania jest racjonalizacja działań zorganizowanych poprzez opracowanie planu ogólnego i planów cząstkowych z różnym stopniem szczegółowości. Podmiotem planowania są zadania, zagadnienia współdziałania, zabezpieczenie bojowe i logistyczne oraz dokumenty do bezpośredniego kierowania walką.

ORGANIZOWANIE - funkcja dowodzenia polegająca na celowym doborze i łączeniu składników rzeczowo - czasowo - przestrzennych w zorganizowaną całość oraz podtrzymaniu ich funkcjonowania w czasie realizacji celu działania. Inaczej mówiąc funkcja organizowania polega na tworzeniu struktury, która ma być przedmiotem kierowania poprzez doprowadzenie wyników planowania do wykonawców.

DOPROWADZENIE ODDZIAŁÓW DO GOTOWOŚCI DO WYKONANIA ZADANIA jest to przedsięwzięcie mające na celu osiągnięcie przez oddziały w nakazanym lub pożądanym czasie pełnej sprawności do wykonywania zadań i zazwyczaj obejmuje: uzupełnienie braków w stanie osobowym, uzbrojeniu i sprzęcie wojskowym; sprawdzenie poprawności funkcjonowania systemów dowodzenia i kierowania środkami walki, łączności i współdziałania; przygotowanie uzbrojenia i sprzętu do działania w istniejących warunkach; szkolenie dowództw i wojsk uwzględniające specyfikę przyszłych działań; uzupełnienie środków bojowych i materiałowych; ewakuację rannych i chorych; realizację prac remontowych i inne przedsięwzięcia z zakresu zabezpieczenia logistycznego i wychowawczego.

PRZYSPOSOBIENIE TERENU DO DZIAŁANIA jest to przedsięwzięcie mające na celu stworzenie wojskom jak najkorzystniejszych warunków do przygotowania i prowadzenia działań, zwiększenia efektywności posiadanego sprzętu bojowego oraz zmniejszenia skutków oddziaływania ogniowego przeciwnika. Obejmuje ono zazwyczaj: przystosowanie terenu i jego rzeźby oraz pokrycia do potrzeb przygotowania i prowadzenia działań; przygotowanie dróg manewru, dowozu, ewakuacji; przygotowanie lądowisk dla śmigłowców; przygotowanie źródeł wody, umiejętne wykorzystanie właściwości obronnych, ochronnych i maskowniczych terenu oraz szereg innych przedsięwzięć.

KALENDARZOWY PLAN PRZYGOTOWANIA WALKI (OPERACJI) - jest to dokument planu działań taktycznych (operacyjnych) opracowywany na podstawie kalkulacji czasu, zawierający przedsięwzięcia, które należy wykonać w celu przygotowania działań, wykonawców (szczebel dowodzenia) lub osoby odpowiedzialne za wykonanie oraz terminy ich realizacji. Jest to dokument stanowiący podstawę organizowania pracy dowództwa.

KALKULACJA < *lac.* *calculatio* = obliczenie > przemyśliwanie, planowanie, rozważanie, zdolność przemyśliwania.

KALKULACJA CZASU - przedsięwzięcie mające na celu skalkulowanie czasu posiadanego przez dowództwo na realizację całej problematyki przygotowania działań od chwili otrzymania zadania do zameldowania gotowości do działania oraz podzielenie posiadanego

czasu w taki sposób, aby można było wykonać czynności planistyczno - organizacyjne oraz przygotować podległe oddziały (pododdziały) oraz teren do wykonania postawionych zadań.

ORGANIZACJA PRACY NA STANOWISKACH

DOWODZENIA

Działania zespołowe ludzi, aby były skuteczne, powinno być zorganizowane. Organizowanie pracy zespołów ludzkich, w tym dowództw jest, jak uważają niektórzy teoretycy, swojego rodzaju sztuką. Może o tym świadczyć wypowiedź Stefana Mossora *„Dobra organizacja pracy nowoczesnego sztabu jest swojego rodzaju sztuką, do której, jak do każdej sztuki, nie wystarczy mieć sam talent; trzeba ją poznać, opanować i nabrać w niej gruntownej wprawy.”*

Organizowanie pracy na stanowiskach dowodzenia to zbiór czynności i zabiegów dowódcy lub szefa sztabu polegający na podziale dowództwa danego szczebla dowodzenia pomiędzy poszczególne stanowiska dowodzenia, zorganizowanie elementów funkcjonalnych na stanowisku dowodzenia stosownie do zadań jakie mają realizować, określenie kompetencji i odpowiedzialności tych elementów, odpowiednie ich rozmieszczenie i wyposażenie, określenie wzajemnych relacji pomiędzy elementami oraz skoordynowanie ich działań, określenie i podział zadań do realizacji, określenie terminu realizacji zadań oraz realizację innych przedsięwzięć.

Organizowanie pracy na stanowiskach dowodzenia odbywa się z zachowaniem **zasad organizacji pracy** dotyczących wszystkich organizacji oraz *reguł* specyficznych dla współczesnego pola walki.

W praktyce dowódczej i sztabowej decyzja organizatorska dowódcy, szefa sztabu lub innych osób kierowniczych wyraża się zwykle w formie kalendarzowego planu przygotowania walki (operacji), harmonogramu pracy sztabu i poszczególnych komórek organizacyjnych dowództwa.

ZASADY ORGANIZOWANIA PRACY to opracowane teoretycznie (ustalone) i zweryfikowane w praktyce twierdzenia, prawidłowości i reguły, które określają najracjonalniejsze sposoby działalności. Do podstawowych zasad organizowania pracy zaliczono: podział

zadań, koncentracji zadań, harmonizacji w zakresie doboru elementów działania i jego przebiegu, specjalizacja i grupowanie działań z tym związanych, hierarchia i rozpiętość dowodzenia, delegowanie uprawnień oraz współmierność uprawnień i odpowiedzialności.

DYŻURNA SŁUŻBA OPERACYJNA - na stanowisku dowodzenia wyznaczana jest dyżurna służba operacyjna, do której obowiązków należy znajomość aktualnego położenia i działania wojsk własnych i przeciwnika; znajomość rozmieszczenia stanowisk dowodzenia przełożonego, własnych, sąsiadów i wojsk współdziałających; znajomość miejsca pobytu dowódcy, szefa sztabu oraz rozmieszczenie poszczególnych komórek funkcjonalnych na stanowisku dowodzenia; znajomość sposobów i terminów przekazania dokumentów dyrektywnych oraz znajomość organizacji funkcjonowania stanowiska dowodzenia.

DYŻURNY OPERACYJNY - to oficer dowództwa wyznaczony do pełnienia dyżurnej służby operacyjnej. Podlega on dowódcy, a podczas jego nieobecności szefowi sztabu. Dyżurnemu operacyjnemu podlegają dyżurni poszczególnych komórek funkcjonalnych stanowiska dowodzenia (jeśli są wyznaczani), a dyżurnemu stanowiska dowodzenia (głównego) podlegają ponadto dyżurni operacyjni pozostałych stanowisk dowodzenia organizowanych na danym szczeblu.

DZIENNIK DZIAŁAŃ BOJOWYCH (TAKTYCZNYCH, OPERACYJNYCH) jeden z dokumentów sprawozdawczo - informacyjnych w którym zapisywane są w sposób chronologiczny najważniejsze wydarzenia związane z przygotowaniem i prowadzeniem działań taktycznych (operacyjnych). Na stanowisku dowodzenia dziennik ten prowadzony jest przez dyżurnego operacyjnego oraz wyznaczonych oficerów poszczególnych komórek funkcjonalnych dowództwa

KOMENDANT < *lac.* commendo = polecam > zwierzchnik niektórych instytucji wojskowych, naczelnik jakiejś placówki.

KOMENDANT STANOWISKA DOWODZENIA - to oficer odpowiedzialny za ochronę, obronę i maskowanie stanowiska dowodzenia, utrzymanie ustalonego porządku i organizację regulacji ruchu w rejonie rozmieszczenia stanowiska dowodzenia oraz za terminowe urządzenie miejsc pracy i odpoczynku obsady danego stanowiska. Kieruje on realizacją wszystkich przedsięwzięć związanych z rozwijaniem, zwijaniem i przemieszczaniem stanowiska dowodzenia. Komendantem stanowiska dowodzenia jest dowódca (szef sztabu) pułku, batalionu dowodzenia. Komendantem zapasowego stanowiska dowodzenia - zastępca dowód-

cy pułku, batalionu dowodzenia. Komendantem wysuniętego stanowiska dowodzenia jest oficer oddziału, wydziału operacyjnego sztabu OW, ZT, oddziału.

STRUKTURA STANOWISKA DOWODZENIA- wyodrębnione pod względem funkcjonalnym części (elementy) stanowiska dowodzenia wraz z relacjami zachodzącymi pomiędzy tymi elementami. Do głównych części (elementów) stanowisk dowodzenia zaliczono: część (obsadę) operacyjną węzeł łączności i grupę zabezpieczenia.

CZĘŚĆ (OBSADA) OPERACYJNA STANOWISKA DOWODZENIA - zasadniczy element stanowiska dowodzenia, który przeznaczony jest do planowania i organizowania działań bojowych (taktycznych, operacyjnych) oraz bezpośredniego dowodzenia wojskami. Część (obsadę) operacyjną stanowiska dowodzenia stanowi ta część dowództwa, która w danym czasie realizuje swoje zadania. Obejmuje ona elementy (wydziały, ośrodki, grupy, punkty), które ze względu na podział funkcjonalny realizują zadania specjalistyczne. W części tej wyróżniono: centrum dowodzenia, ośrodek informacyjny, ośrodek planowania, ośrodek kierunków, ośrodek rozpoznania, punkt kierowania łącznością, punkty kierowania rodzajami wojsk, ośrodek zabezpieczenia logistycznego i grupy operacyjne

OŚRODEK INFORMACYJNY - to ośrodek (wydział, grupa, sekcja) przeznaczony do: zbierania i przekazywania informacji o sytuacji, stopniu realizacji zadań; dostarczania i wymiany informacji o sytuacji w ramach stanowiska dowodzenia, z przełożonym, podwładnymi i sąsiadami.

OŚRODEK KIERUNKÓW - to ośrodek (wydział, grupa, sekcja) przeznaczony do opracowania zadań bojowych oraz przedstawiania dowódcy danych o bieżącej sytuacji w pododdziałach (oddziałach, związkach taktycznych) ogólnowojskowych.

OŚRODEK PLANOWANIA - jest ośrodkiem (wydziałem, grupą, sekcją), którego obsada wykonuje zadania planowania bieżącego i perspektywicznego, przygotowuje wielowariantowe rozwiązania przyszłej walki (operacji) oraz niezbędne dane i kalkulacje stanowiące dla dowódcy podstawę do podjęcia decyzji.

OŚRODEK ZABEZPIECZENIA LOGISTYCZNEGO - to ośrodek, którego obsada zajmuje się planowaniem, organizacją i kierowaniem zabezpieczeniem logistycznym danego szczebla dowodzenia.

PUNKTY KIEROWANIA RODZAJAMI WOJSK - są to punkty, których obsady zajmują się planowaniem, organizacją oraz bezpośrednio kierują działaniami pododdziałów (oddziałów) rodzajów wojsk.

CENTRUM < łac. z gr. kentron = środek koła > ośrodek, punkt, miejsce w którym się coś koncentruje np. jakaś działalność.

CENTRUM (OŚRODEK) DOWODZENIA - miejsce (rejon, obiekt) wydzielone na stanowisku dowodzenia, z którego funkcje dowodzenia spełnia osobiście dowódca wraz z kierowniczymi osobami funkcyjnymi dowództwa.

GRUPA < niem. Gruppe; fr. groupe > pewna liczba jednostek połączonych w jakąś wyodrębniającą się całość; zespół ludzi wypełniających określone zadania.

GRUPA OPERACYJNA - zespół oficerów wraz ze środkami dowodzenia wysyłany przez dowództwo związków operacyjnych (taktycznych) dla nawiązania i utrzymania ścisłego współdziałania z innym dowództwem lub w celu przejęcia dowodzenia określonym zgrupowaniem wojsk.

GRUPA REKONESANSOWA - wyznaczona grupa oficerów dowództwa wraz z pododdziałami wojsk inżynieryjnych, łączności, chemicznych i innych przeznaczona do przeprowadzenia rekonesansu (rozpoznania) rejonów przyszłych działań, rozmieszczenia wojsk, stanowisk dowodzenia, dróg marszu lub rejonów porażen.

PLANOWANIE WALKI - OPERACJI,

WYPRACOWANIE DECYZJI

PLANOWAĆ - od rzecz. plan, układać, opracowywać plan; snuć projekty, zamierzać coś.

PLANOWANIE - jest jedną z funkcji dowodzeni, opiera się na wnikliwej analizie zadania i ocenie sytuacji. Planowanie polega na przewidywaniu przyszłego układu rzeczowo - czasowo - przestrzennego przyszłych działań oraz formułowaniu do tego układu odpowiednich celów. *Celem planowania* jest racjonalizacja działań zorganizowanych poprzez opraco-

wanie planu ogólnego i planów cząstkowych z różnym stopniem szczegółowości. Przedmiotem planowania są zadania, zagadnienia współdziałania, zabezpieczenie bojowe i logistyczne oraz dokumenty do bezpośredniego kierowania walką. Wzmianki o planowaniu walki spotkać można już w opracowaniach autorów w starożytnych Chinach i Egipcie począwszy od XVII w.p.n.e. Na bardzo wysokim poziomie stało planowanie walki i operacji w starożytnym Rzymie. Ogromny jak na owe czasy rozmach operacji wojennych, ich szybkość i różnorodność wymagał doskonałego planowania, a u jego podstaw leżało zaskoczenie przeciwnika. Warto wymienić osiem wypraw wojennych Cezara, w tym dwie operacje desantowe na Bretanię. Także w państwach dalekiego wschodu takich jak Chiny i Mongolia bardzo szczegółowo planowano operacje.

Wraz z rozwojem organów dowodzenia oraz podziałem zadań pomiędzy poszczególne osoby funkcyjne dowództwa powstawać zaczęły wyspecjalizowane grupy oficerów zajmujących się rozwiązywaniem określonych zagadnień, między innymi powstał wydział operacyjny, którego jednym z zadań było i jest planowanie walki (operacji).

Wielu historyków uważa, że znaczny wkład w rozwój sztuki dowodzenia wniosły w XIX w. sztaby pruskie oraz doświadczenia wojen: krymskiej (1853-56), prusko-austriackiej (1866) i francusko-pruskiej (1870-71). Planowaniem strategicznym i operacyjnym zajmował się sztab generalny lub sztab główny danego państwa.

W wieku XX rozwój zasad i sposobów planowania wiąże się z okresami obu wojen światowych, wojny koreańskiej, wietnamskiej, wojen izraelsko-arabskich oraz konfliktów w Afganistanie i Kuwejcie.

Ze względu na stopień i zakres planowanie dzieli się na ogólne i szczegółowe. Biorąc natomiast za kryterium sposób przygotowania walki (operacji), zwłaszcza kolejność realizacji procesów z tym związanych przez poszczególne szczeble dowodzenia, można wyróżnić dwie podstawowe metody planowania i organizowania działań: *metodę równoległego planowania i organizowania działań* oraz *metodę kolejnego planowania i organizowania działań*.

Przyjmuje się, że planowanie to proces ciągły, w czasie którego dowódca określa koncepcję (zamiar) rozegrania walki (operacji); określone są zadania dla podległych oddziałów (pododdziałów); zadania rozpoznania, walki radioelektronicznej i działań psychologicznych. Określa się ponadto główne problemy współdziałania, zabezpieczenia bojowego i logistycznego. Proces planowania obejmuje także *podjęcie przez dowódcę decyzji i opracowanie dokumentów dowodzenia*.

PODJĘCIE DECYZJI - akt woli dowódcy (decydenta), sformalizowany najczęściej podpisem określonego dokumentu dyrektywnego, polegający na wyborze określonego sposobu rozwiązania danego zagadnienia (sprawy). Podczas podejmowania decyzji dotyczącej operacji (walki) dowódca zwykle określa zamiar (koncepcję) operacji (walki), zadania bojowe wraz z głównymi elementami współdziałania, zadania zabezpieczenia i organizacją dowodzenia.

WYPRACOWANIE DECYZJI - proces dowodzenia realizowany przez organy dowodzenia, którego celem jest dokonanie wyboru sposobu realizacji określonego zadania lub określonego działania w zaistniałej sytuacji.

ANALIZA < gr. analysis = rozbiór > myślowe wyodrębnienie cech, części lub składników badanego zjawiska, przedmiotu; badanie cech elementów lub struktury czegoś oraz związków między nimi zachodzących.

ANALIZA ZADANIA - jest to element działalności dowódcy (oficerów dowództwa) podczas procesu podejmowania decyzji polegający na: zrozumieniu otrzymanego zadania w świetle zamiaru i celu realizowanego przez przełożonego, zrozumieniu miejsca i roli podległych sił w ugrupowaniu operacyjnym (bojowym), zadań sąsiadów oraz sposobów i zakresu współdziałania z nimi.

OCENA SYTUACJI (POŁOŻENIA) - główny, po analizie zadania, etap (element) procesu planowania (wypracowania decyzji) polegający na wszechstronnym rozpatrzeniu przez dowódcę i jego organy dowodzenia całokształtu warunków, które mogą mieć wpływ na działanie wojsk w walce (operacji), dotyczący przede wszystkim przeciwnika, wojsk własnych, terenu, warunków meteorologicznych i warunków prowadzenia walki.

OCENA PRZECIWNIKA - jeden z elementów oceny sytuacji, wartościujący siły i możliwości przeciwnika, stanowiący podstawę do sprecyzowania wniosków dla skutecznego działania wojsk. Dokonując oceny przeciwnika należy określić jego potencjał bojowy, jego skład, położenie, możliwości wykonania uderzeń, system dowodzenia i kierowania środkami walki, wartość moralno - bojową wojsk, możliwy charakter działań oraz elementy ugrupowania, których rozbitcie obniży możliwości bojowe przeciwnika. Przez ocenę przeciwnika rozumieć także należy całokształt pracy organów rozpoznawczych podczas zbierania, opracowywania i przekazywania informacji o przeciwniku.

OCENA TERENU - jeden z elementów oceny sytuacji wartościujący głównie taktyczno - operacyjne możliwości wykorzystania terenu do skutecznego działania wojsk własnych i utrudnieniu działania przeciwnikowi. Dowództwo ocenia teren głównie pod kątem jego wykorzystania dla ustalenia kierunku głównego uderzenia (głównego wysiłku obrony), jego wpływu na tempo i sposób działania wojsk własnych i przeciwnika oraz jego infrastrukturę.

OCENA WOJSK WŁASNYCH - jeden z elementów oceny sytuacji wartościujący głównie siły własne i ich możliwości w realizacji zadań bojowych podczas przygotowania i prowadzenia działań taktycznych (operacyjnych). Ocenę wojsk własnych prowadzi się w celu: optymalnego wykorzystania posiadanych sił i środków do wykonania postawionych zadań i osiągnięcia celu walki przy najmniejszych stratach własnych oraz skonfrontowania własnych możliwości z analogicznymi możliwościami przeciwnika.

ORIENTACJA <fr. orientatoin, łac. oriens = wschód > określenie miejsca znajdowania się, ustalenie położenia według stron świata; trafne rozumienie sytuacji; znajomość czegoś.

ORIENTOWANIE (INFORMOWANIE) OPERACYJNE - przedsięwzięcie organizacyjne, którego celem jest zapoznanie upoważnionych osób funkcyjnych dowództw z sytuacją operacyjną, zadaniem bojowym oraz decyzją /zamiarem/ dowódcy, a także wydanie im odpowiednich wytycznych. Organizatorem orientowania jest zwykle szef sztabu lub szef komórki operacyjnej sztabu.

KONCEPCJA < łac. conseptio > ogólne ujęcie czegoś, obmyślony plan działania, rozwiązanie czegoś, teoria czegoś, pomysł, projekt.

KONCEPCJA - idea, myśl przewodnia osiągnięcia celu działania, sposób wykonania zadania bojowego formułowany przez dowódcę. Stanowi główny element każdej decyzji oraz wytyczną do pracy dowództwa, precyzuje ją dowódca podczas planowania działań taktycznych (operacyjnych) na podstawie wniosków z analizy zadania i oceny sytuacji.

ZAMIAR WALKI (OPERACJI) - koncepcja osiągnięcia celu walki (operacji); myśl przewodnia sposobu wykonania zadania bojowego. Zamiar walki (operacji) stanowi główny element decyzji dowódcy i jest podstawą planowania i organizowania działań.

KRYTERIUM < gr. kriterion > miernik służący za podstawę oceny, probierz.

KRYTERIUM WYBORU - wskaźnik, miernik, wyróżnik brany pod uwagę przy wyborze, hierarchizacji, ocenianiu, szacowaniu, podejmowaniu decyzji; narzucony lub dowolnie przyjęty przez dokonującego wybór.

METODA KOLEJNEGO PLANOWANIA I ORGANIZOWANIA - to twórczy proces pracy dowództwa polegający na rozpoczęciu prac związanych z planowaniem i organizowaniem działań taktycznych (operacyjnych) na kolejnych szczeblach dowodzenia po zakończeniu w pełni tych czynności w dowództwie nadrzędnym i przekazaniu podwładnemu kompletu dokumentów dyrektywnych.

METODA RÓWNOLEGŁEGO PLANOWANIA I ORGANIZOWANIA -to twórczy proces pracy dowództwa, który prowadzony jest równoległe na kilku szczeblach dowodzenia. Niższy szczebel dowodzenia rozpoczyna planowanie i organizowanie działań taktycznych (operacyjnych) bezpośrednio po określeniu przez przełożonego zamiaru (koncepcji) i wydanych na tej podstawie wstępnych zarządzeniach bojowych.

PLAN <łac. planus = płaski> zamysł, pomysł, projekt, zamiar, szkic, zarys, układ czegoś. **PLAN** - efekt procesu planowania w formie konstrukcji myślowej, graficznej lub pisemnej zawierającej zwykle określony sposób osiągnięcia celu działania zorganizowanego.

PLAN WALKI (OPERACJI) - zbiór dokumentów bojowych składający się zwykle z części operacyjnej (planu obrony, natarcia, przemieszczenia) oraz planów: użycia rodzajów wojsk, rozpoznania i walki radioelektronicznej, zabezpieczenia, współdziałania, dowodzenia i łączności, służby porządkowo-ochronnej oraz kalendarzowego planu przygotowania walki (operacji). Plan walki (operacji) jest szczegółowym rozwinięciem zamiaru /koncepcji/ walki (operacji) i stanowi podstawę organizowania walki (operacji). Na szczeblu oddziału plan walki może być opracowywany na mapach roboczych.

LEGENDA - krótkie, zwięzłe uzupełnienie treści dokumentów graficznych (planu obrony, planu natarcia itp.) oraz znaków, skrótów i kolorów użytych w dokumentach graficznych. W legendzie ujmuje się te informacje, których nie można przedstawić graficznie w dokumentach graficznych. Na dokumencie graficznym legendę umieszcza się z boku lub pod treścią tego dokumentu.

MAPA ROBOCZA - podręczny dokument graficzny wykonywany przez poszczególnych oficerów (dowódców i oficerów dowództwa) na mapie topograficznej w czasie działań bojowych (walki, operacji). Na mapie roboczej wrysowuje się na bieżąco informacje o położeniu wojsk (własnych i przeciwnika), decyzje dowódców oraz informacje niezbędne danemu oficerowi w jego pracy.

PLANOWANIE OGÓLNE - etap planowania realizowany w czasie przygotowania walki (operacji), rozpoczynający się z chwilą otrzymania zadania, a kończy w momencie opracowania planu walki (operacji) i rozkazu bojowego (dyrektywy operacyjnej).

PLANOWANIE SZCZEGÓŁOWE - etap planowania realizowany po zakończeniu opracowaniu planu walki i rozkazu bojowego w celu opracowania planów szczegółowych np. planu walki w rejonie skupienia głównego wysiłku obrony, planu kontrataku itp.

OPRACOWANIE I PRZEKAZANIE ZADAŃ DO WALKI - OPERACJI.

Opracowanie zadań i późniejsze ich przekazanie ich podwładnym jest konsekwencją podstawowego uprawnienia dowódcy - *rozkazodawstwa, stawiania zadań*.

ROZKAZODAWSTWO, STAWIANIE ZADAŃ jest to proces związany z podstawowym uprawnieniem dowódcy w zakresie kierowania (dowodzenia, zarządzania), sposobem formułowania rozkazów (zarządzeń, poleceń) oraz metodą przekazywania ich podwładnym do bezwzględnego wykonania. Opracowanie i przekazanie zadań podwładnym zawiera się w jednej z funkcji dowodzenia - *organizowaniu*.

ORGANIZOWANIE jest to funkcja dowodzenia polegająca na celowym doborze i łączeniu składników rzeczowo - czasowo - przestrzennych w zorganizowaną całość oraz podtrzymaniu ich funkcjonowania w czasie realizacji celu działania.

Istotą organizowania działań jest tworzenie struktury, która ma być przedmiotem kierowania poprzez doprowadzenie wyników planowania do wykonawców w formie rozkazu, zarządzeń, komunikatów.

Podstawą opracowania dokumentów dyrektywnych jest decyzja dowódcy i dokumenty planu walki. W pierwszej kolejności należy postawić (przekazać) zadania tym wojskom, które powinny niezwłocznie przystąpić do ich realizacji lub które potrzebują więcej czasu na przygotowanie się do działań.

W związkach taktycznych i oddziałach opracowuje się rozkaz i zarządzenia bojowe oraz zarządzenia dotyczące użycia oddziałów (pododdziałów) rodzajów wojsk, systemu łączności, zabezpieczenia bojowego i logistycznego oraz komunikaty. W warunkach skrajnie ograniczonego czasu zadanie może być przekazane podwładnym w formie wstępnego zarządzenia bojowego.

Rozkaz bojowy opracowywany jest przez wydział (oddział, sekcję) operacyjną sztabu danego dowództwa, a konkretnie przez wydział planowania, natomiast rozkaz dla jednego wykonawcy lub zarządzenie bojowe opracowuje zazwyczaj wydział kierunków, zarządzenia dotyczące oddziałów rodzajów wojsk, zabezpieczenia logistycznego i bojowego opracowują właściwe komórki dowództwa.

W rozkazie bojowym ujmuje się zadania dotyczące wszystkich podległych oddziałów (elementów ugrupowania bojowego), względnie jednego oddziału lub kilku z nich, a w zarządzeniu bojowym dla jednego oddziału (pododdziału, elementu ugrupowania bojowego).

W związku operacyjnym i taktycznym rozkazy i zarządzenia przekazuje się zazwyczaj w formie pisemnej natomiast w oddziałach i pododdziałach ustnie.

Zadania podległym, przydzielonym i wspierającym oddziałom (pododdziałom, elementom ugrupowania bojowego) dowódca związku taktycznego (oddziału) stawia osobiście lub za pośrednictwem oficerów sztabu.

ORGANIZACJA < *łac.* organisatio > Sposób zorganizowania czegoś, forma, system; organizowanie, urządzenie czegoś.

ORGANIZOWAĆ < *łac.* organizo = kształtuję, tworzę; *gr.* organon = narzędzie > Urządzenie czegoś, usystematyzowanie, uporządkowanie, układanie w pewne formy, wprowadzanie do czegoś planu, ładu.

DOKUMENTY DOWODZENIA (*DOKUMENT* < *łac.* documentum > pisemny ślad czynności prawnej) to wszystkie dokumenty dotyczące przygotowania i prowadzenia działań taktycznych (operacyjnych). W zależności od treści i przeznaczenia dokumenty dowodzenia dzielimy na: planistyczno - organizacyjne, sprawozdawczo - informacyjne i pomocnicze.

DOKUMENTY PLANISTYCZNO-ORGANIZACYJNE - to rodzaj dokumentów dowodzenia służących do planowania i organizowania walki (operacji). Do dokumentów tych zaliczamy: dyrektywy operacyjne, rozkazy, zarządzenia, plany, mapy robocze i inne.

DOKUMENTY POMOCNICZE - to rodzaj dokumentów dowodzenia opracowywanych zazwyczaj na użytek wewnętrzny dowództwa np. szkice, tabele, kalkulacje, wykresy, zestawienia, zapotrzebowania itp.

DYREKTYWA - pisemne ustalenia lub wskazówki wydawane przez naczelnego woźdza i dowódców szczebla operacyjnego sił lądowych. W dyrektywie określa się cel działania, sposób jego osiągnięcia, zadania dla wykonawców oraz terminy ich realizacji.

DYREKTYWA OPERACYJNA - podstawowy dokument rozkazodawczy szczebla operacyjnego, w którym pisemnie precyzuje się cel i zadania dla związków taktycznych i oddziałów.

GRAFICZNY DOKUMENT DOWODZENIA - rozkazy, zarządzenia, meldunki, sprawozdania i inne dokumenty sporządzane na mapie topograficznej lub podkładowej, folii lub kalce w formie schematu, szkicu, grafiku, wykresu lub tabeli.

OFICER KIERUNKOWY - oficer wyznaczony do przekazywania zadań podległym dowódcom oddziałów i związków oraz zbierania informacji o sytuacji na określonym kierunku działań taktycznych (operacyjnych). Oficerowi kierunkowemu wydziela się ruchome środki dowodzenia i łączności.

OFICER ŁĄCZNIKOWY - oficer wyznaczony do wykonania określonych zadań lub nawiązania łączności z wyższym dowództwem oraz dowództwami wojsk współdziałających i podległych. Oficerowi łącznikowemu zwykle wydziela się ruchome środki dowodzenia i łączności.

PISEMNY DOKUMENT BOJOWY - wszystkie rozkazy, zarządzenia, meldunki, sprawozdania i inne dokumenty wykonane w formie tekstowej.

ROZKAZ - polecenie określonego działania lub zaniechania działania wydane służbowo żołnierzowi przez przełożonego lub upoważnionego starszego. Rozkaz jest zasadniczą formą stawiania zadań w wojsku i stanowi o istocie dowodzenia.

ROZKAZ BOJOWY - rozkaz przeznaczony do stawiania zadań bojowych. Rozkaz bojowy wydaje dowódca zwykle na dzień walki. W rozkazie bojowym oprócz zadań bojowych przekazuje się zwykle również dane o przeciwniku, zadania na korzyść oraz zadania sąsiadów, a także inne elementy dotyczące zabezpieczenia działań.

SFORMALIZOWANE DOKUMENTY BOJOWE - dokumenty bojowe o ustalonej formie, częściowo wypełnione, które są przeznaczone do szybkiego opracowania i przekazywania w relacjach dowodzenia.

WSTĘPNE ZARZĄDZENIE BOJOWE - forma stawiania zadań bojowych przy zastosowaniu metody pracy równoległej, wydawane z reguły po wypracowaniu przez dowódcę zasadniczych elementów decyzji, przede wszystkim zamiaru walki (operacji).

WYTYCZNE - forma stawiania zadań lub ukierunkowania podwładnych, zwykle dotycząca działalności specjalistycznej.

ZAWIADOMIENIE - forma przekazywania informacji, szczególnie sytuacyjnych, wymienianych głównie w relacjach współdziałania.

ZARZĄDZENIE - wykonawczy akt prawny oraz forma przekazywania decyzji kierowniczych. W wojsku forma uzupełniająca rozkazodawstwa służąca dowódcom, szefom i innym kierowniczym osobom funkcyjnym do szczegółowego lub specjalistycznego organizowania działalności służbowej.

ZARZĄDZENIE BOJOWE (ROZKAZ DLA JEDNEGO WYKONAWCY) - rodzaj zarządzenia służącego do przekazywania decyzji dowódcy w toku prowadzenia walki (operacji). Zarządzenie bojowe stanowi uzupełnienie lub rozwinięcie rozkazu bojowego (operacyjnego).

ZARZĄDZENIE PRZYGOTOWAWCZE (WSTĘPNE) - rodzaj zarządzenia służącego do przekazywania zadań dotyczących przygotowania sił i środków do walki (operacji). Zarządzenie przygotowawcze wydaje się zwykle po analizie zadania i kalkulacji czasu.

ORGANIZACJA DOWODZENIA I ŁĄCZNOŚCI

Przygotowanie działań bojowych (walki, bitwy, operacji) przez wojska wymaga realizacji wielu skomplikowanych przedsięwzięć wykonywanych przez dowództwa i podległe oddziały i pododdziały. Właściwa organizacja dowodzenia jest jednym z podstawowych warunków prowadzenia przez dywizję skutecznej obrony.

Historia wojen dostarcza wielu dowódców o słuszności takiego poglądu, a doświadczenia ze współczesnych konfliktów zbrojnych oraz wnioski z odbywanych ćwiczeń w pełni go potwierdzają.

O roli i znaczeniu dowodzenia na przebieg operacji (walki) świadczy przykład rozbicia 15 sierpnia 1920 roku przez żołnierzy 203 pułku ułanów stanowiska dowodzenia 4 armii rosyjskiej. Zniszczenie radiostacji i dezorganizacja tej armii spowodowało, iż ten z pozoru miało znaczący sukces taktyczny, mały epizod wojny polsko-rosyjskiej bardzo szybko przerodził się w sukces operacyjny. Zerwanie łączności z przełożonym i podwładnymi spowodowało przerwanie ciągłości dowodzenia 4 armii, pozwoliło oddziałom 5 armii generała Sikorskiego zatrzymać natarcie Rosjan i rozbić ich jednostki¹⁵⁰.

Doświadczenia wielu wojen, a zwłaszcza drugiej wojny światowej, konfliktów zbrojnych, które miały miejsce po jej zakończeniu oraz przeprowadzonych ćwiczeń wskazują na wiele istotnych elementów przygotowania działań obronnych, a jako jeden z podstawowych elementów organizacji walki, realizowany przez dowódców i dowództwa, wymieniana jest między innymi **organizacja dowodzenia**.¹⁵¹

Podczas wojny nad Zatoką Perską w 1991 roku armia iracka szczególnie dotkliwie odczuła ciągłe oddziaływanie sprzymierzonych na stanowiska dowodzenia związków operacyjnych i dywizji. Dezorganizacja dowodzenia wojsk irackich doprowadziła do tego, iż elementy ugrupowania bojowego dywizji nie były zdolne podjąć skutecznej walki z przeciwnikiem oraz reagować na zmieniającą się sytuację taktyczną.

Przedstawione przykłady świadczą o tym, jak ważne jest właściwe zorganizowanie dowodzenia oraz o tym, jak ważnym jest zapewnienie *ciągłości, operatywności i skuteczności* dowodzenia.

Właściwie zorganizowane dowodzenie zapewniało bowiem skryte, ciągłe i operatywne dowodzenie oddziałami i pododdziałami dywizji, zarówno w czasie przygotowania, jak i w czasie prowadzenia działań obronnych. W „*Leksykonie wiedzy wojskowej*” organizację dowodzenia ujmuje się jako „*zespół przedsięwzięć realizowanych przez dowództwa i sztaby wszystkich szczebli w celu stworzenia optymalnych warunków do sprawnego przygotowania i prowadzenia działań bojowych*”.¹⁵²

¹⁵⁰ Wł. Sikorski, *Nad Wisłą i Wkrą*, Wyd. zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów 1928, s. 161

¹⁵¹ Słownik podstawowych terminów wojskowych, MON, Warszawa 1977, s. 0-28.

¹⁵² Leksykon wiedzy wojskowej, MON, Warszawa 1979, s. 287.

Do zasadniczych przedsięwzięć organizacji dowodzenia zalicza się:¹⁵³

ustalenie ilości stanowisk dowodzenia; dokonanie podziału dowództwa dywizji oraz sił i środków batalionu dowodzenia pomiędzy poszczególne stanowiska dowodzenia; określenie zadań dla obsad poszczególnych stanowisk dowodzenia; organizację przemieszczenia i rozmieszczenia stanowisk dowodzenia w terenie; zorganizowanie pracy na stanowiskach dowodzenia; ustalenie zasad współdziałania pomiędzy poszczególnymi stanowiskami dowodzenia; ustalenie współdziałania z podwładnymi, sąsiednimi związkami taktycznymi i wojskami współdziałającymi; określenie sposobu ochrony i obrony stanowisk dowodzenia.

Stanowiska dowodzenia są elementem ugrupowania bojowego dywizji w obronie,¹⁵⁴ a o tym jak istotną rolę odgrywają może świadczyć fakt, że zasady prowadzenia walki wielu państw wymieniają stanowiska dowodzenia jako obiekty uderzeń pierwszej kolejności.

ORGANIZACJA DOWODZENIA - jeden z elementów decyzji dowódcy określający sposób rozwinięcia, przesunięcia, obsady i rozbudowy stanowisk dowodzenia. Za organizację dowodzenia odpowiedzialny jest szef sztabu, a planowaniem i organizowaniem tych przedsięwzięć zajmuje się wydział (oddział, sekcja) operacyjny sztabu.

ORGANIZACJA ŁĄCZNOŚCI WOJSKOWEJ (*łac.* organisatio - organizacja) , organizacyjne zespolenie elementów łączności w celu zapewnienia kontaktów informacyjnych (przekazywania wiadomości) na odległość w systemach dowodzenia i kierowania środkami walki wszystkich szczebli organizacyjnych sił zbrojnych.

MOBILNE (POLOWE) STANOWISKO DOWODZENIA - stanowisko dowodzenia rozwijane w systemie polowym z możliwością jego szybkiego przemieszczenia i rozwinięcia w innym wybranym rejonie.

MOBILNO-STACJONARNE STANOWISKO DOWODZENIA - stanowisko dowodzenia rozwijane w systemie polowym z wykorzystaniem obiektów stałych (różnego rodzaju budynki).

POŁĄCZONE STANOWISKO DOWODZENIA - stanowisko dowodzenia organizowane w związkach taktycznych i oddziałach podległych Dowództwu Wojsk Lotniczych i

¹⁵³ Właściwości organizacji i funkcjonowania systemu dowodzenia dywizji w obronie, Biuletyn Informacyjny Szt.Gen. WP nr 1/142, Warszawa 1983, s. 45.

¹⁵⁴ Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych, cz.I (związek taktyczny,oddział), MON, Warszawa 1994,s.11

Obrony Powietrznej, na których znajdują się i wspólnie działają organy dowodzenia jednostek lotniczych i obrony powietrznej.

POMOCNICZE STANOWISKO DOWODZENIA (PSD) - organizuje się na szczeblu okręgu wojskowego w celu odciążenia obsady stanowiska dowodzenia od rozwiązywania problemów dotyczących zabezpieczenia logistycznego, uzupełnienia i szkolenia rezerw osobowych a także utrzymywania współdziałania z układem poza militarnym. Obsada tego stanowiska przejmuje dowodzenie w wypadku jednoczesnego obezwładnienia SD i ZSD do czasu ich odtworzenia.

POWIETRZNY PUNKT DOWODZENIA (PPD) - jest to statek powietrzny (samolot, śmigłowiec) wyposażony w odpowiednie środki, z którego dowódca i jego organy (grupa operacyjna) mogą sprawować dowodzenie. Powietrzny punkt dowodzenia może być wykorzystywany do działania podczas przegrupowania (przemieszczania) związków operacyjnych i taktycznych, przemieszczania stanowisk dowodzenia lub wyprowadzania wojsk z rejonów porażen lub innych ważnych etapach walki.

PUNKT DOWÓDCZO - OBSERWACYJNY (POD) - to stanowisko (punkt) dowodzenia doraźnie organizowane w brygadach i pułkach w celu zapewnienia dowódcy możliwości bezpośredniego wglądu w teren i dowodzenia wojskami na kierunkach gdzie realizowane są skomplikowane zadania bojowe (odparcie kontrataku, wprowadzenie do walki drugiego rzutu, forsowanie przeszkody wodnej itp.).

STACJONARNE STANOWISKO DOWODZENIA - stanowisko dowodzenia rozmieszczane tylko w obiektach stałych zawczasu przygotowanych (schrony, budynki itp.)

STACJONARNO-MOBILNE STANOWISKA DOWODZENIA - stanowiska dowodzenia rozwijane w pierwszej kolejności w obiektach stałych, zawczasu przygotowanych z możliwością ich przemieszczania i rozwijania w systemie polowym.

STANOWISKO DOWODZENIA (SD) - zespół sił i środków organów dowodzenia oraz oddziałów (pododdziałów) zabezpieczających jego funkcjonowanie.

STANOWISKO DOWODZENIA - to powiązane organizacyjnie i funkcjonalnie elementy koncepcyjne (organa dowodzenia) i zabezpieczające (oddziały, pododdziały dowodzenia) rozmieszczone w określonych miejscach (obiektach) w celu zapewnienia sprawnego dowodzenia wojskami.

WĘZEL ŁĄCZNOŚCI STANOWISKA DOWODZENIA, złożony element wojskowej sieci łączności, stanowiący część składową stanowiska dowodzenia. Przeznaczony jest do zapewnienia wymiany informacji z innymi stanowiskami (punktami) dowodzenia (własnymi, przełożonego, podwładnych i współdziałających dowództw) i zapewnienia łączności wewnętrznej na stanowisku dowodzenia.

Do podstawowych rodzajów węzłów łączności zalicza się: węzły łączności stanowisk dowodzenia (głównych stanowisk dowodzenia); węzły łączności zapasowych stanowisk dowodzenia, węzły łączności wysuniętych stanowisk dowodzenia oraz węzły łączności pomocniczych stanowisk dowodzenia. Węzły rozwijane są siłami i środkami pododdziałów dowodzenia i łączności, z reguły kompani łączności lub batalionu łączności, ewentualnie batalionu dowodzenia.

STANOWISKO DOWÓDCZO-OBSERWACYJNE (SDO) - zespół sił i środków przeznaczonych do dowodzenia pododdziałami i kierowania środkami walki oraz bezpośredniej obserwacji pola walki.

STANOWISKO (PUNKT) DOWÓDCZO - OBSERWACYJNE (SDO) - miejsce (na lądzie, na morzu, w powietrzu), gdzie rozmieszcza się organy i środki przeznaczone do sprawowania dowodzenia na najniższych szczeblach oraz do bezpośredniego kierowania walką przez dowódców wyższych szczebli w dynamicznych okresach działań.

TAKTYCZNE STANOWISKO DOWODZENIA - Organizowane jest w związkach taktycznych i oddziałach sił lądowych USA. To stale funkcjonujące stanowisko dowodzenia rozmieszczane możliwie blisko linii styczności wojsk. Do zadań obsady tego stanowiska należy ciągły nadzór nad prowadzonymi działaniami bojowymi; nadzór i koordynacja: manewru i wsparcia ogniowego, wsparcia powietrznego i obrony przeciwlotniczej; przekazywanie potrzeb wsparcia logistycznego do głównego stanowiska dowodzenia. Pracą tego stanowiska kieruje zastępca dowódcy do spraw szkolenia.

TYŁOWE STANOWISKO DOWODZENIA (TSD) - było stale funkcjonującym stanowiskiem dowodzenia związku operacyjnego (taktycznego, oddziału) na którym rozmieszczone były organy logistyczne. Jego pracą kierował zastępca dowódcy ds. logistycznych, który z tego stanowiska organizował i kierował całokształtem zabezpieczenia logistycznego danego szczebla dowodzenia.

WYSUNIĘTE STANOWISKO DOWODZENIA (WSD) - rodzaj stanowiska dowodzenia, rozwijanego zwykle doraźnie, w pobliżu wojsk pierwszego rzutu w celu bezpośredniego kierowania walką przez dowódcę w newralgicznych okresach działań. Obsadę operacyjną wysuniętego stanowiska dowodzenia stanowi zazwyczaj grupa operacyjna dowódcy.

WĘZEL ŁĄCZNOŚCI WYSUNIĘTEGO STANOWISKA DOWODZENIA to złożony element wojskowej sieci łączności, stanowiący część składową wysuniętego stanowiska dowodzenia. Przeznaczony jest do zapewnienia łączności dalekosiężnej i wewnętrznej, tej części dowództwa, która znajduje się na wysuniętym stanowisku dowodzenia. Zapewnia przybliżenie dowództwa do walczących wojsk, daje lepszy wgląd w teren, skraca długość linii łączności, a tym samym zwiększa ich odporność na zakłócenia i żywotność sieci łączności jako całości. W zależności od szerebła dowodzenia i realizowanych zadań w jego skład wchodzi z reguły środki radiowe, (wozy dowodzenia i radiostacje średniej mocy), a także radioliniowe i inne.

ZAPASOWE STANOWISKO DOWODZENIA (ZSD) - organizowane jest w celu zapewnienia ciągłości i trwałości dowodzenia. Obsada operacyjna ZSD jest w ciągłej gotowości do przejęcia dowodzenia w wypadku zniszczenia lub obezwładnienia stanowiska dowodzenia oraz w wypadku jego przemieszczania.

WĘZEL ŁĄCZNOŚCI ZAPASOWEGO STANOWISKA DOWODZENIA to złożony element wojskowej sieci łączności, stanowiący część składową zapasowego stanowiska dowodzenia. Przeznaczony jest do zapewnienia łączności dalekosiężnej (tej części dowództwa, która znajduje się na ZSD) z pozostałą częścią dowództwa przebywającą na SD i WSD, przełożonym, podwładnymi i współdziałającymi dowództwami oraz łączności wewnętrznej na zapasowym stanowisku dowodzenia. Węzeł łączności ZSD przejmuje główną funkcję w przypadku zniszczenia lub obezwładnienia węzła łączności stanowiska dowodzenia. Zwiększa żywotność wojskowej sieci łączności, szczególnie posiadającej strukturę gwiazdzistą, zwaną także strukturą centralnych węzłów łączności.

ORGANIZACJA WSPÓLDZIAŁANIA

Osiągnięcie celu działania we wszystkich złożonych działaniach zorganizowanych możliwe jest jedynie przy współdziałaniu i współpracy wszystkich członków danej organizacji

czy grupy. Tak samo zwycięstwo w walce osiąga się poprzez współdziałanie różnych rodzajów wojsk, służb, oddziałów czy pododdziałów.

Historia wojen dostarcza wielu przykładów świadczących o ogromnej roli współdziałania na polu walki. Pojawienie się na polu bitwy coraz większej liczby żołnierzy, konnicy, łuczników, artylerii i innych rodzajów wojsk oraz rozwój środków walki i postęp w sztuce wojennej wymusił koordynację działań wojsk. Współdziałanie było organizowane w różnej formie, np. Aleksander Macedoński osobiście organizował współdziałanie, niejednokrotnie w terenie podczas rekonesansu, Napoleon słał do swoich marszałków wytyczne zawarte w listach.

Treść i sposób współdziałania określają możliwości bojowe wojsk, ich organizacja, założenia doktrynalne, posiadane środki walki, stopień wyszkolenia wojsk oraz warunki terenowe. Wraz z rozwojem sił zbrojnych zmieniały się treści i formy współdziałania oraz komplikowała się jego organizacja. Obecnie współdziałanie organizuje dowódca z udziałem zastępców, oficerów sztabu, rodzajów wojsk i służb. Może być ono organizowane w terenie lub na stanowisku dowodzenia. Współdziałanie może być organizowane metodą udzielania przez dowódcę wytycznych, metodą wysłuchiwania meldunków lub kombinowaną

Cel współdziałania to optymalne wykorzystanie materialnych i niematerialnych możliwości oddziałów, związków taktycznych, poszczególnych rodzajów służb, wojsk do zorganizowanego działania dla osiągnięcia postawionych celów.

Istotą organizacji współdziałania jest to koordynacja działań wojsk na rzecz tych sił (elementów ugrupowania bojowego, operacyjnego), które działają w rejonie głównego wysiłku obrony lub na kierunku głównego uderzenia w odniesieniu do zadań, czasu, miejsca (przestrzeni) i ich możliwości taktyczno - operacyjnych w myśl zamiaru osiągnięcia celu walki (operacji). Jest to także zsynchronizowanie wykonywania kolejnych zadań w ścisłym powiązaniu z możliwymi wariantami działania przeciwnika.

Ze względu na cel i zasięg możemy wyróżnić: *współdziałanie strategiczne, operacyjne, taktyczne* lub *ogniowe*. Na każdym szczeblu dowodzenia podstawowymi wymogami przy organizacji współdziałania powinna być: prostota, jasność zamiaru, jednoznaczność i zrozumiałość założeń dotyczących miejsca, roli i zadań poszczególnych oddziałów lub rodzajów wojsk.

Zasadnicze problemy współdziałania ujmuje się w *planie współdziałania*, który jest elementem planu walki danego szczebla.

PLAN WSPÓŁDZIAŁANIA - to dokument obrazujący uzgodnione co do celu, miejsca i czasu działania bojowe podległych związków taktycznych, oddziałów, rodzajów wojsk, sąsiadów oraz sił i środków wspierających. Plan ten może być wykonany graficznie na mapie lub szkicu z odpowiednią legendą lub w formie tekstowej (tabeli). Opracowuje go komórka operacyjna danego szczebla dowodzenia przy współdziałaniu oficerów rodzajów wojsk i służb.

WSPÓŁDZIAŁANIE - typy i rodzaje związków (sprzężeń zwrotnych) zachodzących pomiędzy jednostkami lub grupami dążącymi do realizacji wspólnego celu lub do wzajemnego uniemożliwienia sobie osiągnięcia celów rozbieżnych. Wg. kryterium celu rozróżnić możemy następujące typy współdziałania: *współpraca* - współdziałanie (kooperacja) pozytywne; *współzawodnictwo* - rywalizacja; *walka* - współdziałanie (kooperacja) negatywne. Współdziałanie o charakterze kooperacji pozytywnej jest istotą i warunkiem koniecznym wszelkich zorganizowanych działań zespołowych nastawionych na realizację wspólnego celu.

WSPÓŁDZIAŁANIE TAKTYCZNE (OPERACYJNE) - to uzgodnione zespolenie wysiłku i działań związków taktycznych, oddziałów różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych co do zadań, czasu, miejsca (przestrzeni) w myśl ogólnego zamiaru osiągnięcia celu. Celem współdziałania jest optymalne wykorzystanie materialnych i niematerialnych możliwości związków taktycznych i oddziałów poszczególnych rodzajów wojsk

ORGANIZACJA ZABEZPIECZENIA BOJOWEGO

Jako elementy zabezpieczenia bojowego wyróżnia się: *ubezpieczenie, maskowanie, powszechną obronę przeciwlotniczą, zabezpieczenie inżynieryjne, obronę przeciwchemiczną, zabezpieczenie topograficzne i hydrometeorologiczne.*¹⁵⁵

Na przestrzeni wieków zmieniały się rodzaje i zakres zabezpieczenia bojowego. Już w armiach starożytnych realizowano przedsięwzięcia maskowania, ubezpieczenia czy rozbudowę inżynieryjnej. Wraz z rozwojem naukowo - technicznym i wykorzystywaniem nowych środków walki pojawiły się nowe rodzaje zabezpieczenia bojowego (samolot, środki chemiczne, broń jądrowa). Szczególne znaczenia nabrały przedsięwzięcia zabezpieczenia bojowego po drugiej wojnie światowej, wiąże się to z pojawieniem się broni jądrowej i broni precyzyjnego

¹⁵⁵ *Regulamin działań taktycznych Wojsk Lądowych, część I (związek taktyczny, oddział), Warszawa 1994.*

rażenia. Podkreślić jednak należy, że w ostatnim okresie oprócz pojawienia się nowych rodzajów zabezpieczenia bojowego zatarła się wyraźna różnica pomiędzy niektórymi z nich.

Cel zabezpieczenia bojowego to: niedopuszczenie do niespodziewanego napadu przeciwnika naziemnego i powietrznego; zapewnienie wojskom dogodnych warunków do prowadzenia działań, a zwłaszcza skutecznego użycia środków walki; ochronę wojsk przed: rozpoznaniem, oddziaływaniem ogniowym i bronią masowego rażenia przeciwnika oraz utrudnienie przeciwnikowi skuteczne użycie posiadanych środków walki.

PLAN ZABEZPIECZENIA BOJOWEGO - jeden z dokumentów planu walki (operacji) obejmujący swoim zakresem elementy zabezpieczenia bojowego.

ZARZĄDZENIE RODZAJÓW WOJSK- jedna z form przekazywania zadań bojowych podwładnym w postaci dokumentów pisemnych lub graficznych. Zarządzenia rodzajów wojsk opracowują właściwe komórki w celu właściwego zorganizowania zabezpieczenia bojowego.

ORGANIZACJA SŁUŻBY PORZĄDKOWO - OCHRONNEJ

Służbę porządkowo-ochronną organizuje i bezpośrednio kieruje nią szef sztabu danego szczebla dowodzenia. Organizuje się ją między innymi w celu: zapewnienia ochrony i obrony stanowisk dowodzenia oraz innych ważnych elementów ugrupowania bojowego; terminowego, bezkolizyjnego i skrytego przemieszczenia, ześrodkowania, rozwijania i rozmieszczenia wojsk; zapewnienia ochrony ważnym obiektom infrastruktury znajdujących się w strefie działań bojowych.

Organizuje się ją i pełni w rejonach stanowisk dowodzenia; na drogach marszu; w pasach (rejonach) działań bojowych; na drogach dowozu i ewakuacji; w rejonach rozmieszczenia wojsk, urzędzeń logistycznych.

Istota służby porządkowo - ochronnej polega na zapewnieniu regulacji ruchu wojsk i stanowisk dowodzenia na drogach marszu a w szczególności na podejściach do przeszkód wodnych, przeprawach, przejściach przez zapory i strefy zniszczeń, skażeń i pożarów; zapewnienia ochrony stanowisk dowodzenia, obiektów komunikacyjnych na drogach marszu i innych ważnych obiektów; zwalczanie grup specjalnych przeciwnika na drogach marszu i w rejonach

rozmieszczenia wojsk; kontrolowanie przestrzeganie przez wojska ustalonego porządku marszu i maskowania; zbieranie i kierowanie do właściwych oddziałów lub wyznaczonych rejonów zagubionych żołnierzy, uszkodzonej techniki bojowej i środków transportu; informowanie dowódców wojsk wykonujących marsz o stanie dróg oraz sytuacji skażeń na drogach; utrzymanie ustalonego porządku ruchu ludności cywilnej w pasie przemieszczania i rozmieszczenia wojsk.

Rejon służby porządkowo-ochronnej obejmuje zwykle teren zajęty przez wojska, pas marszu lub rejon (pas) działań bojowych. Odcinek służby porządkowo - ochronnej obejmuje część terenu wraz z 1-3 drogami marszu do 100 km. W każdej miejscowości lub innym obiekcie (przełęcz, przejścia przez wąwozy lub cieśniny, odcinki zniszczeń i skażeń itp.) tworzy się oddzielne odcinki służby porządkowo - ochronnej w składzie kilku posterunków. Do bezpośredniego kierowania służbą porządkowo - ochronną wyznacza się komendantów rejonów dróg (odcinków) i punktów przepraw.

Służbę porządkowo-ochronną pełnią pododdziały regulacji ruchu lub w razie konieczności do tego celu mogą być użyte inne pododdziały z których organizuje się posterunki kontroli ruchu, posterunki porządkowo-ochronne posterunki (patrole) regulacji ruchu. Pododdziały wojsk inżynierskich pełnią służbę porządkowo - ochronną na przeprawach, przejściach w zaporach inżynierskich i trudnych odcinkach dróg.

Do bezpośredniego planowania i organizowania tych przedsięwzięć wyznacza się oficerów wydziału operacyjnego. Organizację służby porządkowo - ochronnej przedstawia się w planie, który opracowuje się na mapie z legendą.

OCHRONA - to zespół czynności i zabiegów, których celem jest utrzymanie określonego potencjału siły żywej i środków materiałowych oraz zajmowanego obszaru (rejonu) lub obiektu.

OCHRONA I OBRONA STANOWISKA DOWODZENIA - to zespół przedsięwzięć mających na celu zapewnienie ciągłego i bezkolizyjnego funkcjonowania stanowisk dowodzenia poprzez niedopuszczenie do przenikania w rejon stanowiska dowodzenia osób nieuprawnionych, grup dywersyjno - rozpoznawczych przeciwnika oraz organizację obrony przed napadem przeciwnika powietrznego i naziemnego.

POSTERUNEK - obiekt (miejsce, rejon) powierzony określonym osobom (żołnierzom, policjantom, wartownikom), gdzie wykonują one najczęściej zadania ochronne. W specyficznych sytuacjach organizuje się posterunki honorowe.

REGULACJA < *łac.* regulo = porządkuję > ujmowanie czegoś w pewne przepisy, normy, uporządkowanie, unormowanie.

REGULACJA RUCHU - zespół przedsięwzięć organizacyjnych realizowanych w celu bezkolizyjnego ruchu pojazdów (obiektów) w obszarze lądowym (powietrznym). Regulacja ruchu na obszarze lądowym może mieć charakter bierny (znaki) i czynny (organy kierowania ruchem).

KIEROWANIE WALKĄ - OPERACJĄ

Podczas prowadzenia działań bojowych (walki, bitwy, operacji) dowództwo danego szczebla dowodzenia przewiduje i wpływa na rozwój sytuacji oraz zapewnia wykonanie planu walki (operacji). Działanie dowództwa w tym okresie skupia się na stałym śledzeniu pola walki oraz kontrolowaniu gotowości wojsk do wykonania zadań, zwłaszcza koncentruje się na zdobywaniu, opracowaniu i przekazaniu danych o sytuacji, wprowadzaniu korekt w planie walki (operacji) i przekazywaniu informacji decyzyjnych (zadań) wykonawcom i przełożonemu oraz informowanie o tym i o sytuacji wojsk współdziałających, sąsiadów i siły układu pozamilitarnego.

Ważnym zadaniem dowództwa w tym okresie jest zapewnienie ciągłego i sprawnego funkcjonowania systemu dowodzenia i sterowania środkami walki oraz zapewnienie podwładnym dogodnych warunków do wykonania zadania poprzez utrzymanie ciągłego współdziałania, rozpoznania, zabezpieczenia bojowego i logistycznego.

Zapewnienie warunków wykonania zadań przez podległe wojska wymaga aby dowództwo terminowo przekazywało podwładnym zadania i inne informacje warunkujące sprawność prowadzenia walki (operacji).

KIEROWANIE WALKĄ (OPERACJĄ) to ciągłe oddziaływanie dowódcy na podległe wojska w celu wykonania postawionego zadania. Kierowanie walką polega na zapewnieniu realizacji podjętej decyzji poprzez: zbieranie, analizowanie i ocenianie informacji o położeniu

niu, działaniu i stanie wojsk własnych i przeciwnika; podejmowaniu decyzji co do dalszej realizacji planu bądź jego modyfikacji z jednoczesnym określeniem zadań i stawianiem ich wykonawcom; przewidywanie zmian w sytuacji oraz wcześniejsze podejmowanie stosownych działań.

DOKUMENTY SPRAWOZDAWCZO-INFORMACYJNE - to rodzaj dokumentów dowodzenia w których znajdują się zazwyczaj opisy położenia wojsk własnych i przeciwnika oraz wydarzeń, które nastąpiły o określonej porze. Do dokumentów tych zaliczamy: meldunki, sprawozdania, dzienniki działań, mapy sprawozdawczo - informacyjne, komunikaty rozpoznawcze i inne.

KOMENDA < *lac.* commendo = polecam > - odmiana rozkazu podanego bezpośrednio głosem (sygnałem) do natychmiastowego, jednoczesnego i jednakowego wykonania.

MAPA SPRAWOZDAWCZA - to dokument graficzny wykonany na mapie topograficznej obrazujący kolejne sytuacje z przebiegu działań bojowych prowadzonych w określonym czasie (np. doby). Mapy sprawozdawcze opracowywane są dla celów sprawozdawczych i informacyjnych przez sztaby od pułku wzwyż. Zależnie od treści i przeznaczenia można wyróżnić mapy sytuacyjne: operacyjne, rozpoznawcze, łączności, logistyczne i inne.

MELDUNEK BOJOWY (OPERACYJNY) - bojowy dokument sprawozdawczy (pisemny lub graficzny), opracowany przez komórki operacyjne sztabów, lub ustna relacja podwładnego złożona przełożonemu o sytuacji w działaniach bojowych; zawiera szczegółowe dane o położeniu i działaniu wojsk własnych, uzyskane wiadomości o przeciwniku oraz informacje, co w danej sytuacji uczynił lub zamierza uczynić meldujący, jak również prośby pod adresem przełożonego. Zależnie od treści rozróżnia się meldunki bojowe operacyjne, rozpoznawcze, rodzajów wojsk, logistyczne i inne.

SYGNAŁY DOWODZENIA - sygnały stosowane w systemach dowodzenia do przekazywania krótkich rozkazów (komend) nakazujących natychmiastowe podjęcie lub zaniechanie określonych działań.

KOORDYNACJA DZIAŁAŃ WOJSK

Jednocześnie z przekazaniem podwładnym zadań w toku walki oficerowie sztabu uściślają zagadnienia współdziałania, a szczególnie: położenie, zadania i sposób działania wojsk będących w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem; zadania, czas i sposób działania

sił i środków mających przystąpić do działania (np. mających wykonać kontratak); obiekty i czas wykonania uderzeń ogniowych środkami przełożonego; sygnały dowodzenia, współdziałania i wzajemnego rozpoznania.

KOORDYNACJA <łac. coordinatio > uporządkowane współdziałanie elementów pewnej całości, zharmonizowanie, uzgodnienie wzajemnego działania. W klasycznej teorii organizacji koordynacja zaliczana jest do funkcji kierowania (H.Fayol). Według koncepcji prakseologicznej stanowi ona jedną z dyrektyw sprawnego działania.

KOORDYNACJA DZIAŁAŃ BOJOWYCH - uzgadnianie w skali operacyjnej lub taktycznej wysiłków związków taktycznych i oddziałów różnego rodzajów sił zbrojnych w celu najbardziej efektywnego wykonania wspólnych zadań.

PLANOWANIE KOLEJNEGO ETAPU WALKI - OPERACJI

Z chwilą rozpoczęcia działań bojowych (walki, bitwy, operacji) szczególnego znaczenia nabiera terminowe zbieranie i analizowanie informacji o położeniu, działaniu i stanie wojsk własnych i przeciwnika. Informacje te stanowią podstawę do przygotowania danych przez oficerów sztabu i szefów rodzajów wojsk do decyzji. Na podstawie uogólnionych wniosków z oceny sytuacji dowódca nakazuje realizację wcześniej podjętej decyzji lub uaktualnia ją w skrajnie ograniczonym czasie. Krótki czas na podjęcie decyzji zmusza dowódcę do łączenia oceny sytuacji z jednoczesnym określaniem zadań i stawianiem ich wykonawcom.

PRECYZOWANIE KOLEJNYCH ZADAŃ, ZAPEWNIENIE WSPÓLDZIAŁANIA

W toku prowadzenia działań bojowych (walki, bitwy, operacji) dowódca dysponuje bardzo krótkim czasem na ocenę sytuacji, podjęcie decyzji oraz opracowanie i przekazanie zadań podwładnym, dlatego w toku walki zazwyczaj nie przekazuje się wstępnych zarządzeń bojowych, lecz zarządzenia bojowe (rozkaz dla jednego wykonawcy). Udokładnienie postawionego zadania w toku działań może się odbywać w ramach przyjętego wcześniej sposobu

współdziałania, przez przekazywanie wojskom komend i sygnałów. Często udokładnienie zadań odbywa się przez wyjazd dowódcy do podwładnego, ma to miejsce w szczególnie ważnych okresach walki (operacji), jak np. wprowadzenie do walki drugiego rzutu lub wykonania kontrataku.

PRZEMIESZCZANIE STANOWISK DOWODZENIA

Stanowiska dowodzenia przemieszcza się tak, aby nie naruszyć dowodzenia i łączności z podwładnymi i współdziałającymi wojskami, dowództwem nadrzędnym i sąsiadami. Stanowiska w toku walki przemieszcza się szybko, skrycie i w sposób zorganizowany. Nie powinno się ich przemieszczać w czasie decydujących momentów na polu walki (np. podczas wykonywania kontrataku lub wprowadzania do walki drugiego rzutu itp.)

Stanowisko dowodzenia (główne) przemieszcza się za zgodą przełożonego, jeśli natomiast powstała groźba obezwładnienia lub zniszczenia stanowiska dowodzenia to o przemieszczeniu stanowiska decyduje osoba kierująca jego pracą. O przemieszczeniu i zajęciu przez stanowisko dowodzenia nowego rejonu rozmieszczenia należy zameldować przełożonemu oraz poinformować o tym dowództwa wojsk podległych, współdziałających i sąsiadów. Stanowisk dowodzenia nie należy przemieszczać jednocześnie.

W wypadku wykonania przez przeciwnika skutecznych uderzeń system dowodzenia lub jego elementy mogą zostać obezwładnione lub zniszczone. Odtworzenie naruszonego systemu dowodzenia jest zadaniem priorytetowym dla dowództwa danego szczebla. Zakres podejmowanych działań zależeć będzie od stopnia obezwładnienia systemu. W celu oszacowania szkód oraz możliwości dokonania oceny sytuacji koniecznym jest zorganizowanie grup rekonansowych, patroli oficerskich, tak aby ustalić zakres i sposób podjęcia działań.

W celu zapewnienia sprawnej reorganizacji systemu dowodzenia należy posiadać wcześniej opracowany plan działania; znać sytuację; postawić odpowiednie zadania i zorganizować współdziałanie w tym zakresie.

ODTWARZANIE SYSTEMU DOWODZENIA- element odtwarzania zdolności bojowej wojsk polegający na likwidacji skutków oddziaływania środków rażenia przeciwnika na elementy systemu dowodzenia i doprowadzenia ich do stanu umożliwiającego kontynuowanie procesu dowodzenia.

TRWAŁOŚĆ SYSTEMU DOWODZENIA - cecha systemu dowodzenia określająca jego odporność na oddziaływanie czynników rażenia przeciwnika oraz negatywny wpływ środowiska.

ŻYWOTNOŚĆ SYSTEMU DOWODZENIA - cecha systemu dowodzenia (wyrażana zwykle w parametrach czasowych) określająca jego zdolność do funkcjonowania przy oddziaływaniu czynników rażenia przeciwnika oraz w warunkach negatywnego wpływu środowiska.

2. DOWODZENIE WOJSKAMI RAKIETOWYMI I ARTYLERIA

Dowodzenie wojskami raketowymi i artylerią jest to teoria i praktyka kierowania działaniem sztabów (szefostw), związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów WRiA w celu skutecznej realizacji zadań wsparcia ogniowego. Dowodzenie WRiA jest częścią ogólnej teorii dowodzenia wojskami. W znacznym stopniu korzysta z tej teorii, ponieważ przedmiot badań jest częściowo wspólny. Zasadniczym powodem wyróżnienia dowodzenia WRiA z ogólnej teorii dowodzenia jest właściwy tym wojskom przedmiot badań - kierowanie ogniem. W tym zakresie dowodzenie WRiA posiada również odpowiednie metody badawcze, pozwalające poznać i opisać prawa rządzące zjawiskiem rażenia ogniowego i opracować odpowiednio efektywne metody kierowania ogniem.

Teoria dowodzenia wojskami raketowymi i artylerią zajmuje się opracowaniem najbardziej skutecznych sposobów wykonania ognia i dostosowania ich do wymagań taktyki wspieranych związków taktycznych (oddziałów, pododdziałów). Przedmiotem jej badań jest również określanie przebiegu procesów opracowania informacji o obiektach ognia, podejmowania decyzji o wykonaniu ognia oraz operatywnego stawiania zadań ogniowych i kontroli ognia. Nowym problemem badawczym teorii dowodzenia jest zastosowanie osiągnięć informatyki w procesie dowodzenia WRiA, a szczególnie w kierowaniu ogniem.

W praktycznym wymiarze dowodzenie WRiA to ukierunkowana działalność dowódców (szefów) i sztabów mająca na celu utrzymanie w ciągłej gotowości i zdolności bojowej związków taktycznych, oddziałów i pododdziałów wojsk raketowych i artylerii, przygotowanie ich działań bojowych oraz kierowanie nimi podczas wykonywania postawionych zadań.

Dowodzenie wojskami raketowymi i artylerią obejmuje: przygotowanie dowództw (szefostw) i wojsk do walki; utrzymanie ich w stałej zdolności do działań; zdobywanie, opracowanie i przekazywanie danych o sytuacji; przygotowanie działań i kierowanie wojskami w czasie ich prowadzenia w tym kierowanie ogniem; kierowanie pracą podwładnych; zapewnienie im swobody działania; zorganizowanie systemu dowodzenia, współdziałania, zabezpieczenia logistycznego i bojowego; stałe kontrolowanie działań i wpływanie na rozwój sytuacji.

Jednym z ważniejszych elementów dowodzenia wojskami raketowymi i artylerią jest kierowanie uderzeniami raket i ogniem artylerii. Ta dziedzina dowodzenia wyróżnia dowodzenie wojskami raketowymi i artylerią z ogólnej teorii dowodzenia.

Kierowanie uderzeniami raket i ogniem artylerii obejmuje: analizę danych o obiektach (celach), wyselekcjonowanie najważniejszych z nich i ustalenie czasu (kolejności) ich rażenia stosownie do sytuacji; analizę zadań wykonywanych ogniem; podjęcie decyzji do wykonania zadań ogniowych i postawienie zadań związkom taktycznym (oddziałom, pododdziałom) wojsk raketowych i artylerii; kontrolę przygotowania i wykonania ognia. Przy obecnej strukturze wojsk raketowych i artylerii i właściwościach i treści wykonywanych przez nie zadań, uzasadnione jest także określenie „*kierowania uderzeniami raket i ogniem*„ jako „*kierowania ogniem*”.

Pierwsze wskazówki dotyczące dowodzenia artylerią można spotkać w piśmiennictwie wojskowym już w XVI wieku. Nie były to jeszcze prace naukowe, a raczej uogólnione porady praktyczne. Nie rozwinęła się wówczas teoria strzelania i kierowania ogniem. W tym zakresie korzystano głównie z doświadczeń poszczególnych puszkarzy. O powstaniu wiedzy teoretycznej o dowodzeniu artylerią możemy mówić dopiero w XVII wieku po utworzeniu stałego dowództwa artylerii - urzędu tzw. „*starszego nad armatą*”. Funkcję tę sprawowali wówczas generałowie artylerii wszechstronnie wykształceni w przodujących uczelniach europejskich, co przyczyniło się do popierania badań naukowych w tej dziedzinie. Najcenniejszym dziełem tego okresu jest w pełni naukowa praca Kazimierza Siemienowicza „*Artis magnae artilleriae pars prima...*”. Momentem przełomowym w rozwoju teorii dowodzenia artylerią było opracowanie i zastosowanie strzelania z zakrytych stanowisk ogniowych, co wymagało opracowania zupełnie nowych rozwiązań w zakresie kierowania ogniem i zastosowania ścisłych metod badań naukowych, głównie matematycznych.

Po drugiej wojnie światowej dowodzenie artylerią zostało poszerzone o teorię i praktykę kierowania uderzeniami raket. W ostatnich latach teoria dowodzenia WRiA wzbogacona została o teorię kierowania pociskami kierowanymi.

Zadanie taktyczne artylerii to wymagania formułowane pod adresem wykonawców ognia zawierające cel działalności ogniowej (pożądane skutki taktyczne) w określonym miejscu i czasie. Podstawą do określenia zadania jest przyszły, antycypowany efekt taktyczny ognia artylerii wpływający korzystnie na możliwości wykonania zadań bojowych przez wspierane wojska w najbardziej krytycznych dla nich okresach walki. Zadania taktyczne stawiane są arty-

lerii z zasady przez dowódców ogólnowojskowych lub w ich imieniu przez szefów wojsk raketowych i artylerii (szefów artylerii). Zadanie taktyczne jest podstawą dla dowódców związków taktycznych (oddziałów, pododdziałów) wojsk raketowych i artylerii do przygotowania i wykonania odpowiednio skutecznego ognia.

Zadania taktyczne są najczęściej złożone i zawierają konieczność wykonania szeregu zadań ogniowych, manewru, realizacji zadań rozpoznawczych oraz zabezpieczenia bojowego i logistycznego działań. Elementarne (proste) zadania taktyczne mogą być zrealizowane przy pomocy kilku lub jednego zadania ogniowego, bez potrzeby wykonania manewru (przesunięcia artylerii).

Stopień złożoności, objętość i treść zadań taktycznych stawianych wojskom raketowym i artylerii zależy od szczebla dowodzenia na którym są formułowane.

KIEROWANIE OGNIEM

Zadanie ogniowe artylerii to sposób wykonania zadania taktycznego przy pomocy odpowiedniego rodzaju ognia. Stawiane jest z zasady przez dowódców związków taktycznych (oddziałów, pododdziałów) artylerii, albo przez szefów artylerii brygad i dywizji. Pułk raket otrzymuje zadania ogniowe od szefa wojsk raketowych i artylerii.

W treści zadania ogniowego określa się: cel (obiekt) ognia, jego współrzędne i wymiary; zadanie strzelania (stopień rażenia); czas gotowości (otwarcia) i przerywania ognia; rodzaj ognia; skład artylerii angażowanej do zwalczania celu; rodzaj pocisków, nastawy zapalników; zużycie pocisków (jeżeli nie określa się zadania strzelania lub stopnia rażenia); inne niezbędne dane.

W zadaniu ogniowym istotne miejsce zajmują przewidywane skutki ognia. Są one ściśle określone liczbowo lub zdeterminowane rodzajem ognia i dotyczą konkretnych celów. Stosownie do nich wyznacza się odpowiednią liczbę pododdziałów i amunicji oraz sposób i czas prowadzenia ognia. Skutkiem ognia, w zależności od rodzaju ognia, może być: niszczenie (burzenie), obezwładnianie, wzbranianie i nękanie.

Niszczenie zakłada całkowitą utratę zdolności bojowej obiektu grupowego lub pojedynczego prowadzącą do wyeliminowania go z walki. Na podstawie doświadczeń wojennych i

obliczeń ustalono, że obiekt grupowy można wyeliminować z walki po zadaniu mu strat bezpowrotnych w ludziach i sprzęcie w wysokości 50-60%.

Zniszczenie celu uderzeniem raketowym lub ogniem pośrednim artylerii wymaga zaangażowania znacznej liczby środków rażenia oraz rakiet i amunicji. Dlatego ogniem pośrednim artylerii można niszczyć tylko wybrane, najważniejsze cele, szczególnie groźne dla wojsk własnych, trudne do wykrycia i ruchliwe.

Najlepsze wyniki osiąga się niszcząc cele ogniem na wprost - szczególnie broń pancerną (czołgi, wozy bojowe piechoty, transportery opancerzone, samobieżne opancerzone niszczyciele czołgów).

Burzenie podobne w skutkach do niszczenia dotyczy umocnień obronnych: stałych i typu polowego, budowli przygotowanych do obrony i zajętych przez wojska przeciwnika oraz urządzeń infrastruktury wykorzystywanych przez wojska: mostów, wiaduktów, stacji kolejowych itp. Jego celem jest doprowadzenie obiektów do stanu nieprzydatności oraz zniszczenie siły żywej i środków ogniowych przeciwnika znajdujących się w burzonych obiektach.

Obezwładnianie obiektów (celów) polega na doprowadzeniu celu grupowego do czasowej utraty zdolności bojowej. Osiąga się je przez zadanie przeciwnikowi strat bezpowrotnych i zmuszenie go do zaniechania działania (przeciwdziałania). Wysokość strat warunkujących obezwładnienie obiektu powinna wynosić około 30%. Wskaźnik ten w zależności od warunków i wymaganego czasu obezwładnienia może być zwiększany lub zmniejszany. Obezwładnianie traktowane jest jako najbardziej powszechne zadanie ognia pośredniego artylerii.

Nękanie ogniem wojsk polega na oddziaływaniu ograniczoną liczbą dział i amunicji na żołnierzy przeciwnika i przez to na ich stan moralno-psychologiczny oraz na obniżenie sprawności działania wybranych elementów jego ugrupowania bojowego (operacyjnego), systemu dowodzenia i wsparcia logistycznego.

Rażenia celów dokonuje się przy pomocy pocisków odłamkowo-burzących (odłamkowych), przeciwpancernych i przeciwbetonowych. W zależności od posiadanej amunicji zadaniem ogniowym artylerii może być również: minowanie zdalne, oświetlanie, zadymanie, zakłócanie pracy środków radioelektronicznych przeciwnika, wzniesienie pożarów i wskazywanie celów.

Strzelanie na wprost, to prowadzenie ognia z odkrytego stanowiska ogniowego, gdy działa (wyrzutnie, granatniki) wycelowuje się bezpośrednio w cel widziany przez celowniczego. Ogniem na wprost niszczy się cele opancerzone, środki przeciwpancerne i inne ważne cele pojedyncze.

Strzelanie z zakrytych stanowisk ogniowych (ogień pośredni), to prowadzenie ognia do celów nieobserwowanych z rejonu stanowiska ogniowego. Umożliwia rażenie celów obserwowanych z naziemnych punktów obserwacyjnych, ukrytych za przeszkodami terenowymi, a także niewidocznych w granicach maksymalnego zasięgu ognia dział (wyrzutni).

Gęstość obezwładnienia to liczba pocisków artyleryjskich wystrzeliwanych na 1 ha powierzchni obiektu (celu) w ciągu danego czasu obezwładniania przeciwnika (np. w ogniowym przygotowaniu ataku). Gęstość obezwładnienia wyraża stosunek przyjętej liczby pocisków do normy zużycia (liczba niemianowana lub procentowo). Odpowiednie normy zużycia pocisków do rażenia (zniszczenia, obezwładnienia) różnych rodzajów celów zawarte są w odnośnych instrukcjach.

Natężenie ognia wyraża się liczbą pocisków, jaką zużywa się (wystrzeliwuje) na 1 ha powierzchni celu lub na 100 m odcinka ostrzału w ciągu jednej minuty. Jest to taka częstość wybuchów w rejonie celów, która uniemożliwia przeciwnikowi przeciwdziałanie. Do uzyskania niezbędnego natężenia ognia podczas zwalczania celu należy użyć określonej, minimalnie niezbędnej liczby środków ogniowych. Ich liczbę podczas rażenia różnych celów zawierają odpowiednie tabele norm.

Nawała ogniowa to podstawowy sposób prowadzenia ognia pośredniego. Jest to ogień ześrodkowany, otwierany z zaskoczenia o dużej gęstości i natężeniu do jednego celu lub kilku celów połączonych w jeden odcinek. Nawała ogniowa może być wykonana ogniem szybkim, z szybkością na jaką pozwala reżim ognia, lub ciągłym w ustalonym czasie wynikającym z potrzeb wspieranych wojsk. Czas trwania nawały ogniowej z zasady nie powinien przekraczać 15 minut. Cele ukryte (okopane) o ograniczonych możliwościach manewrowych mogą być rażone kilkoma nawałami ogniowymi. Jeżeli odstęp czasu między nawałami ogniowymi, prowadzonymi do tych samych celów, przekracza 15 minut, to w przerwie między nimi prowadzi się dozоровanie ogniowe.

Dozorowanie ogniowe, to sposób prowadzenia ognia przez artylerię w przerwach między nawałami ogniowymi, którego celem jest utrzymanie skutków oddziaływania ogniowego.

Reżim ognia artylerii, to dopuszczalna liczba wystrzałów, jaka może być oddana z danego środka ogniowego w określonym czasie. Reżim ognia jest uwarunkowany możliwościami obsługi i sprzętu oraz koniecznością zachowania warunków bezpieczeństwa obsługi i wojsk własnych. Przekroczenie dozwolonego reżimu ognia (gdy jest ono technicznie możliwe) jest dopuszczalne jedynie w przypadku bezpośredniego zagrożenia stanowisk ogniowych artylerii przez przeciwnika

Rodzaje ognia artylerii

Ze względu na sposób wykonania zadań, najogólniej przyjmuje się, że ogień artylerii może być prowadzony z zakrytych stanowisk ogniowych (ogień pośredni) i na wprost (ogień bezpośredni). Tendencje światowe w rozwoju sposobów wykonania ognia zmierzają do połączenia dodatnich walorów ognia na wprost i ognia z zakrytych stanowisk ogniowych. W tym celu konstruuje się amunicję naprowadzaną i samonaprowadzającą się na cele pojedyncze. Jej zastosowanie zapewnia duży zasięg i możliwość strzelania zza ukrycia przez artylerię do ognia pośredniego i rażenie celów odległych (poza zasięgiem ognia na wprost) z dokładnością nie mniejszą niż przy strzelaniu na wprost.

W zależności od realizowanych zadań artyleria stosuje następujące rodzaje ognia: ogień do celów pojedynczych; ogień ześrodkowany (OZ); stały ogień zaporowy (SOZ); ruchomy ogień zaporowy (ROZ); kolejny ogień ześrodkowany.

Ogień do celu pojedynczego, to ogień baterii, plutonu, działa (moździerza, wyrzutni artylerii raketowej, wyrzutni przeciwpancernych pocisków kierowanych) z zakrytych stanowisk ogniowych (ogień pośredni) lub na wprost (ogień bezpośredni) prowadzony w celu zniszczenia, zburzenia, obezwładnienia celu lub uzyskania innych korzystnych skutków dla wojsk własnych. Ten rodzaj ognia ma szerokie zastosowanie w działaniach obronnych. Najszybsze wykonanie zadania, przy najmniejszym zużyciu amunicji zapewnia ogień na wprost. Ogniem na wprost niszczy się czołgi, wozy bojowe piechoty i inne pojazdy opancerzone podczas odpierania ataku przeciwnika przed przednim skrajem obrony i w głębi ugrupowania bojowego.

W natarciu ogniem na wprost niszczy się głównie pojedyncze środki przeciwpancerne i pancerne przeciwnika, a także inne ważne pojedyncze środki walki.

Ogniem pośrednim i półpośrednim (z zakrytych stanowisk ogniowych) niszczy się i obezwładnia pojedyncze cele, których nie można zwalczać ogniem bezpośrednim. Mogą to być grupy piechoty, zespoły (gniazda) ogniowe, pojedyncze środki ogniowe, punkty obserwacyjne, środki rozpoznania i inne.

Zastosowanie amunicji samonaprowadzającej się i naprowadzanej (na cele pojedyncze) pozwala na niszczenie ogniem pośrednim różnych celów w krótkim czasie przy małym zużyciu amunicji, w tym głównie pojedynczych celów pancernych (czołgi, wozy bojowe piechoty, działa opancerzone) w znacznej odległości od linii styczności wojsk.

Ogień ześrodkowany jest zasadniczym rodzajem ognia pośredniego artylerii stosowanym podczas niszczenia i obezwładniania celów nieruchomych. Wykonuje go pododdział, kilka pododdziałów lub całość artylerii związku taktycznego (oddziału) z zasady do jednego celu grupowego.

Ogień ześrodkowany wykonuje się, niezależnie od rodzaju działań bojowych, w celu rażenia artylerii, moździerzy, stanowisk dowodzenia, rozpoznania, środków obrony przeciwlotniczej i walki radioelektronicznej. Wykorzystywany jest w szerokim zakresie do rażenia celów (obiektów) w działaniach zaczepnych, przede wszystkim do obezwładnienia sił żywych i środków ogniowych w punktach oporu. Może być także stosowany do wsparcia ataku wojsk własnych. Służy również do wzbraniania manewru pododdziałów przeciwnika podczas podchodzenia i rozwijania jego wojsk do natarcia.

Ogień zaporowy jest podstawowym sposobem wzbraniania ataku przeciwnika przez artylerię do ognia pośredniego. W zależności od celu i sposobu wykonania wyróżnia się stały ogień zaporowy i ruchomy ogień zaporowy.

Staly ogień zaporowy (SOZ) - to ciągła zaporę ogniową na jednej lub dwóch rubieżach przed frontem przeciwnika bezpośrednio atakującego przedni skraj obrony lub pododdziały czołowe wojsk własnych, utworzona w celu zmuszenia go do zatrzymania się i stworzenia tym samym warunków do rażenia ogniem ześrodkowanym z zakrytych stanowisk ogniowych lub ogniem na wprost. Rubieżom stałego ognia zaporowego nadaje się nazwy drzew (np. Akacja, Brzoza).

Do prowadzenia SOZ wyznacza się artylerię dowolnego kalibru, strzelającą ogniem pośrednim z wyjątkiem artylerii raketowej. Szerokość dywizjonowego (baterijnego) odcinka SOZ wyznacza się zależnie od liczby angażowanych dział, przyjmując nie więcej niż 50 m na dział. Strzelanie prowadzi się zapalnikami odłamkowo-burzącymi, uderzeniowo z nastawą zapalnika na działanie natychmiastowe. Ogień otwiera się w momencie podejścia piechoty i czołgów do rubieży SOZ i prowadzi się do czasu otrzymania sygnału o jego przerwaniu (dopóki piechota nie zostanie oddzielona od czołgów, nie zaprzestanie ataku lub pokona rubież ognia). Gdy przeciwnik zostanie zatrzymany wykonuje się do niego ogień ześrodkowany, a jeżeli omija rubież, to ogień przenosi się na nowy kierunek jego ataku (kontrataku).

Ruchomy ogień zaporowy to ciągła pojedyncza lub podwójna zaporą ogniową przenoszona na kolejne rubieże na drodze ruchu atakujących czołgów, wozów bojowych piechoty, transporterów opancerzonych, utworzona w celu niedopuszczenia do ich przesunięcia w przód, dezorganizacji ugrupowania bojowego i stworzenia tym samym warunków do rażenia ich ogniem ześrodkowanym z zakrytych stanowisk ogniowych i na wprost.

Ruchomy ogień zaporowy przygotowuje się na kilku rubieżach. Rubieże wyznacza się co 400-600 m w zależności od prędkości ruchu zgrupowania pancernego przeciwnika. Rubieżom ROZ na każdym kierunku nadaje się nazwy dzikich zwierząt drapieżnych (np. „Ryś”, „Tygrys” itp.), a każdej rubieży, począwszy od najdalszej, kolejny numer (np. „Ryś-1”, „Ryś-2” i tak dalej.). Do prowadzenia ROZ wyznacza się artylerię o kalibrze 100 mm i większym, z wyjątkiem artylerii raketowej. Szerokość dywizjonowego (baterijnego) odcinka ROZ wyznacza się w zależności od liczby dział, przyjmując nie więcej niż 25 m na dział. Strzelanie prowadzi się ładunkiem najsilniejszym, pociskami odłamkowo-burzącymi, uderzeniowo (do czołgów zapalnik natychmiastowy i z krótką zwłoką, do transporterów zapalnik natychmiastowy lub zbliżeniowy).

Ogień otwiera się w momencie podejścia czołowych czołgów (transporterów) do pierwszej rubieży i prowadzi dopóty, dopóki większość z nich nie wyjdzie ze strefy wybuchów, po czym przenosi się go na następną rubież. W razie zmiany kierunku ataku (kontrataku) zgrupowania pancernego przeciwnika w stosunku do przygotowanych rubieży, wprowadza się niezbędne poprawki (zmienia się położenie ognia).

Podczas wykonywania podwójnego ROZ, odległość między rubieżami, do których prowadzi się ogień jednocześnie wynosi 150-200 m.

Kolejny ogień ześrodkowany (KOZ) jest podstawowym sposobem wsparcia ataku wojsk własnych. Obejmuje on odcinki ognia ześrodkowanego do sił żywych i środków ogniowych przeciwnika rozmieszczonych na kolejnych rubieżach obrony. Wykonywany jest do punktów oporu przed frontem i na skrzydłach atakujących wojsk i przenoszony na kolejne rubieże w miarę przesuwania się ich do przodu.

Tego rodzaju ogień stosuje się podczas pokonywania obrony przeciwnika, rozbudowanej w system oddzielnych punktów oporu, które dokładnie rozpoznano. O skutkach kolejnego ognia ześrodkowanego decyduje przede wszystkim czas jego prowadzenia, uzależniony od tempa atakujących wojsk oraz ich oddalenia od rubieży obiektów ataku. Ogień rozpoczyna się na sygnał dowódcy ogólnowojskowego związku taktycznego (oddziału), a przenosi na kolejną rubież na sygnał dowódcy pododdziału ogólnowojskowego.

Rubieże KOZ wyznacza się odpowiednio do struktury obrony przeciwnika w odstępach 300-1000 m jedna od drugiej i nadaje się im nazwy zwierząt drapieżnych (np. „LEW”, „TYGRYS” itp.). Na rubieży KOZ dywizjonowi wyznacza się jeden cel grupowy lub 2-3 cele pojedyncze. Przy tym powierzchnia celu grupowego nie powinna przekraczać 9 ha dla dywizjonu 18 działowego o kalibrze większym niż 100 mm (6 ha dla dywizjonu uzbrojonego w działa o kalibrze poniżej 100 mm). Ogień prowadzi się pociskami odłamkowo-burzącymi z zapalnikiem uderzeniowym z nastawą na działanie natychmiastowe. W celu osłabienia środków ogniowych przeciwnika, stanowisk dowodzenia i punktów obserwacyjnych można, w sprzyjających warunkach atmosferycznych, stosować wraz z pociskami odłamkowo-burzącymi również pociski dymne.

Strzelanie pociskami minowymi (kasetowymi) wykonuje się wyrzutnią, plutonem lub baterią, a niekiedy także dywizjonem artylerii raketowej, w zależności od wymiarów planowanego pola minowego. Salwą jednej wyrzutni artylerii raketowej można utworzyć pole minowe o wymiarach około 300x200 m.

Stosownie do wymiarów i położenia (kształtu) pola minowego, każdej wyrzutni wyznacza się odpowiednio położony odcinek minowania. Pole minowe może być wykonane równoległe lub prostopadle do kierunku strzelania w zależności od rodzaju ugrupowania przeciwnika. Do wzbraniania ataku pododdziałów przeciwnika pole minowe wykonuje się prostopadle, natomiast w celu wzbronienia ruchu kolumn wykonuje się je równoległe do kierunku strzelania.

Oświetlenie przy pomocy artyleryjskich pocisków oświetlających może być wykonane ciągle lub okresowo.

Oświetlenie ciągle wykonuje się przez utworzenie strefy jednolitego oświetlenia terenu, przeważnie w głębi ugrupowania przeciwnika, w celu rozpoznania go i rażenia ogniem pośrednim artylerii i na wprost. Oświetlenie ciągle prowadzi się w ustalonym czasie ogniem baterii (plutonu, działa). Niezbędna liczba zaangażowanych pododdziałów (dział) zależy od szerokości oświetlanej rubieży i wymaganego natężenia światła. Rubieże oświetlania ciągłego nie powinny być wyznaczane bliżej niż 1000 m od wojsk własnych.

Oświetlenie okresowe polega na oświetlaniu poszczególnych odcinków terenu lub obiektów przeciwnika w krótkim czasie, niezbędnym do wskazania i obserwacji celów, przeprowadzenia wstrzeliwania, wywołania ognia oraz do innych potrzeb. Wykonuje się je pojedynczymi strzałami działa lub krótkimi seriami plutonu (baterii).

Przy pomocy pocisków oświetlających można także tworzyć dozory i wyznaczać osie świetlne oraz oślepić punkty obserwacyjne i środki ogniowe przeciwnika.

Strzelanie artyleryjskimi pociskami dymnymi prowadzi się w sprzyjających warunkach atmosferycznych w celu zadymienia środków ogniowych i stanowisk dowodzenia (punktów obserwacyjnych) przeciwnika, stawiania dymnych zasłon maskujących, wstrzeliwania oraz wskazywania celów.

Do stawiania zasłon dymnych używa się jednej lub kilku baterii artylerii w zależności od szerokości zasłony i szybkości wiatru. Dla jednego działa przyjmuje się odcinek o szerokości 25 m - przy wietrze w kierunku przeciwnika (od przeciwnika) i 100 m - przy wietrze bocznym.

Do zadymiania celów (obiektów) pojedynczych angażuje się dział, pluton lub baterię przyjmując szerokość zadymienia równą 100 m.

Strzelanie pociskami z nadajnikami zakłócającymi prowadzi się działem, plutonem lub baterią. Jeden komplet nadajników (pięć pocisków) wystrzeliwuje się jednym działem do wyznaczonego rejonu zakłóceń. Liczba zaangażowanych jednocześnie dział jest równa liczbie kompletów przewidzianych do wykonania zadania. Dla każdego działa wyznacza się oddzielny punkt nastaw, uwzględniając skuteczny zasięg zakłóceń kompletu nadajników wynoszący około 800-1200 m.

Koordinacja wsparcia ogniowego to uzgodnienie wykorzystania różnych środków rażenia oraz zgranie ich systemu ognia z działaniem wspieranych wojsk w celu efektywnego wykonania zadań wsparcia ogniowego w walce.

Koordinacja wsparcia ogniowego to uzgodnione planowanie i wykonanie ognia przez różne środki wsparcia ogniowego dostosowane w czasie i przestrzeni do potrzeb wspieranych wojsk. W naszych warunkach chodzi głównie o uzgodnienie uderzeń lotnictwa, rakiet i ognia artylerii podczas wspólnego rażenia określonych zgrupowań /obiektów/ przeciwnika, a także uzgodnienie ognia środków wsparcia z ogniem i manewrem wspieranych wojsk. Jak z tego wynika, główne problemy koordynacji wsparcia ogniowego zawarte są w planie wsparcia ogniowego, a szczegółowe zagadnienia wykonawcze rozwiązywane są podczas kierowania wsparciem ogniowym. Dotychczas zagadnienia te traktowano jako podstawową treść organizowania i utrzymania współdziałania. Nadawano im w procesie przygotowania i kierowania operacją i walką wysoką rangę. Wymagano opracowywania szczegółowych planów /wręcz scenariuszy, harmonogramów, modeli działania/ i ich symulacji z wykorzystaniem stołów plastycznych lub bezpośrednio w terenie, niekiedy również na mapie.

DOWODZENIE WOJSKAMI OBRONY PRZECIWLOTNICZEJ

Dowodzenie OPL obejmuje całokształt działalności dowództw i sztabów (organów dowodzenia) wszystkich szczebli organizacyjnych w zakresie przygotowania walki przeciwlotniczej oraz jej prowadzenia. Ma ono na celu racjonalne użycie wojsk OPL dla zapewnienia skutecznej OPL wojskom i obiektom oraz zadanie przeciwnikowi powietrznemu maksymalnych strat.

W dowodzeniu jako procesie, wyróżnia się etapy:

- **powzięcie decyzji**, w którym organ dowodzenia zbiera i opracowuje informacje, przygotowuje warianty działania, oraz dokonuje wyboru wariantu optymalnego przy założonym kryterium wyboru;
- **planowanie** - obejmujące szczegółowe opracowanie scenariusza walki przeciwlotniczej i sprecyzowanie zadań dla podwładnych;
- **organizowanie**, w którym następuje przekazanie zadań dla podwładnych;
- **realizacja** - etap ten jest związany z wypracowaniem decyzji przez niższe szczeble dowodzenia oraz realizację przedsięwzięć nakazanych przez przełożonego;
- **kontrola**, w którym przełożony kontroluje stopień i sposób wykonania nakazanych zadań.

Dowodzenie wojskami OPL w każdym przypadku jest uzależnione od modelu dowodzenia wojskami lądowymi, zwłaszcza w odniesieniu do przyjętej przez dowódcę ogólnowojskowej metody przygotowania walki. Głównym kryterium decydującym o przebiegu procesu dowodzenia jest czas niezbędny na wypracowanie decyzji, zaplanowanie walki oraz przekazanie zadań dla podwładnych.

Dowodzenie wojskami OPL zawiera dwie zasadnicze fazy: dowodzenie operacyjno-taktyczne i dowodzenie ogniowe.

Dowodzenie operacyjno-taktyczne obejmuje zespół przedsięwzięć ukierunkowanych na utworzenie we właściwym czasie, w nakazanych rejonach (rubieżach) odpowiedniego do decyzji dowódcy ZO (ZT), systemu walki ZT, oddziałów i pododdziałów wojsk OPL.

W zakres dowodzenia operacyjno - taktycznego wchodzi: zbieranie, analizowanie i opracowywanie danych o sytuacji; powzięcie decyzji o użyciu ZT, oddziałów i pododdziałów

wojsk OPL; planowanie walki ZT, oddziałów i pododdziałów wojsk OPL; postawienie zadań bojowych; rozwijanie ZT, oddziałów i pododdziałów wojsk OPL w ugrupowanie bojowe; organizowanie współdziałania i wszechstronnego zabezpieczenia; kierowanie manewrem ZT, oddziałów i pododdziałów wojsk OPL w toku walki.

Dowodzenie ogniowe obejmuje zespół przedsięwzięć mających na celu świadome powodowanie takich zachowań systemu OPL, aby wypełniał on funkcję rażenia ŚNP w określonym miejscu i czasie z wyznaczonym poziomem efektywności. Rozpoczyna się od podjęcia decyzji o tym jaki typ (rodzaj) ŚNP, w jakiej kolejności i jakimi sposobami zniszczyć oraz przekazanie tej decyzji w formie zadań podwładnym. Trwa do zakończenia nalotu, zebrania danych (oceny) o rezultatach walki przeciwlotniczej i złożenia meldunków przełożonemu. Dowodzenie ogniowe podobnie jak dowodzenie operacyjno - taktyczne ma charakter sekwencyjny.

W całym wachlarzu sytuacji decyzyjnych w których zachodzi konieczność sformułowania zadania ogniowego - przełożony ma alternatywne możliwości:

- przekazanie w całości uprawnień decyzyjnych w zakresie niszczenia ŚNP podwładnym (zdecentralizowane dowodzenie ogniowe).
- sformułowanie i przekazanie zadania ogniowego w sposób ogólny na podstawie prognozowanego rozwoju sytuacji bojowej w powietrzu, zanim stan ten rzeczywiście nastąpi (dowodzenie odparciem nalotu).
- formułowanie zadania ogniowego w takim zakresie, aby zawierało w swej treści wskazanie konkretnego celu do zniszczenia konkretnemu wykonawcy (posiadającemu największe możliwości), sposób jego zniszczenia z uwzględnieniem konkretnych warunków, oraz postawienie go w takim czasie, aby zapewniona była niezbędna rezerwa czasu na wykonanie manewru ogniem (kierowanie ogniem).

Decentralizacja dowodzenia ogniowego polega na takiej działalności określonych organów dowodzenia, której istota polega na samodzielnym podejmowaniu decyzji do odparcia nalotu i bezpośrednim kierowaniu działalnością ogniową podległych wojsk OPL bez udziału wyższych organów dowodzenia. Dowodzenie zdecentralizowane ma charakter wymuszony i czasowy.

Cechą szczególną dowodzenia podczas odpierania nalotów ŚNP jego wysoki stopień uogólnienia w sferze decydowania. Obejmuje on swoim zakresem przede wszystkim przyjęcie

koncepcji odparcia prognozowanego nalotu przez szefa OPL oraz sformułowanie wytycznych i ograniczeń dla prowadzonej działalności ogniowej przez wykonawców.

Kierowanie ogniem jest szczególnym rodzajem dowodzenia ogniowego. Jest procesem zachodzącym w relacjach bezpośredniej podległości organizacyjnej lub podległości dyspozycyjnej, w której decyzje i zadania ogniowe są przekazywane wprost z SD (PD OPL) wykonawcom przy ograniczeniu możliwości wpływu na wybór sposobu realizacji zadania przez ogniwa pośrednie i wykonawcze. Występuje tylko w tych przypadkach i na takich szczeblach organizacyjnych, kiedy dana decyzja w zakresie użycia środków ogniowych jest jedną spośród wielu możliwości.

Rozpiętość kierowania ogniem w strukturze dowodzenia ogniowego systemem OPL zależy głównie od stopnia złożoności i dynamiczności sytuacji powietrznej oraz wyposażenia SD i PD OPL w środki automatyzacji dowodzenia oraz środki rozpoznania radioelektronicznego o dużych możliwościach wykrycia ŚNP na małych i bardzo małych wysokościach. W praktyce działania wojsk OPL dąży się do uzyskania maksymalnej rozpiętości kierowania ogniem w ramach struktury dowodzenia OPL. Dążenie to jest warunkiem podstawowym i koniecznym dla podwyższenia efektywności ogniowej systemu OPL oraz zmniejszenia zużycia dysponowanego przez ZT, oddziały i pododdziały przeciwlotnicze potencjału możliwości bojowych.

Współdziałanie w systemie OPL to integrowanie, precyzyjne zespalandie wysiłków sił i środków osiągających cele walki przeciwlotniczej. Obejmuje ono zespół przedsięwzięć koordynacyjnych, ustalających sposób działania określonych sił i środków oraz ich uzgodnione działanie, zapewniające osiągnięcie celu OPL i racjonalną realizację zadań.

Istota współdziałania systemów (wojsk) OPL polega na wzajemnym uzgodnieniu działań co do celu, miejsca, czasu i sposobów prowadzenia walki przeciwlotniczej oraz ich skoordynowanym działaniu dla osiągnięcia najlepszych rezultatów w walce z ŚNP przeciwnika i zapewnienia bezpieczeństwa lotów własnym aparatom latającym w strefach ognia naziemnych środków OPL.

Współdziałanie powinno zapewniać: efektywne wykorzystanie możliwości bojowych rodzajów wojsk, zaangażowanych w systemie obrony przeciwlotniczej; skuteczną osłonę wojsk i innych obiektów przed rozpoznaniem i uderzeniami z powietrza oraz zwalczanie ŚNP przeciwnika w dowolnym rejonie; swobodne działanie i bezpieczeństwo współdziałających.

Współdziałanie organizuje się na korzyść osłanianych wojsk, zgodnie z zamiarem wykonywania przez nie zadań bojowych, z uwzględnieniem prawdopodobnych sposobów działania przeciwnika powietrznego.

Współdziałanie wojsk OPL w wojskami współdziałającymi osiąga się przez: podział zadań i dokładne ich wykonanie w miejscu i czasie; stałą wymianę informacji o sytuacji i przeciwniku powietrznym; jedność dowodzenia współdziałającymi wojskami, osiągnię w wyniku osobistych kontaktów dowódców (szefów) lub ich przedstawicieli oraz łączności między punktami dowodzenia.

W ramach współdziałania rozpatrywane są problemy o znaczeniu operacyjnym, taktycznym i ogniowym.

Współdziałanie operacyjne polega na dokonaniu podziału wysiłków współdziałających wojsk co do zadań, miejsca i czasu ich wykonania w systemie obrony przeciwlotniczej.

Współdziałanie taktyczne polega na określeniu ugrupowania wojsk do wykonania określonych zadań oraz sposobu ich realizacji.

Współdziałanie ogniowe polega na koordynacji sposobów i reżimów prowadzenia ognia do celów powietrznych.

Za organizację współdziałania odpowiada szef (dowódca) wojsk OPL wraz ze swoim sztabem.

Podstawa do organizacji współdziałania - decyzja dowódcy ZO (ZT, oddziału) i jego wytyczne do współdziałania oraz wytyczne do współdziałania nadrzędnego szczebla dowodzenia wojskami OPL. Na ich podstawie szczegółowo uzgadnia się i opracowuje problemy współdziałania między współdziałającymi wojskami.

KIEROWANIE OBRONĄ PRZECIWCHEMICZNĄ

Kierowanie obroną przeciwchemiczną to działalność jej osób funkcyjnych związana z planowaniem, organizowaniem, inicjowaniem i kontrolą wykonania przedsięwzięć i zadań obrony przeciwchemicznej

Istota kierowania obroną przeciwochemiczną w walce i operacji wyraża się w ciągłym i zorganizowanym oddziaływaniu szefa wojsk obrony przeciwochemicznej (szefa obrony przeciwochemicznej) oraz Ośrodka Analizy Skazań (COAS, OAS) Naczelnego Wodza i korpusu oraz Stacji Obliczeniowo-Analitycznych Skazań (SOAS) dywizji na podległe oddziały i pododdziały wojsk obrony przeciwochemicznej, na tworzone doraźnie systemy wykrywania skazań (SWS) i na ogół wojsk w celu stworzenia warunków skutecznej realizacji zadań bojowych i działania w toku walki, bitwy i operacji.

Kierowanie obroną przeciwochemiczną jest realizowane przez **zarządzanie i sterowanie**.

Dowodzenie wojskami obrony przeciwochemicznej dotyczy funkcyjnej działalności dowódców oddziałów i pododdziałów tych wojsk, wykonywanej na zasadach ogólnych.

Szef (szefowie) wojsk obrony przeciwochemicznej i szefowie obrony przeciwochemicznej **zarządzają** procesem realizowania przedsięwzięć i zadań obrony przeciwochemicznej na rzecz jednostek wojskowych, natomiast kierownicy ośrodków i stacji obliczeniowo-analitycznych skazań **sterują** działalnością podległych im systemów i sieci wykrywania skazań korpusu, dywizji i pułków. Informacje i polecenia przekazuje się wykonawcom (wojskom) w formie **zarządzeń obrony przeciwochemicznej**, a podległym oddziałom i pododdziałom wojsk obrony przeciwochemicznej **zarządzeń bojowych**.

Zarządzenia obrony przeciwochemicznej i zarządzenia bojowe przygotowuje się i wykonuje z takim wyliczeniem, by mogły być przekazane do wojsk razem z rozkazem operacyjnym. Zgodnie z ustaleniami w nich zawartymi, w dywizjach i pułkach oraz w podległych oddziałach i pododdziałach wojsk obrony przeciwochemicznej są wykonywane postawione zadania.

Kierowanie procesem obrony przeciwochemicznej wyraża się w realizacji funkcji: **planowania, organizowania, pobudzania i kontrolowania**. Jego podstawę stanowią dokumenty: dowodzenia wojskami obrony przeciwochemicznej, dokumenty sprawozdawczo-informacyjne i dokumenty pomocnicze.

Dokumenty dowodzenia wojskami obrony przeciwochemicznej zawierają informacje dotyczące planowania działań bojowych, zadań postawionych wykonawcom oraz kontroli ich wykonania. Należą do nich: **plany użycia wojsk obrony przeciwochemicznej, zarzą-**

dzenia obrony przeciwchemicznej (dla dywizji i pułków), **zarządzenia bojowe** (dla batalionu obrony przeciwchemicznej, innych oddziałów i pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej), **mapy robocze szefa i innych osób funkcyjnych**.

Dokumenty sprawozdawczo-informacyjne to: meldunki terminowe (dobowe) i do-różne, mapy (oleaty) z przewidywaną, prognozowaną i rzeczywistą sytuacją skażeń oraz dzienniki (działań bojowych, ewidencji informacji, prognozowanych strat i skażeń, meteorologiczny, rozpoznania).

Dokumenty pomocnicze zawierają informacje i obliczenia uzasadniające plany i zarządzenia oraz dane uzupełniające związane z zarządzaniem i sterowaniem. Należą do nich różnego rodzaju notatki, tabele, obliczenia, wykresy, wykazy i zestawienia, zapotrzebowania, rozdzielniki, szkice, taśmy magnetofonowe, dyskietki, wydruki i inne.

Kierowanie obroną przeciwchemiczną odbywa się ze **stanowisk dowodzenia**. W ramach działalności organizacyjnej może być dokonany podział osób funkcyjnych na zespoły, które po rozwinięciu polowego systemu dowodzenia pracują na poszczególnych punktach dowodzenia. Liczba osób funkcyjnych szefostw wojsk obrony przeciwchemicznej na SD i ZSD, jest uzależniona od tego, czy nastąpił jego podział na szefostwo wojsk obrony przeciwchemicznej okręgu wojskowego i szefostwo wojsk obrony przeciwchemicznej korpusu zmechanizowanego, czy też takiego podziału nie dokonano. Taki podział nie dotyczy dywizji i pułków.

Obronę przeciwchemiczną **planuje się**, a następnie **organizuje i kieruje nią**.

Zarządza się działaniami wojsk obrony przeciwchemicznej, a **steruje** pracą systemów wykrywania skażeń.

Po zapoznaniu się z zadaniem, zamiarem dowódcy, jego wytycznymi oraz ustaleniami funkcjonalnego przełożonego, zawartymi w zarządzeniu obrony przeciwchemicznej: określa się wysiłek obrony przeciwchemicznej oraz elementy ugrupowania operacyjnego wymagające zabezpieczenia w pierwszej kolejności; zadania operacyjne, na zabezpieczeniu których należy skupić wysiłek; sposoby wykorzystania sił i środków przydzielonych przez szczebel nadrzędny; wyłania się wnioski dotyczące zagrożenia wojsk związku operacyjnego skażeniami promieniotwórczymi i chemicznymi oraz zadania opchem. zlecone do wykonania przez szczebel nadrzędny.

Za planowanie i organizowanie obrony przeciwchemicznej oraz za kontrolę wykonania zadań wchodzących w jej zakres odpowiadają sztab korpusu oraz szefostwo wojsk obrony przeciwchemicznej OW (KZ) i szefowie obrony przeciwchemicznej dywizji i pułków.

Planowanie i organizowanie obrony przeciwchemicznej obejmuje wypracowanie koncepcji, postawienie zadań wykonawcom, opracowanie dokumentacji bojowej, nadzór (kontrolę) ustalonych zadań.

Planowanie obrony przeciwchemicznej obejmuje: wypracowanie koncepcji obrony przeciwchemicznej; uściślenie jej w toku rekonesansu i organizacji współdziałania; wykonanie dokumentacji planistycznej. Wypracowanie koncepcji rozpoczyna się w czasie analizy zadania. Zasadniczym etapem pracy jest ocena sytuacji: obejmująca: ocenę przeciwnika, wojsk własnych, warunków wykonania zadań obrony przeciwchemicznej i maskowania dymami (w tym: ocenę warunków meteorologicznych, terenu, sytuacji skażeń promieniotwórczych i chemicznych). Wnioski z analizy zadania i oceny sytuacji są przedstawiane w formie planu użycia wojsk obrony przeciwchemicznej lub planu obrony przeciwchemicznej - na niższych szczeblach dowodzenia, stanowiących dokumenty koordynowania przedsięwzięć obrony przeciwchemicznej i zadań wojsk obrony przeciwchemicznej wykonywanych na rzecz wojsk.

Organizowanie obrony przeciwchemicznej zależne jest od sytuacji bojowej, możliwości wykonawczych oddziałów i pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej oraz wojsk, a także od infrastruktury terenowej, warunków klimatycznych i terenowych. Polega na: zaplanowaniu przedsięwzięć obrony przeciwchemicznej i zapewnieniu warunków ich wykonania przez wojska; przygotowaniu, przesunięciu (przegrupowaniu) i rozmieszczeniu oddziałów i pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej; przygotowaniu i zorganizowaniu systemu wykrywania skażeń w pułkach, dywizjach i korpusie.

Zaplanowanie przedsięwzięć obrony przeciwchemicznej polega na wyszczególnieniu, które należy wykonywać w określonym etapie działań bojowych i na które zwrócić szczególną uwagę itp., zwłaszcza z punktu widzenia utrzymania i zachowania zdolności bojowej oraz żywotności wojsk w sytuacjach przewidywanych (powstałych) zagrożeń, a także poziomu zabezpieczenia w sprzęt i środki obrony przeciwchemicznej.

Przygotowanie oddziałów i pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej do wykonywania specjalistycznych zadań na rzecz wojsk polega na uzupełnieniu strat w ludziach,

sprzęcie i wyposażeniu specjalnym, odtworzeniu zużytych zapasów materiałowych i specjalnych, przystosowaniu do pracy w istniejących warunkach terenowych i atmosferycznych.

Przesunięcie i rozmieszczenie oddziałów i pododdziałów wojsk obrony przeciwchemicznej polega na przyjęciu przez nie odpowiedniego ugrupowania i rozmieszczenia w terenie w stosunku do wojsk, które wspierają i na korzyść których działają. Polega ono na przemarszu specjalistycznych pododdziałów w obszary planowanego rozwinięcia ROW, rejonów (punktów) zabiegów specjalnych, rozpoznania skażeń itp. i pozostawanie tam w określonych stopniach gotowości bojowej.

Przygotowanie i zorganizowanie systemu wykrywania skażeń polega na zorganizowaniu sieci ogólnowojskowych i specjalistycznych posterunków i patroli rozpoznania skażeń, elementów systemów wykrywania skażeń szczebla oddziału, związku taktycznego i operacyjnego, w wybranym obszarze, ustaleniu miejsc ich rozmieszczenia, sposobu działania itp.

Pobudzanie to dobór metod i sposobów działania umożliwiających sprawne wykonywanie zadań obrony przeciwchemicznej. Odbywa się przez zarządzanie i sterowanie oraz przez współdziałanie z wojskami - zgranie co do celu, miejsca i czasu wysiłków wojsk obrony przeciwchemicznej dla wykonania zadania, a także przez współdziałanie z terenową administracją cywilną w zakresie wykorzystania obiektów infrastruktury do realizacji przedsięwzięć i zadań służących utrzymaniu i zachowaniu zdolności bojowej wojsk.

Kontrolowanie wykonania zadań i przedsięwzięć obrony przeciwchemicznej realizowane jest w celu zapewnienia dokładnego i terminowego wykonania czynności specjalistycznych ochrony i obrony wojsk przed skutkami skażeń i porażień bronią i środkami masowego porażenia. Polega na nadzorze służbowym i systematycznym rozliczaniu wojsk i podległych pionów funkcjonalnych obrony przeciwchemicznej.

LOGISTYKA

7. LOGISTYKA

Korzenie etymologiczne pojęcia **logistyka** wywodzą się z języka greckiego, w którym następujące słowa oznaczają:

- logos* - nauka, roztropność, wiedza;
- logismos* - rachunek, plan, rozważanie;
- logistyka* - praktyczna sztuka liczenia;
- logistikos* - rozważny, logicznie myślący;
- logizomai* - obliczać, zastanawiać się;
- logo* - myśleć.

Od powyższych słów wywodzą się również pojęcia łacińskie takie jak: *logica*, *logicus*, *logistas*. Pojęć tych używali w czasach dawnych Rzymianie. W legionach rzymskich np. działali *logistas* - urzędnicy państwowi kontrolujący finanse i rozdział żywności. Natomiast cesarz bizantyjski Leon VI (865 - 912 po Chr.) używając pojęcia **logistyka** uważał, że do jej zakresu należy wypłacanie żołnierzom żołdu, właściwe organizowanie wojska, jego uzbrojenie, tj. wyposażenie w sprzęt obronny i sprzęt do walki zaczepnej, troszczenie się o zaspokajanie bieżących i przewidywanych potrzeb oraz odpowiednie przygotowanie każdego ruchu wojsk poprzez dokonywanie obliczeń przestrzeni i czasu, oszacowywanie terenu z punktu widzenia ruchu wojsk i sił oporu przeciwnika, po to, by na podstawie uzyskiwanych danych można było podejmować decyzje dotyczące ruchów i rozczłonkowania własnych sił i wydawać bardzo krótkie dyspozycje.¹⁵⁶

Pojęcie **logistyka** do nauk wojskowych wprowadził po raz pierwszy około 1830 roku generał armii francuskiej, Szwajcar z pochodzenia, baron Antoin - Henry de Jomini (1779 - 1869). Wprowadzając to pojęcie do terminologii wojskowej, traktował je jako równoważne podstawowym ówczesznie pojęciom strategia i taktyka. Używane przez niego pojęcie logistyka wywodziło się od słów francuskich *loger* - kwaterować, zaopatrywać, przygotowywać oraz *marechal des logis* - kwatermistrz.

A. H. de Jomini w swoim dziele pt.: *Abriss der Kriegskunst*¹⁵⁷ przedstawiając wykaz 18 obozów dla dowódców armii polowych, wynikających z zadań logistycznych, przedstawia

¹⁵⁶ Por.: M. Skrzypek: *Logistyka towarów. Problemy magazynowania i transportu*. Nr 1/92. s.7.

¹⁵⁷ A. H. Jomini: *Abriss der Kriegskunst*. Berlin 1881. Cyt. za S. Abt i H. Woźniak: *Podstawy logistyki*. Gdańsk 1993, s. 18.

m.in. takie jak: lokalizacja i sposób wyposażenia magazynów wojskowych, planowanie ruchów wojsk i ich realizacja, dysponowanie środkami transportu, budowa i urządzenie dróg o znaczeniu strategicznym, zaopatrzenie wojsk¹⁵⁸.

Po raz pierwszy do programu kształcenia kurs logistyki włączono w 1885 roku przy otwarciu szkoły marynarki wojennej USA. W tym okresie logistyka była uważana jako ekonomiczny element wykorzystywany dla potrzeb rozwiązywania problemów militarnych.

Upowszechnienie pojęcia logistyka w terminologii wojskowej nastąpiło w czasie drugiej wojny światowej, w armiach sił alianckich. Teorię logistyczną stosowano wówczas do opracowania nowych metod i technik zapewniających terminowe i odpowiadające potrzebom wojsk walczących zaopatrywanie w amunicję, uzbrojenie i sprzęt wojskowy oraz żywność.

Zakres stosowania logistyki oraz jej sens ulegał na przestrzeni lat różnym zmianom i ewolucji. Automatyzacja, robotyzacja, komputeryzacja, nowe wynalazki oraz towarzyszący im postęp organizacyjny w wysoko uprzemysłowionych państwach świata spowodowały konieczność zastosowania metod i technologii logistycznych również na polu gospodarczym.. Okazały się one w pełni przydatne i owocne. Uwidoczniała się jednak różnica w ukierunkowywaniu celów uzyskiwanych dzięki stosowaniu rozwiązań logistycznych. W wojsku były to oczywiście cele militarne (czytaj - *zapewnienie wojskom warunków do skutecznego prowadzenia działań*), natomiast w gospodarce cywilnej - cele ekonomiczne (czytaj - *zwiększenie zysku*). Można więc powiedzieć, że logistyka - jako nauka podzieliła się na logistykę cywilną (*civilian logistics*) i logistykę wojskową (*military logistics*).

W odniesieniu do gospodarki cywilnej pojęciem logistyka posłużono się po raz pierwszy w 1955 roku w USA w publikacji pt.: „*Note of the Formulation of the Theory of Logistics*”¹⁵⁹. W Stanach Zjednoczonych logistyka była stosowana przede wszystkim w skali przedsiębiorstwa, występując pod nazwą *business logistics*. W Europie natomiast pojęciem logistyka w odniesieniu do sfery cywilnej zaczęto posługiwać się od lat siedemdziesiątych.

Ewolucyjny rozwój logistyki cywilnej, nazywanej skrótowo - logistyką w państwach Europy Zachodniej spowodował jej różne definiowanie. Na przykład J. Felsner w publikacji z

¹⁵⁸ Ibid, s.19.

¹⁵⁹ Por.: W. Kopaliński: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Wiedza Powszechna. Warszawa 1989, s. 306/

1980 roku¹⁶⁰ pisze, że w literaturze tamtego okresu występowało około 25 różnych definicji logistyki. Do najbardziej charakterystycznych należały:

- wg H.Ch.Pfohla **logistyka to...** „suma wszystkich działań, dzięki którym dokonuje się kształtowanie, sterowanie i kontrola procesów ruchowych i procesów magazynowania w określonej sieci. Poprzez harmonizację tych działań winien zostać uruchomiony strumień przepływu przedmiotów przez sieć w taki sposób, aby przestrzeń i czas mogły zostać efektywnie wykorzystane.”

- wg P.Ruppera i R.Scheuchzera **logistyka stanowi ...** „teorię systemów obejmującą wszystkie procesy, które służą pokonaniu przestrzeni i czasu przez dowolne przedmioty.”

- wg R.Jünemanna **logistykę należy rozumieć jako ...** „naukową teorię planowania, sterowania i kontroli przepływu materiałów, osób, energii i informacji w systemach.”

- wg W.Kirscha, „**logistyka w aspekcie funkcjonalnym** obejmuje planowanie i kształtowanie wszystkich procesów w obrębie systemu i między systemami społecznymi (podmioty gospodarcze, zrzeszenia itp.), które **służą** pokonaniu przestrzeni i czasu, a także ich sterowanie, regulację i kontrolę. **Logistyka jako dyscyplina naukowa** zajmuje się wyjaśnianiem, opisem i kształtowaniem tych procesów.”¹⁶¹

W miarę rozwoju oraz zmiany pojemności znaczeniowej pojawiły się (pojawiają się nadal) również różne definicje logistyki wojskowej. Wynikają one z różnego punktu patrzenia na logistykę. W ujęciu ogólnym **logistyka wojskowa** jako nauka (dziedzina wiedzy) dzielona jest na tzw. czystą (*pure logistics*) i stosowaną (*applied logistics*). Wg G.C.Thorpego¹⁶² jest naukowym wprowadzeniem do teorii logistyki - jej zakresu i funkcji spełnionej w nauce wojennej, wraz z szerokim zarysem jej organizacji. Natomiast **logistyka stosowana** zajmuje się zagadnieniami podziału pracy w procesie przygotowania wojny i zaspokojenia jej materiałowych potrzeb. Tak więc wg Thorpego w **logistyce stosowanej** można wyodrębnić *logistykę żywienia i zaopatrywania, transportu, finansów wojennych, budowy okrętów, produkcji amunicji itp.*

¹⁶⁰ Por.: J.Felsner: *Kriterien zur Planung und Realisierung von Logistik - konzeptionen in Industrienunternehmen*. Bremem 1980, s.10. Przyt.za S.Abt, H.Woźniak: op.cit. s.20.

¹⁶¹ Definicje logistyki przytoczono za S.Abt, H.Woźniak: op.cit. s.20-21.

¹⁶² Patrz: W.Stankiewicz: *Logistyka*. MON 1968, s.44.

W literaturze przedmiotu funkcjonuje wiele innych definicji logistyki wojskowej. Profesor Waclaw Stankiewicz w swojej książce¹⁶³ przytacza wiele innych definicji logistyki wojskowej. Na przykład:

- wg H.E.Ecclesa rola logistyki polega na zabezpieczeniu sił zbrojnych w środki materialne, za pomocą których mogą one realizować swoje zadania. Innymi słowy, treścią logistyki jest kreacja i ciągle podtrzymywanie zaopatrzenia sił zbrojnych w celu maksymalizacji ich zdolności bojowej.
- wg J.Gerbera logistyka to *„zbiorcze pojęcie dla całokształtu działalności i czynności zmierzających do wsparcia sił zbrojnych. Istota logistyki polega na sztuce kalkulacji potrzeb, możliwości, przestrzeni i czasu.”*

Przytoczone przez prof. Waclawa Stankiewicza definicje logistyki wojskowej pochodzą z lat sześćdziesiątych. Obecnie do najbardziej trafnych definicji logistyki wojskowej należy zaliczyć:

1. Logistyka wojskowa to dział sztuki wojennej o planowaniu, organizowaniu i realizacji dostaw zaopatrzenia i świadczeniu usług zapewniających wojskom skuteczne szkolenie i prowadzenie działań.”
2. Logistyka wojskowa to dziedzina wiedzy o procesie zarządzania łańcuchem dostaw zaopatrzenia i świadczenia usług dla wojsk oraz dowodzeniu jednostkami logistycznymi.¹⁶⁴

W drugiej definicji wyjaśnienia wymaga pojęcie *„łańcuch dostaw zaopatrzenia i świadczenia usług.”*

Łańcuch dostaw zaopatrzenia i świadczenia usług realizowanych na rzecz wojsk obejmuje:

- z jednej strony - dostawy uzbrojenia i sprzętu wojskowego (UiSW) oraz środków bojowych i materiałowych, realizowane w tzw. skali makro tj. od wytwórcy, poprzez wszystkie etapy ich składowania i dostarczania, aż do odbiorcy na polu walki;
- z drugiej strony - usługi realizowane na rzecz wojsk przez pionowy funkcjonalny system logistyczny na wszystkich szczeblach organizacyjnych wojsk.

¹⁶³ Ibid, s.49-61.

¹⁶⁴ Definicja autorstwa prof. Eugeniusza Nowaka.

Wojskowy łańcuch dostaw i usług w zależności od szczebla organizacyjnego wojsk może mieć różną długość. Najkrótszy jest na szczeblu pododdziału (batalionu, kompanii), a najdłuższy na szczeblu operacyjnym i centralnym (strategicznym). Ponadto, niezależnie od długości łańcucha logistycznego, różny będzie zakres kompetencji osób funkcyjnych oraz organów logistycznych zarządzających procesem dostaw i usług. Stąd też logistykę wojskową można podzielić również na logistykę makro i logistykę mikro. Logistyką makro - na każdym szczeblu dowodzenia zajmuje się przede wszystkim szef logistyki - zastępca dowódcy. Natomiast logistyką mikro zajmują się podlegli jemu szefowie pionów funkcjonalnych: materiałowego, technicznego, medycznego oraz na szczeblu operacyjnym ponadto komunikacyjnego i infrastruktury.

*

*

*

Pojęcie logistyka *zwyczajowo* używane jest również jako wspólna nazwa logistycznych organów kierowania (organów dowódczo-sztabowych i organów rodzajów zabezpieczenia logistycznego) na poszczególnych szczeblach organizacyjnych wojsk, np.:

Logistyka Warszawskiego Okręgu Wojskowego,

Logistyka 16 Dywizji Zmechanizowanej,

Logistyka 5 Brygady Pancерnej.

Teoria ogólna

Istotą logistyki wojskowej jako jednej z dyscyplin naukowych sztuki wojennej jest zapewnienie wojskom wysokiej skuteczności dostaw zaopatrzenia oraz świadczenia usług specjalistycznych i gospodarczo-bytowych. Skuteczność ta musi odpowiadać: w czasie wojny kryteriom przynajmniej tzw. „4 x W” tj. zadania logistyczne muszą być realizowane we właściwym czasie (*Just - in - time*), we właściwych ilościach, o właściwej jakości oraz we wła-

ściwym miejscu (na rzecz właściwego odbiorcy); a w czasie pokoju kryteriom tzw. „5 x W”, tj. dodatkowo właściwym kosztom.

Dążenie do zrealizowania istoty logistyki wojskowej wyraża się w dostarczaniu realizatorom procesów logistycznych rozwiązań sprzyjających udroźnianiu (usprawnianiu) „przepływu” dostaw zaopatrzenia i usług świadczonych wojskom. Rozwiązania te mają charakter ogólny i obowiązują (funkcjonują) we wszystkich elementach wojskowych systemów logistycznych na każdym szczeblu dowodzenia wojskami, bądź też mają charakter szczegółowy i obowiązują tylko w poszczególnych pionach funkcjonalnych tych systemów.

Doskonalenie procesów logistycznych związanych z realizacją dla wojsk dostaw zaopatrzenia i świadczeniem usług specjalistycznych i gospodarczo-bytowych prowadzone jest przez racjonalizację (stopniowe usprawnianie) dotychczasowych rozwiązań, bądź też przez optymalizację tj. umiejętne wybieranie najlepszych rozwiązań spośród wielu możliwych wariantów.

Powyższy sposób „podejścia” do procesów logistycznych nazywany jest **myśleniem logistycznym**.

Myślenie logistyczne to swoisty sposób podejścia ukierunkowany na racjonalizację bądź optymalizację struktur i procesów logistycznych. Skuteczna realizacja tej idei możliwa jest

jedynie w przypadku przestrzegania odpowiednich zasad funkcjonowania organów, jednostek i urzędzeń logistycznych oraz stosowania metod, technik i sposobów do racjonalizowania bądź optymalizowania procesu dostaw zaopatrzenia oraz świadczenia usług specjalistycznych i gospodarczo-bytowych. Specyfika wymienionych zasad, reguł, metod, technik i sposobów powoduje, że nazywane są one zasadami (regułami, metodami, technikami i sposobami) logistycznymi lub **zasadami zabezpieczenia logistycznego wojsk**.

Zasady zabezpieczenia logistycznego wojsk

W zabezpieczeniu logistycznym wojsk stosowane są **zasady ogólne** - obowiązujące w całym wojskowym systemie logistycznym oraz **zasady szczegółowe** (specyficzne) - funkcjonujące w jego poszczególnych podsystemach (pionach funkcjonalnych).

Do **zasad ogólnych** należą:

Zasada gospodarności, która wyraża się w dążeniu - z jednej strony - do minimalizacji nakładów na osiągnięcie założonego celu, a - z drugiej strony - do maksymalizacji efektów za pomocą posiadanych zasobów.

Zasada celowości, która ukierunkowuje (wskazując cele pośrednie, etapowe, częściowe, dodatkowe) zespołowe działanie wszystkich pionów funkcjonalnych wojskowego systemu logistycznego na osiągnięcie celu podstawowego. Celem tym w czasie pokoju jest zaspokojenie potrzeb wojsk w zakresie dostaw i usług niezbędnych im do realizacji szkolenia, natomiast w czasie wojny - do skutecznego prowadzenia działań.

Zasada jedności dowodzenia, która wyraża się - z jednej strony - w bezpośrednim uczestnictwie dowódców wszystkich szczebli dowodzenia w procesie organizacji zabezpieczenia logistycznego wojsk, a - z drugiej strony - w logistycznej kreacji zamiarów i decyzji dowódców.

Zasada harmonii, która eksponuje konieczność bilansowania potrzeb logistycznych wojsk z możliwościami ich realizacji, czyli posiadany potencjałem logistycznym.

Zasada koncentracji wysiłku, która wskazuje na konieczność określenia w każdej sytuacji bojowej (operacyjnej) i logistycznej głównego wysiłku organów i jednostek logi-

stycznych niezbędnego dla uzyskania przewagi bądź też zapewnienia wojskom warunków do pomyślnego wykonania zadania.

Zasada ekonomii sił, która wskazuje możliwość (bądź potrzebę) oszczędnego gospodarowania posiadanym potencjałem logistycznym w jednym miejscu (ogniwie zasilania), stwarzając tym samym podstawę do jego wykorzystania (koncentracji) w innym.

Zasada optymalizacji wielkości zapasów zaopatrzenia, która wyraża potrzebę określenia racjonalnej wielkości zapasów normatywnych środków bojowych i materiałowych utrzymywanych dla sił zbrojnych. Powinny one zapewnić im skuteczne prowadzenie działań do czasu przestawienia się (konwersji) gospodarki narodowej (GN) na produkcję wojenną. Ustalane są one na podstawie planów operacyjno-strategicznego użycia wojsk lądowych, sił powietrznych oraz marynarki wojennej. Zapasy te są gromadzone poprzez dostawy z GN oraz zakupy zagraniczne.

Zasada ograniczonej samowystarczalności zaopatrzeniowej, która określa sposób urzutowania zapasów zaopatrzenia na poszczególnych szczeblach organizacyjnych wojsk. Głównymi wyznacznikami wielkości tych zapasów są: autonomiczność danego szczebla organizacyjnego wojsk, wielkość utrzymywanych przez nie zapasów normatywnych zaopatrzenia, możliwość korzystania z terenowych źródeł zaopatrzenia oraz czas operacyjnego rozwinięcia oddziałów i urzędzeń logistycznych przełożonego.

Zasada elastyczności zarządzania wyraża potrzebę posiadania przez szefów logistyki i podległe im organy kierowania umiejętności dostosowania metod i form kierowania zabezpieczeniem logistycznym wojsk do stale zmieniającej się sytuacji bojowej (operacyjnej) i logistycznej.

Zasada prostoty działań, która wskazuje potrzebę stałej weryfikacji rozwiązań stosowanych w procesie dostaw zaopatrzenia oraz świadczenia usług specjalistycznych i gospodarczo-bytowych na rzecz wojsk pod kątem ich niezawodności. Preferując rozwiązania proste przypomina, że im mniejszy będzie stopień ich złożoności, tym większą one mają szansę na realizację.

Zasada ubezpieczenia, która nakazuje potrzebę zapewnienia wojskowym systemom logistycznym odpowiedniego bezpieczeństwa, trwałych technologii logistycznych, a także przywracalności struktur organizacyjnych.

Zasada bezpieczeństwa, która przypomina, że procesy logistyczne powinny być realizowane w sposób nie powodujący zagrożeń ekologicznych oraz dla zdrowia ludzi.

Do zasad szczegółowych należą:

A. W pionie materiałowym:

Zasada dostarczania zaopatrzenia polega na dowozie środków bojowych i materiałowych transportem szczebla nadrzędnego lub własnym. Dowóz zaopatrzenia do wojsk wykonujących główne zadania odbywa się transportem szczebla nadrzędnego. W drodze powrotnej opróżniony po dowiezieniu zaopatrzenia transport może być wykorzystywany do ewakuacji medycznej, materiałowej i technicznej.

Zasada manewru zaopatrzeniem wyraża się w przenoszeniu głównego wysiłku zasilania wojsk dostawami stosownie do zaistniałej sytuacji taktycznej (operacyjnej). Manewr zaopatrzeniem realizowany jest również w sytuacji jego zagrożenia uderzeniami przeciwnika.

Zasada wykorzystania zasobów miejscowych na potrzeby walczących wojsk polega na racjonalnym i zorganizowanym użyciu zaopatrzenia oraz wykorzystaniu stacjonarnej infrastruktury zaopatrzeniowej gospodarki narodowej, przydatnej w działaniach bojowych.

Zasada uzupełniania zaopatrzenia na podstawie prognozowanego zużycia wyraża się w tym, że przełożony, nie znając faktycznych potrzeb podwładnych, zobowiązany jest dostarczyć im środki bojowe i materiałowe, biorąc za podstawę przyjętą prognozę zużycia.

Zasada terytorialnego zaopatrywania - istotą tej zasady jest zaopatrywanie wszystkich jednostek wojskowych realizujących zadania na terenie OW - bez względu na ich organizacyjne podporządkowanie.

B. W pionie technicznym

Zasada normowania wyraża się w tym, że procesy eksploatacyjne UiSW realizuje się zgodnie z ustalonymi technologiami, przestrzegając obowiązujących norm czasowych i materiałowych.

Zasada ciągłości wyraża się w tym, że eksploatacja UiSW trwa nieprzerwanie od chwili jego wprowadzenia do wojsk, przez użytkowanie zgodnie z przeznaczeniem, procesy usługowo-remontowe, aż do jego wycofania z wyposażenia (likwidacji).

Zasada cykliczności polega na okresowym wykonywaniu zabiegów podtrzymujących (obsługiwanie techniczne) lub odtwarzających (remont) sprawność techniczną eksploatowanego UiSW.

Zasada hierarchiczności polega na wykonywaniu określonych normami przedsięwzięć zabezpieczenia technicznego według przyjętej hierarchii organizacyjnej sił zbrojnych oraz prac ewakuacyjnych i obsługowo-remontowych w zakresie związanym z ustalonymi wymaganiami technologicznymi.

Zasada priorytetów polega na tym, że w ograniczonym czasie (lub ograniczonymi siłami i środkami) wykonuje się tylko niezbędne czynności zabezpieczenia technicznego na określonych egzemplarzach UiSW. Odpowiednie decyzje podejmują dowódcy poszczególnych szczebli dowodzenia.

C. W pionie medycznym

Zasada etapowości leczenia wyraża się w rozdzieleniu procesu leczniczego na etapy (lecnictwo podstawowe, specjalistyczne, otwarte, zamknięte) stosownie do wskazań lekarskich z jednoczesnym zapewnieniem jak najszybszego skierowania rannego (chorego) do tego ogniwa służby zdrowia, w którym otrzyma ostateczną wymaganą pomoc medyczną.

Zasada wykorzystania kolejnych szczebli specjalistycznych określa zakres wykonywanych zabiegów diagnostycznych i leczniczych. W kolejnych szczeblach organizacyjnych służby zdrowia jest on coraz szerszy, ale zawsze dostosowany do konkretnych potrzeb rannego (chorego).

Zasada jedności procesu leczniczo-ewakuacyjnego nakazuje kontynuowanie leczenia także podczas transportu rannego (chorego) do kolejnego zakładu leczniczego (punktu opatrunkowego).

D. W pionie komunikacyjnym

Zasada kompleksowego wyzyskania różnych rodzajów transportu polega na użyciu do przewozów wojskowych jednocześnie kilku rodzajów transportu w sytuacji, w której użycie tylko jednego z nich nie zapewnia wykonania zadań przewozowych.

Zasada priorytetów w przewozach wojskowych wyraża się określeniem kolejności przewozu (marszu) ładunków wojskowych (wojsk) stosownie do istniejącej sytuacji bojowej (operacyjnej) i logistycznej.

Zasada utrzymania ciągów komunikacyjnych znaczenia obronnego wyraża się tym, że w toku działań wojennych przewiduje się wyzyskanie w przewozach wojskowych głównie tych dróg (ciągów komunikacyjnych), które były wybudowane i przygotowane w czasie pokoju.

Zasada nadzoru wojskowego nad inwestycjami komunikacyjnymi polega na opiniowaniu i akceptacji przez organy komunikacji wojskowej planów związanych z modernizacją i budową ciągów i obiektów komunikacyjnych.

E. W pionie infrastruktury wojskowej:

Zasada stacjonarności polega na odpowiednim określeniu niezmiennych na czas „P” i „W” rejonów działania i usytuowania organów infrastruktury, zależnych od wielkości kubaturowej obiektów oraz liczby stacjonarnych urządzeń technicznego utrzymania nieruchomości.

Zasada lokalnego zaopatrzenia wyraża się tym, że wojska zaopatrzą się w sprzęt kwaterunkowy i ochrony przeciwpożarowej oraz sprzęt techniczny i materiały niezbędne do utrzymania nieruchomości ze źródeł znajdujących się w rejonach działania organów infrastruktury wojskowej.

Zasada rozdzielności funkcji polega na odpowiednim podziale funkcji i odpowiedzialności między pionem infrastruktury wojskowej, a pionem dowódczym. Funkcje normatywne, legislacyjne i wykonawcze przypisywane są poszczególnym organom pionu infrastruktury wojskowej, natomiast funkcje decyzyjne, związane z rozdziałem i wykorzystaniem środków finansowych na infrastrukturę wojskową, przypisane są dowódcom poszczególnych szczebli organizacyjnych.

Organy logistyki

Logistyczne organy kierowania na wszystkich szczeblach dowodzenia zarządzają dostawami zaopatrzenia i świadczeniem usług specjalistycznych i gospodarczo-bojowych dla wojsk oraz dowodzą jednostkami i urządzeniami logistycznymi.

Pod względem kompetencyjnym dzielą się one na organy dowódczo-sztabowe oraz organy rodzajów zabezpieczenia logistycznego.

Do **logistycznych organów dowódczo-sztabowych** zalicza się szef logistyki - zastępca dowódcy, zastępca szefa logistyki oraz sztab logistyki (w ZT - wydział organizacji i szkolenia, w oddziale - sekcja organizacji i szkolenia).

Do organów rodzajów zabezpieczenia logistycznego należą (w zależności od szczebla dowodzenia) zarządy, szefostwa, oddziały, wydziały i sekcje: materiałowe, techniczne, służby zdrowia, komunikacji i infrastruktury wojskowej.

W strukturze organizacyjnej wojskowych systemów logistycznych, logistyczne organy dowódczo-sztabowe tworzą **podsystem kierowania**, natomiast organy rodzajów zabezpieczenia logistycznego wchodzi w skład podsystemów: **materiałowego, technicznego, medycznego, komunikacyjnego i infrastruktury wojskowej**.

Na stanowiskach dowodzenia rozwijanych w ramach Wojennego Systemu Dowodzenia (WSyD) logistyczne organy kierowania tworzą:

- na głównym stanowisku dowodzenia (SD) - **Zespół zabezpieczenia logistycznego stanowiska dowodzenia (ZZL SD)**;
- na zapasowym stanowisku dowodzenia (ZDS) - **Zespół zabezpieczenia logistycznego zapasowego stanowiska dowodzenia (ZZL ZSD)**;
- na pomocniczym stanowisku dowodzenia (PSD) - **Centrum kierowania zabezpieczeniem logistycznym (CKZL PSD)**;
- na wysuniętym stanowisku dowodzenia (WSD) - **Grupę operacyjną logistyki (GOL WSD)**.

Potencjał logistyczny

Potencjał logistyczny sił zbrojnych to zapasy zaopatrzenia oraz możliwości wykonawcze wojskowych jednostek i urzędzeń logistycznych, a także zasoby materialne oraz możliwości wytwórcze i usługowe gospodarki narodowej, które mogą być wykorzystane w zabezpieczeniu logistycznym wojsk.

Rozróżnia się potencjał: materiałowy, techniczny, medyczny, komunikacyjny, a także potencjał infrastruktury wojskowej i infrastruktury terenowej.

Zaopatrzenie to uzbrojenie i sprzęt wojskowy oraz środki bojowe i materiałowe.

Zapasy zaopatrzenia gromadzone są zgodnie z normatywami, tabelami należności lub innymi aktami normującymi, przy żołnierzu, sprzęcie bojowym, w jednostkach i urzędzeniach logistycznych wojsk, a także w różnych urządzeniach gospodarki narodowej. Rozróżnia się: zapasy ruchome, doraźne (ponadnormatywne), mobilizacyjne, nienaruszalne i bieżące.

Uzbrojenie to ogół środków walki żołnierza, pododdziału i oddziału oraz związku taktycznego i operacyjnego, a także rodzajów wojsk i sił zbrojnych.

Sprzęt wojskowy to ogół środków technicznych służących do zabezpieczenia działania wojsk.

Środki bojowe to amunicja, rakiety, bomby, miny, materiały wybuchowe, dymne, zapalające, trujące itp. przeznaczone do rażenia wszelkiego rodzaju celów.

Środki materiałowe to część zaopatrzenia niezbędna do zaspokojenia potrzeb bytowych i zdrowotnych żołnierzy oraz potrzeb eksploatacyjnych uzbrojenia i sprzętu wojskowego.

Urządzenia logistyczne to rozwinięte w terenie lub miejscu stałej dyslokacji siły i środki jednostek logistycznych przeznaczone do realizacji dostaw zaopatrzenia i świadczenia usług.

Usługi logistyczne to przedsięwzięcia wykonywane przez jednostki i urządzenia logistyczne wszystkich pionów funkcjonalnych wojskowego systemu logistycznego. Dzieli się na specjalistyczne i gospodarczo-bytowe.

Do **usług specjalistycznych** należą m.in: remontowe, transportowe, medyczne, przeladunkowe, a do gospodarczo-bytowych: piekarnicze, przygotowanie posiłków, handlowe, pralnicze, kąpielowe, krawieckie, fryzjerskie itp.

Zasoby miejscowe to środki materiałowe i techniczne oraz urządzenia świadczące usługi specjalistyczne i gospodarczo-bytowe znajdujące się na obszarze prowadzonych działań, które w ramach współdziałania wojskowo-cywilnego mogą być wykorzystane w zabezpieczeniu logistycznym wojsk.

Zdobycz wojenna to mienie wojskowe przeciwnika przejęte przez wojska własne.

Zabezpieczenie logistyczne wojsk w walce i operacji

Zabezpieczenie logistyczne to zasilanie wojsk realizowane przez dostarczenie zaopatrzenia oraz świadczenie usług niezbędnych im do szkolenia i walki.

W jego realizacji uczestniczą:

- a) **ruchome jednostki i urządzenia logistyczne** szczebla taktycznego, wzmocnienie (wspierane) w czasie „W” nowo formowanymi jednostkami i urządzeniami logistycznymi szczebla operacyjnego;
- b) **stacjonarne urządzenia logistyczne** wojska oraz układu pozamilitarnego (wydzielony jest z gospodarki narodowej).

Potencjał jednostek i urządzeń logistycznych szczebla taktycznego powinien zapewnić skuteczne prowadzenie działań bojowych przez ZT w ciągu kilku dni, a odpowiednio wzmocniony jednostkami i urządzeniami logistycznymi OW - przez kilkanaście dni. Natomiast potencjał logistyczny SZ, w tym **normatywne zapasy zaopatrzenia**, powinien wystarczyć na skuteczne prowadzenie działań wojennych do czasu zakończenia **konwersji gospodarki narodowej z produkcji pokojowej na produkcję czasu wojennego**.

Wyzyskanie **stacjonarnego potencjału logistycznego** wojska realizowane jest w ramach stref odpowiedzialności OW, stanowiących jednocześnie **autonomiczne rejony logistyczne**, którymi centralnie kierują szefowie logistyki OW.

Rejon logistyczny to określony obszar terenu wraz z rozmieszczanymi na nim jednostkami i urządzeniami logistycznymi.

W ramach rejonów logistycznych OW realizowane są dostawy zaopatrzenia oraz świadczone są usługi dla wszystkich rodzajów sił zbrojnych (RSZ), przy czym dostawy specja-

listycznego zaopatrzenia oraz specyficzne usługi realizują jednostki i urzędnicy logistyczne poszczególnych RSZ.

Rejony logistyczne OW, oprócz zadań związanych z przygotowaniem i wyzyskaniem stacjonarnej infrastruktury logistycznej, stanowią zaplecze do rozmieszczania normatywnych zapasów zaopatrzenia, które nie mieszczą się na transporcie ZT. W tym celu organizowane są **magazyny depozytowe**.

Nadzór organizacyjny nad potencjałem logistycznym, wydzielonym w czasie „W” dla SZ z gospodarki narodowej, sprawują organy logistyczne regionalnych sztabów wojskowych (RSzW).

Wykorzystanie przez wojska w czasie „W” potencjału logistycznego wydzielonego z gospodarki narodowej odbywa się na zasadzie **współdziałania wojskowo-cywilnego**, organizowanego zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie aktami prawnymi.

W działaniach zaczepnych należy dążyć do wyzyskania **potencjału logistycznego przeciwnika** na rzecz zabezpieczenia logistycznego wojsk własnych. W tym celu organy logistyczne na każdym szczeblu dowodzenia systematycznie prowadzą analizę danych rozpoznawczych dotyczących infrastruktury logistycznej przeciwnika, na podstawie której formułują propozycje sposobu jej zdobycia i wyzyskania:

- a) w danych logistycznych do decyzji (zamiaru) dowódcy;
- b) w procesie wypracowania koncepcji planów zabezpieczenia logistycznego wojsk.

W działaniach obronnych w procesie zaopatrywania walczących wojsk w pierwszej kolejności wyzyskiwane jest zaopatrzenie ze źródeł rozmieszczonych w rejonach zagrożonych.

W przypadku zagrożeń utraty terytorium, ewakuacji w pierwszej kolejności podlegają ranni i chorzy, nowe generacje uzbrojenia i sprzętu wojskowego, rakiety i amunicja oraz zakłady i warsztaty remontu uzbrojenia.

Zasoby logistyczne, których z różnych przyczyn nie można wyewakuować z terenów opuszczonych przez wojska własne, powinny być pozbawiane cech użyteczności bądź zniszczone.

*

*

*

Treścią zabezpieczenia logistycznego wojsk jest:

- zabezpieczenie materiałowe;
- zabezpieczenie techniczne;
- zabezpieczenie medyczne;
- zabezpieczenie komunikacyjne;
- utrzymanie infrastruktury wojskowej.

Zabezpieczenie materiałowe wojsk

Zabezpieczenie materiałowe wojsk obejmuje: prognozowanie, planowanie, normowanie, pozyskiwanie oraz dostarczanie środków bojowych i materiałowych, a także wykorzystanie zasobów miejscowych i zdobyczy wojennej, ewakuację materiałową oraz działalność gospodarczo-bytową.

Jednostka kalkulacyjna to określona ilość środków bojowych i materiałowych ustalona na jeden egzemplarz uzbrojenia i sprzętu wojskowego lub dla jednego żołnierza wykorzystywana w procesie planowania zaopatrywania wojsk.

Jednostka napelnienia to ustalona ilość paliw, olejów, smarów i płynów specjalnych na pojazd mechaniczny, statek powietrzny, raketę, okręt i agregat.

Jednostka ognia to:

- 1) ustalona normami ilość środków bojowych przypadająca na jednostkę uzbrojenia, pojedynczego żołnierza lub jednostkę organizacyjną;
- 2) określona średniodobowa norma zaopatrzenia w amunicję.

Racja dzienna to ustalona ilość środków spożywczych do wyżywienia jednego żołnierza w ciągu doby.

Komplet to ustalona tabelami należności ilość i rodzaj środków materiałowych dla jednego żołnierza lub na jednostkę uzbrojenia i sprzętu wojskowego.

Klasy zaopatrzenia to jego podział wg asortymentu, przeznaczenia i wartości użytkowej.

Norma zaopatrzenia to ilość środków bojowych i materiałowych wyrażona w jednostkach miary lub kalkulacyjnych obliczona dla jednego użytkownika, na jeden egzemplarz uzbrojenia, sprzętu wojskowego lub jednostkę organizacyjną.

Norma zużycia to wskaźnik określający ilość niezbędnych środków bojowych i materiałowych zapewniającą eksploatację uzbrojenia i sprzętu wojskowego lub działanie jednostek organizacyjnych wojska, obliczonych na jednostkę odniesienia (np. na kilometr przebiegu samochodu, czołgu, godzinę lotu, jednego żołnierza, wykonanie zadania itp.).

Czołówka materiałowa to zaopatrzenie (najczęściej amunicja i paliwa) wydzielone przez przełożonego wraz ze środkami transportu do wsparcia procesu zaopatrywania podwładnego. Jej dysponentem jest ten kto ją zorganizował.

Ramię dowozu to odległość między źródłem zaopatrzenia a odbiorcą.

Ładowność transportu to maksymalna masa lub objętość ładunku jaki można załadować na dany środek transportu. Rozróżnia się **ładowność nominalną**, wynikającą z nośności środka transportowego oraz **ładowność użytkową** ograniczoną warunkami technicznymi pojazdu (np. docieranie pojazdu, trudne warunki terenowe) lub współczynnikiem ładowności danego ładunku.

*

*

*

Marketing to działania gospodarcze przedsiębiorstw cywilnych dotyczące: sprzedaży, dystrybucji, reklamy, planowania, produkcji i badań rynku.

Działania te koncentrują się na rynku i są przez rynek determinowane.

Celem marketingu jest przystosowanie przedsiębiorstwa do zmiennych warunków rynku oraz oddziaływanie na rynek i kształtowanie go.

Marketing obejmuje: określanie potrzeb, kształtowanie produktu z punktu widzenia potrzeb rynku, tworzenie i utrzymanie popytu, ustalanie polityki rynkowej, finansowanie i kredytowanie obrotu, działania związane z fizycznym ruchem towarów.

Instrumenty marketingu związane są z: dystrybucją produktu (kanały dystrybucji, organizacja fizycznego przepływu towaru), aktywizacją sprzedaży produktu (propaganda gospodarki, reklama, *public relations*¹⁶⁵, samym produktem, wyposażeniem produktu (opakowanie, oznakowanie) i ceną.

Zabezpieczenie techniczne wojsk

Zabezpieczenie techniczne wojsk obejmuje: obsługiwanie techniczne (w tym usługi metrologiczne i specjalne urządzeń poddozorowych), rozpoznanie techniczne, ewakuację techniczną, remont uzbrojenia i sprzętu wojskowego, a także zaopatrywanie w UiSW oraz techniczne środki materiałowe.

Obsługiwaniu technicznemu poddawany jest sprzęt w celu przywrócenia mu właściwych parametrów techniczno-użytkowych.

Usługi metrologiczne obejmują: sprawdzanie dokładności i wiarygodności wskazań wielkości mierzonych charakterystycznych dla danego uzbrojenia i sprzętu wojskowego, naprawę lub wymianę uszkodzonych narzędzi pomiarowych oraz okresową lub doraźną ich legalizację.

Usługi specjalne urządzeń poddozorowych dotyczą sprzętu wymagającego okresowych badań dozorowych ze względu na warunki bezpieczeństwa użytkowania. Do sprzętu tego należą: żurawie (dźwigi), dźwigniki, podnośniki, urządzenia ciśnieniowe (butle gazowe, wytwornice acetylenu) itp.

Rozpoznanie techniczne ma na celu zbieranie informacji o sytuacji technicznej w określonym rejonie.

¹⁶⁵ *Public relations* to pozytywne i pomyślne dla danej instytucji i poszczególnych jej inicjatyw ustosunkowanie się odbiorców jej produkcji. Uzyskuje się je dzięki planowo i świadomie organizowanej akcji propagandowej i reklamowej.

Ewakuacja techniczna to wymuszone przemieszczenie niezdatnego do użycia lub pozostawionego sprawnego uzbrojenia i sprzętu wojskowego z obszaru zagrożonego na inne miejsce oraz z położen nienaturalnych (przewrócenie, zatopienie, ugrząźnięcie) w położenie użytkowe.

Remont uzbrojenia i sprzętu wojskowego to wykonywanie prac przy niesprawnym technicznie sprzęcie w celu odtworzenia jego sprawności technicznej (zdatości technicznej w czasie „W”).

Eksploatacja sprzętu to wszelkie działania (przedsięwzięcia) organizacyjne, techniczne i ekonomiczne dokonywane od chwili przejęcia uzbrojenia i sprzętu wojskowego przez wojsko do wykorzystania zgodnie z przeznaczeniem, aż do czasu likwidacji tego sprzętu.

Sprawność techniczna sprzętu to zgodność parametrów charakteryzujących dany sprzęt z normami określonymi w jego dokumentacji eksploatacyjnej.

Zdatność techniczna sprzętu to jego stan techniczny umożliwiający spełnienie podstawowych (właściwych) funkcji.

Fundusz remontowy to zgromadzone w określonym miejscu uzbrojenie i sprzęt wojskowy wymagający remontu. Przyczyną powstawania funduszu remontowego sprzętu może być jego normalne zużycie oraz uszkodzenia powstałe w wyniku działań bojowych lub awarii.

Zestaw remontowy to określony normami komplet części zamiennych służący do wykonania określonego rodzaju remontu. Tworzony jest dla poszczególnych rodzajów sprzętu.

Zabezpieczenie medyczne wojsk

Zabezpieczenie medyczne wojsk obejmuje przedsięwzięcia profilaktyki zdrowotnej, leczniczo-ewakuacyjne, sanitarnohigieniczne i przeciwepidemiczne, rehabilitację oraz zaopatrywanie wojsk w sprzęt i materiały medyczne.

Straty sanitarne to ranni i chorzy żołnierze. Dzielą się na bojowe i niebojowe.

Ewakuacja medyczna to wyniesienie (wywiezienie) rannych i chorych z rejonu działań bojowych oraz dostarczenie ich do punktów opatrunkowych (szpitali).

Przedsięwzięcia leczniczo-ewakuacyjne obejmują:

- a) na szczeblu taktycznym - udzielanie we właściwym czasie podstawowej pomocy lekarskiej i kwalifikowanej pomocy medycznej rannym i chorym żołnierzom oraz ich leczenie w połączeniu z ewakuacją do punktów opatrunkowych;
- b) na wyższych szczeblach dowodzenia - ewakuację medyczną rannych i chorych do szpitali przy wykorzystaniu transportu sanitarnego oraz leczenie specjalistyczne i rehabilitację.

Rehabilitacja rannych i chorych to ich pełne wyleczenie (wraz z przywróceniem sprawności fizycznej i psychicznej).

Przedsięwzięcia sanitarnohigieniczne obejmują: kontrolę stanu zdrowia żołnierzy oraz warunków rozmieszczenia wojsk w terenie; kontrolę warunków żywienia oraz zaopatrywania wojsk w wodę; nadzór nad przestrzeganiem przepisów higieny osobistej i zbiorowej oraz nadzór nad kąpielą żołnierzy i praniem bielizny.

Przedsięwzięcia przeciwepidemiczne obejmują: rozpoznanie sanitarno-epidemiczne oraz stałą obserwację rejonów rozmieszczenia i działania wojsk w terenie; kontrolę sanitarno-epidemiczną żołnierzy przybywających jako uzupełnienie; wykonywanie zabiegów profilaktycznych w celu uodpornienia żołnierzy przeciw chorobom zakaźnym oraz systematyczne wykrywanie i leczenie nosicieli chorób zakaźnych.

Zaopatrywanie wojsk w sprzęt i materiały medyczne odbywa się na podstawie tabeli należności. Obejmuje ono materiały zaopatrzenia bieżącego oraz materiały zaopatrzenia bojowego.

Materiały zaopatrzenia bieżącego służą do udzielania pomocy medycznej poza działaniami bojowymi, natomiast **materiały zaopatrzenia bojowego** do udzielania tej pomocy w walce. Na szczeblu taktycznym zaopatrywanie w materiały zaopatrzenia bieżącego i bojowego odbywa się wg zestawów.

Zaopatrywanie w krew konserwowaną odbywa się przez wojewódzkie stacje krwiodawstwa (w ramach rezerw wydzielanych dla wojska) i stacje krwiodawstwa szpitali wojskowych.

Zabezpieczenie komunikacyjne wojsk

Zabezpieczenie komunikacyjne obejmuje: przedsięwzięcia przygotowania i utrzymania sieci komunikacyjnej znaczenia obronnego, przewozy wojskowe oraz kierowanie ruchem wojsk.

Przygotowanie i utrzymanie sieci komunikacyjnej znaczenia obronnego polega na przystosowaniu istniejących linii kolejowych, dróg samochodowych, dróg wodnych śródlądowych, portów morskich, lotnisk i lądowisk oraz sieci rurociągów paliwowych (stacjonarnych i polowych) do realizacji zadań przewozowych (transportowych) na rzecz walczących wojsk. Obejmuje ono kompleks przedsięwzięć polegających na: rozpoznaniu i oczyszczeniu oraz odkażeniu i dezaktywacji, a także odbudowie zniszczonych odcinków linii i obiektów komunikacyjnych oraz budowie objazdów, mostów zapasowych, przepraw promowych, jej osłonie technicznej oraz realizacji przedsięwzięć eksploatacyjnych.

Przewozy wojskowe związane są z transportem wojsk, dowozem zaopatrzenia oraz ewakuacją materiałową, techniczną i medyczną. Realizowane są przy kompleksowym wykorzystaniu różnych rodzajów transportu (kolejowego, samochodowego, wodnego, powietrznego i rurociągowego).

Kierowanie ruchem wojsk (na sieci drogowej, kolejowej i wodnej śródlądowej) ma na celu zapewnienie sprawnego przemieszczenia kolumn i pojedynczych pojazdów samochodowych oraz transportów kolejowych i wodnych na sieci komunikacyjnej znaczenia obronnego. Realizowane jest w ramach ogólnokrajowego systemu kierowania i kontroli ruchu wojsk (KiKRW). System KiKRW obejmuje szczebel centralny, okręgowy, rejonowy i operacyjny SZ RP.

Utrzymanie infrastruktury wojskowej

Utrzymanie infrastruktury wojskowej obejmuje przedsięwzięcia związane z zaspokajaniem potrzeb kwaterunkowych i szkoleniowych wojsk oraz mieszkaniowych kadry i jej rodzin, a ponadto w czasie wojny przedsięwzięcia związane z utrzymaniem w sprawności technicznej stacjonarnych obiektów wojskowych i ich wyposażenia technicznego.

Utrzymanie w sprawności technicznej stacjonarnych obiektów wojskowych w czasie „W” wymaga budowy (urządzenia) autonomicznych źródeł zasilania ich w energię elektryczną i ciepłą, wodę, gaz, zapewnienie im łączności telefonicznej (radiowej) itp. Natomiast zapewnienie sprawności wyposażenia technicznego obiektów wojskowych wymagać będzie powoływania (mobilizowania) zespołów (pododdziałów) do jego konserwacji i eksploatacji.

Kierowanie zabezpieczeniem logistycznym wojsk w walce i operacji

Kierowanie zabezpieczeniem logistycznym wojsk w walce i operacji to sprawowanie funkcji związanych z:

- planowaniem zabezpieczenia logistycznego wojsk w walce i operacji;
- organizowaniem zabezpieczenia logistycznego wojsk w okresie przygotowania i w toku walki i operacji;
- inicjowaniem i pobudzaniem procesów logistycznych w wojskach oraz jednostkach i urządzeniach logistycznych;
- kontrolowaniem realizacji zadań logistycznych na rzecz wojsk.

Kierowanie zabezpieczeniem logistycznym wojsk w walce i operacji realizowane jest w formie zarządzania i dowodzenia.

Planowanie zabezpieczenia logistycznego wojsk w walce i operacji jest rozwinięciem i sprecyzowaniem treści zawartych w prognozach (np. potrzeb materiałowych wojsk, strat w uzbrojeniu i sprzęcie technicznym, strat sanitarnych, potrzeb przewozowych wojsk itp.) oraz koncepcji zabezpieczenia logistycznego wojsk.

Organizowanie zabezpieczenia logistycznego wojsk w walce i operacji polega na tworzeniu struktury działania, która ma być przedmiotem kierowania. Obejmuje ono:

- przygotowanie, ugrupowanie, rozmieszczenie i przemieszczenie jednostek i urządzeń logistycznych;
- przygotowanie i utrzymywanie sieci komunikacyjnej na obszarze działania wojsk;
- zorganizowanie obrony i ochrony jednostek i urządzeń logistycznych.

Przygotowanie jednostek i urzędzeń logistycznych do realizacji dostaw zaopatrzenia i świadczenia usług dla wojsk polega na: uzupełnieniu braków w stanie osobowym, uzbrojeniu i sprzęcie wojskowym, odtworzeniu zapasów zaopatrzenia, wyewakuowaniu rannych i chorych z punktów opatrunkowych, ewakuacji nadwyżkowego funduszu remontowego uzbrojenia i sprzętu wojskowego z punktów zbiórki uszkodzonego sprzętu, a także przygotowaniu transportu samochodowego do pracy w istniejących warunkach atmosferycznych i terenowych.

Ugrupowanie jednostek i urzędzeń logistycznych polega na umiejętnym, uwzględniającym istniejącą sytuację operacyjną (bojową) oraz zamiar dowódcy, podziale sił i środków logistycznych oraz odpowiednim ich usytuowaniu w stosunku do rubieży styczności z przeciwnikiem. Z reguły jednostki i urzędzenia logistyczne ugrupowuje się w dwóch rzutach. W pierwszym rzucie logistycznym (bliżej rubieży styczności z przeciwnikiem) działają jednostki i urzędzenia medyczne oraz ewakuacyjno-remontowe. W drugim rzucie logistycznym - jednostki i urzędzenia logistyczne stanowiące odwód szefa logistyki (przeznaczone do rozwinięcia w późniejszym terminie) oraz działające w całym obszarze (rejonie) logistycznym.

Rozmieszczenie jednostek i urzędzeń logistycznych polega na umiejętnym usytuowaniu ich w terenie w stosunku do wojsk walczących z jednoczesnym zapewnieniem dogodnych warunków do obrony i ochrony oraz - w razie potrzeby - szybkiego opuszczenia zajmowanych rejonów.

Przemieszczenie jednostek i urzędzeń logistycznych w okresie organizowania działań polega na przyjęciu przez nie odpowiedniego ugrupowania i rozmieszczenia w stosunku do ugrupowania operacyjnego (bojowego) wojsk. W toku działań przemieszczenie jednostek i urzędzeń logistycznych wynika z ruchu i manewru wojsk, a także z potrzeby zapewnienia im żywotności.

Przygotowanie i utrzymywanie sieci komunikacyjnej na obszarze działania wojsk polega na wyborze, spośród istniejącej w terenie sieci komunikacyjnej, ciągów (linii, dróg, tras) komunikacyjnych niezbędnych do ruchu i manewru, a także realizacji przewozów operacyjnych i zaopatrzenia oraz wykonywaniu na wybranych ciągach komunikacyjnych niezbędnych prac adaptacyjnych (odbudowa, modernizacja), umożliwiających realizację zaplanowanego ruchu i manewru oraz przewozów wojskowych. Natomiast utrzymanie sieci komunikacyjnej polega na organizacji osłony technicznej i odbudowie ciągów i obiektów komunika-

cyjnych, a także przedsięwzięć eksploatacyjnych, zapewniających jej użytkowanie w niezbędnym zakresie przez wojska.

Organizacja obrony i ochrony jednostek i urządzeń logistycznych ma na celu niedopuszczenie do niespodziewanego napadu przeciwnika oraz zminimalizowanie skutków jego uderzeń. Obejmuje: ubezpieczenie, maskowanie, powszechną obronę przeciwlotniczą, zabezpieczenie inżynieryjne, obronę przeciwochemiczną oraz ochronę przeciwpożarową.

Inicjowanie i pobudzanie procesów logistycznych w wojskach oraz jednostkach i urządzeniach logistycznych polega na terminowym przekazywaniu poleceń w formie zarządzeń oraz umiejętnym doborze metod działania, które umożliwiają sprawne wykonywanie zadań przygotowanych (wypracowanych) podczas planowania i organizowania zabezpieczenia logistycznego wojsk. Odbywa się ono przez wydawanie jednostkom logistycznym zarządzeń bojowych szefa logistyki oraz szefom logistyki niższego szczebla dowodzenia zarządzeń logistycznych, a także przez organizowanie współdziałania i działalność motywacyjną.

Zarządzenie logistyczne szefa logistyki - zastępcy dowódcy jest dokumentem rozkazodawczym, w którym przekazywane są informacje o przedsięwzięciach logistycznych realizowanych na rzecz wojsk przez organy oraz jednostki i urządzenia logistyczne przełożonego.

Zarządzenie bojowe szefa logistyki - zastępcy dowódcy jest dokumentem rozkazodawczym, w którym przekazywane są zadania dla jednostek i urządzeń logistycznych.

Współdziałanie polega na zgraniu - pod względem celu, miejsca i czasu - wysiłków organów i jednostek logistycznych dla jak najlepszego wykonania zadania. W działaniach na obszarze własnego kraju organizowane jest ponadto współdziałanie z organami administracji państwowej i terenowej w celu zapewnienia wyzyskania terenowej infrastruktury logistycznej. Organizowane jest ono na podstawie planu współdziałania wojskowo-cywilnego.

Działalność motywacyjna ma na celu wytworzenie warunków sprzyjających jak najlepszemu wykonywaniu zadań przez organy i jednostki logistyczne. Warunki te kształtowane są za pomocą bodźców ekonomicznych i pozaekonomicznych.

Kontrolowanie ma na celu porównanie rezultatów działania z opracowanymi wcześniej planami. Obejmuje głównie: wizyty (lustracje), samokontrolę, rozliczanie oraz nadzór służbowy.

Plan zabezpieczenia logistycznego wojsk w walce i operacji jest podstawowym dokumentem planistycznym logistycznych organów kierowania. Opracowywany jest w formie graficznej na mapie oraz w formie opisowej w postaci tzw. legendy. Plan ten uszczegółwiają plany zabezpieczenia materiałowego, technicznego, medycznego i komunikacyjnego, a także harmonogramy (terminarze) ich realizacji.

Plan zabezpieczenia materiałowego (technicznego, medycznego, komunikacyjnego) wojsk jest dokumentem roboczym szefa służb materiałowych (techniki, służby zdrowia, komunikacji).

Meldunek o sytuacji logistycznej jest dokumentem sprawozdawczym opracowywanym przez organy logistyczne. Opracowywany jest raz na dobę i przesyłany przełożonemu funkcjonalnemu.

